

1777

PHILOLOGUS

HEBRÆO-

MIXTUS.

Auctore

JOHANNES LEUSDEN.

LVGD-BATAV.

JORDANVM LUCHTMANS

TRAIECT-AD-RHEINV.

AVD.

GWILIELMV. A POOLV.

ACH. LXCVIII.

Joh. van den Avete invent. et fecit.

19
181
PHILOLOGUS HEBRÆO-
MIXTUS,

Thomas Bryan Richards F.S.A.
29th Octobr. Una cum 1805

SPICILEGIO PHILOGICO,

CONTINENTE

Decem quaestionum & positionum præcipuè Philologico-Hebraicarum & Judaicarum centurias.

AUCTORE

JOHANNES LEUSDEN,

Philosophiæ Doctore, & Linguae Sanctæ in Aca-
demiâ Ultrajectinâ Professore Ordinario.

EDITIO TERTIA,

*Iterum Figuris æneis ornata, & jam Argumentis, singulis
Dissertationibus præpositis, aucta.*

LEYDÆ & ULTRAJECTI,

Ex Officinis { JORDANI LUCHTMANNI } Bibliopol.
 { ET
 GUILLIELMI à POOLSUM, }

A° M. D. C. XCIX.

INSTITUTIONAL LIBRARY
MIXTUS

SPRINGFIELD, MASSACHUSETTS

LIBRARY OF THE

SPRINGFIELD

1911

*ILLUSTRIBUS, GENEROSISSIMIS
ET SPECTABILIBUS, DOMINÆ*

D. JUDITHÆ VER,

E T

D.D. MICHAELI

D.D. LADISLAO

D.D. JOSEPHO

D.D. PAULO

D.D. ALEXAND.

*TELEKI
DE SZEK.*

ILLI RELICTÆ VIDUÆ

E T

*HIS FILIIS ILLUSTRISSIMI
ET GENEROSISSIMI*

D O M I N I

D^o. MICHAELIS

TELEKI DE SZEK,

ILLUSTRISSIMI AC NATURALI-
TER CLEMENTISSIMI TRANSYLVA-
NIÆ PRINCIPIS, &c. QUONDAM A
CONSILIIS INTIMIÖRIBUS, EXER-
CITUUM PRO DEO ET PATRIA, AN-
TEA IN HUNGARIA MILITANTIUM
SUPREMI BELLİ DUCIS, COMITA-
TUUM TORDENSIS ET MARAMARO-
SIENSIS COMITIS, ARCIUM HUSZT
ET KOVAR DISTRICTUSQUE EJUS-
DEM CAPITANEI, NEC NON DECI-
MARUM FISCALİUM ARENDATO-
RIS, UBIQUE SUPREMI, TRIUM IN
TRANSYLVANIA COLLEGIORUM
NUTRICII ET CURATORIS BENI-
GNISSIMI, SUMMI RELIGIONIS RE-
FORMATÆ COLUMINIS ET FAUTO-
RIS.

UM Vos Maritalium & Pater-
narum virtutum & Heroicorum
bonorum fitis heredes, non
possum non hanc tertiam editio-
nem *Philologi Hebræo-Mixti Ve-*
stris

D E D I C A T I O.

ſtris Illuſtribus Nominibus inſcribere, cum præcedentem editionem Illuſtri Veſtro Marito & Parenti inſcripſerim. A quo tempore in inclyta hac Academia publicè docere cœpi, (ſunt autem jam anni quadraginta octo, quibus huic muneri, per Dei gratiam, vaco) id inter alia accidit gratiſſimum, quod inter cæteros meos Auditores ſemper mihi numerare licuerit Dominos quosdam Studioſos Tranſylvanos & Hungaros. Etenim jucundus erat labor, eos etiam erudire in Hebræa lingua ac Sanctioris Philologiæ fundamentis, qui ex altero Europæ angulo huc conceſſerant ad illam ſacræ eruditionis peritiam conſequendam, quâ aliquando quamplurimum Reformatæ Eccleſiæ ædificationem promovere poſſent. Sic magna cum animi voluptate oculis obverſabatur viva communionis Sanctorum imago, quando ne glacialis quidem Boryſthenes limites ponit mutuo inter eos qui eadem ſacra profitentur commercio.

DEDICATIO.

mercio. Illius verò rei laudatissimum Transylvaniae Principem, Illustrum Maritum & Parentem Vestrum imprimis, Auctorem & Fautorem agnoscimus ac deprædicamus, quando complurium huc ablegatorum Juvenum, haud minimam orbis Hungarici & Transylvanici Reformati spem sustinentium, Mæcenæ exstitit munificentissimus. Et tenuia hæc sunt, si cum aliis, quos exantlavit pro causa Dei, laboribus conferantur. Non dubitavit bona, famam, Patriam, vitam, & quicquid existere potest carum, in extremum discrimen adducere, ad juvandos oppressos eheu! nimium purioris fidei Confessores. Non hujus loci est celebrare pietatem ejus, quæ jam dudum intelleximus, Eum etiam mensa sua excepisse numerum benè magnum eorum, qui pro nomine Christi extorres, & omnibus suis exuti, ex omni circumjacente Regione ad ipsum confugerunt, tanquam ad alterum Judam Maccabæum, bella

bella Dei heroico animo gerentem. Hic
 ipsius pro Deo ac Domino nostro Jesu
 Christo zelus me præcipuè impulit , ad
 hunc *Philologum* meum *Hebræo-Mixtum*
 Spectabili ejus Nomini inscribendum , ut
 constaret etiam in remotis hisce oris non
 deesse tantarum virtutum cultores. Ac-
 cipite ergo , Illustris domina & Genero-
 fissimi Domini , quod obsequiosissimo ani-
 mo Vobis jam inscribitur munus , in se
 quidem levidense , sed quo nihil majus , si
 animum offerentis respiciatis , offerri vobis
 posse certus sum. Etiam nullus dubito ,
 quin serena fronte accepturi sitis , cum jam
deauratum poculum , donativum munificen-
 tissimum , quo olim Illustris Maritus & Pa-
 rens Vester me honoravit , luculentum fa-
 voris sui erga me symbolum tum extare
 voluerit. Quam beneficentiam cùm re-
 pendere nequeam , pro mea saltem tenui-
 tate hac occasione data , iterum agnoscere
 meum esse existimavi. Cæterum Deum

**

vene-

D E D I C A T I O.

veneror, ut vos afflictæ suæ causæ Patro-
nos diu servet incolumes, omnibusque Ve-
stris in hanc rem conatibus benedicat af-
fatim!

Dabam Trajecti ad Rhenum
ipsis Kalendis Februariis, Anno
à nato Sospitatore 1699. Ætatis meæ 75

*Spectabilium Nominum
Vestrorum*

Devotissimus Cultor

JOHANNES LEUSDEN.

ALLO-

ALLOQUUTIO

A D

Benevolum Lectorem.

JAm quadragesimus octavus annus diu præterit , ex quo ad publicam linguæ Sanctæ professionem fui vocatus. Spartam , quam nactus fui , hætenus privatis & publicis lectionibus , disputationibus , & libris quibusdam editis , ad Textum Hebræum Veteris Test. benè intelligendum & explicandum necessariis , exornare conatus fui. Quia exemplaria hujus PHILOLOGI HEBRÆO-MIXTI diu distracta erant , tertia vice de novo eum prelo subjeci , & iterum Figuris æneis ornari ; & ad exemplar Philologi Hebræi & Græci etiam Argumenta singulis dissertationibus præposui , uti in aliis Philologis feceram. Voco hunc Librum Philologum : quia erit instar vivi Philologi , qui tanquam Magister Te quæstiones Philologicas docebit ; Hebræo-Mixtum nomino : quia continet non tantum quæstiones Hebraicas , sed etiam miscellaneas , quæ tamen aliqualem respectum ad linguam Hebraicam habent. Ordo , quem hîc observo , est arbitrarius. Prius ago de quibusdam S. Scripturæ Translationibus ; deinde de Talmude & Scriptis Rabbiorum ; postea de diversis Personis , quæ Rempubl. Judai-
* * 2 cam

Alloquutio ad Bevolum Lectorem.

cam constituerunt ; deinceps ago de Nummis & Ponderibus , de Mensuris Cubicis , de Mensuris Intervallorum & Temporum ; denique tracto materiam de Sanhedrin , & de Pœnis tam capitalibus quam non capitalibus inter Judæos usitatis. Cum primâ vice hunc Philologum-Mixtum ederem , nondum editus erat Philologus Græcus : & propterea non potui tunc eum per capita Spicilegii Philologici benè distribuere ; quod jam secunda & tertia vice feci in initiis Capitum 36, 37, 38, 39, 40, 41 & 42. & propterea in illis Capitibus videbis aliqualem mutationem.

Nuperrimè edidi per Wetstenium triplicia Nova Testamenta Græca, scil. sola Græca, Græco-Latina cum Versione Ariæ Montani , & Græco-Belgica cum Versione Belgica, omnia per columnas, correctissima & nitidissima in 12°. cum asteriscis & notulis, denotantibus omnes voces totius Novi Test. sive semel sive sæpius occurrentes. Hæc Testamenta Græca sunt ejusdem formæ & magnitudinis cum Bibliis Hebraicis non punctatis , quæ curavi imprimi Francofurti ad Mænum per Wustium ; quæ propterea simul compingi possunt.

His Novis Testamentis additur eadem forma & magnitudine COMPENDIOLUM, continens tum Catalogum omnium vocum Græcarum , quæ diversis notulis & asteriscis sunt distinctæ in Novis Test. Wetstenianis , cum earundem Thematibus ; tum etiam Catalogum Alphabeticum Græco-Latinum omnium vocum Græcarum totius Novi Test. addita Distinctione vocum sive semel sive sæpius occurrentium , & Annotatione omnium locorum Novi Test. in quibus quælibet vox Græca extat. Vale & laboribus meis fave.

I N D E X

Dissertationum & Defendentium.

D I S S E R T A T I O.		Pag.
I.	E. Versione Vulgata. Cujus defensor fuit <i>Fredericus Jenelt</i> , Ultraject. Rector Scholæ Trajectensis ad Mosam; ac præterea director & inspector bonorum Ecclesiasticorum in regionibus trans Mosam.	1656. 3. Dec.
II.	De Versione Græca Lxx. Interpretum pars I. Def. <i>Joh. Barthol. Elserus</i> , Erfurto-Thuringus, Verbi Divini Minister in Germania.	1657. 7. Mart.
III.	De Versione Græca Lxx. Interpretum pars secunda. Def. <i>Abrahamus vander Voort</i> , Ultraject. Verbi Divini Minister in Hedichuyfen en Erp.	10. Junij.
IV.	De Versione Græca Lxx. Interpretum pars tertia. Def. <i>Philippus Specht</i> , Ultraject. Verbi Divini Minister olim in novo Belgio, & jam in pago Outheusden.	17. Junij.
V.	De Targumin, pars prima. Def. <i>Nicolaus à Lith</i> , Amstel-Bat. Philosophiæ & Medicinæ Doctor, ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγύπτῳ.	2. Junij.
VI.	De Targumim, pars secunda. Def. <i>Simon Lense</i> , Amstelo-Batav. Verbi Divini Minister Purmerendæ.	29. Junij.
VII.	De Targumim, pars tertia. Def. <i>Henricus Flaman</i> , Ultraj. Olim Verbi Div. Min. in pago Suylen, ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγύπτῳ.	30. Junij.
VIII.	De Pentateucho Samaritano. Def. <i>Arnoldus Lieranus</i> , Amstelo-Bat. Verbi Divini Minister in Koe-dijck.	14. Novemb.
IX. De.		

Index Dissertationum & Defendentium

DISSERTATIO.

- IX. De Versione Syriaca Veteris & N. Test. 67
Def. *Thomas Cawton*, Wivenho-Brittan. Verbi Divini Minister in Anglia, ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγίοις. 14. Decemb.
- X. De Nova Bibliorum Versione Belgica, pars prior. 76
Def. *Arnoldus Heycoop*, Ultraject. Olim V. D. Min. in pago de Bilt, ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγίοις. 1678. 12. Maij.
- XI. De Nova Bibliorum Versione Belg. pars postter. 84
Def. *Johannes Gribius*, Brunissa-Zel. Philosophiæ & Medicinæ Doctor, ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγίοις. 15. Maij.
- XII. De Talmude, pars prima. 90
Def. *Jacobus Claver*, Ultraject. Olim ut studiosus S. Theologiæ Obijt. 22. Maij.
- XIII. De Talmude, pars secunda. 101
Def. *Christianus Melder*, Ultrajectin. Philosophiæ Doctor & Ordinarius Matheſeos Professor in Acad. Lugduno-Bat. sed ante aliquot annos mundo valedixit. 26. Maij.
- XIV. De Talmude, pars tertia. 107
Def. *Regnerus Alinc*, Harlemono-Bat. Olim Verbi Div. Min. in pago Noorscher-woud, ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγίοις. 27. Maij.
- XV. De Talmude, pars quarta. 115
Def. *Jacobus Boeye*, Zel. Verbi Divini Minister Ziriczææ in Zelandia. 23. Junij.
- XVI. De Commentariis Rabbiorum, pars prior. 121
Def. *Johannes vanden Bosch*, Amstelo-Bat. Olim Verbi Divini Min. Woerdæ, sed nuper vitam cum morte mutavit. 26. Junij.
- XVII. De Commentariis Rabbiorum, pars postter. 128
Def. *Simon de Buck*, Roterod-Bat. Verbi Divini Minister in India Orientali, ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγίοις. 9. Octob.
- XVIII. De Phariseis. 138
Def. *Daniel de Lobell*, Sylvæ-Duc. Verbi Div. Minister Hagæ Comit. ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγίοις. 13. Octob.
- XIX. De Sadducæis. 144
Def. *Nicolaus Shepheard*, Roterod-Bat. Philosophiæ Doctor, & nuper Verbi Div. Min. Medioburgi in Ecclesia Anglicana, ἀλλὰ νῦν ἐν αἰγίοις. 20. Octob.
- XX. De Hessæis. 149
Def. *Johannes Benthem*, Ultraj. Verbi Div. Minister in pago Thienhoyen.

Index Dissertationum & Defendentium.

DISSERTATIO.

- hoven. 30. Octob. 154
- XXI. De Profelytis. 154
 Def. *Laurentius Hogentoren*, Goefâ-Zel. Verbi Div. Min. in pago
 Henykenzand, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 16. Mart. 1659.
- XXII. De Nasiræis & Rechabitis. 161
 Def. *Martinus Soermans*, Worcom-Bat. Verbi Div. Minister in pago
 Gaudriaen. 27. April.
- XXIII. De Scribis & Herodianis. 166
 Def. *Johannes Baucardus*, Ward-Bat. Olim Verbi Div. Min. in pago
 Velthoven, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 4. Maij.
- XXIV. De Regibus Judæorum, pars prima. 171
 Def. *Cornelius Taets*, Rhenens. nuper Verbi Div. Min. in Wajenoy,
 & jam in Ouwkerk. 14. Maij.
- XXV. De Regibus Judæorum, pars secunda. 176
 Def. *Henricus Nolthenus*, Bommenedanus. Olim Verbi Div. Min.
 in pago Beyerlant, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 22 Junij.
- XXVI. De Regibus Judæorum, pars tertia. 183
 Def. *Henricus Rhee*, Batavo-Duranus, Verbi Divini Minister Culem-
 burgi. 25. Junij.
- XXVII. De Summo Pontifice. 190
 Def. *Petrus vanden Velden*, Hanovia-Wedder. Verbi Divini Mini-
 ster in Ecclesia Belgica, quæ est Hanoviæ. 23. Nov.
- XXVIII. De Nummis & Ponderibus in S. Script. usitatis, pars prima. 200
 Def. *Henricus ten Brinck*, Wilnens.-Traject. Verbi Divini Minister
 in pago Wilnis. 26. Novemb.
- XXIX. De Nummis & Ponderibus, pars secunda. 209
 Def. *Adolphus Plaan*, Ultraject. Verbi Divini Minister in pago Deur-
 sen. 30. Novemb.
- XXX. De Nummis & Ponderibus, pars tertia. 214
 Def. *Johannes vander Hagen*, Eyndhov.-Brab. Verbi Divini Minister
 in pago Waspick, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 3. Decemb.
- XXXI. De Mensuris Cubicis Veteris & Nov. Test. 219
 Def. *Laurentius Hartong*, Grævecord. Olim Verbi Divini Minister in
 pago Nieulant, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 23. Febr. 1660
- XXXII. De Mensuris intervallorum V. & N. T. 225
 Def. *Hermannus à Beek*, Ultraject. Verbi Divini Minister in India
 Orien-

Index Dissertationum & Defendentium.

DISSERTATIO.

- Orientali, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 29. Febr.
- XXXIII. De Mensuris Temporum Vet. & N. Test. 230
 Def. *Johannes à Raesvelt*, Gendringa-Gelr. Verbi Div. Min. in pago
 Echtelt. 22. Junij.
- XXXIV. De anno & Sabbatho. 235
 Def. *Johannes Beverlant*, Lilloô-Brab. Verbi Divini Min. in pago de
 Oudemans, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 20. Octob.
- XXXV. De Sabbatho. 248
 Def. *Melchior Veeris*, Amstelo-Bat. Verbi Div. Minister in pago Af-
 sendelst. 27. Octob.
- XXXVI. De Sabbatho. 255
 Def. *Comradus à Boirwal*, Amstelo-Bat. S. Sancti Ministerii Can-
 didatus Obijt. 31. Octob.
- XXXVII. De Noviluniis & Paschate. 263
 Def. *Abrahamus Hovius*, Enchusa-Bat. Olim Verbi Div. Min. Sturijis
 (Staveren) ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 14. Nov.
- XXXVIII. De Paschate. 273
 Def. *Assuerus Schalkenius*, Harlema-Bat. Verbi Div. Minister in pago
 Crommeniedijk. 21. Novemb.
- XXXIX. De festo Pentecostes & Tabernaculorum. 292
 Def. *Jacobus Schuylenborgh*, Amstelo-Batav. Verbi Divini Minister
 Leovardix. 28. Novemb.
- XL. De Festo Expiationis, Purim & Encœnior. 301
 Def. *Isaacus Huismanus*, Gouda-Bat. Verbi Divini Minister in India
 Orientali. 1. Decemb.
- XLI. De Anno Sabbathico & Jubilæo. 307
 Def. *Cornelius de Kranckel*, Woudrichem-Bat. Verbi Divini Minister
 in pago Veen. 6. Mart. 1661.
- XLII. De Idolis Veteris Test. pars prima. 311
 Resp. *Simon van Hamerstede*, Berg-op-Zoom-Brab. Verbi Divini
 Min. in pago Dongen prope Bredam. 22. Maij.
- XLIII. De Idolis Veteris Test. pars secunda. 319
 Resp. *Petrus Tvenius*, Hensbroekenfis, Verbi Divini Min. in pago
 Dijl; jam in pago Hauwert, in Noorthollandia. 25. Maij.
- XLIV. De Idolis Vet. Test. pars tertia. 326
 Resp. *Joachimus ab Hoornenburgh*, Amstelo-Bat. Verbi Divini Mi-
 nister in pago 29. Maij.

XL V. De

Index Dissertationum & Defendentium.

DISSERTATIO.

XLV. De Idolis V. Test. pars quarta. 333

Resp. *Johannes Basseliers*, I. F. Mediob.-Zel. Verbi Divini Min. in
Surigname, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 12. Jun.

XLVI. De Synedriis Hebræorum. 339

Resp. *Dionysius Denyssen*, Amstelo-Bat. Verbi Divini Minister Har-
lemi. 19. Junij.

XLVII. De Pœnis Capitalibus. 345

Resp. *Arnoldus de Graef*, Neder-Hemert Gelr. Verbi Divini Mini-
ster in pagis Ethen & Drongelen. 22. Junij.

XLVIII. De Pœnis non capitalibus, pars prior. 351

Resp. *Ezechiel à Domburch*, Ultraject. Olim Verbi Div. Minister in
Westbroeck, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 26. Julij.

XLIX. De Pœnis non capitalibus, pars posterior. 357

Resp. *Godefridus Deys*, Omera-Bat. Verbi Divini Minister in pago
Ternissen, postea emeritus, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 3. Julij.

L. De Pœnis Ecclesiasticis Judæorum. 362

Resp. *Gerardus Blotenburch*, Woudenbergenf. Verbi Divini Minister
Amersfurti. 30. Novemb.

SPICILE-

SPICILEGIUM

H O C

PHILOLOGICUM

Defenderunt hi sequentes.

- I. **T** *Heodorus à Lathem*, Doesburgo-Gelrus. Jam fungitur Politica
functione Zutphaniz. 12. Nov. 1662.
- II. *Franciscus Covijn*, Lillo-Brabant.
Verbi Divini Minister..... 29. Novemb.
- III. *Hermannus Specht*, Ultrajectinus.
Verbi Divini Minister in India Orientali, in urbe quæ vocatur
Columbo, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 6. Decemb.
- IV. *Balthazar Schuylenborgh*, Amstelo-Bat. Obiit studiosus.
25. Febr. 1663.
- V. *Guilielmus van Rhijn*, Ultraject.
Verbi Divini Minister Arnhemii. 11. Mart.
- VI. *Johannes Munckerus*, Meppelo-Drent.
Verbi Divini Minister..... 1. April.
- VII. *Leonardus Twechius*, alias *Groenewegen*, Leckerkerka-Batav.
Verbi Divini Minister Amstelodami, ἀλλὰ νῦν ἐν ἀγίοις. 2. Maij.
- VIII. *Lucas Bosch* ab *Osch*, Culemburgo-Culemburgus, olim Verbi Div.
Minister in India Orientali, in urbe quæ vocatur Nagapatan,
jam in pago Everdingen prope Culemburgum. 26. Junij.
- IX. *Daniel le Roy*, Medioburgo-Zelandus. Verbi Divini Minister Ro-
terodami. 1682. 14. Junij.

LOCA

L O C A

SACRÆ SCRIPTURÆ

Vindicata & quodammodo illustrata.

<i>Liber.</i>	<i>cap.</i>	<i>vers.</i>	<i>pag.</i>
Gen.	4.	26.	312.
	30.	11.	338.
	49.	10.	42.
		26.	164.
Exod.	16.	36.	220.
Levit.	12.	29.	324.
	20.	2, 3.	318.
Num.	3.	39.	134.
	10.	26.	310.
	23.	28.	332.
	25.	2.	333.
Deut.	17.	16-21.	183. & seq.
1 Sam.	2.	36.	210.
1 Reg.	11.	3.	186.
		5.	334.
2 Reg.	1.	2.	336.
	6.	25.	220.
	17.	30.	320. & 321.
		31.	ibid.
	19.	37.	323.
2 Chron.	4.	5.	

<i>Liber.</i>	<i>cap.</i>	<i>vers.</i>	<i>pag.</i>
	concil.	cum 2 Reg.	7:26. 288.
Jes.	37.	38.	323.
Ezech.	8.	14.	324.
Amos.	5.	26.	ibid.
Matth.	6.	24.	202.
	10.	29.	215.
	11.	11.	127.
	16.	3.	142.
		14.	ibid.
		19.	127.
	17.	27.	216.
	19.	24.	135.
	23.	5.	129.
	26.	15.	204.
		30.	282.
Marc.	10.	23.	135.
	12.	42.	214.
	13.	35.	233.
	14.	1.	199.
	15.	25.	concil. cum Joh.
		19:14.	233
			<i>Liber.</i>

Loca S. Scripturæ Vindicata & quodammodo Illustrata.

<i>Liber.</i>	<i>cap.</i>	<i>vers.</i>	<i>pag.</i>	<i>Liber.</i>	<i>cap.</i>	<i>vers.</i>	<i>pag.</i>
Luc.	3.	2.	199.	1 Cor.	7.	18.	129.
	7.	44.	281.		16.	22.	ibid.
	16.	9.	202.	2 Cor.	11.	24.	358.
	21.	2.	214.	2 Tim.	3.	8.	134.
	19.	14	concil. cum Marc.	Apoc.	6.	6.	222.
			15:25. 233.				

PHILO.

PHILOLOGI HEBRÆO-MIXTI

DISSERTATIO PRIMA

DE

VERSIONE VULGATA.

I. Ratio datur quare Versio Latina vocetur <i>Vulgata</i>. II. Auctor Versionis <i>Vulgatæ</i> inquiretur, & probatur Hieronymum ejus non esse Auctorem. III. Versio illa non est authentica & infallibilis, nec Concilium Tridentinum	potuit eam Versionem canonizare. IV. Rationes duæ dantur quare Concilium Trid. eam versionem canonizaverit. V. Causæ proferuntur quare tot vitia, etiam Grammaticalia, in Versionem <i>Vulgatam</i> irrepsent.

S E C T I O I.

E Versione Latinâ Pontificiorum, quam Possivinus *Biblioth. l. 2. c. 8.* vocat *columnam veritatis* & portum, ad quem unusquisque ex tot discrepantiis versionum fluctibus appellere debeat, varix quæstiones moveri possunt.

Primò queritur. Quare Versio Latina Pontificiorum vocatur *Vulgata* Versio?

Resp. Temporibus Gregorii in Ecclesiis duæ versiones Latinæ præcipue fuerunt usitatæ, scil. Antiqua & Nova. Prior erat antiqua versio Latina, aliàs vocata ab Augustino Italica & ab Hieronymo *Vulgata*. Hæc translata fuit, ut putatur, ex Versione Græcâ Lxx. Interpretum; sed à quo auctore nescitur. Posterior nova Versio Latina fuit translata ab Hieronymo ex Textu Hebræo: & propterea nonnul-

1^a Ecclesiæ hanc posteriorem majoris faciebant: sed è contrâ aliæ Ecclesiæ propter antiquitatem præferebant Versionem antiquam; & sic duplex illa Versio lites quasdam nonnunquam excitabat: sed ex illis duabus Versionibus postea una tantummodo facta est, quæ *Communis* sive *Vulgata* fuit appellata; quia hæc omnibus Ecclesiis fiebat communis: & propter hanc causam Versio Pontificiorum vocatur *Vulgata*. Sed subsequētibz seculis eadem Versio incuriâ Scribarum & injuriâ temporis varia contraxit vitia: nam nullo modo videtur verosimile talem Versionem, qualis hodierna est, vel ita fuisse laudatam ab antiquis Patribz, vel fuisse compositam ab Hieronymo, linguarum Latinæ, Hebrææ & Græcæ scientissimo. *Vide plura infra in 2. quæst. ex Baronio.*

II. *Secundò quaritur.* Quis est Auctor Vulgatæ Versionis?

Resp. Variæ hæc de re sunt sententiæ inter ipsos Pontificios.

1. Quidam ex Pontificiis absolutè Versionem Vulgatam Hieronymo adscribunt; inter quos sunt *August. Steuchus Eugubinus, Masius* Præfat. in Jos. *Petrus Sutor*, aliique.

2. Alii ex Pontificiis absolutè negant hanc Versionem Hieronymo esse tribuendam. Hanc sententiam defendunt *Pagninus* Gramm. Hebr. *Driedo*, & plurimi alii. Etiam hos sequuntur Reformati Theologi, *Perkinsius, Sixtinus Amama*, & plerique alii.

3. Nonnulli asserunt Auctorem Vulgatæ Versionis planè esse ignotum. Hoc asserit *Galat. de arcanis relig. Christ.* p. 286. b

4. Alii statuunt Vulgatam Versionem non esse ab uno Auctore compositam, sed esse mixtam ex diversis versionibus. Ipse *Bellarminus* de Verbo Dei lib. 2. cap. 11. hoc affirmat, cum ait: *Vulgata Editio non est unius Auctoris; sed quædam habet ex Hieronymo, quædam ex Luciano, quædam ex Theodotione, quædam ex alio quodam innominato: stultum autem videtur dicere, Theodotionem hæreticum non potuisse errare, & etiam Hieronymum nunquam errasse, cum ipse in Cap. 19. Isaia dicat se errasse, & Ecclesia correctionem ejus receperit.*

5. Alii volunt hanc Versionem esse conflata. 1. Ex Veteri Latinâ Italiâ sive Vulgatâ Versione, translata ex versione Græcâ 70. Interpretum. Hanc Hieronymus dicitur emendasse. 2. Ex Hieronymi versione, quam ex fonte Hebræo transtulit. Hanc sententiam multi ex Reformatis & Pontificiis calculo suo approbant. *Baronius* ad Annum Chr. 231. S. 48. plenius historiam hujus rei enarrat, quando ait: “Accidit Gregorii tempore ut quoniam duæ simul vulgatæ editiones Vetus & Nova, dissensionum ac contentionum interdum ministrarent occasionem; in diversâ stu-

„dia-

„*dia fideles eâ in re distraherentur ab invicem, dum alii Veterem, No-*
 „*vam alii sequerentur, turbas cieret, alteramque defendens, in alteram*
 „*minùs dignè invcheretur; essetque ea diversitas veluti seminarium jur-*
 „*giorum, ac turpem ederet Ecclesiæ faciem. Sed divino afflante Numi-*
 „*ne provisum est, optimèque consultum, ut ad Ecclesiasticum commu-*
 „*nem usum una ex duabus, quæ usui omnibus esset Ecclesiis, constare-*
 „*tur, quæ Communis omnibus atque Vulgata uno nomine à cunctis dice-*
 „*retur, explosâ illâ Veteris & Novæ nomenclaturâ.* Hanc sententiam
 etiam probat Præfatio, quæ Bibliis Clementis VI I I. præfixa est, cum ait :
Versionem eam partim ex Hieronymi translatione vel emendatione, partim ex
Italâ mixtam esse. Ut ut sit, saltem hoc est verissimum, hanc Vulgatam
 Versionem non esse illam quam ipse Hieronymus ex Textu Hebræo transtu-
 lit, vel quam secundum Textum Græcum emendavit, quæ aliàs vocatur Ita-
 la Versio, sed esse mixtam ex his duabus, & procul dubio etiam ex aliis versio-
 nibus quædam esse immixta. Rationes quibus sententiam nostram proba-
 mus, sunt hæ sequentes:

Ratio 1. Versio Vulgata non est Hieronymi versio: quia illa olim, uti
 ipse testatur in præfat. in Pentat. fuit Textui Hebræo conformis: sed Versio
 Vulgata infinitis ferè in locis differt à Textu Hebræo. Sumatur enim quæ-
 cunque versio, sive antiqua, quæ ante Concilium Tridentinum prodiiit:
 sive illa, quam edidit Anno 1590. Papa Sixtus V. sive alia, quam biennio
 pòst Clemens VIII. correctis quamplurimis mendis in Sixti V. Editione,
 in lucem emisit. Multa exempla non adferam, unum atque alterum in
 medium protulisse sufficiat. In antiquis Bibliis, editis Anno 1497. *Genes.*
 4: 8. hæc verba (*Egrediamur foras*) sunt addita, quæ tamen in Textu He-
 braico non habentur. In Sixti V. Bibliis 1 *Sam.* 4: 9. habetur *Nobis*; in
 Hebraicis verò *Vobis*. 2 *Chron.* 25: 5. in Sixti Bibliis habetur *triginta mil-*
lia; in Hebraicis verò, & Clementis VI I I. *trecenta millia*. Similiter *Psal.*
 137: 9. habetur *parvulos suos*, cum Hebraicè habeatur *parvulos tuos*. Cente-
 na ferè talia loca possent adferri; sed eadem vide citata in *Antib. Bibl. Ama-*
mæ lib. 2. *cap.* 10. Hæc tamen Biblia ipse Papa Sixtus V. qui aliàs, ut pu-
 tant, non potest errare, propriâ suâ manu correxit. Clemens VI I I. vi-
 dens hæc antedicta vitia cum ipso fonte non convenire, in suâ Editione,
 illa, ut plurima alia, correxit: sed è contrâ, ubi Sixtus benè Textum He-
 bræum expresserat, ibi nonnunquam Clemens in suâ Editione illam lectio-
 nem depravavit. In genere tamen Versio Clementis multo præstantior &
 correctior est versione Sixti. Attamen quod Clemens versionem Sixti ali-
 quando corruperit, apparèt ex *Ezech.* 14: 22. ubi Sixtus V. juxta Textum

Hebræum habuit *egredientur*, ibi Clemens substituit *ingredientur* contra Textum Hebræum, Chaldaicum & Græcum. Ex his paucissimis allatis exemplis videmus, quanta sit inter Textum Hebræum & Vulgatam Versiones differentia: ergo Hieronymus earum non est Auctor: nam illa Versio, testantibus *Sixto Sen. Bib. S. p. 667.* aliisque multis Auctoribus, fuit Textui Hebræo conformis: sed hoc nec antiquis Edit. Latinis, quæ adhuc extant, nec etiam hodiernis competit: ergo nulla ex illis præcisè ab Hieronymo est composita. Prætereo adhuc octo vitiorum millia, quæ Isidorus Clarius Brixianus in Versione Vulgata observasse & emendasse dicitur; uti ipse testatur in Præfatione Bibliis suis præfixâ.

Ratio 2. Versio Vulgata multa continet, quæ reprehendit Hieronymus, & quæ aliter vertenda esse judicat in quæstionibus Hebraicis, & in libro de optimo genere interpretandi: ergo Hieronymus non videtur ejus Versionis esse Auctor: nam ille, uti videtur, propriam versionem non castigasset.

Ratio 3. Quia plurimum differt à versione illâ Latinâ, quæ in Operibus Hieronymi invenitur: ergo Hieronymus Vulgatæ Versionis non videtur esse Auctor.

Ratio 4 Sed quid multis hoc probo contra Pontificios, plurimi ex illis nostram sententiam etiam defendunt, uti suprà vidimus. Imo pudere debet Pontificios, contrariæ sententiæ patronos, quod versionem tam absurdam, & tot solæcismis scatentem, Hieronymo, Latinæ linguæ peritissimo, adscribant. Duo tantum exempla proferam ex antiquâ Edit. suprà allegatâ: *Psal. 67: 21.* dicitur: *Benedictus Dominus NB. die quotidie.* & *Matth. 6: 30.* *Nonne vos NB. magis pluris estis illis?* Quis sanæ mentis judicabit hæc ab Hieronymo, viro tam docto, ita fuisse translata?

Secundo. Versio hodierna etiam non est Itala ista versio, à Patribus ita celebrata: quia Itala versio erat adstrictior ad verba, quæ in fontibus extant, & sententiam clariùs interpretabatur, testante *August. lib. 1. de doctrin. Christ. cap. 11.* Ex his concludimus Versionem Vulgatam præcisè nec esse Hieronymi versionem, nec etiam illam antiquam Italam, sed esse mixtam partim ex illis duabus versionibus, partim fortassè etiam ex aliis versionibus Latinis, translatis ex Textu Græco, vel ex Textu Symmachi, Aquilæ, Theodotionis, aliorumque.

III. *Tertiò quaeritur.* An Versio Vulgata est authentica & infallibilis? Atque an major ejus est auctoritas quàm Textus Hebraici?

Resp. Negando. Versio Vulgata non habet auctoritatem infallibilem, nec ea etiam semper illi fuit adscripta. Alia enim fuit ejus auctoritas ante Concilium Tridentinum, quod celebratum fuit Anno 1545. alia ejus auctoritas

Auctoritas post idem Concilium. Ante illud Concilium nemo Pontificiorum unquam fuit, qui vel auctoritatem infallibilem, vel absolutam fidem illi Versioni tribuit; sed unicuique licitum fuit tali Versione uti, quali uti volebat. Nam 1. Ante Concilium Tridentinum Versio Vulgata nullo Concilio, vel nullis Patrum suffragiis unquam fuit pro infallibili iudicata.

2. *Joh. Driedo* in recapit. lib. de script. Eccl. ait: “Non oportere damna-
re, aut à communione separare, tanquam hæreticos, eos, qui ex Scriptu-
ris Sacris, in suo fonte editis, asserunt, in Textu Latino quædam posse
corrigi, neque Hieronymum voluisse translationem suam Ecclesiæ dare,
tanquam authenticam atque divinam, in omnibus sic consonam Sacræ
Scripturæ, quippe qui diversis in locis arbitrio lectoris relinquit, si sic vel
aliter velit interpretari.”

2. E contrà, quia Versio Vulgata tot scatebat vitiis, diversi Pontifices alias Latinas Versiones approbarunt. Leo X. approbavit Versionem Novi T. ab Erasmo ordinatam, & Clemens VIII. novam Psalterii interpretationem à Cajetano factam. Et si Versio Latina pro infallibili fuisset iudicata, non fas fuisset Pagnino, Lucensi Concionatori Apostolico, novam adornare versionem, eamque Anno 1528 in lucem edere. Sed quia ille sub auspiciis Leonis X. qui etiam sumtus fecit, versionem novam adornavit; ideo ille Papa antiquam versionem pro authenticâ non agnovit. *Vide plura in Thes. Philol. Hottingeri* l. I. c. 3. §. 3.

Post Concilium Trident. longè major fuit Vulgatæ Versionis auctoritas propter decreta, quæ illud Concilium de Versione Vulgatâ decrevit. *Sessio 4. decreto 1.* sic ajunt: “Si quis libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in Veteri Vulgata Latina Editione habentur, pro sacris & canonicis non suscepit, anathema sit.” *Et decreto 2. ita pergunt:* “Insuper eadem S. S. Synodus considerans, non parum utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex omnibus Latinis Editionibus, quæ circumferuntur, sacrorum librorum, quamam pro authenticâ habenda sit, innotescat, statuit & declarat; ut hæc ipsa vetus & vulgata Editio, quæ longo tot seculorum usu, in ipsâ Ecclesiâ probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, & expositionibus, pro authenticâ habeatur, & ut ne-
mo eam rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat.” Hæc sunt verba Concilii Trid. de versione Vulgatâ. Quia verò verba illa sunt ambigua, ideo inter ipsos Pontificios magnæ lites de vero horum decretorum sensu sunt motæ. Quidam in carcerem sunt conjecti, unde sententiam suam explicare debuerunt. Ferè quot capita tot fuerunt sententiæ de genuinâ interpretatione horum decretorum.

Primò. Quidam hæc decreta ita exposuerunt, ac si Concilium voluisset innuere Versionem Vulgatam esse integram, mysterii plenam, omnis erroris immunem, & eandem non tantum aliis versionibus, sed etiam ipsis fontibus esse longè præferendam: quia putabant quod Patres illius Concilii judicarent Interpretem Versionis Vulgatæ ita Spiritu S. fuisse directum, ut non potuerit errare. Audiamus hac de re *Melchiorum Canum* de Locis Th. 2. 14. ubi sic ait: *Aut Veterem Interpretem, Spiritus S. peculiari dono, sacras literas convertisse, aut saltem habuisse Spiritum quandam prophetico vicinum.* Et *Gretzerus* defens. Bellarm. l. 2. cap. 10. ait: Interpretem fuisse directum ut nusquam à mente Spiritus S. aberraret.

Secundò. Alii ajunt, quòd Concilium judicavit hanc versionem esse authenticam tantummodo quoad dogmata fidei & morum; adeo ut putarent in Versione Vulgatâ nulla esse vitia, quæ fidei & bonis moribus contraria sunt, etiam si quædam leviora vitia inveniantur: putant enim Concilium tantum respexisse ad graviora vitia, fidei & bonis moribus contraria. Hanc sententiam defendunt *Bellarminus*, *Bannes*, aliique multi. Plurimæ sententiæ, explicantes mentem illorum decretorum, possent, nisi brevitati studeremus, adhuc adferri; sed qui eas desiderat, adeat *Theoph. Phil. Hottingeri loc. cit.* Explicatio illorum decretorum inter cæteros vexavit multos Hispanos Theologos, benè de sede Pontificiorum aliàs meritos, ut nonnulli ex eis propter diversam interpretationem sint in carcerem conjecti, unde etiam sententiam suam debuerunt defendere.

Ut ut sit, decreta illa sunt irrita, absurda & falsa. Rationes sunt hæc sequentes.

1. Versio Vulgata non est authentica, quia nec Propheta, nec Apostolus, nec ullus alius, infallibili Spiritu ductus, eam composuit. Atqui hoc requiritur ad authenticam Editionem: nam quod à fallibilibus auctoribus conscriptum est, hoc authenticum & infallibile esse nequit.

2. Quia Concilium Versionem Vulg. Anno 1546. canonizavit, quæ demum longo tempore post emendatissima (delegatis 7. viris, qui emendationi præessent, quod tamen nunquam factum est) prodiret. Canonizavit Versionem infinitis ferè scatentem vitiis, quæ demum Anno 1590. post 44. annos à condito decreto emendatior in lucem emissæ est à Sixto V. Sed illa adhuc infinitis ferè scatebat vitiis. Sixtus V. in sua Vulgatæ versionis Editione multa omisit. Ex. gr. Prov. 25: 24. omissa sunt: *Melius est sedere in angulo domus, quam cum muliere litigiosa & in domo communi.* Sic Levit. 10: 9. *Patri matrique maledixit.* Similiter Matth. 27: 35. Judic. 17: 2, 3. 1 Sam. 4: 21. 1 Reg. 12: 10. & 2 Chron. 2: 10. &c. nonnulla in illis versibus sunt omissa, quæ in Textu Hebræo habentur. Si quis plura exempla

pla desiderat, adeat *Antibarb. Biblicum Amama* lib. 1. cap. 10. Clemens VIII. biennio post, scil. Anno 1592 multa quidem vitia in Sixti V. Bibliis correxit; quamplurima tamen reliquit, & è contrà quædam, in Sixti Bibliis emendata, depravavit, uti suprà demonstravimus. Thomas James, Anglus, edidit Londini 1606. Libellum, in quo contulit Editionem Sixti V. & Clementis VIII. & ubique ostendit differentiam inter utramque Editionem; annotatque ubi Clemens addiderit, detraxerit, &c. Ipse *Belarm.* fatetur in epist. datâ Capuæ 6. Decemb. 1603. ad Fr. Lucam Brugenfem, Biblia Vulgata non benè esse correctâ, cum ait: *Scias velim, Biblia Vulgata non esse à nobis accuratissimè castigata; multa enim de industriâ justis de causis praterivimus, quæ correctione indigere videbantur.* Sed quid opus est auctoritatibus stare, cum ipsa versio Vulgata satis ostendat disconvenientiam à Textu Hebræo. Suprà quædam vitia attulimus, jam præterea addemus hæc pauca sequentia: *Genes. 3: 15.* in Textu Hebræo est *וְיָרֵם*, quod debet transferri per *ipsum* scil. semen mulieris, vel per *ipse* scil. Christus; non vero per *ipsa*. Illud *וְיָרֵם* est mascul. gen. quia respicit ad *וְיָרֵם* semen. Deinde verbum *וְיָרֵם* etiam est mascul. generis, ut & Affixum in *וְיָרֵם*: ergò *וְיָרֵם* non debet explicari per *ipsa*. Præterea *Genes. 9: 6.* in Textu Hebr. habetur, *Qui effundit sanguinem hominis, per hominem sanguis illius effunditor.* In Versione Vulgatâ omisæ sunt voces *per hominem*. Adhuc *Deut. 33: 10.* Textus Hebræus habet *docent judicia tua o Jacob*: Versio vulgata omisit verbum *docent*. Vide plura exempla in Syntagm. *Polani lib. 1. cap. 43.* Ex his concludimus, illam Versionem quæ tot scæter vitiis, quæque ab infallibili auctore non est composita, non posse esse authenticam & infallibilem fidei & morum regulam.

IV. *Quarto queritur.* Ob quas causas Concilium Tridentinum Versionem Vulgatam pro authenticâ canonizavit.

Resp. Causæ illius decreti variz possunt assignari; sed duas præcipuas tantum in medium proferemus. Harum prior fuit *barbaries & ignorantia* linguæ Hebrææ & Græcæ, quæ in initio reformationis maxima fuit. Reformati nonnunquam in dubium vocabant Versionem Vulgatam, & Pontificios ad ipsos fontes provocabant: sed quia illi ignorantiam suam in illis linguis satis cognoscebant, & ut non opus esset Reformatis hæc in parte satisfacere; ideo canonizârunt Versionem Vulgatam, & statuerunt eam Textui Hebræo & Græco longè esse præferendam. Hanc supinam ignorantiam linguarum Originalium in ipsis Monachis ipsi Pontificii debuerunt fateri. Vide Hottingeri *Thef. Phil.* pag. 145. Ita scribit Secretarius Pontificis Julii IV. actione primâ oper. Verg. t. 1. pag. 12. *Itaque si hi* (scil.

(scil. Reformati) *congregiantur cum nostratibus, multa certe imminebunt pericula. Scis enim tuos Episcopos esse fere literarum rudes, voluptati autem ac deliciis deditos.* Et qui eas linguas callebat, fere suspectus erat hæreseos; sic conqueritur eâ de re Episcopus *Claudius Espensaus* in Comm. in 1. ad Tim. cap. 3. cùm ait circa reformationis initia talem linguarum originalium ignorantiam grassatam fuisse, *ut in Latinis auctoribus Græcè nosse suspectum fuerit, Hebraicè propè hæreticum.* Canus Loc. C. p. 59. Auctores Scholasticos laudat, quòd trecentis annis multum profecerint in hæresibus refellendis per solam Editionem Latinam, & addit, *quippe lingua Græca & Hebraica non habuerunt peritiam.* Bellarm. ingenue fatetur de V. D. lib. 2. 10. *In conciliis generalibus aut paucissimos aut interdum nullos fuisse lingua Hebræe peritos.* Egregia sanè laus! Sed quid dico de linguis originalibus? Nec ipsa quidem Biblia Latina, etiam doctissimi inter ipsos, nisi rarissimè, tractabant, *Stephanus præf. ad Censuram Theol. Paris. 1532. ait: Ante paucos annos quidam ex Sorbonâ sic loquebatur: miror quid isti juvenes nobis semper allegent Novum T. per diem, ego plus habebam quàm quinquaginta annos, quod nesciebam quid esset Novum Testamentum.* Carolostadius, postea factus unus ex Reformatoribus, teste *Luthero apud Serar. in Proleg. pag. 137. non cœpit Biblia legere nisi octavo post impetratum supremum in Theologiâ gradum.* *Albertus* Archi-Episcopus Moguntinus, cum Anno 1530. in Comitiiis Augustanis Biblia, quæ in mensâ collocata reperiebat, obiter aperuisset, foliaque eorum quædam perlustrasset, hæc tandem dixisse fertur; *Equidem nescio quid hoc libri sit. Illud video, omnia quæ eo continentur, nobis adversa esse.* Vide de his plura in *Antibarb. Bibl. Amama lib. 1. cap. 7.*

Posterior causa hujus decreti hæc fuit. Versio Vulgata multis in locis confirmat fidem Pontificiorum, cùm in Textibus Originalibus ipsorum fides refutetur, & Reformatorum stabiliatur. Hoc apparet, ex. gr. in his sequentibus.

1. Incertitudinem gratiæ probant ex *Eccles. 9: 1.* quia Versio Vulgata habet: *Nescit homo utrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta:* Verum hæc in Textu Hebræo non habentur, sed ita dicitur: *Etiam amorem, etiam odium nescit homo,* scil. ex rebus externis.

2. Limbum probant ex *Genes. 37: 25.* *Descendam ad filium meum lugens in infernum:* sed vox Hebræa שאלה in Textu occurrens, debet explicari per *sepulchrum versus.*

3. Statuunt Mosis faciem fuisse cornutam, quia *Exod. 34: 35.* in Versione Vulgatâ dicitur: *Videbam faciem egredientis Mosis esse cornutam,* quum verbum Hebraicum significet *radiare,* sive radios splendoris instar cornuum emittere.

4. Probant ex eadem versione invocationem Sanctorum, quia dicitur *Genes. 48: 16. Et invocetur super eos nomen*, cum in Textu Hebræo habeatur *nominetur*.

5. Missam ex *Gen. 14: 18. Offerens panem & vinum*, quum habeatur in Textu Hebræo & in multis versionibus Vulgatis *proferens*.

6. Meritum congrui & condigni ex *Gen. 4: 13. Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear*. In Textu Hebræo habetur, *Major est pœna mea quam ut sustinere possim*. Similiter ex *epist. ad Hebr. 13: 16. idem conantur probare: Talibus hostiis promeretur Deus*, quum Græcè habeatur, *Talibus victimis delectatur Deus*. Vide plura exempla in *Antibarbaro Bibl. Amama l. 1. c. 7*. Ex his videmus, quæ rationes Concilium illud moverint ad canonizandam Versionem Vulgatam.

V. *Quinto queritur*. Unde tot vitia, etiam nonnulla Grammaticalia, in Versionem Vulgatam irrepererunt?

Resp. Causæ eorum vitiorum multæ possunt assignari, sed præcipuas tantum enarrabimus. i. e. Quia Vulgata Versio magnâ ex parte translata est ex Græcis quibusdam, etiam malè translatis & corruptis Bibliis; ideo tot vitia in Versionem Vulgatam irrepererunt. Non enim mirum est Versionem illam esse vitiosam, quæ secundum exemplar corruptum & malè translatum est composita.

2. Biblia Vulgata ita fuerunt corrupta, quia inter Patres, aliosque maxima linguarum Originalium fuit ignorantia. Duo tantum Patres, Hieronymus scilicet & Origenes Hebraicam calluerunt linguam, ceteri non potuerunt Versionem Latinam secundum Textum Hebræum corrigere: & propterea vitia, quæ semel ex oscitantia, vel data opera in Versionem irrepererant, manserunt; & subsequentibus seculis plura vitia ex oscitantia Scribarum sunt nata. Hæc omnia vitia simul collecta talem absurdam & corruptam versionem pepererunt.

3. In Versione Vulgata etiam sunt multi solæcismi; quia inter Monachos & Pontificios superioribus seculis lingua Latina nullo modo fuit excolta. Barbarè, & contra regulas Grammaticæ & Syntaxeos Latinæ scribebant & loquebantur. Hinc est quod Thomas à Kempis dixerit in libello de imitatione Christi: *Nisi totam Bibliam tenerem extra*, &c. Et quia tales indocti Scribæ sæpe Versionem Latinam exscribebant, & pro libitu suo ei vel aliquid addebant, vel nonnunquam inde aliquid abiciebant; ideo tales absurde loquutiones in eam Versionem sunt introductæ: exempla duo supra ex *Psal. 67*. & ex *Matth. 6*. attulimus. Postea Erasmus Roterodamus linguam Latinam in pristinum statum restituit, & Mona-

chos meliorem latinitatem docuit. Hinc puduit eos deinceps talis Latini sermonis, quali Versio Vulgata conscripta fuit.

4. His vitiis adhuc annumerari posset oscitantia Monachorum in exscribenda Versione, & negligentia totius Scripturæ. Monachi rarò S. Scripturam legebant, sed contenti erant lectione breviarum. In templis, ubi Missam celebrant, inveniuntur opera Bernardi, aliorumve auctorum, qui laudes Mariæ descripserunt; sed Biblia sunt in bibliothecis, imò vix in omnibus bibliothecis, nisi in capsula quadam peculiari, in angulo bibliothecæ erecta, in qua libri prohibiti recondi solent. Nam Biblia à Pontificiis, etiamsi Christus dixerit apud Joh. cap. 5. vers. 39. *Scrutamini Scripturas*, inter libros prohibitos numerantur. Non mirum ergo, quod parùm curarint Biblia & rectam ejus scriptionem vel editionem. Si quis plura de hac Vulgata Versione desiderat, adeat *Thef. Philol. Hottingeri* loco cit. & *Antibarb. Bibl. Amama* lib. 1. In hoc posteriori etiam invenitur Bulla Papæ Sixti V. composita Anno 1589. pro Vulgatâ Versione, quæ parumper ab ipso emendata fuit. In eodem libro etiam extat Præfatio, quam Clemens VIII. Editioni suæ biennio post præposuit; in quâ dat rationem, quare multa in Versione Sixti V. correxerit.

Meus filius Rodolphus, degens Parisiis ad scientiam Anatomicam magis perficiendam, inde mihi scripsit, se vidisse in Bibliotheca Regia, Biblia Vulgata, cum Præfatione Sixti V. tribus tomis distincta, magnis literis nitidissime impressa, cum hoc titulo:

BIBLIA SACRA *Vulgata Editionis ad Concilii Tridentini Præscriptum emendata*, & à SIXTO V.P.M.
recognita & approbata.

R O M Æ.

Ex Typographia Apostolica Vaticana.

M. D. XC.

DISSERTATIO SECUNDA

Quæ est pars prima

D E

VERSIONE GRÆCA

Vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

I. Meritò numerus LXX. vel LXXII. Interpretum in dubium vocatur: nam Judei in hoc numero querunt mysteria. Origo hujus fabulæ assignatur. II. Tempus adornatæ Versionis exprimitur. III. Ut & Auctores impulsivi, qui tres allegantur. IV. Hæc Versio est translata ut Biblio-	theca Ptolomæi augetur. V. Auctores Græca Versionis recensentur. VI. Videntur conjuncti & non separati Versionem adornasse. VII. Tempus LXXII. dierum in dubium vocatur. VIII. Consensus Interpretum exhibetur.

S E C T I O I.

Ggredimur materiam, multis fabularum involucris involutam, scil. de famosâ, & à multis nimium laudatâ Versione Græcâ, quæ vulgò Lxx. Interpretum vocari solet. Hæc versio vocatur Lxx. Interpretum, sumpto numero rotundo pro non rotundo: nam plerique, qui dicunt fuisse Lxx. Interpretes, intelligunt Lxxii. sed brevitatis & facilitatis causâ nominant tantum Lxx. De hac Græcâ Versione has sequentes quæstiones movebimus.

§. *Primò queritur.* An unquam fuerunt in mundo tales Lxx vel Lxxii. Interpretes, qui Textum Hebræum Veteris Test. in linguam Græcam transtulerunt?

Resp. Meritò numerus Interpretum, à Judæis effectus, in dubium vocatur. Prioribus quindecim quidem seculis vix ullus fuit, qui de hoc Interpretum numero dubitavit: sed postquam nonnulli rationibus magis quàm auctoritatibus totum hoc negotium de numero Interpretum pensitare inceperunt, deprehenderunt hunc Interpretum numerum esse incertum, & auctores de eo non idem statuere; sed verosimile esse hunc nume-

rum à nugacibus Judæis esse effectum. Itaque nos moti quibusdam rationibus, putamus nunquam Lxx. vel Lxxi. tales Interpretes in mundo fuisse, qui aut simul conjuncti, aut separati talem Versionem adornârunt. Præcipuæ rationes sunt hæ duæ sequentes.

Ratio 1. Numerus hic septuagenarius est excogitatus, vel potius effectus à Judæis; sed Judæis loquentibus de hoc numero, non faciliè est adhibenda fides. Ratio hæc est: quia Judæi ex hoc numero semper varia, imò plura mysteria elicuerunt, quàm ex ullo alio numero. Et quando numerus auctorum vel rerum est incertus & dubius, tum solent ut plurimum statuere fuisse septuaginta auctores aut res. Quare? Quia Moses jussu Dei 70. Viros, ad סנהדרין *Synedrion maximum* constituendum, convocavit. Ex sequentibus exemplis res fiet clarior. 1. Judæi statuunt linguam Hebræam tempore ædificationis Turris Babylonice fuisse divisam in 70. linguas. 2. Etiam affirmant Gentem illam Hebræam, ita antea conjunctam, in 70. Nationes sive Gentes fuisse divisam. 3. Superstitio in causa est, quare statuunt singulos Seniores, in magno Sanhedrin congregatos, calluisse 70. linguas; ne aliquem ex ore Interpretis audire opus haberent: nam 70. Nationum causæ gravissimæ ab illo Sanhedrin judicabantur. Si ergo singuli Seniores non calluissent 70. linguas, cum singulæ Nationes diversimodè loquerentur, per interpretem debuissent litigantes audire, quod Judæis videtur vergere contra gravitatem illorum Seniorum. Hinc est quod statuunt singulos illos viros 70. linguas novisse. 4. Judæi etiam arbitrantur illis 70. Nationibus, à confusione ortis, 70. Angelos fuisse præpositos, qui eas gubernabant, &c. 5. Etiam 70. Angeli dicuntur confusionem 70. linguarum induxisse. *R. Eliezer* in suis Capitulis *cap. 24.* ait: קרה הקיבה לשבעים מלאכים הסובבים כסא כבודו ואמר להם באו לשונם *Vocavit Deus Benedictus LXX. Angelos circumdantes thronum gloriæ ejus, dixitque eis: venite, confundamus linguam eorum.* 6. Statuunt Turris Babylonice architectos & consiliarios fuisse Lxx. 7. Denique cum Deus confusionem linguarum efficeret, affirmant Turrim Babylonicam versum orientem, & versum occidentem 70. gradus fuisse altam. Ex his videmus Judæos semper varia mysteria ex hoc numero septuagenario elicuisse. Quidni idem potuisset factum esse in hoc numero Interpretum assignando?

Ratio 2. Ipsi Judæi in numero horum Interpretum non conveniunt: nam quidam ajunt fuisse 70. alii 72. alii verò tantum quinque fuisse pro indubitato habent. Etiam si prima sententia cum secundâ faciliè conciliari possit; non video tamen quomodo ultima cum alterutrâ ex præcedentibus.

bus possit conciliari, nisi dicamus Versionem illam Lxx. aut Lxxii. Seniorum auctoritate à quinque Interpretibus esse compositam. Josephus *lib. 12. cap. 2.* aliquoties ait fuisse 70. Interpretes, qui Legem Ptolomæo transtulerunt; nihilominus tamen dicit, quod idem Ptolomæus petierit ab Eleazaro, Judæorum Pontifice, ut idem ex qualibet tribu senos Seniores mitteret ad hoc negotium peragendum: atqui sexies duodecim sunt 72. Hinc apparet, quod prima & secunda sententia ab iisdem auctoribus defendatur; sed tertia sententia non tam facile cum alterutrâ ex præcedentibus duabus conciliari potest. In Tractatu Talmudico סיפרים *de Scribis* dicitur *cap. 1. sect. 8.* מעשה בתלמי המלך שכנס שבעים ושנים וקנס והושינם בשבעים בחים ולא נלה להם על מה כנסם וכנס לכל אחד ואחד מהם אמר להם כתבו לי תורת משה רבכם וכו' *h. e. Exemplum in Ptolomæo Rege, qui convocavit Lxxii. senes, & collocavit eos in totidem adiculis, cumque nondum aperuisset eis, quare eos congregasset; ingressus est ad singulos, dixit eis, scribite mihi Legem Moſis magiſtri veſtri &c.* Contrarium huic sententiæ habetur in eodem Tractatu, *cap. eod. sect. 7.* ubi translatio Græca, Ptolomæo facta, vocatur Opus quinque Seniorum: מעשה בחמשה וקנס שכחבו לתלמי המלך את התורה וזנית *h. e. Opus quinque Seniorum, qui scripserunt Ptolomæo Regi Legem Græcæ: & fuit dies ille gravis Israël, sicut dies quo factus est vitulus &c.* Hinc videmus contradicentes Judæorum de numero Interpretum esse sententias, quæ ita conciliari possent, si dicamus Eleazarum Pontificem misisse Regi Ptolomæo ex magno Sanhedrin quinque Seniores, qui hanc Versionem Græcam adornarunt.

§. 2. Sed quare à plerisque dicuntur fuisse Lxx. vel Lxxii. Interpretes?

Resp. Quia illi Lxx. Viri ex se, sive ex magno illo Concilio deputarunt quinque illos Viros, qui opus actualiter effecerunt. Hæc Versio ergo adscribitur Lxx. Senioribus, quia ipsorum auctoritate & jussu adornata est, cum tamen illi quinque ipsam Versionem effectivè composuerint.

§. 3. *Objiciet* fortasse nonnemo mirum esse, quod hic Interpretum numerus in dubium vocetur, quum tota antiquitas, etiam Josephus, historiographus fide dignissimus, alique multi affirmant fuisse septuaginta Interpretes.

Resp. 1. Tota antiquitas hoc non affirmat; attulimus suprà locum contrarium ex Talmude, ubi tantum quinque Seniores opus hoc effecisse dicuntur.

2. Judæis, loquentibus de numero septuagenario, non facile est adhi-

benda fides; quia, uti ex exemplis suprà allatis apparet, semper multa mysteria ex hoc numero expiscati sunt. Josephus, fide dignus Judæus, hunc Interpretum numerum pro indubitato quidem habet; sed ille deceptus fuit à suis antecessoribus, quemadmodum deceptus fuit in tempore, quo hi Interpretes Versionem hanc adornassent, scil. spatio 72. dierum. Hoc fabulosum esse postea probabimus. Quidni hoc idem de numero Interpretum ipsi accidere potuisset, quum ferè quadringentis annis post adornatam versionem vixerit? Præterea nemo ignorat quàm nimis credula fuerit tota antiquitas. Quomodo unus Papias de Evangelio Matthæi, quasi Hebraicè scripto, totam antiquitatem fallere potuit? Quid unus Philosophus de pisce remora, ac si magnæ navi remoram injicere posset, non persuasit? Deinde tota hæc fabula de numero Interpretum unius Aristæ fide & auctoritate nititur. Prætereo multas alias fabulas, quas aliquando unus vel alter toti antiquitati facillimè imponere potuit; & sic præconcepta aliqua vel recepta aliquandiu opinio fuit instar fabulæ anilis, quæ ex animis hominum, rationum ponderibus, vix eximi potuit.

3. Ex recentioribus quamplurimi sunt, qui Interpretum numerum in dubium vocant: Zuinglius Præfat. Comm. in Genes. vocat Versionem Græcam sive septuaginta, sive septem millium Interpretum. Scaliger numerum Interpretum septuagenarium in *Epist.* 14. explodit, & à Judæis effectum asserit. Hos sequitur Heinſius in Aristarcho sacro *cap.* x. Spanhemius *parte 1. dub. Evang.* xxi. pag. 166. & multi alii.

§. 4. *Queret* aliquis: Unde ergo origo hujus fabulæ de numero Lxx. Interpretum desumpta est? *Resp.* Heinſius in loco citato originem hujus fabulæ elicit ex *cap.* 24. *Exodi*, *versu* 1, 9. ubi dicitur Moses *καὶ ἐβόησαν οἱ περὶ σβυτέρων Ἰσραὴλ πρὸς Θεὸν ἀναβιβηκέναι*. Et *versu* 11. sequitur: *καὶ ἓ ὀπληκτῶν ἔ Ἰσραὴλ ἔ διεφώνησεν ἑδὲ εἰς*, *Et electorum Israël non dissonuit neque unus*. Ex illis ergo septuaginta Senioribus, septuaginta Interpretes originem habent. Et quia dicitur de illis, *καὶ διεφώνησεν ἑδὲ εἰς*, *dissonuisse ex illis neminem*, hinc historia de Ptolomæo, hinc famosæ ille scena de omnium Interpretum summo consensu, &c. ortæ sunt. Et quia vox *אֲנִי*, *versu* 11. occurrens, etiam aliquando idem denotat quod *κεχωρισμένοι separati*, hinc historia de separatione, quod seorsim nempe ac separatim in 70. cellulis Legem transtulerint. Vide plura in Hottingeri *Theſ. Philol. lib.* 1. *cap.* 3. *sect.* 3. *quæst.* 3. Postea adhuc multas alias fabulas de hac Versione, à Judæis effectas, in medium proferemus.

§. 5. *Queret* adhuc aliquis: Quare quidam finxerunt fuisse 70. alii verò 72. Interpretes? *Resp.* Multi ajunt fuisse 70. Interpretes, quia *Exod.* 24. fit mentio

mentio 70. Seniorum: nam inde tota hæc fabula de numero Interpretum est desumpta. Alii statuunt fuisse 72. Interpretes; quia Josephus, alique quamplurimi affirmant ex singulis tribubus Israëlitarum, quæ fuerunt duodecim, fuisse senos Seniores ad Ptolomæum missos: atqui sexies duodecim sunt LXXI. Hæc dicta sufficiant de numero Interpretum. Nos in sequentibus hanc Versionem Græcam, quia consuetudo ita obtinet, Lxx. Interpretum Versionem vocabimus.

II. *Secundò quæritur.* Quando hæc Versio Græca est adornata?

Resp. Versio illa Græca, satis famosa, est etiam valde antiqua: nam composita est anno à creatione mundi 3699. hoc est, circiter 300. annis ante nativitatem Christi.

III. *Tertiò quæritur.* Quis fuit causa impulsiva hujus Versionis?

Resp. Tres sunt de hac quæstione sententiæ. *Prima* statuit Judæos Alexandrinos, utpote linguæ Hebrææ imperitos, petiisse à quibusdam alijs Judæis, in lingua Hebræa & Græca peritis, ut Textum Hebræum in Linguam Græcam transferrent; ut sic ipsimet etiam Sacrum Textum legere, & secundum eundem vitam suam instituere possent.

Secunda sententia defendit Ptolomæum Lagum, Regem Ægypti, petiisse ab Eleazaro Pontifice, ut quosdam viros doctos Alexandriam mitteret, qui Legem Hebraicam in Linguam Græcam transferrent. Alstedius in *Theſauro Chronologia* pag. 105. statuit Judæos Anno à Cræat. Mundi 3630. sub regimine Ptolomæi Lagi Biblia in Linguam Græcam vertisse: sed illa Versio non fuit illa famosa, quæ vulgò Lxx. Interpretum vocatur.

Ultima sententia, quæ pro verissima à plerisque auctoribus habetur, defendit Ptolomæum Philadelphum, superioris Regis filium, scripsisse Eleazaro, ab eoque petiisse ut quosdam Interpretes mitteret. Hoc affirmat Josephus *lib. 12. cap. 2.* & plerique Auctores, qui de Versione hac scripserunt. Sunt nonnulli, qui has duas posteriores sententias ita conciliant, quòd Ptolomæus filius, in consortium regni à Patre, Versionem Græcam suadente, assumptus, propterea solus versionem illam procurasse fertur, vel quòd ipsius prudentiæ cura totius operis fuerit commissa, vel quòd illa versio demum post patris mortem fuerit absoluta. Vide *Hottingeri Theſ. Phil. lib. 1. sect. 3.* Ubi idem admonet omnes Reges Ægypti posteriores vocatos fuisse Ptolomæos, quemadmodum priores fuerunt vocati Pharaones: & sic nomen Ptolomæi fuit nomen generale, omnibus Regibus Ægypti deinceps conveniens; eodem modo sicut jam Reges Galliæ nomine Ludovici, & Reges Hispaniæ nomine Philippi ferè vocari solent.

IV. *Quæ-*

IV. *Quartò quaritur.* Quid Ptolomæum Philadelphum movit ad convocandum quosdam Judæos, qui Versionem Græcam adornarent?

Resp. Causam hanc impulsivam allegat Josephus loco suprâ citato. Ptolomæus Philadelphus, egregiam Bibliothecam erigere volens, dedit in mandatis Demetrio Phalereo, regiarum Bibliothecarum Præfecto, ut totius orbis libros colligeret, coëmens quotquot ubicunque audivisset cognitu dignos, aut Regi gratos. Hic Demetrius rogatus aliquando à Rege, quàm multa millia jam comparâisset, ajebat se modò comparâsse circiter ducenta millia, sed se brevi habiturum quingenta millia. *Ammianus Marcellinus lib. 22.* ait in illâ Bibliothecâ fuisse septingenta millia librorum. Demetrius, volens Bibliothecam Regiam adhuc magis augere, dixit adhuc desiderari in eâ Libros Sacros Judæorum Græcè translatos. Itaque Rex Ptolomæus petiit ab Eleazaro Pontifice, ut mitteret quosdam Judæos, qui Sacrum Codicem in Linguam Græcam transferrent; ut sic Regia Bibliotheca hoc præstantissimo libro non careret. Voluntas ergo augmentandi Bibliothecam Alexandrinam causa fuit Ptolomæo, quare illos Interpretes Hierosolymâ convocârît. Fortasse Demetrius Bibliothecarius hanc translationem non tam desideravit propter Bibliothecam, quàm quidem propter Judæos Alexandrinos & alios quamplurimos, per Egyptum & Asiam dispersos, Hebrææ Linguæ imperitos, ut illi etiam S. Scripturam legere possent.

V. *Quintò quaritur.* Quinam & quales fuerunt illi Interpretes Græci?

Resp. Unâ fabulâ admissâ facillimè etiam aliæ inde pullulârunt. Qui defendunt quòd fuerint præcisè 72. Interpretes, ajunt illos 72. Interpretes fuisse electos ex duodecim tribubus, & fuisse Assessores illius Magni Sanhedrin, quod Hierosolymis erat congregatum. Rationem hanc dant, quia vocantur Seniores: atqui Collegæ illius Sanhedrin communiter vocari solent Seniores. Præterea singulorum Interpretum nomina, & tribum, ex quâ oriundi fuerunt, enumerant. Ex tribu Juda dicuntur fuisse hi: *Josephus, Ezechias, Zacharias, Johannes, Ezechias, Eliseus.* Ex tribu Ruben: *Judas, Simon, Samuel, Adas, Mathias, Eschemias.* Ex tribu Gad: *Nehemias, Josephus, Theodosius, Bascas, Orniar, Datis.* Ex tribu Aser: *Jonathas, Auxas, Eliseus, Ananias, Chabrias, Sachus.* Ex tribu Nephtalim: *Jasachus, Jacobus, Jesus, Gabateus, Simon, Levi.* Ex tribu Menasse: *Judas, Josephus, Simon, Zacharias, Somelus, Selemias.* Ex tribu Simeon: *Sabbathus, Jason, Jesus, Theodorus, Johannes, Jonathas.* Ex tribu Levi: *Theodosius, Jason, Jesus, Theodorus, Jonas, Jonathan.* Ex tribu Iaschar: *Theophilus, Abraham, Arsanus, Jason, Endemias, Daniel.* Ex tribu Zabulon: *Jeremias,*

remias, Eleazarus, Zacharias, Baneas, Elifeus, Datheus. Ex tribu Ephraim: *Samuel, Josephus, Judas, Joathes, Gabel, Dositheus.* Ex tribu Benjamin: *Isaelus, Johannes, Theodosius, Arsamenes, Abietbas, Ezeceus.* Hæc omnia ab unico Aristæa inventa sunt, & ex eo multi alii nimis creduli hauserunt: sed omnia illa ficta esse hinc probamus.

§. 1. Non fuerunt Assesores illius Sanhedrin, etiam si Seniores vocentur: nam Senior non semper est nomen dignitatis, sed sæpe est tantummodo nomen ætatis.

§. 2. Post captivitatem Babylonicam, & tempore illo, quo Versio hæc Græca fuit composita, hoc Sanhedrin non constabat ex duodecim tribubus, sed tantum ex sola tribu Juda. Ergo illi Interpretes vel non fuerunt ex duodecim tribubus, vel non fuerunt Assesores illius Sanhedrin.

§. 3. Nullo modo est verosimile illos Assesores, penes quos erat summum regimen, deseruisse illud regimen, & Hierosolymâ profectos Alexandriam propter versionem aliquam Græcam in commodum Regis Ægypt efficiendam. Tale negotium non videtur auctoritati & majestati illorum Assessorum satis convenisse aut respondisse.

V I. *Sextò quæritur.* Quo in loco illi Interpretes Versionem suam adornârunt? An fuerunt conjuncti in una domo; an verò singuli separati in diversis cellulis?

Resp. Talmudistæ, uti suprâ ad 1. quæst. demonstravimus, ajunt Ptolomæum convocasse 72. Seniores, eosque in 72. cellulis collocasse, nec illis antea dixisse, ob quam causam eos convocaverat. Hanc sententiam confirmat *Justinus Martyr* in Parænetico ad Græcos pag. xi. ubi sic ait: *Ptolomæum non in ipsâ urbe Alexandria locum assignasse Interpretibus, in quo opus susceptum absolverent, sed septem ab eâ stadiis in Pharo insulâ illic instrui jussisse adiculas pari cum Interpretibus numero, ut sigillatim interpretationem adornarent.* Postea addit: *Neque hæc vobis ut fabulam aut consictam narramus historiam, sed qui ipsi Alexandria fuimus, & vestigia adicularum reliqua in Pharo vidimus, & ab incolis, qui res patrias à majoribus acceperunt, audivimus, hæc annuntiamus.* Sed hæc omnia à Judæis effecta esse propter has rationes putamus.

1. Quia nec *Aristæas*, qui universi hujus negotii director fuit, nec *Philo*, nec *Josephus*, qui historiam ejus enarrat, ullam illarum ædicularum faciunt mentionem. Hanc sententiam de 72. cellulis Hieronymus, qui quarto seculo post Christum vixit, exhibet, & ait in Prologo in Pentat. *Nescio quis primus auctor Lxx. cellulas mendacio suo exstruxit.* Hieronymum sequuntur multi alii, qui omnes Lxx i. cellulas derident.

2. Talmudistis non facile est adhibenda fides, quando de 70. vel 72. loquuntur. Rationem ejus rei suprâ *ad quæst.* 1. dedimus.

3. Justinus Martyr nimium fuit credulus hac in re. Etiam si Judæi Alexandrini ipsi ostenderint quædam rudera, & dixerint ea esse rudera illarum cellarum, quibus 72. Interpretes dicuntur fuisse inclusi; inde tamen non sequitur hoc fuisse verum. An non sæpe multæ fictæ reliquiæ ostenduntur, quæ nunquam in rerum natura fuerunt? Sæpe incolæ ajunt se tales reliquias habere, ut celebrem redderent locum suum, & ut multos ad se vocarent: Ex. gr. Caput Johannis Baptistæ, uti ferunt, ostenditur Romæ, Gandavi, & alibi, cum tamen uno in loco tantum possit ostendi. Etiam ostenditur sepulchrum Christi, cauda asini, indusium Mariæ, caligæ Josephi, prunæ Laurentii, & nescio quæ non plures similes res ubivis ostendantur. Quidni incolæ istius pagi potuissent Justino Martyri, homini nimis credulo, simile quid imponere? Præterea omnes auctores non conveniunt in assignando numero cellarum: Epiphanius & Justinianus statuunt binos singulis cellulis fuisse inclusos, ita ut tantummodo fuissent 36. cellulæ. Sed hæc omnia tanquam ficta rejicimus, & putamus eos, sicuti Josephus ait, in unica domo hanc Versionem adornasse.

VII. *Septimò queritur.* Quanto temporis spatio hanc Versionem adornârunt?

Resp. Josephus *lib. 12. cap. 2.* ait eam Versionem esse compositam ἐν ἡμέραις ἑβδομήκοντα καὶ δύο *infra septuaginta duos dies.* Hunc sequuti sunt multi alii. Bellarm. *lib. 2. de V. D. cap. 6.* ait: *Certum esse videtur Lxx. Viros — spatio dierum Lxxi 1. mirabili consensione in Græcum idioma transulisse.* Alios Auctores, absque ullo judicio idem affirmantes, præterimus. Hæc sententia à nobis judicatur esse absurda: nam præterquam quòd iterum sapiat superstitionem Judaicam de numero Lxx. vel Lxxi 1. etiam videtur ferè impossibile, quòd aliquis tantillo temporis spatio, scil. Lxxi 1. dierum, potuerit nitidè totum Vetus Test. Græcè exscribere, multò minus præmeditatè vertere. Si Josephus alium numerum expressisset, facilius ei fidem adhiberemus: sed quia hic numerus, quando à Judæis adfertur, semper Christianis debet esse suspectus; ideo etiam hic ipsius fidem, upote Judæi, meritò suspectamus.

VIII. *Octavò queritur.* An omnes Interpretes consenserunt non tantum in verbis & phrasibus, sed etiam in accentibus, aliisque minimis rebus?

Resp. Sunt nonnulli, qui affirmativam sententiam defendunt. *Philo de vitâ Moïsis lib. 11. fol. 510.* ait, quæ translata ita sonant, quòd *velut Numina*

mine correpti vaticinarentur, non alii alia; sed omnes eadem verbatim, quasi inspirante quopiam & invisibiliter dictante. Multi hunc Interpretum consensum pro miraculo habent; & si singuli interpretes à se invicem in diversis cellulis separati hanc Versionem composuissent, sanè magnum fuisset miraculum: sed fabula illa de LXXII. cellulis explosa, etiam mirus ille consensus sponte cadit. Josephus hujus consensûs, nec LXXII. ædicularum ullam facit mentionem: sed ait eos Interpretes in magna quadam domo simul illam Versionem composuisse. Non mirum ergo, si simul eam Versionem adornârint, quod in Versione nullus fuerit dissensus.

D I S S E R T A T I O T E R T I A

Quæ est pars secunda

D E

VERSIONE GRÆCA

Vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

IX. *Verosimile est Interpretes non solum Pentateuchum sed totum V.T. transtulisse.*

X. *Nullus Apocryphos verterunt Interpretes libros.*

XI. *Ea Versio non est authentica, nec ulla Ecclesia eam jure meritò pro tali recipere potuit.*

XII. *Hæc Versio tamen magni est estimata à Gentilibus, Judæis, aliisque.*

XIII. *Redolent fabulam quæ de jejunio & tenebris trium dierum narrantur.*

XIV. *Ut & quæ dicuntur de 13. locis datâ operâ mutatis.*

S E C T I O I X.

Actenus octo quæstiones de Versione Lxx. Interpretum absolvimus, sequitur nunc *Nona*, quâ quæritur. An Lxx. Interpretes Græci totum Vetus Test. transtulerint; an verò tantummodo Mosis Pentateuchum?

Resp. Triplex est de hæc quæstione sententia. Harum *prima* statuit illos Interpretes tantum Pentateuchum Mosis transtulisse; quia Josephus in Præfat. Antiq. Judaic. ait: Ππλομαῖ & ὁ δὲ περὶ βασιλῶς — ἐξαιρέτως ἐφιλοπύγη τον ἡμέτερον νόμον — Οὐδὲ γὰρ πῶσαν ἐκεῖν & ἐφθ λαβεῖν

βειν την ἀναγραφὴν αἱ αὐτὰ μόνον τὰ ἑ νόμος παρέδωσαν οἱ πεμφθέντες, &c. *Ptolomæus secundus Rex Egypti* — *magnopere contendit Legem nostram in Græcum eloquium transferri* — *Neque vero totam Scripturam accipere illi contigit; sed Legem solam tradiderunt ei missi Interpretes.* Sicidem lib. 12. cap. 2. in princ. αἱ τὸν τε νόμον ἡγουμένη. Talmudistæ in Tractatu Sophcirim cap. 1. sect. 8. eandem sententiam confirmant, cum ajunt, Ptolomæum dixisse illis Interpretibus כתבו לי תורה משה רבכם *Scribite mihi Legem Moſis Magistri vestri.* & sect. præc. 7. idem asseritur. Etiam Hieronymus in cap. 2. Michæ in hanc videtur inclinare sententiam, eamque sequuti sunt Schickardus & Salmaſius. Hanc sententiam inde confirmant, quia Judæi per תורה *Legem* intelligunt Pentateuchum contradistinctè ad Prophetas & Hagiographa. Præterea putant impossibile esse, quum spatio 72. dierum Versionem singuli absolvisse dicantur, quod tantillo temporis spatio totum Vetus Test. transferre potuerint.

Respondeo 1. Josephus in Historiâ de Græcâ Versione nonnunquam hallucinatus est, uti suprà ostendimus; & propterea cum grano salis ejus verba, præcipuè de hac Versione sunt recipienda: nam fabellæ illæ de 72. dierum spatio, & totidem cellulis confictæ, faciliè hæc de Lege tantum translatâ potuit inoculari. Rabbiniſ enim solenne est, cum eorum unus magnæ auctoritatis aliquantulum deliravit, alios delirium mox amplecti, & mordicùs tueri. Etiam non mirum est Josephum in hac historia fuisse hallucinatum, cum aliquot sæcula interceſſerint inter Versionem adornatam & tempora Flavii Josephi.

2. Josephus cap. 17. operis sui, quod Constantinopoli ante annos 170. impressum est, apertè scribit (citante Morino *Exercit.* 8. cap. 2.) viginti quatuor libros sacros à 70. Interpretibus esse translatos: ויבארו הכהנים את ספר התורה ואת שאר ספרי הכקרא כ"ד ספרים ומלצום מלשון הקודש ללשון יונית וביאום לפני המלך *Et explicârunt Sacerdotes* (h. e. 70. Interpretes) *Librum Legis, & reliquos libros Scripturæ, viginti quatuor libros, & transfulerunt eos de linguâ Sanctâ in linguam Græcam, & obtulerunt eos Regi.*

3. Nomen תורה *Legis* non semper strictè sumitur pro Pentateucho; sed sæpiſſime denotat tam in scriptis Rabbiorum, quam in scriptis Talmudistarum, & alibi, totum Vetus Test. R. Azarias ad finem cap. 7. libri אמרי ובפרט כאשר נחשוב כי הסכה שהניעה את כל המצוות והנהיגהו גם כן לבקש פתרון כל הנביאים והכתובים לרובם ולהשלים בהם את בית מדרשו שלא יתמר בו כל ספר: והלא גם לחז"ל נמצא בהרכבה מקומות שם

שם חורה כולל הנביאים וכתובים עמה: *Et in particulari eum consideramus causam, quæ movit Ptolomæum, ut quæreretur interpretatio Legis Mosis, pariter etiam movit eum, ut quæreretur interpretatio omnium Prophetarum, & Hagiographorum, ut extolleret & perficeret cum iis Bibliothecam suam ne ullus liber in ea deesset. Nonne apud Sapientes nostros B. M. multa loca reperiuntur, in quibus nomen Legis complectitur etiam Prophetas & Hagiographa? Tal-mudistæ in Tractatu Sanhedrin cap. 11. sive חלק probantes resurrectionem mortuorum ex Esai. 55: 8. & Psal. 84: 5. inferunt tandem כָּאֵן לַחַיִּים הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה Hinc resurrectio mortuorum ex lege probata est. Idem etiam confirmat Johannes Evangelista cap. 15: 25. ubi allegans textum ex Psal. 35: 19. ait in Lege ipsorum hoc esse scriptum. Similiter cap. 10: 34 ex Psal. 82: 6. Vide etiam ad Rom. 3: 19. & 1 Cor. 14: 21. ubi Legis nomine totum V. T. intelligitur.*

4. Quodd nonnulli putent totum Vetus T. non esse translatum ab illis Interpretibus; quia parvo 72. dierum spatio eam Versionem dicuntur absolvisse, dicimus vel esse fabulam à Judæis effictam, uti supra *quæst. 7.* probavimus, vel eam Versionem ab omnibus Interpretibus divisim operis, simul esse compositam; & sic facillimè tanto dierum spatio transferri potuit.

Secunda sententia est aliorum, qui statuunt totum Vetus T. ab illis Interpretibus esse translatum. Hanc sententiam multis confirmant Morinus, alique auctores, ut Clemens Alexandrinus, Irenæus Lugdunensis Episcopus, Eusebius & Epiphanius, quorum posterior, Versionis hujus narraturus historiam, omnes Scripturæ locos sigillatim recenset, & qua ratione singuli translati sint, enarrat. Vide Hottingerum *l. 1. c. 3. sect. 3. quæst. 6.* Rationes nonnullæ probabiles hanc sententiam videntur confirmare. 1. Quia eadem ratio, quæ movit Ptolomæum ad augendam Bibliothecam suam libris Mosis, videtur etiam eum movisse ad augendam cæteris libris Veteris Test. nam Ptolomæus erat studiosissimus antiquitatis cognoscendæ; & propterea videtur verosimile eum à Judæis Versionem Græcam totius Veteris Test. petiisse. 2. Ptolomæus non videtur tantos sumptus erogasse, & Judæos tot muneribus sollicitasse propter translationem solius Pentateuchi. Cæteras rationes jam transilimus. *Vide eas apud Hotting. l. cit.*

Tertiam sententiam defendit R. Gedalias in catena Kabbalæ *fol. 24.* (citante Morino *Exercit. 8. c. 2.*) h. e. neutram sententiam elegit, sed judicium suum suspendit: verba ejus ita sonant: הִיא רְאוּיָ לְבַקֵּשׁ אִם זֹאת הָרַעְתָּקָה הִיא שֶׁל חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה לְבַר אֵין כֵּל הַמִּקְרָא וְגַם בִּזְוֵה לֹא

ידעתי הכרע כי לא מצאתי דבר מפורש בזה כי יש פנים לכאן ולכאן
 כי נמצא להיול כמה פעמים תורה שרומן לכל המקרא ולפעמים
*Inquirere nunc convenit an translatio ista fuerit tantum
 quinque librorum Legis, an totius Scripti.? Circa hoc etiam nescio, in quam
 partem sit propendendum: non enim invenio rem dilucidè explicatam, eo quòd
 sint rationes in utramque partem. Sæpe enim deprehenditur apud Sapientes no-
 stros felicitis memoria Legem significare universam Scripturam, sæpe etiam signi-
 ficare solum Pentateuchum. Ex his tribus sententiis secunda nobis maxime pro-
 batur, quæ statuit Interpretes Græcos Ptolomæo totam Scripturam transtu-
 lisse. Fortasse illi Interpretes primum transtulerunt Pentateuchum, & postea
 cæteros libros Veteris T.*

X. *Decimò queritur.* An iidem Interpretes Græci etiam libros Apocry-
 phos in linguam Græcam transtulerunt?

Resp. Quali lingua omnes & singuli libri Apocryphi sint conscripti,
 non adeo certum est; multi ex illis olim Hebraicè fuerunt lecti, & adhuc
 hodie tali lingua exarati inveniuntur. Omnes enim libri Apocryphi ea lin-
 gua, qua hodie leguntur, non fuerunt conscripti. Hieronymus ait Histo-
 riam Tobix & Judithæ primitus Chaldaicè fuisse exaratam, etiam idem
 testatur se primum Macchabæorum librum Hebraicè vidisse. An hi præ-
 cedentes libri Hebraico vel Chaldaico sermone sint exarati; an vero tan-
 tummodo in talem sermonem sint translati non adeo certum est. Sed de Sy-
 racide res est certissima: ille enim liber Hebraicè fuit conscriptus, prout
 apparet ex præfatione secunda vers. 3, 6, 7. *Avus meus Jesus &c. Date nobis
 veniam si facultate vocum quarundam destitui videbimur quibusdam in locis, in
 quibus interpretandis studiose laboravimus: non enim aequè valent eadem per se,
 quum dicuntur Hebraicè, & quum in linguam alteram transferuntur.* Hic ex-
 pressè dicitur quòd nepos transtulerit hunc librum, antea ab avo suo He-
 braicè conscriptum. Etiam Talmudici, alique Hebræi hunc librum He-
 braicum nonnunquam citant. Ut ut sit, etiamsi pauci libri Apocryphi He-
 braicè vel Chaldaicè primitus sint conscripti, cæteros tamen Græcè ab
 ipsis auctoribus conscriptos esse putamus; & per consequens responde-
 mus cum Cl. Alting. Theol. Problem. loco 2. probl. 11. ubi ait, LXX. *Inter-
 pretes nullum librum Apocryphum vertisse, sed Theodotionem.*

XI. *Undecimò queritur.* An Versio Lxx. Interpretum sit authentica?
 Et an unquam ab Ecclesia Christiana pro authentica sit habita?

Resp. ad primum. Versio illa Græca non est authentica & infallibilis.
 1. Quia non est composita ab infallibilibus auctoribus. 2. Quia in multis
 dissentit à Textu Hebræo, solo authentico; & per consequens vel Textus
 Hebræus

Hebræus non est infallibilis, vel hæc Græca Versio : atqui Textus Hebræus est infallibilis : ergo Versio Græca est fallibilis.

Ad *secundum respondeo*. Multi Patres antiqui & Pontificii asseruerunt Versionem Græcam esse authenticam. Hi moti fuerunt fabulis illis, quæ vulgò de illa Versione circumferebantur, scil. quòd singuli à se invicem separati in singulis cellulis sederint; & nihilominus in minimis convenerint; quòd spatio 72. dierum hanc Versionem adornârint; quòd *Spiritus, qui in Prophetis fuit, etiam idem ille fuerit in LXX. cum ista transferrent*, uti loqui amat Augustinus. Bellarminus *peculiarem Spiritûs S. assistentiam, ne quâ in re errarent*, illis adscribit, *ut non tam Interpretes quàm vates fuisse videantur*. Etiam multi alii auctores tam antiqui quàm recentiores ipsis Spiritum Propheticum concedunt. Sed his, aliisque fabulis rejectis, ruit statim illa Versionis authenticæ alto à culmine. Multi Patres tanti fecerunt hanc Versionem Græcam, tum quia his fabulis fidem adhibuerunt; tum etiam quia ipsos fontes nec consulere, nec hanc Versionem cum ipsis fontibus conferre potuerunt. Attamen multi alii Patres & Pontificii negant Versionem Græcam esse authenticam : nam 1. Patres antiquissimi sæpe aliis Græcis verbis in scriptis suis usi fuerunt, quàm quæ in hac famosa versione habentur; quòd si iudicassent illam Versionem fuisse authenticam, procul dubio verba ex illa versione tantum citâssent. 2. Sæpissime iudicârunt Aquilam, Symmachum, aut Theodotionem melius transulisse quàm Lxx. Interpretes. *Vide exempla in Panstr. Chamier. pag. 460. b. & 467.* 3. Aliquando vim & emphasin multorum vocabulorum ex aliis versionibus, vel ex ipso Textu Hebræo hauserunt. 4. Nonnunquam alias versiones præter hanc famosam, in obeundis sacris publicis & privatis receperunt. *Hieronymus testatur in Pref. in Daniele*, Versionem Theodotionis in Daniele Ecclesias Christianas in frequentiore usum admisisse. *Vide Hottingerum pag. 350.* Ex his omnibus apparet omnes Patres, aliosque hanc Versionem pro authentica non semper recepisse; & etiam si eam pro tali recepissent, in eo egregiè hallucinati fuissent propter rationes suprà allatas.

XII. *Duodecimo queritur*. Quanti hæc Versio Græca fuit æstimata à Gentilibus, Judæis, aliisque?

Resp. Versio Græca ab illis magni fuit æstimata. 1. Ptolomæus Rex Ægypti, gentilis, magnis sumptibus eam versionem transferri curavit, & translata in Bibliothecam, tanquam præstantissimum καμῆλιον, reposuit. *Philo* ait Græcos & Ægyptios in memoriam adornatæ versionis anniversarium festum in Insula Pharo celebrâsse. 2. Judæi Hellenistæ, Græ-

ca utentes lingua, à multis sæculis olim publicè in Synagogis hanc versionem Græcam populo prælegerunt. Circa annum Christi 552. lis oborta est inter Judæos; quia quidam Textum Hebræum; alii verò hanc versionem Græcam prælegendam esse contendebant. Etiam Ecclesiæ Græcæ quamplurimis annis hac versione Græca usæ fuerunt. Ecclesiæ Latinæ diu usæ fuerunt versione Latina, translata ex versione Græca. Arabes etiam Psalterium suum in linguam Arabicam ex Græca versione transtulerunt. 3. Nonnunquam versionem Græcam in Conciliis adhibuerunt, & in disputationibus privatis & publicis adversus hæreses, ad dogmata sua confirmanda, in subsidium vocârunt. *Vide plura apud Hottingerum pag. 335. & seqq.*

XIII. *Decimo tertio quaritur.* Si versio Græca tanti semper sit æstimata à Christianis, Judæis, aliisque; Quomodo Judæi statuunt jejunium propter adornatam Versionem esse indictum, & terram tribus diebus tenebris fuisse obductam?

Resp. In Tractatu *Sopherim* sect. 7. dicitur: **היה היום קשה לישראל** *Et fuit dies ille* (scil. quando versio Græca fuit composita) **כיום שנעשה הענל** *gravis Israël, sicut dies, quo factus est vitulus.* Judæi Hebraistæ versionem Græcam parvi æstimârunt, & ægrè tulerunt arcana Legis profanâ linguâ fuisse conscripta. Hinc fabulantur tales tenebras fuisse illo tempore exortas, & jejunium fuisse indictum. Calendarium Judæorum hoc jejunium in octavum diem mensis Tebeth sive Decembris rejicit. Etiam hujus jejunii & tenebrarum fit mentio in fine libri, qui vocatur **מגלת תענית** *de jejniis*: **חבטבת שבו נכתבה התורה יומית ימי תלמי המלך והחושך בא** *Octavâ Tebeth jejunium est, eo quòd in ea Lex scripta est Græcè in diebus Ptolomæi regis: tenebraeque venerunt super terram tribus diebus.* Multi alii auctores etiam hujus jejunii faciunt mentionem, prout videre est apud Moriaum. Tripliciter vulgò à Judæis hoc jejunium & tenebræ illæ expli-
cantur.

1. Dicunt nonnulli quòd Interpretes, delecti ad profectiōem, indixerint jejunium universæ congregationi, & quòd tenebræ tunc operuerint faciem Judæorum; quia timebant ne pudore confunderentur propter factam Versionem. Talem explicationem adfert *Azarias ad fin. cap. 8. Imre bina.*

2. Idem *Azarias* etiam aliter explicat, scil. quod jejunaverint & tristes fuerint ne Judæis malè succederet hoc Ptolomæi studium; vel ut Deus hoc Ptolomæi, sapientumque Judæorum consilium prosperaret.

3. Alii putant Judæos propterea jejunâsse & tristes fuisse; quia putârunt Ptolomæum per illam translationem quæsisisse occasionem irridendæ

& tra-

& traducendæ legis. Sed fabula est, quæ de jejunio, & tenebris, sive tristitia illa dicuntur. Judæi recentiores illam fabulam excogitârunt, fortasse propterea: quia vulgò dicitur quòd illi Interpretes tredecim loca immutârunt, ne regium animum offenderent: ex. gr. pro *faciamus homines* scripsissent *faciam homines*, &c. Sed fabulosa sunt, quæ de hoc jejunio & tenebris narrantur: nam quòd nullam habuerint rationem jejunium & tristitiam indicendi, apparet satis ex Historia Josephi, Philonis Judæi, aliorumque. In illis enim auctoribus luculenter narratur, quòd Interpretes illi amicè & honorificè à Ptolomæo sint excepti.

XIV. *Decimoquartò quæritur.* An Interpretes Græci tredecim Veteris Test. loca in versione sua aliter transfulerunt, quàm Hebraica veritas postulabat?

Resp. Vulgò Talmudistæ ajunt 70. Interpretes tredecim sequentia loca, ne Ptolomæum offenderent, datâ operâ & certo consilio immutâsse. Illa omnia in Tract. *Megillah. cap. 1. fol. 9. a. b.* ordine enumerantur. 1. Ordinem verborum mutâssent *Gen. 1: 1.* & transtulissent, ac si ita Hebraicè fuisset scriptum, *אלהים ברא בראשית Deus creavit in principio.* 2. *ויעשה אדם בצלם ודמות* vers. 26. *Faciam hominem ad imaginem & similitudinem, pro faciamus.* 3. *ויכל ביום הששי וישבות ביום השביעי Gen. 2: 2.* *Et perfecit die sextâ, requievit autem die septimâ.* 4. *ולא זכר ונקבה ברא ולא* *Gen. 1: 7.* *Age, descendam & confundam ibi labium eorum.* 6. *ותצחק שרה בקרובה Gen. 18: 12.* *Arrisit Sara propinquis sibi.* 7. *כי באפם הרנו שור וברצונם עקרו אבוס Gen. 49: 1.* *Quoniam in ira sua occiderum bovem, & in voluntate sua diruerunt præsepe.* 8. *ויקה משה את אשתו ואת בניו ורכיבם עי נושא בני אדם* *Exod. 4: 10.* *Et accepit Moses uxorem suam, & filios suos, & equitare fecit eos super id, quod gestat filios hominum.* 9. *וכושב בני ישראל אשר ישבו במצרים וכו' שאר ארצות* *Exod. 12: 40.* *Et habitatio filiorum Israël, qua habitaverunt in Egypto, & in reliquis terris, amorum fuit quadringentorum.* 10. *וישרא את* *Exod. 24: 11.* *Et misit minimos filiorum Israël, & ad minimos filiorum Israël non misit manum suam.* 11. *אני לא חמר אחד כהם נשאתי* *Num. 16: 15.* *Nihil desiderabile ab iis accepi.* 12. *אשר הלקה איהך אתם להאיר לכל העמים וליך ויעבור אלה אחרים* *Deut. 4: 19.* *Qua dedit Dominus Deus tuus, ut luerent omnibus populis; & iuit, & servavit Diis alienis, quibus non præceperam servire.* 13. Pro *לעורה הרגלים* scripsissent *לפורה הרגלים*, ne Ptolomæum offenderent: quia ejus uxor, vel, ut alii volunt, ejus mater *Arnebt* vocata fuit.

Hæc sunt tredecim illa loca, quæ vulgò ab illis Interpretibus propter certas rationes mutata esse dicuntur. Verum enimverò hæc omnia loca jam tali modo in Versione Græca non inveniuntur, sicuti 70. Interpretes ex sententia Talmudistarum ea correxisse, vel potius corrupisse dicuntur. Duo priora loca conveniunt in Versione Græca cum Textu Hebræo; sed tertius differt: in Textu Hebræo habetur וַיִּכֶּן אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי *perfecit Deus in die septimo*: sed in Versione Græca habetur ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑκτῇ, *in die sexto*. Quartus, quintus, sextus, & octavus locus jam in Versione Græca conveniunt cum Textu Hebræo. Nonus non plane convenit. Quantum locum undecimum attinet, in Textu Hebræo habetur אֲשֶׁר אֲנִי *asinus*; in Versione verò Græca ἀποθυμία *desiderium*: ubi videmus magnam esse differentiam inter Textum Hebræum & Græcum. Ex his apparet paucissima ex tredecim antedictis locis adhuc in Versione Græca inveniri, quemadmodum 70. Interpretes ea mutasse dicuntur.

Ut ut sit, si 70. Interpretes illa loca mutassent, quod tamen judico esse falsum; non puto eos ea loca mutasse propterea, ne offenderent Ptolomæum: nam illi tum magis eum offendissent, si audivisset eos non fideliter Textum transtulisse. Deinde non est verosimile eos pios Viros datâ operâ ita Textus illos corrupisse, & sacrilegas suas manûs in Textum injecisse. Ergo non videtur verosimile eos Interpretes tredecim illa loca ita correxisse.

Atqui *objiciet* nonnemo, Talmudistæ expresse hoc dicunt.

Resp. 1. In eodem hoc loco etiam ajunt fuisse 72. cellulas; an propterea fuerunt?

2. Talmudistæ hæc de 70. Interpretibus scripserunt octingentis fere annis post compositam Versionem: ergo non mirum est quòd errare poterint.

3. Auctores non conveniunt in omnibus locis, quæ mutata dicuntur ab illis Interpretibus: nam nonnulli locum nonum ita legunt, *& habitabunt in Egypto, & aliis terris &c.* Alii verò legunt, *in Egypto & in terra Canaan*, prout in hodierna Versione scribitur.

4. Facile crediderim in quibusdam corruptis Græcis exemplaribus hæc loca ita fuisse lecta: sed nego eadem illa loca ita datâ operâ esse corrupta ab ipsis Interpretibus.

DISSERTATIO QUARTA

Quæ est pars tertia & ultima

D E

VERSIONE GRÆCA

Vulgò LXX. Interpretum vocatâ.

XV. *Versio Græca non est translata ex Textu Chaldaeo, vel Samaritano, sed ex ipso Textu Hebræo.*

XVI. *Stylus Versionis Græcæ non est purè Græcus, sed Hebræizans.*

XVII. *Differentia Versionis Græcæ à Textu Hebræo tres causæ falsæ & plures veræ enumerantur.*

XVIII. *Hodierna Versio Græca non est eadem quam olim famosi Interpretes Græci composuerunt.*

XIX. *Christus & Scriptores Novi Testamenti sequuti sunt aliquando Textum Hebræum; sæpe Versionem Græcam; nunquam præterito utroque Textu liberè allegarunt.*

XX. *Quatuor præcipuè Editiones Versionis Lxx. eduntur, scil. Complutensis, Veneta, Alexandrina & Romana.*

XXI. *Interpretes Græci non fuerunt infallibiliter acti à Spiritu Sancto.*

S E C T I O XV.

Equitur nunc de Versione Lxx. Interpretum quæstio decima quinta, quâ quæritur. Quonam exemplari usi fuerunt Interpretes Græci, ex quo Versionem suam adornârunt?

Resp. Non est eadem omnium Rabbiorum & Christianorum de hac quæstione opinio. Tres sunt in genere sententiæ, quarum prima defendit Versionem Græcam esse translata ex Textu Chaldaico. Hanc sententiam elegit olim Philo Judæus; sed ei vix ulla fides hac in re adhibenda est: nam linguæ Hebræicæ planè fuit ignarus, ut unicuique ex nominum Hebræicorum interpretatione, circa quam mirum in modum philosophatur, faciliè constare potest. Hinc est, quòd linguam Hebræicam cum Chaldaica, quæ ejus ferè dialectus tantùm est, faciliè confuderit, cum utramque ignoraret. Hujus vestigia premit R. Azarias cap 8. & 9. partis pr. libri *Imrè binach*, qui sententiam suam his rationibus confirmat.

1^a. Quia Josephus ait omnes Judæos fuisse convocatos, & legis Versio-

nem approbâsse: nam videbant eam cum Textu Originali convenire. Hinc concludit: ergo Versionem ex Textu Chaldaico adornârunt. Ratio hæc est: quia plebs linguam Hebraicam tunc temporis non intelligebat: lingua enim Chaldaica plebi tum erat vernacula.

Resp. Quando Josephus ait Judæos omnes convocatos fuisse, & legis Versionem approbâsse, plebem indoctam non intelligit; sed Judæorum procures & legis peritos. Non enim verosimile est, Regem, factores, textores, similesque de Versione illa judicatueros convocâsse.

2^a. Adhuc suam sententiam confirmare conatur; quia dicitur quòd liber Hierosolymis ad Ptolomæum missus, unde Versio composita est, fuerit exaratus literis aureis, qualibus libri Hebraici nunquam secundum consuetudinem Judæorum scribi solent: ergo non ex Hebraico, sed Chaldaico exemplari Versionem transtulerunt.

Resp. Novitii Talmudici posterioribus temporibus in Tractatu Sopherim interdixerunt Legem literis aureis exarare; sed inde non sequitur quòd ante octingentos annos, vel etiam plures, talis mos fuerit observatus.

3^a. Quia Paraphrasis Jonathæ & Targum Hierosolymitanum *Genes.* 4: 8. addunt *transseamus in campum*, quæ verba etiam habet Versio Græca: sed illa non inveniuntur in Textu Hebræo.

Resp. Etiam Textus Samaritanus hæc verba habet: ergo posset aliquis eodem modo concludere Interpretes Versionem suam transtulisse ex Textu Samaritano. 2. Illæ paraphrasès diu post Versionem Græcam sunt compositæ: prior paraphrasis demum ante nonaginta circiter annos edita est; & quando utraque composita est, ignoratur: saltem ante tempora Christi neutra conscripta est. 3. Textus Græcus magis convenit cum Textu Hebraico, quam cum his paraphrasibus: ergo verosimilius est Versionem hanc esse translatam ex Textu Hebraico, quam ex Chaldaico.

Altera sententia statuit Versionem Græcam, saltem quoad Pentateuchum, esse translatam ex Textu Samaritano: quia est maxima convenientia, imo in multis major cum Textu Samaritano, quam cum Hebræo. Exempla multa collegit Hottingerus ex ipso Pentateucho Samaritano, quæ contulit cum Versione quadam Græca, quæ Lxx. Interpretum vocatur: ex gr. *Genes. cap. 23. versu 13.* voci וידבר subijcit Textus Samarit. אל לבו, Lxx. Interpretum Versio habet, λαλῶντα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῆς. Et *Cap. 29: 8.* יאספו כלהעדרים congregati sunt omnes greges, Samarit. habet רעים, Lxx. ποιμένες pastores.

Exod. cap. 7: 8. Textus Hebræus habet וידעו מצרים, Samarit. verò וידעו

כל מצרים, sic etiam habet Versio Græca καὶ γνώσονται πάντες οἱ Αἰγύπτιοι. Et Cap. 10: 11. **וַיִּגְרֹשׁ** & expulit, Samarit. habet in plur. **וַיִּגְרֹשׁוּ** & expulerunt, ic etiam Versio Græca ἐξέβαλον.

Levit. cap. 17: 8. Textus Hebræus habet **יַעֲלֶה**, Samarit. **יַעֲשֶׂה**, sic etiam Textus Græcus ὅς ἀν ποιήσῃ. Et Cap. 20: 27. Textus Hebræus habet **בָּאֵנָם**, Samarit. habet **יָרְנָמוּ** **בְּאֵנָם** in plur. sic etiam Textus Græcus ἀθροῖς ἀποβόλησεν.

Numer. Cap. 30: 6. Textus Hebr. ait **לֹא יָקוּם**, Samarit. **לֹא יָקוּמוּ**, sic etiam habet Versio Græca οὐ σήσονται. Et Cap. 35: 5. dicitur **יְהִי לָהֶם** Samarit. Textus ait **לָכֵם** **יְהִי לָכֵם**, & Versio Græca habet ἔσται ὑμῶν.

Deut. cap. 4: 13. Textus Hebræus habet **צוֹה**, Samarit. **צִוּוּ**, & Versio Græca ἐντείλατο ἡμῖν. Et Cap. 27: 17. in Textu Hebræo habetur **וְאָמַר**, in Samarit. **וְאָמְרוּ**, hunc Textum Samaritanum Versio Græca imitatur, quæ habet καὶ ἔρῃσι. Qui plura exempla desiderat, adeat Hottingerum. Ex his omnibus convenientiis cum Textu Samaritano concludunt Versionem Græcam, saltem quoad Pentateuchum, esse factam ex Textu Samaritano. Sed hæc sententia nobis videtur falsa.

1. Quia nullo modo videtur verosimile eos Interpretes, cum Judæi fuerint, usos fuisse Textu Samaritano: nam Judæi non Textum Samaritanum, sed Hebræum pro authentico agnoverunt, & in Synagogis publicè prælegerunt.

2. Nondum probatum est hodiernam Versionem Græcam quoad omnia esse eam, quam illi Interpretes composuerunt: nam hodierna Versio multa cum tempore contraxit vitia, uti statim probabimus: ergo illæ convenientiæ cum Textu Samaritano facilè à quibusdam potuerunt addi & interponi.

3. Nonnulli putant quòd duplex Versio Græca, quarum altera translata fuit ex Textu Hebræo, altera verò ex Textu Samaritano, coaluerit, saltem quoad Pentateuchum, in unam Versionem.

Tertia sententia, quæ etiam à nobis approbatur, statuit Versionem Lxx. Interpretum esse translata ex Textu Hebræo. Hanc sententiam defendunt Talmudistæ, qui aliquoties dicunt Versionem Græcam esse factam ex Textu Hebræo, & Interpretes illos tredecim loca in Textu Hebræo mutasse, &c. Etiam cæteri Judæi, excepto R. Azaria, & Patres communibus suffragiis hanc sententiam approbant. Etiam ex circumstantiis, quas Josephus narrat, hæc sententia confirmari potest: scil. quòd Summus Sacerdos miserit exemplar elegantissimè & magnificentissimè descriptum: petit enim à Rege, *Tua autem pietatis erit ac justitia, ut tran-*

Scripta lege ad nos eam tuto remittas unâ cum ejus deportationibus. Hinc manifestum est illud exemplar maximæ fuisse apud Judæos auctoritatis, & fortasse unum ex illis, quod in archivis fuit conservatum. Ergo illud exemplar fuit Hebraicè conscriptum: nam si alia lingua fuisset conscriptum, Judæi illud tanti non fecissent. Morinus *Exerc. 8. cap. 5.* multis aliis rationibus & conjecturis probat eos Interpretes Versionem Græcam ex Textu Hebræo vertisse; quam sententiam nos etiam defendendam suscipimus.

XVI. *Decimosexto queritur.* An stylus, quo Versio Græca à Lxx. Interpretibus est translata, sit purè Græcus?

Resp. Stylus Versionis Græcæ non est purè Græcus: nam multi sunt Hebraismi, & multa sunt immixta, quæ in aliis prophanis auctoribus Græcis non inveniuntur; ideoque auctores novo quodam nomine eam Versionem denominârunt. Scaliger phrasin Versionis Græcæ primus *Hellenisticam* vocandam esse judicavit. Sixtinus Amama eam *Hebræo-Græcam* vocare maluit; alii *Hebraizantem* appellarunt: quia quamplurimis Hebraïsmis & phrasibus Hebraicis repleta est. Etiam Patres Græci & Latini styllum Veteris Test. vocârunt ἐβραϊσμός. Versio Græca in multis nimium est astricta Textui Hebraico: adeo ut nonnunquam voces Hebraicas, quas Græcè satis convenienter exprimere non potuerunt, mutata quodammodo terminatione, Græcas fecerint. Exempla possent multa adferri, sed hæc pauca sufficiant: γείωγες, γειῶραι, sunt *advenæ, proselyti*, & formantur à voce Hebraica גי; sic καφάλις à כף, תכא à תן &c. Phrasis igitur Versionis Græcæ potest vocari *Hellenistica*, vel *Hebræo-Græca*, vel *Hebraizans*, prout unicuique placuerit. Præterea nemini mirum videri debet, quòd illi Interpretes tali phrasi usi fuerint: nam fuerunt Hebræi, quibus lingua Hebraica valde familiaris fuit: & propterea faciliè phrasas Hebraicas immiscere potuerunt.

XVII. *Decimoséptimò queritur.* Ob quas causas tanta in Versionem Græcam irrepsit à Textu Hebræo discrepantia?

Resp. Causæ illæ ab omnibus eadem non enumerantur. Hottingerus prolixè ad hanc quæstionem respondet. Nos breviter præcipuas causas illarum discrepantiarum in medium proferemus. Rabbi Gedalias in *Catena Kabbalæ fol. 24.* tres rationes illarum differentiarum enumerat; quarum *primam* ex Augustini *lib. 15. de Civit. Dei cap. 11. & 13. &c.* elicit, scil. Egyptios Judæorum odio legem illam transcripsisse, & transcribendo falsasse. *Alteram* causam differentiarum derivat in incendium Bibliothecæ Alexandrinæ tempore belli civilis Pompeji cum Cæsare, quo Lxx. Interpretum originalis translatio exarsit, *Tertiam* causam differentiarum hanc

hanc dat: quia quorundam sententia est Versionem Græcam esse translatam ex textu Chaldaico.

Sed nulla ex his tribus rationibus vera est. *Prima* nullam habet speciem veritatis, nec Augustinus illas differentias in odium Alexandrinorum refert. *Secunda* ratio etiam non est sufficiens: nam si propterea Versio Græca ita esset corrupta, quia exemplar originale combustum est; etiam eodem modo inde aliquis concludere posset: ergo Textus Hebraicus etiam est corruptus; quia ipsum autographum Auctorum sacrorum etiam periit. *Tertia* ratio supra *quest.* 15. refutata est. His igitur rationibus omissis, veras harum discrepantiarum causas investigabimus. Hottingerus quamplurimas causas enumerat, & variis exemplis eas confirmat.

§. 1. Prima causa est, quia Interpretes Græci usi fuerunt exemplari corrupto quoad vocales, quoad consonantes, vel quoad consonantes & vocales simul; vel quia cum falsis vocalibus vel consonantibus Textum Sacrum legerunt. Singulorum dabo quædam exempla. Voces cum falsis vocalibus legerunt: ex. gr. pro Kametz pronuntiârunt Tzere, ut *Psal.* 40: 5. pro *posuit* legerunt *nomen*; verterunt enim per τὸ ὄνομα. Pro Tzere legerunt Patach, ut *Psal.* 7: 12. *Deus*, verterunt per καὶ μὴ *non*, quia legerunt ac si scriptum fuisset. Pro Patach legerunt Chirek: *Psal.* 7: 7. pro *ad me* legerunt *Deus meus*; verterunt enim per ὁ θεός μου. Pro Szgol legerunt Patach, ut *Psal.* 91: 3. pro *à peste* legerunt *à ver-*
bo; translulerunt enim per ἀπὸ λόγου. Aliquando uni voci plures falsas vocales affinxerunt: ut *Genes.* 4: 26. pro *inceptum est invocari*, legerunt *esperavit invocari*; quia verterunt per ἤλπιεν θεοκαλεῖσθαι. Nonnunquam plures diversas voces post invicem falsis vocalibus legerunt: ex. gr. *Jes.* 17: 1. in Textu Hebræo habetur *dolor lethalis*; Græci voces punctatas pronuntiârunt per *sicut pater hominum*; nam verterunt per ὡς πατὴρ ἀνθρώπων.

§. 2. Interpretes etiam circa consonantes mirum in modum hallucinati sunt. Hottingerus ferè in singulis Alphabeti literis ostendit, quomodo voces alienis consonantibus legerint: ex. gr. Pro *ו* legerunt *י*, sic *Jes.* 60: 15. habetur *non est opem ferens*, ac si scriptum fuisset *ויו* per Zain. Pro Resch legerunt Daleth, sic *Genes.* 47: 21. pro *legerunt* *nam verterunt* per καὶ πάλαι. Aliquando per Prosthesin literam legendo addiderunt, sic *Prov.* 28: 28. habetur *cum surgunt improbi*; illi legerunt *cum surgunt*, ac si in principio addita esset litera Mem; verterunt enim per ἐν τῷ τοῖς ἀσεβέων. Non rarò voces, quasi literæ per Metathesin transpositæ essent, legerunt:

ut *1 Reg. 10: 15.* pro מלכי הערב legerunt מלכי עבר: quia transtulerunt per βασιλέων & πέρην. Nonnunquam per Aphæresin literarum voces considerârunt, sic *Hoze. 14: 2.* habetur פרים vituli: Græci legerunt פרי fructus: quia verterunt per καρπός.

§. 3. Circa vocales & consonantes simul in iisdem vocibus sæpe errârunt: *Psal. 4: 3.* habetur ער מה כבודי לְלִפְיָה usque quo erit gloria mea in ignominiam: Græci sic legerunt ער מה כבודי לְבִלְמָה: nam verterunt per εως πότε βαρυκαέθιοι να π. *Exod. 12: 17.* habetur ושמרתם את הפסח & servabitis infermentata: Græci legerunt הפסח praeceptum: nam verterunt per πὴν ἐντολήν. Ex his omnibus apparet quàm absurdum sensum Græci Interpretes sæpe Sacrae Scripturae affinxerint: & propterea dicendum est illos Interpretes Versionem suam vel ex corruptis codicibus adornasse; vel malè vocales & consonantes legisse; vel nonnunquam voluisse allegoricum aliquem sensum ex Textu elicere, quem putabant ex antecedentibus etiam elici posse.

§. 4. Secundam causam harum differentiarum rejiciunt multi, ut *Scaliger* in *Epistolis* p. 91. *Melanth. praef. in edit. Basil.* in ipsos Interpretes, quasi illi linguam Hebraicam, ejusque Grammaticam non benè calluissent. Hoc probat Hottingerus variis exemplis. 1. Quia nomina *Appellativa* explicârunt per *Propria*, & vice versa *Propria* per *Appellativa*: ex. gr. *Nehem. 7: 70.* habetur כתנות כהנים unica sacerdotum: Græci Interpretes verterunt per χατωνὸν τῶν ιερέων. E contrâ *Levit. 18: 21.* להעביר למוֹלֵךְ ad traducendum Moloch, verterunt per λατρεύειν ἄρχοντι, quasi ἐστὶν ἡ ἑστὶς למוֹלֵךְ esset Participium verbi מוֹלֵךְ. 2. Nomina verterunt per Verba, ut *Psal. 80: 16.* וְשִׁירִים & stirps verterunt illam vocem per ἡ καταρτίσται, quasi esset Infinitivus verbi בָּנָה. Et è contrâ Verba verterunt per Nomina. 3. Confuderunt significationem quarundam vorum, quæ in pronuntiatione quodammodo conveniunt: *Jes. 25: 11.* confuderunt verbum שחה cum שחת &c.

§. 5. Tertiam causam discrepantiarum rejiciunt in ipsum tempus: quia tum temporis, cùm Versio Græca fuit adornata, lingua Hebraica non amplius Judæis fuit vernacula; sed lingua Chaldaica, vel Syriaca: & propterea Interpretes Græci sæpe sensum, depromptum ex lingua Chaldaica vel Syriaca, vocibus purè Hebraicis, affinxerunt. Ex exemplis hæc fient manifesta: *Jes. 53: 10.* habetur וְיִצְחָק &c. contrivit ipsum; sed quia hoc verbum, quando est Chaldaicum, significat purgare (nam יָצַח Chaldaicè denotat mundare, purificare) ideo Interpretes, confundentes significationem Chaldaicam cum Hebraica, verterunt per καθάρσει αὐτόν. Ex Syriacismo etiam aliquando significationem vorum Hebraicarum deprompserunt:

Genes.

Genes. 9: 3. habetur וַיִּתֵּן לָהֶם אֱלֹהִים ו *timor vestri*, Græci significationem sum-
pserunt ex lingua Syriaca: nam verterunt per καὶ κατακυνεῖσάτε, quasi
nomen כִּימֹר *timor* communem significationem haberet cum voce Syr. נִרְנָה
dominus. Etiam nonnunquam ex lingua Arabica significationem quarun-
dam vocum Hebraicarum sumpserunt: ex Arabismo verterunt verbum
וַיִּתֵּן *superbierunt*, per ἐπέστη, quasi descenderet à verbo Arab. تَنَن *addidit*.
Plura exempla vide apud auctorem suprà citatum.

§. 6. Quarta causa varietatum rejicienda est in *oscitantiam Scribarum*,
qui Græcam Versionem oscitanter & corruptissimè sæpenumero exscri-
pserunt: quapropter etiam multæ discrepantiæ in Versionem Græcam irre-
pserunt. Nam non est verosimile illos Interpretes semper tam absurdo &
insulso modo Textum Hebræum transtulisse. *Genes. 11: 2.* pro πεδῖον
campus in quodam exemplari habetur παδῖον *insans*. *Genes. 24: 30.* pro
דְּמִי תִּסְּ פִיזִיִּיִּי legitur in quodam exemplari M.S. דְּמִי תִּסְּ יִזִּיִּיִּי. *Dent. 32:*
42. pro αἶμα quædam exemplaria habent αἶμα. Plura similia exempla pos-
sent in medium proferri.

§. 7. Quintam & sextam varietatum causam rejicit *Nicol. Fullerus Miscell. Sac. pag. 354.* partim in *varia Versionum Græcarum exemplaria*, ex quibus
quædam in Versionem Lxx. Interpretum irreperunt; adeo ut quasi con-
fusio quædam ex tot exemplaribus nata sit: partim etiam putat Lectores
quædam in *marginè suorum Græcorum exemplarium* annotasse, quas no-
tas Scriptores librarii posterioribus temporibus magna audacia in i-
psam Versionem Græcam intruserunt. Exempla vide in loco suprà ci-
tato.

§. 8. Sexta causa diversitatis potest hæc esse. Interpretes Græci sæpe-
numero magis *sensum* quàm verba respexerunt. Fuerunt quidem Inter-
pretes, sed sæpe etiam Paraphrastæ. Eodem modo fuerunt Targumistæ,
qui in plerisque magis paraphrasin, quàm versionem videntur conscri-
psisse: & hinc etiam est, quòd in Græca Versione sæpe non sit tam accu-
rata cum Textu Hebræo convenientia, quàm quidem requireretur. Hæ
sunt præcipuæ causæ, ob quas tanta varietas in Textum Græcum V. T. ir-
repsit. Hinc jam ultro sequitur Textum Hebræum ex Versione Græca non
esse corrigendum, nec ex Versionis Græcæ à Textu Hebræo disconvenien-
tia probari Vetus T. olim non fuisse punctatum.

XVIII. *Decimooctavo queritur.* An hodierna Versio Græca est eadem
illa quam famosi illi Interpretes olim ad petitionem Ptolomæi compo-
suerunt?

Resp. Nullo modo. Illa antiqua vel periit in totum, vel ex parte, vel
E multis

multis in locis corrupta est; adeo ut hodierna pro illa antiqua haberi non possit. Audi hac de re Pagninum in Isagogæ suæ capite 9. *Nos summo studio, cura, & diligentia, Lxx. Interpretationem cum Hebræo contulimus: & tot invenimus addita, dempta, depravata, immutata, & ab Hebraico prorsus aliena, ut mihi persuadere nequeam illam esse Lxx. Interpretum.* Similia ferè dicit Bellarm. lib. 2. de V. D. c. 6. *Licet non ignorem nonnullos in ea sententia esse, ut existiment Interpretationem Lxx. Seniorum penitus interuisse: multò probabilius censeo, illam adhuc superesse; sed adeo corruptam & vitiatam, ut omnino alia esse videatur.*

XIX. *Decimononò quæritur.* An Christus, Euangelistæ & Apostoli in allegandis textibus ex Veteri T. in Novo T. semper usi fuerint illa famosa Versione Græca?

Resp. Non. Sæpiissime in N. T. sequuti fuerunt ipsum Textum Hebræum. Conf. *Matth.* 2: 15. cum *Hozea* 11: 1. *Matth.* 8: 17. cum *Jes.* 53: 4. & *Johan.* 19: 37. cum *Zach.* 12: 10. ut & *Rom.* 9: 17. cum *Exod.* 9: 16. An non Christus & Apostoli sapiusculæ sequuti fuerunt Versionem Græcam? Imo. Exempla sunt ubivis obvia. Quare hoc fecerunt? 1. Ut se accommodarent auditoribus, quibus illa Versio eo tempore erat notissima; imo multis erat notior ipso Textu Hebraico. 2. Ne offendiculo essent Hellenistis inter Judæos. An non Scriptores N. T. aliquando præterito utroque Textu, Hebraico & Græco, liberè Textus Veteris T. allegarunt? Imo. Confer *Matth.* 2: 6. cum *Micha* 5: 1. & *Rom.* 11: 1. cum *Jes.* 29: 10. *Vide plura de hac questione in Philologo Græco dissert.* 9.

XX. *Vigesimò quæritur.* Quot sunt præcipuæ Editiones Versionis Græcæ.

Resp. 1. Omnes Editiones Versiones Græcæ, quæ vulgò sub titulo Versionis Lxx. Interpretum in lucem emittuntur, non in omnibus inter se conveniunt. Omnes tamen Editores gloriantur se genuinam τῶν Lxx. Versionem edere.

2. In universum sunt quatuor Editiones Græcæ Lxx. Interpretum. Prima est *Complutensis*, quæ operâ Theologorum Complutensium Anno 1515. sumptibus Cardinalis Ximenii, Archiepiscopi Toletani, unâ cum Textu Hebraico, Paraphrasi Chaldaica Pentateuchi, & Vulgata Lat. per columnas prodiit. Hanc Arias Anno 1571. Bibliis Regiis, & Michael de Jay Bibliis Parisianis Heptaglottis Anno 1645. inseruerunt. Hæc, licet inter omnes editiones ad Textum Hebræum proximè accedat, tamen mixta & interpolata est, ac à genuina Lxx. Versione, apud Veteres celebrata, maximè distat.

3. Secunda Editio Lxx. Interpretum est *Venetæ*, quam Aldus Manutius Anno 1518. opera Andreæ Asulani, ex multis vetustissimis exemplaribus excudit. Hæc Complutensis editione purior est, & proximè ad editionem Romanam accedit. Ab hac Manutii editione fluxerunt omnes Germanicæ: 1. Basileensis per Andræam Cratandrum Anno 1520. 2. Argentoratensis apud Wolphium Cephalæum, operâ Loniceri in 8. Anno 1527. 3. Basileensis secunda typis Hervagianis in fol. 4. Basileensis tertia Græco-Lat. per Nicolaum Brylingerum in octavo Anno 1550. 5. Francofurtensis apud Wechelianos in fol. Anno 1596. Vide cæteras editiones secundùm hanc Venetam editas in Præfat. Bibl. Polygl.

4. Tertia est *Alexandrina*, quam Angli in Bibliis Polyglottis exhibuerunt. Hæc editio vocatur Alexandrina: quia inde primò allata est per Cyrillum Lucarem, nuper Sedis Alexandrinæ Patriarcham; qui, cum ad Constantinopolitanam translatus esset, hunc librum tanquam magnum Thesaurum secum attulit, quem Regi Angliæ per D. Theo. Roe, ejus apud Turcarum Imperatorem legatum, donavit. Exaratus est hic Codex Alexandrinus in pergameno literis majoribus antiquis, sine ulla capitum, versiculorum vel verborum distinctione, & sine accentuum vel spirituum notis, per Theclam, fœminam nobilem, ante mille & trecentos circiter annos.

5. Quarta Editio est *Romana*, quæ ex Codice MS. Vaticano antiquissimo, operâ Anton. Carafæ Cardinalis, aliorumque virorum doctorum, qui novem annos in hac editione sudârunt, auspiciis & jussu Sixti V. prodiit. Hæc editio primò Græcè tantùm edita est Romæ Anno 1587. cum Scholiis Græcis; postea Latine cum notis per Flaminium Nobilium etiam Romæ Anno 1588. Tandem Johannes Morinus Græcam editionem cum Latina conjunxit, eamque excudi curavit Parisiis Anno 1628. Hæc editio etiam edita est Londini in octavo & quarto Anno 1653. & in parvo duodecimo sed crasso Cantabrigiæ Anno 1665. Hæc editio Amstelædamij per præstantissimos Typographos Henricum Boom & Johannem Someren egregiis literis & typis in portatili forma Anno 1683. impressa est; etiam secundùm editionem Londinensem & Cantabrigiensem.

6. Complutenses aliique Textum Græcum secundùm normam Textûs Hebraici correxerunt: sed hoc non est Textum Græcum purum, prout apud Veteres fuit lectus, edere. Nam aliud est Græcam versionem secundùm Textûs Hebraici normam conficere; aliud est Versionem illam Græcam τῶν Lxx. uti apud Veteres extabat, repræsentare. Ex. gr. in Editionibus Græcis *Gen. 1: 9.* adduntur multa, quæ tamen in textu Hebræo non

extant: καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑπὸ κατω ἔχον εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ἄφθνη ἢ ξηρὰ: *Et congregata est aqua que sub cælo in congregationes suas: & apparuit arida.* Hæc tamen in antiquis MSS. exemplaribus extant: & propterea in editionibus Græcis debent retineri.

XXI. Posset adhuc quæri. An Interpretes illi fuerint acti à Spiritu Sancto; adeo ut non potuerint errare? Sed ex antecedentibus satis liquet ad hanc quæstionem negativè esse respondendum.

DISSERTATIO QUINTA,

Quæ est pars prima

D E

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS.

I. Paraphrases Chaldaicæ vocantur unica voce Targum. II. Vetus T. est translatum in linguam Chaldaicam: quia populus in Chaldaea, oblitus lingue Hebrææ, didicerat Chaldaicam. III. Paraphrases conscriptæ vel tempore Captivitatis Babylonicæ, vel paulò post, perierunt. IV. Tempus scripturarum Paraphrasium est ignotum.	V. In omnes libros Veteris T. sunt Paraphrases compositi & editi, exceptis Daniele, Ezra & Nehemia. VI. Paraphrases magni sunt à Judæis tum propter originem, tum etiam propter miracula. VII. Cognitio Paraphrasium Christianis est utilis & necessaria. VIII. Judæi datâ operâ Paraphrases non corruerunt.

S E C T I O I.

AM considerabimus Paraphrases Chaldaicas, quæ magnæ, si non authenticæ, apud Judæos sunt auctoritatis, de quibus multa dici possent; sed nos præcipua & maxime necessaria breviter per quæstiones proponemus. *Primo* igitur quæritur. Quomodo Paraphrases Chaldaicæ vulgò vocentur?

Resp. Paraphrasis sive versio Chaldaica vulgò uno nomine vocatur תרגום à תרגא interpretatus est, explicuit. In genere Targum significat quamlibet S. Scripturæ in aliam linguam translationem: sed quia olim in populo Dei post liberationem à captivitate Babylonica non alia extabat Versio, quàm Chaldaica; ideo illa per excellentiam & in specie vocata fuit Targum, quod nomen.

men usque in hoc tempus retinuit. Quando ergo in Scriptis Rabbinorum fit mentio & Targum, intelligitur translatio sive Paraphrasis Chaldaica.

II. *Secundò quæritur.* Quare primitus Vetus Test. in linguam Chaldaicam est translatus?

Resp. Occasionem translationi Chaldaicæ dedit populi ignorantia. Judæi enim usque ad captivitatem Babylonicam utebantur lingua Hebraica tanquam vernacula; sed iidem in Babylonia, quum inter Chaldaeos Chaldaicè loquentes habitarent, ex parte oblivioni tradiderunt linguam Hebraicam. Et quia cum tempore magis magisque lingua Sancta fuerit oblitterata, & Judæi nihilominus secundum præceptum Dei S. Scripturam debuissent legere; ideo quidam fuerunt, qui Vetus Test. in linguam Chaldaicam, populo post solutam captivitatem Babylonicam, vernaculam, transfulerunt; ut tali medio etiam indocta plebs S. Scripturam legeret, & secundum eam vitam suam instituere posset. Cum Israëlita tempore Moysi in Ægypto habitarent, non mutarunt linguam suam, sed eandem retinuerunt, & in terram Cananæam intulerunt: & propterea dicunt, quòd quodammodo propter meritum quarundam rerum, scil. quia vestes, nomina, & linguam suam non mutarunt, sint ex Ægypto liberati. Verùm in Babylonia, ubi tamdiu non habitârunt, tam facillè linguam suam mutârunt: fortasse hoc propter nimiam convenientiam inter linguam Hebraicam & Chaldaicam accidit: sed in Ægypto hæc mutatio tam facillè fieri non potuit; procul dubio propter nimiam disconvenientiam inter linguam Hebraicam & Ægyptiacam. Non quidem doctissimi Judæi, in Babylonia habitantes, obliuiscerentur linguæ suæ: nam post solutam captivitatem Babyl. nonnulli Prophetæ Antecessorum suorum stylo, Hebraico. scil. quasdam Prophetias emendatè scripserunt. Verùm indocta plebs, quotidie linguam Chaldaicam audiendo, linguæ suæ oblita est: & propterea, quia multitudinis & rudis populi Judaici etiam habenda erat ratio, Vetus T. in linguam Chaldaicam debuit transferri.

III. *Tertiò quæritur.* An hodiernæ Paraphrases Chaldaicæ sunt eadem illæ, quæ immediatè post captivitatem Babylonicam sunt compositæ?

Resp. Negando. Illæ enim antiquæ Paraphrases Chaldaicæ diu perierunt. Ratio hæc est: quia auctores, qui Paraphrases, jam nobis notas, composuerunt, ad summum circiter circa tempora Christi vixerunt, uti postea ex enumeratione singularum Paraphrasium apparebit: sed Judæi aliquot sæculis antea linguæ Hebraicæ, ut vernaculæ, obliti erant; & propter illam oblivionem Paraphrases sunt compositæ: consequenter hodiernæ Paraphrases non sunt illæ antiquæ, quæ in usum indoctæ plebis Judaicæ fuerunt compositæ.

IV. *Quartò quaritur.* Quando hodiernæ Paraphrases Chaldaicæ sunt compositæ?

Resp. Hodiernæ Paraphrases Chaldaicæ sunt valdè antiquæ; sed quando præcisè singulæ sint compositæ non tam certò determinari potest. Quædam citius, quædam ex illis seriùs compositæ sunt. Communis sententia est Paraphrasin Onkelosi in Pentateuchum, & Jonathanis in omnes Prophetas circiter circa tempora Christi esse compositam. Altera Paraphrasis in Pentateuchum, quæ etiam vulgò, sed falsò Jonathæ adscribitur, aliquot sæculis post est composita, & demum ante 100. circiter annos edita. Quando cæteræ sint compositæ non adeo certò potest determinari. In sequentibus præcipuarum Paraphrasium, quantum poterimus, tempus & auctores indicabimus. Ut ut sit, saltem Paraphrases quædam temporibus Christi & Apostolorum extiterunt; sed an quædam ex hodiernis sint illæ antiquæ, quæ temporibus Christi & Apostolorum extiterunt, non potest demonstrativè probari; verosimile tamen nobis videtur. Ratio hæc est: quia Christus *Matth.* 27: 46. recitans verba ex *Psal.* 22: 2. אֱלֹהֵי אֱלֵי לֹמָה עֹזְבָתִי אֱלֵי אֱלֵי לֹמָה עֹזְבָתִי *Deus mi, Deus mi, quare me dereliquisti?* pro ultima voce ait שבקתני *αββα πατρι*, quæ vox eodem modo habetur in hodierna Paraphrasi Chaldaica Jonathanæ.

Obijciat fortasse nonnemo, quòd temporibus Patrum, scil. Hieronymi & Originis, nondum fuerint ullæ Paraphrases Chaldaicæ, multò minus temporibus Christi & Apostolorum: nam nulli Patres ullam faciunt mentionem Paraphrasium Chaldaicarum; imo ne quidem nominis Targumi, quum procul dubio eas, si extitissent, præcipuè Hieronymus, cui tot lites de versione sua motæ fuerunt, pro se attulisset.

Resp. 1. Argumentum negativum non valet: nam Patres multorum aliorum, ut Keri & Cetib, etiam non meminerunt: An propterea illæ notæ marginales, Keri & Cetib vocatæ, illis temporibus non extiterunt?

2. Ante inventam typographiam exemplaria Paraphrasium Chaldaicarum fuerunt admodum rara. Fortasse Hieronymus & Origines tale exemplar propter raritatem nunquam viderunt, vel possederunt. Fuerunt aliquando tempora, ut mihi relatum est, quibus in tota Germania tantum unicum Græcum Testamentum fuit inventum. Quidni hæ Paraphrases etiam potuerint fuisse raræ? Nam linguarum Orientalium cognitio, & præcipuè linguæ Chaldaicæ propter defectum Grammaticæ & Lexici fuit temporibus Patrum rarissima.

3. Hieronymus, cæterique Patres fortasse Paraphrases pro se non attulerunt propter Versionem Græcam, quæ temporibus Patrum magni fuit
æsti-

æstimata; imo nonnulli eam Textui Hebræo præferebant, testante August. *Epist.* 10. In quem ergo finem Patres Paraphrases attulissent? Nam Versio Græca auctoritate sua Paraphrases rejecisset.

4. Videntur Paraphrases temporibus Christi extitisse: quia Luc. 4: 17, 18. Christus dicitur legisse ex Jesaiæ *cap.* 61. *vers.* 1, 2. Verùm illa verba, quæ ibi citantur, nec cum Textu Hebræo, nec cum Versione Græca conveniunt: ergo verosimile est Christum tum temporis ea legisse ex Paraphrasi aliqua tum extante. Nam Judæi Hebraistæ propterea non videntur alia Versione nisi Chaldaica usi in Synagogis suis: quia omnes linguam Chaldaicam intelligebant; sed lingua Græca, imo etiam Hebraica, multis ignota fuit. Quod omnes hodiernæ Paraphrases eodem tempore, & ab iisdem auctoribus non sint compositz, videtur probari posse tum ex differentia styli; tum etiam ex angustia & prolixitate Paraphrasium: magna enim est differentia styli. Deinde una Paraphrasis ferè verbotenus transfert; quum alia pro duabus vocibus aliquando decem vel plures voces reponat. Hæc omnia postea, de singulis Paraphrasis in particulari agentes, clariùs demonstrabimus.

V. *Quintò queritur.* An Paraphrases Chaldaicæ inveniantur compositz in omnes libros Veteris T. an verò tantummodo in quosdam libros?

Resp. In omnes libros sunt compositz Paraphrases, præterquam in libros Danielis, Ezræ & Nehemiæ, quorum duo priores semi-Chaldaici sunt. Sed è contrà in nonnullos libros Paraphrasis est duplex, imo quædam est triplex. Datur duplex Paraphrasis in librum Estheræ, & triplex in Pentateuchum, scil. Onkelosi, Jonathanis, vulgò ita vocata, & Paraphrasis Hierosolymitana. Sed ubinam hæc Targumim, sive hæc Paraphrases inveniuntur? Paraphrases pleræque habentur in Bibliis Buxtorfii in folio; ibi è regione Textus Hebraici semper in altera columnâ est Paraphrasis Chaldaica: sed Paraphrasis Hierosolymitana in Pentateuchum habetur in fine Bibliorum post libros Chronicorum. Cæteræ duæ, scil. Jonathanis in Pentateuchum, & altera in Estheram inveniuntur in libro *Hanovia* edito, in quo; præter Textum Hebræum & commentaria Schelomonis Jarchi, tres Paraphrases in Pentateuchum uno intuitu conspiciuntur, & circa finem duæ Paraphrases in Estheram etiam eodem modo impressæ inveniuntur. Talis Editio Amstelodami ante paucos annos etiam edita est. An datur etiam Paraphrasis Chaldaica in Nehemiam? Non putamus eam ullibi inveniri. An etiam in Chronica? In Anglia latitare ajunt, unde diu ejus Editionem sed frustra hæctenus expectavimus. Anno hujus sæculi 1680. edita est Paraphrasis Chaldaica prioris libri

Chronicorum, & Anno 1683. posterioris libri, utraque Augustæ Vin-
del. apud *Theoph. Goebelium*. Hactenus fuerat inedita & multum deside-
rata; sed nuper è Codice MS. antiquo membranaceo Bibliothecæ Re-
ver. Ministerii Erfordientis A. C. fuit exscripta, & juris publici primùm
facta curâ atque operâ plurimùm Reverendi & Doctissimi Viri D. *Mat-
thia. Friderici Beckii*, Conf. & Ecclesiæ Augustanæ Ministri, qui per
columnas Versionem Latinam addidit, doctissimisque notis eam Para-
phrasin illustravit, additò triplici Locorum S. Scripturæ, Auctorum at-
que Rerum Indice. Orbis Literatus hujus Doctissimi & Reverendissimi
Viri Labores laudat & miratur; ac simul gratias ingentes agit tum pro
editione Prioris & postea etiam Posterioris Paraphrasios Chaldaicæ in li-
bros Chronicorum, tum etiam pro editis ibidem Anno 1695. *Epheme-
ridibus Persarum* per totum annum juxta Epochas celebriores Orientis, &c.
qui liber est inexhaustæ eruditionis. Deus dominationis ipsius Laboribus
cœlitus benedicat. Ut ut sit, Paraphrases Chaldaicæ hactenus typis non sunt
impressæ in Nehemiam, in Daniele & in Esram: nam magna ex parte
Daniel & Esras lingua Chaldaica constant. In Daniele occurrunt versus
Chaldaici ducenti, & in Esra sexaginta septem; quos omnes unâ cum
versu undecimo capitis decimi Jeremiæ, de verbo ad verbum in linguam
Hebraicam transtuli, & in fine Philologi Hebræo-Græci edit. 2. in pu-
blicum emisit.

VI. *Sextò queritur*. Quanti Paraphrases Chaldaicæ sunt æstimandæ?

Resp. Judæi Paraphrases præcipuè Onkelosi & Jonathanis magni faciunt,
imo pro authenticis habent: & propterea nobis licitum est ex iis contra Ju-
dæos argumentari. Judæi eas tanti faciunt tum propter originem, tum pro-
pter miracula, quæ temporibus illis, quibus Paraphrasæ intenti erant ope-
ri, acciderunt.

Origo Paraphrasium refertur ad ipsos Prophetas. Jonathan dicitur ex-
positionem suam Paraphrasticam accepisse ab Haggæo, Zacharia, & Ma-
lachia Prophetis; Onkelosus vero à R. Eliefero & à R. Jehoschua. Sic
enim dicitur in Talmude tractatu *Megilla cap. 1. pag. 3. facie a lin. 6.*
תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו כפי רבי אליעזר ורבי יהושע
תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו כפי הגי זכריה ומלאכי
*Targum quod est Legis, Onkelos profelytus dixit illud ex ore R. Elieferis, & R. Je-
hoschua. Targum quod est Prophetarum, Jonathan filius Uzielis dixit illud ex ore*
Haggai, Zacharia & Malachia.

Deinde Paraphrases tanti fiunt à Judæis propter miracula, quæ, com-
ponentibus Targumistis, contigerunt: ex. gr. 1. Terra Israël per quadrin-
gentas

gentas leucas dicitur terræmotu tum temporis concussa. 2. Vox è cœlis dicitur audita, quæ aiebat, *Quis est ille, qui arcana mea filiis hominum revelavit?* Hæc in dicto loco Talmudico immediatè sequuntur: וְנִדְעָה אַרְץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פְּרָסָה עַל אַרְבַּע מֵאוֹת פְּרָסָה יִצְחָק בֶּן קוֹל וְאָמְרָה מִי חוּא זֶה שְׁגִילָה סְתוּרִי לְבָנִי אָדָם עָמַד יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל עַל רִגְלוֹ וְאָמַר אֲנִי הוּא שְׁגִילָתִי סְתוּרִיךְ לְבָנִי אָדָם גָּדוֹל וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שְׁלֵמָה לְכַבֵּדִי עֲשֵׂתִי וְלֹא לְכַבֵּד אֲבָא אֱלֹהִים לְכַבֵּדְךָ עֲשֵׂתִי שְׁלֵמָה יִרְבּוּ מַחְלֻקַּת בִּישְׂרָאֵל *Et commota est Terra Israël quadringentis leucis, & ex intervallo quadringentarum leucarum exiit filia vocis, & dixit: quis est ille, qui revelavit arcana mea filiis hominum? Astitit Jonathan filius Uzielis super pedes suos & dixit: ego sum ille, qui manifestavi secreta tua filiis hominum. Apertum & notum est coram te, quod non ad honorem meum fecerim, nec in honorem Patris, sed ad honorem tuum feci, ut non multiplicarentur disceptationes in Israël.* 3. Ne Jonathan in hoc opere ullo modo impediretur, omnia impedimenta dicuntur fuisse remota. Si forte musca, aliudve volatile corpori vel chartæ hujus Jonathæ insideret, illico absque ulla læsione corporis vel chartæ volatile illud dicitur fuisse combustum. Hoc affirmat textus Talmudicus tractatu *bababathra cap. 8. pag. 134. facie a circa finem: עֻזִּיאֵל בֶּן יוֹנָתָן עַל יוֹנָתָן אָמְרוּ עָלָיו עַל יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל בְּשַׁעֲרֵה שְׁוֹשֶׁב וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה כֹּל עַף שְׁפוּרָה עָלָיו נִשְׂרַף: Dicunt de illo Jonathan filio Uzielis, quod hora qua sederit & studuerit in lege, omnis avis, qua volarint super eum, combusta fuerit.* 4. Ajunt Angelos è cœlis descendisse ad audiendum, quando Jonathan paraphrasi formandæ intentus esset. 5. Denique quum hic Jonathan in animum induxisset etiam Hagiographa transferre, divinitus fuit prohibitus, ne omnia arcana manifestaret. Hoc dictus textus Talmudicus immediatè addit: וְעִיד בִּיקֶשׁ לְגִלּוֹת תְּרֻגּוֹם שֶׁל כְּתוּבִים יִצְחָק *Et adhuc quesivit revelare Targum Hagiographorum. Exiit filia vocis & dixit ei: sufficit tibi. Quæ ratione? Idcirco quod in eo est finis Messia.* Hoc procul dubio de excidio Messie in Daniele prædicto accipiendum est. *Vide plura apud Schickardum in Bechinath happieruschim.* Hæc sunt ficta à nugacibus Judæis: inde tamen nobis constat quanti Paraphrases ab iis fiant: & propterea nobis licitum est ex iis fidem eorum debellare.

VII. *Septimò queritur.* An cognitio Paraphrasium Chaldaicarum Christianis est utilis, & quodammodo necessaria?

Resp. Cognitio Paraphrasium est Christianis, volentibus cum Judæis in arenam descendere, perquam utilis, imo necessaria. Ratio hæc est; quia Paraphrases sunt principia Judæorum, ex quibus refutari possunt. Judæorum enim fides ex tribus fontibus potest infringi. Ex Textu Hebræo

Veteris Test. ex Talmude, & ex Paraphrasibus Chaldaicis. Si quis ergo Paraphrases illas, ut & cætera quodammodo non calluerit, non poterit is legitimè, & satis fortiter Judæos convincere. Nam Judæorum fides, & absurdæ exceptiones sæpe fortius ex Paraphrasibus debellantur, quàm ex ipso Textu Hebraico. Exemplum unum erit hoc tempore instar multorum. *Genes. 49:10.* dicit Jacob: לאִסֹּר שֶׁבֶט מִיְּרֹדָה וְכֹהֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־בֹא שִׁילָה Non recedet sceptrum à Juda & legislator è medio pedum ejus donec venerit Silo, sive filius ejus. Nos ex hoc Textu probamus Messiam in Veteri T. promissum, jam diu venisse: quia sceptrum jam diu remotum fuit à Juda. Verùm multi Judæi, volentes infringere hoc argumentum, ajunt per שֶׁבֶט sceptrum hoc in loco intelligi virgam sive plagam. Nam שֶׁבֶט etiam sæpe significat virgam sive plagam: & propterea putant Messiam nondum venisse: quia virga adhuc est supra Judæos; quoniam hætenus in exilio sub jugo aliorum habitârunt. Sed possunt refutari ex tribus Paraphrasibus in hunc Textum, quæ ita, quemadmodum nos, Textum Hebræum explicant. Jonathan explicat hæc verba per לאִסֹּר מַלְכֵּי וְשִׁרְטָן Non cessabunt reges & dominatores. Onkelos verò exponit לאִסֹּר עֲבִיד יְרֹדָה Non aufertur habens principatum à domo Juda. Et Paraphrasis Hierosolymitana habet לאִסֹּר מַלְכֵּי וְשִׁרְטָן Non cessabunt reges. Præterea in eodem Textu habetur שִׁילָה Silo, quam vocem nos interpretamur de Messia. Judæi iterum negant: sed rursus refutantur ex tribus iisdem Paraphrasibus, quarum prima vocem שִׁילָה explicat per מְשִׁיחָא Messiam, & duæ posteriores per מַלְכָּא מְשִׁיחָא regem Messiam. Ex hoc exemplo videmus, quòd Judæi aliquando fortius & clarius ex Paraphrasibus vincantur, quàm ex ipso Textu Hebræo. E contra Judæi has Paraphrases contra nos proferre non possunt: quia à nobis pro scripto humano habentur, cui infallibilis fides adhiberi nequit. Qui ergo cum Judæis de articulis fidei disputare tenetur, qualis occasio nonnunquam Pastoribus, & Studiosis inter Judæos habitantibus, offerri solet, oportet aliquo modo tenere Paraphrases. Verùm enim verò deplorandum est tam paucos Christianos quid moliri contra Judæos ad convertendum eos, quum tamen ex sententia plurimorum Theologorum Judæi ante finem mundi sint convertendi, & ad Christum reducendi. Sed multi Christiani prohi dolor! se mutuo perstringunt, atque scane pejus & angue ad magnam Ecclesiæ perniciem & scandalum persequuntur, vix cogitantes de conversione Judæorum. Pontificii in procuranda conversione Judæorum hac in re laudabilem præstant operam. Romæ enim, ut mihi pro certo relatum est, coguntur per vices quidam ex Judæis singulis hebdomadibus convenire in unum locum, ubi Monachus

aliquis,

aliquis, linguarum Orientalium peritus, coram ipsis ex scriptis Veteris T. ex Talmude, ex Paraphrasibus Chaldaicis, aliisque scriptis Rabbino-
rum fidem Christianorum confirmat, & Judæorum refutat. Laudabile
sanè medium & instrumentum ad Judæos convincendos. Utinam idem
medium à Christianis Magistratibus in illis locis, in quibus quamplurimi
Judæi sunt, etiam adhiberetur! Non dubito quin Deus per tale medium
aliquando eos in corde esset puncturus.

Obijciat nonnemo, quòd Judæi, & inter eos etiam doctissimi rejiciant
nonnunquam Paraphrases Chaldaicas. Maimon *More Nevochim part.*
1. cap. 66. expressè ait: *Onkelos hic à vera & genuina expositione recedit*: er-
go nihil ex Paraphrasibus contra Judæos probari potest.

Respondeo. Verum est: nonnunquam Judæi, etsi rarissimè, recedunt à
Paraphrasibus Chaldaicis: sed hoc inde fit, quia putant Paraphrases propter
injuriam temporis in illis locis esse corruptas. Sic enim expressè dicit Mai-
mon *part. 1. cap. 28. pag. 72.* ubi de Onkelosi Paraphrasi loquitur: *Corru-
pta & depravata est in exemplaribus nostris hac expositio sine controversia &c.*
Ergo solummodo sub prætextu erroris à Paraphrasibus in quibusdam locis
recedunt.

VIII. *Octavò queritur.* An Judæi unquam datâ operâ Paraphrases Chal-
daicas in quibusdam locis corruerunt?

Resp. Hoc mihi nullo modo videtur verosimile: nam 1. Obstat Judæo-
rum religio vel potius superstitio, qua affecti sunt erga S. Scripturam.
Potius centies mortem obirent, quàm ut tantillum in S. Codice mutarent:
& quia etiam Paraphrases pro Verbo Divino agnoscunt; ideo nullo modo
videtur, eos unquam ausos fuisse vel minimum in Targumim mutare.

2. Si Paraphrases unquam corrumpere voluissent, procul dubio eam
corruptionem instituissent in illis locis, quæ fidem Judaicam infringunt,
& Christianam confirmant. Exemplum suprà dedimus in *quest. 5. ex*
Genes. 49: 10. Si quicquam mutare voluissent sanè illum locum debuif-
sent depravasse: quia ex illis tribus Paraphrasibus clarè demonstratur tem-
pus adventûs Messîæ jam diu præteritisse. Dantur adhuc plura alia similia
loca, quæ, etiamsi fidei Judaicæ sint contraria, nihilominus in Paraphra-
sibus illibata & incorrupta manserunt.

DISSERTATIO VI.
DISSERTATIO SEXTA,

Quæ est pars secunda

D E

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS.

IX. Paraphrases injuriâ temporis sunt corruptæ ; quod quatuor rationibus probatur.

X. Paraphrases primitus fuerunt conscriptæ sine vocalibus & accentibus.

XI. Paraphrasæ sepe magis sensum expresserunt quàm verba ; & nunquam Textum optimè explicârunt.

XII. Paraphrases sunt numero sex.

XIII. Qualis fuerit Onkelos ille inquitur.

XIV. Paraphrasis Onkelosi jam ornata est non tantum vocalibus, sed etiam accentibus. Est præstantissima, facillima & usitatissima.

XV. Targum Hierosolymitani dialectus, auctor, tempus & modus describuntur.

S E C T I O IX.

Actenus octo quæstiones de Paraphrasibus Chaldaicis absolvimus, sequitur nunc *nona*, quâ quæritur. An hodiernæ Paraphrases Chaldaicæ injuriâ temporis sint revera in quibusdam locis corruptæ?

Resp. Paraphrases injuriâ temporis in multis locis jam corruptas esse videtur his sequentibus rationibus probari posse.

1. Quia nulli librorum unquam, præter Textum Sacrum, hæc felicitas contigit, ut post tot sæculorum decursus, post tot imperiorum ruinas, post tot Bibliothecarum combustiones, & post tot Scribarum transcriptiones integer & purus, qualis ab ipso Auctore exaratus est, permanserit. Hinc verosimile est hoc idem etiam Paraphrasibus Chaldaicis accidisse ; præcipuè quum Judæi toties sint ex patria expulsi : qui propterea tam incorruptè scripta sua conservare non potuerunt. Biblia Hebraica sunt quidem incorruptè conservata ; sed hoc non mirum, quum Masorâ, quæ est *sepes legis*, à multis sæculis fuerint circumsepta. Verum Paraphrases nunquam fuerunt circumcinctæ Masorâ : & propterea faciliùs corruptioni fuerunt obnoxie.

2. Hanc sententiam etiam confirmat Galatinus *lib. 2. cap. 1.* ubi ait se in antiqua Paraphrasi in *cap. 6. Jesaiæ* invenisse hæc verba : קריש אכנא קריש ברנא

ברא קריש רוחא קרישא *Sanctus Pater, Sanctus Filius, Sanctus Spiritus Sanctus.* Atqui hæc verba jam in Paraphrasi Jonathanis non inveniuntur. Verum: quidem est, quòd Galatinus sæpe dogmata sua mendaciis confirmet, & nonnunquam libros citet, qui nunquam in rerum natura fuisse putantur. Hoc quidem non fecit malo fine, sed infelici successu. Nam etiam si ignorantibus faciliè aliquid imponere potuerit, non tamen similiter doctis, qui & ipsi loca inquirere potuerunt. An verò idem fecerit in hoc loco, ignoramus.

3. Hanc Paraphrasium corruptionem etiam videtur probare creberrima lectionis varietas, quæ inter diversas Editiones, etiam ejusdem Targumi, intercedit. Quoties enim Regium exemplar differt à Veneto? Quoties Basiliense ab utroque, prout ex innumeris locis, cuilibet varias Paraphrasium Editiones conferenti, manifestum fiet. Hæ lectionis varietas est ex defectu Masoræ, uti statim diximus. Hoc etiam confirmat Elias in Masor. ubi ait: **לוי באוכבר נעשית התורה כשתי תורות ולא היו שני ספרים מסכמי' יחד כאשר קרה לשאר ספרי רמחברי' ולתרגום ספרים מסכמי' יחד כאשר קרה לשאר ספרי רמחברי' ולתרגום:** *Nisi venissent (Masorethæ) dudum facta esset Lex quasi duæ Leges, nec essent bina exemplaria, quæ congruerent invicem; sicut accidit cæteris libris Auctorum, & ipsi etiam Targum Onkelos.* Hinc videmus, etiam fatente Eliâ, Targumim quibusdam in locis corruptionem quandam contraxisse. Si verò Paraphrasis Onkelosi fuerit obnoxia corruptioni, multò magis etiam aliæ Paraphrases: quia cæteræ ita non fuerunt. lectæ & relectæ, quàm quidem Paraphrasis Onkelosi.

4. Etiam corruptio Paraphrasium videtur probari posse ex creberrimis citationibus locorum ex Paraphrasibus, quæ jam in iis non inveniuntur: ex. gr. Elias in Thisbi Rad. **פזם** ait olim *Amosi* 6: 5. verbum **הפזרים** modulantes fuisse translatum in Paraphrasi per **דמקרבצין**, quum tamen hoc verbum jam non inveniatur in dicto loco, sed habetur **רמנגן**. Hinc sequitur vel hodiernam Paraphrasin in illo loco esse corruptam, vel hoc verbum **דמקרבצין** olim fuisse lectum in alio Targum, quod jam periit: sed posterius non est verosimile: quia non videtur hisce ultimis temporibus Targum aliquod esse deperditum. Nonnullæ quidem Paraphrases sunt deperditæ ante Christum, & subsequenter aliquot sæculis; sed ultimis sæculis propter inventam typographiam non tam faciliè potuerunt perire.

X. Decimò quæritur. An Paraphrases Chaldaicæ primitus ab ipsis Auctoribus fuerunt conscriptæ cum vocalibus & accentibus; an verò sine iisdem?

Resp. Omnes Paraphrases primitus absque vocalibus & accentibus fuerunt.

runt conscriptæ. Hoc apparet ex tribus literis מ, quæ vulgò Matres lectionis vocantur. Hæ literæ passim in Paraphrasibus Chaldaicis inveniuntur descriptæ. Si verò Paraphrases primitus fuissent conscriptæ cum vocalibus, tum illæ Matres lectionis non essent additæ: nam hæ literæ denotant absentes vocales. Ergo ubi hæ tres literæ Textibus Hebraicis inveniuntur additæ, ibi ipsi Auctores non addiderunt vocales. Hoc etiam confirmat Elias in præf. Methurg. בלי ספק המחרגים כחבי תרגומים בלי. *Procul dubio Interpretes scripserunt paraphrases suas absque vocalibus.* Posterioribus temporibus quidam Paraphrases punctis ornârunt; sed non secundum genuinam punctationem in Daniele & Ezrâ usitatam. Præterea retinuerunt omnes Matres lectionis, quæ, additis vocalibus, sunt superflua. Verùm Buxtorfius ex suâ Editione Basilienfi plerasque Matres lectionis rejecit, & Paraphrases punctavit secundum modum punctandi, qui in Daniele & Ezrâ observari solet. Omnes quidem Paraphrases, sive benè sive malè, jam vocalibus sunt ornatae, sed non similiter accentibus; nisi sola Paraphrasis Onkelosi, in qua ubique accentus conspiciuntur. Fortasse propterea in hac Paraphrasi accentus sunt additi, ut lectionem hujus Paraphrasios, ex quâ Judæi singulis hebdomadibus tenentur sectionem aliquam legalem legere, suaviorem & jucundiorẽ redderent: nam accentus ad ducit lectioni suavitatem & melodiam aliquam.

XI. *Undecimò quaeritur.* An Paraphrastæ in translationibus suis magis respexerunt sensum Textûs Hebraici, an verò verba? Et an nonnunquam Textum Hebræum benè explicârunt?

Respondeo. Omnes Paraphrastæ non eodem modo Paraphrases suas composuerunt. Paraphrastæ antiquiores magis κατά πῶτα Textûs Hebræi verba sequuti sunt, quàm recentiores. Hi enim aliquando magis justum commentarium composuisse videntur quàm versionem aliquam. Nonnunquam tres quatuorve voces Hebraicas triginta vel pluribus vocibus Chaldaicis explicârunt; haud rarò etiam fabulis Talmudicis nimium indulserunt. Hebræi dicunt de Targumistis, quòd sæpissime רורפין העין לא המלות *sequantur sensum non voces.* Et etiam si sæpe sensum magis respexerint quàm verba, non tamen Paraphrases sunt contemnendæ. Ubi enim Hebræi circa Textum Hebræum benè aliquid dixerunt, ibi nemo melius; sed ubi malè, ibi etiam nemo pejùs. Paraphrastæ sæpissime res abstrusissimas optimè & Christianè, præcipuè Jonathan in Prophetis, explicârunt, & ita rem acu tetigerunt, ut non sine causâ Talmudici aliquot in locis in hæc erumpere verba debuerint, uti in *Megilla pag. 3. a* videri potest: אלכא תרגומא דהא' קרא לא ירעא מא' קאמר: *Nisi Targum illius textûs esset,*

non sciremus quidnam diceret Textus, vel sensum verborum illorum non intelligeremus. Hinc, quia Paraphrastæ Textum Hebræum sæpenumero optimè explicârunt, ideo Paraphrases illæ à Christianis in locis difficilioribus nonnunquam sunt consulendæ. Hoc fecit Buxtorfius in Lexico Hebraico: in eo enim voces Hebraicas difficiles ex Targum explicavit & illustravit. Hoc etiam sæpe fecerunt Hebræi Commentatores Bibliorum, qui explanationes suas, allegando ipsissima Paraphrasium verba, ex iisdem sententiam suam confirmârunt; prout passim in Commentariis R. Davidis Kimchi, aliorumque Commentariorum videri potest. Hæc de Paraphrasisbus Chaldaicis in genere dicta sufficiant.

XII. Absolutâ generali Paraphrasium Chaldaicarum tractatione, sequitur ut de iisdem in specie agamus. In universum sunt sex Paraphrases, quarum nulla tamen in totum V. T. composita est. *Prima* est Onkelosi in Pentateuchum. *Secunda* vocatur Targum Jeruschalmi, similiter in Pentateuchum. *Tertia* etiam est in Pentateuchum, quæ vulgò Jonathani adscribitur. *Quarta* est Jonathani in Prophetas Anteriores & Posteriores. *Quinta* est in quinque libellos, scil. in Cantica Canticorum, in librum Ruthæ, Threnorum, Ecclesiast. & Estheræ. *Sexta* denique est in Psalterium, Proverbia & Jobum. De singulis ordine, quantum necesse videbitur, agemus.

I. Targum Onkelosi.

XIII. De hoc Targum queritur. Qualis fuit Auctor ille, qui hanc Paraphrasin composuit?

Resp. De hoc Auctore sunt quatuor sententiæ, quarum *prima* est eorum, qui putant ob soni nominalis affinitatem eum fuisse unum ex Patribus, cui nomen fuit Aquilas Ponticus. Sed hæc sententia rejicitur ob has sequentes rationes. 1. Magna est differentia inter אונקלוס (hæc enim Paraphrasis vocatur תרגום אונקלוס) & inter Aquilam. 2. Aquilas ille quondam fuit celebris propter factam Versionem Græcam; verum hic celebratur propter Paraphrasin Chaldaicam in Legem. 3. Aquilas fuit nominatus Christianus, sed hic Onkelos illo titulo fuit antiquior: nam vixit etiam ante tempora Christi, quando nomen Christiani adhuc fuit ignotum. 4. Onkelos olim Hierosolymis vixit, etiam ante Christum sub Hillele; Aquilas verò vixit sub Hadriano & Antonino pio Imperatoribus.

Secunda sententia est eorum, qui hunc Onkelosum confundunt cum עקילס *Akilas*. Verum quidem est: hic Akilas etiam fuit proselytus, & scripsit.

scripsit etiam Targum aliquod, quod in Bereschit Rabba passim citatur; sed hæcenus injuriâ temporum periit. Attamen hic Akilas non est confundendus cum Onkeloso. 1. Quia אונקלוס & עקילס nomine differunt tam ratione scriptionis quàm pronunciationis. 2. In scriptis Rabbiorum utriusque fit distincta mentio. 3. Akilas Prophetas & Hagiographa vertit, ut ex allegatis locis *Esa.* 3. & *Prov.* 12. apparet; Onkelos verò Pentateuchum transtulit.

Tertia sententia, quæ etiam est communis Judæorum, statuit hunc Onkelosum fuisse Titi Vespasiani sororium, qui post excidium Hierosolymæ, ejurato Gentilismo, factus est Judæorum proselytus. Hanc sententiam elegit olim Elias Levita in præfat. sui Methurgeman, ubi ait: אונקלוס היה בן אחותו של שטום שחרב הבית *Onkelos erat filius sororis Titi, qui demolebatur domum* (Sanctuarii). Verùm nec hæc sententia placet propter temporis nimiam diversitatem: nam noster Onkelos annis circiter 40. ante Christum natum sub Hircano factus est proselytus, quum ille Titi sororius, qui fortasse eodem nomine fuit præditus, vixerit post Urbis excidium: nam tum demum factus est proselytus. Et nullo modo videtur verosimile nostrum Onkelosum, etiamsi maximè longævus fuisse statuatur, usque ad Urbis & Templi vastationem supervixisse. Hic ergo noster Onkelos nullus est ex tribus præcedentibus.

Quarta sententia est *Schickardi*, qui in *Bechinath Happ.* pag. 25. putat nostrum Onkelosum ante Christum natum fuisse, eique fuisse coætaneum, & Rabbano Gamalieli Seni (ad cujus pedes Apostolus Paulus Pharisaismus didicit) octodecim annis ante Urbis incendium defuncto, Justa fecisse, 70. thuris libras in ipsius Busta honoris ergò infumendo, & pro more gentis super ejus cadaver comburendo. Noster Onkelos fuit etiam proselytus: nam passim in Talmude vocatur Onkelos הוגר *proselytus*. De hujus Auctoris Paraphrasi hæc sequentia sunt observanda.

XIV. §. 1. Hic Onkelos videtur tantum scripsisse Paraphrasin in Pentateuchum, & nulla etiam alia ejus nomine hodie circumfertur. *Galat. lib.* 1. *cap.* 3. ait: *Hic Ankelos* [pro Onkelos] *totam Bibliam* [pro tota Biblia] *in Chaldaicum vertit atque exposuit.* Sed Galatino, homini sæpe nimis credulo, & absque ullo testimonio sæpe multa proferenti, non facile est adhibenda fides.

§. 2. Hæc Paraphrasis sola ex omnibus Paraphrasibus est ornata *accentibus*, & ferè ubique eisdem, quibus Textus Hebraicus: adeo ut sub iisdem Hebræorum accentibus, instar ipsius authenticæ legis decantari possit; nisi ubi interdum plura liberioris Paraphraseos verba, vinculis Maccaph

Maccaph unita, longioris melodix ambitu sonanda sunt, & eadem quasi chordâ aliquandiu oberrandum, uti loqui amat *Schickardus in Bech. Happ.*

§. 3. Hæc paraphrasis est una ex antiquissimis Paraphrasis, quæ hodie inveniuntur: nam est composita ab auctore, qui ante vel circa tempora Christi vixit.

§. 4. Est una ex præstantissimis Paraphrasis, quæ extant: nam contextum καὶ πῶς sequitur, & vix plura verba, nisi *Genes. 49.* & in paucis aliis locis, continet, quàm Textus Hebræus; prout videri potest in Bibliis Venetis, Basilienfis, Hanovianis, & novis Anglicanis, in quibus hæc Paraphrasis juxta Textum Hebræum collocatur: verum in Bibliis Regiis eadem Textui Sacro subjicitur. Etiam propterea hæc Paraphrasis Onkelosi est præstantissima: quia Onkelos admodum cautus fuit in explicandis ἀνθερωποποιείας, quæ passim in S. Scriptura occurrentes, faciliè ansam errandi præbere possent.

§. 5. Est etiam facillima, & propterea captui plebis accommodatissima: quia de verbo ad verbum Textum Sacrum sequitur. Sed quandoquidem sunt variæ hujus Paraphraseos editiones, quæ multum ab invicem differunt; ideo ea editio à nobis judicatur esse facillima, quæ à Buxtorfio juxta punctuationem, in Daniele & Ezra usitatam, punctata est.

§. 6. Fuit etiam usitatissima inter Judæos, tum quia sæpius exscribebatur, & typis excudebatur; tum etiam quia Judæi olim tenebantur & adhuc hodie tenentur quâvis hebdomadâ Sectionem aliquam ex hac Paraphrasi legere. Hoc affirmat Elias Levita *præfat. in Methurg.* cum ait: קודם שנמצאה מלאכת הדפוס לא היו נמצאים תרגום נביאים וכתובים כי אם אחד במדינה ושנים באיילים לכן לא היה מי שהשגיח בהם. אבל תרגום אונקלוס תמיד נמצא לרוב: וזה מפני שחייבים אנחנו לקרוא בלשון שבוע הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. Antequam inveniretur Ars Typographica, non extabant Targum Prophetarum & Hagiographorum, nisi vel unum in Provincia, vel ad summum duo in universo climate. Propterea nec quifquam erat, qui eacuraret. At Targum Onkelosi semper repertum est affatim. Et hoc ideo, quia nos obligati sumus, ut legamus quâvis septimanâ Parascham bis, semel in textu, & semel in Targum. Hæc de Paraphrasi Onkelosi.

II. Targum Hierosolymitanum.

XV. De hoc Targum hæc sequentia observa.

§. 1. Hoc Targum vocatur תרגום ירושלמי *Targum Hierosolymitanum.* Sed quare? Vel ab urbe, in qua translatus est; vel à lingua sive diale-

cto, quâ conscriptum est. Datur etiam Talmud Hierosol. quod eâdem dialecto exaratum est. Dialectum quod attinet, etiam si omnes Paraphrastæ linguâ Chaldaicâ scripserint, variis tamen dialectis pro sæculorum & regionum varietate, in quibus vixerunt, usi fuerunt.

Chaldaicæ linguæ triplex olim fuit dialectus. *Prima* fuit *Babylonica*, quæ in florente Regno Babylon purissima fuit. Hâc usi sunt in sacris literis Daniel, Ezras & Jeremias in versu illo Chaldaico *cap. 10. vers. 11.* Et postea eâdem dialecto, licet impuriore, usi fuerunt Onkelos, Jonathan, & Auctor, sive Auctores Talmudis Babylonicæ.

Secunda dialectus est *Hierosolymitana*, quæ Judæis Hierosolymis, & in circumjacentibus regionibus habitantibus, familiaris fuit. Hâc dialecto usi sunt Auctores Targumi, vulgò adscripti Jonathani Uzzielidi, & Jeruschalemi in Legem, & illius in Hagiographa. Etiam hanc dialectum suam agnoscunt Talmud Hierosolymitanum, Liber Zohar, & quædam Medraschim.

Tertia dialectus est *Syra Comagena* sive *Antiochena* dicta, quæ ex Antiocheno tractu in reliquas Syriæ partes propagata fuit. Eâ dialecto Novum Testam. Syriacum descriptum est. Targum igitur Hierosolymitanum ad secundam dialectum referri debet. *Vide Diatribam de compend. & facili linguam Hebr. & Chald. condiscendi ratione, & Præfat. Francisci Tayleri Versioni Targumi Hieros. præmissam.*

§. 2. Auctor hujus Targum planè est ignotus, etiam ipsis Judæis: sic testatur Elias præf. Methurg. *המתרגם ירושלמי שתרגם ההורה לא נורע*. *Interpres Hierosolymitanus qui vertit Legem, ignotus est nobis quisnam fuerit.* Nonnulli putant illud Targum ab uno Auctore esse compositum. Schickardus existimat Auctores ejus, numero plures fuisse, sed collectorem unum.

§. 3. Quando sit compositum, ignoratur. Saltem aliquot sæculis post Onkelosum & Jonathanem scriptum esse conjicitur *primo* ex stylo impurissimo, quo constat: nam ei multæ voces extraneæ, Græcæ, Romanæ, imo Persicæ sunt immixtæ, testante Eliâ in præfat. Methurg. *תרגום ירושלמי יש הפרש גדול בינו ובין תרגום הכבלי וזה לפי שהוא כורכב מן הרכה לשונות בבלי ויוני ורומי ופרסי.* *Ingens est differentia inter Targum Hierosolymitanum & Babylonicum. Illud enim abundat pluribus vocabulis Babylonicis, Græcis, Romanis, atque Persicis.* Et quo stylus est impurior, eo etiam est recentior. Lingua enim Chaldaica, quâ utebantur Judæi post solutam capt. Babyl. erat purior secundum puriorem dialectum Chaldaicam; sed temporibus sequentibus, quando Judæi versabantur inter Romanos,

manos, aliosque Gentiles, multæ voces barbaræ, illis Nationibus propriæ, propter nimiam cum illis familiaritatem, linguæ Chaldaicæ fuerunt immixtæ. Et quo major erat temporis & loci distantia ab illâ captivitate & à Chaldæâ, eo major etiam fuit alienatio linguæ Chaldaicæ à primævâ suâ puritate. Ex his concludimus hoc Targum esse multo recentius præcedentibus Targumim. Hæc novitia quodammodo antiquitas hujus Targum *secundò* etiam probatur ex rebus, quæ post Christum gesta sunt. Ex. gr. *Levit.* 26:29. hoc Targum facit mentionem famis Hierosolymitanæ, cum Judæi comederent carnem filiorum suorum, & filiarum suarum. Atqui illa obsidio, in qua dicuntur mortui fame inmani, aut cæsi undecies centena millia, facta est circa annum Christi 64. Elias in *præfat. Methurg.* putat hoc Targum vel paulò ante, vel paulò post Talmud esse conscriptum.

§.4. Hoc Targum non est continua serie, ut cætera omnia, sed interruptâ serie compositum. Aliquando multos versus Hebraicos sine ullâ translatione transilit & omittit, nonnunquam diutius in quibusdam locis immoratur. Hinc nonnulli putant hoc Targum non totum superesse, sed tantummodo ejus partem, quæ quasi rudera & fragmenta veluti tabulas post naufragium continet. Alii putant esse collectanea, composita quidem à diversis Targumistis, sed collecta & congregata ab uno Auctore. Ut ut sit, jam saltem interrupta est, & quidem miro modo: nam aliquando in medio versu & semi-completo sensu incipit, vel desinit. Hujus Targumi translatio Latina Anno 1649. Løndini in lucem edita est.

DISSERTATIO SEPTIMA,

Quæ est pars tertia & ultima

DE

PARAPHRASIBUS CHALDAICIS.

XVI. *Paraphrasios tertiæ non est Auctor Jonathan Uzielides, qui Prophetas transtulit; quod probatur ex stylo, ex fabulis admixtis, & ex rebus gestis.*

XVII. *Hæc Paraphrasis est utilis, sed olim fuit ignota. Jam aliquoties est*

impressa.

XVIII. *Jonathan Uzielides, vir maxime auctoritatis, conscripsit optimas Paraphrases in Prophetas anteriores & posteriores.*

XIX. *Paraphrasios in quinque libellos, conscriptæ dialecto Hierosolymitana,*

Judæi fortasse excipient, non mirum esse quod in Paraphrasi Legis plura sint addita, quam in Prophetarum Paraphrasi: quia Pentateuchus continet historias & leges, quibus facile aliquid addi potuit; sed Prophetis, quia futura prædicunt, tam facile propter incertitudinem rei futuræ quædam addi non potuerunt.

Resp. Prophetæ anteriores, scil. libri Josuæ, Judicum, Samuelis & Regum etiam sunt libri merè Historici. Quare stylus Paraphrascos ibi æquè latè diffusus non est, quam in Paraphrasi Legis? Deinde *Gen. cap. 49.* occurrit prophetia de filiis Jacobi, & tamen ibi in illâ Paraphrasi multa sunt addita. Quare Jonathan magis in illâ prophetiâ stylum suum dilatasset, quam in Paraphrasi in Prophetas posteriores?

Ratio 2. Paraphrasis hæc non videtur esse Jonathæ: quia quamplurimas habet fabulas, redolentes superstitiones Judaicas; quæ sanè nugæ non videntur conscriptæ à tam sapienti viro, ita apud Judæos semper celebrato. Ex. gr. *Genes. 1: 16.* occurrit fabula de duobus luminaribus, scil. Sole & Luna, quæ viginti & unum annos dicuntur fuisse æqualia; sed Luna dicitur fuisse imminuta, quia dicebat impossibile esse duos reges ejusdem dignitatis posse simul regnare. Sic enim ait Paraphrasis: *עבר יהודה יח תרין נהוריא רבביא ודווין שוין באיקרדון עשרין וחד שנין -- ומן בתר כן אשהעית* *Et fecit JEHOVA duo luminaria magna, & fuerunt æqualia in præstantiâ suâ viginti & unum annos: — sed postea luna fuit imminuta &c.* Vide hanc fabulam plenius descriptam apud Buxtorfium in *Synagoga cap. 17.* Hinc concludimus nullo modo esse verosimile illum Jonathanem etiam hanc Paraphrasin composuisse, quum in Paraphrasi Prophetarum tales fabulas non immiscuerit.

Ratio 3. Quia illa Paraphrasis quarundam rerum facit mentionem, quæ diu post tempora Jonathanis acciderunt: ex. gr. *Exod. 26: 9.* facit mentionem sex partium, in quas Misna divisa est, quum certum sit Misnam demum à Rabbi Jehudâ esse collectam circa annum Christi 150. & Jonathan Paraphrastes vixit ante, vel ad minimum circatempora Christi. Verba illius Paraphrascos ita sese habent: *ויהי שית ידען לחור כל קבר שית סדרי מתניתא* *Et sex aulæ scorsim, juxta sex ordines Misne.* Et *Num. 24: 19.* hæc eadem Paraphrasis meminit Constantinopoleos, cum ait: *שליש סדבית ינקוב ויביד וישעי שיובותא דמשתיר מן קושטנטני קרתא תיבתא ויעדי ויחרוב כרכא מרורא וקיסרון תקף קרו עכמא* *Et surget Imperator e Domo Jacob, perdet atque exterminabit reliquias, quæ supersunt de Constantinopoli; urbe renovatâ, & vastabit atque diruet arcem rebellem, & Casarem in sortem, urbes populorum.* Hæc diu videntur gesta post tem-

pora Jonathanis Uzielidis. Quod Schickardus ad primum excipit, nihil esse videtur, scil. Traditiones Talmudicas Jonathane illo esse vetustiores, ac à Salvatore nostro aliquoties reprehensas; ac propterea non esse mirandum, si Jonathan faciat mentionem Traditionum Talmudicarum. Verùm non Traditionum, quæ in Misnâ sive Gemarâ continentur, hic Paraphrastes facit mentionem; sed partium Talmudicarum, in quas liber ille, qui dicitur Misna, Anno 150. post Christum divisus est. *Vide plura apud Schickardum Disput. 2. De hac secundâ in Legem Paraphrasi hæc sequentia observa.*

XVII. 1. Hæc Paraphrasis tertia utilem operam præstat contra Judaicos Commentatores, quibus sæpenumero expressissimè contradicit: nam Vaticinia quædam, quæ Judæi ad Davidem, Salomonem, vel alios Mortales prævē detorquent, de Messîâ rectè & Christianè exponit. Exemplum suprà ex *Genes. 49: 10.* attulimus.

2. Hæc Paraphrasis fuit semper rarissima, & antiquis ferè ignota. Judæo Eliæ Levitæ, antiquitatis curiosissimo indagatori, planè ignota fuit, nisi quòd alicubi ejus mentionem factam viderat. Apud Fagium & Mercetum ejus Paraphrastes est altum silentium; nisi quòd posterior ad *Genes. 3: 3* 1. ex R. Menahem Recanathensi hujus Paraphrastes mentionem faciat; sed ita, ut eam apud nos non extare asserat. *Galatinus. lib. 1. cap. 3.* ejus mentionem faciens, atque initium ejus *בן זואל וכו'* recitans, ait rarissimam esse, seque semel eam tantùm vidisse. Et Galatinus demum superiori sæculo vixit.

3. Quando & à quo hæc Paraphrasis sit composita, ignoramus. Ex exemplis suprà allatis probavimus eam non esse compositam à Jonathane Uzielide, nec esse ultimæ antiquitatis. Etiam styli cruditas hoc videtur satis evincere. Vide tale exemplum ex *Genes. 35: 8.* apud Hottingerum *lib. 1. c. 3. §. 1.* Ut ut sit, etiam si hæc Paraphrasis ante aliquot sæcula fuerit conscripta, non tamen est typis in lucem edita, nisi ante centum præter propter annos Veneritii è quodam MS. Codice; deinde Basileæ; denique Hanovix Anno 374. secundum supputationem Judaicam minorem, h.e. Anno Christi 1614. Anno 1682. imprimitur Amstelodami unà cum Paraphrasi Onkelosi, Hierosolymitana & cum commentariis R. Sel. Jarchi.

IV. Targum *quartum* Jonathanis Uzielidis in Prophetas anteriores & posteriores.

XVIII. 1. Auctor Targumi in Prophetas vocatur *יונתן בן זואל Jonathan filius Uzielis*. Hujus sæpe fit mentio in Talmude, uti ex antecedentibus manifestum est. Fuit unus ex discipulis magni & celebri illius Hillelis, prout dicitur in Talmude Tractatu *bava batra cap. 8. pag. 134. facie a circa med. רנו רבנן*

רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל וזקן שלשים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו שלשים מהם ראויים שתעמוד להן ומה כיהושוע בן נון עשרים בנינויים גדול שבכולן יונתן בן עוזאל : קטן כיהושוע בן נון עשרים בנינויים גדול שבכולן רבן יוחנן בן זכאי : *Tradunt magistri nostri quod octoginta discipuli fuerint ipsi Hilleli seni. Triginta ex illis digni, ut habitaret supra eos Spiritus S. sicut supra Moysen praeceptorem nostrum, supra quem est pax. Et triginta ex illis digni, ut stet ipsis sol, sicut Josue filio Num. Viginti intermedii. Maximus, qui in omnibus illis, erat Jonathan filius Uzielis. Parvus, qui inter omnes illos, erat Rabban Jochanan filius Zaccai. Hinc apparet quanti Judæi hunc Jonathanem Uzielidem faciant. Ajunt eum esse discipulum, quod etiam creditur, illius magni & celeberrimi Hillelis, qui 80. celeberrimos habuit discipulos, inter quos hic dicitur fuisse præstantissimus. Præterea cum Zaccæide, viro profundissimè docto, eum comparant; & dicunt illum fuisse minimum, hunc verò nostrum è contrà maximum. Quòd hic Jonathan transfulerit Prophetas, unanimiter creditur & defenditur à Judæis. Hoc etiam approbat calculo suo Elias Levita in præfat. Methurg. quando ait : שמונה דרם הרום עוזאל בן יונתן נביאים הוא היה מתלמידי הילל שהיה כמו מאה שנה קודם הרבן הבית Jonathan filius Uzielis interpretatus est eis octo Prophetas — Ille erat è discipulis Hillelis, qui claruit centum annis ante vastationem domus. Hic videmus qualis fuerit ille Jonathan, quid fecerit, & quando vixerit. Claruit ergo ante Christum, & ejus prodromum Johannem Baptistam. Falluntur igitur, qui eum cum Theodotione, versionis Græcæ quondam interprete, propter solius nominis affinitatem (quia Theodotion & Jonathan idem significant, scil. Dei donum, vel Deus dedit) confundunt.*

2. Hæc Paraphrasis est revera una ex præstantissimis: nam quamplurima loca, de Messîâ obscuriùs loquentia, prorsus Christianè & dilucidè explicat. Etiam Judæi hanc Paraphrasin pro præstantissimâ agnoscunt. 1. Quia persona, quæ eam scripsit, fuit tam excellens. 2. Quia credunt hunc Jonathanem doctrinam suam ab Haggæo, Zachariâ & Malachiâ Prophetis accepisse, uti suprâ dictum est. 3. Propter miracula, quæ dicuntur illo tempore, occasione illius Paraphraseos, evenisse. Eadem suprâ ex Talmude enumeravimus.

V. Targum quintum quinque libellorum, scil. Cantici Canticum, Ruthæ, Threnor. Eccles. & Esþhera.

XIX. 1. Hæc Paraphrasis quinque libellorum, cujus Auctor planè ignotus est, in multis ferè est justus commentarius: aliquando loco trium aut quatuor

quatuor vocum Hebraicarum viginti vel triginta voces Chaldaicas substituit.

2. Est conscripta dialecto Hierosolymitanâ, secundâ scil. dialecto, quâ Judæi Hierosolymis, & in Judæa fuerunt usi.

3. In hac Paraphrasi quædam fabulæ Talmudicæ inveniuntur : ex. gr. *Estheræ cap. 2. versu 9.* dicitur, quod Estheræ fuerint datæ septem puellæ, quæ ipsi ministrarent. Hinc prima Paraphrasis in ejus librum fingit Estheram, cum inter gentiles habitaret, qui Sabbathum secundum morem Judæorum non colebant, & propterea difficile esset dies septimanæ & Sabbathum distinguere, habuisse septem virgines, quas certis nominibus tanquam memorialibus insignivisset. Harum singulæ singulis diebus, prout ei nomen diei erat impositum, Estheræ inserviebant, ut sic, nominato nomine ancillæ, statim diem hebdomadarum cognosceret : ex. gr. prima ancilla vocata fuit חילתא *profana*, quia primo die septimanæ (sex enim dies vocantur חולין *prophani*) ipsi inserviebat. Secunda ancilla vocabatur ריקנתא à ריקן *expanso*, quia expansum secundo die creationis est creatum. Vide hanc fabulam plenius descriptam in ipsâ Paraphrasi, & in Lexico Chal. & Syr. Buxtorf. *Rad. חלל*.

4. Invenitur adhuc aliud Targum in Estheram, ita incipens וחור ביום' אהשוּרוּשׁ הוּא אהשוּרוּשׁ חר מן עַסר מַלְכִין דִּי מַלְכוּ וְעַתִּירָא בַעֲלָמָא וְאִלִּין אֲנִין עַסר מַלְכִין מַלְכוּתָא קַדְמִיתָא דְּמַלְךְ מַלְכִיא " זכאור דבעגלא תהגדר מלכותה עין וכו' *Et fuit in diebus Abasveri. Ille Abasverus fuit unus è decem regibus qui regnabant, & divites erant in mundo. Et hi sunt illi decem reges. Regnum primum est Regis Regum Domini exercituum, cujus regnum cito magnificabitur, &c.* Hæc posterior Paraphrasis est ferè duplo major priori, & ad minimum triplo major Textu Hebraico; adeo ut magis justus commentarius esse videatur, quàm versio aliqua. A quo, & quando hæc Paraphrasis sit composita ignoratur. Franciscus Taylor Anglus Anno 1665. utriusque in Estheram Paraphraseos Latinam translationem Londini in lucem emisit.

VI. Targum sextum in Psalmos, Proverbia & Jobum.

XX. Hoc Targum vulgò vocatur תרגום רב יוס' *Targum Rab Jose*. Auctor hujus Paraphraseos vulgò constituitur Rab Jose, qui dicitur cæcus, vel, ut alii volunt, luscus fuisse. Sunt qui hanc Paraphrasin Jonathani adscribunt, sed contra Talmudistarum sententiam, qui ajunt, uti suprà diximus, ipsum voluisse quidem Hagiographa transferre, sed per *filiam vo-*
cis

cis cohibitum fuisse. Sunt nonnulli qui putant Auctorem hujus Paraphraseos esse ignotum: sic ait R. Azarias in *Meor. En. pag. 148. a* תרגום כהנים הנהגה הוא מאיש לא ידענוהו *Targum Hagiographorum præsens auctorem habet nobis ignotum.* Ut ut sit de Auctore, hoc certum est, hanc Paraphrasin non esse similem cæteris Paraphrasibus. Est enim scripta stylo inæquabili, cui multæ voces Syriacæ, Græcæ & Latinæ immixtæ sunt. Hinc est, quod hæc Paraphrasis ita difficilis sit, ut ne quidem ab ipsis Judæis, etiam doctissimis, qui cognitione harum linguarum destituuntur, rectè intelligi possit. Sic conqueritur Elias Levita quod nonnullas voces, quæ Syriacæ erant, non intellexerit. Sed non mirum, cum Linguam Syriacam non caluerit. *Vide Lex. Talmud. Buxt. pag. 2344.* Hæc Paraphrasis tanti non fit quanti Paraphrases Jonathanis & Onkelosi. Vide plura de Paraphrasibus Chaldaicis apud Schickardum in *Bechinat Happeruschim*, & Hottingerum in *Thesauro Philologico*.

A N N E X U M

continens methodum legendi & discendi Paraphras. Chald.

XXI. Quandoquidem videmus Paraphrases Chaldaicas esse utiles, tum ad verum S. Scripturæ sensum in multis locis dubiis percipiendum, tum etiam ad Judæos in nonnullis fidei articulis convincendos, operæ pretium erit ut breviter methodum indicemus, quam in Paraphrasibus Chaldaicis legendis & evolvendis observandam esse judicamus. Hæc igitur observanda veniunt.

§. I. In principio hæc regula hîc præmittenda est, *שְׂדֵאִים אֵינְכֶם מְבִינִים בְּלִשָּׁנָא*, nemo Hebraicæ linguæ imperitus ingrediatur, sive Paraphrases aggrediatur: nam lingua Hebraica est mater linguæ Chaldaicæ. Deinde nemo linguam Chaldæam benè intelliget, nisi prius præceptis linguæ Hebraicæ fuerit imbutus. Deinde qui Grammaticas Chaldaicas conscribunt, præsupponunt Lectorem præcepta Hebraica novisse; & propterea iis omissis ut plurimum tantum præcepta Chaldaica tractare solent. Idem etiam in linguâ Græcâ est observandum: nam quemadmodum non consultum est discere aliquam dialectum, sive Doricam, Æolicam, Boëticam, aut similem aliquam non præmissâ cognitione communis dialecti linguæ Græcæ; ita etiam non consultum est discere linguam Chaldaicam sine præviâ cognitione linguæ Hebraicæ. Nam quum lingua Chaldaica & Syriaca sint magis dialecti linguæ Hebraicæ, quàm novæ linguæ; ideo ipsam linguam prius discendam esse judicamus. Mediocriter igitur Lector linguæ He-

braicæ peritus esse debet, antequam linguam Chaldaicam, vel Paraphrasas Chaldaicas aggrediatur.

§. 2. Lector imbutus mediocri cognitione linguæ Hebraicæ, aggrediatur ante omnia Textum Chaldaicum Danielis & Ezræ: quia in illis purissima dialectus Chaldaica comprehenditur, quâ olim Chaldæi, florente regno, usi fuerunt. Et ut Philo-Chaldæus hos Textus Danielis & Ezræ ediscere posset, utatur Lexico Hebraico & Chaldaico Buxtorffii, in quo omnes Radices Chaldaicæ unâ cum derivatis, Radicibus Hebraicis immixtæ, inveniuntur; vel utatur meâ tabellâ aut Manuali meo Chaldaico, in quo omnes Veteris T. Radices Chaldaicæ, & earundem derivata ordine alphabetico disponuntur. Deinde ut Lector Textus illos Grammaticè resolvere possit, utatur Grammaticâ Chaldaicâ Buxtorffii; vel si brevitati studeat, utatur meis paucissimis præceptis Chaldaicis, quæ in secundâ Editione Scholæ Syriacæ habentur; quibus mediantibus Lector faciliè hos Textus Chaldaicos Danielis & Ezræ enucleare poterit.

§. 3. His Textibus Danielis & Ezræ quodammodo perfectis, aggrediatur ipsas Paraphrasas. Et quandoquidem omnes non sint æquè intellectu faciles, vel difficiles; ideo sciendum est à quali initium sit sumendum. *Primò* igitur aggrediatur Philo-Chaldæus Paraphrasin Onkelosi in Pentateuchum. Illa enim est una ex facillimis, & ferè de verbo ad verbum Textum Hebræum transfert; etiam ornata est accentibus, sententias sæpe distinguuntibus, cum omnes cæteræ Paraphrasas accentibus careant. *Secundò* pergat in Paraphrasi Jonathæ in Prophetas anteriores, & uno vel pluribus libris perfectis progrediatur ad Prophetas posteriores; & illis ex parte lectis progrediatur ad cæteras, quasunque velit. Verùm quandoquidem in his Paraphrasibus multæ occurrant voces Chaldaicæ, quæ in Veteri T. non habentur; & consequenter etiam non in Lexico Hebraico-Chaldaico Buxtorffii; ideo utatur Philo-Chaldæus Lexico ejusdem Auctoris Chaldaico & Syriaco in quarto: in eo enim omnes voces Chaldaicæ, in Paraphrasibus occurrentes, dilucidè explicantur. In Paraphrasibus Hagiographorum etiam occurrunt voces Græcæ, Latinæ, aliarumque linguarum, quæ à Judæis, egregiè etiam doctis, sed cæterarum linguarum imperitis, non benè intelliguntur; ideo ut Philo-Chaldæus huic malo succurre posset, utatur libro *Davidis Cohen de Lara*, vocato עיר דוד *urbs Davidis*. Hic liber, editus in 4. Amstelodami Anno 1638. explicat omnes peregrinas voces, & simul ostendit convenientiam vocabulorum Rabbincorum cum Græcis, aliisque linguis Europæis. Nulli dubitamus, quin studiosi, alique Philo-Hebræi & Philo-Chaldæi satis felices in Paraphrasibus

phrafibus Chaldaicis sint facturi progressus, si hâc præscriptâ methodo utantur.

DISSERTATIO OCTAVA,

D E

PENTATEUCHO SAMARITANO.

I. Samaritanorum origo & progressus describuntur. II. Rationes dantur, quare Samaritani tantum Pentateuchum Moſis pro Verbo Dei receperint. III. Pentateuchus Samaritanus est duplex. Literæ & versus Samaritani	exhibentur. Natura linguæ Samaritanæ describitur. IV. Pentateuchus Samaritanus non est authenticus, nec Hebræo præferendus, quod sex rationibus confirmatur.

S E C T I O I.

Ntequam de Pentateucho Samaritano agamus, priùs quædam de Samaritanis præmittenda sunt.

Primò queritur. Quales fuerunt Samaritani?

Resp. Samaritani vel Samaritæ Hebræis vocantur שִׁמְרוֹנִים *Schomronim* ab urbe שִׁמְרוֹן *Schomron* vel *Samaria*. Decem Tribus (quæ vocabantur בֵּית יִשְׂרָאֵל *Domus Israël*, propter Rehabeami in regnando tyrannidem segregatæ à Judæis, qui nominabantur בֵּית יְהוּדָה *Domus Jebuda*) inhabitârunt Samariam, quæ erat Metropolis & Regum sedes. Hæ decem Tribus idola coluerunt, & vitulos aureos veneratæ sunt ad Ægyptiorum imitationem. Quapropter, quum tali idololatriâ & aliis sceleribus se contra Deum obstrinxissent, abductæ fuerunt in Assyriam captivæ à Salmanassare Assyriorum Rege. Mox, ne loca illa incolis destituerentur, Rex Assyriæ varias colonias in vacuas Israëlitarum sedes ex aliis regnis & regionibus, scil. ex Babele, Cutha, Awa, Hamath, Sepharvaim &c. traduxit: uti videre est 1 Reg. 17: 24. Deinde adduxit Rex Assyriæ à Babele, & à Cutha, & à Hava, & à Chamata, & Sepharvaimis colonos, quos collocaverat in civitatibus Schomronis loco Israëlitarum: & hereditario jure possidentes Schomronem habitabant in civitatibus ejus. Hi novi coloni, transportati jussu Regis Assyriæ, Samariam & vicinalia loca inhabitârunt; sed à loco præcipuo inhabitationis, scil. Samariâ, vocati sunt Samaritani. Et quia plerique ho-

rum coloniarum באו מכותה venerunt ex Cutha, fluvio, ideo etiam vocati sunt כות"ם Cuthai. Samaritani ergo non erant vera Israelitarum propago, sed incondita colonorum multitudo, quam Rex Assyriæ ex Cuthæorum, Babylonensiumque, & Chamathæorum, ac Sepharvaimitarum, Chavæorumque sedibus collectam in Samariam transvexerat, postquam Israëlitz, qui antea secessionem à Judæis fecerant, abducti in exilia, & dispersi per Colchos, Parthos & Æthiopes.

Hi novi & varii coloni idololatraz, gentilia sua sacra non relinquentes, Deum verum non coluerunt: nam Chamaræi Aschimam, Cuthæi Nergalem, Babylonenses Succot Benot, Havæi Nibchanem & Tartarum, Sapharvaimitz Adramelechum atque Hanamelechum adorârunt. Rex Assyriorum homines variarum religionum transvexit, ne unitas religionis occasionem præberet secessioni & rebellioni: nam inter incolas ejusdem religionis solet esse major animorum convenientia, quàm inter incolas diversæ religionis; quique propterea tam faciliè non possunt contra Regem suum rebellare.

Propter hanc Samaritanorum idolatriam Deus immisit immanes leones, 2 Reg. 17: 25. *Fuit autem quum principio habitantes ibi non revererentur Jehovam: ut immitteret Jehova in illos leones, qui interficiebant eos.* Josephus lib. ix. cap. 14. ait Deum immisisse in eos sævam pestilentiam. Auctor Chronici Samaritici sterilitatem & frugum corruptionem immissam ait. Ut ut sit, cum viderent Samaritani se quotidie ita consumi, miserunt legatos ad Regem Assyriorum, & dixerunt: Domine Rex, Terra in quam nos misisti, non recipit nos: pauci enim ex quamplurimis sumus superstites. Rex, convocatis ad se Senioribus Israëlitis, dixit eis, toto illo tempore, quo vos in terra vestra habitastis, non orbavit vos bestia agri. Hi responderunt: Terram illam non ferre gentes, quæ Legi operam non dant, quæque non sunt circumcisæ: propterea Rex misit eò unum ex Sacerdotibus captivis, vel uti alii volunt, duos, scilicet R. Dositheim, & R. Zachariam, qui eos circumcidebant, & librum Legis docebant. Hinc gentes illæ & in statutis Legis Mosaicæ ambulârunt, & falsos suos Deos coluerunt, 2 Reg. 17: 41. *Quamvis gentes istæ reverita sint Jehovam, & cum idolis suis coluerunt.*

Quoniam verò hic transmissus Sacerdos Samaritanos Pentateuchum tantum docebat; ideo Samaritani, uti nonnullis placet, tantum Mosis Pentateuchum, rejectis Vatum effatis & Hagiographis, pro solo Verbo Dei receperunt.

Samaritani cum Judæis sibi vicinis diu in pace vixerunt, donec hi sub
Esdra

Esdra & Nehemia Templum restaurare, & sacra divina restituere conati fuerunt. Tunc enim Samaritani restorationem Templi, prius à Cyro, & postea à Dario concessam, ægerrimè tulerunt, & opus quovis modo impedire tentârunt. Hinc natum est odium illud implacabile inter Judæos & Samaritanos; adeo ut Judæi Samaritanos à Sacris suis semper coërcuerint, & connubiorum commercia sub pœna ejectionis ex Ecclesia interdixerint.

Nonnulli ex Judæis uxores Samaritanas sibi duxerant, quas cum dimittere noluerint, ad Samaritanos transfugere coacti fuerunt. Inter hos erat Sacerdos Manasses, Jaddi Magni Pontificis frater, qui cùm peregrinam uxorem; scil. Sanabellitis filiam duxisset, Seniores postulabant, ut aut uxorem dimitteret, aut non ampliùs ad altare accederet. Manasses profectus ad focerum suum, dixit se quidem amare filiam, nolle tamen propter eam privari Sacerdotio. Sanabellites promisit se non tantum illi Sacerdotium esse servaturum, sed & Pontificatum paraturum, & Templum Hierosolymitano simile in monte Garizim ædificaturum. Postea Sanabelliti ab Alexandro magno concessa est venia ædificandi novum Templum in monte Garizim, ut generum suum Manassen, ejectionem propter peregrinam uxorem, pontificatu ornaret. Post obitum Alexandri, imperium quidem ejus inter successores fuit divisum, sed Templum in Garizim mansit incolume; & si quis inter Hierosolymitanos aut illiciti cibi sumpti, aut violati Sabbathi, aut similis criminis reus ageretur, ad Samaritanos confugiebat. *Vide plura apud Joseph. lib. 11. cap. 8.*

In פְּרָקִי five Capitibus R. Elieferis cap. 38. dicitur, quod Samaritani quæsierint occidere Nehemiam, & quod impediverint opus Domini duobus annis, hinc Esras & Zerubbabel & Jehosua convocârunt cœtum in Templum Domini, & fecerunt venire trecentos Sacerdotes, trecentas buccinas, & trecentos libros Legis in manu eorum. Clangebant, & excommunicabant Samaritanos omnibus excommunicationis fulminibus &c. ne quis unquam ex Israël comederet panem Samaritani: propterea dixerunt, quisquis comederit carnem Cuthæi, perinde est ac si comederet carnem porci. Deinde interdixerunt ne quisquam Samaritanum in Judaismum reciperet. Hoc anathema ad Judæos, qui in Babylonia remanserant, missum, non solum ab illis fuit approbatum, sed novo superaddito auctum & confirmatum. *Vide dissert. Buxtorf. de Lit. Hebr.*

Hoc odium semper fuit continuatum, & ne tunc quidem potuit mitigari, cùm templum in Garizim, ducentis post annis ab Hircano fuit dirutum. Hoc odium etiam adhuc viguit temporibus Christi, prout apparet

ex Euangelio *Joh. cap. 4. vers. 9.* Ex his omnibus apparet quod inter Samaritanos multi Judæi fuerint, qui Judæo-Samaritani vocari possunt. Hi à Judæis propter illud odium accusati sunt idololatriæ, quasi coluerint imaginem columbæ, quam in vertice montis Garizim inuenissent. Sed falsitas hujus effictæ idololatriæ satis exploditur ab Hotting. *in Exercit. Antimor. §. 17.*

II. *Secundò quaritur.* Quare Samaritani ex nonnullorum sententià tantum Mosis Pentateuchum pro Verbo Dei receperint, cum inter eos multi Judæi transfugæ fuerint, qui libros cæteros V. T. unà cum Pentateucho receperunt?

Resp. 1. Quia inveterata consuetudo Samaritanorum obstabat: nam Samaritani erant numero plures, qui nunquam etiam cæteros libros V. T. receperant. His Judæi, post invicem adventantes, non potuerunt cæterorum librorum divinam auctoritatem obtrudere.

2. Samaritani noluerunt cæteros libros pro Verbo Dei agnoscere propter odium Judæorum, qui cæteros libros recipiebant.

3. Quia cæteri libri fidem Samaritanorum destruebant: nam in libris Historicis expressè aliquoties dicitur, quòd Deus elegerit Hierosolymam, & jussit ædificare Templum Hierosolymitanum, quum Samaritani in monte Garizim Templum ædificassent. *Vide Hotting. in dictâ exercit.* Nonnulli tamen verosimiliter dicunt Samaritanos solam Legem pro Verbo Dei agnovisse oppositè ad traditiones legis Pharisaicas, non ad alios S. Scripturæ libros.

III. *Tertiò quaritur.* Qualem Pentateuchum Samaritani pro Verbo Dei recipiunt?

Resp. Pentateuchus est triplex. 1. Judaicus, Hebraicis literis constans, qui à Judæis recipitur, & singulis Sabbathis in Synagogis prælegitur.

2. Est Pentateuchus Samaritanus, constans literis Samaritanis, destitutus vocalibus: nam nullibi in libris Samaritanis inveniuntur adscriptæ vocales. De hoc Pentateucho per mille annos altum fuit inter Theologos silentium; sed antiquissimi Scriptores ejus fecerunt mentionem. Cyrillus in commentariis ad *Gen. 4: 8.* & Hieronymus ad *Exod. 8: 21.* & in quamplurimis aliis locis ejus meminerunt. *Vide Hotting. loc. cit.* Hic Pentateuchus Samaritanus ferè easdem & totidem literas comprehendit, quot Textus Hebræus, nisi quòd in quibusdam locis quædam addantur, ut *Gen.*

4: 8. ubi interponitur hæ voces **𐤀𐤓𐤕𐤕 𐤀𐤓𐤕𐤕** *eamus in agrum,* &c. Et in quibusdam locis quædam paulò aliter proponuntur, quàm in Textu Hebræo jam expressa inveniuntur. *Num. 30: 6.* in Textu Hebræo habet.

habetur לא' קום *non surget*; sed in Textu Samar. habetur 𐤀𐤓𐤕𐤕𐤓𐤕𐤓 *in plurali non surgent*. Statim plures differentias inter Textum Hebræum & Samaritanum, quando probavimus Pentateuchum Samaritanum non esse authenticum, in medium proferemus.

3. Est Pentateuchus Samaritanus continens versionem Samaritanam. Hæc magis differt à Textu Hebræo quàm præcedens. Samaritani Pentateuchum suum in dialectum sibi peculiarem transtulerunt. Hic duplex Pentateuchus Samaritanus in Bibliis Polyglottis Anglicanis expressus est. Et, ut studiosi aliquem gustum literarum Samaritanarum, ut & horum Pentateuchorum perciperent, breviter literas, & duos priores versus Geneleos ex utroque Pentateucho describemus. Qui plures versus desiderat, adeat vel ipsa Biblia Polyglotta, vel Scholam meam Syriacam, vel *Horas Samaritanas*, editas Cizæ Anno 1682. sumptibus Johannis Bielkii, Bibliopolæ Jenensis, Auctore Viro doctissimo, D. Christophoro Cellario; qui etiam simul edidit egregiam Grammaticam Samaritanam, quæ curioso Lectori abundè satisfaciet.

Alphabetum Samaritanum.

𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

Textus Hebræo-Samaritanus continens ex cap. 1. Gen. vers. 1, 2.

𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿

𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿

𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿

𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿

𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿

Idem versus Hebraicis literis proponuntur.

1. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ;
2. והארץ תהיה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת.

Samaritanæ, Æthiopicæ, & Talmudico-Rabbinicæ in lucem ante paucos annos emisit. In hoc Lexico, & in Lexico Bibliis Polyglottis addito, constituenta Bibliorum volumen septimum, omnes voces Samaritanæ in Pentateucho Samaritano occurrentes investigari possunt.

5. In lingua Samaritanorum non inveniuntur puncta diacritica, ut Rebhiah, Athnach, &c. sicuti apud Hebræos; sed confusionis vitandæ gratiâ adhibent post singulas dictiones punctum unicum, & post integram sententiam punctum geminum instar Scheva Hebræorum, vel asteriscum. Sectiones verò distinguunt duabus lineis, vel tribus punctis cum lineis, uti patet ex figuris quæ in Bibliis Polyglottis Anglicanis expressæ sunt.

6. Versionis Samaritanæ dialectum quod attinet, ejusdem est cum lingua Chaldaica cognationis; voces tamen non paucas habet sibi proprias & peculiare. Arabicis etiam nonnunquam utitur. In formatione Nominum & Verborum modò Hebræicæ, modò Chaldaicæ linguæ regulis conformatur.

7. Samaritani sæpe ponunt virgulam supra literam, quæ indicat dictionem in usitatore significatione non accipi, sed passivè legendam, vel homonymiâ laborare, vel præter consuetam formam scribi.

8. Nonnulli, inter quos præcipuus est Morinus, nimium laudant Pentateuchum Samaritanum; imo Hebræico longè præferunt: sed eorum sententiam falsam esse ex responsione ad sequentem quæstionem manifestum fiet.

IV. *Quartò queritur.* An Pentateuchus Samaritanus est authenticus, & Hebræo longè præferendus?

Resp. Tres sunt sententiæ de Pentateucho Samaritano. *Prima* est Hieronymi, qui in *Prefat. in lib. Reg. tom. iv. fol. 7.* ait, *Samaritani Pentateuchum Moysi totidem literis scriptitant, figuris tantum & apicibus discrepantes.* Sic ex eo statuit Josephus Scaliger lib. de Emend Temp. vi. pag. 662. *Totidem literis ne una quidem minus aut amplius Pentateuchum legunt.* Sed omnia exemplaria Pentateuchi Samaritani, quæ ab aliquot retrò sæculis scripta inveniuntur, hoc refutant. Etiam exempla differentiarum suprà dedimus. Præterea Hieronymus, quæcunque de literis & libris Samaritanorum profert, tantum ex relatione aliorum videtur accepisse. Hoc apparet ex eo, quia *Comm. lib. 3. in Ezech. cap. 9. v. 4.* ait literam Samar. *N* Thau crucis figuram habere. Si unquam vel limis oculis Alphabetum Samaritanum, etsi diversimodè scriptum, inspexisset, procul dubio hæc non dixisset.

Secunda sententia de Pentateucho Samaritano est Judæorum quorundam qui ajunt Samaritanos Pentateuchum suum corripisse: sic Benjamin in Iti-

ner. pag. Edit. Elzev. 39. ait: ואין להם שלש אותיות הוהווע וכו' Samaritani tribus carent literis הוהווע in nomine Abrahami patris nostri, unde desideratur nomen הוה gloria. Sed hæc aut similia mendacia à Judæis ex puro odio in Samaritanos profecta esse nulli dubitamus.

Tertia de Pentateucho Samaritano sententia est Johannis Morini, qui non tantum Pentateuchum Samaritanum Textui Hebræo æqualem, sed infinitis modis superiorem esse contendit. Verum quidem est, quod Samaritani gloriantur sibi folis Legem Moſis authenticam esse datam. Sic etiam Morinus in præfat. Bibliis Paris. præmissâ sect. 6. ait, Se Pentateuchum suum Samaritanum purum putum Moſis Pentateuchum deprehendisse. Sed hæc Morini assertio ut monstrosa, falsa & ridicula merito propter has sequentes rationes exploditur.

Ratio 1. Quia Textus Samaritanus est transcriptus ex Textu Hebræo; non verò Textus Hebræus ex Samaritano: hoc ita esse probatur ex literis Hebraicis similibus, quas Scriba Samaritanus pro iisdem sumpsit: ex gr. Gen. 7: 19. habetur, montes הגברים alti; Samaritanus scripsit הגבחים. Similiter Exod. 10: 13, pro Hebr. נהג duxit, Samaritanus verbum absurdum נחג supposuit. Ergo Scriba Samaritanus exscripsit Pentateuchum suum ex Textu Hebræo, sed Hebræus non exscripsit ex Text. Samar. quia inter literas א & ב in lingua Samar. est maxima differentia; adeo ut Scriba tam facile non potuerit errare. In multis aliis similibus literis, ut in ג & ד &c. Scriba Samaritanus sæpe hallucinatus est.

Ratio 2. Quia multi errores in Pentateuchum à Samaritanis, ut Templi sui sanctitatem inde adstruerent, &c. illati sunt. Ex gr. Samaritani probant structuram Templi in Garizim sibi esse mandatam ex Deut. 27: 4. In Textu Hebraico habetur בהר עיבל in monte Ebal; illi in suo Pentateucho Samar. scripserunt בהר גריזים in monte Garizim. En corruptionem à Samaritanis factam ad probandum suum Templum in monte Garizim.

Ratio 3. Quia multa in Pentateucho Samar. occurrunt, ex quibus sensus planè absurdus, & contra mentem Moſis, ac omnium ferè Interpretum elicitur: ex. gr. Gen. 11: 6. in Textu Hebræo habetur יזמו לעשות cogitarunt facere; in Samar. verò scribitur יזמנו לעשות cogitavimus facere. Sic Gen. 27: 9. & Cap. 31: 51. &c. Vide plura loca apud Hotting. in Exercit. contra Morinum. Multi pleonasmī etiam inveniuntur, ut Exod. 23: 19. &c.

Ratio 4. Quia multi Solæcismi in Pentateucho Samar. contrarii Grammaticæ Hebrææ occurrunt: ut Gen. 8: 3. & 5. ubi pro היו הלוך fuerunt eundo habetur היו הלכו fuerunt iverunt.

Ratio 5. Quia multa sunt omiſſa in Pentateucho Samar. quæ in Textu He-

Hebræo secundum sententiam omnium Interpretum habentur. Gen. 28: 9. omittitur in Pentateucho Sam. nomen **יִשְׁמָעֵאל** *Ismael*. Exod. 9: 5. omittitur integra sententia **וַיֵּשֶׁב יְהוָה מִן הַכּוֹכָבִים** & posuit *Jehova* tempus præfinitum, dicendo. Sic Exod. 21: 18. Etiam alibi quædam sunt addita, quæ in Textu Hebræo non habentur, ut Gen. 4: 8.

Ratio 6. Obstat auctoritas omnium Judæorum & Christianorum, qui non Pentateuchum Sam. sed Hebraicum pro authentico habent.

Objiciet Morinus locum ex Gen. 4: 8. ubi ad supplendum sensum interposita sunt verba **וַיֵּשֶׁב יְהוָה מִן הַכּוֹכָבִים** *eamus in agrum*, quæ secundum Morinum ab ipso Mose addita esse videntur.

Resp. Falsum est quod illa verba ab ipso Mose sint addita. Ne unum etiam Pentateuchum Hebraicum proferet Morinus, in quo hæc verba sunt interposita: sed sensus est ellipticus, quales quamplurimi sunt in S. Scripturâ. Vide plura apud Hotting. in loco suprâ cit.

DISSERTATIO NONA,

QUÆ EST

DE

Versione Syriacâ Vet. & Novi Test.

I. Datur duplex Versio Syriaca V. T. altera facta ex Textu Græco, altera ex Hebræo. II. Auctor utriusque est ignotus. III. Etiam nemo potest certo determinare quando utraque Versio est composita. IV. Versio Syriaca V. T. in multis non bene convenit cum Textu Hebræo.	II. Sunt decem Editiones Novi Test. Syriaci, & undecima jam imprimatur. Textus deficientes sunt impressi Lugduni Batavorum. III. Versio Syriaca Novi T. est valde utilis. IV. Variæ appellationes linguæ Syriacæ dantur. In paucis vicis circa Libanum ea est lingua vernacula. V. Auctor primus Versionis Syriacæ in linguam Latinam inquiritur.
- De Versione Syr. N. T.
I. Quando ea est composita, ignoratur.

S E C T I O I.

E Versione Syriacâ Veteris Test. perantiquâ & non contemnendâ, hæc sequentes quæstiones moveri possunt.

I. Primò quæritur. Unde Versio Syriaca Veteris T. est composita & translata?

Resp. Sicuti olim temporibus Patrum fuit duplex Versio

Latina, una facta secundum Versionem LXX. Interpretum, altera verò ex Textu Hebræo; ita etiam datur duplex Versio Syriaca, quarum una composita est ex Textu Græco, & altera ex Textu Hebræo. Illam solam ex Græco contextu factam vidit Masius, eamque non totam, sed solummodo nonnullos ejus libros; uti liquet ex Commentariis ejus in Josuam, & ex Dictionariolo Syriaco, operi Bibliorum Regionum inserto. Præter illam etiam Arias Montanus nullam cognovit, uti apparet in admonitione ad Lectorem de Syriacis Novi T. libris, ubi sic ait: "Nam de Veteris T. libris, Syriacis non adeo laborandum, eò quòd ex iis fragmentis, quæ mihi videre contigit, illam sacrorum librorum partem non ab Hebraicâ & primævâ linguâ, sed ex Græcâ ab Origene permixtâ Versione ad Syros esse translatam cognoverim."

Hæc Versio secundum Textum Græcum factâ Syriaci nupiam utuntur; sed in omni cultus divini parte alteram illam, utpote correctiorem & præstantiorem, ex Hebræo contextu conversam, tantummodo usurpant, non Maronitæ modò, sed Nestoriani, Jacobitæ, omnesque in universum Syrorum sectæ, ubicunque terrarum degentes; sicuti Syrus Scholiasies Gregorius in Operis sui Præfatione disertè testatur. Hujus antiquissimæ & præstantissimæ Translationis exemplar suppeditavit Reipublicæ literariæ Rev. Præsul Jacobus Usserus, Archiepiscopus Arcmachanus, qui multo auro totum Vetus T. (exceptis Psalmis, quia ii jam antè typis vulgati erant) è libro Patriarchæ Antiocheni in monte Libano describi sibi curaverat Anno 1627. per quendam Josephum filium Davidis. Est autem liber ille conscriptus charactere pulcherrimo, & qui cum optimis nostris Typographicis de elegantia facillè certare potest. Syri in Versioe sua habent alias capitum & versuum divisiones, quàm Hebræi. Nam Genesis in Vers. Syr. habet capita 78. & versus 4509. Exodus capita 44. versus 3626. Leviticus capita 19. versus 2454. Numeri capita 36. versus 3521. &c. *Vide plura apud Boor in Ind. Animadv. Sacrarum.* Duplicis Versionis Syriacæ etiam meminit Gregorius apud Pocockium in Historia Arabica pag. 184. cujus verba translata ita sonant: "Syri occidentales duas habent Versiones, simplicem istam, quæ è lingua Hebraica in Syriacam translata est post adventum Domini Christi, tempore Taddæi Apostoli; vel juxta alios ante eum tempore Salomonis filii David & Hiram: & alteram figuratam juxta 70. Seniorum Interpretationem è Lingua Græca in Syriacam traductam, longo post Salvatoris incarnationem intervallo." Hæc Versio Syriaca, facta ex Textu Hebræo, in Bibliis Parisiensibus & in novis Polyglottis Anglicanis unà cum Versioe Latina exprimitur.

II. *Secundò quæritur.* Quis utramque illam Versionem composuit?

Resp. Auctores Versionum Chaldaicarum sunt noti, & ex parte etiam auctores Versionis Vulgatæ Latinæ; sed quis Versionem Syriacam V. T. composuerit planè ignoratur. In præfat. Operis Regii ita scribitur: "Quidam eam Versionem ab uno eodem auctore bis factam credunt, hoc est, à Mose Barcephâ ex Hebræo, & ex Græco LXX. Interpretum; sed antiquior est: nam à primis temporibus Jacobus Syrus, & post eum Divus Ephrem ejusdem nationis, discipulus ejus, commentaria sua in universam Scripturam Syriacè ediderunt. Jacobus ille interfuit Concilio Nicæno, quod celebratum est Anno Christi 325. Auctor ergò ignotus, est."

III. *Tertiò quæritur.* Quando utraque illa Versio Syriaca est composita?

Resp. Maronitæ affirmant Versionem Syriacam ex Hebræo factam, esse compositam circa tempora Salomonis & Hiram Regis. Sed hæc sententia facilè refutatur: nam ante vel ad minimum circa tempora Christi nullæ Versiones fuerunt notæ præter Chaldaicas Onkelosi & Jonathæ Paraphrases, & Græcam 70. Seniorum. Præterea non opus fuit temporibus Salomonis Textum Hebræum in alias linguas transferre: nam tum temporis, & aliquot seculis post lingua Hebræa Judæis adhuc erat vernacula. Nihilominus Versio Syriaca V. T. est valdè antiqua, & vel ipsis Apostolorum temporibus, vel non multò post compositam esse facilè concedimus, nam Jacobus Syrus, & Magnus Ephrem Syrus, uti in *quest.* 2. diximus, ejus mentionem faciunt. Etiam Patres subinde ejus Versionis meminerunt: sic Chrysost. in *Psal.* 94. Theodoretus in *Psal.* 104. 113. 116. &c. Etiam Theodoretus (verba sunt præfationis Operis Reg.) ad Cap. 3. *Jon. Syros Veteris T. codices citat, ut dubitare non liceat Versionem hanc, jam inde à primæva Ecclesia origine maxima semper in veneratione habitam.* Cætera Patrum testimonia brevitatis ergò præterimus.

Obijciat fortasse nonnemo. Hieronymus, qui circa quartum sæculum vixit, nullam Versionis Syriacæ mentionem facit.

Resp. 1. Hieronymus etiam non meminit Paraphrasium Chaldaicarum, quæ tamen tum temporis absque controversia extiterunt.

2. Ante inventam Typographiam exemplaria Versionis Syriacæ & aliarum Versionum erant rarissima: & fortasse Hieronymus propter raritatem exemplarium Syriacorum nullum tale exemplar oculis suis lustravit.

3. Hieronymus non videtur linguam Syriacam intellexisse: nam cum Catalogum Scriptorum Illustrium Eccles. scripsit, Jacobum Nisibensem

Perfarum civitatis Episcopum, Syrum Scriptorem, in linguam Græcam nondum conversum silentio pratermisit, ac Ephremi & Arhelai Bardesanisque opera Syriaca, non prius quàm Græca essent facta, pòtuit evolvere, uti probat Gennadius.

IV. *Quarto quaeritur.* An Versio Syriaca Veteris T. est alicujus momenti.

Respondeo. Boot in *Indice Animadv.* Syr. ait: "Translatio hæc admodum, exacta est & fidelis, & Textus Hebraici vestigiis ubique ferè admodum, pressè insitit, exceptis libris Paralipomenon, qui admodum fœdè habiti, plurima passim omissa, superaddita, immutata ac detorta habent, sicuti & Proverbiorum liber multis in locis à Textu Hebraico longè abit. In cæteris libris magna fide versatus est hic Interpres, ita tamen ut, in locis difficilioribus, itidem ac alii Interpretes plerique, à vero sensu, aberret haud rarè, in quorum nonnullis ad Græcam Versionem interdum se accommodat. Sed multa, quæ in Editione Parisiensi vel omissa, vel non rectè descripta erant, Angli in novis suis Bibliis Polyglottis ex collatione variorum exemplarium correxerunt. Ut ut sit, hæc Versio Syriaca non est contemnenda: nam majorem cum lingua Hebraica habet affinitatem, quàm qualibet alia; hinc etiam est, quòd pluribus vocibus & phrasibus inter se convenient. Nihilominus, sicuti in plerisque Versionibus fieri solet, hinc etiam nonnullæ occurrunt discrepantiæ à Textu Hebræo; uti ex sequentibus apparebit.

1. Syrus Interpres videtur usus codice Hebræo non adeo correcto: nam *Genes.* 42:7 pro התנכר *alienum se sinxit*, videtur fuisse in illo codice התנכל: nam Syrus transtulit per נכל fallens. Sic *Numer.* 3:4. pro על פני *super facie*, videtur legisse בני filii; nam vertit per בנ filii. Similiter *Levit.* 10:4. pro מִשְׁאֵל *Misæl*, Syrus Interpres legit מִשְׁאֵל. Plurima similia exempla, ex quibus videtur verosimile Syrum Interpretem usum fuisse Textu Hebræo corrupto, adferuntur à *Cl. Hottingero in Analestis* pag. 109. & seqq.

2. Syrus Interpres voces Hebraicas sæpe aliis vocalibus legit. *Genes.* 14:7. שְׂרָה העֶמְקִי omnem agrum *Amalekitarum*. Syrus legit שְׂרָי *Principes*; hinc vertit per שְׂרָי *Principes*. Sic *Numer.* 21:11. pro אֶבְרִים *Abarim*, Syrus legit עֶבְרִים *Hebrai*; hinc in Edit. Syr. est עֶבְרִים. Multa similia exempla adhuc proferri possent si opus esset.

3. Aliquando voces aliquas majoris illustrationis ergò Syrus Interpres adjectit, vel paraphrastice mutavit: ut *Levit.* 19:26. לא תנחשו *ne auguremini*, Syrus vertit *ne auguremini per animal alatum*. Sic *Numer.* 5:

18. pro

18. pro מים המארים *aqua maledicentes*, posuit Syrus כננו *aqua scrutatrices, vel exploratoria.*

4. Aliquando nomina Appellativa Syrus vertit pro Propriis, & vice versa: ut *Genes. 13: 12.* pro בערי הכנר *in urbibus planitie*, Syrus habet כבסנל *in civitatibus Cocor.*

5. Syrus aliquando incongruum sensum elicit: sic *Levit. 20: 2, 4.* *Qui dedit de semine suo לכוך Molocho*, Syrus vertit per אלסכ *alienigena*, quasi de dispari conjugio ibi sermo esset.

6. Syrus sæpe multas voces omittit, quas Textus Hebraus habet: sic *Genes. 1: 30.* in Versione Syriaca defunt hæc verba לכל הית הארץ *omni bestia terra.* Sic *Levit. 11: 10.* non habentur hæ voces שקץ הם לכם *abominatio illa vobis sint, &c.*

7. Syrus è contrà multas voces addit, quæ in Textu Hebræo non habentur: ex. gr. *Levit. 10: 1.* post verba, *ignem extraneum*, Syrus addit כוכנל *extra tempus.* Similiter *cap. 24. vers. 23.* post *lapidarunt*, Syrus addit אלסכ *& mortuus est.* Vide plura apud Hotting. In genere tamen hæc Versio non est contemnenda; quia sapissime sensum Textus Hebræi optimè explicavit. Hæc ita breviter dicta sunt de Versione Syriaca Veteris T. Et quoniam etiam datur egregia & celebris Versio Syriaca Novi T. ideo pauca quædam, etiam si tantum circa Vetus T. versetur, de hoc Novo Test. Syriaco addemus.

De Novo Test. Syriaco.

1. *Primò queritur.* A quibus, & quando Novum T. Syriacum est compositum?

Resp. Ad utramque hanc quæstionem respondet Jac. Martinus in Præfat. Novi Test. Syriaci Trostii, ubi sic ait: “ Arrige aures, Cenfor, quisi-
„ quis es, cujas es, qui cerebrum non in calcaneo, sed capite geris, *Versio est hæc Syra; sed omnium prima & antiquissima: Versio est*, inquam, sed
„ omnibus aliis, ut probator & plenior, præferenda: *Versio est*, adhuc
„ dico; sed vel alicujus ex Evangelistis, vel omnino illorum, qui Antio-
„ chiæ habuerunt ipsos Apostolos præsentis, quos de locis multis obscu-
„ rioribus consulere & audire potuerunt., Antiquitas præterea probatur
ex antiquis, & plerisque hodiernis Nov. Test. Syriacis, in quibus defunt se-
cunda epistola Petri, secunda & tertia Johannis, epistola Judæ & Apoca-
lypsis: de illis enim libris initio nascentis Ecclesiæ dubitatum fuit, an in-
ter Canonicos recipiendi essent, nec ne: sed posterioribus temporibus in-
ter

ter Canonicos fuerunt numerati. Ut ut sit, saltem hæc Versio Syriaca est valdè antiqua, sed quandò præcisè, & à quibus ea sit composita, nemò facile determinare potest.

2. Guido Fabritius Boderianus *præfat. ad N. T. Syr.* scribit se per literas ex Guiljelmo Postello accepisse, quòd Syri ex avitâ traditione credant Marcum Euangelistam, D. Petri Discipulum & Sectatorem, non modò suum Euangelium, sed & ceteros omnes N. T. libros linguâ patriâ, h. e. Galilæâ Syriacè transtulisse. Sed inde non sequitur, quòd hodiernam Versionem Syriacam, quæ eruditorum manibus teritur, intelligat: nam quis sit Auctor vulgaris textûs Syriaci, ipsi Syri non possunt determinare. Hoc confirmatur ex *Vergerio*, qui lib. 3. contra Card. *Hosium* ait, quòd rogaverit *Mosen Meridineum* (Syrum, ex Mesopotamiâ Sacerdotem, qui missus erat Romam, ut Testamenti Syri volumen typis excusum in Syriam transporter) quemnam putaret scripsisse linguâ Syriâ Novum illud Test. Ipsum verò respondisse, auctorem se ignorare. Deinde impossibile est quòd Marcus transtulerit omnes libros N. T. Syriacè: nam non potuit transtulisse Johannis Euangelium: Johannes enim jam senex, occasione enatarum *Cerinthi* & *Ebionis* hæresium, post reditum ab exilio, triginta ferè annis post Marci obitum illud scripsit, ut testantur auctores gravissimi, Athanasius, Hieronymus, Epiphanius aliique.

3. Sunt nonnulli qui ex Vulgatâ Versione Textum Syriacum translatum esse volunt. Sed illa sententia videtur esse absurda, etiam nullis rationibus nititur. Nos cum Tremellio credimus Textum Syriacum ex Græco esse translatum: sed quando, nescimus. Johannes Rainoldus putat eum tertio vel quarto sæculo post Christum extitisse. Fortasse est multò antiquior.

II. *Secundo queritur.* Quinam Novum T. Syriacum ediderunt?

Resp. Varii Auctores illum in lucem miserunt. Sunt in genere decem Editiones Novi Test. Syriaci.

Prima est editio Viennensis *Widmanstadiana*, quæ Anno 1556. literis Syriacis prodit in 40.

Secunda est *Tremelliana*, edita Heidelbergæ in folio literis Hebraicis Anno 1568. aut 1569.

Tertia est *Plantiniana* in folio in Bibliis Regiis, literis Hebraicis & Syriacis.

Quarta itidem est *Plantiniana*, quæ literis Hebraicis minoribus eodem tempore impressa est in 8°. & 24°. Anno 1575.

Quinta est *Boderiana*, quam procuravit Guido Fabritius Boderianus in 4°. Parisiis, literis Hebraicis cum Versione Latina interlineari Anno 1584.

Sexta

Sexta est *Hutteriana*, quam Elias Hutterus Norbergæ literis Hebraicis in duobus Voluminibus in folio Anno 1599. unâ cum undecim aliis linguis in publicum emisit.

Septima est *Trostiana*, quam edidit Martinus Trostius Cothenis Anhaltinorum Anno 1621. cum Versione Latina.

Octava est *Parisiensis*, quæ in Heptaplis Parisiensibus edita est Anno 1645.

Nona est *Anglicana*, Heptaplis Parisiensibus simillima, quæ in Bibliis Polyglottis Anglicanis publici juris facta est Anno 1653.

Decima est *Gutbiriana*, quam Ægidius Gutbirius, Gymnasii Hamburgensis Professor P. egregiis typis in portatili forma octava eleganter edidit Hamburgi Anno 1664.

Undecima erit *Leusdeniana* & *Schaafsiana*: quia horum cura & opera hæc editio hoc tempore Lugduni Batavorum in quarto cum Versione Latina per columnas sub prelo sudat.

Inter has Editiones hæ sunt differentiæ. 1. In omnibus ferè Editionibus desunt Historia adulteræ, *Joh.* 8. secunda epistola Petri, secunda & tertia Johannis, epistola Judæ & Apocalypsis; præterquam in Editione Hutteri in Heptaplis Parisiensibus, in Polyglottis Anglicanis & in Gutbirianis.

2. In quibusdam Editionibus nullæ vocales sunt additæ, vel quædam tantum sunt adscriptæ, ut in Edit. Widmanstadii, Bibliorum Regiorum, Trostii, &c. Vel omnes ferè vocales sunt adscriptæ, ut in Edit. Hutteri, & in Polyglottis Anglicanis; sed in Editione Hutteri Textus Syriacus literis Hebraicis, & in Polyglottis Angl. literis Syriacis & Hebraicis proponitur.

3. Epistola 2 Petri, 2 & 3 Johannis, & epistola Judæ exscriptæ sunt ex exemplari MS. Bibliothecæ Bodleianæ, & editæ Lugduni Batavorum Anno 1630. ab Edwardo Pocockio.

4. Apocalypsin Johannis, ex codice MS. Josephi Scaligeri depromptam, edidit Ludovicus de Dieu Lugduni Batavorum Anno 1627.

III. *Tertio queritur.* An Novum T. Syriacum est alicujus momenti, & an habet aliquam utilitatem?

Resp. Cum lingua Syriaca Christo & Apostolis fuerit vernacula, non est dubium, quin N. T. Syriacum egregias habeat utilitates in locis difficilioribus Novi T. explicandis: nam multarum phrasium N. T. explicatio tantum ex Syriacismo petenda est. Sic ait Ludov. de Dieu in præfat. Gram. suæ: *Ipsarum phrasium, quæ passim in N. T. usurpantur, verus sensus, vix aliunde, quam ex*

vocatur à Comagene ultimâ Syriæ regione; & Maronitica à Maronitis, qui habitant in pagis montis Libani, & in minoribus Syriæ oppidis. Fabric. Boderianus præterea ait, Literas Syriacas à Christianis Antiochenis, nascente Ecclesiâ, introductas esse, ne quid cum Nazaræis & Ebionitis Judæis commune haberent.

2. Lingua Syriaca nullibi vernacula est, nisi in paucis vicis circa Libanum: nam ubique ferè per Asiam & Africam inter Christianos pro Eruditorum linguâ habetur.

V. *Quintò quaritur.* Quis omnium primus Novum T. Syriacum in linguam Latinam transtulit?

Resp. 1. Henricus Stephanus Anno Christi 1569. primus typis in lucem emisit Versionem Lat. ab *Immanuele Tremellio*, ex Judæo Christiano, translata & composita, unâ cum transpositione literarum Syriacarum in Characteres Hebræos; quæ transpositio Anno 1565. à Tremellio fuerat adornata. 2. Circiter duobus annis pòst, scil. Anno 1571. aliam Latinam Novi Test. Syr. Versionem, occasione Bibliorum Reriorum, in publicum emisit *Guido Fabritius Boderianus* è Falesiâ Normanus, qui in Præf. ad Lectorem ait, *quòd in studio hoc incredibilibus exantlatis laboribus, adeo ut bis in morbum summo cum vitæ discrimine inciderit, octodecim mensium spatio Anno 1567. Novi T. Syriaci Versionem Latinam absolverit.* 3. Sua posset cuique manere laus & gloria, nisi *Gilbertus Genebrardus*, Parisiensis, linguæ Hebrææ Professor Regius, Tremellium plagii accusaret, quasi Versionem Guidonis Fabritii surripuisset, proque suâ venditasset. Sed è contrâ *Rainoldus* conatus est probare Fabritium illud plagium, nimis sequendo Versionem Tremellii, commississe. Ut ut sit, magis crediderim *Fabritium Tremellium*, quàm hunc illum fuisse sequutum, cum Tremellii Versio Latine Anno 1569. Fabritii verò demum 1571. biennio pòst lucem adspexerit. Versio Lat. Tremelli in Bibliis *Junii & Tremellii*, in quarto Hanoviæ Anno 1602. editis, invenitur.

Si quis velit hanc linguam Syriacam, quæ facillima est illis, qui linguam Hebraicam mediocriter callent, addiscere, consulat Grammaticam Chald. & Syriacam Buxtorffii, vel Gramm. Ludovici de Dieu, vel Scholam meam Syriacam, in qua, præter præcepta Grammaticæ & Syntaxeos, varia exempla ex Novo T. Syriaco & aliunde propriis suis literis proferuntur, ex quibus Philo-Syrus facillimè Textum Syriacum addiscere poterit.

DISSERTATIO DECIMA.

Quæ est pars prior

DE

NOVA SACRORUM

Bibliorum Versione Belgicâ.

I. <i>Scripturam in linguas Vernaculas esse transferendam variis modis & exemplis probatur.</i> II. <i>Auctor antiquæ Versionis Belgicæ ignoratur.</i> III. <i>Belgæ non habuerunt Versionem Belgicam ex ipsis fontibus sed ex Versione Germanica Lutheri factam.</i> IV. <i>Nova Versio Belgica, ex ipsis fontibus faciendâ, erat utilis & necessaria Ecclesiis Belgicis; quod quibusdam rationibus confirmatur.</i> V. <i>Inde tamen non sequitur Ecclesiam Belgicam habuisse falsâ Bibliâ, licet habuerit Bibliâ non satis correctâ.</i>	VI. <i>Licet in antiqua Versione omnia contineantur ad salutem necessaria, tamen rerum aliarum etiam erat habenda ratio.</i> VII. <i>Vertere Bibliâ ex ipsis fontibus non est S. Scripturam pro beneplacito mutare. Licet voces quasdam uncinulis includere, & aliis characteribus exprimere, quæ in Textibus Originalibus quoad literam non habentur.</i> VIII. <i>Pontificii sive docti sive indocti, non possunt scandalizari propter novam nostram Versionem.</i> IX. <i>Versio nostra nova est tam correctâ, quàm ulla alia Versio.</i>

S E C T I O I.

Quod Sacra Scriptura in linguas vernaculas, cuilibet nationi proprias, transferri possit & debeat, jam diu contra Pontificios probarunt Reformati, aliquæ Theologi, tum rationibus, tum etiam auctoritatibus & exemplis antiquorum Patrum, aliorumque auctorum. Nam S. Scriptura 1. est Testamentum fidelium, à cujus lectione nemo jure prohiberi potest. 2. Sunt arma fidelium, quibus se contra insultus hostium spiritualium defendere debent. 3. Christus *Johannis cap. 5:39.* expressè dicit *Scrutamini Scripturas.* 4. Laudantur *Beeroënse* *Act. 17:11.* quod quotidie examinarent Scripturas, an hæc ita se haberent. Atqui cum plerique fideles non intelligant ipsos S. Scripturæ fontes Hebræos & Græcos, necessarium est eos transferri in linguam vernaculam, ut à quolibet legi & intelligi possint. 5. Prætereo jam Chal-

dxos.

daos, Græcos, Syros, Arabes, aliosque, omnibus ferè notos, qui singuli S. Scripturam in linguam vernaculam translatam possederunt. Tantummodo in medium profero nonnullos alios, qui nobis bono exemplo præverunt. 6. Ipse Serarius Jesuita in *Proleg. Bibl.* p. 129. ait Ulphilam Gotthorum Episcopum circiter An. Christi 400. S. Scripturam in linguam Gotthicam transtulisse. Aventinus *lib. 4. Annalium* asserit Methodium S. Scripturam in Sclavonicam linguam vertisse. Sixtus Senensis *lib. 4.* ait Chrysostomum ipsos fontes in Armenicam linguam mutasse. Angli in America sive nova Anglia verterunt Biblia in linguam Indicam, eaque ediderunt novæ Cantabrigiæ secunda vice in 4° Anno 1685. Biblia etiam sunt translata in linguam Leticam, populo illi vernaculam, & edita Rigæ Anno 1689. Utraque inde dono mihi sunt transmissa. Deinde Eccius, Hosius, & Alphonsus de Castro fatentur Hieronymum S. Scripturam in linguam Dalmaticam transtulisse. Ex ipsis ergo Pontificiis intelligimus quòd apud antiquos Patres, aliosque moris fuerit S. Scripturam in linguas vernaculas transferre. Quare hoc idem privilegium etiam non haberet locum inter Christianos Belgas, quibus lux Euangelii jam diu satis abundè fuit orta? 7. Belgæ, porrigentes S. Scripturam in linguâ Belgicâ, Belgis vernaculâ, imitantur ipsos S. Scriptores, qui libros Sacros in linguâ, fidelibus tum temporis vernaculâ, tradiderunt. Hebræi enim tradiderunt Vetus T. Hebraicè, Apostoli Græcè: quia illæ linguæ tum temporis illis erant vernaculæ. De Hebræis nullum est dubium. De Græcis varii auctores idem probant. Cicero in orat. pro Archia Poëta ait: *Nam si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis vocibus percipi, quàm ex Latinis, vehementer errat. Propterea quòd Græca Lingua in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus exiguis sanè continetur.* Erasmus in annot. ait, totam Græciam se Romam contulisse: & propterea Juvenalis Romam vocat *urbem Græciæ*. Ex his omnibus apparet S. Scripturam in usum Belgarum etiam in linguam Belgicam esse transferendam: sed cum S. Scriptura in eam linguam olim fuerit translata, non immeritò, antequam de Novâ Versione agamus, aliquid dicendum est de antiquâ Versione Belgicâ, & de antiquis ejus Editionibus.

II. *Primò quæritur.* A quibus antiqua nostra Versio Belgica est composita?

Respondeo. Auctòr vel Auctores primi antiquæ nostræ Versionis Belgicæ planè sunt ignoti. Amama in *præf. Confer. Bibl. cap. 8.* fatetur etiam suam in hâc re ignorantiam, aitque se ex multis senioribus Pastoribus illud expiscatum fuisse, qui tamen omnes illud nescire aiebant.

III. *Secundò quæritur.* An Versio antiqua Belgica fuit translata ex ipsis fontibus Hebræis & Græcis; an verò ex aliquâ aliâ Versione.

Respondeo. Antiqua nostra Versio Belgica non fuit translata ex ipsis fontibus, prout Galli, Angli, Junius & Tremellius, Pagninus, Lutherus, alique multi fecerunt; sed ex Versione Germanicâ Lutheri, quæ, quum tumultuario tempore fuerit composita, multis scatuit vitiis, quæ pleraque in nostram antiquam Versionem, additis adhuc multis aliis ex oscitantia auctoris Versionis Belgicæ natis, irreperunt.

Anno circiter 1560. Nicolaus Bieftkens impressit editionem Belgicam planè formatam secundum Versionem Germanicam Lutheri. Etiam Anno 1563. apud filios Leonardi eadem editio impressa est. Reformata Ecclesiæ ut plurimum usæ fuerant usque ad annum Christi 1556. Versione impressâ apud Jacobum à Liefvelt: sed Johannes Vitenhove (adjutus à Johanne à Lasco, Martino Micron, Petro & Gualthero Delheno, olim ministris Ecclesiæ Belgicæ in Anglia, sed inde postea expulsi) eodem anno incepit novam Versionem Novi T. Francofurti adornare, quæ Embdæ impressa est apud Gillis vander Erven. Interim eodem anno, scil. 1556. Embdæ per Stephanum Mierman & Joh. Gaillard tota S. Scriptura belgicè edita fuit, sed non eodem modo ut antè. A Genesi usque ad Jobum impressores sequuti fuerunt editionem Jacobi à Liefvelt, correctam secundum editionem Helveticam Reformatorum, & à Jobo usque ad finem sequuti fuerunt in totum, Versionem Tiguri impressam Anno 1548. & 1549.

Deinceps ut plurimum S. Scriptura Belgicè est impressa quoad Vetus T. secundum translationem factam ex Lutheri Versione, & quoad Novum T. secundum translationem factam à Johanne Vitenhove. Quare? Quia in Germania & Frisia Orientali, quò pastores propter Inquisitionem ex Belgio fugerant, Versio Lutheri maximè usitata fuit. Huic Editioni D. D. Ordines Brabantix & Hollandiæ Anno 1580. Antverpiæ privilegium concesserunt. Anabaptistæ ægerrimè tulerunt correctionem Novi T. factam per Joh. Vitenhove; & propterea sequuti sunt, semperque defenderunt Versionem secundum translationem Lutheri factam.

Nonnunquam in quibusdam editionibus quidam graviore errores scil. *Dent.* 29: 29. *Psal.* 16: 2. *Gen.* 1: 20. &c. sunt correcti; omnes tamen typographi illam correctionem non fuerunt sequuti. Nemo etiam longo tempore correxit quamplurima errata typographica, quæ ab Anno 1562. in diversas editiones Belgicas irreperant: ex gr. sant pro sout 2 *Reg.* 2: 12, 20. Jerusalem pro Jeroboam 2 *Chron.* 10: 15. &c. nisi post sumptum decre-

decretum in Synodo Dordracenâ de novâ Versione Belgicâ adornandâ.

IV. *Tertiò quæritur.* An utile, necessarium, atque è re Ecclesiæ Belgicæ fuit, ut nova Bibliorum Versio Belgica componeretur?

Resp. Quòd nova Versio Belgica, ex ipsis fontibus transferenda, jam diu Ecclesiæ Belgicæ fuerit necessaria, variæ Synodi cognoverunt, & confessæ sunt: quæ propterea diversis temporibus ad hanc Versionem adornandam deputârunt tum Nobiliss. Philippum Marnixium, S. Aldegondæ Dominum, tum Arnoldum Cornelii & Wernerum Helmichium: sed hi, opere vixdum inchoato, jamdudum è vivis ante tempora Synodi Dordracenæ excesserant: ideoque eadem Synodus *Sessione vi. & seqq.* decrevit fore necessarium, ut nova Versio Belgica ex ipsis fontibus in usum Ecclesiarum Reformatarum adornaretur. Rationes sunt multæ & satis prægnantes, quæ Synodum ad tale decretum sumendum impulerunt.

Ratio 1. Quia antiqua Versio fuit translata ex Versione Germanicâ Lutheri, in quâ, secundum testimonia variorum auctorum, quamplurima fuerunt vitia: *Bucerus in Dialogo* cum Melanthane ait, errores Lutheri in Versione commissos esse manifestos & non paucos. *Melchior Zancherus*, testante Baudartio, edidit librum in folio, in quo multos errores Versionis Germanicæ demonstravit. *Philippus Marnixius* in epistola ad Drusium, scribit nullam Versionem, ab Ecclesiâ nostrâ admissam, tam longè ab authentico textu differre, quàm Versio Germanica Lutheri. Non mirum ergo, quòd in nostra antiqua Versione multa inveniantur vitia, quum ex impuro fonte aqua pura hauriri nequeat. Propter hæc vitia in Versione Germanicâ admissa, ipse Lutherus in omnibus editionibus, quæ ipso vivente sunt editæ, aliquid correxit: & procul dubio plura correxisset, si diutius vitam protraxisset.

Non tantum auctoritatibus agamus, sed nonnullos errores in Versione Lutheri demonstramus, ut necessitatem novæ Versionis ostendamus. *Gen. 1:20.* Lutherus vertit *sub firmamento*, quum in Hebræo habeatur *על פני רקיע* *supra firmamentum*. Hinc Versio antiqua Belg. habet *onder den firmamente*. Sic. *Genes. 23:2.* Lutherus & antiqua Versio transtulerunt *נקרית ארבע* *in de Hoofstadt*, cum sit transferendum *in de Stad Arbe*; *ארבע* est nomen viri. Qui plura loca desiderat, percurrat *Conferentias Biblicas Amamæ*, in quibus sat multas differentias Versionis Germanicæ à Textu Hebræo inveniet.

Ratio 2. Nova Versio ex ipsis fontibus erat faciendâ; quia infiniti ferè errores tum propter Versionem Lutheri, tum propter oscitantiam Inter-

pretum Belgarum & Typographorum in antiquam Versionem irreperant. Ex. gr. *Exod. 2: 23.* hæc sequentia in antiqua Versione sunt addita, quæ in Textu Hebræo non habentur: *En sy baerde noch eenen Soone, dien hiet hy E-lieser, ende sprack: de Godt mijns Vaders is mijn hulper, ende heeft my van Pha-ramis handen verlost.* Similiter *Exod. 3: 19.* in antiqua Versione habetur, *dan door een sterke hant*, cum in Hebr. habeatur *וְלֹא בִיד חֹזֶק* oock niet door een sterke hant. *Exod. 12: 6.* in antiqua Versf. transfertur *בֵּין עֶרְבִים* inter duas vespervas, per tusschen den avondt, vel in aliis exemplaribus, *des avondts.* *Num. 28: 18.* verba *בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן כִּקְרָא קֹדֶשׁ* in die primo erit convocatio sancta, verterunt per *den eersten dagh sal by u heyligh heeten*, *dat ghy lieden te samen komt*, & in alia edit. habetur, *den eersten dagh hiet heyligh.* Centena talia loca adferri possent, si necessitas rei exigeret: si tamen curiosus Lector plura desiderat, adeat Amamam in *Conferentiis Biblicis.*

Etiam errores nonnullos, natos ex oscitantia Typographorum, in medium proferamus, qui in multas antiquas Editiones irreperunt: ex gr. *Gen. 14: 3.* pro *zantzee* lege *soutzee.* similiter *Levit. 1: 7.* pro *goudt* lege *houdt.* Et *Deut. 33: 8.* pro *name* lege *man.* 2 *Chron. 25: 5.* pro *drie duisent*, lege *drie hondert duysent.* Denique *Jer. 14: 5.* pro *honden* lege *hinden.* Plurima talia loca ex oscitantia Typographorum malè sunt impressa; multa tamen ex illis locis in quibusdam polterioribus Editionibus sunt correctæ.

Etiam in quibusdam antiquis Editionibus quædam fuerunt omissa. *Gen. 14: 24.* omittitur *Mamre.* *Exod. 7: 24.* in quibusdam Editionibus omissa sunt, *want sy kenden niet drincken van de wateren des riviers*, quæ tamen in Edit. Biestkens & Liefvelt sunt addita. Reliqua vide in fine *Conferentiarum Bibli-carum Amamæ.*

Ratio 3. Non tantum multi errores in antiquis Versionibus Belg. inveniuntur, sed etiam in quibusdam locis sensus Textui Originali planè est contrarius: ex. gr. *Ezech. 5: 7.* habetur, *secundum jura gentium* *לֹא עֲשִׂיתָם* non fecistis; sed in correctissimis antiquis Versionibus affirmatur, & dicitur *fecistis.* Similiter *Ezech. 34: 16.* habetur, *pinguem & firmam* *אֶשְׂמֹךְ* per-dam; sed in antiquis Versionibus habetur, *dat wil ich bewaeren*, planè contrario modo.

Ratio 4. Etiam si hæc vitia in principio Reformationis non potuerint commodè tolli, attamen oblatâ commodâ occasione necessariò eadem fuerunt corrigenda; tum propter Pastores; tum etiam propter plebem Ecclesiæ Reformatæ, & aliarum Ecclesiarum. Si enim illa vitia non correctæ fuissent, tum necessarium fuisset Pastores & Auditores, legentes Textum Belgicum, semper dubios hæsisse, an ille textus cum Originali conveniret

nec ne, quum scirent textum Belg. in plurimis locis ab Originali differre. Pastores aliquando, explicantes textum malè translatum, debuissent publicè eum corruptionis accusare, quod scandalum præbuisset auditoribus. Etiam auditores non ita excitati fuissent, nec ita jam excitarentur ad legendum talem textum, quem novissent ita corruptum esse. Præterea adversariis jam ansa calumniandi eripitur; quia jam nequeunt amplius nobis exprobrare, quòd, ad dogmata nostra probanda, utamur textu corrupto, & cum Originali non conveniente.

V. *Quartò queritur.* An ergo Ecclesia Reformata, cùm certum sit antiquam Versionem fuisse corruptam, tam diu habuit falsa Biblia?

Resp. Ecclesia non habuit falsa Biblia: nam cùm illa loca, quæ ad salutem sunt necessaria, benè fuerint translata, tum non sunt falsa Biblia, etiamsi nonnulla alia secundum Textum originale non fuerint tam benè translata. Hoc quidem sequitur, quòd nonnulla loca fuerint falsa; non tamen inde elicitur vel Biblia fuisse falsa, vel nos tam diu falsis Bibliis fuisse usos.

VI. *Quintò queritur.* Annon in antiquâ illâ Versione Belgicâ continebantur omnia, quæ ad salutem erant necessaria? Et si sic; Quare ergo opus fuit novam aliquam Versionem adornare?

Resp. Antiqua Versio continebat quidem omnia, quæ ad salutem sunt necessaria; sed non ita perfectè quemadmodum jam: dantur enim gradus perfectionis. Deinde non tantum est ratio habenda rerum necessariarum ad salutem, sed etiam rerum aliarum, nempe historicarum, politicarum, &c. Nam etiamsi tota S. Scriptura absolutè non sit ad salutem necessaria, ea tamen est utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, &c. 2 Tim. 3: 16. Hinc Rabbinii dicunt non esse apicem in S. Scriptura, à quo non pendeant montes mysteriorum. S. Scriptura est quasi epistola ad nos missa, & testamentum. Quis hominum sensum perfectum epistolæ aut testamenti alicujus Magnatis non expiscatur? Quare etiam non desideraremus perfectum sensum testamenti illius intelligere, quod Deus ad nos misit!

VII. *Sextò queritur.* An inde sequitur, quòd Reformati sæpissime pro beneplacito mutent S. Scripturam: quia novam Versionem secundum ipsos fontes adornarunt?

Resp. Nullo modo. Nam 1. Hoc idem sæpissime fecit Lutherus, qui multa loca in prioribus Editionibus non benè translata correxit. Idem etiam fecit Junius in Versione Latina, & ferè omnes Interpretes, qui in reiteratis Editionibus nonnulla correxerunt.

2. Ipsi Pontificii sæpissime hoc fecerunt. Papa Sixtus v. in infinitis se-

rè locis Versionem Latinam correxit, & biennio pòst Anno 1592. iterum Clemens vii. Versiōi Sixti v. medicam manum admovit; imo in nonnullis locis Versiōem Sixti v. depravavit, ubi Sixtus v. benè Textum transtulerat. Exempla vide suprà in primâ *dissert. hujus Philologi*. Quid fecit Isidorus Clarius? An non octo vitiorum millia in Versiōe Vulgatâ correxuit? An non adhuc multis scatet vitiis? An non pudere deberet Pontificios, quòd talem Versiōem, tot vitiis scatentem, & indigentem adhuc magnâ correctione, pro authenticâ venditent. An non ab ipsis Pontificiis illud *Genes. 3: 15.* in reiteratâ Edit. mutatum est in *וְהָאָדָם*. An non Pagninus, jussu Leonis x. eodemque sumptûs faciente, versiōem novam secundum Textum Hebræum composuit? An non olim Hieronymus novam Versiōem Latinam. præter illam antiquam Latinam adornavit? Quare nobis non esset licitum, quod aliis, imo ipsis Pontificiis concessum est? Utinam Pontificii etiam aliam Versiōem Latinam secundum Textûs Originales componerent? Sed vereor ne hoc facturi sint; quia hodierna Lat. Versio est à Concilio Tridentino canonizata, eademque in quibusdam articulis etiam confirmat fidem Pontificiorum, quum ex Textu originali & ex legitimâ Versiōe refutentur.

Abeat ergo flandrus ille rusticus, vulgò dictus *Vlaemschen Boer*, nugator summus, nullius linguæ, nisi vernaculæ peritus, homo indoctus, cui procul dubio nonnulla ab ipsis Pontificiis suppeditata sunt. Nolo ipsius nomen exprimere. Hic miser homo varias editiones contulit, & ex iis discrepantias collegit, indeque nostra Biblia corruptionis, contrarietatis, contradictionis, & nescio cujus præterea criminis accusavit: sed si linguam Latinam, Heb. & Gr. calluisset, petiissem ut varias Editiones Versiōem Lat. Pontif. etiam percurrisset, easdemque ad Textum originale examinasset, non dubito quin instar rustici citò conticuisset. Sed quid moror in homine laico refutando? Hominis insania omnibus hinc etiam satis est manifesta, quòd dicat nos in novâ versiōe Belgica jam addidisse 9391. verba, quæ in Textu originali non habentur, quum intelligat ea verba, quæ aliis literis in nostrâ Versiōe exprimuntur, & duobus unculis includuntur. Verum quidem est, quòd illa verba expressè in Textu originali non habeantur: propterea etiam aliis literis sunt expressa, sed necessariò subintelliguntur: nam Textus originalis sæpe est ellypticus, & si quædam voces non adderentur, sapissime nullus sensus ex verbis posset elici. Talis ellypticus scribendi modus in omnibus linguis est usitatus. Semper solent Interpretes quasdam voces majoris explicationis ergò in versiōibus suis addere. Videatur inter alias Pagnini Versio Latina. Si hic rusticus aliam linguam præter vernaculam novisset, procul dubio ita non dilirasset.

VIII. *Septimò quaritur.* An Pontificii sive docti sive indocti propter novam nostram Versionem Belgicam, quia eam in multis correximus, merito scandalizantur?

Resp. Nemini datur justa causa scandali. 1. Docti non possunt scandalizari: si enim examinent nostram Versionem, experientur eam non esse corruptam, sed correctam. Ipsi Pontificii sæpissime confessi sunt multa vitia versioni Latinæ inesse. An propterea aliquis merito scandalizaretur, si quis illa vitia corrigeret? Lucas Brugenſis fecit catalogum continentem varias lectionum varietates in Bibliis Latinis ex vetustis MSS. collectas, quibus, uti ait, post geminam Sixti v. & Clementis vii. expurgationem, posset perfectior reddi feliciter cœpta correctio, si accedat Romani Pontificis auctoritas. Citat præterea in suâ Præfatione binas litteras, scil. Bellarmini & Joh. Baptistæ Bandini, in quibus ingenuè fatentur adhuc multa in Versione Lat. superesse vitia, quæ in melius mutari possent. Quis scandalizabatur componente Pagnino, jussu Leonis x. novam versionem Latinam? Nemo.

2. Non etiam plebeis occasio scandali datur: nam Versio Belgica Pontificiorum etiam correctæ fuit secundum correctionem Romanam, uti videre est in Edit. Belg. Anno 1599. apud Moretum impressâ; si eadem conferatur cum Editione apud Plantinum Anno 1566. editâ. Moretus in Præfatione ait, versionem suam à Doctoribus Lovaniensibus esse correctam à multis mendis, quæ in præcedentibus Editionibus non fuerant correctæ.

IX. *Ottavò quaritur.* An nova Versio Belgica jam ubique est correctæ secundum mentem S. Scriptorum? An non multa in eadem adhuc sunt vitia? An non sæpissime Interpretes novæ Versionis notam marginalem *Kerisequuntur*?

Resp. Ad 1. Audeo Versionem nostram novam conferre cum quâlibet aliâ versione cujuscunque notæ linguæ. Posito quod detur aliqua versio, quæ tam correctæ est, quàm nostra nova Belgica; non puto tamen dari aliquam meliorem hâc nostrâ versione, nec quæ magis emphaticè textum originalem explicat, quàm hæc nostra.

Resp. Ad 2. Sunt quædam loca dubia, duplicem explicationem admittentia, quorum alterutram explicationem nostri Interpretes expresserunt, annotatâ aliquando in margine alterâ interpretatione. Inde nemo, qui contrariam explicationem eligit, concludere potest illa loca esse malè translata. Ille enim ipse fortasse fallitur in suâ opinione: nam in dubiis non possumus esse adeo certi, ut alios firmiter convincamus; ideoque præstat in illis captivare intellectum, & non statim aliorum Versionem damnare.

Resp. Ad 3. Aliquando Interpretes Belgæ in Versione suâ sequuti fuerunt notam marginalem *Keri*; sed hoc idem in nonnullis locis fecerunt omnes Interpretes, non tantum inter Pontificios, sed etiam inter Reformatos. Deinde nonnunquam explicarunt Textum secundum *Keri*, non quia judicârunt *Keri* esse authenticum, aut ab ipsis Auctoribus Bibliorum profectum; sed quia putârunt notam illam *Keri* exprimere verum sensum, ab ipsis Sacris Scriptoribus intentum. Hoc enim sæpissime facit *Keri*; & propterea nota marginalis *Keri* non planè est rejicienda: ex. gr. *Genes.* 30: 11. occurrit verbum compositum כננ, quod si esset verbum simplex denotaret *prævaricatus est*, sed nota marginalis *Keri* ait illud verbum esse compositum ex כן נא *venit turma*. Nostri Interpretes Belgæ ita explicârunt, quemadmodum *Keri* vult esse explicandum: sed hoc fecerunt propterea, quia judicarunt ipsum Moysen talem sensum intendisse.

DISSERTATIO UNDECIMA,

Quæ est pars posterior

D E

NOVA SACRORUM

Bibliorum Versione Belgicâ.

X. *Versio Belgica non est authentica.*

XI. *Tempus inceptæ & absolutæ, ut & revisæ & editæ Versionis indicatur.*

XII. *Recensentur nomina Interpretum & Revisorum Veteris & Novi T. tam à Synodo deputatorum quam à particularibus Synodis surrogatorum.*

XIII. *Recitantur leges Interpretibus præscriptæ.*

XIV. *Synodus judicavit consultiis no-*

vam Versionem componere quam veterem interpolare.

XV. *Synodus judicavit nomina J E H O V A & J A H esse transferenda per nomen H E E R E scriptum majusculis literis; & nomina propria ita esse pronuncianda uti hæcenus pronunciata sunt, &c.*

XVI. *Leges circa Versionem librorum Apocryphorum præscriptæ recensentur.*

S E C T I O X.

Superiori Dissertatione differuimus de origine antiquæ Versionis Belgicæ, ut & de causis, ob quas nova Versio Belgica Ecclesiis Belgicis fuerit utilis & necessaria; restat ut cæteras quaestiones, novam nostram Versionem concernentes, in medium proferamus.

Nond

Nonò quæritur. An nova nostra Versio Belgica non est authentica, & divinæ auctoritatis?

Resp. Cùm nullæ Versiones, utpote compositz ab hominibus fallibilibus, sint divinæ auctoritatis, etiam hoc privilegium nostræ Versioni competere nequit. Authentica tamen quodammodo dici potest, scil. materialiter, quatenus convenit cum Textu originali: sed in locis dubiis & controversis debet & potest examinari secundum Textum originalem infallibilem.

XI. Decimò quæritur. Quando, & quanto temporis spatio nova nostra Versio Belgica est composita & absoluta?

Resp. Decretum de novâ Versione adornandâ factum est, consentientibus omnibus suffragiis, in Synodo Dordracenâ *Sessione* 8. Anno 1618. 20. Novemb. die Martis post meridiem. Attamen Interpretes Veteris T. propter nonnullas rationes demum decennio post, scil. Anno 1628. se Leidam contulerunt, atque initium Interpretationis fecerunt; etiamsi Venerandi Viri illius Synodi decrevissent initium hujus Versionis post tres à Synodi dimissionē menses esse faciendum.

Anno sequenti, scil. 1629. sequuti fuerunt Interpretes Novi T. & librorum Apocryphorum. Hi omnes Interpretes opus Interpretationis tam Veteris quàm Novi T. absolverunt Anno 1632. Ergo spatio quatuor ferè annorum tam præstantissimum opus ad umbilicum fuit perductum. Tali enim spatio judicavit Vener. Synodus *Sess.* xi. Interpretes posse totam hanc Versionem absolvere. Non tamen certum tempus ipsis fuit præscriptum, ne nimia festinatione opus immaturius in lucem protruderetur, sed totum hoc negotium permissum fuit fidei & diligentiz Interpretum.

Opere Interpretationis spatio quadriennii absoluto non statim illud Interpretes publici juris fecerunt; sed vocarunt designatos Revisores, qui opus ab Interpretibus compositum, simul Leidæ examinarent, quod singuli Revisores, acceptis, diversis temporibus, ab Interpretibus libris quibusdam, domi privatim examinaverant.

Revisores Veteris Test. pridie Kal. Jul. Anni 1633. Leidam appulerunt, eodemque die Revisores unà cum Interpretibus convenerunt, & de ordine ac modo agendi deliberationibus præmissis, opus in nomine Domini indefesso labore, singulis diebus ante & post meridiem, in ædibus D. Bogermanni, Præsidis, peregerunt; tandemque revisionem Veteris T. mense Septembri Anno Christi 1634. absolverunt.

Tum vocati fuerunt Interpretes & Revisores Novi T. & toti operi finem imposuerunt mense Octobri Anno 1635.

Tandem, favente summo Numine, nova hæc Versio Belgica tam Veteris quàm N. T. diu ab Ecclesiis Reformatis expectata, auctoritate Illustriss. & Præpot. DD. Ordinum Generalium, quorum auctoritate & sumptibus erat composita, Anno 1637. primum in lucem prodiiit. Quanto deinde desiderio fuerit excepta, ac quanto numero fuerit dividendita, hoc Typographi, & nos omnes satis novimus. Vide hanc historiam descriptam in Vitis DD. Professorum Groeninganorum pag. 185. & seqq.

XII. Undecimò quæritur. Quot, & quinam fuerunt Interpretes & Revisores tam Veteris quàm Novi T.?

Resp. Interpretes Veteris Testamenti fuerunt tres, totidem etiam Novi T. Revisores Veteris T. fuerunt octo, totidem etiam Novi T. Sed quia quidam ante opus absolutum obierunt; ideo tam deputatos ab ipsa Synodo ad hoc opus efficiendum, quàm in eorundem loca surrogatos, ordine hîc proponemus.

Interpretes Veteris T. pluribus suffragiis electi fuerunt.

D. JOH. BOGERMANNUS,
Præses Synodi Nationalis, Pastor Ecclesie Leovardienfis, & postea S. Theol. D. & Professor Franequera.

D. WILHELMUS BAUDARTIUS, *Pastor Ecclesie Zutphanienfis.*

D. GERSON BUCERUS,
Pastor Ecclesie Verianæ in Zelanda; sed hic ferè sub finem peractæ interpretationis obiit.

Ad hos pluribus suffragiis proximè accesserunt,

D. Antonius Thysius.

D. Jacobus Rolandus.

D. Hermannus Faulkelius.

Nota Benè.

Idem quod accidit Interpretibus,

Interpretes Novi T. & librorum Apocryphorum constituti fuerunt à Synodo

D. JACOBUS ROLANDUS,
Synodi Assessor, & Pastor Ecclesie Amstelodamensis.

D. HERMANNUS FAUKELIUS, *Pastor Ecclesie Middelburgensis.*

D. PETRUS CORNELII,
Pastor Ecclesie Eucharistia.

Ad hos proximè pluribus suffragiis accesserunt,

D. Festus Hommius.

D. Antonius Walæus.

D. Jodocus Hoingius.

Sed propter mortem nonnullorum, à Synodo designatorum, hi fuerunt actualiter Interpretes N. T. & librorum Apocryphorum,

D. JACOBUS ROLANDUS,
hoc

hoc etiam nonnullis Revisoribus evenit: propterea tam à Veneranda Synodo designatos, quàm in quorundam loca à particularibus Synodis surrogatos Revisores in medium proferimus. Ipsi Interpretes etiam Revisoribus fuerunt adjuncti, & unà cum Revisoribus translationem examinârunt.

Revisores Veteris T. à Synodo deputati fuerunt

1. D. ANTONIUS THYSIUS, *S. Theologia Doctor, & ejusdem in Illustri Scholâ Harderwicenâ, postea in Leid. Acad. S. Theologia Professor.*

2. D. JOH. POLYANDER, *S. Theol. Doctor, & in Acad. Leidensi Professor, atque ibidem Ecclesia Gallo-Belgica Pastor.*

3. D. PETRUS PLANCIUS, *Pastor Ecclesia Amstel.* In hujus locum propter mortem successit *Jacobus Rolandus*, qui itidem obiit; propterea in locum eorum à Synodo Boreali electus est.

D. ABDIAS WIDMARIUS, *tunc in pago Uytgeest Pastor, postea in Acad. Groeninganâ S. Theol. D. & Professor.*

4. D. JODOCUS LARENUS, *Pastor Ecclesia Vliissingana.*

Hic sub opere Versionis ante revisionem obiit.

D. ANTONIUS WALÆUS, *S. Theol. D. & Professor in Academia Leidensi.*

D. FESTUS HOMMIUS, *Scriba Synodi Nat. Pastor Eccl. Leidensis, & Collegii Theol. D.D. Ordinum Hollandia Regens.*

Revisores Novi Test. à Synodo deputati fuerunt

1. D. SEBASTIANUS DAMMANNUS, *Pastor Eccl. Zutphaniensis & ipse Synodi Scriba.*

2. D. FESTUS HOMMIUS. In hujus locum successit.

D. JOHANNES ARNOLDI LINDANUS, *Pastor Eccl. Delphensis.*

3. D. GOSSUINUS GELDORPIUS. Illi successit.

D. GUILHELMUS NIEUHUSIUS, *Rector Scholæ Harlemensis.*

4. D. ANTONIUS WALÆUS. In ejus locum surrogatus est.

D. CAROLUS DEMATIUS, *tunc Pastor Eccl. Middelb. post in Ecclesia & Acad. Ultraj. Pastor, & S. Theol. D. & Professor.*

5. D. SIBRANDUS LUBBERTUS, in Acad. <i>Franequerana S. Theol. Professor</i>. Huic successit. D. BERNHARDUS FULLENIUS, <i>Pastor Ecclesiæ Leovardienfis</i>. 6. D. JACOBUS REVIUS, <i>Pastor Ecclesiæ Daventriensis, post Leida Regens Coll. Theol.</i> 7. D. FRANCISCUS GOMARUS, <i>S. Theol. Doctor & in Acad. Groeningana Professor.</i>	<p style="text-align: center;">Fri-
siâ.</p> <p style="text-align: center;">Tran-
silul.</p> <p style="text-align: center;">Groe-
ningâ</p> | <p>5. D. BERNHARDUS FULLENIUS, qui idem inter Revisores V. T. erat.</p> <p>6. D. JOHANNES LANGIUS, <i>Pastor Eccl. Vollenhoviana</i>. Huic successit.</p> <p>D. CASPARUS SIBELIUS, <i>Pastor Eccl. Daventr.</i></p> <p>7. D. UBBO EMMIUS, <i>Prof. Lingua Græca in Acad. Groeningana</i>. Successit.</p> <p>D. HENRICUS ALTINGIUS, <i>in Acad. Groening. S. Theol. D. & Prof.</i></p> |
|--|---|---|

Quandoquidem Ultrajectini, à parte Contra-Remonstrantium delegati, petierant, ut Revisorum ex Provinciâ Ultrajectinâ delegatio differretur, donec eidem Ecclesiæ de idoneis Pastoribus prospectum esset: ideo placuit Synodo delegationem illam differre, donec ab Ecclesiis Provinciæ Ultrajectinæ in unâ particulari Synodo communibus suffragiis nominari, & cum Interpretum ac Revisorum consensu atque approbatione eligi aliquando possent. Tandem electi sunt

8. D. ARNOLDUS TEEKMANNUS, <i>Pastor Ecclesiæ Ultrajectinæ</i>.	Ultr.	8. D. LUDOVICUS GERHARDUS à RENESSE, <i>Pastor Eccl. in pago Maerssen, post Bredæ Pastor, & S. Theol. Profes.</i>

Penes hos Interpretes & Revisores vel Veteris vel N. T. simul congregatos, fuit in locis dubiis extremum & summum de hac novâ Versione judicium.

XIII. *Duodecimò quaeritur.* Quales leges Interpretibus fuerunt præscriptæ?

Resp. Hæ sequentes, prout videre est in actis Synodi, sunt Interpretibus præscriptæ. 1. Ut Originali Textui semper religiose inhæreant, atque ipsas originalium linguarum phrasas, quantum orationis perspicuitas, & sermonis Belgici proprietates permittunt, sollicitè retineant. Si verò durior alicubi occurrat Hebraismus aut Hellenismus, quàm ut in Textu possit feruari, cum passim in margine diligenter annotent.

2. Ut ad supplendum hiantis Textûs sensum, quàm paucissima adjungant

gant verba, eaque in Textu alio caractere expriment, & uncinulis includant, ut à verbis contextûs dignosci possint.

3. Ut singulis libris & capitibus succincta & accurata argumenta præfigant; passimque in margine locos Sacræ Scripturæ parallelas annotent.

4. Ut adjungant brevia quædam Scholia, quibus Versionis ratio in obscurioribus locis reddatur: observationes autem doctrinarum addere, nec necessarium, nec consultum fuit judicatum.

XIV. Etiam Synodus consultius judicavit novam Versionem de integro componere, quàm veterem Belgicam corrigere: ita tamen ut ad evitandam offensionem ex nimia mutatione, ex veteri Versione omnia illa retinerentur, quæcunque salvâ veritate & sermonis Belgici puritate ac proprietate servari possent. Visum præterea fuit hanc Versionem non ex aliquâ aliâ Versione adornare, sed ex ipsis fontibus seu originalibus S. Scripturæ linguis, Hebræâ scilicet & Græcâ; adhibitis tamen in subsidium & collatis optimis versionibus, commentariis & scholiis, atque doctorum virorum in locis difficilioribus judicio. *Vide Acta Synodi Dordracenæ.*

XV. Præter has generales leges, quas Veneranda Synodus Interpretibus præscripsit, movit eadem Synodus adhuc particulares quasdam quæstiones: ex. gr. I. De Nomine JEHOVA, quomodo illud esset transferendum? Synodus judicavit, quum alia commoda atque usitata vox Belgica non extet, quâ vis istius nominis exprimatur, ut Interpretes vocem JEHOVA & JAH transferant per vocem *Heere*, majusculis literis scriptam.

2. Utrum nomina propria Veteris Test. exprimenda sint, uti sonant in lingua Sancta: an verò retinenda, uti nunc in Versione Vulgata leguntur? Placuit Synodo illa nomina ita retinenda esse, uti nunc leguntur: nisi forte exigua quædam mutatio in nonnullis necessaria videatur.

3. An distinctio capitum & versuum accuratior in multis locis adhiberi non debeat? Statutum fuit receptam capitum ac versuum distinctionem servandam esse; ubicunque autem mutatio quædam necessaria esse videbitur, eam in margine esse annotandam.

XVI. Restat ut aliquid de Versione Belgica librorum Apocryphorum adjungamus. De hac Synodus hæc sequentia decrevit.

1. Ut illi libri de novo ex Græco sermone in Belgicum verterentur.

2. Ut illi libri, etiam si sunt merè humani, in corpore Bibliorum nihilominus retinerentur: tum ne scandalum adversariis præberetur, tum e-

tiam quia nullæ Ecclesiæ eos ex corpore Bibliorum adhuc eiecerant. Judicavit tamen, ut melius à Scriptis Canonicis discernerentur, eos ad calcem omnium librorum Canonicorum, etiam Novi Testam. rejiciendos esse.

3. Ut à libris Canonicis justo interstitio & peculiari titulo discernerentur.

4. Ut iis exacta præfigeretur præfatio, in quâ Lectores, tum de auctoritate horum librorum, tum de erroribus, qui illis continentur, accuratè instituerentur.

5. Ut illi peculiari paginarum numero distinguerentur, & minoribus typis imprimerentur. Attamen jam ut plurimum iisdem quidem literis, sed longioribus & latioribus regulis in lucem emittuntur.

DISSERTATIO DUODECIMA.

Quæ est pars prima

D. E

T A L M U D E.

I. *Significatio Vocis תלמוד Talmud.*

Propriè significat Misnæ & Gemaræ.

II. *Talmud est Hierosolymitanum vel Babylonicum. Utrumque dividitur in Misnæ & Gemaræ; & in sex Partes generales, quæ iterum dividuntur in 63. Tractatus. &c.*

III. *Tempus & Auctores Misnæ, Talmudis Hierosolymitani & Babylonici describuntur.*

IV. *Stylus Misnæ & utriusque Gemaræ*

describitur.

V. *Viginti Tractatus Misnæ, translati in linguam Latinam, enumerantur. Describitur Historia quomodo hoc tempore Amstelodami omnes Tractatus Misnici transferantur & eduntur. Et per quem.*

VI. *Scripta Talmudica nimium laudantur & extolluntur à Juacis; nec continent Legem Divinam, nec Legem Orale a Deo institutam.*

SECTIO I.

Nter Judaica scripta primum & præcipuum locum obtinet Talmud, quod pro scripto authentico à Judeis habetur: propterea operæ pretium erit nonnullas quæstiones de eo proponere.

I. *Primò queritur. Quid Talmud propriè significat?*

Respon-

Respondeo. Talmud Hebraicè dicitur תלמוד; quæ vox propriè significat doctrinam, quæ accipitur à docente; & descendit à Rad. למד *discere*. Synechdochicè sumitur pro libro, qui omnem doctrinam & scientiam Judæorum comprehendit, & quicquid juris divini vel humani apud ipsos est. Vide Lex: Talm. Rad. למד. Plenius Talmud describitur ab eodem Auctore in lib. de Abbrev. “Talmud est opus doctrinale, sive Corpus doctrinæ magnum, à variis ac doctissimis quibusque Rabbini compilatum, multiplicem, omnium scientiarum doctrinam continens, & potissimum Jus civile ac canonicum Judæorum plenissimè ac perfectissimè proponens, ut secundo, dum illud universa gens & Synagoga Israëlita optimè feliciterque vivat, Talmud comprehendit duas partes, scil. משנה *Misnam* & גמרא *Gemaram*: sic enim ait Thisbi in voce הלמוד. המשנה והגמרא יחד נקראים הלמוד. Misna & Gemara simul vocantur Talmud. Misna est Lex Oralis, quam Deus in monte Sinai Mose dicitur tradidisse. Hæc inde à Mose fuit observata & successivè per oralem traditionem propagata: nam Moses nec ullus alius eam scriptis mandavit. Sed Moses tradidit eam Josuæ, Josua Senioribus, & sic deinceps, donec sub Antonino Imperatore Anno Christi 150. floreret Rabbi Jehuda, qui à vitæ sanctitate vocatus est Rabbi Jehuda hakadosch, h. e. sanctus; vel à dignitate Rabbi Jehuda Hammasi, h. e. princeps. Hic Rabbi videns Legem Oralelem oblivioni tradi, cogitavit de ea conservanda. Collegit itaque omnes schedulas, in quibus Judæi quædam memoriæ causa annotaverant, & ex iis Misnam composuit. Misna igitur continet textum per formam thesium vel aphorismorum. Hæc Misna publicam auctoritatem accepit, & ab omnibus Judæis tam in terrâ Sanctâ, quàm in Babyloniâ habitantibus, tanquam authenticum Juris Corpus, est recepta, & in Academiis approbata.

Verùm quia in Misnâ Lex Oralis tantum obiter describitur; ideo variis temporibus fuerunt doctissimi quidam Rabbini in terrâ Israëlitis & Babyloniâ, qui Commentaria in Misnam, ubique ferè in corpore Talmudico huic subjecta, composuerunt. Hæc Commentaria unicâ voce vocantur גמרא *Gemara*, h. e. supplementum: nam ea continet variorum auctorum disputationes, textus uberiores explicationes, variarum opinionum discussiones, & tandem veræ sententiæ decisionem.

Misna sæpè seorsim sine Gemarâ & sine vocalibus imprimitur; sed numerimè, scil. Anno Christi 1646. prodiit Amstelodami cum vocalibus magnitudine suâ ferè adæquans duas tertias Veteris T. partes. Sæpissime Misna & Gemara simul imprimuntur; adeo ut particula Misnæ, tanquam Juris textus præcedat, & Gemara cuilibet Misnæ, tan-

quam ejus in diversas sententias ventilatio ac decisio, immediatè subjiciatur.

Vox Talmud aliquando strictè sumitur pro solâ Gemarâ, uti in vulgari illo dicto Talmudico de *Idolol. cap. 1.* לעולם ישלש ארס שנותיו שליש במקרא ושלש במשנה ושלש בתלמוד *Semper dividat homo annos suos in tres partes, unam lectioni Biblica, alteram Misna, & tertiam Talmudi, h. e. Gemaræ.* Similiter in Paraphrasi Chald. in *Cant. 1. 2. & Prov. 15: 15.* nonnunquam etiam Misna vocatur Talmud: sic Thisbi in voce תלמוד ait: גם נמצא שהמשנה לכרה נקראה תלמוד כמו שאמרו אין לומדין הלכה מפ' תלמוד רוצה לומר מן המשנה *Invenitur etiam ubi Misna solum Talmud vocatur, ut quum dicunt. Non discunt lectionem ex ore Talmud, vult dicere, ex Misna.* Nos hîc sumimus vocem Talmud in latiori significatione; adeo ut illud duas illas partes, scil. Misnam & Gemaram simul contineat.

II. *Secundò quaritur.* Quomodo Talmud dividitur?

Resp. Variis modis dividitur. *Primò* dividitur in Talmud ירושלמי *Hierosolymitanum*, & בבלי *Babylonicum.* *Hierosolymitanum* est pro Judæis, in terrâ Israël's viventibus, conscriptum: nam post Urbis & Reipublicæ per Romanos excidium quædam Judæorum reliquæ in Palestinâ manserunt, ubi celebres Scholas sive Academias Jafnæ, Zephoræ, Cæsareæ, & Tiberiadi usque ad annum, post Christum 230. erexerunt, atque ibidem in terrâ illâ devastatâ hoc Talmud, constans tantum unico volumine in folio, composuerunt.

Talmud *Babylonicum* est compositum pro Judæis in Babylonia, & in aliis peregrinis terris habitantibus. Vastatâ enim Palæstinâ multi Judæi in Babyloniâ abierunt, & celebres Academias Nehardæ, Soræ, ac Rumbedithæ constituerunt. Hi, utpote in florentissimo regno habitantes, cæteris Palæstinis fuerunt digniores: & propterea hoc Talmud *Babylonicum*, ut præstantius & majus (constat enim quatuordecim voluminibus, vel pro ratione crassitiei etiam paucioribus) illud *Hierosolymitanum* auctoritate sua oppressit. Judæi antiqui & hodierni præcipuè secundum *Babylonicum* vitam suam instituunt, & utrumque majoris faciunt quàm ipsam S. Scripturam.

Secundò. Utrumque Talmud dividitur in Misnam, quæ iterum subdividitur in duos libros; & Gemaram. Hæc tamen non ubique illi subjicitur; excipiuntur enim viginti septem libri, continentes materiam, cujus observatio tantum locum habet in Templo & in terra Sancta, in quibus Gemara Misnæ non additur. Istas materias intactas, & Eliæ ac Messîæ venturo explicandas, propter exiguam Terræ recuperandæ & Templi reedificandi spem, reliquerunt.

Tertiò.

Tertiò. Talmud dividitur in sex generales partes, in quas primùm Misna à Rabbi Jehuda fuit divisa. *Prima* pars vocatur זרעים *Seminum*; quia agit de seminibus, frugibus, &c. *Vide de his uberius Buxtorfium in Abbrev.* *Secunda* pars appellatur מועד *festorum*; quia agit de festis, eorumque initio, fine, & modo eadem celebrandi. *Tertia* נשים *mulierum*; quia tractat de uxoribus ducendis, repudiandis, &c. *Quarta* נזקין *damnorum*; quia agit de damnis ab hominibus vel bestiis illatis, &c. *Quinta* קדשים *sanctitatum*; quia agit de sacrificiis, & variis rebus sacris. *Sexta* denique טהרות *purificationum*; quia agit de munditie & purificatione vasorum, &c. Hæ sex partes vocantur ששה סדרים *sex ordines*, quorum fit mentio in Paraphrasi Chald. quæ vulgò Jonathæ tribuitur, in *Exod. 26: 6.* וית שית ירען לחוד. כל קבל שית סדרי מתניתא. *Et sex aulas seorsim juxta sex Ordines Misnae.*

Quartò. Unaquæque pars generalis iterum dividitur in varios libros, qui singuli vocantur מסכת *Tractatus*. Tales libri sive Tractatus sex partium generalium sunt *sexaginta tres*. Prisci Judæi numerarunt solummodo sexaginta; sed illi tres libros, qui vocantur בבא *Bava*, acceperunt pro uno, & librum מכות *Maccoth* annumerarunt libro Sanhedrin. Præter hos 63. libros sunt adhuc *quatuor* alii breves tractatus seu libri, qui antiquis temporibus in Talmude non extiterunt, sed à posterioribus unà cum אבות פרקי *capitulis patrum*; quia quædam præcepta lectu utilissima breviter in se continebant, sunt adjecti. Horum primus est מסכת סופרים *Tractatus Scribarum*, qui agit de modo scribendi librum Legis in pergamento, &c. 2. אבל רבתי *Luctus magnus*, vel מסכת שמחות *Tractatus Lætitiarum*, scil. prohibitarum. Agit de Luctu, quibus cæremoniis mortui sunt lugendi. 3. כלה *Sponsa*, agit de ornamentis sponsæ, &c. 4. מסכת ררך ארץ *Tractatus via terra*, qui agit de moribus. *Vide plura apud Buxtorfium in Abbrev.*

Quintò. Tractatus sive Libri Talmudici dividuntur in Capita, quæ in universum totius Talmudis sunt 524. Galatinus in enumeratione Tractatum & Capitum parumper erravit:

Sextò denique Capita dividuntur in paragraphos, qui passim in Misnaliteris Hebraicis exprimuntur, ibidemque videri possunt.

III. *Tertiò queritur.* Quando, & à quibus Talmud est compositum?

Respondeo. 1. Misna, uti suprà diximus, est collecta à Rabbi Jehuda circa annum Christi centesimum quinquagesimum.

2. Præcipuus Auctor Gemaræ in Talmude Hierosolymitano est R. Jochanan ex tribu Joseph, qui in terra Israël per annos octoginta Caput.

Synagogæ fuit. Hic Jochanan unâ cum Rab & Samuele, duobus discipulis Rabbi Jehudæ hakkadosch, ex Magistrorum hinc inde dictatis hanc Gemaram circa Annum Christi 230. collegit, indeque Talmud Hierosolymitanum confecit.

3. Gemara Talmudis Babylonici est à Rabbi Asse unâ cum Rabbina inchoata, & ob mortem superioris à filio ejus Rabbi Mar, unâ cum Maremar absoluta, & tandem à Judæis approbata Anno Christi 500. Hi, scripturas antiquorum Rabbiorum colligentes, Talmud Babylonicum contexuerunt. *Vide Galat. lib. 1. cap. 5.* Sed *Buxtorfius in Synag. Jud. cap. 1.* perfectiùs hæc describit, cum ait: “Rabbi Asse, qui Caput Synagogæ, fuit incepit Mischnam exponere, singulisque annis duos tractatûs exponere, ita ut toto professionis suæ curriculo, bis quidem Mischnarum seu *Μισχναίων* expositionem absolverit; tractatûs tamen 35. tantum scriptos reliquerit, ut testatur *Rambam* in præfat. in tract. Talmudicum *דברי דם de Seminibus*. Professionem verò suam inchoaverat Anno Christi 367. Huic in rectoratu successit Anno 427. *Maremar*, ejusque collega fuit *Mar*, filius & *Rabb Asse*, qui inde, ubi *Rabb Asse* substiterat, laborem suum orsi sunt, & rem totam ad umbilicum perduxerunt. — Hi duo postremi in hoc opere LXXIII. annorum labore perfuncti sunt, ita ut Anno Christi 500. integrum Talmud absolutum, obsignatum, Talmudisque Babylonicum nomen consequutum fuerit, & ab omnibus Judæis ceu authenticum Juris Civilis & Canonici Corpus receptum, cujus legibus universa Judæorum gens, tum in rebus sacris, tum in rebus politicis, in hanc usque diem regitur.”

IV. *Quartò queritur.* Quali stylo & dialecto Talmud est conscriptum?

Respondeo 1. Misna constat lingua Hebræa facili, pura, multisque obvia; sed stylus ejus est succinctus, concisus, & varios sensûs sæpe admittens. Ita testatur hæc de re *Majem*, in Porta Mosis, Arabicè edita, & Latinitate donata ab *Eduardo Pocockio pag. 78, 79.* ubi sic ait: “Ufusque est, in ipsa (Misna scil.) sermonis genere curto, quod multos in se sensûs comprehendat; sibi quidem pro acumine innato, atque ingenii bonitate, perspicuo, at illis qui ipso inferiores, obscuro. Ita siquidem docti, et qui antiquitûs floruerunt sibi ipsis (libros) componebant: ideoque visum est cuidam è discipulis ipsius, scil. R. Chajæ, librum componere, in quo vestigiis præceptoris sui insistens, quæ in verbis ipsius diffusa essent explicaret: estque is (liber) *Tosiftha*, in quo propositum, ipsi fuit *Misnam* explicare, atque (ipsi) quæstiones addere, quæ è Misna, non-

„nonnisi adhibito labore erui possint; quas tamen eruit, utita nobis in-
„dicaret quomodo conclusiones è Misna eliciamus. „ Propter hanc diffi-
cultatem R. Schelomo Jarchi commentaria in Misnam & in Gemaram
composuit, quæ in margine ad latus Textûs Talmudici interius passim in
Talmude Babyl. conspiciuntur.

2. Gemara utriusque Talmudis constat dialecto Chaldæa impurissima,
cui infinita vocabula peregrina, scil. Persica, Arabica, Græca, Latina,
aliarumque linguarum immixta sunt: hoc factum est ob Judæorum, in
illas Gentes, deportationes & exilia, à quibus singulis aliquid retine-
runt, & linguæ suæ admiscuerunt. *Vide Cl. Hotting. in dispt. de usu
Script. Hebr. in Novo T.* Cùm Judæi in Babylonia habitarent, pura diale-
cto Chaldæa usi fuerunt; sed subsequentibus temporibus, quò longius
tempus intercederet, eò etiam magis à primæva illa puritate deflexe-
runt. Sic Paraphrases Onkelosi & Jonathæ in Prophetas, quia circa tem-
pora Christi, diu ante Gemaram sunt compositæ, puriori dialecto con-
scriptæ sunt quàm Gemara, quæ demum post aliquot sæcula à Nativ.
Christi composita est. *Elias Levita* præfat: in Methurgem. de Gemara
Babyl. simile etiam testatur: Stylus, inquit, Gemaræ **מורכב מן הרבה**
לשונות בבלי ויוני ורומי ופרסי *compositus est ex variis linguis, Babylonica,*
Græcâ, Latinâ, & Persicâ. Majemon T. 1. Iad. Chaz. P. 1. vocat hanc diale-
ctum *Aramaam*. **לשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון** *Lingua Aramaa,*
mixta ex aliis linguis, usitata fuit omnibus Babyloniis, tempore, quo Talmud erat
compositum. De stylo Gemaræ Hierosolymitanæ legitur alibi **לשון סרסי**
קרוב היא ללשון ארמי ואמר אני שזה לשון גמרה ירושלמי ואמות *Lingua Syriaca vicina est Lingua Ara-*
mae, & ego dico, quòd sit Lingua Gemara Hierosolymitana, quam Gentiles vo-
cant Syriacam Linguam. Ex his apparet, quòd Textus Talmudicus intelle-
ctu sit difficilis, quòdque eum non possit intelligere, qui tantum linguæ He-
brææ est peritus.

V. Enumerantur ordine temporis viginti Tractatus Misnæ, qui diversis
temporibus à diversis Viris eruditissimis sunt translati.

1. **מסכת סנהדרין** (*Tractatus Sanhedrin.*) Agit de Synedriis, judiciis
& suppliciis Capitalibus.

2. **מכות** *Maccoth* (plagæ.) Agit de pœna falsi testimonii, exilio,
aflyis & flagellatione. Hi duo Tractatus sunt translati, notis variis illu-
strati, & simul editi in quarto à Johannè Coch, Bremensi, & impressi
Amstelodami apud Johannem Janssonium Anno 1629.

3. מידות *Middoth* (mensuræ.) Tractat de mensuris Templi. Hic Tractatus est translatus, notis illustratus & editus in quarto à Constantino L'Empereur, Professore Leidenſi, & impreſſus Lugduni Batavorum apud Bonaventuram & Abrahamum Elzevirios Anno 1630.

4. בבה קמה *Baba kama* (porta prima.) Scribit de legibus Hebræorum forenſibus. Est translatus & notis illustratus ab eodem L'Empereur, & editus in quarto Lugduni Batavorum ex Officina Elzeviriorum Anno 1637.

5. יומא *Joma* (dies expiationis.) Aliàs vocatur יום הכפור *Jom hak-kippur*, (dies expiationis.) Agit de ſacrificiis & cæteris miniſteriis diei expiationis. Est translatus & editus in quarto à Roberto Sheringhamio, variisque notis illustratus, & impreſſus Londini Anno 1648. typis J. Junii.

Hic idem Tractatus ob defectus exemplarium ſecundâ vice est impreſſus Franequeræ in octavo apud Wibium Bleck Anno 1696. procurante ejus editione Clariffimo Jacobo Rhenferdio, ibidem Linguae Sanctæ Professore meritiſſimo.

6. שבת *Sabbath* (Sabbathum.) Agit de Sabbatho & de operibus eo die agendis vel omittendis, &c.

7. עירובין *Erubhin* (commixtiones.) Docet quomodo vesp̄era Sabbathi, die Veneris à variis vicinis cibis colligatur, &c. Hi duo Tractatus sunt simul editi in quarto, & translati unâ cum Commentariis Majemonis & Bartenoræ, à Sebastiano Smidt, Professore Argentoratensi, & impreſſi Lipsiæ Anno 1661. expensis Friderici Lanckischii, procurante utriusque Tractatus editionem Johanne Benedicto Carpzovio, Professore in Acad. Lipsiensi celeberrimo, Amico à multis annis chariſſimo.

8. זבחים *Sebhachim* (ſacrificia.) Agit de ſacrificiis, quæ, qualia, quo tempore, quo loco, & à quibus maſtari, parari & offerri debeant.

9. ברכות *Berachoth* (benedictiones.) Agit de precibus & gratiarum actione pro terræ fructibus, &c.

10. נדרים *Nedarim* (vota.) Docet quæ vota ſint obligatoria aut quæ non; qui vovere poſſint, qui non, &c.

11. נזיר *Nafir* (Nafiræus.) Agit de Nafiræis & ipſorum voto, quo ſe ab aliis ſeparabant, &c.

12. שבועות *Schebhuoth* (juramenta.) Tractat de juramentis, qui ad illud idonei, qui non, &c.

13. כריתות *Kerithuth* (excisio.) Agit de exciſione animarum ex ſculo

culo futuro, & de peccatis, quæ excisionem merentur. Hi sex præcedentes Tractatus sunt in linguam Latinam translati à Johanne Ulmanno, Argentoratenſi, & ita ſimul Latinè tantùm in quarto editi, & impreſſi Argentorati, literis Spoorianis Anno 1663.

14. פִּרְקֵי אֲבוֹת *Pirke abboth* (Capitula Patrum.) Agit de Patribus Legis, qui Legem Oraleſem inde uſque à Moſe acceperint, docuerint & propagarint. Editus eſt à Johanne Leuſdeno, & impreſſus Ultrajecti Anno 1665, per Meinardum à Dreunen, Academiæ Typographum.

15. סוֹטָה *Sota* (declinans.) Agit de muliere declinante, quæ in ſuſpicionem adulterii venit, &c. Hic Tractatus eſt translatus & editus in quarto unà cum varijs textibus ex Gemara à Johanne Chriſtophoro Wagenſelio, Profefſore celeberrimo & meritiffimo, ac impreſſus Altdorſi Noricorum, Anno 1674.

16. שְׁקָלִים *Schekalim* (Sicli.) Quiſque quotannis ſiclum penſitare tenebatur pro emendo ſacrificio jugi & quotidiano. Hic Tractatus editus eſt in octavo unà cum Lexico Rabbino-Philologico, & translatus à Johanne Henrico Othone, Hel. Bernate, in Acad. Lauf. Philoſ. Profefſore, & impreſſus Genevæ Anno 1675. ſumptibus Johannis Hermanni Widerhold.

17. עֲבוֹדַת זָרָה *Abhoda ſara* (cultus alienus) vel עֲבוֹדַת אֱלִילִים *Abhoda Elilim* (cultus Deorum ſcil. falſorum) aut עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים *Abhoda cohabhim* (cultus ſtellarum.) Agit de idololatria ac vitanda omni converſatione ac ſocietate cum Chriſtianis idololatriſ. Hic liber in editione Veneta extat, ſed ex Baſilienſi editione (volentibus ſic Chriſtianis) totus eſt omiſſus: quia plurima contra Chriſtum & Chriſtianos continet.

18. תָּמִיד *Tamid* (Juge.) Agit de Sacrificio Jugi, quod fiebat quotidie ex duobus agnis, quorum alter mane, alter veſperi offerebatur. Hi duo Tractatus ſunt translati & editi in quarto à Guſtavo Peringero, Sueco, olim Profefſore in Acad. Upſalienſi, & impreſſi Altdorſi Noricorum Anno 1680. apud Johannem Henricum Schönerſtedt. Eodem anno, eademque forma poſterior Tractatus *Tamid* eſt etiam editus à Michaële Arnoldi, & impreſſus Franequeræ apud Johannem Gyselæer, Academiæ Typographum.

19. תַּעֲנִית *Taanith* (jejunium.) Tractat de jejniis & antiquo jejunandi modo. Hic Tractatus ex Hebræo ſermone in Latinum eſt verſus, commentariis ſue illustratus, à Daniele Lundio, Sueco, & impreſſus in octavo Ultrajecti apud Franciſcum Halma, Academiæ Typographum, Anno 1694.

20. ראש השנה *Rosch hasschana* (initium anni.) agit de novi anni initio, ejus juribus & solennitatibus. Est translatus in linguam Latinam, & notis illustratus ac editus in quarto ab Henrico Houting, Amstelodamensi, & impressus Amstelodami Anno 1695. apud Henricum & Viduam Theodori Boom.

Hos omnes Tractatus possideo: & propterea certò possum asserere eos esse translatos & editos. Audivi præterea alios Auctores Tractatùs Misnicos transfuisse; sed cum eos non viderim, volui eos potius præterire. Cùm hæc scripsissem Vir aliquis eruditus me de sequentibus informavit:

21. Gulielmus Guisius, natione Anglus, hos sequentes Tractatus Misnicos Latine vertit, & notis quibusdam exoticis illustravit, scil. ברכות *Berachoth*, benedictiones. פאה *Peah*, angulus. דמאי *Demai*, res dubia. כלאים *Kilaim*, heterogenea. שבועה *Schebbihith*, septimus. תרומות *Terumoth*, oblationes. מעשרות *Maaferoth*, decimæ. A principio usque ad Sectionem quartam Capitis tertii. Hæc omnia sunt edita Latine in quarto Oxonii è Theatro Scheld. Anno 1640.

22. Hoc tempore Amstelodami imprimuntur omnes Tractatus Misnici Hebraicè, & Latine translati, literis elegantibus & splendidissimis in folio. In omnibus Tractatibus præponitur Textus Misnæ, qui Latine transfertur, & infra Commentaria Bartenoræ, Maimonidis & Guisii in prioribus, atque Viri doctissimi Gulielmi Suzenhusii Latine sequuntur, quibus Textus Misnæ illustratur.

23. Prima sexta pars Misnajoth, vocata זרעים *de seminibus*, jam splendide impressa est; continetque undecim Tractatus: scil. septem præcedentes, & quatuor sequentes: nempe מעשר שני *Maafer scheni*, decimæ secundæ. חלה *Challa*, placenta. ערלה *Orlah*, præputium, & בכורים *Biccurim*, primitiæ.

24. Auctor, qui primum volumen Misnajoth, sive undecim hos Tractatus tam splendide & luculenter edidit, & variis doctissimis notis illustravit, est vir Doctissimus & in Lingua Misnica & Talmudica peritissimus D. GULIELMUS SUZENHUSIUS, natione Groeninganus, Vir de literatura Hebraica jam modò optimè meritis, & qui deinceps, edendis cæteris quinque voluminibus magis magisque merebitur. Deus Auctori & Editori vires & sanitatem concedat, ut, quod incepit, feliciter continuet, & ad umbilicum perducatur.

Plura jam de toto hoc Viri doctissimi instituto non dico: quia unusquisque, ex edito hoc primo volumine & ex altero volumine, jam sub prelo sudante,

sudante, quod simul cum hoc *Philologo Mixto* lucem adspiciet, totum institutum hujus præstantissimi & nunquam satis laudandi Operis poterit videre & examinare.

E. diverticulo in viam revertamur.

VI. *Quintò queritur.* An Talmud sit divinæ & infallibilis auctoritatis?

Resp. Primò. Judæi magni faciunt Talmud, imo majoris faciunt quam ipsam S. Scripturam. Nam hanc aquæ, & illud vino comparant. *Tract. Sopherim cap. 15.* dicitur נמשלה המקרא כמים והמשנה כין והתלמוד כקונדיטון *Similis est Textus Biblicus aqua, Misna vino, & Talmud condito.* Alibi comparant Legem scriptam cum sale, Misna cum pipere, & Talmud cum aromatibus. In Gemara Hieros. *Tract. Berachoth cap. 1. fol. 3. col. 2.* dicitur: חביבין דברי סופרים מרברי תורה שנ' כי טובים דורך מין *Dilectiora sunt verba Scribarum præ verbis legis, juxta id quod dicitur, amores tui meliores vino.* Dicunt Legem Moïsis non posse explicari sine Talmude, illamque fundatam esse super hoc. Rabbi Bechai in libro כד הקמה *fol. 77. col. 3.* citante Buxt. in Abbrev. ait: כי עיקר התורה היא תורה שבעל פה שאין תורה כי עקר שבעה כ' כולה להתבאר כי אם על ידי תורה שבעל פה *Nam fundamentum legis scriptæ est lex Oralis. Etenim Lex scripta non potest explicari, nisi per legem Orale.* Hinc studium Talmudicum maximè commendatur à Judæis. In libro מנחת הכהן *Altare aureum, cap. 6* scribitur: Studium Talmudicum omnibus aliis studiis & scientiis præfertur, idque ex communi Doctorum sententiâ: ממנו למעדה אין התלמוד המקורש אין *Sanctissimo Talmude nihil est superius.* Hinc oritur vulgaris illa Rabbinorum sententia, בני הזהר בדברי תורה *Fili mi, attende ad verba Scribarum magis, quam ad verba legis, scil. Moïsis.* Et ut Judæi magis hoc Talmudis studium commendarent, dicunt ipsum Deum in Talmude studere: sic in *Tract. Sabbath* ajunt: *Quum horæ diei duodecim sint, tribus Deum studere in Lege, aliis in Talmude.* Simili ferè modo etiam mandant, ut homines distribuant annos suos, uti suprà ad *quest. 1.* diximus: לעולם ירש אדם שנותיו וכו' *Semper in tres partes distribuatur homo annos suos, tertiam partem lectioni Biblicæ impendat, tertiam Misnæ, tertiam Talmudi.* Hinc de educatione puerorum talem constituerunt regulam in *Capitulis patrum cap. 5, 21.* בן חמש שנים *Filius 5. annorum ad Bibliam; 10. annorum ad Misnam; 13. annorum ad præcepta observanda; filius 15. annorum ad Talmud; filius 18. annorum ad nuptias, &c.* Ex his antecedentibus, ut & ex poenâ, quam judicant Legis Oralis transgressoribus esse infligendam, apparet quanti faciunt ea, quæ in Talmude continentur. Rabbinorum trita regula est in *Talm. Erubim fol. 21. b* מיתה חייב הכמים על דברי חכמים *Quicumque trans-*

transgreditur verba sapientum, reus fit mortis. Et in Gittin cap. 5, מר אמר כל, Mar dixit, quisquis sapientum verba subsannat, in stercus fervens (apud inferos) projicietur. Propter hanc fictam præstantiam Legis Oralis mandant ut unusquisque ei fidem absolutam adhibeat: sic Selomo Jarchi in *Deut.* 17: 11. ait: Non declinabis à verbis sapientum **אפילו אומר כך על ימין שהוא שמאל ער שמאל שהוא ימין** *Etiam quamvis de dextrâ diceret, eam esse sinistram; vel de sinistrâ, eam esse dextram.*

Secundò. Talmud revera non continet Legem Orale[m] Mosi à Deo traditam, nec est comparandum cum Verbo Dei, multò minùs ei præferendum, neque tanti ullo modo est faciendum, quanti Judæi illud faciunt. Hac ex his sequentibus rationibus manifesta fient.

Ratio 1. Quia non datur Lex Oralis præter Legem scriptam Mosaicam; ergo ea non continetur in Talmude. Lex enim est perfecta: sic ait Psalmista *Psal.* 19: 8. **תורת יהוה תמימה** *Lex J E H O V A E est perfecta.* Et Moses *Deut.* 5: 2. ait: *Non addetis ad verbum quod ego precipio vobis, neque auferetis ab eo.* Nullibi etiam in toto Pentateucho fit mentio Legis Oralis traditæ; ergo non datur talis Lex. Nam Moses talem necessariam historiam, concernentem fundamentum & articulum fidei, ex quo omnis Judæorum Theologia dependet, silentio non præterisset. Præterea Deus in totâ Lege nullam observantiam à nobis exigit, quàm Legis scriptæ à Mose; ergo non datur alia Lex Oralis. Adstipulantur Christianis non tantùm multi Judæi, sed etiam integræ Judæorum Sectæ, ut Zadducæorum, Samaritanorum, & Karræorum, quorum posteriorum adhuc hodie magna copia est in Poloniâ, Russiâ, & alibi. Si igitur non detur Lex Oralis; ergo ea non potest contineri in Talmude. Deinde vix aliquid est in Talmude, quod sapit Legem Divinam. Ibi enim variæ disputationes Magistrorum & Scholarum sententiæ continentur. An lex Divina ita solet agere? An ea variorum Auctorum sententias & lites solet enarrare? An hoc est S. Scripturam, quæ tamen ex sententiâ Judæorum est divinæ auctoritatis, magni facere, quòd eam respectu dignitatis infra Talmud collocent?

DISSERTATIO DECIMA TERTIA,

Quæ est pars secunda

D E.

T A L M U D E.

2. Talmud non est divinæ Auctoritatis: quia continet multa impia & blasphema in Deum, & in Jesum Christum.

3. Etiam sæpe contra S. Scripturam determinat, & contradictoria esse vera asserit.

4. Talmud constat infinitis fabulis & mendaciis: Fabulæ sunt quæ narrantur de Leviathane, de Tauro,

de Ave bar Fuchne, de Rana & Leone.

VII. Variæ sunt causæ fabularum.

1. Nam omnia Literaliter explicant.

2. Nominum Propriorum Etymologias expiscantur. 3. Nimirum tribuunt Kabbalæ. 4. Etiam Antiquitas rerum gestarum solet vim fabulis addere.

Superiori dissertatione quatuor quæstiones de Talmude absolvimus, & quintam inchoavimus, quâ queritur: An Talmud sit divinæ auctoritatis? Negativam sententiam unâ ratione incepimus probare; jam sequuntur cæteræ rationes proponendæ.

Ratio 2. In Talmude continentur multa impia, & in Deum atque Jesum Christum blasphemia; ergo non est divinæ auctoritatis. Impium est quod in Tractatu Cholin, pag. 60. b de Deo dicitur: Judæi credunt solem & lunam 21. annos fuisse æquales; sed postea, quia luna dicebat, impossibile est duos simul regnare; ideo Deus imminuisset lunam, quæ tum vix potuit placari. Tandem Deus præcepisset populo Judaico, ut sacrificium expiatorium pro se offerrent, quo hoc facinus perpetratum (absit blasphemiam) expiaretur: sic enim dicit Talmud **הביאו קרבן על שמיעטתי את הירח** Offerre oblationem eò quod lunam imminui. Ita in Basil. & Amstelodamensi Edit. legitur: sed in Edit. Venetâ habetur pejus: **הביאו כפרה עלי וכו'** Offerre oblationem propitiatoriam pro me, &c. O quam diversus est hircus, qui Novilunio offerebatur, de quo dicitur, **הטאה לאל** in oblationem pro Dei peccato. Hircus iste erit propitiatio pro me, quia lunam imminui. In aliis Edit. habetur **זכרון** erit recordatio, eò quod lunam imminui. Vide plura in Synag. Buxt. Cap. 17.

Blasphemum & putidum Judaicum mendacium est, quod legitur in Talmude, scil. *Deum tanquam Ornatricem discerniculo Evæ capillos ornassee, illi præcuisse, & cum illâ in paradiso saltasse.* Hoc probant ex Gen. 2. *Et adduxit eam ad Adamum,* hoc est, Deus illam ad Adamum adduxit, eo modo quo sponsa adduci solet, eleganter nempe comptam & calamistratam cum tripudio & saltatione. *Vide Synag. Buxtorf. cap. 28. Præterea in Capit. R. Eliezer Cap. 12. legitur; Deum ipsum Adamo & Evæ in nuptiarum celebratione ministrasse, & conopæum ipsum, sub quo desponsati sunt, confecisse, Angelos tibiis & tubis choream duxisse & saltasse.*

Impium & blasphemum est, quod legitur in *Baba Metzia cap. 7. Cum olim Rabbini quidam adversus R. Eliezerem instituissent disputationem; Deus, voce cœlitis demissâ, sententiam contra illos pro R. Eliezere protulit; quapropter indignati Rabbini, Deum anathematis poenâ damnârunt. Tum, Deus ipse subridens, inquit, Filii mei me vicerunt. Vide Hotting. in supra alleg. disput.*

Etiam Talmud multa blasphema in nostrum Jesum continet; scil. quòd ex adulterâ ac pollutâ natus fuerit; quòd magus, idololatra, legisque subversor extiterit; quòdque tandem ob sua scelera meritò sit suspensus. *Vide Galat. lib. 1. cap. 7. Locus Talmudicus invenitur in Sanhedrin cap. 7. fol. 67. a incipiens כל הייבי מיתות וכו' Pauca tantum excerpemus. Qui integrum locum legere desiderat, adeat Lex. Talm. Buxt. in voce סטר Sic fecerunt filio (qui antea vocatur Seducor) Stada (h. e. scortatrici: Stada enim est nomen appellativum, & denotatur Maria) & suspenderunt eum in vespera Paschatis. Hic filius Stada fuit filius Pandira. ---- Attamen dico; Matrem ejus fuisse Stadam, Mariam videlicet illam plicatricem capillorum mulierum, & declinavit à marito suo. Multi Judæi, Galatinus, Schickardus, alique negant hîc de nostro Messîâ agi: quia differentia annorum 110. inter hunc & nostrum Messîam intercessit. Sed Judæi hoc studio fecerunt, ut tantò minus impostura à Christianis animadverteretur, quorum offensam & punishmentem verentur. Constat etiam Judæos in peregrinis historiis sæpissime hallucinari: ergo non mirum si etiam hîc ex oscitantîâ vel datâ operâ errent. Circumstantiæ ferè omnes satis demonstrant in loco illo Talmudico de nostro Messîâ sermonem esse. (1.) Vocatur Ben Pandira: sic noster Jesus Nazarenus passim à Judæis nominatur. *Vide Lex. Talm. in voce פנדרה.* Etiam apud Damascenum in Genealogiâ Mariæ occurrit Pantheris nomen, qui Mariæ proavum Pantherum dictum scribit, & apud Epiphanium, atque Origenem, contra Celsum, Josephi parens Jacobus, ipseque Josephus, Pantheri appellantur. *Vide תשובת יהודה**

Cl. olim praeceptoris D. Hoornbekii, lib. 3. cap. 2. (2) Hæc Stada dicitur fuisse Maria, & Maria mater Ploni h. e. N. Solent enim Judæi nomen nostri Jesu reticere. (3) Vocatur Seducitor populi: pro tali olim Jesum habitum fuisse testantur historia Evangelicæ. (4) Dicitur Suspensus in vespera Paschatis. Reliquas convenientias vide in Lex. Talm. Rad. סטר. Non etiam mirum est Judæos antiquos tali odio nostrum Jesum persequutos fuisse; quum adhuc novitii, qui sub dominio Christianorum habitant, nihilo meliores sint. Vocant enim Jesum per contemptum תלוי suspensum, & Christianos עבדי התלוי cultores suspensi. Vidi Judæum ad mentionem Jesu in terram spuisse, ut illo sputo ostenderet indignationem & iram, quam propter auditum nomen Jesu conceperat. Non tantum Jesum Christum ita oderunt, sed etiam Christianos, quos indignis nominibus nominare solent. Vocant enim eos גוים Gentes, Edomæos, Hæreticos, Epicuræos, Atheos, Carnem & Spiritum, Præputiatis, Canes, Cuthæos, Ammonitas, Moabitas, Cæcos, Impuros, &c. Vide Thes. Phil. Hotting. lib. 1. cap. 1.

Ratio 3. Talmud non est divinæ auctoritatis: quia sæpe contra S. Scripturam determinat, & planè contradictoria vera esse asserit. Deus *Exod. 21: 15.* ait: *Qui percutit patrem suum, aut matrem suam, omnino morte plectitur.* In *Misna Tract. Bava kama, cap. 8. §. 3.* dicitur המכה את אביו ואת אמו ולא עשה כהם חנוה *Percutiens patrem suum aut matrem suam, neque vulnus fecerit, tenetur quidem ad hæc quinque, ut satisfaciatur in damno, dolore, curatione, cessatione & ignominia; attamen à mortis supplicio eum liberant contra expressa verba legis. An hic distinguit Legislator? An non, ut omnes exceptiones rejiceret, gemino vocabulo מות יומת moriendo morti detur, pœnam mortis sancivit? Quod hic sit verus Legis sensus, probatur etiam ex versu 17. ubi, qui verbis tantum parentes impetit, morti adjudicatur: Qui maledicit patri suo aut matri suo, omnino morte plectitur.* Ergo si verbis tantum patrem aut matrem lædentes, sint occidendi, multò magis illi qui eos verberant. Nihilominus *Misna* hic contrariatur; ergo non est divinæ auctoritatis: quia Deus sibi non potest esse contrarius.

Deinde in *Misnâ* opiniones & sententiæ Domus Hillel & Schammai planè contrariæ & contradictoriæ habentur pro veris & divinis. In *Massechet Erubbin* narratur, quod, postquam Hillelitæ & Schammaitæ per integrum triennium inter se contendissent, & planè contradictoriam opinionem defendissent, tandem בת קול celeste oraculum se interposuerit, & dixerit אלו ואלו דברי אלהים חיים *Hæc & illa sunt verba Dei viventis.* Attamen impossibile est duo contradictoria simul esse vera.

Ratio

Ratio 4. Talmud non est divinæ auctoritatis: quia constat infinitis ferè fabulis & mendaciis. Talmud Tract. *Sanhedrin* fol. 21. *b* incunabula urbis Romæ adscribit Gabrieli tempore Salomonis, cum ait: **בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול שבומי** *Ea hora qua Salomon duxit filiam Pharaonis, descendit Gabriel, & fixit calamum in mari, qui attraxit cœnum, & in eo adificata est civitas magna, quæ est Roma.* Sed in Medrasch Psal. 10. adscribuntur hæc incunabula Romulo & Remo. *Mortuâ matre Romuli & Remi, lupa sese obtulit, quæ eos lactavit, qui deinde surrexerunt, & duo magna turgia Romæ exstruxerunt.* Vide Lex. Talm. Rad. **רום**.

In Tractatu de Sabbatho Cap. 16. fol. 119. *a* narrantur duæ fabulæ; una Lanii alicujus, qui infinitas divitias congesserat; quia, quando in manus incidebat pecus saginatum, illud in Sabbathum sibi servabat, ut illum diem bonis carnibus honestare posset: altera cujusdam Josephi, qui propter pisces lautissimos, quos in honorem Sabbathi diebus Veneris emebat, regias opes acquisivit. Vide has fabulas plenius enarratas in *Synag. Buxt. cap. 10.*

Sabbathi præstantia etiam in *Sanhedrin*. fol. 65. 2. probatur à R. Akibha tum ex fluvio Sambathione, qui per sex hebdomadæ dies tam vehementis est fluxus, ut magnos secum lapides rapiat, ita ut per totam hebdomadam innavigabilis sit; tum etiam ex Turni Ruphi paterno sepulchro, quod per totam hebdomadam crasso vapore, & tetto ignis stygii fœtore inficitur; Sabbatho verò omni omniño fœtore caret. *Vide cætera in Synag. Buxt. cap. 11.* Quis non videt has meras esse fabulas?

Similes fabulas etiam narrant de Leviathane, de Tauro, de Ave illa bar Juchne, de Ranâ & Leone. Talmud in *Baba Batra* cap. 5. fol. 74. ait: Deum *Leviathanem* illum evirasse, fœminam mactasse, sale condidisse, & in dies Messiæ reservare, ne propter illius piscis imensam magnitudinem totus orbis desolaretur. Eodem ferè modo Deus cum ingenti illo *Tauro*; qui quotidie mille montes depascitur, egit. Tempore adventûs Messiæ etiam mactanda est illa *Avis*, **בר יוכנה** *Bar Juchne* appellata, quum, uti legitur in Tract. *Bechoroth* pag. 57. aliquando ovum è nido decidisset, trecentas proceras cedros casu suo prostravisse, tandemque fractum, sexaginta pagos inundasse dicitur. Ne aliquis de veritate hujus fabulæ dubitaret, Rabbinus aliquis, fide dignissimus, testatur simile quid de *Rana*, in *Baba Batra* Cap. 5. pag. 73. *Dixit Rabba bar Channah, Ranam aliquando vidi, quæ magnitudine pagum æquabat. Sed quantus erat pagus ille? Sexaginta domos capiebat. Accessit serpens immanis, qui ranam absorpsit.*

Verum supervenit corvus, qui serpentem cum ranâ tam facile devoravit, quam vulpes gyrum comest, & inde in arborem proximam evolavit. Quantæ crassitiei & altitudinis debuit fuisse illa arbor? Similis fabula narratur in Tract. Cholim cap. 3. pag. 59. de Leone, quod cum rugiret, etiamsi passuum millibus quadringentis Româ abesset, omnes mulieres gravidæ Romæ abortierint, & muri urbis conciderint: sed quum passuum millibus centum proprior accessisset, iterum ita rugiit, ut omnibus hominibus Romæ dentes exciderint, & Imperator, de sedili suo corruens, parùm à morte abfuerit. *Vide de his Synag. Buxt. cap. 36.* Quis non videt hæc putida esse mendacia? Talibus tamen abundat Talmud. Possem plurima similia exempla proferre ex Talmude, nisi hæc adducta crederem sufficere ad satisfaciendum avido Lectori. Ex his omnibus apparet quantæ auctoritatis Talmud esse debeat, & quanti sit à Christianis faciendum.

VII. *Sextò queritur.* Quomodo, & unde tot fabulæ in Talmud, & in cætera scripta Judæorum irrepererunt?

Resp. Variæ possent assignari causæ, ob quas tot fabulæ irrepererint: nos tantùm præcipuas assignabimus. Harum prima est: quia Judæi omnia, quæ in Veteri T. occurrunt, *literaliter*, explicant, quum tamen multa allegoricè debeant explicari. Hinc fingunt talem regulam, quæ habetur in præfat. Raschi ante Canticum Canticor. **אִין מְקַרְא יוֹצֵא כִיר' פִּשּׁוּט** *Textus non elabitur manus sue nuditatis, & literalem ejus auditionem*, h. e. etiamsi textus allegoricè aliquid aliud significet, nihilominus ejus literalis sensus est verus, neque est contemnendus. Etiam figuratissimas Prophetarum similitudines secundùm verba solent explicare. Ex. gr. Propheta Jesaias Cap. 7. vers. 20. ait: *In illa die radet Dominus novaculâ istâ mercenariâ pilum capitis & pedum, etiam barbam ipsam consumet.* Non quidem negant hæc allegoricè posse intelligi; attamen sensum literalem non esse prorsus ociosum autumant. Propterea introducunt Deum ut aliquem tonsorem, qui Regi Assyriæ pilos abrasit. Fabula hæc occurrit in *Sanhedrin*, pag. 96. a. Et quia tonsura, utpote opera nimis vilis, Deo non videtur convenire, ideo apparentem illam absurditatem excusant pag. 95. bin fin. **אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו** *Dicit Rabbi Abo, nisi textus [expresse] scripsisset, non possibile (aut fas) fuisset illud dicere.* Vide plura in *Bechinat Happeruschim* pag. 116. &c. Si quis similiter loca Novi Test. de Christo agentia, uti quando vocatur *Via*, *Fanua* &c. literaliter explicaret, planè absurdus esset, & absurdos sensus inde eliceret.

Secunda causa fabularum hæc est: quia Judæi Nominum Propriorum

Etymologias sæpissime expiscantur; & ex illis tales qualitates, aut res gestas hominibus attribuunt, quæ cum etymologiis conveniunt: ex. gr. Nonnulli ex nomine *Johannis* concludunt talem hominem, tali nomine insignitum, esse bonum, quum tamen nomen ut sic nullius qualitatis indicium sit. Eodem modo solent Judæi ex Nominum significatione de personarum bonitate vel malitâ judicare: hinc de *Korah* ajunt, quod capite fuerit *calvus*, & parentibus *dentes hebetarit*; quia derivatur à Rad. קרה *Pilos evellere*. Et quia idem *Kôhathi* nepos vocatur, inde conjiciunt (*Kôhathus* enim descendit à קרה *hebetare*) ipsum dentes parentum suorum hebetasse.

Tertia causa fabularum est *Kabbala*, quæ est acuta inventio, quâ ex literis transpositis, vel in numerum resolutis, aliisve modis mutatis, vel ex vocibus, punctis, aut accentibus musicis mysteria quædam eliciuntur. *Vide de Kabbala dissert.* 26. *Philologi Hebrai*. Quo aliquis sensum monstruosiorem elicere potest, eò etiam doctior habetur: ex. gr. Judæi probant sibi Sabbatho præter communem animam adhuc dari aliam animam ex *Exod.* 23: 12. *Sex diebus facies opera tua, die autem septimo cessabis, ut requiescat bos & asinus tuus* וַיָּנוּחַ & animetur *filius ancillæ tuæ & peregrinus*. Et *Cap.* 31. *vers.* 17. idem verbum וַיָּנוּחַ, ubi agitur de quiete Dei, repetitur: & quia illud verbum in mentione Sabbathi bis occurrit, inde probant hanc duplicem animam.

Deinde quia *Peutateuchus* incipit à ב *Beth*; Decalogus verò ab א *Aleph*, concludunt literam א quodam tempore venisse ad Deum, eumque rogasse; Quare exordium *Genescos* non incepisset à suâ literâ, sed à ב? Ajunt Deum respondisse literæ א, abi, esto contentus, ego incipiam Decalogum à tuâ literâ. Hinc putant Decalogum Hebraicum incipere ab Aleph.

Quarta causa fabularum est *antiquitas rerum gestarum*. Homines ut plurimum in rebus gestis solent vel addere ad numerum, vel adimere ab eodem: fama enim vires acquirit cundo. Si unus dicat alicubi mille esse trucidatos, secundus aliquando dicet bis mille, tertius ter mille, & sic deinceps; adeo ut ex historia tandem fiat fabula. Ex. gr. *Deut.* 3: 11. dicitur de Gigantè Og, quòd *solus remanserit ex reliquiis Gigantium*, ecce *sponda ejus sponda ferrea* — *Novem cubitorum est longitudo ejus, & quatuor cubitorum est latitudo ejus, cubito virili*. Hinc apparet eum fuisse gigantem vastissimi corporis. *Schickardus* Geometricè hinc collegit ipsum non fuisse humiliorem viris quatuor sibi mutuò inpositis; & per consequens ipsi vix tot panni, quot aliàs sexdecim homines usurparent, vestiendo succedere-

rint; adeo ut totius corporis mole, & carnis, ossium, nervorum, venarumque pondere sexaginta quatuor vulgares homines ex ipsius sententia adæquarit. *Schickardus* hanc magnitudinem (facta multiplicatione quadratâ) ex textu probat. Hinc posteriores Judæi, qui continuo ex ore avorum suorum aliquid de magnitudine illius Regis audiverant, dixerunt ipsum circiter quingentos cubitos fuisse longum: nam *Baal Turim* ad *Deut.* 3: 11. annotat, quod Moyses, qui altus erat duodecim cubitos, subsilierit aliquando decem cubitos, tenens in manibus suis ad hunc Regem Og percutiendum, arma decem cubitos longa, & quod subsiliendo ipsius talum tantum attingere potuerit. Talmud in *Berachot* cap. ult. prolixius hæc narrat. Quis non videt hanc narrationem esse meram fabulam? Sed alii magnitudinem hujus Regis adhuc magis auxerunt. Abba Schaul in Talm. Tract. *Midda*, cap. 2. audet dicere, quod cum aliquando peregrinaretur, viderit in itinere ossæam tibiæ illius Regis Og; quodque per tria millia proficisci debuerit, antequam à principio illius tibiæ usque ad ejus finem perveniret. Hæc etiam morosissimo, imo vel ipsi Heraclito risum moverent.

DISSERTATIO DECIMA QUARTA,

Quæ est pars tertia

D E

T A L M U D E.

5. Quinta causa fabularum in scriptis Rabbinearum est superba Ambitio Judæorum.

VIII. In Talmude non sunt tot fabulæ quot quidem vulgus putat: nam Judæi habent suas Parabolas, quibus res Theologicæ & Philosophicæ explicant.

Etiam habent suas Profopopæias,

quibus sensum & loquelam rebus inanimatis & sensu carentibus tribuunt.

Multi ex incitia vel ex mala interpretatione verborum Judæicorum, Judæis sæpe affingunt, quæ revera nunquam crediderunt.

Conclusio Buxtorffii de Scriptis Talmudicis aliisque.

Ersamur in quæstione sexta, qua quæritur: Quomodo, & unde tot fabulæ in Talmud, & in cætera scripta Judæorum irreperint? Dedimus in superiori dissertatione quatuor causas ob quas fabulæ irreperint; jam sequitur quinta fabularum causa, quæ est ambitio. Populus Judaicus ambitioni est deditis-

simus: & propterea omnem operam adhibent, ut æstimentur ab hominibus. Hinc in Novo T. toties accusantur, quod amaverint *πρωτοκλισίας* in conviviis, *πρωτοκαθέδρας* in Synagogis, salutationes in publicis conventibus, & compellationes nomine *Rabbi*. Et quia putabant se ambitionem suam summopere promovere suâ eruditione, & rarâ aliquâ, atque antea inauditâ S. Scripturæ explicatione; hinc natæ sunt prodigiosissimæ S. Scripturæ explicationes; & quo eæ essent prodigiosiores, eo etiam doctiores & præstantiores ab indoctâ plebeculâ æstimabantur; modò suam expositionem quocunque modo, etiam absurdissimo, ex S. Scripturâ probare possent. Ex. gr. *Jes.* 38: 8. legitur, quod Sol in diebus Hiskia decem gradibus retrogressus fuerit. Hærebat hîc, etiam nasutissimis Judæis aqua: quia non videbant quâ ratione Astronomicæ revolutiones, & Chronologica temporum intervalla rectè sibi constare possent, nisi excessus hujus diei contrario defectu alterius alicujus diei compensaretur. Hinc in Talm. *Sanhedrin* pag. 96. a post *Med.* hæc compensatio inventa legitur. Textus sic ait: *אמר ר' יוחנן אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיהו ואיתפח אחרניתו קודשא בריך הוא להך עשר שעי נהליה דכתיב עני משב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחרנית עשר מעלות והושב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה* *Ait R. Jochanan: Illa dies quâ obiit Achaz (Rex Judæ, antecessor Hiskia) duarum (saltem) horarum fuit: cum vero decubuit Hiskias & convalescit, restituit eas Sanctus ille benedictus, hæc decem horas: sicut scriptum, Ecce ego reduco umbram graduum, quæ descendit in gradibus Achaz, in sole retrorsum per decem gradus, & reversus est Sol. 10. grad. per quos descenderat.* En quàm facilè nodus ille Gordius à subtilibus Judæis cum maximo rudis plebeculæ applausu solvatur.

Alia ambitioforum Judæorum expositio excogitata fuit occasione cædis, quam Abraham unâ cum trecentis & octodecim suis vernaculis contra quatuor Reges, *Genes.* 14: 15. instituit. Non vident quomodo sine miraculo Abraham potuerit tantas quatuor Regum copias tam paucis hominibus pelere: hinc fingunt Deum mutasse pulverem in gladios, & stipulas in sagittas. Hoc legitur in Tract. *Sanhedrin* pag. 108. b circa fin. *אמר רב חנה בר ליואי, אמר שם רבא לארעור, כי אתו עריכו מלכי מזרח ומערב. אתון היכי עבדתו. אמר ליה אייתי הק' בה לאברהם, ואותביה מימיניה* *Dixit Raf Channa filius Levai, dixisse Semum magum (Melchizedekum scil.) ad Eleazarum, quando veniebant super vos Reges orientis & occidentis, vos quidnam egistis? Respondet ei; Adduxit Deus Opt. Max. Abrahamum, & collocavit eum à dextris suis, & accidit; projiciebamur nos pulverem, fiebant Gladii, stipulas, & fiebant Sa-* gitta.

gita. Sed quandoquidem suas assertiones ex S. Scripturâ utcumque conantur probare. Unde quæso hoc miraculum elicitur? Ex *Psal.* 110: 1. & *Jes.* 41: 2. qui textus in Talmude immediatè etiam sequuntur. *Psalm* 110: 1. habetur: *מוֹמֹר לְדֹרֹר נָאִם י' לְאֹרֹנִי שֶׁב־לִימִי עַד אֲשֵׁיתִי אוֹיְבֶיךָ הָרוֹם לְרִגְלֶיךָ: Psalmus Davidis. Dixit Jehova domino meo; sede ad dextram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et *Jes.* 41: 2. legitur: *מִי הָעֵר כְּבוֹדִי צֶדֶק יִקְרָאֻהוּ לְרִגְלוֹ יִתֵּן לִפְנֵי נֹגִים וּמַלְכִּים יִרְדּוּ יְהוָה כַּעֲפָר חֲרִבּוֹ כִּקֵּשׁ נֶרֶף קִשְׁתּוֹ: Quem excitaverat ab oriente Deus, justè vocans eum ad vestigia sua; exposuit ei gentes, & fecit ut in Reges dominaretur; reddidit similes pulveri gladio ejus, similes stipulæ impulsæ arcu ejus. Hic Jesaiæ Textus de Abrahamo quidem secundùm sententiam Paraphrastæ Chaldei, aliorumque Interpretum loquitur; sed reveratilis sensus inde non elicitur, etiamsi Talmud *כַּעֲפָר* exponat per *כַּעֲפָר in pulvere.* Hæ sunt præcipuæ rationes, ob quas tot fabulæ in Talmud, aliaque Judæorum scripta irrepsert. Vide plura apud Schickardum in *Bechinat Happeruschim.***

Ex simili ambitione & S. Scripturæ malâ explicatione oriuntur absurdæ illæ opiniones, sive potius fabulæ de Creatione. Probant diabolos esse creatos die secundo, & quidem ex duobus elementis, aëre scil. & igne; quia *Psal.* 104: 3, 4 habetur: *Contabulans aquis canacula sua,* quod factum dicitur secundo die, & versu sequenti legitur: *Faciens angelos suos ventos* (ergo creati sunt ex aëre), *ministros suos ignem flammantem,* ergo ex igne.

Præterea ex malâ interpretatione *Psal.* 19: 2. *Cæli enarrant gloriam Dei omnipotentis: & opus manuum ejus indicat expansum,* oritur hæc absurda opinio, quod cælum, omniaque astra sint animata animâ rationali, & quidem justâ & sanctâ. Similiter Judæi ex aliis Scripturæ locis, scil. ex *Deut.* 29: 4. *Jes.* 57: 16. *Jerem.* 1: 6. *Eccles.* 4: 2. & ex *Job.* 38: 21. absurdissimè probant omnes animas hominum simul & semel primo die creationis, & quidem pares & conjuges esse creatas. Etiam ex *Psal.* 139: 5. Adamum & Evam concorpores, & non bicorpores esse factos, &c. Hæ omnes absurdæ opiniones, vel potius fabulæ, sunt desumptæ ex malâ S. Scripturæ interpretatione. Vide *Hoornbeek in תשובת ידוּדָה lib. 4. cap. 1.*

VIII. *Septimò queritur.* An revera in Talmude, aliisque Judæorum scriptis tot sint Fabulæ, quot quidem vulgus putat?

Resp. primò. In Talmude aliisque Judæorum scriptis occurrunt multæ Fabulæ aniles; adeo ut scripta Judæorum apud plerosque propterea malè audiant: sed revera tot non occurrunt fabulæ, quot quidem vulgus putat. Multi vident omnes fabulas, quæ in Talmude inveniuntur; literaliter ex-

plicare; sed falluntur hâc in re. Talmudistæ enim res Theologicas, Philosophicas, aliasque magni momenti fabularum involucris sæpè involverunt: quemadmodum Æsophus in fabulis suis fecit, qui etiam noluit fabulas suas pro veris historiis Lectoribus obtrudere. In his duobus tamen differunt Æsophi fabulæ à fabulis Talmudistarum.

1. Æsophus fabulis suis addit affabulationes, quas Talmudistæ ut plurimum omittunt; & propterea recentiores Apellæ sæpe inscitiam suam produnt, accipiendo eas literaliter; & multi Christiani aberrant, qui, quum Scripta Talmudica nunquam legerint, nihilominus ea existilient.

2. Æsophus non abutitur S. Scripturâ, quemadmodum pessimè agunt Talmudistæ, aliique Rabbini in fabulis suis proponendis, & ex S. Scripturâ eandem probandis. Suprà diversa exempla ex Talmude protulimus, ex quibus tales abusus S. Scripturæ probavimus; adferamus etiam unum exemplum ex Rabbi Salomone Jarchi in *Cap. 2. Jona vers. 1, 2.* Hic Rabbi conatur probare Jonam à duobus piscibus ordine fuisse absorptum, priùs à pisce masculo, qui ipsum evomuit; quia ibi non orabat: erat enim ibi in loco spatiofo; postea à pisce fœmina, quæ erat plena fœtibus, à quibus valdè arctabatur; & propterea orabat: atque in eo, quia priùs habetur *זכר* Masculini gen. & postea *נקבה* fœminini gen. additurque *ויתפלל* *oravit*, abutitur S. Scripturâ; quum diversitas terminationis non semper pariat diversitatem Generis. Vide *Jonam Illustr. pag. 108. & seqq.*

Peccârunt igitur antiqui Judæi, quod ex fabulosis & suspectis principiis deduxerint, quæ aliquando ex veris minori suo contemptu deducere potuissent. Non tamen Judæi talis criminis sunt accusandi, ac si omnes fabulas, quæ in Talmude occurrunt, secundum literam explicare voluissent. Nam Talmudistæ, aliique Hebræorum Scriptores adhibuerunt *primò* suas *Parabolas*, quemadmodum ipse Christus in illis locis Novi T. fecit, in quibus allegantur parabolæ de Divite & Lazaro; de decem Virginitibus; de Filio Prodigo; de Publicano & Phariseo, &c. Has Christiani literaliter explicare non possunt, nisi velint multa absurda ex S. Scripturâ elicere. Nolo hîc Judæos excusare, vel eorundem parabolas cum S. Scripturâ comparare. Absit hoc. Volo tantummodo indicare fabulas Talmudicas secundum literam non esse explicandas; sed respiciendum esse ad sensum mysticum & latentem, qui ut plurimum reticetur, & sæpissime à quolibet ex antecedentibus; & consequentibus facillè elici potest. Idem testatur Schickardus in *Bechinath Happer. disput. 6.* cum ait: "Quâ in re
,, non

„non tantum recentiores Apellæ inscitiam suam produnt, accipiendo illas secundum corticem literarum & credendo rem gestam; sed & Christianorum multi aberrant, qui eas in ipso fonte nunquam legerunt, sed solis & plerumque malâ fide adductis allegationibus nimis securè nituntur; & tamen hinc universa Talmudicorum dogmata æstimare, Rabbinosque veluti mortalium stultissimos, exhibilare audent. „

Contra hæc fortasse objiciet nonnemo, quod Talmudistæ plerasque parabolas sive fabulas pro rebus gestis obtrudant: quia narrantur cum omnibus circumstantiis temporis, loci, personarum, &c.

Respondeo 1. Parabolæ in Talmude non semper cum talibus circumstantiis allegantur: Talmudistæ enim aliquando tantum dicunt **כלך פלוני Rex aliquis**: ex. gr. Talmudistæ volentes probare animam & corpus simul puniri, adferunt (*in Tract. Sanhedrin* pag. 91. a *in fine* & b *in princ.*) exemplum alicujus Regis, qui cæcum & claudum constituerat in horto suo. Verba ita sonant: **מלך בשר ודם שהיה לו פדרס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרין. אחד חגור ואחד סומא. אמר לו חגור לסומא. בכורות נאות אני רואה בפדרס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חגור על גבי סומא והביאום ואכלום. לימים בא בעל פדרס. אמר להן בכורות נאות להיבן הן. אמר לו חגור. כלום יש לי רגלים להלך בהן. אמר לו סומא. כלום יש לי עינים לראות. מה עשה, הרכיב חגור על גבי סומא אחד ורן *Rex quidam caro & sanguis habebat paradisum amenissimum, & in eo primitias præstantissimas. Is collocabat illuc duos custodes, unum Claudum, alterum Cæcum; alloquebatur autem claudus cæcum. primitias elegantes video in horto, veni, & vecta me, auferemus eas ut comedamus. Equitavit ergo claudus super dorsum cæci, & abstulerunt eas atque devorârunt. Post dies venit Possessor Paradisi, quarens ex iis; primitiæ suaves quorsum sunt (delatæ?) Respondit ei Claudus, nunquid mihi sunt pedes ut ambulem illis? Respondit quoque Cæcus, nunquid mihi sunt oculi ad cernendum? Quid egit? Imposuit Claudum tergo Cæci, & judicavit ambos quasi unum. Plurima talia exempla adferri possent, in quibus circumstantiæ nominorum propriorum non adduntur.***

Resp. 2. Posito, quod multæ circumstantiæ, quæ rebus gestis ut plurimum addi solent, etiam addantur; inde tamen non sequitur, quod res gesta narretur. Ex. gr. in Metamorphosi Ovidii adduntur nomina propria; inde tamen nemo probavit fabulas Ovidii esse veras historias. Similiter omnes Poëtarum fabulæ, omnia Comicarum theatra sub certarum personarum habitu longè aliud docent, quàm literali sensu præ se ferunt. Huc refertur à multis fictitii illius Doctoris *Fausi* legenda, quæ revera tantum fabula videtur, eum in finem excogitata, ut indocta plebs magis

cis artibus dedita, miserrimo & tragico illius Doctoris eventu à similibus artibus deterreatur. Quid verſor in historiis profanis? Ipſum Novum T. Luc. 16. exemplum Lazari, expreſſo nomine, nobis ſuppeditat, quum tamen Eruditi tantum parabolam eſſe aſſerant.

Reſp. 3. Aliquando expreſſe additur in Talmude, quod ſit parabola, quæ narratur. Verbi gr. Ante exemplum de Cæco & Claudio ad *reſponſionem primam* allatum, immediate additur, quod Talmudiſta velit adferre parabolam, cum ait, *אמשול לך כמשל* proponam tibi parabolam. Poſt hæc verba ſequitur ipſa parabola, cui immediate ſubneſcitur aſſabulatio, quæ incipit *אף הקב"ה מביא נשמה חורקה בנפשו ואתם כאחד שני יקרא* pag. verſa. *אל השמים מעד זו נשמה ואל הארץ לדון עמו זה הגוף* Etiam Deus Opt. Max. reducet animam & diſperget eam per corpus, ſicque judicabit ea quaſi unum: ſicut dicitur (Pſal. 50: 4.) advocat cœlos ſupernè, hæc eſt Anima; & terram ad judicandum populum ſuum, hoc eſt Corpus. In multis aliis locis Talmudicis etiam expreſſe additur quod ſit parabola. Vide talia duo exempla in *Theſauro Gram. Buxt.* propè finem in lectione Hebræo-Germanicâ. Sunt nonnulli, qui volunt, quæ *ſuperiori diſſertatione ad quaſt. 5.* de Leviathane, de Tauro, & de Ave bar Juchne attulimus, parabolicè explicare, & aſſerunt denotari per ludos & per maſtationem ingentium illorum animalium eximiam & ingentem illam lætitiâ, quâ Judæi fruuntur tempore adventûs Meſſiæ. Sed an magnitudo illius Leonis, in ſylvâ Elai deliteſcentis, etiam parabolicè explicanda eſt? Sic multis placet. Vix etiam veroliſimile videtur Judæos illud literaliter explicare velle: ſed videtur ſenſus myſticus ſubeſſe, ſcil. quod Dei potentia ſit maxima, imo tanta, ut nemo coram ipſo ſubſiſtere poſſit, ſi Deus quodammodo ſeſe moveat, vel iram ſuam exerceat.

Secundo. Talmudiſtæ ſæpiſſime adhibuerunt *Proſopopœias*, h. e. rebus inanimatis, ſenſu & ratione carentibus, loquelam tribuerunt. Nonnunquam in Talmude *Aſtra* introducuntur loqui cum Deo, & *Cælum* atque *Terra* laudare Deum, & ſic deinceps. Si quis talia pro rebus geſtis & veris historiis recipere velit, fallitur, & vim verbis Talmudiſtarum inferit: verum omnes tales narrationes per *Proſopopœiam* explicandæ ſunt. Talmudiſtæ in his voluerunt imitari S. Scripturam, quæ ſæpiſſime rebus, ratione & ſenſu carentibus, loquelam vel auditum adſcribit: ex. gr. Deus Deut. 32: 1. Cœlo & terræ auditum tribuit, cum ait: *Præbete aures cæli, & audito Terra ſermones oris mei.* Simile quid de Sole, Lunâ, Stellis, Cœlis & Aquis legitur Pſal. 148: 3, 4. *Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes Stella lucida. Laudate eum Cæli Cælorum & Aqua, quæ ſuprà hoc Cælum ſunt.* Si aliquis Muhammedanus, fidem noſtræ S. Scripturæ non adhibens,

bens; hinc contra Christianos probare vellet S. Scripturam non esse Verbum Dei: quia in eâ multæ continentur fabulæ, quum Sol, Luna, Stellæ, Cœli loqui non possint, neque Deum laudare. An non talis absurdus esset, & S. Scripturam immeritò accusaret? Nonne tali responderemus illa impropiè & per *Prosopopæiam* esse intelligenda? Simile responsum, quale nos Muhammedano dāremus, etiam Talmudistæ, si viverent, nobis darent. Ex. gr. In Talmude Traët, *Cholin*, pag. 60. Luna introducitur alloquens Deum: quia *Genes. 1: 16.* legitur, quod Deus creaverit duo luminaria *magna*, Solem & Lunam, & paulo post *Luna* vocatur luminare *parvum*. Procul dubio Talmudistæ crediderunt, secundum Paraphrasin Jonathæ in hunc locum, Solem & Lunam fuisse 21. annos æquales: hinc introducitur Luna, quasi loquuta fuerit cum Deo, eumque interrogaverit: An possunt duo Reges sub unâ coronâ regnare, &c.? Vide hanc fabulam plenius *differtatione superior.* & apud *Buxt. in Synag. cap. 17.* Quis non videt hoc colloquium esse fabulam, & merum figmentum? Quis etiam non videt Talmudistas nolle hoc colloquium secundum literam explicare? Nam Luna nunquam loquuta fuit: sed hæc mysticè sunt explicanda; vel quod regnum non diu subsistet, in quo duo Reges æqualis auctoritatis regnant; vel, quia Luna introducitur contra Creatorem suum murmurans, Deum esse depressurum & humiliaturum omnes superbos, & contra se murmurantes.

Simile exemplum de Sole & Lunâ etiam legitur in *Sanhedrin*, pag. 110. a *circa finem*, ubi de seditione Korach dicitur, quod Sol & Luna venerint coram Deo, & noluerint mundo lucere, nisi Deus eos puniret: verba sic sonant: *עלו שמש וירח לזכור אמרו לפניו רבנו של עולם אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא עד שזורק בהם חיצים.* *Ascenderunt Sol & Luna ad habitaculum (Dei) & dixerunt coram ipso: ô tu Dominator universi mundi; si feceris iudicium filio Amram, egrediemur* (h. e. lucebimus mundo) *sin minus, non exhibimus, donec jaculeris in eos sagittas.* Quis tam stolidus est, qui putat Talmudistas hanc narrationem secundum literam explicare velle? Qualis ergo hic denotatur affabulatio? Hæc nempe, quod eorum rebellio maximum fuerit peccatum; adeo ut, ad exaggerandum illud, ipsa Astra dicantur illorum facinus ægrè tulisse. In multis affabulatio nec recentioribus Judæis, nec etiam Christianis satis nota est: nam Talmudistæ utpote viri docti sæpè usi fuerunt modis loquendi obscuris & intricatis, quos ipsi quidem probè intellexerunt; sed sæpè voluerunt artem suam & affabulationem celare; tum ut pro doctis, subtilibus & ingeniosis æstimatoribus; tum etiam ut exercerent ingenia Lectorum.

Non tantum in S. Scripturâ & Talmude, sed etiam in profanis Aucto-
ribus *Profopopæia* habent locum: ex. gr. Cicero ait, quod, parietes curiæ
Romanæ ob Marcelli restitutionem gestierint, & Cæsari gratias egerint.
Hinc nemo posset concludere, Ciceronem fuisse hominem stolidum &
insanum, quod crediderit parietes gestivisse, & gratias Cæsari egisse. Quid
ergo Cicero eo voluit denotare? Summam latitiam, quam ex Marcelli
restitutione perceperant. Vide *Jonam Illustr. dissert. 4. & Bechinath Hap-
peruschim dissert. 6.*

Tertiò. In Talmude revera non sunt tot fabulæ, quot quidem vulgus
putat: sed indocti nonnulli & imperiti ex odio & ignorantia linguæ Tal-
mudicæ quædam Judæis adscribunt, quæ tamen nunquam crediderunt,
nec quæ illi ipsi in propriis eorum scriptis unquam legerunt vel viderunt.
Hinc multi publicè aut privatim scripta Talmudica tanquam impia, fabu-
lis & nugis plena exhibere solent, qui tamen Talmud nunquam vide-
runt, vel si viderint nunquam legerunt; quique si rogarentur, In quali
formâ Talmud typis esset impressum & divulgatum? Responderent for-
tasse in Octavo. Sed ne futor ultra crepidam, nec cæcus de coloribus ju-
dicet. De scriptis Talmudicis judicium ferant docti, qui Talmud in i-
pso fonte legerunt. Indocti nonnulli, qui Talmud non intelligunt, ali-
quando Talmudistarum verbis absurdum aliquem sensum affingunt, de
quo ne per somnium quidem cogitarunt: exemplo res fiet clarior: In *San-
hedrin* pag. 95. b *circa med.* legitur de Sennacheribi castris & equis, quod
אורך כחנהו ארבע מאות פרסה רחב צואר סוסיו ארבעים פרסה *Longitudo*
castrorum ejus fuerit quadringentorum milliarius, & latitudo colli equorum ejus
quadraginta milliarius. Hinc nonnemo Talmudistas falsitatis accusat, quod
statuerint latitudinem unius colli fuisse 40. milliarius, cum Talmudi-
stæ hanc latitudinem intelligant de omnibus equis juxta se invicem stan-
tibus. Quis Talmudistarum tam insanus fuisset, ut putasset unum collum
unius equi fuisse 40. milliarius? Ex his omnibus videmus, quod non
sint tot fabulæ in scriptis Judæorum, quot vulgus putat; & quod sæpissi-
me multa Judæis affingantur, quæ nunquam crediderunt. Vide plura in
Bechinat Happeruschim.

Concludam hanc quæstionem verbis Buxtorffii in Epist. Dedic. *Lex. Talm.*
ubi ait: „Nequaquam negamus in Talmude contineri absurda, fatua, &
„fabulosa; sed hoc interim sciendum & dicendum, non omnia, quæ im-
„peritis talia videntur, esse talia. Prisca enim gens Judaica pro more o-
„mnium Orientalium, arcana mysteria, per figuras & ænigmata, per ju-
„cundas & ingeniosas, lepidas & graves enarrationes, figmento & fabu-

„lis sæpè similes, explicabant; ut illis rudiores & simpliciorum plebecu-
 „lam ad lectionem suaviter allicerent, ut istis quasi illecebris artificiosè
 „caperent; ingeniosum autem Lectorem, ad scrutanda & explicanda pro-
 „funda mysteria, sub specioso cortice latentia, pressius exercerent. Hæc
 „apud imperitos, tam Judæos recentiores quàm Christianos, antiquio-
 „rem Theologizandi & Philosophandi modum ignorantes, in ludibria &
 „blasphemias convertuntur, quæ, non intellectæ, sine judicio potius con-
 „demnantur, quàm ut cum judicio legantur & considerentur. Quis igno-
 „rat Poëtæ gentiles, etiam gustum Christianismi habentes, Theolo-
 „giam, Ethicam, Politicam, simili modo tradidisse; quorum tamen li-
 „bri, ob eloquii venustatem, aliasque virtutes, à Christianis leguntur,
 „imo tanquam pretiosa κειμήλια asservantur, & in Scholis publicè præle-
 „guntur?

DISSERTATIO DECIMA QUINTA,

Quæ est pars quarta & ult.

D E

T A L M U D E.

IX. *Varia Pontificum judicia de Talmude; quidam illud damnant ad ignem, quidam illud liberant.*

2. *Lis inter Reuchlinum & Pfeffer-
 cornum de Scriptis Talmudicis vel
 comburendis vel servandis apertè
 agitur.*

3. *Talmud est utile ad Judæorum
 dogmata refellenda.*

4. *Et ad Christianorum dogmata
 confirmanda.*

5. *Atque ad multa loca Veteris &
 N. T. illustranda. Buxtorfius cita-
 tur.*

X. *Dux editiones Talmudis Hieroso-
 lymitani & quatuor editiones Tal-
 mudis Babylonici recensentur.*

IX.

Civò queritur. An Talmud habeat aliquam inter Christianos utilitatem; an verò præstet Talmud abolerè & comburere, sicuti multi fecerunt?

Resp. 1. Diversi Papæ, nescientes judicare de Talmu-
 de, variis temporibus illud damnarunt. *Bernhardus Lu-
 zenburgh in Catal. Hæret. lib. 2.* scribit: Gregorium IX. A. Christi 1230. omnia
 volumina Talmudica flammis adjudicasse, & A. 1244. Innocentium IV.

iterum illud fecisse. Postea cum eadem volumina auxilio artis typographica in infinitum ferè numerum propagata essent, Julius III. novo edicto promulgato inquiri iussit, & Anno 1553. cum festum tabernaculorum à Judæis in Septembri celebraretur, per omnes Italiæ urbes exuri mandavit. Paulus IV. calculo Romanæ inquisitionis duodecim Talmudicorum voluminum millia flammis addixit.

Multo clementior fuit Pius IV. qui Talmud Hebræorum, ejusque glossas, annotationes, interpretationes, & expositiones omnes, si prodierint sine nomine Talmud, & sine injuriis & calumniis in religionem Christianam tolerari voluit, teste *Indice expurgat.* Romæ die 24. Martii A. 1596. confirmato. *Vide Hotting. in disp. de Scriptorum Hebr. in N.T. usu.* Sed multi Pontificii negant hanc fuisse Pii IV. de Talmude mentem: & propterea liberalitatem illam in volumina Talmudica magis coarctant. Ita sonat observatio ad Pontificis illius indultum. „Quamvis in tertia „classe Indicis prædicti Pii Papæ IV. litera T. Talmud Hebræorum, e- „jusque glossæ, annotationes, interpretationes, & expositiones omnes „prohibeantur; sed, quod si absque nomine Talmud, & sine injuriis & „calumniis in Religionem Christianam aliquando prodissent, toleraren- „tur: quia tamen Sanctiss. D. noster Clemens Papa VIII. per suam „Constitutionem contra impia scripta & libros Hebræorum sub Dato Ro- „mæ apud S. Petrum Anno incarnationis Dominicæ 1582. pridie Kal. „Martii Pontific. sui Anno secundo, illos prohibuit atque damnavit, „mens ipsius non est, eos propterea ullatenus, & sub illis conditionibus „permittendi aut tolerandi, sed specialiter & expressè statuit & vult, ut „hujusmodi impii Talmudici, Cabbalistici, aliique nefarii Hebræorum „libri omnino damnati & prohibiti maneant & censeantur, atque super „iis & libris hujusmodi prædicta constitutio perpetuè & inviolabiliter ob- „servetur.”

E contrà *Galatinus lib. 1. cap. 7.* asserit divinâ providentiâ factum esse, ut Clemens V. Pontifex, sacrosancto approbante concilio, mandaverit, Talmudicos Judæorum libros per fideles, Hebraicam linguam callentes, in Latinum sermonem traducendos, atque Christianis publicè legendos esse.

Resp. 2. Superiori sæculo circa Annum Christi 1510. lis hæc acriter mota fuit inter *Joh. Capnionem* sive *Reuchlinum*, & *Joh. Pfeffercornum* Christianæ professionis Judæum. Hic scripta Judæorum non tantum non legenda, sed eadem præter Biblia à Judæis quolibet pretio emendâ, abolenda, & comburenda contendit, atque idem Maximiliano Cæsari, Ro-
mano-

manorum Imperatori, persuadere tentavit; ille verò strenuè defendit scripta Judæorum, & inter ea etiam Talmudica, utpote non omnia blasphemata, esse servanda: quia in iis multa bona, Christianis scitu utilia & necessaria etiam continentur. Maximilianus, ne faceret cuius postea pœniteret, Archiepiscopo Moguntino mandat, ut Academicis aliquot, & Jacobo Hogostrato Inquisitori, & Joh. Reuchlino det negotium inquirendi; & an sit ex usu Religionis Christianæ, ut, præter Biblia, cætera Judæorum scripta comburantur. Reuchlinus, acceptis literis, quid sui consilii esset, Archiepiscopo respondit, aitque Hebræorum libros esse tripartitos, Historicos, Medicos, Talmudicos, & hos ultimos non esse ejusdem generis: etiamsi multa ridicula & superstitiosa in iis contineantur, tamen esse perutiles; tum ad fidem Christianorum in nonnullis confirmandam; tum etiam ad Judæorum errores refutandos. Pfeffercornus evulgato libro Reuchlinum oppugnat, & eum tanquam Judæorum fautorem, traducit. Reuchlinus, ut existimationi suæ consulere, libellum Apologeticum, *Oculare speculum* vocatum, in lucem emittit, & sententiam suam, ad Archiepiscopum antea scriptam, publicè defendit. Editio hoc libro Judæus valde iratus furit, & totam Coloniam atque Hogostratum Inquisitorem ad partes suas trahit. Lis inter hos aperto Marte agitur, & quinque annos durat, uti videre est in epistola, quam Reuchlinus ad Papam Leonem X. scripsit. Colonenses librum Reuchlini damnant, & in Febr. Anni 1513. exurunt.

E contrà Episcopus Spirensis Reuchlini causam justificat, ejusque librum approbat, & Hogostratum in sumptus damnat. Hic, ut sententiam irritam faceret, Romam petit, ibique supra tertium annum commoratur, & re infectâ domum revertit. Res per Episcopum Leodiensem commendatur Ludovico XII. Regi Galliarum, & ad Parisienses deferitur, qui etiam Reuchlini librum, ut incendio dignum damnant, & auctorem ad revocationem cogendum, & libros Talmudicos olim rectè damnatos à Pontificibus, atque à suis antecessoribus crematos esse judicant. Verùm Leo X. Reuchlinum justificat, ejusque adversarios in sumptus damnat. Tandem Judæus ille conversus, choragus omnium harum turbarum, scil. Pfeffercornus, Halæ Saxonum, ob hostiæ Eucharisticæ profanationem, forcipibus ignitis carptus & exustus est. Vide hanc historiam plenè enarratam à Sleidano lib. 2. ad A. 1520. & apud Schickard. in *Bechinath Happer. disp. 6.*

Hanc Reuchlini sententiam multi viri docti (quorum longus catalogus epistolis ad Reuchlinum scriptis præmittitur) deinceps probârunt, &

Colonienſes Theologos, tanquam homines barbaros, Linguarum & literaturæ politioris hoſtes, emiſſis facietis libellis, falſe deriſerunt. Hinc Talmud A. 1520. Venetiis publici juris eſt factum, & poſtea A. 1581. Baſileæ. Galatinus libro ſuo de *Arcanis Catholica veritatis* ex petitione Caſaris Maximiliani, & voluntate Pontificis Leonis X. Reuchlini ſententiam defendit, & lib. I. cap. 7. docet Talmud non eſſe abolendum.

Reſp. 3. Talmud Chriſtianis eſt utile ad Judæorum dogmata refellenda: Judæi ex tribus Fontibus ſive Principiis refutari poſſunt. 1. Ex Veteri T. 2. Ex Paraphraſibus Chaldaicis, & 3. Ex Talmude: nâm hæc ſcripta pro authenticis ab ipsis habentur. Utamur ergo Talmude contra Judæos, indeque argumenta, quæ vocantur ad hominem, eliciamus.

Rogabit forte nonnemo: An, & quomodo licet contra Judæos uti Talmude, ſcripto humano, in quo tot ſunt fabulæ, mendacia, blaſphemix in Chriſtum & Chriſtianam religionem, &c?

Reſp. 1. Objiciamus ipsis fabulas & nugas Talmudicas, & oſtendamus ex illis fabulis Talmud non eſſe ſcriptum divinum, nec tanti faciendum quanti ab illis fit; & probemus ipsis, continuò in Talmude ſtudentes, verſari ut plurimum in nugis, fabulis, & rebus nullius ferè momenti. 2. In Talmude non ſunt tot fabulæ, quot quidem vulgus putat. Antea enim probavimus in eo eſſe multas parabolas & proſopopœias, quæ ſecundùm literam explicari non debent.

Reſp. 4. Talmud nonnunquam confirmat Chriſtianorum fidem: ex. gr. In Talmude Tractatu *Sanhedrin* cap. 11. recitatur prophetia alicujus Eliæ, qui dixit mundum duraturum eſſe 6000. annos, &c. שֵׁשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה הָיָה עֲלֵמָא שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹהוּ שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה שְׁנֵי אֲלָפִים יְמוֹת הַבְּשִׁיטָה *Sex mille annis durabit mundus. Bis mille annis erit Inanitas* (h.e. ſine Lege) *Bis mille annis Lex* (ſcil. Moſaica) *Bis mille annis dies Meſſiæ*. Ex hac prædictione illius Rabbini probamus Meſſiam veniſſe; quia jam modò ſextus mundi millenarius agitur, quum debuerit veniſſe in principio quinti millenarii. Vel ergo illa prophetia eſt falſa; ſed hoc non audent fateri, quum à verbis Rabbīnorum non facilè ſoleant vel audeant recedere; vel Meſſias jam dudum in mundum debuit veniſſe. Verùm, ne hanc prophetiam rejicerent, ajunt eam quidem eſſe veram, & tempus ab Elia designatum eſſe elapſum; ſed Meſſiam non veniſſe propter peccata populi. Inane eſſugium. Vel ajunt Eliam non determinare, an Meſſias venturus eſſet in principio, an vero in fine duorum millenariorum. Sed quis non videt hoc gloſſema admodum ineptum eſſe: *Bis mille annis dies Meſſiæ*: hoc eſt, *Intra ſpatium illud annorum venturus eſt Meſſias*. Similiter Chriſtiani Pſalmum

xxii. de nostro Messia explicant, contradicentibus Judæis, qui inter cætera hoc argumento Christianorum sententiam refutant; quia in eo Psalmi persona illa introducitur clamans & rugiens, *Deus mi, Deus mi* &c. Atqui hoc Majestati Messie, quam etiam Deum esse Christiani defendunt, ex sententia Judæorum derogare videtur. Verum talibus, ad confirmandam nostram sententiam, oppono locum Talmudicum ex *Barachot pag. 3. a.* ubi expresse dicitur *רבי אליעזר אומר שלש משכרות ר"י הלילה ר"י ח"י וכו' Rabbi Eliezer ait, tres vigiliis habet nox, & in unaquaque vigilia sedet Sanctus benedictus ille* (h. e. Deus) & *rugit instar Leonis*: & Talmud confirmat hunc regitum ex *Jerem. 25: 30.* ubi Propheta ait: *Jehova ex alto rugiet — Omnino rugiet in habitaculo suo, &c.*

Resp. 5. Leges, quarum tantum superficiaria in Pentateucho facta est mentio, plenius in Talmude explicantur & illustrantur: ex. gr. Leges de restitutione dupli, quadrupli &c. Leges de suppliciis capitalibus, de lapidatione, & infinita ferè alia in Talmude variis modis exponuntur. Verum quidem est, quod multæ leges modo absurdissimo, & contra mentem Dei explicentur; sed sæpissime rem etiam acu tetigerunt: nam ubi Judæi bene aliquid dicunt, ibi nemo melius; sed ubi malè ibi etiam nemo pejus. Et quum Jus Hebræorum in Talmude latè explicetur, Scripta Talmudica etiam inservire possunt Jurisconsultis, qui Jus antiquum Hebræorum cum hodierno conferre volunt. Etiam multæ voces & phrasæ in N. T. valde dubiæ & intricatæ in Talmude ex antiquitate miro modo illustrantur. Vide passim de his Lexicon Talmudicum, in quo multa dubia, in Veteri & N. T. occurrentia, dilucidè explicantur. Buxtorfius in ejusdem Lexici Talmudici Præfatione de Talmude ita præfatur. „Sunt in Talmude „multa Theologica sana; sunt in eo multa fida Antiquitatis Judæicæ colla- „psæ veluti rudera & vestigia, ad convincendam posterorum Judæorum „perfidiam, ad illustrandam utriusque T. historiam, ad rectè explicandos ri- „tus, leges, consuetudines populi Hebræi prisca, plurimum conducentia. „Sunt in eo multa Juridica, Medica, Physica, Ethica, Politica, Astronomica. „Sunt in eo illustria ex antiquitate proverbia, insignes sententiæ, acuta „apophthegmata, scitè prudenterque dicta innumera, quæ lectorem vel „meliorem, vel sapienterem, vel doctiorem reddere possunt. Sunt in eo „multæ vocum myriades, quæ, vel voces in Scripturæ Sacræ usu raras, „illustrant & nativè explicant, vel totius linguæ Hebrææ & Chaldææ u- „sum insigniter complent & perficiunt. Sunt denique in eo quampluri- „ma ad infinita N. T. loca quoad voces, phrasæ & historiam insigniter „illu-

„illustranda, maximum momentum habentia.„ Ex his concludimus scripta Talmudica, utpote Christianis lectu in multis utilia, non esse abolenda & comburenda. *Sed* dicet aliquis: Verum quidem est, scripta Talmudica lectu Christianis sunt utilia: sed quâ methodo, quum sint valde difficilia, eadem sunt tractanda & discenda? *Resp.* Methodum legendi & addiscendi scripta Talmudica dedi in *Jonâ Illustrato*, *dissert. 6.* Et in sequentibus, quando materiam de Commentariis Rabbinorum absolvero, ostendam ubi eadem methodus paulo uberius describitur.

X. *Nonò & ultimò queritur.* Quoties, & ubinam Talmud impressum est?

Resp. Talmud *Hierosolymitanum* impressum est Venetiis à Daniele Bombergò, & Cracoviâ cum glossis marginalibus utilibus Anno Christi 1609. Constat unico volumine in Folio.

Talmud *Babylonicum* quater est excusum. 1. *Venetiis* Anno Christi 1520. apud Danielem Bombergum; chartâ elegantissimâ, & characteribus nitidissimis.

2. *Basilea* apud Ambrosium Frobenium A. 1581. Ex hâc editione excerpta sunt per Censores, Marcum Marinum, Italum Brixiensem, & Petrum Cevallerium, Professore Hebrææ linguæ Genevensi, ea, quæ contra Christum & Christianos dicta erant; & propterea integer liber Talmudicus, qui vocatur עבודה זרה *de Idololatria*, ex illa editione ejectus est. Etiam blasphema illa historia de Jesu Nazareno, suprà *questione 5.* allegata, ex hâc editione est exempta. E contra hæc editio ut & sequentes hoc habent præ editione Venetâ, quod libri & capita locorum S. Scripturæ, in Talmude allegatorum, in margine sint adscripta, quod magnum præstat in legendo compendium. Quod si idem textus alicubi iterum occurrat, loca illa parallela iterum ad marginem sunt apposita.

3. *Cracovia* ante paucos annos prodiit; sed hæc editio propter minores & deformes characteres parvi sit à Judæis: verum propter alias causas etiam ab illis laudatur; quia in hac editione iterum addita sunt illa blasphema in Jesum Christum, &c. quæ ex editione Basilicensi à duobus illis Censoribus erant ejecta.

4. Tandem Talmud *Amstelodami* est excusum Anno à creatione mundi 5404. sive Anno Christi 1644. ab Immanuele Benbenisti, literis elegantibus, in maximo quarto; sed charta duplici: quædam enim exemplaria sunt impressa chartâ maximè albâ, cætera chartâ minus albâ. In hâc editione etiam addita sunt illa blasphema in Jesum Nazarenum, & totus ille liber de idololatriâ, &c. In nonnullis tamen locis quædam paulo mitius proponuntur in hac editione quàm in edit. Venetâ, uti suprà ad *questionem 5.* demonstravimus.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA SEXTA,

Quæ est pars prior

D E

P E R U S C H I M,
sive Commentariis Rabbiorum.I. *Quinque modi sribendi Commentaria Biblica proponuntur, & variis exemplis illustrantur.*II. *Quidam Commentaria Rabbiorum Biblica contemnunt; alii eadem summopere laudant.**Laudantes utuntur his rationibus.*1. *Quia Rabbinii multas voces difficiles diversimodè explicant.*2. *Etiã phrascs & modi loquendi dilucidè à Rabbiniis explicantur; quod variis exemplis probatur.*

S E C T I O I.

Nter scripta Judæorum præstantissima meritò etiam numerari debent פֶּרֶשְׁכִּים *Peruschim*, sive Commentaria Rabbiorum Biblica, quæ textum literalem & phrascs Hebraicas sapissime optimè explicant. De his has sequentes quæstiones movebimus.

Primò queritur. Quot modis Commentaria Biblica à Judæis conscribantur, vel conscripta sint?

Resp. Aben Ezra, qui vixit circa undecimum sæculum post nativitatem Christi, in Præfatione Rhythmicâ, quæ extat in Bibliis Buxtorfii ante Pentateuchum, enumerat *quinque* modos sribendi Commentaria Biblica. Eisdem modos Schickardus in *Bechinath Happeruschim disp. 7.* latè deducit. Nos breviter, quantum fieri poterit, ex illâ Præfatione Aben Ezra quinque illos modos recensebimus, & exemplis nonnullis illustrabimus.

Primus modus sribendi Commentaria Biblica est *prolixus* valdè; adeo ut Commentatores tales omnia, quæ sub aliquâ specie adferri possunt, etiam proferant: sic ait Aben Ezra: כפרשי התורה הולכים על המשה דרכים הרבה האחת ארוכה ורחבה ומנפשות אנשי דורנו נשובה ואם האמת כנקורה בתוך העולה זאת הדרך כקו הרחב הוא ההוש הסובב בתחלה *Interpretes legis incedunt quintuplici viâ. Prima via est longa & lata, & ab anti-*

mis virorum nostra generationis exaltata, & si veritas est sicut punctum in medio circuli, ista via sicut linea latitudinis, hoc est, filum ambiens in gyro. Hæc Commentaria se habent ad Textum Hebræum tanquam circumferentia ad centrum suum. Aben Ezra ibidem ait Arabes præcipuè talibus prolixis Commentariis gaudere; & adfert tres tales Commentatores, quorum primus est Rabbi Isaac, qui composuit duos libros in 1. Caput Gen. quique occasione *lucis* versu 3. totam Opticam, occasione *plantarum* vers. 12. totum Herbarium, & occasione *animalium* vers. 24. totam Physicam tractavit. Secundus est Rabbi Saadias Gaon, qui occasione *astrorum* Gen. 1: 14. totam Mathesin explicavit. Tertius est Raf Schemuel, qui occasione Verborum *Genes. 28: 10. & exiit Jacob*, totum Itinerarium conscripsit. Sunt nonnulli inter Christianos, qui Arabes Judæos hac in parte sequuntur. Putant enim se eruditos esse, & eruditionem suam ostendere, quando spissatantum volumina conscribunt, etiamsi omnes scientias confundant. *Schickardus* facit mentionem alicujus Haselbachii, in Acad. Viennensi Professoris, qui viginti duos annos insumperat in explicatione Capitis primi Jesaïæ, nec tamen eandem ad finem perduxerat. Hic modus scribendi Commentaria improbat; quia scientiæ non sunt confundendæ: nam Physica, Mathesis, Optica, &c. sunt diversæ scientiæ à Theologia; & propterea eæ in Theologia ex professo non sunt tractandæ.

Secundus modus est superiori planè contrarius, & soli Textui inhærens; estque quando Commentatores tantum respiciunt ad Textum, & ad illa quæ in Textu habentur, rejectis Traditionibus Oralibus, quæ ad legem divinam non pertinent. Aben Ezra inter tales Interpretes numerat Christianos & Sadducæos, quorum posteriores secundum sententiam plerorumque Hebræorum iidem fuerunt cum antiquis & hodiernis Karræis. Ut ut sit, saltem Karræi hunc modum commentandi, rejectis omnibus Traditionibus, tanquam additamentis ad Legem, eligunt; & propterea hodierni Judæi, secundum Traditiones magis viventes quam secundum Legem Mosaicam, illos Karræos summopere oderunt. Hi Karræi hebraicè vocantur *קראי* *Scripturarii*, sive *Biblici*, à *קרא* *Scriptura Sacra*; quia soli legi Mosaicæ mordicus adhærent. Horum magnus est numerus in Polonia, Russia, Turcia, aliisque in locis. Vide ex professo de Karræis differentem Buxtorfium in *Synag. c. 1.* Hic modus commentandi, etiamsi Aben Ezra eundem rejiciat, non est contemnendus: nam non datur Lex Oralis; ergo S. Scriptura secundum eam non debet explicari.

Tertius modus est allegoricus; estque talis quando literalis sensus S. Scripturæ tanquam nimis crassus rejicitur, & pleraque, quæ in Bibliis
occur-

occurrunt, in Allegorias transformantur. Hic modus commentandi merito ab Aben Ezra rejicitur; quia ita allegorizando verus S. Scripturæ sensus literalis præteritur, & sensus fictitius, in Textu nullum fundamentum habens, excogitatur. Quando Allegoriæ fundantur in S. Scripturâ, tum non sunt rejiciendæ; sed Allegoristæ illi Hebræi sæpe tales Allegorias formant, quæ non tantum non fundantur in Textu, sed quæ Textui sunt planè contrariæ.

Quartus modus exponendi S. Scripturam est Kabbalistarum, qui variis modis per literarum mutationem, transpositionem, vel per earum in numeros resolutionem, aliisque modis mysteria & dogmata quædam ex S. Scripturâ eliciunt. In *Philologo Hebræo* dissert. 26. tredecim modos Kabbalæ enumeravimus, & variis exemplis eosdem illustravimus, qui ibidem videri possunt. Secundum illos 13. modos quidam Commentatores mysteria eliciunt. Aben Ezra hunc modum explicandi S. Scripturam partim approbat, partim etiam rejicit. Non potuit planè rejicere; quia Judæus est: nam Judæi solent Kabbalam magni facere, eamque legi scriptæ ad minimum æquiparare: sed huic modo commentandi limites ponit, intra quos vult ejus Commentatores sese continere debere. Concedit S. Scripturam secundum antiquam Kabbalam explicari posse, sed rejicit speculationes novitiorum Kabbalistarum. Nos totum hunc commentandi modum, ut ridiculum & nugis plenum, planè rejiciendum esse judicamus. Ut hic modus clariùs innotescat, nonnullis exemplis eum illustrabimus: ex. gr. Quærent, quare Pentateuchus incipiat à litera ב *beth*? Respondent, Deum ad duos mundos (ב enim in numero significat *duo*) respexisse, scil. ad mundum, in quo nunc vivimus, & ad mundum temporibus Messiæ, vel post ultimum judicium futurum. Alii Kabbalistæ ajunt Pentateuchum incipere à ב, quia sunt duæ Leges, Lex Scripta, & Lex Oralis: vel quia Deus creavit hominem constantem duabus partibus, animâ scil. & corpore: vel quia Deus mundum creare voluit cum ברכה *benedictione*, cujus prima litera est ב. Præterea Kabbalistæ excogitarunt rationes, quare in primo versu Geneseos sunt septem voces, & viginti octo literæ. Ajunt Mosem respexisse ad septem planetas, & ad viginti octo lunationes, quæ mensem constituunt; aut ad viginti octo illa tempora, quorum Ecclesiastes cap. 3. mentionem facit. Plura exempla vide in *Philologo Hebr. dissert. 26.*

Quintus & ultimus modus est eorum, qui Textum Hebræum priùs explicant Grammaticè sive paraphrasticè, deinde doctrinas nonnullas eliciunt. Hunc modum commentandi se observaturum esse dicit Aben

Ezra, quem etiam ut plurimum observavit. Eum etiam sequutus est David Kimchi in Commentariis suis, qui sæpenumero Grammaticè Textum Hebræum optimè explicavit: erat enim optimus Grammaticus. Sed Rabbi Schelomo Jarchi paululum ab hâc methodo declinavit: nam nonnunquam fabulas Talmudicas Commentariis suis Biblicis immiscuit, à quibus duo præcedentes alieniores fuerunt. Ultimus modus commentandi à bonis etiam approbatur; & propterea tres illi Rabbinus Schelomo Jarchi, & præcipuè Aben Ezra, atque David Kimchi meritò magni à Judæis & Christianis fiunt; quia sæpe Textum Hebræum optimè explicârunt. Vide *Jonam Illustratum*.

II. *Secundò queritur*. An Commentaria Biblica Rabbiorum habent aliquam utilitatem?

Resp. 1. Diversæ & planè contrariæ Christianorum quorundam de Commentariis Rabbiorum fuerunt sententiæ. Ribera Jesuita passim in Comment. suis in 12. Prophetas, Hebræos carpit ac vellicat, & quasi fungi essent ac stipites, superciliosè fastidit. In præmio in Sophoniam ait, nullum Scriptorum genus esse indoctius; nullum nugarum & fabularum appetentius, & ab omnium disciplinarum studio abhorrere; linguæ Hebraicæ proprietatem, & vocabula quamplurima ignorare; esse quidem quædam in Hebræis magistris, quæ profint, sed tot esse quæ noceant, ut abjicienda etiam censeat utilia, ne legantur noxia. Hunc sequutus est Dominicus Garsias, Hebrææ linguæ Complutensis Professor, qui in libro, vocato *Propugnacula Christianæ Religionis adversus perfidiam Judæorum*, vehementer in Rabbios insurgit. Hos duos præcedentes longè superat *Joh. Forsterus* S. S. Theol. Doctor, & in Academ. Wittenbergen si linguæ Hebrææ olim Professor, qui acerrimè in Rabbios invehitur; & præcipuè in præfatione Dictionarii sui pleno ore in eos debacchatur, cum ait: *In quibus nulla lux, nulla notitia Dei, nullus spiritus, nulla ullius disciplinæ seu artis vera & solida scientia, nulla linguarum ac ne quidem Hebrææ linguæ cognitio. At quod ad S. Scripturæ intelligentiam, atque ad linguæ Hebrææ cognitionem attinet, præstiterunt quod laudem mereatur omnino nihil. Nam Dictionaria & Commentaria ipsorum plus obscuritatis & erroris in Ecclesiam Christi invexerunt, quàm lucis & veritatis*. Nihilominus hic idem ait se totam vitam in Hebrææ linguæ studio consumpsisse, & in Judæorum Synagogis longo tempore versatum fuisse, ac præceptores Hebræos domi proprii impensis eluisse. Schickardus in *Bechinath Happ. disp.* 6. ait, Forsterum fortasse antiquos Rabbios cum hodiernis confudisse, & ex posteriorum ingenio antiquos æstimasse. Præterea putat idem Schickardus Forsterum Com-

mentaria Biblica Rabbīnorum non legisse; & hoc conatur probare ex nonnullis exemplis, de quibus aliter judicasset, si tantum Commentaria illa inspexisset.

Resp. 2. His oppono multos alios doctissimos, inter Christianos doctores, qui Commentaria illa Biblica non sine ratione ferè ad cælum laudibus extulerunt: nam Commentatores Biblici verba quodammodo difficilia excusserunt, linguæ idiotismos explicarunt, parallelas phrasas adduxerunt, per illas genuinum contextus sensum elicuerunt, sæpe multa nulli Christianorum observata annotarunt. Audi hanc de re Munsterum in præfat. Bibliorum suorum, ubi expressè negat aliquem absque Rabbīnorum suppetiis S. Scripturam dextrè interpretari posse. *Suo loco ostendam, quàm hallucinati sunt quidam, qui citra Hebræorum suppetias, Hebræicum textum nostro ævo interpretari conati sunt. Id quod divus Hieronymus tentare noluit, qui semper conductitium apud se habuit Judæum, qui illi in difficilioribus locis Rabbīnorum suggereret expositiones.* Ipse Hieronymus in *Nahum cap. 2.* idem ait: *Testis est mihi Dominus me Hebræorum sequi expositionem, à quibus non modico tempore eruditus, debeo meis simpliciter indicare quæ didici.* Morinus in *Exercit. Biblicis lib. 1. exercitat. 3. cap. 2. sect. 2.* Ex variis scriptis Hieronymi probat eum usum fuisse quinque præceptoribus Hebræis, à quibus diversis temporibus edoctus, aggressus tandem est Vetus T. interpretari. Et in præfat. in *Jobum* testatur se Hebræum quendam præceptorem ob libri istius intelligentiam non parvis nummis redemisse. His annumerari etiam debet Capnio, aliàs appellatus Reuchlinus, qui præceptor Judæo pro singulis horis singulos aureos persolvit, teste Amamâ in *Antibarb.* Similiter Fagius in præf. *Exeges. 4. capp. Genes.* ait: Hoc auisim affirmare, neminem sine Rabbīnorum lectione & adminiculo ad solidam Hebræicæ linguæ cognitionem unquam esse perventurum. Buxtorfius in *Lexico* suo sapissime sententiam Rabbīnorum circa verbalem vocum Hebræicarum expositionem sequutus est. Commentaria ergo Biblica Judæorum sunt magni facienda. Nolumus hîc de Masora agere, quæ S. Scripturam diu incorruptam servavit; nec de Paraphrasibus Chaldaicis, quæ multa Veteris T. loca etiam difficillima sæpenumerò optime explicarunt: sed loquimur præcipuè de Commentariis Biblicis, quæ Christianis, ad S. Scripturam benè intelligendam, lectu utilia, & quodammodo necessaria esse statuimus; & quidem propter has sequentes rationes.

Ratio 1. Quia multæ voces Hebræicæ tam quoad Grammaticam, quàm quoad significationem optime à Rabbīnis explicantur: ex. gr. *Joel. 2: 5.*

occurrit vox ערוך *dispositus*. Jarchi ait hanc vocem esse רבוק *conjunctam*, h. e. in regimine, & præterea non notari vocali Kametz, sicuti in statu absoluto notari deberet. Kimchi perfectius hoc Participium explicat, cum ait, העין בשוא וסגול והוא פעול סגול *Ain* notatur *cum Sebeva & Sagol* (h. e. Chateph-Sagol) *estque Pabul in regimine* (h. e. Partic. Præteritum.) *Vide Joel. explic.* Sic Joel. 2: 8. בער explicatur à Kimchio per על *super*. Infinitæ tales voces adferri possent, quæ quoad Grammaticam à Rabbiniis explicantur: sed eas quære in ipsis Rabbiniis.

Etiam quoad significationem infinitæ ferè voces à Rabbiniis illustrantur: ex. gr. Joel 2: 8. occurrit nomen השלה. Aben Ezra explicat illud nomen per המלחמה *belli Instrumenta bellica*, & Kimchi per הסיף *gladium*. Vide infinita talia loca explicata in ipsis Rabbiniis, & in *Lex. Hebr. & Chald. Buxtorfii*. Si commentaria illa Rabbinica non extarent, multæ voces difficiles à nobis explicari non possent: nam multæ voces tantùm semel occurrunt, quarum significatio ex collatione aliorum locorum cognosci non potest; quæ propterea ex Rabbiniis hauriri debet. Similiter occurrunt multa nomina avium, bestiarum, &c. quæ antiquis illis Judæis notiora fuerunt, quàm hodiernis Christianis: nam illi Commentatores Biblici ante 500. annos vixerunt, & propriores fuerunt Talmudistis, aliisque doctis Rabbiniis, qui per traditionem multa à majoribus suis acceperunt. Denique qui à teneris unguiculis operam in linguâ Hebræâ perdiscendâ insumpserunt, ac plurimis adjumentis instructi fuerunt, eos præ aliis gnaros peritosque esse rationi est consentaneum. Nolumus hic allegare voces Hebraicas & Syriacas Novi T. quarum multæ à Rabbiniis explicantur; nec voces Græcas, quarum significatio ex Rabbiniis sumenda est, ex. gr. Luc. 20: 4. *ἐγὼς cælum* significat *Deum*, Metonymiâ Hebræis usitatâ.

Ratio 2. Quia multæ *phrases* & diversi *modi* loquendi in Veteri & N. T. dubii, à Rabbiniis dilucidè explicantur: ex. gr. Joel. 1: 20. habetur non adeo usitatus loquendi modus, גם בהמות שרה תערוג *Etiā bestie agri clamant*. Aben Ezra ait *parabolicum* esse quod *arbores campi clamant*, & de Nomine plur. בהמות cum verbo sing. תערוג ait, ואחר, כל אחת ואחת והוא ענין צעקה על כל אחת ואחת והוא ענין צעקה על כל אחת ואחת *Unaquæque, & significat clamorem ob sitim*.

Similiter Jona 1: 5. Jonas descenderat אל ירכתי הספינה *ad latera navis*. Aben Ezra ait, אל אחת ירכתי הספינה *in unum laterum navis*: etiam Kimchi eodem modo exponit per אל אחת מן הרכתיים *ad unum ex lateribus*. Uterque adfert, ad sententiam suam probandam, Textum ex libro Judi-

cum cap. 12. v. 7. ubi dicitur, ויקבר בערי גלעד & *sepultus est in urbibus Gilbaditarum*, h. e. in unâ ex urbibus.

Aben Ezra in Commentariis suis ait, כלוי מעשה אינו מעשה, *absolutio vel terminus operis non pertinet ad ipsum opus*. Ex hâc regula multa in S. Scripturâ dubia explicari possunt: ex. gr. *Genes. 2: 2.* habetur, & *absolvit Deus die septimo opus suum*. Græci, non intelligentes hunc loquendi modum, interpretati sunt voces *die septimo* per τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑκτῇ *die sexto*: sed si intellexissent hunc Judæorum canonem, non fuissent illa verba ita interpretati. Intelligitur ergo *dies septimus* exclusivè.

Etiā multæ phrasæ Novi T. à Rabbīnis optimè explicantur: ex. gr. *Marc. 9: 1.* *Gustare mortem* significat *mori*. *Matth. 16: 19.* *ligare & solvere* denotat phrasī Hebraicâ *interdicere & permittere*. *Matt. 11: 11.* *Minimus in regno cælorum major* Johanne Baptistâ dicitur. Procul dubio per *regnum cælorum* intelligitur *regnum Messia*, uti apud *Danielem cap. 2: 44.* & apud Rabbīnos sæpe sumitur. *Matt. 10: 25.* *Sufficiat discipulo ut fiat sicut magister ipsius; & ut servus sit sicut Dominus ipsius*, est phrasī Hebraicæ, quam Aben Ezra ad *Hos. 1: 2.* ita effert רִי לַעֲבֹד לְהִיּוֹת כְּרַבּוֹ *Satis est servo, ut sit sicut dominus suus*. Hanc utilitatem describit *Lud. Capellus in Prefat. Specilegii*, ubi ait: “Cum N. Testamenti phrasī tota sit Hebraicæ (et si voces Græcæ sint) sanè penitior & accuratior ejus intelligentia pendet à linguæ Hebraicæ, Syriacæ, Chaldaicæ, Rabbīnicæ, earumque propriæ, Phrasæos cognitione. Multa etiā sunt in N. T. in quibus Sacri Scriptores tacitè alludunt ad ea, quæ sunt in Veteri; multa item in quibus, tum Christus, tum ejus Apostoli respexerunt ad mores, placita, dogmata, usum, consuetudinem, sententias, proverbia, parabolas, gnomas, veterum sui temporis Judæorum, inter quos vixerunt & docuerunt. Addamus adhuc unum aut alterum exemplum, quo hoc clarè demonstratur. *Joh. 3: 5.* Christus ait: *Nisi quis genitus fuerit ex aquâ & Spiritu*, h. e. *aquâ aut Spiritu*. Dicit illæ voces idem denotant secundum morem in V. T. usitatissimum. Hinc David Kimchi talem fecit canonem. In S. Scriptura sæpe שְׁנוֹנוֹת בְּמִלּוֹת אֶחָד עֵינָן *idem sensus diversis verbis exprimitur*. Similiter phrasī *Matth. 12: 32.* occurrens, *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro sæculo*, Hebraicè denotat nunquam. Vide hoc probatum in *Jona Illustr. dissert. 5.*

DISSERTATIO DECIMA SEPTIMA,

Quæ est pars posterior

D E

P E R U S C H I M,
sive Commentariis Rabbinorum.

3. *Commentaria Rabbinica varios Ritus vivendi, quorum magna pars adhuc usitata est inter Judæos, dilucidè explicant.*

Quod, quatuor figuris aeneis probatur.

a. *Hic conspiciuntur Fimbriæ, Mesusah postibus affigi solita, & liber Estheræ.*

b. *En Phylacteria capitis & manûs, una cum modo ea capiti & brachio alligandi.*

c. *Duo Judæi conspiciuntur, quorum unus consecrat vinum, & alter clangit tubâ.*

d. *Idem duo alii Judæi, quorum unus in manibus gerit Pentateuchum*

Mosis Ms. alter indutus est Phylacteriis capitis & manûs, &c.

c. *Commentaria Rabb. inserviunt refutandis ipsis Judæis & aliis.*

f. *Multa loca difficilia à Rabbinis solvuntur.*

g. *Inserviunt Versionibus faciendis.*

h. *Et difficilibus Textibus Novi T. explicandis.*

i. *Ut & adagiis & sententiis Proverbialibus N. T. interpretandis. &c.*

III. *Trium Rabbinorum, scil. Schelomonis Tarchi, Aben Ezræ & Davidis Kimchi Nomina, Patria, Scripta, Stylus, Auctoritas & ætas ordine describuntur.*

Erfamur in quæstione de Commentariis Rabbinorum, & præcipuè Biblicis: An eadem aliquam habeant utilitatem. In medium protulimus Auctores, qui absque ulla ratione sententiam negativam defendunt: sed nos è contrâ incepimus illorum Commentariorum utilitatem variis exemplis ostendere, scil. in vocibus, phrasibus & modis loquendi tam Veteris quam Novi T. Jam sequitur, ut eorum Commentariorum *tertiam utilitatem*, scil. in Judæorum ritibus explicandis proferamus.

Ratio 3. Quia varii *ritus*, quorum in Veteri & N. T. tantum obiter fit mentio, clarè à Rabbinis explicantur; neque hoc adeo mirum est, quum multi tales ritus adhuc hodie à Judæis observentur: ex. gr. *Genes.* 17. præ-

præcipitur circumcisio, & 1 Cor. 7: 18. vetat Apostolus, *ne circumcīsus ita vocatus attrahat præputium*. Quomodo circumcisio instituitur, & præputium rursus attrahatur, ex Rabbīnis hauriri debet. Quum anterior glandulæ pellicula abscissa est, statim reliqua pars illius pelliculæ, pudendo adhuc conjunctæ, protruditur versus partem posteriorem; adeo ut tota glandula denudetur: hæc denudatio glandulæ vocatur פריעה. Qui illam pelliculam, detrusam versus posteriora, iterum retrahit versus anteriora, ita ut glandula aliquo modo rursus tegatur, ille vocatur המושך ערלתו qui attrahit præputium. Sic nonnulli explicant verba apud Jer. 9: 25. ופקרתי ער כל מול בערלה Et visitabo super omnem circumcīsum cum præputio. Talis criminis accusatur à Talmudistis Achan in Tractatu Sanhedrin, fol. 44. 1. עכן מושך בערלתו היה Achan attractus præputio suo fuit. h. e. habuit attractum præputium. Glossa Salomonis Jarchi ait, משך את עור אמתו חמיר, ער שנישתרבבה וכיסתה את ראש הנד כרי שלא יראה מהול Attraxit pelliculam membri sui jugiter, donec recresceret, obtegeretque caput membri istius, ut non appareret circumcīsus esse. Vide Lex. Talm. Buxt. R. מושך. Hinc ergo apparet, quid Apostolus velit per attrahere præputium.

Deinde 2 Cor. 16: 22. ait Apostolus: Si quis non amat Jesum, esto anathema, maran-atha. Quid sit Maran-atha Rabbīni nos docent. Inter Judæos tres gradus excommunicationis viguerunt: primus erat נדו separatio, quæ durabat 30. dies. Secundus חרם anathema; hic gradus erat priori gravior, & cum maledictionibus ac diris conjunctus. Tertius denique excommunicationis gradus erat Maran-atha, qui erat omnium gravissimus. Maran-atha est vox composita ex מרן dominus, & אתה venit, quasi Apostolus diceret Dominus veniendo veniet, h. e. tandem Dominus certissimè veniet & ulciscetur.

Similiter in Veteri T. Deut. 6: 8. Etiam alligabis ea in signum manuum, & erunt pro frontalibus inter oculos tuos, quibusdam videntur literaliter mandata הפלין Phylacteria capitis & manūs; & Num. 15: 38. Faciant sibi peniculamentum in oris vestium suarum, videntur mandata ציצית fimbria. Harum, ut & phylacteriorum mentionem facit Christus Math. 23: 5. Dilatant phylacteria sua, & producunt fimbrias palliorum suorum. Nemo absque cognitione rituum Hebraicorum hæc Christi verba intelligere potest. Ut ergo hæc verba intelligantur, penitiùs hæc ex cognitione rituum Judaicorum sunt explicanda. Phylacteria sunt facta ex corio nigro, ex quo faciunt quadrangulum octuplicatum quatuor cellulas habens, in quibus quatuor Scripturæ loca, membranæ inscripta, includuntur. Phylacterio manūs unum, & Phylacterio capitis duo longa lora assuunt. Qui

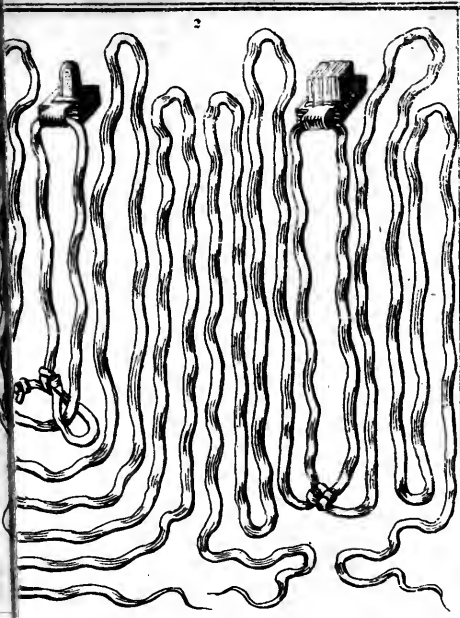
cæteris sanctiores olim haberi volebant, dilatabant illa lora. Fimbriæ sunt fila, quatuor angulis duarum quadrangularum particularum annexa. Qui majorem sanctitatem præ se ferre volebant, produci ant, & longiora faciebant illa fila; & hoc est quod Christus ait: *Producunt fimbrias.*

Ut Lectores ad oculum phylacteria & fimbrias, ut & multas alias vendi cæremonias Judaicas conspiciere possent, curavi exsculpi diversas figuras, quæ illas cæremonias exhibent. Nemo de genuinâ formâ harum figurarum dubitet: nam eæ sunt depromptæ ex ipsis ritualibus Judæorum, in quibus tali fere modo expressæ sunt. In hac primâ Tabellâ, divisâ in quatuor partes, multa exprimuntur, quorum in sequentibus subinde mentio fiet.

Contenta in his figuris sic obiter explicantur.

1. In hac prima figura exprimitur Judæus indutus veste quadrangulâ, quam singuli Judæi ab anno decimo tertio tenentur induere. Constat duabus quadrangulis particulis, quæ parvis vittis desuper colligantur. Ambæ hæ quadratæ particulæ à fronte & à tergo humeris dependent. Et quando eas humeris injiciunt, recitant hanc benedictionem: *Benedictus es, ô Deus, qui nos sanctificasti preceptis tuis, & mandasti, ut amiciamur zizith.* A singulis angulis longa fimbria, octo filis albis & laneis constans, per quinque nodos deorsum pendet. Harum fimbriarum Christus meminit *Matth. 23: 5. Producunt fimbrias.* Has probant ex *Num. 15: 37. & Deut. 22: 12. Filii Israël faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, &c.* Quare eas gerunt? Ut mandata Dei perpetuò meditentur, & à peccatis avocentur. Vide totam fimbriarum fabricam in *Synag. Buxt. c. 9. edit. post.*

2. Hic Judæus in sinistro manu habet מֶסֻסָּה *Mesusah*, quæ dextero post omnium januarum domûs extrinsecè affigitur. Est propriè canna sive pixis, cui intrusa est membrana continens quosdam versus Veteris T. Hanc Mesusam probant ex *Deut. 6: 9. Inscribes ea postibus domus tuæ, & portis tuis.* Aversæ ejus parti inscribunt nomen Dei יְיָ *omnipotentis*, quod per foramen, in medio cannæ factum ab introeuntibus conspici potest. Quotiescunque homo pius vel domo suâ egreditur, vel eam ingreditur, manu suâ Mesusam hanc tangere tenetur. Antequam eam possit affigunt, vel fossilæ postis inferunt, hanc præmittunt benedictionem: *Benedictus sis, ô Domine Deus noster, Rex mundi, qui nos sanctificasti preceptis tuis, & præcepisti nobis postibus insigere Mesusam.* Hi duo Textus membranæ inscribuntur: *Deut. 6: 4, 5, 6, 7, 8, 9. : שמע ישראל יהוה אחד יהוה אחד יהוה אחד : ואהבת את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאריך : והו*

Phylacteria .

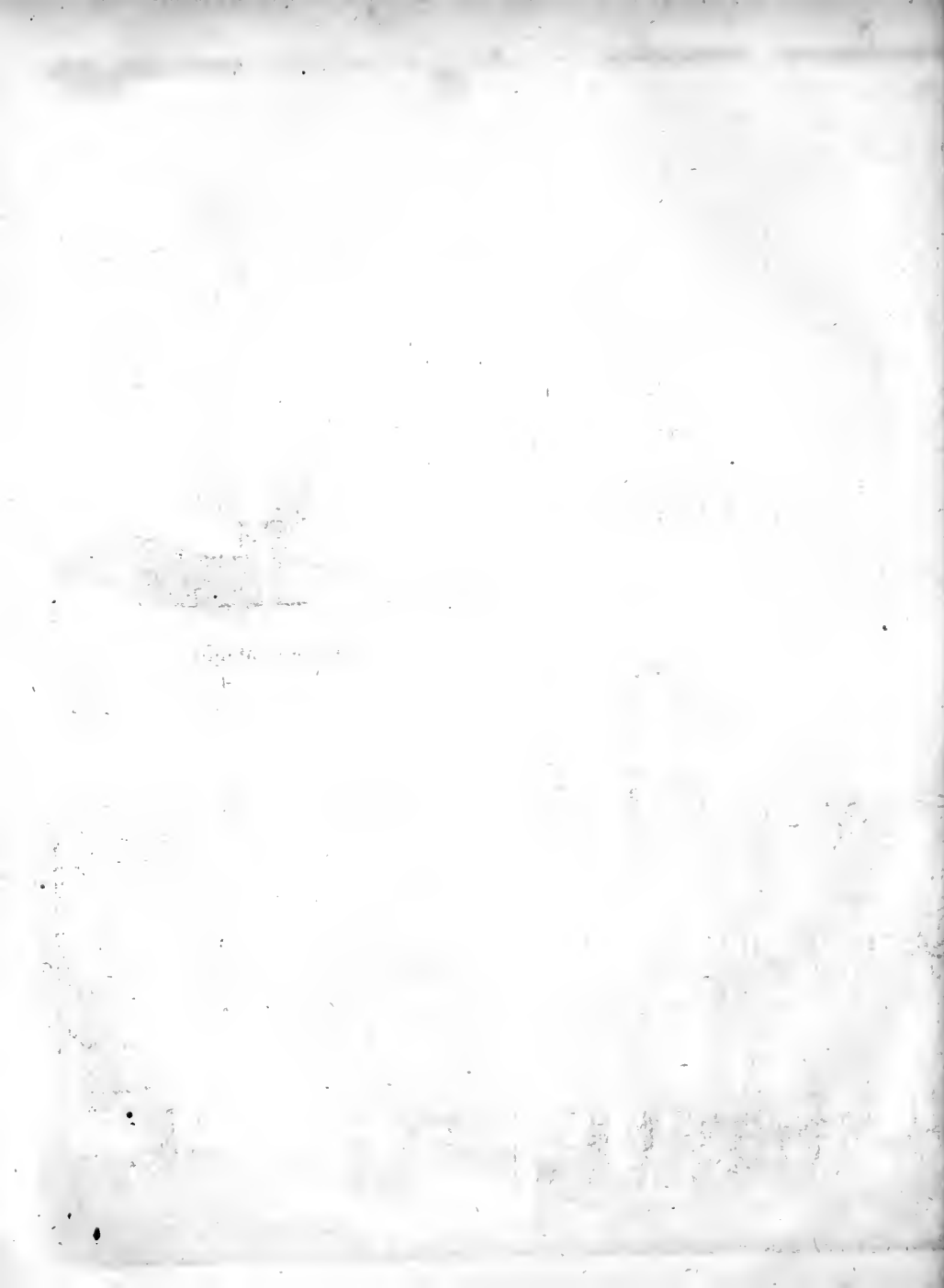
Liber Estheræ. Melusa .

Inflatio tubæ . Consecratio vini .

Indutus Phylacterys . Pentateuchus Moïsis .

והיו רבבים האלה אשר אנכי מעז היום על לבבך : ושנתם לבנך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכנך ובקומך : וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך : וכתבתם : Alter Textus extat cap. 11. vers. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Vide de hac Mesufah uberiùs in *Synag. Buxt.* cap. 31. In exteriori parte Mesufah scribuntur hæ voces כוון כמוכס כוון denotantes יהוה אלהינו יהוה sumptis literis Alphabeti sequentibus, ne, si profanatio hujus Mesufah fieret, etiam simul fieret profanatio nominum divinorum ex. gr. Pro Jod sumunt Caph: nam Caph in Alphabeto sequitur literam Jod: pro He scribunt Vau, & sic deinceps.

3. In manu dextra est liber Estheræ. Judæi solent in longis & continuis membranis librum Estheræ describere, eumque in Synagoga ex Cathedrâ, magnâ cum lætitiâ, in festo Purim, quod incidit in 14. & 15. Februarii, publicè prælegere. Membranæ illæ ligno tōrnato alligantur, ut commodè circa illud convolvi possint. Hinc liber ille in Bibliis vocatur כנרת אסתר *volumen Estheræ*: quia circa illud lignum convolvi solet. Vide plura de Volum. MSS. Estheræ in *Philologo Hebr. dissert.* 8.

In secunda figura depicta sunt duplicia Phylacteria; scilicet חפלין של ראש *Phylacteria sive precatória capitis*, quæ sunt quasi memoria præceptorum Dei. Probant ea ex *Deut.* 6: 8. *Ea erunt pro frontalibus inter oculos tuos.* Est propriè corium quadratum, in quo quatuor fiunt cellulæ, quibus includuntur quatuor Textus S. Scripturæ, qui infrâ in Spicilegio cap. 1. sect. 18. enumerantur. Oblongum & rotundum illud corium imponitur capiti sub pileo, & duo illa lora desuper à parte anteriori corporis dependent. Qui alios pietate superare volunt, solent illa lora dilatare. Eò respexit Christus, quando ait *Matth.* 23: 5. *Dilatant Phylacteria.* Hæc phylacteria capitis alligantur diebus profestis, quando Judæi se ad preces componere volunt; & antequam ea alligant, citant benedictionem hanc: *Benedictus tu Domine &c. qui dedisti nobis præceptum Tephillin.* Absolutis precibus ea includuntur sacculo.

Altera sunt חפלין של יד *Phylacteria manûs*, quæ sinistro nudo brachio alligant, ut ea quasi è regione cordis essent. Hæc primò, ante capitis phylacteria, annectunt. Hæc probant ex *Deut.* 6: 8. *Alligabis ea in signum manû tuæ.* Hæc phylacteria etiam fiunt ex corio, sed in illis solet tantum esse unica Capsula, & quidem rotunda, cui iidem quatuor Textus Biblici inscribuntur. Hæc tantum unicum longum habent lorum, quod ligatur circum nudum brachium & intra digitos manus sinistræ, adeo ut illud lorum deorsum pendeat. Vide de fabrica phylacteriorum capitis & manûs in *Synag. Buxt.* c. 9.

In tertiâ figura conspiciuntur duo Judæi, quorum unus consecrat vinum hâc benedictione: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הַשְּׁלוֹם בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן. *Benedictus tu Domine Deus noster, mundi Domine, qui vinea fructum creaveris.* Consecratio hæc fit vel in vel pro cœtu non pauciorum quàm trium personarum, vel ab unâ personâ pro se ipsâ. Poculum primò ambabus manibus attollitur, sicut David *Psal.* 134: 2. dicit: *Attollite manus vestras.* Postea solâ dextrâ elevatur juxta *Psal.* 116: 13. *Poculum salutis attollam.* Vide *Synag. Buxt. c. 12.* Consecrantes vinum ad Sabbathum, solent ad lumen candelæ ungues manûs sinistræ attentè adspicere, uti in hâc figura videmus. Buxtorfius ejus rei rationes in *Synag. c. 16.* enarrat.

Alter Judæus clangit tuba. Judæi solent à primo die Augusti usque ad 28. ejusdem mensis singulis diebus manè & vesperi cornu arietis inflare. Quare? 1. In Mosis memoriam, qui primo die Augusti summo manè montem Sinai secundò ascendit, ad alteras tabulas lapideas petendas, &c. & cum ascendit, in castris cornu occinere jussit. 2. Cornu inflant, ut Dei judicium in mentem sibi revocent, & expavescant. 3. Ut exsurdetur & hebetetur Satanas, ne verum anni principium cognoscere: nam primo die anni Moses cornu inflare expressè jussit *Num.* 29: 1. *Dies clangoris est vobis.* Vide *Synag. Buxt. c. 23.* Ipso die expiationis etiam clarum & protractum sonum cornu emittunt. Quare? 1. In signum quod Majestas Divina descendit. 2. In signum libertatis. 3. In signum lætitiæ & victoriæ. 4. In memoriam Jubilæi, qui hoc die solet incipere. Vide *Synag. Buxt. c. 26.*

In hac quarta & ultima figura exhibentur duo Judæi quorum unus ostendit publicè in Synagoga Pentateuchum Mosis MS. quod duobus tornatis lignis alligatum est. Vide de *Pentat. MSS. dissert. 34. Philologi Hebræi.* Hujus capiti impositum est טַלִּית גָּדוֹל *Talleth sive pallium magnum*, à cujus singulis angulis dependent fimbriæ, singulæ habentes octo fila quinque nodis ligata. Hoc palliolum solent in Synagogis capitibus suis imponere quando precantur & sacra peragunt. In sinistro latere hujus Judæi conspicitur circulus, qui denotat signum distinctivum flavei coloris in externo palliolo, quo Judæi in Germania à Christianis distingui solent.

Alter Judæus indutus est phylacterio capitis & phylacterio manûs; prout ea statim descripsimus; habens in manu libellum precum, ex quo preces suas recitat. E diverticulo jam in viam revertamur.

Etiam varii ritus, in cœna à Christo adhibiti, ex cognitione rituum Judaicorum, in Festo Paschæ adhiberi solitorum, optimè explicantur. Præterea alii ritus ex Judæorum scriptis illustrantur: ut quid sit Korban *Math.* 15: 5. qualis fuerit potus, quem Christus *Math.* 27: 34. reculavit &c.

& quare recusavit? ne mens distraheretur: nam Judæi solebant occidendis præbere potum, quo mens alienaretur, ut occidendi pœnam minus sentirent. Ritus flagellationis, de quo Paulus 2 Cor. 11: 24. conqueritur, quod quinquies acceperit quadraginta plagas minus una. Quare Judæi tantum infligunt 39. plagas, & non 40. prout lex Deut. 25. videtur mandare? Ea omnia, ut & multa, ritus Judæorum spectantia, ex Commentariis Rabbīnorum clara fiunt. In specie de flagellatione vide infra *disfert.* 49.

Ratio 4. Quia Commentaria Rabbīnorum interserviunt refutandis tum ipsis Judæis, tum etiam aliis. Multa loca Veteris T. de Messīā agentia, syncerè & Christianè à multis Judæis explicantur; adeo ut Judæorum testimonia ipsos Judæos refutent: ex. gr. In *Genesi cap. 49. vers. 10.* de Messīā agi, probatur, præterquam ex tribus Paraphralibus, etiam ex R. Salomone in Psalmum secundum, ubi ait Veteres Rabbīnos eum locum de Messīā exposuisse: *רבנותנו דרשו את הענין על מלך הכסף* *Rabbīni nostri mysticè exposuerunt sensum de Rege Messīa.*

Similiter *Mich. 5: 2.* ait Propheta, *מִכָּךְ לִי יֵצֵא לְהוֹיֵת מִשָּׁל* *Ex te mihi prodibit ut sit dominator*, R. Salomo sic Christianè explicat *מִכָּךְ יֵצֵא לִי מֶשִׁיחַ בֶּן דָּוִד וְכֵן הוּא אוֹמֵר אֲבֵן מֵאֲסוֹ הַבּוֹנִים* *Ex te exibit mihi Messias filius Davidis, & sic ille (scil. David Psal. 118:22) dicit, Lapis quem reprobaverant edificantes.* Hinc videmus hunc Rabbīnum non tantum illum Michæ locum, sed etiam Davidis de Messīā explicare.

Præterea Caput *Jesaja 53.* (cujus unius lectione se ad fidem Christianam conversum fuisse testatur Jo. Isaacus) tam à Paraphraste Chaldæo, quam à priscis Hebræorum doctoribus, referente Abarbanele ad hunc locum, de Messīā exponitur. Etiam R. Moses Nachmanides, magni nominis Rabbīnus, ita de Messīa hoc caput explicavit. Denique *Jes. 52:13.* habetur: *Ecce servus meus* (textus Chaldæus addit *Messias*) *prosperabitur: is exaltabitur, & extolletur, &c.* Abarbanel ingenuè fatetur antiquos Hebræos hunc locum sic interpretatos esse, scil. Messiam esse exaltandum supra Abrahamum, extollendum supra Moſen, ac ipsis denique Angelis fore sublimiorem. Vide *Prefat. Cartwrighti in Genesim.*

Non tantum Judæorum, sed etiam aliorum falsæ expositiones circa S. Scripturam ex Judæorum scriptis refutantur: ex. gr. Pontificii ex *Matth. cap. 12: 32.* *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro saculo,* conantur probare dari remissionem peccatorum post hanc vitam; sed frustra: nam hic modus loquendi est usitatus apud Judæos, qui negant ullam fidelibus post hanc vitam esse remissionem peccatorum.

Vide *Nizachon Hackspanni* pag. 432. & *Jonam Illustratum* dissert. 5.

Ratio 5. Quia multa loca difficilia, quorum explicatio frustra sæpe in Commentariis Christianorum quæritur, dilucidè à Rabbinis explicantur: ex. gr. *Num.* 3: 39. Textus ait, Levitas à Mose numeratos fuisse vices & bis mille: quum ex versibus antecedentibus, scil. 22, 28, & 34. apparet eos fuisse vices & bis mille ac trecentos. Præterea difficultas augetur, quia *versu* 43. primogeniti dicuntur fuisse vices & bis mille, ac ducenti septuaginta tres, & *versu* 46. dicuntur primogeniti Levitas excessisse numero ducentorum septuaginta trium. Hoc dubium à R. Salomone & Aben Ezra annotatur, & tali modo solvitur, scil. trecentos Levitarum fuisse primogenitos; ac propterea *versu* 39. non numerari; quod cum ipsi, utpote primogeniti, jam Dei essent, in eorum numero, qui primogenitorum loco Deo erant tribuendi, comprehendendi non debuerunt. Vide eandem *Præf. Cartwrightii*, & *Menassen in Concil. quæst.* 3. in *librum Numer.*

Ratio 6. Quia Commentaria Rabbiorum etiam egregiam præstant operam in Versionibus vernaculis formandis. Hinc Munsterus in præfatione Bibliorum suorum negat aliquem absque Commentariis Rabbiorum Sacram Scripturam dextrè explicare posse; etiam ait Divum Hieronymum propterea conductitio præceptore Hebræo usum fuisse, quem in locis difficilioribus consulere potuit. Vide *dissert. præced. quæst.* 2. Ob hanc etiam causam multi Interpretes tam Protestantes quàm Pontificii, quia Judæorum vitulâ arârunt, multa Veteris T. loca tam facilè & feliciter explicârunt. Etiam Buxtorfius in Lexico suo sæpissime voces Hebraicas transfert secundùm explicationem Commentatorum Biblicorum. Nolo adferre loca; quia eadem passim in illo Lexico cuivis obvia sunt.

Ratio 7. Quia multæ historiæ Novi T. per Commentaria Rabbiorum illustrantur: ergo eadem sunt Christianis utilia, & quodammodo necessaria: ex. gr. *2 Tim.* 3: 8. *Jannes & Jambres dicuntur restitisse Mosi.* Quales hi fuerint, quum in tota S. Scriptura nullibi eorum amplius fiat mentio, non potest nisi ex Rabbinis indagari. Jonathan Paraphrastes *Exod.* 7: 11. ubi de Ægyptiorum Magis sermo est, Jannem & Jambrem nominat. Et *Exod.* 1: 15. idem Paraphrastes eos nominat רִישׁ הָרִשִּׁיָּה *Principes Magorum*: & Hebræi scribunt eos fuisse duos filios Bileami. Ut ut sit, Jannes & Jambres fuerunt duo præcipui Magi, qui Mosi, coram Pharaone miracula divina edenti, restiterunt. Hæc historia temporibus Apostolorum Judæis, etiam Paulo, ad pedes celeberrimi Gemalielis enutrito, erat notissima. Vide *Lex, Talm. Buxt. Rad.* יִן.

Ratio

Ratio 8. Quia multa Adagia & Sententiæ Proverbiales Novi T. ex Rabbinorum scriptis explicantur: ex. gr. *Matth* 19: 24. & *Marc.* 10: 23. docet Christus, *Facilius esse camelo intrare foramen acûs, quam diviti in regnum Dei.* Judæi pro Camelo habent Elephantem, כַּוּפָּא בְּקוּפָּא לא פִּילָא דְעִיר רַחֲמָא Non est elephas, qui intrat per foramen acûs. Drusius conjicit Christum loco Elaphantis dixisse Camelum; quia Camelus in Judæâ notior erat Elephantem. Judæi hâc proverbiali sententiâ utuntur de re impossibili, incredibili, & inauditâ. In primâ præfat. libri Zohar scribitur: אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵינוּ רָאִינוּ לְהַכְנִיס פִּילָא בְּקוּפָּא דְרַחֲמָא Nos in nomine Dei nostri commodum judicavimus introducere elephantem in foramen acûs, h. e. rem maximè arduam præstare, vastum hujus libri opus in formam minorem & breviorē contrahere. Vide *Lex. Talm. Rad.* פִּילָא. Hinc apparet quomodo hæc phrasis sit explicanda. Similiter multa alia adagia, in N. T. occurrentia, à Rabbiniis sunt desumpta: ut *Matt.* 10: 25. Sufficit discipulo si sit sicut Dominus. *Matth.* 7: 2. Quâ mensurâ metimini, eadem metientur vobis. 2 *Thessl.* 3: 10. Qui non vult laborare ille non comedet. Vide eas ex Rabbiniis mutuatas in *Præfat Cartwrighti in Genesin.*

Ratio 9. Quia multa nomina locorum, fessorum, numismatum, aliorumque in Novo T. usurpatorum, ex cognitione Scriptorum Rabbinicorum illustrantur: ex. gr. *Joh.* 5: 2. occurrit vox בִּנְיָסְדָא: Versio Syriaca habet ܒܢܝܣܕܐ h. e. domus gratiæ aut benignitatis; nomen accommodum loco, in quo aquæ motu sanabantur ægroti, quod erat argumentum divinæ gratiæ longè maximum. Alii vertunt Chaldaicè per ܒܝܬ ܕܢܝܢܐ domum effusionis; quia in eum locum magna aquæ copia effundebatur. Similiter quid sit Pascha *Matt.* 27. & assarium *Matt.* 10. atque multa alia optimè ex scriptis Rabbinorum innotescunt. Vide de vocibus Hebraicis Novi Testamenti *Commentarium Drusii.* Plura de utilitate Scriptorum Rabbinicorum hîc in medium proferri possemus, nisi præcipue de Commentatoribus Biblicis hîc agere animus fuisset; nonnulla tamen ex aliis Commentariis subinde intermiscuimus, ut simul utilitatem aliorum Scriptorum Judaicorum obiter ostenderemus.

III. *Tertio queritur.* Quinam, & quales sint præcipui Hebræi Commentatores Biblici?

Respondeo. Præcipui tales Commentatores Biblici fuerunt Schelomo Jarchi, Aben Ezra, & David Kimchi. De his sunt consideranda. 1. *Nomina.* 2. *Patria.* 3. *Scripta.* 4. *Stylus.* 5. *Auctoritas,* & 6. *Ætas.*

1. *Nomina.* S. hoc est Schelomo Jarchi, vocatur רַבִּי שְׁלֹמֹה יָרְחִי *Rabbi Schelomo Jarchi.* Cognomen *Jarchi* idem significat quod *lunaris.* Quare hic *Rab-*

Rabbinus à lunâ nomen acceperit, latet. Per primas literas vocatur רשׁי *Raschi*.

A. h. e. Aben Ezra, integro nomine vocatur רבי אברהם בר מאיר *Rabbi Abraham filius Meir nepos Ezra*. Pater fuit vocatus Meir, & avus maternus Ezra, à quo libentiùs voluit denominari, quàm à patre suo; fortassè propterea, quia voluit hoc nomine indicare se esse *lapidem auxilii* ad juvandum omnes.

D. h. e. David Kimchi, vocatur רב דוד קמחי *Rabbi David Kimchi*. Cognomen accepit à patre, qui vocatus fuit *R. Joseph Kimchi*. Habuit fratrem qui nominatus fuit *R. Moses Kimchi*. Noster David Kimchi duorum illorum, utpote in Sacris Literis olim optimè versatorum, sæpissime meminit.

2. *Patria*. S. Fuit patriâ Campanus Trecensis aut Lunensis, qui vicus est Narbonensis Galliæ, non longè à Montepeffulano: & quod natione Gallus fuerit, apparet ex vocibus Gallicis, quibus voces Hebraicas, addendo ברען *barbarè*, h. e. Gallicè, sæpenumero explicat. Aliquandiu habitavit Wormatæ ad Rhenum in Germaniâ, ubi Judæi adhuc in illâ Synagogâ quædam vestigia illius præsentia ostendunt.

A. Fuit natione Hispanus; hinc sæpe se vocat ספרדי *Hispanum*. Habitavit in insulâ Rhodo, prout apparet ex Commentariis in Malach. & ex subscriptione Danieli adjunctâ.

D. Fuit etiam natione Hispanus. Tota hæc gentilitas Kimchiorum, per multos annos in Hispaniâ Scholis publicis, & Synagogæ magnâ celebritate præfuit.

† 3. *Scripta*. S. Commentatus est in universa Biblia, quæ in Bibliis Buxtorffii locantur vel in margine interiori, vel in exteriori, vel etiam textui subjiciuntur, & ubique distinctionis ergò notantur supernè tribus literis רשׁי, quæ indicant ea à Schelomone esse composita. Deinde in maximam Talmudis partem scripsit Commentaria, quæ semper unâ cum Talmude solent imprimi, & in latere interiori textûs Talmudici collocari. Hæc Commentaria Talmudi, codici obscurissimo, maximam lucem addunt. Hic Raschi, morte abreptus, omnia hæc Commentaria absolvere non potuit; sed substitit, uti ait Schickardus, in quarta Talmudis parte in Tractatu Makkoth. Reliqua Commentaria supplevit ejus discipulus R. Jehuda filius Nathani. Propter tot Commentaria vocatus est ראשׁ פירשׁתא *Parshandata*, h. e. Interpres.

A. Scripsit Commentaria in totum V. T. quæ tamen non semper à latere Textus Biblicij locantur; sed aliquando in fine multorum librorum conjunctim conjunguntur: ex. gr. Omnia ipsius Commentaria in 12. Prophetas minores

nores inveniuntur simul post Malachiam. Etiam scripsit librum **חזקוני** *elegantiarum*, agentem de re Grammatica, sed periit.

D. Edidit ferè in universum V. T. Commentaria, quæ ubique ferè juxta Textum Hebræum in Bibliis majoribus collocantur. Etiam scripsit Grammaticam Hebræam & Lexicon. Hic Kimchi Linguam Hebræam optimè excoluit; ita ut, quicquid boni hodie habemus quod ad Grammaticam pertinet, ex ipsius scriptis primò ferè sit haustum. Fertur etiam peculiarem librum contra Christianos scripsisse, qui jam non amplius extat.

4. *Stylus*. S. Stylus ejus in multis est obscurus. Usus enim fuit sermone impuro, admodum conciso & laconico, h. e. paucis multa complectente. Regulas Grammaticæ non satis ubique observavit, & Fabulas Talmudicas subinde Commentariis Biblicis immiscuit: & quia in stylo sæpe est obscurus, ideo fuerunt qui **באור** *dilucidationes* in ipsius Commentaria scripserunt.

A. Stylus est perspicuus, & multò elegantior stylo R. Schelomonis; attamen est concisus, subtilis, & plane philosophicus; nonnunquam Philosophica, etiam Mathematica, quia in Astronomicis erat versatissimus, immiscuit.

D. Stylus est elegantissimus & comptus, regulas Grammaticæ ubique strictè observans.

5. *Auctoritas*. S. Schelomonis auctoritas est inter Judæos maxima, & major, quàm duorum sequentium: tum quia in totum ferè Talmud commentatus est; tum etiam propter eximiam sanctitatem & scientiam, quæ futuros eventus certò prædixisse fertur; adeo ut eum pro semi-Prophetâ habuerint. Ajunt, quod aliquando, quum à Duce quodam domi suæ quæreretur, se invisibilem effecerit.

A. Judæi hunc Aben Ezram propter insignem in sacris literis, & præcipuè in Philosophicis cognitionem vocarunt **חכם** *Sapientem*, sicuti nos Aristotelem vocamus *Philosophum*.

D. Hic magni faciendus est propter Commentaria Biblica, & alia scripta.

6. *Ætas*. S. Natus circitè Anno Christi 1030. denatus Anno 1105. postquam 75. annos vixisset.

A. Etiam vixit 75. annos. Floruit paulò post Raschi circa & post undecimum sæculum: nam librum suum *elegantiarum* absolvit Anno Christi 1146. & Commentaria in 12. Prophetas Anno 1157.

D. Floruit post Aben Ezram circa annum Christi 1190. nam sæpissime ejus in scriptis suis meminit.

Hæc de præcipuis Bibliorum Commentatoribus Hebræis dicta sufficiant. Vide plura apud Schickardum in *Bechinath Happer*. Cogitaveramus

hîc peculiarem dissertationem de studio Hebraico, Rabbinico & Talmudico benè instituendo annectere; sed quia Buxtorfius ex professo in ultimâ editione Epitomes suæ novissimè hoc egit, ideo illâ præteritâ, ad alia pergemus.

DISSERTATIO DECIMA OCTAVA,

D E

P H A R I S Œ I S.

Tres fuerunt Sectæ inter Judæos; Sadducæorum, Phariseorum & Hæssæorum.

1. Pharisei habent nomen à separando: nam vestibus, vitæ sanctitate & ad studium legis sese separabant.
2. Pharisei modo fuerunt annis 140. ante Christum.
3. Pharisei in principio erant boni;

sed postea septem ludicris nominibus fuerunt denominati.

4. In omnibustribus fuerunt Pharisei.
5. Inter Phariseos & Monachos magna est convenientia.
6. Dogmata Phariseorum ordine enumerantur.
7. Etiam ipsorum vitia in Novo T. recensentur.

Um Prophetarum vox Palæstinam sub priore Templo personaret, idololatriam quidem sæcula viderunt, hæreses autem peruersæque & pugnantes de religione sententiæ nusquam erant: sed sub Templo secundo post excessum Prophetarum vesana & peruersa de nonnullis religionis dogmatibus permultos tenuit & invasit; tum Sadducæi, deinde Pharisei, denique Hæssæi caput extulerunt. Josephus *Antiq. Judaic. l. 18. c. 2.* trium sectarum etiam meminit, sed alio ordine: *Judæi à multis retro sæculis in tres sectas erant divisi, Essænorum, Sadducæorum, & eam qua Phariseorum vocata est.* In genere tres post tempora Prophetarum inter Judæos fuerunt sectæ, scil. Sadducæorum, Phariseorum & Hæssæorum. Omnium prima quidem secta fuit Sadducæorum, sed Phariseorum fuit omnium celeberrima; & propterea de ea primò agere constituimus.

Obijciat fortasse nonnemo, quod etiam fuerint sectæ ante Babylonien-
se exilium: nam fuerunt quidam qui Naziræi, Kenazique, & Rechabitz
vocabantur. *Resp.* Illi quidem certâ quâdam vitæ disciplinâ, non opinio-
nibus, sententiisque diversis à reliquo populo fuerunt; & propterea non
constituerunt peculiarem sectam.

De celeberrimâ Phariseorum sectâ has seqq. quæstiones movebimus.

I. *Primò quæritur.* Unde פְּרִישִׁים *Pharisei* derivantur?

Resp. Circa Etymologiam nominis Pharisei sunt tres sententiæ parum-per discrepantes. *Prima* derivat Phariseum à פָּרַשׁ *expandere*, vel quia dilatabant phylacteria, vel quia coram hominibus opera sua faciebant, ut ab iis conspicerentur. Sed hæc opinio non videtur probabilis, uti ex sequentibus apparebit.

Secunda sententia deducit à פָּרַשׁ *exponere, explanare*, quasi פְּרִישִׁים *Interpretes legis* dicas. Verum nec hæc opinio placet: quia legis Interpretes non vocantur פְּרִישִׁים vel פְּרוּשִׁים, sed מְפָרְשִׁים; ergo nominandi essent non Pharisei, sed Mepharisei.

Tertia opinio, quæ à nobis etiam approbatur, ait Phariseos esse dictos à פָּרַשׁ *separavit, sejunxit*: nam Pharisei se separabant à communi hominum consuetudine.

Sed in quibus Pharisei à communi hominum plebe separati fuerunt?

Resp. In multis. 1. A communi hominum plebe distincti erant vestibus: nam utebantur vestibus peregrinis, quæ non erant similes vestibus populi, uti hodierni Monachi facere solent. Hinc proverbium natum fuit; *Vestes populi terræ conculcatio sunt Phariseorum.*

2. Vitæ sanctitate & munditiâ erant separati à plebe: putabant enim se multò esse sanctiores communi populo, & legem strictius observare; & propterea separabant se ab aliis. Hinc Phariseus *Luc. 18: 11.* gloriatur: *Ago tibi gratias quod non sim sicuti reliqui homines, raptores, injurii, adulteri, &c.*

3. Separabant se ad studium legis, cui continuò incumberebant, quum plebs rebus mundanis tractandis intentior esset. Pharisei antiquis temporibus vocati fuerunt חֲכָמִים *Sapientes*, & Josephus vocat eos σοφίζας. Etiam Phariseos vocari Hasideos probat ex libro *Juchasin Drusius lib. 1. cap. 8. de tribus Sectis.*

II. *Secundò quæritur.* Quando orta est secta Phariseorum?

Resp. Tempus, quo hæc secta orta est, valde est obscurum, nec omnes auctores idem de eo sentiunt. Verum quidem est quod viventibus Prophetis nullæ fuerint inter Israëlitæ sectæ: nam illi vivâ voce omnes contrarias S. Scripturæ opiniones, si quæ oriebantur, determinare poterant: sed demum post Vatum excessum quidam caput extulerunt. Pharisei non quidem videntur multò juniores esse Sadducæis; attamen nemo facile præcisum tempus assignare poterit. Flavius Josephus *lib. 13. cap. 9.* meminit Phariseorum temporibus Jonathæ Assamonæ, annis ante Christi

nativitatem ad minimum centum & quadraginta. Ergo Phariseorum secta orta est post Prophetas, & intra annos 140. ante nativitatem Christi.

III. *Tertiò queritur.* Utrum secta Phariseorum olim fuerit honorata, an contempta?

Resp. In principio, quando secta hæc orta est, & aliquot deinceps sæculis secta hæc admodum fuit honorata: tum propter piam vitam quam vivebant; tum etiam propter opera charitatis, quæ erga pauperes aliosque exercebant. Josephus *l. 18. c. 2. Antiq. Jud.* & alibi semper eorum meminit cum honore: *Phariseorum victus simplex est, nullis mollitus deliciis: & quicquid his ratio dictavit, id sequuntur pertinaciter, majores natu venerantur, nec audent eis responsare monentibus. aut obloqui.* Ipse Paulus *Act. 26: 5.* gloriatur se inde à majoribus secundum exquisitissimam illam hæresin religiosi cultus vixisse Phariseum. Nam inter Judæorum sectas exquisitissima erat Pharisaismus, atque cæteris præstabat: & ad *Philip. 3: 5.* ut inanes pseudoapostolorum jactantias refelleret, ait se *Hebræum ex Hebræis, & secundum legem Phariseum esse.* Drusius *lib. 2. de tribus Sect. cap. 19.* ait eos fuisse **רחמים** *clementes & misericordes:* & in margine ex Zonara annotat eos vili victu vixisse, accuratos legum & rituum observatores fuisse, & senibus honorem præbuisse. In Chronico Templi secundi vocantur **אנשי הסדר** *viri benefici.* Sed quò magis à primavâ origine descenderunt, cò magis etiam degenerarunt, & eorum virtutes in vitia demigrarunt. Temporibus Christi *Luc. 18.* Phariseus ille gloriabundus agebat Deo gratias, quod non esset sicut reliqui homines, raptores, injurii, & adulteri, nec sicut ille publicanus, qui ipso multò melior erat.

Sequioribus temporibus Pharisei pejores facti sunt, & ob nimiam superstitutionem atque arrogantiam populo risui, odio & ludibrio fuerunt: & propterea à Talmudistis *lib. סוטה Sota fol. 22. b* his septem ludicris nominibus fuerunt denominati. 1. **פרוש שכי** *Phariseus Sichemæus.* Sicuti Sichemite circumcidebantur in gratiam Israelitarum; & non ad Dei gloriam, sic hi Pharisei opera sua faciebant tantum ut viderentur, & ab hominibus laudarentur, atque colerentur.

2. **המנקק את רגליו** *Impingens pedes.* Hi erant quasi reptantes: quia ex nimia humilitate pedes suos in incessu non elevabant, ac proinde ad obvios lapides faciliè pedes impingebant.

3. **רוש קווא** *h.c. דם לכתלים Venamsecans ad parietes.* Hi ex nimia humilitate & castitate oculis ferme clausis incedebant, ne unquam mulierem aut virginem obviam aspicerent; ideoque nonnunquam frontem, ad parietes allisam, creantem reddebant & sauciam; atque propterea à clausis oculis *Cacutientes* vocabantur.

4. פרוש מרוכיא *Phariseus mortarius*. Hi depressi & instar pistilli incurvati, quasi duplicati, sicuti gibbosi solent, incedebant. Fortè propterea ita incurvati incesseverunt, ne capite erecto illiderent & impellerent pedes Dei. Quorundam enim sententia fuit Deum non in Terrâ, sed supra Terram ad distantiam quatuor cubitorum habitare.

5. פרוש מה חובתי עור ואעשנה *Phariseus quod est debitum meum amplius, & faciam illud*. Hi fuerunt operarii superabundantes, gloriantes se omnia legis opera præstare, & amplius adhuc præstituros si doceantur. Inter hos erat ventosus ille, *Luc. 18.* qui gloriabatur se opera supererogatoria facere, scil. dando decimas etiam de rebus minimis, & bis singulis hebdomadibus jejunando, quorum neutrum Deus ullibi in lege mandaverat.

6. פרוש מאהבה *Phariseus ex amore*, scil. præmii. Hi colebant Deum propter promissum præmium, quod lex observatoribus suis promittit, & non ex amore timoris Domini & honoris legis.

7. פרוש מיראה *Phariseus ex timore*, scil. poenarum, quas Lex neglecto-ribus & contemptoribus minatur. Hi oderunt peccare formidine poenæ. Ex his apparet fuisse quosdam bonos Phariseos, pie viventes, & à mundi vanitatibus separatos; alios verò Hypocritas, Deum tantum extrinsecè & coram hominibus colentes. Vide plura in *Lex. Talm. Buxt. Rad. פ'ר*, & in *Thesauro Philol. Hottingeri*, pag. 25. & seqq. ut & in *Drusio de tribus Sectis*.

IV. *Quartò queritur*. Ex quâ tribu Pharisei fuerint oriundi?

Resp. Sunt nonnulli, qui Phariseos pro magnâ parte ex tribu Simeonis fuisse scribunt; quia pars eorum erant Scribæ, quos ad tribum Simeonis refert R. Schelomo. Sed quemadmodum ex omni tribu fuerunt Scribæ, sic etiam Pharisei: nam Hillel Phariseus patrem habuit ex tribu Benjamin, matrem ex tribu Juda. Plurimi quoque inter Phariseos erant sacerdotes, ut Terphon, Josephus, & alii. *Vide Drusum de 3. Sectis lib. 2. cap. 12.* Etiam Paulus fuit Benjamita, & Hyrcanus Levita. Ex quibus apparet Phariseos non tantum fuisse electos ex tribu Simeonis, sed etiam ex aliis tribubus.

V. *Quintò queritur*. Quum Pharisei nomen habeant à separando; quia separatam vitam agebant: An non magna convenientia est inter Phariseos & hodiernos Monachos?

Resp. Maxima inter utrosque est convenientia. 1. In *Vestitu*: nam utrique vestibus peculiaribus erant distincti à communi populo. 2. Conveniunt nominibus: Pharisei enim & Monachi à Judæis vocantur פרושים *separati*. 3. Sicuti Pharisei specie nimie humilitatis oculos & pedes vix attollebant; ita etiam Monachi, imprimis Cappucini, externa humilitatis si-

gna, capite, dorso & oculis, versus terram inclinat, coram hominibus ostendunt. 4. Pharisei opera supererogatoria jactabant, similiter etiam Monachi in Monasteriis suis continuò talia opera jactant, quibus non tantum sibi eminentissimum in cœlo gradum, sed etiam aliis se mereri posse gloriantur. 5. Pharisei traditiones Patrum magni faciebant, & Verbo Dei præferebant; similiter etiam Monachi traditiones & decreta Pontificum supra Verbum Dei extollunt. Qui plures similitudines desiderat, adeat *Thef. Philol. Hottingeri lib. I. cap. I. sect. 5.*

VI. *Sextò queritur.* Qualia fuerunt Phariseorum peculiaria dogmata?

Resp. Ea fuerunt varia, præcipua tantum enumerabimus. 1. Omnia, vel saltem pleraque ita fato & astris tribuebant, ut nihilominus non adimerent homini liberum arbitrium: sic ait Josephus *Antiq. Judaic. lib. 18. c. 2.* *Fato quacunque geruntur tribuunt.* Abraham Zachuth paulò aliter scribit: *Credunt Deum nosse sive curare omnes res, & astrum juvare, nihilominus relinquitur liberum arbitrium in manu hominis.* Præterea dicebant nullam herbam esse in terrâ, quæ non habebat proprium signum cœlestē. Hinc Astronomiæ valdè erant dediti: propterea Christus *Math. 16: 3.* ait Phariseis; *Faciem cœli discernere potestis, &c.*

2. Statuebant animas impiorum descendere in infernum, & æternis cruciatibus cruciari; sed piorum animas migrare de uno corpore in aliud; quam migrationem Græci μετεμύχων appellunt. Sic nonnulli explicant verba discipulorum, *Matt. 16: 14.* Christus rogat: Quem me esse dicunt homines? Respondent alii Johannem, alii Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex Prophetis. Quasi dicerent: quidam ajunt animam Johannis, vel Eliæ, vel Jeremiæ, vel etiam alicujus ex Prophetis in corpus tuum migrasse. *Vide Drus. de Sectis.*

3. Secundum traditiones Patrum vivebant, h. e. secundum legem Orale, quæ in N. T. vocantur ἀρχαῖαι τῶν πρεσβυτέρων. Ex. gr. Non edebant nisi lotis manibus: *Math. 15: 2.* *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas, quum edunt.* Lotionem manuum non tanquam decentiam civilem improbamus; sed tanquam religiosam rejicimus. Et *Marc. 7: 3.* *Pharisei non edunt nisi πυγμῇ pugno,* hoc est, iterum atque iterum, *laverint manus.* Etiam à foro venientes totum corpus lavabant: quia putabant cæteros homines esse impuros. Etiam observabant lotiones poculorum, sextariorum, ærumentorum & lectorum, *Marc. 7: 4.* Hodierni Judæi etiam varias lotiones observant, scil. quando Synagogam ingrediuntur; & Judæorum uxores post finitum puerperium totum corpus ablueri solent.

4. Illicitum judicabant edere cum peccatoribus, *Math. 9: 11.* Rogant Pharisei: *Quare cum publicanis & peccatoribus edit Magister vester?* Non permittebant se tangi à vulgò, *Luc. 7: 39.* *Hic si esset Propheta, nosset utique quæ & qualis sit ea mulier quæ tangit ipsum, quod sit peccatrix.*

5. Jejunabant bis hebdomade, *Luc. 18: 12.* scil. die Lunæ & Jovis. Sed quare illis diebus? Quia Moses die Jovis montem Sinai ascendit ad petendum secundas legis tabulas, & die Lunæ de monte iterum descendit, postquam à Deo veniam vituli fusi impetrasset. Etiam aliis temporibus frequenter jejunabant, *Math. 9: 14.* Discipuli Johannis dixerunt Christo: *Quare nos & Pharisei multum jejunamus, discipuli vero tui non jejunant.*

6. Dilatabant phylacteria, & producebant fimbrias, ut opera spectarentur ab hominibus, *Matt. 23: 5.* *De utrisque vide supra dissert. preced.* phylacteriis & fimbriis induti toto die incedebant; sed hodierni Judæi eadem tantum induunt diebus profectis, quando orant, & non Sabbatho: quia Sabbathum per se satis distinguit inter Judæum & quosvis alios.

7. Longis utebantur precibus in speciem, *Matt. 23: 14.* Orabant stantes in conventibus & angulis platearum, ut apparerent hominibus, *Matt. 6: 5.* Hasidæi sanctiores reliquis videri volebant: & propterea novem horas precibus deputabant. Docebant orandum esse submissâ voce, exemplo Hannæ, matris Samuelis: unde in Tractatu *Berachoth* scribitur: *Qui extollit vocem suam in precatione est homo parvæ fidei.* Vide Drusium de 3. *Sectis lib. 2. cap. 15.* Hodierni Judæi etiam stantes orant, & longas preces deblaterant Hebraicè, quam tamen linguam multi ex illis non intelligunt; putant nihilominus preces illâ linguâ sanctâ recitatas, etiam à non intelligentibus, ita Deo gratas esse, ac si in quâlibet aliâ notissimâ linguâ cum maximâ devotione recitarentur. Etiam tectis capitibus orant; quia mali ominis signum esse putant, si quis detecto capite inveniatur.

8. Pharisei seipsos aliquando ita percutiebant, ut sanguis efflueret; ficuti etiam Pontificii facere solent. Quum mortuus esset Rabbi Eliezer, percutiebat se Rabbi Aquila, donec sanguis efflueret in terram. *Vide Drusium.*

9. Decimabant omnia sua, etiam minima quæque, ut sunt mentha, cuminum, ruta & anethum, *Luc. 18: 12.* Phariseus ait: *Decimo quacunque possideo, Matt. 23: 23. Va vobis Pharisei, qui decimatis mentham, anethum, & cuminum, atque omittitis quæ graviora sunt legis, &c.* Annon Deus mandavit decimas? Deus quidem mandavit decimas dandas esse de fructibus majoribus, sed non de minoribus, ut de mentha, cumino, &c. Graviora præ-

præcepta omittēbant, & ne digito quidem attingebant; sed minutias alias, à Deo non mandatas, curabant & observabant: propterea Christus ait *versu 24. Percolatis cilicem, & camelum diglutitis.*

VII. *Septimò queritur.* Qualia fuerint præcipua vitia Phariseorum temporibus Christi?

Resp. Vitia eorum fuerunt multa & diversa, eaque passim in Novo T. perstringuntur.

1. Hypocrisis, avaritia, ambitio, superbia, &c.
2. Vocantur duces cæci, serpentes, progenies viperarum, sepulchra dealbata, & filii gehennæ.
3. Christus etiam monet discipulos suos, ut sibi caverent à fermento Phariseorum, h. e. à pravâ eorum doctrinâ.
4. In specie temerè jurabant per templum & per altare; atque ejusmodi juramenta nihili faciebant: sed eum, qui per aurum templi aut per donum, quod in altari erat, juraret, teneri & obnoxium esse dicebant, *Matt 23: 16, 18.*
5. Præterea immisericordes erant erga parentes: non enim juvabant eos in paupertate suâ, sed vovebant Deo bona sua, de quibus parentibus suis succurrere potuissent: propterea Christus ait *Matt. 15: 5, 6. Quicumque dixerit patri aut matri, donum est quocunque à me juvari posses, insons erit. Irritum fecistis mandatum Dei per traditionem vestram.* Pharisei in egestate parentibus suis non subveniebant, & putabant se non teneri subvenire iis, modò fecissent votum, quo bona sua Deo voverant: nam Deo talia vota persolvenda esse putabant: sed Christus eos propterea reprehendit. Vide plura de Phariseis apud Drusium *de tribus Sectis.*

DISSERTATIO DECIMA NONA,

D E

S A D D U C Æ I S

1. Sadducei nomen habent à Sadoco, primo Auctore Sectæ. 2. Origo Sectæ Sadduceorum, quæ erat perversa verborum Antigoni Sochei explicatio, describitur. 3. Nata est hæc Secta ducentis circiter annis ante Christum.	4. Dogmata Sadduceorum ordine enumerantur. 5. Etiam ipsorum vitia. 6. Differentia Sadduceorum à reliquis Judæis describitur. 7. Etiam à Samaritanis.

1. *Primo queritur.* Unde nomen Sadducæi derivetur?

fitia: hoc affirmant Epiphanius *lib. 1. cap. 14.* Nicolaus Lyr. in *cap. 5. Aëtor*. Sed hæc sententia improbatur: quia fuerunt homines impii: sic auctor *Juchas, p. 139.* ait: *Quod Sadducaei impii fuerint, & pravis moribus induti, unde & plebi exosi.* Vide *Horting. Thes. Philol. p. 35.*

Posterior sententia, quæ etiam multò probabilior videtur, deducit Sadducæos à צדוק *Sadok*, nomine proprio, discipulo Antigoni Sochæi, viri ad miraculum usque docti. Sadducæi ergo à Sadoko, ἀρεσιάρχης *ab heresiarcha*, nomen acceperunt; sicuti ab Arrio Arriani, à Pelagio Pelagiani, & à Donato Donatistæ nominati sunt Hebraicè vocantur צדוקים *Sadokim*, Græcè sadducaïtes, Latine Sadducæi cum duplici, vel Saducæi, cum simplici d. Si respiciatur vox Hebraica & Græca, tum cum gemino dd est scribenda vox Sadducæi; si vero auctor sectæ, scil. צדוק *Sadok*, tum cum simplici d exprimens est. Sed parùm refert quomodo scribatur; utraque scriptura in codicibus Lat. n. invenitur. Sadducæi aliàs vocabantur מינאי *Minai*, hæretici; אפיקוראים *Epicuræi*; & קררים *Karrai*; quia S. Scripturæ, rejectis traditionibus mordicè adhærebant. Sed hodie Karrai non sunt Sadducæi: quia credunt resurrectionem, & præmio affici justos, & poenâ injustos. Vide Drus. l. 3. c. 7. & 8.

11. *Secundo queritur.* Quæ fuit origo & causa sectæ Sadducæorum?

Resp. Antigonus Sochæus, præceptor magni nominis & auctoritatis, multos habuit discipulos; inter cæteros etiam Sadokum & Baithosum, commilitones. Discipuli Judæorum magni solent facere verba Rabbiorum suorum, vix audent latum unguem ab iis recedere; imo si vel Rabbinus diceret, dextram esse sinistram, & sinistram esse dextram, iis verbis etiam discipulus fidem adhibere deberet. Hic Antigonus varias vivendi leges & regulas discipulis præscripserat; & inter cæteras de Deo colendo hanc regulam, quæ invenitur in *Pirke Abboth. c. i.* אֵת הַשְּׂמִינָן אַחֶר הָרֵב עַל מֶנֶת לִקְבֹּי פֶרֶס אֵלֶּה הוּא כוֹנֵן הַשְּׂמִינָן אֶת הָרֵב שֶׁאֵין עַל מֶנֶת לִרְבִּי פֶרֶס וְהִיא כוֹרֵא שְׁמִים עֲלֵינוּ: *Ne estote sicut servi qui serviunt Domino propter mercedem, ut nempe accipiat premium: sed estote sicut qui ministrant principi suo, hac conditione, ne accipiant premium, & sit Deitumor super vos.* Ex hac præceptoris sui regulâ duo illi discipuli, scil. Zadocus & Baithosus talem fecerunt sequelam: si Deo non debeamus servi-

re ullo mercedis intuitu, aut spe retributionis alicujus: ergo nulla post hanc vitam dabitur resurrectio mortuorum. Perversa igitur explicatio verborum præceptoris Antigoni fuit vera causa sectæ Sadducæorum. Sic testatur Abraham Zachut in Juchasin: *Tunc erant Sadok & Baithos, discipuli Antigoni, caput, & hoc initium hæreseos: nam abierunt tempore Antigoni ad sanctuarium montis Garizim, fueruntque ibi capita sive primores.* Et Baal Aruch ait: *Eos duas malas familias, scil. Sadducæorum & Baithusæorum constituisse.* Vide Drusium de 3. *Sectis.* p. 120. Illi ergo, qui sequuti fuerunt familiam Sadoki, vocati fuerunt Sadducæi, & ceteri Baithusæi. Priorum tantum in Novo T. fit mentio. A Zadoko sectarii hujus sectæ libentius voluerunt denominari, quam à Baithoso: quia hic putatur fuisse spurius. Vide *Hakspan.* pag. 321. Posterioribus temporibus inter Sadducæos & Baithusæos magna fuit differentia. Sadducæi habebantur longè deteriores Baithusæis. R. Gedal. *Schal. Hakkab.* ait p. 104. *Vidi Sadducæos & Baithusæos duas esse sectas, Sadducæos quidem longè peiores, imo planè infideles.*

III. *Tertiò queritur.* Quo tempore secta Sadducæorum orta sit?

Resp. Tempus præcisum nobis est ignotum. Etiam certum est nullas fuisse sectas viventibus Prophetis: ergo post mortem Prophetarum etiam hæc secta caput extulit. Superiore dissertatione diximus Phariseorum fieri apud Josephum mentionem annis 140. ante Christi nativitatem; & secta Sadducæorum statuitur esse antiquior sectâ Phariseorum: ergo ad minimum ducentis fortè annis ante Christum secta hæc viguit. Chronologi referunt initium hujus sectæ ad annum Mundi 3700.

IV. *Quartò queritur.* Qualia fuerint Sadducæorum peculiaria dogmata?

Resp. Sadducæi diversa dogmata, S. Scripturæ expressè contraria, defenderunt; omnia tamen non fuerunt æquè perniciofa. *Primum* omnium, & quidem pessimum ipsorum dogma fuit הכפירה בתחיית המתים *Negatio resurrectionis mortuorum*, uti habetur *Matt. 22: 23. In illo die adierunt eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem.* Menasse ben Israel *de Resurr.* lib. 2. cap. 8, 9, verbis quidem defendit fore resurrectionem mortuorum, sed magnâ ex parte eam revera rejicit: nam negat omnes & singulos homines esse resurrecturos. Excludit enim à resurrectione omnes homines, quorum animæ per μετασχησιν transmigrârunt in alia corpora. Deinde excludit Sodomitas, Corazitas, & omnes, qui hæc tria negant, scil. Deum esse, Legem Moïsis esse Divinam, & fore Resurrectionem. Et in individuo à resurrectione eximit hos quatuor, Bilham, Doëg, Achitophel, & Gehazi. Et quia Sadducæi inficiabantur dari resurrectionem, ideo etiam pœnas scelerum & flagitiorum, ut & præmia bonorum operum post hanc vitam planè negabant.

2. Sadducæi rejecerunt contra Phariseos, omnes Traditiones Patrum: sed è contra, ex sententiâ nonnullorum, in defectu dicuntur peccasse; quasi non tantum Traditiones, sed etiam libros Propheticos rejecissent. Hinc Christus *Math. 22.* contra eos probaturus resurrectionem mortuorum, non utitur argumento à Prophetis desumpto, sed ex Pentateucho, scil. ex *Exod. 3: 6.* *Ego sum Deus patristui, Deus Abrahami, Deus Isaaci & Deus Jacobi.* Hieronymus expressè idem de Sadducæis etiam affirmat: *Sadducæi quinque tantum libros Moysi recipiebant, Prophetarum vaticinia respuentes.* Gorionides *cap. 29.* etiam idem confirmat: *Sadducæi dicunt, ne credamus neque audiamus ullam traditionem aut ullam expositionem, nisi solam Legem Moysi.* Vide Drusium *l. 3. c. 9.* Quia Drusius videt hâc de quæstione contrarias Doctorum opiniones, ideo *cap. 10.* conatur illas sententias conciliare; & conjicit illos Sadducæos, qui in Samariâ vixerunt, tantum recepisse libros Mosaiscos; sed alios Sadducæos, in Judæa inter Judæos habitantes, etiam libros Propheticos pro Verbo Dei agnovisse. Communior tamen opinio est, quod libros Propheticos etiam pro Verbo Dei receperint.

3. Animas hominum crediderunt esse mortales, & simul cum corporibus interire, uti *Iosephus de bello l. 2. c. 12.* ait. Judæi hujus sententiæ primum Auctorem faciunt Cainum, qui cum usque ad eadem unâ cum Habele contendisset, ei dixisse fertur, uti legitur in Targum Hierosolymitano, *Gen. 4: 8.* עַן קִין וְאָחָב לְהַבֵּל אַחֵיו לִיתְדִין וְלִית דִּין וְלִית עֲלֵם. Sic respondit Cain & dixit Habeli fratri suo, non est judicium, neque judex, neque sæculum aliud, neque merces bona justis, vel ultio de impiis.

4. Negant dari Angelos & Spiritus, uti dicitur *Act. 23: 8.* *Sadducæi dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum.* Sub nomine Angelorum etiam dæmones continentur.

5. Negarunt providentiam Dei. sed omnia adscripserunt hominis libero arbitrio: sic Zonaras apud Drusium: *Sadducæi fato repudiato nostræ voluntati adscribunt omnia, &c.* *Iosephus lib. 13. c. 1.* ait: *Sadducæi fatum omnino negant & è rebus tollunt, dicentes nihil fataliter evenire hominibus, & omnia in nostrâ potestate esse, ut tam felicitatis nobis ipsi auctores simus, quàm infortunii; si deteriora consilia sequuti fuerimus.* Et quia providentiam divinam negarunt, sicuti etiam Epicuræi: ideo quidam Sadocum & Bathosum, auctores sectæ Sadducæorum, faciunt et am principes Epicuræorum.

6. Verosimile est Sadducæos etiam negasse Spiritum Sanctum. Non quidem clarè ex Sacris hoc docetur; probabiliter tamen colligitur ex *Actor.*

23: 8, 9. *Sadducæi dicunt non esse angelum neque spiritum.* Ibi Textus distinguit inter Spiritum & Angelum; & multi putant per Spiritum ibi intelligi Spiritum S. nam *versu* 9. legitur; *si Spiritus loquutus est ei*, scil. de resurrectione, seu *Angelus, ne repugnemus Deo*; & *versu* 8. dicitur, quod Sadducæi Spiritum & Angelum negent.

V. *Quintò queritur.* Quæ fuerunt Sadducæorum vitia?

Resp. Fuerunt impii & pessimis moribus præditi: sic ait Abraham Zachuth: *וְעַל מַדּוּת רַעוּתָם* *Fuerunt improbi, & malis moribus præditi.* Josephus lib. 2. c. 12. ait: *Eos duros & agrestes fuisse.* In judiciis præcæteris Judæis erant crudeles & acerbis. Propter hæc aliaque vitia populus eos summopere odio habebat. *Vide Drusium lib. 3. c. 12, 13.*

VI. *Sextò queritur.* Qualis fuerit differentia inter Sadducæos & reliquos Judæos?

Resp. Ex antedictis Sadducæorum dogmatibus hæc differentia magnâ ex parte satis innotescit. Præterea antiqui & hodierni Judæi defendunt Traditiones Patrum, quas Sadducæi rejecerunt. Deinde differunt externis quibusdam ritibus, ex. gr. Festo expiationis tribuebant biduum. Etiam aliter explicabant præceptum *בְּיָמֶיךָ* h. e. *de ducendâ fratriâ.* In explicatione multorum locorum S. Scripturæ tum à se, tum ab aliis Judæis dissentiebant, *Vide Hotting. Thes. Philol. p. 36.*

VII. *Septimò queritur.* Qualis fuerit differentia inter Samaritanos & Sadducæos?

Resp. Variæ fuerunt differentiæ; præcipuas tantum enumerabimus.
1. Samaritani sacrificabant, & sacra sua peragabant in monte Garisim, ubi templum extruxerat Sanaballat pater Manasse sub principatu Alexandri; sed Sadducæi sacrificabant in templo Hierosolymitano.

2. Samaritani cum cæteris Judæis nullam familiaritatem colebant; sed se mutuo cane pejus & angue persequabantur. Non licuit Samaritano edere vel bibere cum Judæo, & vicissim nec Judæo cum Samaritano. Hinc Samaritana mulier *Joh. 4: 9.* cum admiratione interrogat: *Quomodo tu Judæus quum sis, potum à me possis quæsum mulier Samaritana? Non enim commercium habent Judæi cum Samaritanis*, uti Textus Syriacus ait. Summum odium inter utrosque intercessit; adeo ut Judæi noluerint concedere Samaritano, ut fieret profelytus; quum hoc privilegium nulli ex toto mundo denegarint, nisi Samaritano. Odium hoc etiam apparet ex formulâ excommunicationis, quâ Judæi Samaritanos excommunicare solebant. *Drusius de 3. Sectis lib. 3. c. 11.* formulam talis excommunicationis ex *Ilmedemus* allegat, cum ait: “Ezras, Zorobabel & Josue congregâ-
,,runt

„runt omnem Eccleſiam in Templum Domini, adduxerunt ſacerdo-
 „tes 300. & buccinas 300. & libros Legis 300. totidemque pueros &
 „clanxerunt. Levitæ autem canentes omnibus generibus anathematum
 „deyoverunt Cuthæos, h. e. Samaritanos, in arcano nominis tetragram-
 „mati-ne comederet ullus ex Iſraël panem Cuthæi (unde dictum eſt
 „qui comedit panem Samariticum, eſt ac ſi comederet carnem ſuillam)
 „& ne proſelytus fieret Cuthæus, &c. „ Verùm Sadducæi familiariter
 converſabantur cum cæteris Judæis, imo etiam cum Phariſæis: nam *Aſt.*
 23: 6. in eodem cœtu congregati fuerunt Sadducæi unâ cum Phariſæis.
 In his quidem Samaritani & Sadducæi à ſe mutuo differebant, ſed conve-
 niebant in eo quòd ambo rejicerent Traditiones Majorum ſuorum.

DISSERTATIO VIGESIMA,

D E

H E S S Æ I S.

<p>I. <i>Origo nominis Heſſei investigatur.</i>
 <i>Videtur habere nomen à חֶסֶד ſi-</i>
 <i>lere, tacere, vel à חֶסֶד latita-</i>
 <i>re.</i></p> <p>II. <i>Rationes dantur quare Heſſeorum</i>
 <i>rum nulla fiat mentio in Novo T.</i></p> <p>III. <i>Tempus & origo Heſſeorum inqui-</i>
 <i>runtur.</i></p> | <p>IV. <i>Dogmata & ſingulares vivendi</i>
 <i>mores ac ritus Heſſeorum enu-ne-</i>
 <i>rantur.</i></p> <p>V. <i>Dogmatum Heſſeorum in N. T.</i>
 <i>fit quidem mentio ſubinde.</i></p> <p>VI. <i>Fuerunt Heſſei Theoretici & Pra-</i>
 <i>ctici. Heſſei non fuerunt Rechabi-</i>
 <i>tæ.</i></p> |
|--|---|

Erta & ultima inter Judæos ſecta, antiqua quidem, ſed cujus
 nullibi tota hiſtoria Euangelica meminit, eſt Heſſæorum.
 De hac ſecta has ſequentes quæſtiones examinabimus.

I. *Primò queritur.* Unde nomen Heſſæi derivatur?

Reſp. Non omnes eodem modo hoc nomen Hebraicè ſcri-
 bunt; & propterea variz apud auctores occurrunt ſententiæ circa Etymolo-
 giam Heſſæorum. Hebræi ſcribunt חֶסֶד, vel חֶסֶד; Græci. *Εσῆαιο*; Latini
 Eſſæi, Heſſæi, & Heſſeni: atque propter talem diverſam nominis ſcrip-
 tionem nonnulli hoc nomen derivant 1. ab חֶסֶד *ſanare*, quaſi Eſſæi deno-
 tarent medicos ſpirituales, qui non tam circa corpus, quàm quidem circa
 animam occupati fuiſſent. Eſſæos tamen corporis morbos artis medicæ

beneficio etiam sanasse testis est Epiphanius. Vide *Fullerum miscell. l. 1. c. 3.* Etiam Josephus *de Bell. Jud. l. 2. c. 12.* & Philo *hisl. Eccl. l. 2. c. 17.* hanc Etymologiam approbant. Hestæi ergo egregiâ remediorum cognitione instructi simul corpus & animam ex Josephi, Epiphanii & Philonis sententiâ curârunt.

2. Melanthon & Peucerus ejus etymon accerfunt vel à *עשׂו* *facere, agere, operari*, quasi Hestæi bonis operibus Deo servire studuissent; vel à *הרהר* *speculari, contemplari*, quasi vitam in contemplatione positam coluissent.

3. Alii à voce Syriacâ *ܠܥܡܢ* *pious, sanctus*, Hestæos libentiùs deducunt; tum quia lingua Syriaca tunc Judæiserat vernacula; tum etiam quia cæteris Judæis sanctiores haberi volebant.

4. Alii à *עשׂו* *filere, tacere*, vel à *הרהר* *latitare* deducunt; ita ut *עשׂו* vel *הרהר* sit, qui seorsim à strepitu agit, & in locum aliquem se recipit. Hæc ultima sententia à nobis maxime approbatur: nam Hestæi non versabantur inter homines, sicuti Pharisei & Sadducei; sed vivebant in locis solitariis. Deinde hæc Etymologia convenit cum scripture primâ Hebræorum, quâ Hestæum vocant *עשׂו*. Hinc judicamus cum Drusio meliùs nomen Hestæi scribi cum H, quam sine H; quia est litera radicalis, imò duplici hh, sive duplici aspirationi magis respondet, quàm simplici: propter hanc causam etiam Johannes debet scribi cum H: quia Hebraicè dicimus *יחזק*. Sed si quis *תא* Hestæi & *Johannis* scriptiorem, apud Græcos usitatam, sequi velit, ille Latine sine H (sed vitiosè) scribere posset: nam Græci non agnoscunt H. Sed quia utraque vox origine est Hebraica, ideo etiam præstat ad minimum cum unico H utramque vocem exarare.

II. *Secundò queritur.* Quare historia Euangelica non æquè mentionem facit nominis Hestæorum, quàm quidem Phariseorum & Sadduceorum?

Resp. 1. Præcipua ratio desumitur ab Etymologiâ: nam denominati sunt à latitando; quia ferè in locis solitariis, sicuti Eremitæ solent, habitabant. 2. Numerus Hestæorum fuit parvus, non tam magnus quàm quidem Phariseorum & Sadduceorum. 3. Vivebant quietè, & non sese opponebant aliis, sicuti Pharisei & Sadducei: nam Hestæus vocatur *עשׂו* à silentio sive tranquillitate. Similiter Rechabitarum in Veteri T. non est facta mentio ante *Jeremiam cap. 25.* etiamsi ex sententiâ Chronologorum tum modò ante trecentos annos fuissent: sed ita tranquillè videntur etiam vixisse.

III. *Tertiò queritur.* Quando secta Hessæorum orta, & quæ ejus est origo?

Resp. 1. Abraham Zachuth scribit Hessæos originem habuisse à Judæ Galilæo, qui auctor fuit Judæis rebellandi contra Romanos. *Judas*, inquit, *innovavit sectam tertiam eorum qui Hesseni vocantur.* Vide *Drus.* l. 4. c. 8. Sed hæc sententia est falsa: nam ex historia constat Hessæos fuisse diu ante Judam Galilæum.

2. Hottingerus in *Thef. Philol.* pag. 39. ait: “Originem huic sectæ de-
,, disse corrupta & afflictæ Macchabæorum tempora, quibus multi initio,
,, urgente necessitate, in speluncas se abdiderunt. Postea verò, rebus in-
,, melius vergentibus, alii ad pristinas redierunt sedes, plerisque retentis
,, dogmatibus, qui Pharisei dicti sunt, alii in montanis perseverarunt, Es-
,, sæorum sive *נוצרים* nomine gaudentes.,” Fullerus *Miscell. sacr.* l. 1. c. 3. etiam scribit Essæos piorum olim Judæorum reliquias fuisse, ex diris illis, Græcorum maximè persecutionibus ereptas. Qui primùm necessitate coacti, in loca solitaria ubi delitescerent, turbulentis & funestis temporibus se receperunt: deinceps tutis & tranquillis, suapte voluntate, pristinae vitæ consuetudine allekti, ejusmodi in locis plerique permanserunt. Porro augescente paulatim hominum admiratione, & sanctitatis opinione inflati, planè instar Monachorum Christianorum ipsi sibi proprium quoddam vivendi institutum condere cœperunt, & ad extremum in sectam plurimis superstitionibus obstrictam degenerarunt. Præcisum igitur tempus, quo hæc secta orta est, & quo rursus desiit, Historici ignorant. *Josephus* l. 13. c. 19. in med. Meminit cujusdam Essæi, nomine Jude, qui vixit temporibus Aristobuli, circiter centum annis ante nativitatem Salvatoris: sed Essæorum secta adhuc antiquior est. Ut ut sit de initio, saltem hæc secta adhuc viguit temporibus Christi, & postea: nam Philo & Josephus loquuntur de hac sectâ tanquam tum adhuc florente.

IV. *Quartò queritur.* Qualia fuerunt Hessæorum peculiaria dogmata, & singulares vivendi mores, atque ritus?

Resp. Ea fuerunt varia; breviter pleraque enumerabimus. 1. Fatum omnium rerum dominum agnoscebant, & hominibus omnia ex fato contingere statuebant. *Josephus Ant. Jud.* l. 13. c. 9. interprete Gelenio ait: *Esseni omnia in fati potestate esse affirmant, nec quicquam hominibus præter fati decretum accidere.* Nihilominus etiam providentiam Dei circa regimen mundi defendebant: sic scribit idem *Josephus* l. 18. c. 2. *Essenorum verò placitum universitatis regimen citra exceptionem Deo asserit, immortalitatem animis.*

2. Hæſæi bona omnia habebant communia: nam quicumque ingrediebantur morem eorum, conferebant divitias ſuas in theſaurum: indealebantur & ſufficienter cibus & veſtes iſtis præbebantur. Joſephus l. 18. c. 2. ait: *Facultates in commune poſſident, nec aliquis dives magis utitur ſuis bonis, quàm qui vix nihil poſſidens.* Illis bonis regendis præerant quæſtores: ſic ibidem ait Joſephus: *Quæſtores creant viros probos ex ſacerdotum numero, qui ex agrorum redditibus & frugum proventu cibos eis conficiunt.* Divitiarum & opum erant contemptores: nam à Joſepho l. 2. c. 12. de Bello Jud. vocantur κατὰφρονται πλῆτες; & Abraham Salmanticenſis ait eos ex labore vixiſſe, & lucrum odiſſe.

3. Albis veſtibus induti incedebant: quia Salomo Eccleſ. 9: 8. ait: *Omni tempore ſint veſtimenta tua candida.* Non utebantur veſtibus mutatoriiſ, ſed ſemper iſdem, nec eas citiùs deponebant donec vel uſu vel tempore penitus eſſent detrita. Eundem morem etiam in calceis observabant. Joſephus l. 2. c. 12. de bello ait: *Nec veſtitum ſive calceos mutant, niſi aut omnino conſciſſis prioribus, aut longo temporis uſu conſumptis.*

4. Nihil inter ſe mercabantur vel vendebant, ſed egentibus dabant, quod dærat. Vide Joſephum l. 2. c. 12. de Bello Jud. ubi plerique vivendi mores enarrantur.

5. Hæſæi voluptates quaſi maleſicia & peccata vitabant.

6. Non ducebant uxores antequam per triennium ipſarum valetudinem exploraffent; & ſi conſtanti purgatione apparerent idoneæ partui, tum demum eas in matrimonium recipiebant, ſi verò judicarent eſſe partui ineptas, tum eas reſpuebant.

7. Cum uxores reperiebantur gravidæ, non amplius congregiebantur cum iis, ut oſtenderent ſe tantùm ad conſervandum genus humanum, & non voluptatis ergò uxorem duxiſſe.

8. Ab unctiōe abſtinebant. Apud Judæos quidem uſus unctiōis erat frequens, ſed non apud Hæſæos: nam probro ducebant oleum, & ſi quis vel invitus unctus fuerat, munditiis corpus abſtergebat: nam ſqualorem decorem putabant.

9. Circa Deum religioſi erant. Ante Solis ortum nihil profani loquebantur, & cum ad horam quintam ſtudioſe operati eſſent, ruſus in unum congregabantur linteis præcincti velaminibus. Corpus ſæpiſſime aquâ frigida ad debilitandas voluptates abluebant.

10. Hæſæi iracundiam cohibebant, fidem ſervabant. Juſjurandum quaſi perjurio deterius vitabant.

11. Maximâ cautione novitios ad ſectam ſuam recipiebant. Per intergrum

grum annum extrinſecus commoranti eundem cibum tribuebant, & dabant in manum eorum securim, & induebant eos indumento candido. Poſt peractum annum adducebant novitios in medium cœtûs, & docebant eos lavare: deinde duobus ſequentibus annis mores eorum probabant. Poſtea magnis execrationibus adjurabant ſe primùm quidem velle colere Deum, deinceps quoque erga homines ſervare juſtitiam, & neque propria ſponte nocere cuiquam, neque ex præcepto obeſſe, &c. Vide plura apud *Joſephum loco citato*.

12. Delinquentes graviter puniebant, & à congregatione ſuâ depellebant. Jus contra aliquem dicturi centum viros congregabant, qui reos & improbos è cœtu expellebant, & expulſos cibabant herbis malis, donec attenuetur ſpiritus eorum, & moriantur fame.

13. Solebant ſenes honorare, nec loquebantur coram eis niſi venia impetrata, neque ſpuebant in medio eorum. Inter omnes ſenes maximè honorabant Moſen. Si quis verba blaſphemix loqueretur contra eum, puniendo puniebatur ad mortem.

14. Strictiſſimè Sabbathum observabant. *Joſephus loco citato* ait, eos alvos ſuos ipſo Sabbatho rarè exonerari, niſi admodum urgente neceſſitate. Sed an exonerando ventre Sabbathum profanatur? *Reſp.* Hefſæi, volentes pedes ſuos tegere, primùm fodiebant foveam, in qua ejecta ſua, ne ſplendori divino injuriam facerent, recondebant: deinde opere abſoluto, iterùm foveas terra implebant; atqui fodere terram, eamque implere ſunt opera, quæ putabant ſibi Sabbatho eſſe interdicta: & ne premerentur Sabbatho neceſſitate exonerandi, utebantur cibo tenui.

15. Seorſim & non in templo ſacrificabant: ſic ait *Joſephus l. 18. c. 2.* *Ad templum donaria mittentes ſacra ibi non faciunt, quòd ſanctioribus utantur ceremoniis, quapropter excluſi à communi ſano ſeorſim ſacrificant.*

16. Agriculturæ erant dediti, & agris colendis vacabant.

17. Non habebant ſervos; quia defendebant omnes homines naturæ eſſe liberos: & propterea ipſi per ſe viventes ſibi invicem miniſtrabant.

18. Hefſæi reſpectu matrimonii diviſi erant. Alii enim ducebant uxores, ſed ſub cautelâ aliquâ, uti ſuprà diximus; alii verò cælibes manebant: quia credebant pleraſque fœminas ſcortari, & nullas maritis ſuis fidem ſervare.

19. Hefſæi bibentes aquam abſtinebant à vino, teſte *Philone in vitâ contemplat.* Hæc ſunt præcipua dogmata, quæ Hefſæi crediderunt, & ſecundum quæ vitam ſuam inſtituerunt.

V. Antea diximus Hefſæorum, nomine tenus, in Novo T. non fieri

mentionem; attamen eorum dogmata Scriptoribus Novi T. non planè videntur fuisse incognita: nam quædam vestigia eorum in Novo T. apparent: ex. gr. Consilium de non amplius bibendâ aquâ datum Timotheo, 1 *Tim.* 5: 23. Hefſæi enim bibebant aquam. Similiter 1 *Tim.* 4: 3. Prohibitio matrimonii, &c. Vide Godwin in *Mose & Aarone* lib. 1. c. 12. Qui ibidem etiam multis probat magnam fuisse inter Pythagoræos & Hefſæos convenientiam: tum respectu dogmatum fidei; tum etiam respectu morum vivendi.

VI. Idem Godwin in eodem capite etiam distinguit inter duplices Hefſæos, Theoreticos scil. & Præcticos. Theoretici operam dabant speculationibus, meditationibus, & precibus, atque vivebant præcipuè in hortis & locis solitariis: sed Præctici pascebant oves, & nonnulla alia opera manuum exercebant. Ex his antecedentibus jam apparet Hefſæos non fuisse eosdem cum Naziræis, uti placet Auctori libri Juchasin; nec cum Rechabitis, uti temerè asserit Serarius. Nam etiam si aliqua fuerit inter hos convenientia, ut quod utrique vinum non biberint, &c. inde tamen non sequitur quod fuerint iidem. Præterea temporibus Prophetarum nullæ fuerunt sectæ, & Rechabitæ vixerunt temporibus Jeremiæ Prophetæ; ergo Rechabitæ non constituerunt sectam, quum tamen certum sit Hefſæos sectam constituisse; & per consequens Hefſæi non fuerunt Rechabitæ.

DISSERTATIO VIGESIMA PRIMA,

D. E.

PROSELYTIS.

I. <i>Proselytus est vox origine Græca. ἑλλήνες Græci sunt pagani, ἑλλήνισται Græcistæ sunt Judæi utentes lingua Græca.</i> II. <i>Proselyti sunt triplices; justitiæ, inquilini & mercenarii. Proselyti justitiæ æquales erant Judæis natis, & tribus ceremoniis inaugurabantur.</i> III. <i>Temporibus Davidis & Salomonis difficulter receperunt Proselytos justitiæ.</i> IV. <i>Jethro cum familia videtur factus</i>	<i>proselytus.</i> V. <i>Proselyti justitiæ variis privilegiis gaudebant.</i> VI. <i>Viri religiosi Act. 2: 5. fuerunt proselyti justitiæ. Inquilini etiam describuntur.</i> VII. <i>Sed inquilinis non dabatur venia habitandi Hierosolymæ. Mercenarii quales fuerint notatur.</i> VIII. <i>Judei non magni aestimantur proselytos.</i>

N Palæstinâ præter Judæos natos etiam fuerunt Judæi facti, qui in illorum numerum recipiebantur, & iisdem ferè privilegiis cum illis utebantur. Tales facti Judæi olim fuerunt vocati Profelyti; de quibus has sequentes quæstiones movebimus.

I. *Primò queritur.* Unde vox *Profelytus* derivatur?

Resp. *Profelytus* est vox origine Græca: derivatur enim à *πρός* ad & *ἔρχομαι* venio, & quidem ab ejus Præt. Pass. *προσῆλθαι*, *πῃ*, *πῇ*; vel à Præt. Med. *προσελήλυθα*: hinc est *προσέλυτος* *profelytus*, *advena*, *adventitius*, qui primitus ex Gentilismo, vel postea etiam ex Christianismo ad Judaïsmum convertebatur: vel qui domicilii, vel artis mechanicæ discendæ aut exercendæ ergò ad Judæos accedebat. Ab hoc nomine *προσελήλυτος* descendit verbum *προσηλυτίσω* *Profelytus sum*, *advena sum*, in edit. Aquilæ Pontici *Psal.* 5: 5. & 12: 5. Hebraicè *Profelytus*, à verbo *גָּר* *peregrinari*, vocatur *גֵּר* *alienigena*, *peregrinus*, à quo rursus oritur verbum cum duobus Jod *הִתְגַּיֵּר* *profelytum fieri*. *Profelytus* Græcè nominatur *ἑγγεγραμμένος* *inscriptus*, & Latine *peregrinus*, *Exod.* 22: 21. *Peregrino vim non facito, nec opprimo eum*.

Quidam *Profelytos* ex Græcis factos *ἑλληνιστῆς* *Græcanicos* vocant: alii tamen verisimilius hanc vocem latius sumunt, ita ut *ἑλληνιστῶν* *Græcanici*, *Græcistæ* significant quoslibet Judæos in Græciâ & alibi habitantes, qui Græcâ Versione utebantur; & ut *ἑλληνες* *Græci* denotent paganos in Græcia commorantes. Priorum fit mentio *Actor.* 6: 1. *Ortum est murmur τῶν ἑλληνιστῶν* *πρός τὰς ἑβραϊκὰς* *Græcistarum adversus Hebræos*. Per *ἑλληνιστῶν* intelliguntur Judæi nativitate & religione; sed vocantur *ἑλληνιστῶν*: tum quia tempore dispersionis habitaverant in Græcia; tum etiam quia Græcâ linguâ & Græca Bibliorum Versione utebantur. Hi postea facti sunt Christiani. Per Hebræos verò denotantur Judæi, qui linguâ Hebræâ & Bibliis Hebræicis utebantur. Qui ergo ex patre Hebræo vel matre Hebræâ natus erat, vocabatur Hebræus; sed ex patre & matre Hebræis natus, erat Hebræus ex Hebræis. Talis fuit Paulus ad *Philip.* 3: 5. *Hebræus ex Hebræis*. Natus ex profelyto vel profelytâ, vocabatur *גֵּר בֶּן* *filius profelyti* vel *גֵּר בֶּן* *filius profelytæ*. Natus ex patre & matre profelytis nominatur *בֶּן בֶּן* *Bagbag*, h. e. *בֶּן גֵּר & בֶּן גֵּר*.

Quare in primitivâ N. T. Ecclesiâ à religione falsâ ad veram, ab Ethnicismo vel Judaïsimo ad Christianismum venientes sunt vocati *νεόφυτοι* *recenter implantati*, & non profelyti? *Resp.* Ut distinguerentur à profelytis V. T. qui ad Judæos accesserant.

II. *Secundò quæritur.* Quotuplices fuerunt profelyti?

Resp. Triplices: Profelyti *justitiæ*, Profelyti *inquilini*, & Profelyti *mercenarii*. Horum trium fit mentio *Exod.* 12: 44, 45. *Servus emtus & circumciscus*, h. e. profelytus justitiæ factus, *edet de Paschate: sed inquilinus, aut mercenarius ne vescitor illo.*

I Profelyti justitiæ hebraicè vocantur גרי בני ברית vel גרי צדק Profelyti filii fœderis, *Confœderati*: aut גרים גרורים Profelyti tracti, h. e. à seipſis moti ad Judaïsmum suscipiendum. Hi erant tales, qui non rerum exter-narum, sed solius religionis causâ, & gloriæ Deistudio, religionem Ju-daicam amplectebantur, & se totam legem Mosaicam velle observare statuebant & promittebant. Hi erant præstantissimi profelyti, & Judæis natis habebantur ferè æquales. Qui ergo vel propter quosdam amicos, vel hæreditatis adeundæ causâ, uti sæpe apud Christianos fieri solet, vel propter aliquam aliam mundanam causam profelyti fiebant, jure profely-tis justitiæ annumerari non poterant. Tribus ceremoniis Profelyti Justitiæ in numerum Judæorum recipiebantur, scil. במילה *circumcisione*, טבילה *baptismo*, & קרבן *sacrificio*. Ita docet Maim. Hilc. Issur c. 13. n. 1. 4. 5. בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית וכו' Tribus rebus Israelitæ ingredi-untur fœdus, *circumcisione*, *baptismo* & *Korban*, h. e. oblatione. Eodem quoque modo si Gentilis vel Christianus ad fœdus admitti voluerit, & hospitari sub alis *Majestatis divinae*, & propterea receperit in se jugum legis, necesse habet, ut *circumcidatur, ut baptizetur, ut offerat Korban*. Si *fœmina* est, *baptismus* & *Korban* sufficiunt, quia dicitur (Num. 15: 15.) Sicut vos, ita peregrinus. Quod per *circumcisionem*, *baptismum* & *Korban* vosestis, id etiam secundum genera-tiones per *circumcisionem*, *baptismum* & *Korban* est profelytus. *Korban* autem illud est holocaustum jumentum, vel duorum turturum, vel duorum pullorum co-lumba, & par alterutrius est unum holocaustum. Sed quoniam hodierno tempo-re, templi defectu, *Korban* offerri nequit, necessaria tantummodo sunt *circumcisio* & *baptismus*. Sed antequam alicui *circumcisio* vel *baptismus* confereba-tur examinandus erat futurus profelytus, Num spe lucri, honoris, vel metu compellus profelytus fieret. Et si vir fuerit, An amore virginis alicujus Isra-elitidis fortè illectus: si fœmina, Num amore juvenis Israelitici capta reli-gionem Judaicam amplecti velit? Ita ait Maimon p. 2. libri *Jad*, Hilcoth כשכוא הגר או הגויה להתגר בדרך אחריו c. 13. n. 14. שמה בגלל ממון שיטול או בשביל שירה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת. ואם איש הוא בדרך אחריו שמה עניו נתן באשת יהודית. ואם אישה היא בדרך שמה עניה נתנה בחבור מכתורי ישראל. Cum venerit profelytus aut profelyta ut amplectatur Judaïsmum, inqui-sitione

Atione institutâ peruestigant, quâ de causâ hoc faciat? Num fortè divitias inde speret, vel hanc putet esse viam perveniendi ad dignitates, vel an faciat ex metu? Et si vir est, inquirunt, an amore puella Israelitidis sit captus? Si femina, idem faciunt & querunt, an amore juvenis alicujus ex Israelitis flagret. Si nulla talis causa remoram injicere possit, ulteriùs pergunt, eique ob oculos ponunt gravitatem præceptorum Legis, & persecutiones atque tribulationes, quibus hodie obnoxii sunt. Si hisce non absterreatur, illico eum recipiunt, & de præcipuis fidei Judaicæ articulis instruunt: postea pœnas, quæ peccatoribus infliguntur, & præmia, quibus pii coronabuntur, ob oculos ponunt. Tandem multa alia futuris profelytis proponunt, quæ legi possunt in *Lex. Talmud. Buxtorf. R.* 710.

Si post hæc omnia constans in proposito suo maneat, sine longiori mora eum pro profelyto recipiunt, & è vestigio circumcidunt. Circumcisione peractâ, sanguine circumcisionis eum conspergunt. Quomodo circumcisio illa fieri soleat, videri potest in Synagoga Buxtorffii *cap. 4.*

An si Ægyptii vel Æthiopes, qui modò circumcisi fuerunt, profelyti justitiæ facti fuissent, etiam opus habuissent circumcisione? Imo. Illi quidem Physicè non habuerunt præputium; habuerunt tamen præputium in genere morum: & propterea ipsorum præputium tantùm sauciabatur.

Quando vulnus circumcisionis curatum est, baptizatur, & ipso stante in aquâ, tres à latere denuo ipsi recensent pleraque præcepta legis. Si mulier sit, mulieres eam in aquam demergunt usque ad collum; judices verò foris stant, & proponunt ipsi præcepta singula, quamdiu in aquâ moratur. Baptismus perficitur non privatim, sed in præsentia trium testium. Quare? Ut illi de profelytismo recepto testari possint. Et quia ad hoc negotium perficiendum requiritur Domus judicii, neque Sabbatho, neque die festo, neque noctu quis baptizari potest. Profelytum minorenem baptizant ex decreto Senatûs.

Sacrificium profelyti olim erat Holocaustum jumenti, aut duo Turtures, aut duo Pulli columbarum in holocaustum. Verùm hodie propter abolitionem legum ceremonialium, & per consequens etiam sacrificiorum, requiritur in viris tantùm Baptismus & Circumcisio; in foeminis verò tantùm Baptismus: at mulier gravida, facta profelyta, non necesse habet filium suum baptizare, postquam eum peperit.

III. *Tertiò queritur.* An temporibus Davidis & Salomonis receperunt profelytos justitiæ?

Resp. Sanhedrin maximum illis temporibus non recepit tales profelytos, sed quidem Synedrium minus. Quare? Sanhedrin temporibus Da-

vidis non recepit, ne fortè præ metu tales fierent; Salomonis verò, ne fortè intuitu felicitatis & magnificentiæ, in quibus Israelitæ tum vivebant, profelyti fierent. Ita ait Maim. Hilc. Issur. c. 13. n. 15. לא קבלו בית דין גרים כל. Domus judicii, vel Synedrium, non recepit profelytos toto tempore Davidis & Salomonis: Davidis tempore quidem, ne fortè præ metu converterentur; Salomonis autem, ne fortè intuitu regni, felicitatis & magnificentiæ, in quibus Israelitæ vivebant, eorum fieret conversio. Quicumque enim se convertit à gentilismo ad Judaïsimum propter rem aliquam vanam & mundanam, eum Senatus summus in numero profelytorum justitiæ habere nequit: licet autem ita sit, ac domus judicii nullos tum temporis profelytos fecerit; nihilominus profelyti perquam multi sunt facti atate Davidis & Salomonis, idque à Senatu inferiori. Etiam si Sanhedrin tales profelytos non receperit, non tamen tales à Senatu inferiori receptos rejecit, sed eos toleravit, experimentum facturus de eorum conversione.

IV. *Quartò quæritur.* An Jethro cum totâ familiâ factus fuerit profelytus?

Resp. Hoc pro certo habent Judæi. Sic R. Mose Gerundensis in Parascha וּתְכֵן שְׁהָלַךְ שָׁם לְגִיר אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ וְחָזַר לְמֹשֶׁה וְעֹדְנוּ כָהֵר: ait: Certum est, quod Jethro istuc iverit, ut familiam suam perduceret ad Judaïsimum, & rediit ad Moſen, quum adhuc in monte Sinai esset.

V. *Quintò quæritur.* Quibus privilegiis gavisi fuerint profelyti justitiæ.

Resp. Iisdem ferè quibus Judæi nati: nam illi fiebant cooptatione, quod Judæi habebant nativitate. In specie gaudebant 1. Jure civitatis & omnibus privilegiis, quæ Judæis exinde competeabant.

2. Gaudebant jure Sacrorum. Fortassè dices, Gentiles & profelyti domicilii etiam non arcebantur à Sacris: nam licebat illis etiam in subdiali templi Deum orare, spontaneas oblationes & holocausta offerre, &c. Hæc discimus ex exemplo *Heliodori*, qui recuperatâ, precibus Oniæ, fanitate, Hierosolymis sacrificium obtulit, & vota magna nuncupavit Deo, 2 *Macchab.* 3: 35. & *Vitellii* apud Joseph. l. 18. *Antiq. Jud. cap.* 7. qui cum Herode Tetrarcha & amicis Hierosolymam ascendit, sacrificaturus Deo, in festivitate Judæorum publicâ, quæ tum instabat.

Resp. 1. Gentiles & profelyti inquilini orabant non in templo sed in subdiali templi, quod vocabatur Gentium; sed cæteri profelyti orabant cum cæteris Judæis in templo. 2. Non sacrificabant omnis generis sacrificia, sed tantum holocausta, quum profelyti justitiæ cum aliis Judæis etiam alia sacrificia pacifica & pro peccatis, &c. obtulerint. Sic ait Maimon p. 3. l. Jad. Hilc. Maase Hakkorvanoth c. 3. n. 2, 3. ואחר אנשים ואחר נשים או עבדים מביאין כל הקרבנות וכו' Et viris, & feminis, & servis li-

cet, ut oblationes, quas velint, asferant. Sed à Gentibus non accipimus, nisi holocausta tantum: sacrificia enim pacifica vel frumentacea sacra, vel sacrificia pro peccatis, sive ex ignorantia sive ex proæresi, commissis, planè ab iis non accipiunt. Quod si pacifica accipiant, accipiunt quidem, non tamen ut pacifica offerunt, sed ut holocausta; idque propterea, quod cor ejus ad Deum directum vident. Qualium ergo sacrorum jure gravissi fuerint profelyti justitiæ? Resp. Quæ Judæorum propria fuerunt, & ad quæ Gentiles & profelyti inquilini non admittebantur; scil. de esu agni Paschalis Exod. 12: 48. De sacrificiis pacificis & expiatoriis Num. 15: 14. De pensatione sicii. De ultimo privilegio ait Maimon p. 1. l. Jad. Hilc. Schekalim c. 1. n. 7. הכל חייבים ליהן מחצית השקל כהנים לויים וישראלים וגוים ונכרים משוחררים-- אבל הכוהים שנהנו מחצית השקל אין מקבלין מהם Dimidium sicii omnes tenentur solvere, Sacerdotes, Levitæ, Israelitæ, Profelyti, & servi manumissi. — At dimidium sicii, si Gentiles offerant, ab iis accipiendum non est.

3. Profelyti potuerunt ducere Israelitidem, & vice versa. Non tamen Sacerdos vulgaris, vel Summus unquam profelytam ducere potuerunt. Ita ait Maimon in Hilc. Melachim c. 8. n. 4.

4. An profelytus potuerit fieri membrum Synedrii magni? Non. An inferioris Synedrii? Imo, si natus esset matre Israelitide.

VI. *Sextò quæritur.* Quales profelyti intelliguntur per eos, qui Act 2: 5: vocantur ἀνδρες & λαοὶ Viri religiosi Hierosolymis habitantes?

Resp. Intelliguntur Profelyti justitiæ: nam vocantur 1. Judæi, quomodo nunquam appellantur profelyti inquilini. 2. Habitârunt Hierosolymis, ubi non licitum fuit profelytis inquilinis habitare. Hoc infra ex Maim. probabimus.

II. Profelyti *inquilini* Hebraicè dicuntur גר תושב. Quare vocantur tales *inquilini*? Maimon. in Hilc. ביאור אסורי c. 14. n. 7. scribit: ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להשיבו בינינו בארץ ישראל Et quare vocatur profelytus *inquilinus*? Quia licitum nobis est permittere, ut inter nos habitet in terra Israël. Etiam vocantur גר שער Profelyti portæ, ex Dent. 24: 21. vel גר זרקי אמות העולם Pii gentiles sæculi; vel גר זרקי אמות העולם Justi gentiles sæculi, erantque tales, qui neque circumcidebantur, neque baptizabantur; sed quibus tantummodo locus habitandi inter Judæos concedebatur sub quâdam ex his conditionibus: 1. Ut sibi caverent ab idololatria gentilium, & ab ejus cultu abstinerent. 11. vel ut septem Noachi præcepta observarent, quorum sex dicuntur tradita Adamo & septimum Noacho, suntque hæc. 1. על עבודה זרה de cavenda idololatria. 2. על ברכות השם de benedictione Dei. 3. על שפיכות דמים de effusione sanguinis, sive homicidio:

4. על גילוי ערוות. *de non revelandâ turpitudine, sive de fornicatione.* 5. על הגזל *de rapina.* 6. על הרגים. *de judiciis.* 7. אכר מן הח'. *de membro animalis vivi non comedendo.* Hæc leguntur in Sanhedrin fol. 56. a. 111. Vel qui etiam si assentiatur se idola non culturum, & cætera præcepta Moisaica observaturum, edit nihilominus cadavera, quæ tamen *Levit. 22: 8.* prohibita fuerunt: *Morticinium aut discerptum ne comedito.*

Tales inquilinos profelytos pro tempore tantum receperunt, scil. tunc, cum adhuc Jubilæi essent in usu: sed ab eo tempore, quo ex Palæstina ejecti in aliis locis habitârunt, nullos tales pro Profelytis agnoverunt. Ergo *Matt. 23: 15.* fit mentio profelyti justitiæ, & non inquilini, quando Christus ait: *Va vobis Scribæ & Pharisei, quoniam circumcitis mare & terram, ut faciatis unum profelytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo magis quam vos estis.* Sed *Deut. 14: 21.* Moyses inquilini mœninit, cum ait: *Peregrino qui est in portis tuis dabis illud;* quod Onkelos ita transfert, לתורב ערל *Inquilino præputiato;* & Jonathan לגיור ערל *Peregrino præputiato.* Talis inquilinus dicitur fuisse Naaman, secundum *Sanhed. c. 11.* הנהגה נכונה לנכנס ליהודה *Tradunt magistri, quod Naaman fuerit profelytus inquilinus.* Hinc apparet quod aliquis potuerit fuisse profelytus inquilinus, etiam si non habitaverit inter Judæos.

VII. *Septimò quaeritur.* An profelytis inquilinis licitum fuit habitare Hierosolymis?

Resp. Non fuit licitum; sed omnia alia totius terræ Sanctæ loca iis patebant. Ita testatur *Maim. p. 3. l. 1. Jad. H. l. c. בית כהונה c. 7. n. 14.* וכן נותנין בתוכה מקום לגר חושב *Profelyto domicilii non concedunt habitandi locum in urbe Hierosolymâ.* Quare? Propter loci sanctitatem. Propter eandem causam in ea non sinebant pernoctare mortuum, aut transportari per eam ossa hominis, &c. Quæ idem Maimon ibidem describit. *Vide de duabus speciebus profelytorum plura in disp. Slevogti.*

III. Profelyti Mercenarii, hebraicè שכירים dicti, medii censentur inter Inquilinos & gentiles. *Exod. 12: 45.* Mercenarius & inquilinus apertè contradistinguuntur; *Inquilinus aut Mercenarius ne vescitor Paschate.* R. Levi Barzelonita sic describit profelytum mercenarium, qui circumcissus quidem sed non baptizatus est: sed fillitur in eo: nam inquilinus non fuit circumcissus, multò minus mercenarius, qui longè infra inquilinum collocatur. Ideo Hottingerus in *Thef. Philol. pag. 19.* per mercenarios verisimilius intelligit mechanicos peregrinos, qui patriâ relicta inter Judæos habitârunt artis mechanicæ addiscendæ causâ. Hi etiam quodammodo profelyti erant; quia illis à Judæis leges & conditiones erant præscriptæ, quibus servatis, tunc illis in Palæstinâ habitare, artem mechanicam addiscere,

cere, & operam suam Israelitis locare licuit. Multi nullam hujus tertie speciei mentionem faciunt, sed Moses *Exod. 12: 45.* ejus meminit. Profelyti Inquilini & Mercenarii ad Judæos ut plurimum accedebant intuitu sæcularis & privatæ alicujus commoditatis.

VIII. *Ostenditur.* An Judæi magni æstimârunt Profelytos?

Resp. Profelytos justitiæ utpote præstantissimos quodammodo æstimârunt; sed cæteros nihili fecerunt. In genere de Profelytis hoc utuntur proverbio, quod Maim. in Hilc. Issur. c. 13. n. 18. sic proponit; קשים ליהם גרים כנוע צרעת לישראל *Duri sunt Profelyti Israelitis sicut plaga lepræ, vel כספחה sicut apostema;* quia plerique propter levem aliquam causam resiliebant, & seducebant præterea Israelitas, inter quos continuò versabantur. Dicuntur fuisse causa confecti vituli aurei, & plagæ illius, quæ ob desiderium carnum Israelitis inflicta fuit. Deinde quia ex gentilibus nati sunt, ideo credunt eorum liberos plerumque esse pessimos: nam ex Maacha, quam profelytam fecit David, prodiit Absalom, qui & patrem ex Regno ejecit, & cum ejus uxoribus fornicatus fuit. Etiam si Judæi profelytos non magni æstimarint, non tamen licuit eos contemnere, & vitam antea actam his aut similibus verbis exprobrare; *Heri idololatra fuisti, nunc vero subiisti alas Præsentie Divinæ,* &c. Attamen sibi ab illis quodammodo cavebant; tum de non ad præstantissimum publicum munus promovendo: non enim Profelytus eligebatur in Sanhedrin; tum etiam in communi commercio cum illis exercendo. Hinc suos his verbis admonebant (*Vide Casaub. ad vers. Baron. pag. 27.*) *Vel ad decimam usque generationem à Profelytis cave.* Hæc de Profelytis dicta sufficiant. Vide plura in *Lex. Talmud. Buxt. & in Thef. Philol. Hottingeri* locis suprâ citatis.

DISSERTATIO VIGESIMA SECUNDA,

D E

NASIRÆIS & RECHABITIS.

I. <i>Nomen Nasiræi est origine Hebraicum.</i>	IV. <i>Causæ motivæ Nasiræatus recensentur.</i>
II. <i>Nasiræi & Nazareni differunt descriptione & significatione.</i>	V. <i>Nasiræi speciali vestitu ab aliis fuerunt distincti.</i>
III. <i>A quibusdam rebus se abstinebant Nasiræi.</i>	VI. <i>Nasiræi fuerunt nativi vel votivi.</i>
	VII. <i>Quo-</i>

VII. *Quomodo Iosephus vocetur Nasiræus inter fratres suos, Gen. 49: 26.*

VIII. *Ex Nasiræatu Judaico non bene probatur Monachatus.*

I. *Rechabites non fuerunt Judæi sed gentiles.*

II. *Ratio datur quare Jonadab speciales vivendi leges posteris suis præscripserit.*

Inter Judæos fuerunt nonnulli, qui non opinionibus, sententiisque; sed tantum certâ quâdem vitæ disciplinâ à reliquo populo diversi fuerunt. Illi Nasiræi & Rechabites fuerunt vocati. De utrisque has sequentes quæstiones movebimus.

I. *Primò queritur.* Unde vox Nasiræi dirivetur?

Resp. Nasiræi, Hebraicè נָזִיר, descendunt à נָזַר *separavit, abstraxit, continuit se à re aliquâ*: inde derivantur Nasiræi, qui ita vocantur quasi פְּרוּשִׁים *separati*: quia ab aliis hominibus certo vitæ genere erant separati. Hinc נָזִירֹת *significat Separationem vel Nasiræatum.*

II. *Secundo queritur.* An Nasiræus sit idem cum Nazareno, cujus mentio fit Matt. 2: 23. ubi Christus dicitur habitasse in urbe Nazareth, ut impleretur, quod per Prophetas dictum est Nazarenus vocabitur?

Resp. Multum hæc duo nomina ab invicem differunt, tum respectu scriptionis, tum etiam respectu significationis. 1. Respectu scriptionis נָזִיר *Nasiræus* scribitur per Zain, sed נָזִירָה notatur per Tsade, à נָזִרֶת Nazareth, urbe Galilææ, in quâ Christus habitavit; & hoc iterum à נֶזֶר *surculo, Jesh. 11: 1.* Quia Christus quasi surculus coram Patre suo crescebat.

2. Respectu significationis etiam differentia est. Nasiræus enim se separabat per votum aliquod, vel alienâ destinatione, ab utero separatus erat: sed Christus Nazarenus dicitur, quia in urbe Nazareth habitabat. Hinc Act. 24: 5, Paulus vocatur *pestis & princeps hæresis Nazarenorum*: non quod Christiani illi, per contemptum vocati Nazareni, sic nominati fuerint, quia speciali voto se separaverunt à quibusdam rebus: sed Paulus vocatus est princeps Nazarenorum, h. e. incolarum in urbe Nazareth. Postea quidam simul conjungentes Mosen & Christum, Legem & Evangelium, Baptismum & Circumcisionem, vocati sunt Nazareni. Horum fit mentio Act. 15: 1. *Quidam docebant fratres: Nisi circumcidamini ritu Moysi, non potestis servari.* Hi unâ cum Evangelio legum ceremoniarum observationem urserunt. Vide dubia Evangel. Spanhemii parte 2. pag. 264.

III. *Tertiò queritur.* A quibus se abstinebant Nasiræi?

Resp. Ab his sequentibus. 1. A vino, ab omni potu inebriante, ab aceteto vini, & à potu è maceratis uvis composito: in summa ab omni re, quæ

quæ ex vite viniferâ fiebat. 2. Sinebant crescere comam sive capillos capitis. Omnibus enim diebus voti Nasiræatûs novacula non ascendebat super caput. 3. Ad cadaver mortui accedere non licebat; imo propter patrem, matrem, fratrem aut sororem non licitum erat se pollueri. Quod si repentino casu aliquis mortuus fuisset, ita ut se ipsum polluerit, tunc die septimo caput suum radebat, & die octavo duos turteres, aut duos pullos columbæ ferebat ad Sacerdotem ut expiationem ageret, &c. *Num. 6: 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10.* & seqq.

IV. *Quarto queritur.* Quæ causæ nonnullos moverunt ut fierent Nasiræi?

Resp. Pietas, religio, spes vitæ sanctioris, &c. nam votum Nasiræatûs in se suscipiebant, ut liberiùs vacarent legi discendæ, benignitati Dei inspiciendæ, & ut se totos Deo ejusque cultui traderent. Quoniam verò vinum tali studio sæpe impedimento esse solet, ideo à potu illo inebriante se abstinere debebant. Hinc etiam, quia solitudo meditationi rerum sacrarum admodum apta est, Pharisei primitùs à communi plebe & mundanis negotiis se separabant.

V. *Quinto queritur.* An Naziræi etiam speciali vestitu fuerunt distincti?

Resp. Nasiræi induti fuerunt vestitu, scil. extrinseco, hirsuto & piloso. De Johanne Baptista, qui ab ipso utero Nasiræus putatur fuisse, scribitur *Matt. 3: 4. Indumentum erat è pilis camelinis.* Etiam Prophetas in V. T. tali veste indutos fuisse discimus partim ex exemplo Eliæ, 2 *Reg. 1: 8.* Quærentibus enim, qualis esset habitus viri, respondebant; *Vir est pilosus, & cingulo pelliceo accinctus;* partim ex *Zach. 13: 4.* ubi vestitus Prophetæ describitur fuisse *toga pilosa*, sive villosa. Hinc Elias, eligens Elisam in Prophetam, *אֵלִיָּא* *togam suam*, scil. extrinsecam & pilosam, ei iniecit, in signum se eligere cum in Prophetam. *אֵלִיָּא* designat aliquando vestem, vel pretiosam valde, qualis est Regum purpura, ut *Jona. 3: 6.* de Rege Ninive dicitur *וַיַּעֲבֹר אֶרְדֹּתוֹ כִּי־לֹא יָדָע וַיִּשָּׂא מַגִּנִּיתוֹ* & *deposuit togam suam magnificam à se;* & *operuit se sacco*, sive ut Hieronymus transfert; & *mutavit Rex purpuram suam;* vel nonnunquam denotat vestem egregiè vilem & vulgarem, maximè cum subnectitur *שַׁעַר*. Hâc posteriori significatioue sumitur *Zach. 13: 4.* Ita erit die illo ut erubescant isti Prophetæ quisque à visione sua quum prophetaverit, neque induant togam villosam ut mentiantur. Ubi præterea docetur etiam Pseudo-Prophetas (ut simplicitate illâ populum fallerent) ad imitationem verorum Prophetarum, simili veste indutos fuisse. Vide Fullerum *Miscell. sacr. l. 4. c. 7.* Nasiræi ergo, præterquam quod barbam & capillos siverint crescere, videntur vilissimo genere vestimenti ad denotandum rerum humanarum contemptum usi fuisse

VI. *Sextò queritur*: Quotuplices fuerunt Nasiræi?

Resp. Duplices; Nativi, vel Votivi. Nativi alienâ destinatione Nasiræi fiebant. Talis fuit Samson, *Judic.* 13: 5. ubi Angelus ita alloquitur matrem: *Tu concipies & paries filium, ad cujus caput non admovebis novaculam, quia Nasiræus Dei erit puer ille ab utero.* Hic seipsum non separaverat, sed Deus eum separaverat, & quidem ab utero. Talis natus etiam creditur fuisse Johannes Baptista: nam de eo *Luc.* 1: 15. dicitur: *Vinum siceramque non bibit, & Spiritu S. implebitur a ventre matris sue.*

Votivi Nasiræi erant, qui propriâ destinatione seipsos separabant. Horum conditiones & leges describuntur *Num.* 6. Tales votivi Nasiræi vel pro tempore erant tales, & tum vocabatur *Nasiræatus dierum*; vel tota vitæ curriculo tales manebant, & tum dicebatur *Nasiræatus sæculi*. Priorum fit mentio *Act.* 18: 18. in exemplo Pauli: *Paulus totondit caput Cenchreis: habebat enim votum*; & *cap.* 21. *vers.* 23, 24. in exemplo quatuor virorum, qui voto se obstrinxerant. Sed quamdiu ille Nasiræatus temporalis sive dierum durabat? Lex tempus illud præcisè non determinavit, sed Rabbinæ 30. diebus seu mense uno definiverunt: tum quia Absalom trigesimo die casariam suam tondebat; tum quia *Num.* 6: 5. ubi de Nasiræis agitur, habetur *וְהָיָה עֵרִי* *erit*, quæ vox numericè denotat 30. Hoc tempore completo, caput, præmissis oblationibus, in ostio oracularis tabernaculi radebant, & casariam igni victimæ pro salute supposito injiciebant; atque ita votum absolvebant. Quod si, ante completos 30. dies, cadaveribus pollui eos contigisset, caput tondebant, & denuò capillos nutriebant, ac dies 30. numerabant. Paulus, assumtis quatuor aliis votum habentibus, cum totondisset caput Hierosolymis, ingressus est templum, denuncians expletionem dierum sanctificationis, usque dum oblata fuit pro unoquoque oblatio. *Vide Lex. Schindleri Rad.* וְהָיָה.

VII. *Septimò queritur*. An Josephus fuerit propriè Nasiræus? Et quomodo dicatur *Genes.* 49: 26. & *Deut.* 33: 16. *וְהָיָה נָסִירָאוס inter fratres suos?*

Resp. Josephus non fuit Nasiræus propriè dictus, qualis describitur *Num.* 6. Sed alio respectu. Multi contendunt illud nomen illi tribui, vel quod comam diu alucrit in carcere, & ibi inconfusus instar Nasiræi delituerit; vel quod moribus & innocentia separatus fuerit à fratribus; vel quod ab iisdem separatus fuerit loco & conversatione, sive in domo paternâ, sive secessu suo in Ægyptum, sive morâ suâ in aula Pharaonis: quæ tamen omnia falsa videntur. Sed vera ratio desumitur ab ejus sanctitate & *εὐσεβείᾳ*, quâ eminuit præ fratribus, & inter fratres, atque velut *corona* fuit.

fuit & decus commune fratrum. Accommodatè ergo legunt LXX. cum וְהָיָה דְּעוּתָם *Deut. 33: 16.* reddunt per δοξαθεὶς ἐν ἀδελφοῖς *glorificatus in fratribus.* Josephus ergo vocatur Nasiræus, h. e. *separatus*, quia supra fratres suos respectu sanctitatis, respectu dignitatis & potestatis longè eminuit. Vide *Spanh. dub. Euang. p. 2. dub. 93.*

VIII. *Octavo quæritur.* An ex Nasiræarum Judaico benè probetur Monachus Pontificius.

Resp. Nullo modo. Nam 1. Monachi nec *Nativis* Nasiræis respondent, nec *Votivis*. Non *Nativis*, quia nec divino edicto tales sunt, nec destinatione parentum legitimâ & Deo probatâ. Non *Votivis*, quia istorum professio ut plurimum temporaria erat, Monachorum verò est perpetua. 2. De Nasiræis extant præcepta divina in Scripturâ, & exempla laudata. De Monachis verò est altum silentium. 3. Nasiræi soli Deo erant sacri, sed Monachi hominibus, quorum regulas profitentur, quos patronos venerantur; imo velut tutelaria numina, à quibus nomen, instituta, vitæ genus, vestem, tesseram, & alia mutuuntur. 4. A Nasiræis nec humana instituta sunt observata, nec cum appendicibus monasticis observata, nec ab illis vel perfectio prætenfa, vel merita jactata, vel opera supererogatoria conficta, quæ Deum de gradu dejiciunt, & hominem inflant. Vide plura apud *Spanhemium* loco *suprà citato.*

DE RECHABITIS.

Rechabitaræ, sicuti Nasiræi, etiam certâ vitæ disciplinâ à cæteris Judæis diversi fuerunt. Hebraicè vocantur בני רכב *Filii Rechab*, vel בני בית הרכבים *Filii domus Rechabitarum.* Horum œconomia & vivendi consuetudo describitur *Jer. 35: 5, 6, 7.* *Quumque proposuissem coram filiis familiae Rechabæorum scyphos plenos vini, & pocula; dixi eis, bibite vinum. Qui dixerunt non sumus bibituri vinum: nam Jonadab filius Rechabi pater noster interdixit nobis, dicendo, nebibitote vinum, vos, aut filii vestri unquam. Et domum ne adificatote, & semen ne seritote, vineamque ne conferitote, neque esto vobis: sed in tentoriis habitetis omnibus diebus vestris, ut vivatis diebus multis in superficie terræ, ubi inquilini estis, &c.*

I. *Quæritur.* Utrum Rechabitaræ fuerint Judæi, an Gentiles?

Resp. Rechabitaræ non fuerunt Judæi vel Israelitæ, sed Gentiles, descendentes ex Jethro socero Moïsi. Jonadab filius Rechab fuit primus institutor præcepti de abstinendo à vino, &c. Hic Jonadab absque dubio fuit idem, cujus mentio fit *2 Reg. 10: 15, 23.*

II. *Porro quæritur.* Quare Jonadab speciales vivendi regulas posteris suis præscripsit.

Resp. Jonadab fuit vir probus, reverendus, & potens. Hic in memoriam revocans se inter Israelitas esse peregrinum, hominesque corruptioni esse obnoxios, & ad ebrietatem aliaque vitia naturâ esse proclives, interdixit posteris suis vinum: & ne nimium confiderent bonis temporalibus noluit eos inhabitare & possidere ædes, &c. In genere Jonadab hæc quatuor præcepta posteris suis tradidit. 1. Ne vinum biberent. 2. Ne agros colerent. 3. Ne seminarent vel vineas plantarent. 4. Ne domos ædificarent vel possiderent, sed ut viverent sub tuguriis. Sed *versu* 11. dispensasse in uno leguntur: nam metu hostium intra Jerusalem cœperunt domos inhabitare. Hâc dispensatione ostenderunt Jonadabi præceptum fuisse tantum humanum institutum, à quo, occasione sic se offerente, potuerunt dispensare. Quando præcisè hic Jonadab hanc specialem vivendi disciplinam instituerit, vel quando illius posterius, vocati Rechabites, ab hâc vivendi disciplina cessarint, clarè ex historiis non potest demonstrari; ideoque contenti illis, quæ Jer. 35. de Rechabitis scribuntur, hic subsistimus.

DISSERTATIO VIGESIMA TERTIA,

D E

SCRIBIS & HERODIANIS.

I. *Nomen Scribæ sumitur vel Politicè vel Ecclesiasticè.*

II. *Γραμματεῖς Scribæ magis in theoria, & Νομικοὶ vel Νομοδιδασκαλοὶ Legisperiti magis in praxi videntur versati.*

III. *Scriba non est nomen sectæ, sed est nomen muneris & officii.*

IV. *Prima origo Scribarum videtur ad Esram referenda.*

V. *Auctoritas Scribarum describitur.*

VI. *Scribæ ubique per totam Judæam habitabant.*

VII. *Scribæ ex qualibet tribu fuerunt oriundi.*

VIII. *Vestitus Scribarum fuit peculiaris.*

I. *Herodiani non constituerunt peculiarem sectam.*

II. *Sed videntur ita vocati: quia erant servi aut domestici aulæ Herodiane.*

Uia in sacra & profana historia sæpiusculè Scribæ, qui Hebraicè סופר, Græcè γραμματεὺς vocatur, mentio fit; ideo de eo has quæstiones tractabimus.

I. *Primò quæritur.* Quid Scriba propriè denotat?

Resp. Nomen Scribæ est vel nomen politicum vel ecclesiasticum.

Politice

Politice Scribæ denotant apud Talmudicos, *י. מלמדי ה'ינוקות* *Præceptores puerorum*, qui docent pueros legere & scribere. *Vide Lexic. Talmud. Buxt.*

2. Significant Scribas inferiores sive Notarios, qui acta privata pro populo conscribunt: hi 2 *Macch.* 5: 42. vocantur *γραμματεῖς τῷ λαῷ* *Scriba populi*. Etiam de Herode dicitur, quod *Matth.* 2: 4. congregaverit *γραμματεῖς τῷ λαῷ* *Scribas populi*. Sed præstat per hos intelligere publicos doctores, qui coram populo Legem & Prophetas explicabant.

3. Politicè denotant Scribas superiores & regios, qui scribendo regibus sive magistratui operam præstant, & res gestas, acta publica, census & redditus conscribunt. Tales 2 *Reg.* 12: 10. vocantur *סופרי המלך* *Scriba Regis*. Inter hos erant Seja 2 *Sam.* 20: 25. & Saphan 2 *Reg.* 22: 3.

Ecclesiasticè Scribæ significant. 1. Criticum sacrum, qui criticè circa S. Scripturam versatur, scil. eam pristino nitore restituendo, & à corruptione conservando. Tales fuit Esras, qui *Ezra.* 7: 6. vocatur *סופר כהן* *Scriba celer*. Talis fuerunt Ben Ascher & Ben Naphtali, atque Masorethæ, qui à Talmudicis vocantur *סופרים* *Numeratores*: quia literas, versus & voces Veteris T. numerârunt.

2. Denotant Prophetas, publicos Professores & Doctores, Legis Interpretes & Expolitores, qui S. Scripturam exscribebant, & populo eandem interpretabantur. Tales erant publici Doctores, qui Legem coram populo legebant, exponebant, & dubia, quæ in Mose occurrere videbantur, solvebant. *Matth.* 7: 29. Christus dicitur docuisse cum *ἐξουσία* & non ut *Scriba*. Hinc probatur quod Scribæ etiam docuerint: propterea Scribæ in Novo T. (ubi intelliguntur hi posteriores doctores) ferè vocantur *νομικοί*, *Luc.* 7: 30. *Pharisæi καὶ οἱ νομικοί* & *Legisperiti* consilium Dei spreverunt; & *cap.* 5: 17. vocantur *νομοδιδάσκαλοι*; *Pharisæi καὶ νομοδιδάσκαλοι* & *Legis doctores* &c.

II. *Secundò* queritur. An accuratè loquendo *γραμματεῖς* *Scribæ* & *νομικοί* sive *νομοδιδάσκαλοι* *Legisperiti* in Novo T. sunt iidem?

Resp. 1. In Novo T. nonnunquam hæ voces promiscuè pro iisdem sumuntur: ex. gr. qui *Matth.* 22 *vers.* 35. & *Luc.* 10: 25. vocatur *νομικός* *Legisperitus*, ille *Marc.* 12: 28. nominatur *γραμματῆς* *Scriba*.

2. Si tamen accuratè distinguamus, dicendum est quod *γραμματεῖς* *Scribæ* magis in Theoriâ fuerint versati, scil. in exscribendis & corrigendis codicibus sacris, in exponenda Lege, & dubiis, ex Lege ortis, solvendis. Putantur ergo similes fuisse Professoribus Academicis, qui magis theoretici quàm practici esse solent. Sed *νομικοί* *Legisperiti* magis fuerunt occu-

pati in Praxi & quæstionibus practicis, tangentibus conscientiam & more^s vivendi. Fuerunt ergo similes Concionatoribus, qui dogmata theoretica, quæ in Academiis didicerunt, ad praxin revocant, & populum de fide & vita pia instruunt. Aliquando in Novo T. utrisque eadem tribuuntur: nam *Luc. 11: 46.* Legisperiti dicuntur homines onerasse oneribus difficilibus portatu, quæ tamen ipsi noluerunt attingere; ejusdem criminis etiam Scribæ rei peraguntur, *Matt. 22: 4.*

Deinde Scribæ sæpe etiam munere politico fungebantur, & præter Legem Traditionibus nimium confidebant: sed Legisperiti tantum muneri sacro, scil. legis expositioni, & iis, quæ ab eâ dependebant, vacabant, rejectis Patrum Traditionibus. Vide *Spanh. dub. Evang. part. 2. p. 400.*

III. *Tertiò queritur.* Utrum Scriba fuerit nomen sectæ, an nomen officii?

Resp. Non fuit nomen sectæ: nam tres tantum sectæ fuerunt inter Judæos, scil. Pharisæorum, Sadducæorum, & Hefæorum; sed fuit nomen muneris & officii publici. Postmodum in genere litterati & docti, qui legis erant periti, ejusdemque meditationi & expositioni vacabant, vocabantur Scribæ, quorum alii Pharisæorum, alii Sadducæorum, alii Hefæorum dogmata sequebantur, & approbant. *Act. 23: 9.* dicuntur *Scriba surrexisse ex partibus Pharisaorum.* Singulæ ergo sectæ suos Scribas habuerunt. Vide *Hotting. Thes. Philol. p. 75. & 76.*

IV. *Quarto queritur.* Quando Scribæ primùm orti sint?

Resp. Origo Scribarum ab omnibus non eadem constituitur. 1. Quidam initium arcessunt à promulgatione Legis, quâ traditâ Scribis opus fuit, qui Legem scriberent & interpretarentur. 2. Alii referunt originem Scribarum ad tempora Davidis, qui cultum Dei instaurasse, & multa circa ministeria sacra instituisse legitur. 1 *Chron. 23.* & 24. 3. Nonnulli Scribarum originem ad Josaphatum referunt, qui Sacerdotes & Levitas per omnes civitates ad docendum populum misisse legitur, 2 *Chron. 17. 7, 8, 9.* Alii 4. Scribas non diu ante Christum unâ cum Pharisæis ortos esse volunt, & simul introductos à Sammai & Hillel. Denique 5. verisimilius multi originem Scribarum referunt ad tempora Esdræ, qui unâ cum Viris Synagogæ magnæ operam suam adhibuit in voluminibus sacris describendis, & interpretandis; adeo ut Esdras à Judæis dicatur *את ברוך ה' הורוה* *rupturam legis* restituisse. Hinc vocatur in libro Esdræ *סופר מריר* *Scriba celer*; & qui deinceps ipsius vestigiis institerunt, legemque explicarunt, etiam vocati fuerunt Scribæ. Ab Esdrâ ergo vide-
tur

tur vera origo Scribarum nata. Vide *Spanh. dub. Evang. part. 2. p. 403.*

V. *Quintò quæritur.* Quanta fuit Scribarum auctoritas & potestas?

Resp. Auctoritas eorum fuit similis Magorum auctoritati inter Chaldæos. Sicuti Magi inter Chaldæos, sic Scribæ inter Hebræos magni fiebant. Potestas eorum erat magna, & quodammodo etiam judiciaria: Christus enim *Matt. 20:18.* se tradendum prædicit τοῖς ἀρχιερεῶσι καὶ γραμματέσι, *Principibus Sacerdotum & Scribis*: nam procul dubio quidam ex præstantioribus in Sanhedrin fuerunt assumti.

VI. *Sextò quæritur.* Ubi Scribæ habitantur: An Hierosolymis tantùm; an verò etiam in plerisque Judææ urbibus?

Resp. Scribæ fuerunt dispersi per totam ferè Judæam. Saltem in omnibus locis, ubi Synagogæ erant, videntur Scribæ habitasse, *Matt. 15:1.* In terrâ Gennesaræ leguntur fuisse Scribæ, qui Hierosolymis habitabant. Præterea Novum T. testatur eos etiam in aliis locis fuisse, & Christum diversis temporibus interrogasse, & tentasse.

VII. *Septimò quæritur.* Ex quâ tribu Scribæ fuerint oriundi?

Resp. R. Salomo Jarchi *Gen. 49:3.* (citante Drusio de 3. *sect. p. 85.*) putat Scribas fuisse oriundos ex tribu Simeonis, cum ait: *Non sum pauperes scribæ & docentes pueros, nisi ex tribu Simeonis.* Huic assentitur Jonathan paraphrastes, ita scribens: *Dividam tribum Simeonis ut sint Scribæ, docentes in Synagogâ Jacobæorum.* Fortasse verum est, quod tales pauperes Scribæ, docentes pueros, ut plurimum fuerint ex tribu Simeonis; sed cæteri Scribæ, quorum Novum Test. meminit, ex omnibus tribubus sine discrimine fuerunt. Idem paraphrastes Jonathan *Genes. 49:10.* constituit Scribas ex tribu Juda, ex quâ, secundum ipsius opinionem usque ad adventum Messie constituentur: ita enim ait: *Neque Scribæ docentes legem, de filiis filiorum ejus usque dum venerit Messias.*

VIII. *Octavò quæritur.* Quali veste Scribæ fuerint induti?

Resp. Spanhemius *Part. 2. Dubior. p. 401.* ex Epiphanio Hæresi 15. eorum habitum describit, & ait eos gestasse *σλαῖς*, vel *ἀμπεχόνας*, pallia quædam *τέσσαρα πλεῦρα* quatuor angulos habentia, ex quibus pendebant *ποῖσκος* corymbi, vel potius globuli punicorum malorum specie, & pro veste illos usos dalmaticis, sive tunicis manuleatis, vel colobiis sive tunicis sine manicis, purpurâ clavatis, quales postmodum sub birro presbyteri inter Christianos gestare cœperunt.

DE HERODIANIS.

H'*ῥωδιανοὶ* Herodiani nomen habent ab Herode magno, Antipatri filio. Eorum fit mentio *Math.* 22: 16. *Marc.* 3: 6. & *cap.* 12. *vers.* 13.

I. De Herodianis *primò* *queritur*: An peculiarem sectam constituerunt?

Resp. Quidam Patres statuunt Herodianos religionem ex paganismo & iudaismo conflatam, & ab Herode introductam, elegisse & defendisse. Hoc probant ex verbis Christi *Marc.* 8: 15. ubi discipulis suis mandavit, ut *sibi caverent à fermento Phariseorum, & fermento Herodis.* Sed hæc sententia jure merito ab aliis rejicitur: tum quia tantum tres sectæ inter Judæos fuerunt; tum etiam, quia nulla probabili ratione asseritur Herodianos sic fuisse vocatos, quia fermento Herodis fuerunt inquinati.

II. *Secundò* *queritur.* Quare ab Herode vocentur Herodiani?

Resp. Non est eadem omnium sententia. 1. Quidam eos sic vocatos volunt, quia Herodem pro Messia agnoscebant; quoniam apud Judæos alienigenarum primus regnabat. Sed hæc opinio non videtur vera: tum quia hic Herodes, quum hæc agerentur, jam obierat; tum etiam quia genti Judaicæ fuit maximè invisus.

2. Alii arbitrantur eos ab Herode appellatos fuisse Herodianos, quia colligebant & censabant tributa Cæsari solvenda, quibus colligendis rex Herodes ab Augusto constitutus putatur. Hæc opinio ex nonnul. orum sententia videtur ex Textu confirmari, quia de tributo Cæsari solvendo Christum interrogabant.

3. Drusius in *Præteritis ad Nov. T. p.* 45. vult Herodianos fuisse Græcos, quos Herodes secum ex deserto adduxerat, quosque in terra illa fovérat. Sed hæc Drusii opinio multis refutatur à Buxtorfio in *Lex. Talmud.* ubi ostendit Drusium esse deceptus voce *דוכי*, quam putavit punctandam esse per *דוכי* *fragos*, cum per *דוכי* *columbas* punctari debeat. Refe-
runt Herodi fuisse columbas domesticas, vocatas Herodianas: quia eas Herodes ex deserto adduxerat. Hæc edoctæ erant acclamare Herodi *קרי קרי* h. e. *Κύριε, Κύριε, domine, domine.* Vide plura apud Buxtorfium.

Denique 4. alii verosimilius statuunt Herodianos ita vocari, quia erant milites, sive servi aulae Herodianæ. Hæc ultima opinio, quæ à nobis etiam

etiam approbatur, confirmatur ex Euang. Hebr. & Test. Syriaco: in illo Herodani vocantur עבדי הורודוס *servi Herodis*, in hoc מִשְׁפָּחַת הַבָּיִת *domestici Herodis*. Hi à Pharisæis ideo videntur adsciti, ut in quamcumque partem Christus respondisset, irretitus teneretur. Si enim censum Romanis solvendum esse negaret, tum tanquam seditiosus puniri poterat: si vero solvendum diceret, in *Herodis* malevolentiam incurreret, qui & ipse libenter illorum jugem excussisset. Vide notas Bezzæ ad *Matthæi caput 22.*

DISSERTATIO VIGESIMA QUARTA,

Quæ est pars prima

D E

REGIBUS JUDÆORUM.

I. Quatuor ætates regiminis Judaici recensentur.

Prima ætas erat penes Patresfamilias.

II. Secunda penes Judices.

III. Tertia penes Reges quorum 20. duabus, & 19. decem tribubus præfuerunt.

IV. Quarta ætas fuit varia: penes 15. duces è posteris Davidis, penes 5.

Macchabæos ex tribu Levi, & penes 12. Reges.

V. Disputatur utrimque rationibus: An Deus concesserit Judæis Regem ex conniventia & permissione; uti olim illis permisit polygiam & divortium; an verò ex speciali mandato ipsis mandaverit eligere Regem? Posterius videtur affirmandum.

Regimen Judaicum diversis temporibus fuit variis obnoxium mutationibus; non semper similes personæ ad clavum imperii sederunt. Quibusdam temporibus Patresfamilias vel Duces; aliis verò Reges gubernarunt. In genere Res Judæorum ab Adamo usque ad excidium Templi per Titum Vespasianum factum, sive usque ad annum Christi 72. in quatuor ætates dividi possunt. *Prima* ætas fuit potestatis patriæ, quæ fuit quasi infantia innocens. *Secunda* fuit potestatis judiciariæ, quæ fuit velut adolescentia vegeta. *Tertia* fuit potestatis regiæ, quæ fuit veluti ætas virilis. *Quarta* denique ætas fuit potestatis variæ, scil. Ducalis, Sacerdotalis & Regiæ, quæ fuit velut senectus & irretitus regiminis Judaici.

I. *Prima* regiminis Judaici ætaserat penes Patresfamilias, sive penes Patres singularum familiarum: illi enim, & eorum primogeniti post excessum priorum exercebant regimen Ecclesiasticum & Civile. Erant simul quasi Reges & Sacerdotes in propriis familiis, maledicebant vel benedicebant suis, exhæreditabant, vel etiam morte filios suos afficiebant. Noach, *Genes.* 9: 65. dicebat: *Maledictus sit Canaan, servus servorum sit fratribus suis.* Abraham *Genes.* 21: 10. *Ejecit Hagar & Ismaëlem ex adibus.* Juda *Genes.* 38: 24. *Quum audivisset quod Thamar nurus sua scortata esset, dixit: producite eam ut comburatur.* E contra Isaac Jacobo, & Jacob Judæ benedixit. Hic status regiminis duravit usque ad tempora Moïsi; sed ante ipsius tempora gubernarunt primò Patresfamilias, deinde Patriarchæ, qui vulgò decem constituuntur ante diluvium, & his versibus includuntur:

Adam, Seth, Enos, Cainan, Melaleelque.

Jared, Enoch, vivax Mathusla, Lamechque, Noachque.

Viginti quatuor Patriarchæ post diluvium numerantur, quorum duodecim, qui Jacobo clauduntur, vocantur priores, duodecim verò cæteri posteriores, qui omnes ex Jacobi lumbis descenderunt. Posteriorum meminit Stephanus *Act.* 7: 8. ubi ait Jacobum duodecim Patriarchas genuisse: h. e. totidem principes tribuum. *Priores* Patriarchæ post diluvium in seqq. versibus continentur:

Semus, & Arphaxad, Sala, Heber, deindeque Pelèg;

Regu, post Serug, Nahor, Thare, Abra, Isa, Jacob.

Posteriores comprehenduntur his versibus:

Rub, Simeon, Levi, Jud, Dan, Naphthali, Gad, Aser, Isas;

Zebulon, & Joseph, Benjamin atque minor.

II. *Secunda* ætas regiminis Judaici erat penes Judices, & circiter quadringentos durabat annos, incipiebatque à temporibus Moïsi, & exspirabat in Samuele. Tantùm enim in sacris Aaron, ejusque posterì gaudebant jure & titulo sacerdotum; sed Moïses in civilibus populum gubernabat. Hic enim *Deut.* 33: 5. vocatur *Rex in Jeshurun*, sumptâ voce Regis in latâ significatione. Judices hi in rei veritate erant quidem Reges, ipsorumque potestas similis erat Regum potestati, sed communiter, nomine tum temporis usitato, Judices vocabantur. Uno mortuo non statim alius eligebatur, sed aliquando longa erant interstitia inter mortem unius & electionem alterius. Plerumque Judices tantùm eligebantur tempore maximarum turbarum vel bellorum civilium, & populo liberato ab illis turbis iterum Judices privatam vitam vivebant: hoc apparet in Gideone. Postquam enim liberasset Israelitas è manibus Medianitarum, de-

deferuit regimen suum, & cum offerrent, dixit; *Non habebō dominium in vos, neque filius meus habebit dominum in vos*, Judic. 8: 23. Eo tempore, quo non erant Judices, res magni momenti determinabantur à Sanhedrin. Exemplum Samuelis, qui i *Sam.* 7: 15. populum omnibus diebus vitæ suæ dicitur judicasse, fuit extraordinarium. Nomina Judicum his verbis memorabilibus includuntur.

Moses, Josua, & Othoniel, Ehudque, Debora,
Gideon, Abimelech, Thola, Jair, Jephthaque, & Ebzan,
Elon, post Abdon, Samson, Eli, Samuelque.

III. *Tertia* ætas regiminis Judæici durabat usque ad captivitatem Babyloniam circiter 520. Annos, eratque penes Reges. Horum tres priores, scil. Saul, David, & Salomon ante Regni divisionem duodecim tribubus præerant, & in universos Jacobi posteros dominium exercebant: sed regno per Roboam scisso in duas partes, sive in Judæos & Israelitas, alii Reges illos, & alii hos gubernabant. Judæis, sive duabus Tribubus præfuerunt viginti Reges, quorum primus fuit Roboam, filius Salomonis, & ultimus Zedekias, duravitque hoc regimen Annos circiter 409. Israelitis sive decem tribubus præfuerunt tantum novendecim Reges, quorum primus fuit Jeroboam, aulicus Salomonis, ultimus verò Hozeas; & duravit hoc regimen Annos circiter 259. *Viginti* ergo Reges, duabus Tribubus, & *novendecim* decem Tribubus præfuerunt. Illi, scil. tres priores Reges generales, & xx. Reges Judæ his verbis memoriæ causâ comprehenduntur.

Saul, David, Salomon: dein Judæ noscitur Reges:

Roboam, Abia, atque Asa, Josaphat, Ioram.

Achasis, Athalia, Joas, Amasia, Azaria,

Jotham, Achas, Ezechia, Manasse, ac filius Ammon,

Josias, Joachas, Jojakim, Joachin, Zedekias.

Novendecim Reges Samariæ Israelitis præpositi sunt sequentes:

1. Jeroboam. 2. Nadab. 3. Baësa. 4. Ela. 5. Zamri. 6. Amri. 7. Achab. 8. Achazias. 9. Joram. 10. Jehu. 11. Joachas. 12. Joas. 13. Jeroboam, filius Joas, secundus hoc nomine. 14. Zacharias, filius Jeroboami. 15. Sallum. 16. Menahem. 17. Phaceja. 18. Pekak. 19. Hozeas.

IV. Jam sequitur *quarta & ultima* ætas, quæ erat potestatis variæ: nam in hac ætate non ejusdem dignitatis homines gubernarunt, sed aliquando penes Duces, aliosque, nonnunquam penes Reges dominium fuit. Hæc

ætas incepit post captivitatem Babylonicam, & duravit usque ad Titum Vespasianum, circiter Annos 595.

In hâc ætate variâ fuerunt *primò* quindecim Duces è posteris Davidis descendentes, scil. 1. Zorobabel. 2. Resa Mesullam. 3. Johannes, filius Resæ. 4. Judas *cognomento* Hyrcanus. 5. Joseph. 6. Simeï. 7. Matathias *cognomento* Eli. 8. Maath. 9. Nagge. 10. Helli. 11. Nahum. 12. Amos, *cognomento* Syrach. 13. Matathias *cognomento* Siloah. 14. Joseph *Junior*. 15. Johannes Hircanus, qui fuit postremus Judæorum dux è posteris Davidis.

Secundò. Fuerunt quinque Macchabæi sive Assamonæi, qui ex tribu Levi descenderunt, scil. 1. Matathias Macchabæus. 2. Judas Macchabæus. 3. Jonathan, Frater Judæ. Hic fuit primus princeps & pontifex simul. 4. Simon, frater Jonathæ. 5. Johannes Hircanus, frater Simonis.

Tertio. Fuerunt in hac ætate duodecim Reges, scil. 1. Aristobulus, qui primus post Regem Sedechiam Rex fuit, & diadema regium capiti suo imposuit, teste Josepho *lib. 13. Antiq. Jud. cap. 19*. Hic fuit primus Rex & Pontifex simul. 2. Alexander Jannæus 3. Alexandra Regina. 4. Hircanus. 5. Aristobulus. 11. Hircani Frater. 6. Hircanus. 7. Antigonus. 8. Herodes Ascalonita, sive Herodes magnus. Hic secundum supputationem Alstedii in Thesauro Chronol. Anno Mundi 3913. Hierosolymam expugnavit, & sceptrum à Judæis abstulit, Antigono securi percusso, & Sanhedrin sublato. 9. Archelaus, Herodis magni filius. Hujus octavi & noni Matthæus *cap. 2. vers. 22*. meminit. 10. Herodes Antipas, qui Christum in passione irrisit. 11. Herodes Agrippa. 12. Agrippa junior, Agrippæ superioris filius, ultimus ex lineâ Herodis. In hoc defecit regnum Judæorum. *Vide plura apud Alstedium in Chronologia sect. 9.*

Nos primâ, secundâ & quartâ regiminis Judaici ætate omisâ, præcipuè de tertiâ, utpote florentissimâ & præstantissima, scil. Regum ætate, agemus. In Veteri T. triplicium Regum fit mentio; Melchisedek erat Rex & Sacerdos; David Rex & Propheta; & Saul aliique erant tantum Reges. Non solum hæc munera conjuncta fuerunt in Melchisedecho, Davide, aliisque inter Judæos; sed etiam inter Gentiles tales fuerunt: Virgilius *Æneid. lib. 3. de Rege Anio* refert:

Rex Anius, Rex idem hominum Phœbique Sacerdos.

Servius in notis ad hæc verba ait: *Majorum hæc erat consuetudo, ut Rex esset etiam Sacerdos & Pontifex.* Alex. Neopolit. *lib. 2. cap. 6. de Trismegisto*

gisto refert, quod fuerit vocatus Ter maximus, quia erat Philosophus maximus, Sacerdos maximus, & Rex maximus. Nos cæteris muneribus, Regiæ majestati aliquando conjunctis, omiſſis, tantum de Regibus quæ Regibus, & quidem Judæorum ſive Iſraelitarum agemus, inſiſtentes veltigiis Schickardi in משפט המלך, & has ſequentes quæſtiones movebimus.

V. *Primò quæritur.* Utrum Reges Iſraelitis in terrâ ſanctâ fuerint præpoſiti ſecundum Sacram Scripturam, & ſpeciale Dei mandatum; an verò tantummodo ex conniventia & permiſſione?

Reſp. Non eſt eadem omnium Judæorum ſententia. Nonnulli ſtatuunt Iſraelitas Saulem in Regem petiſſe ſecundum præceptum Dei; alii verò defendunt Deum Iſraelitis tantum conceſſiſſe, & permiſiſſe eligere Regem, ſicuti permiſit polygamiam & divortium. Hi poſteriores ſententiam ſuam quibuſdam rationibus conantur probare:

Ratio 1. Quia Iſraelitæ non indige ant Rege: nam Deus ipsis abunde ſufficiebat, & ſatis ſine Rege eos gubernare poterat. *Reſp.* Si hæc ſequela valeret; ergo nec Ducibus, nec etiam collegio magno Sanhedrin indiſſent: quia Deus ipsis ſufficiebat, & ſatis ſine illis eos gubernare poterat. Præterea Deus *Deut.* 17: 15. videtur Iſraelitis legem de eligendo Rege dediſſe, cum ait; *ישום השם עליך מלך*. *Ponendo pones ſuper te Regem.*

Ratio 2. Regimen regium videtur pugnare cum libertate populi Judaici, cujus conditio non fuit regi ab alio. *Reſp.* Ergo nec ulli regimini ſubjecti eſſe debuiffent. Deinde Regum poteſtas non derogabat libertati Judæorum: quia Reges non ſecundum libidinem ſuam, ſed ſecundum legem divinam ſubditos gubernare debebant.

Ratio 3. Reges multa mala pepererunt Iſraelitis: ergo Deus ex conniventia tantum Iſraelitis videtur reges permiſiſſe: nam David fuit cauſa peſtilentiæ, Salomon idololatriæ, &c. *Reſp.* Verum quidem eſt quod Reges quorundam malorum per accidens cauſæ fuerint, ſed per ſe multa bona etiam effecerunt. David hoſtes Dei devicit, cultum Dei inſtituit, Levitas, Sacerdotes, Cantores, &c. ordinavit. Salomon Templum ædificavit, Proverbia edidit, pacem in toto regno ſervavit, &c.

Ratio 4. Samuel 1. *Sam.* 8: 6. factum populi regem petentis deteſtatur: ergo petitio Regis non placuit Deo, nec fuit ſecundum præceptum divinum. *Reſp.* Samuel increpat populum, non quia Regem eligebat, ſed quia illegitimè & indignâ murmuratiōe, contemnendo Samuelem, diſſidendo Deo, & confiſcendo nimium ſuis futuris Regibus, eum expectabat.

Hæ rationes allatæ ita quidem solvuntur, nihilominus contraria sententia etiam clarè ex *Deut.* 17. non potest probari: nam *vers.* 14. & 15. videtur tantum esse conditionalis concessio, quæ à Deo variis modis limitatur: sic enim ait Textus: *Si dixeris, constituam super me Regem, sicut omnes gentes. Tamen constituito super te Regem, quem elegit Jehova; è medio fratrum tuorum, non poteris tibi præficere virum extraneum.* Utraque sententia nititur suis rationibus; nobis tamen ea videtur magis probabilis, quæ statuit Israelitas petendo simpliciter Regem non peccasse, sed eatenus peccasse, quia non legitimo modo Regem petierunt; & per consequens Judæi videntur postulasse Regem secundum jus Divinum, & non ex solâ permissione aut conniventia.

DISSERTATIO VIGESIMA QUINTA,

Quæ est pars secunda

D E

REGIBUS JUDÆORUM.

VI. Reges eligebantur vel modo ordinario per electionem Synedrii maximi, vel modo extraordinario per Urim & Tummim. Quid eadem denotent, certò determinari non potest.

VII. In Rege eligendo respiciebant ad sexum, ad patriam & ad genus vitæ.

VIII. Unctio habebat locum in inauguratione Regis, qui in formam O

ungebatur, cum Pontifex fuerit unctus in formam X Græcorum.

Rex tamen per illam unctionem non accipiebat vim physicam sanandi morbum regium.

IX. Rex legibus divinis fuit subjectus, sed legibus humanis serè solutus.

X. Reges Israelitarum nunquam puniti sunt, nec etiam jure potuerunt puniri, multò minus flagellari.

VI. Ecundò queritur. A quibus Reges Judæorum fuerint electi?

Resp. Reges duobus modis electi fuerunt; vel modo ordinario, vel extraordinario. Ordinario modo electio fiebat per Sanhedrin, h. e. per Synedrium maximum, constans LXXI. Viris. Hoc Sanhedrin institutum est à Deo, *Num.* 11: 16, *Congrega mihi LXX. viros de senioribus Israël, &c.* quibus si Moses, qui fuit

fuit præses, addatur, sunt LXXI. Hi negotia magni momenti, religionem scilicet rempublicam, pseudo-prophetas, bellum, pacem, fœdera &c. concernentia, gubernabant & determinabant. Inter ea magni momenti negotia etiam electio Regum meritò numerabatur: & propterea eadem non sine causâ huic Sanhedrin competeat. *Vide de hoc Sanhedrin infra disert. 46.*

Nonnunquam modo extraordinario, & non per votorum electionem, sed per os Prophetæ, vel per Urim & Tummim Reges eligebantur. Hoc asserit Aben Esra ad *Deut. 17: 15.* אֲשֶׁר יִבְחַר עַל פִּי נָבִיא אוֹ מִשְׁפַּט הָאוֹרִים וְהַטָּעַם לֹא אֲשֶׁר תִּבְחַר אַתָּה *Quem elegerit Deus per os Prophetæ, vel in iudicio URIM; adeoque sensus est, non quem tu ipse elegeris.* Stante templo primo in rebus dubiis & gravioribus Pontifex, mediantibus Urim & Tummim in pectorali collocatis, Deum consulebat, qui responsum in Pontificis pectorali ostendebat. *Vide Annot. Belg. ad Num. 27: 21.* Modum, quo oraculum responsa dabat, describit *Rambanus Hal. Kele Hammikdash cap. ult.* Pontifex stabat facie suâ versûs arcam, & consulens retro illum, vultu ad tergum sacerdotis directo, rogabâque voce submissâ, ex.gr. Ascendamne aut non ascendam? Confestim Spiritus sacer induebat Pontificem respicientem ad pectorale, in quo cernebat responsum, quod responderet illi, qui per Pontificem oraculum consulebat. Non idiotæ, sed Rex, aut Senatus, aut vir aliquis honoratus voluntatem Dei tali modo sciscitabatur. Sic Josua, stans coram Eleasaro, Deum per ipsum mediantibus Urim consuluit, *Num. 27: 18, 19, 20, 21.*

Quid propriè Urim & Tummim denotant? *Resp.* Variæ sunt Auctorum sententiæ, præcipuas tantùm breviter hîc enumerabimus. 1. Quidam putant Urim & Tummim fuisse nomen Dei tetragrammatum Jehova. 2. Vel duos lapides lucidissimos à Deo immediatè productos, & Mosis datos. 3. Alii existimant fuisse duodecim gemmas pectorali Pontificis impositas. 4. Aut duo simulachra manu Dei affabrè facta. 5. Alii denique arbitrantur illa verba Urim & Tummim ita materialitè pectorali fuisse inscripta. אֹרִים *Urim* & תִּמִּים *Tummim* Latine significant *lucis & perfectiones*: prius à luce habuit nomen, quia ad quæsitâ indicanda, extraordinariam lucem accipiebat, & quasi miraculosè fulgebat; posterius verò est quasi effectio, & executio lucis, h. e. consilii divini, quod per Urim significabatur. *Vide Buxt. in Lex. Talm.* Ut ut sit, nihil certi, quia Scriptura tacet, hîc determinari potest: saltem Pontifex non auribus sed oculis voluntatem Dei in pectorali ex Urim & Tummim cognoscebat. Sed nescimus, an Pontifex responsum cognoverit ex literis Alphabethi,

quæ in pectorali conspiciabantur: nam *Exod. 28: 21.* docemur *Nomina duodecim tribuum* arte sculptoriâ gemmis pectoralis fuisse incisa. Etiam ignoramus an idem Pontifex responsum ex ipsa configuratione gemmarum illuminatarum inter opacas, & speciem literarum per elevationes exhibentium, expiscari potuerit. Saltem Pontifex, inspiciendo pectorale suum, responsum divinum cognoscebat, & qualis Rex eligendus esset petenti indicabat. Hoc oraculum Urim & Tummim cessavit sub templo secundo. Sed *rogabit* fortè aliquis; An non *Ezra cap. 2. vers. 63.* prædicitur, quod *sub templo secundo sacerdos staret cum Urim & Tummim?* Resp. Ille locus intelligitur vel de futuro sæculo, vel de sacerdote digno, qui Urim & Tummim gestaret. Vide plura apud *Schickardum* in *משפט המדך*.

VII. *Tertiò* queritur. Ad quænam respexerint in Rege eligendo?

Resp. Præcipuè ad hæc tria; ad *sexum* scil. ad *patriam*, & ad *genus vitæ*.

1. Ratione *sexus* non eligebatur fœmina in Reginam: nam *Deut. 17: 15.* dicitur, *Ponendo pones supra te Regem*, non Reginam. Similiter in Gallia lege cautum est ne Regina succedat: è contra Succi & Angli collum fœmineo sexui aliquando submiserunt. Contrà hæc *objici* potest exemplum Athaliæ, matris Ahazæ *2 Reg. 11: 1.* qui filio suo successit, & regno Judæ septem annos præfuit. Resp. Verum est, illa quidem regnavit, non tamen de jure sed factò, & sanguine Regio interfecto imperium vi tyrannicâ invasit.

2. Ratione *patriæ* eligebatur Judæus natus, non factus sive profelytus. Sicuti sunt cives nati & facti, sic fuerunt in Terra Sancta Judæi nati & facti. Secundùm Legem Dei non licitum erat eligere extraneum, *Deut. 17: 15.* *E medio fratrum tuorum statuito super te Regem, non poteris tibi præficere virum extraneum*, &c.

Genus vitæ etiam considerabatur: nam mechanici, ut sutores, sartores, alutarii, lanii, tonsores, textores, &c. non eligebantur in Reges; imo si vel unico die in tali opificio versati fuissent, inidonei censebantur. Quare tales homines mechanici inidonei censebantur ad suscipiendum regimen regium? Resp. Propter duas rationes. 1. Quia homines in vili & fordido opificio sæpe etiam servile ingenium contrahere solent. 2. Ne tales Reguli populo tandem contemptui essent: nam populus jugum hominis æqualis vel inferioris vix ferre potest. Artes mechanicæ admodum contemnuntur à Judæis: & propterea vix vigesimus, etiamsi res domi sit angusta, artem mechanicam exercet; sed plerique Judæi usurâ vel mercaturâ vitam sustentant.

Contra hoc tertium requisitum fortè aliquis excipiet; Annon legimus in Veteri T. nonnullos infimæ sortis homines regnasse? Annon Saul fuit

fuit agasô, & David opilio? *Resp.* 1. Fuerunt extraordinaria exempla: sed hic loquimur de eo quod communiter fieri solebat. 2. Deus speciali illâ electione, quâ eos specialiter elegit, eos nobilitavit. Præterea Saul rem domi angustam amplitudine lacertorum quodammodo compensavit. *Vide plura apud Schickardum.*

VIII. *Quarto quaeritur.* Quibus ceremoniis Reges recenter electi inaugurarentur?

Resp. Præcipua ceremonia inaugurationis fuit unctio: & propterea Reges Judæorum vocati fuerunt Reges Uncti. Hinc Reges Galliæ ad imitationem Regum Israëlitis etiam solent ungi. In quibus partibus corporis? Circa caput, pectus, humeros & brachia: eâ tamen unctione non conceditur Regibus Galliæ vel Angliæ vis physica sanandi peculiaries morbos, vel ulcera quædam. Reges Galliæ & Angliæ quosdam peculiariter affectos aliquando attingere solent, sed à Deo est restitutio sanitatis.

Unctio Regum Judæorum fiebat oleo, non vulgari, sed confecto ex quatuor speciebus aromaticis, scil. ex מֵרְחָק myrrha, קִנְמוֹן cinnamomo, קָנָה calamo, & קָרָה casia, uti scribitur *Exod.* 30: 23. Unctio hæc, dicente Schindlero in *Lex.* pag. 1043. tali modo fiebat; *Funde batur de unguento primum super caput Regis: deinde in formam coronæ inter supercilia oculorum ejus ungebatur: tandem, quod in vase erat reliquum infundebatur ejus capiti: quia vas erat plenum, ut inde ungi & fundi posset.* Salomo 1 *Reg.* 1: 34. dicitur unctus à Zadoko Pontifice, & Propheta Nathane, quorum alterum affudisse oleum, alterum inunxisse putat Schickardus. Non parcius sed largiter oleum affuderunt. De Pontifice Aarone legitur *Psal.* 133: 2. *A Capite Aaronis in ejus barbam usque, imo ad oram vestimenti defluxisse.* Hic legimus etiam Pontifices fuisse unctos, sed eorum unctio parumper differebat à Regum unctione. 1. Reges in formam O sive coronæ inter supercilia ungebantur, sed Pontifices in formam X Græcorum sive in formam crucis. 2. Omnes & singuli Pontifices ungebantur, sed non omnes Reges, verum illi tantum de quorum successioneoriebatur dissensio, vel oriri posset. Quare in tali occasione unctio Regum observabatur? *Resp.* 1. Ut removerent æmulationes. 2. Ut populus certus esset hunc & non illum in Regem esse electum. Hinc Salomo, etiamsi David pater unctus esset sibi & posteris suis, ob seditionem fratris Adoniæ unctus legitur 1 *Reg.* 1: 5. Joasus propter Athalias, 2 *Paral.* 23: 11. & Joachasus propter fratrem Jehojakim 2 *Reg.* 23: 30.

Communiter Unctio boni ominis causâ ad scaturiginem fontis coram populo fiebat. Unde hoc probatur? Ex exemplo Salomonis, de quo

David 1 Reg. 1: 33. mandavit, ut filium Salomonem Regem eligendum deducerent ad Gihon, rivum extra sed prope urbem Jerosolymam scatulentam, & in torrentem Kidron se exonerantem.

Electionem & Unctionem duo præcipue sequebantur. 1. Congratulatio populi hisce vocibus *וְהָיָה הַמֶּלֶךְ* *vivat Rex*, 1 Reg. 1: 34. 2. Distinctio vestium. Romanorum Reges purpurâ, sed Judæorum sæpe splendidâ sive albâ veste induti fuerunt: hinc Judæi suos nobiles vocant *אֲדָמִים* *albatos*. Jacob. 2: 2. scribitur: *Si ingrediatur vir veste splendidâ sive albâ: propterea etiam Christus Luc. 23: 11.* ab Herode vestitus est veste splendidâ sive albâ, quia Christum tanquam Judæorum Regem deridebat: sed milites Pilati, more Romano, Christo, quasi ficto Regi, chlamydem purpuream induerunt; *Matt. 27: 28.* *Et quum exuissent eum, circumposuerunt ei chlamydem coccineam.*

IX. *Quintò queritur.* An Reges Judæorum fuerint soluti legibus?

Resp. 1. Legibus particularibus humanis Reges non fuerunt obstricti. 2. Legibus divinis æquè obstricti fuerunt ac subditi; imo arctiùs eas observare tenebantur: quia aliis bono exemplo præire, & transgressores enormes punire debebant. Hinc Reges, ut Legem altius menti imprimerent, totum Pentateuchum, vel secundum alios, binos Pentateuchos describere fuerunt jussi, *Deut. 17: 18.* *Sed erit quum insidebit solio regni sui, ut describat sibi duplum Legis &c.* Si parentes Regi nullum exemplar Legis reliquissent, duo exemplaria ex sententiâ Maimonidis exscribere tenebatur: unum asservabat in thesauris suis; alterum verò nunquam removebat à se, nisi cum tegeret pedes suos, vel iret ad balneum, aliaque loca impura. Hæc in re Reges Legem arctiùs ad pietatem altringebant quàm ullum subditorum: nam vulgaris Israelita, si literarum rudis esset, legem ab alio scriptam sibi emebat, quod Regi fuit illicitum. Quod Reges Legibus Divinis etiam obstricti fuerint apparet ex diversis exemplis Regum. David enim adulterium & homicidium committendo, & Salomo alienos Deos colendo, &c. gravia peccata commiserunt: prior hoc fatetur *Psal. 51: 6.* *Tibi, tibi soli peccavi*, &c. Rex Uzziâ 2 *Chron. 26: 16, 20.* cum ingressus esset Templum Jehovah, ut adoleret super altare suffitus, leprâ percussus est, & ejectus est à Sacerdotibus ex Templo; imo ex Regiâ, & in separata domo habitavit, sicuti Moyses *Levit. 12: 46.* mandaverat. Legibus ergo Divinis Reges obstricti fuerunt, quod etiam probatur ex *Deut. 17: 16.* ubi illis specialia præcepta de Uxoribus, Equis & Opibus non multiplicandis sunt data, quæ tamen de facto nonnunquam transgressi fuerunt. Judæi à Lege fratriandi (quæ describitur *Deut. 25: 6, 7, 8,* 9. Ut

9. *Ut quis defuncti fratris viduam aut duceret, aut ne publicè calceum sibi extrahi & in os sibi pateretur*) ne populo contemptui esset, Regem immunem fecerunt. Sed à Legibus Divinis eum immunem reddere non potuerunt. Poëta Owenus l. 3. ad verba Psalmi 51. *Tibi soli peccavi*, hæc tali disticho inclusit.

Subditus in Legem peccat, Regemque Deumque.

Rex peccat soli (Rex quia nempe) Deo.

X. *Sextò quæritur.* An Rex Judæorum si peccasset, jure à Judicibus pœnâ affici potuerit?

Resp. Schickardus multis conatur ex Rabbinis probare Regem non tantum potuisse in jus vocari, sed etiam pœnâ aliquâ affici. Sed à quibus? A Sanhedrin sive synedrio maximo, Hierosolymis congregato. Propter quæ delicta? Propter hæc tria, scil. si uxores, si equos, vel si divitias nimium multiplicaret. Quali pœnâ, an capitali? Non capitali: negante enim Judæi Regem potuisse occidi à Sanhedrin; sed pœnâ vulgari, h. e. vapulatione sive flagellatione, cujus meminit Moses *Deut.* 25:2. *Quadrægenis plagis percutiet eum.* Hâc pœnâ Paulus 2 *Cor.* 11:24. se quinque à Judæis punitum esse asserit, accipiendo singulis vicibus quadraginta plagas minus una. De hac pœna vide Buxt. de Abbr. in dedicat. & infra dissert. 49.

Unde Schickardus hoc paradoxum probat, scil. quod Reges, si peccarent, potuerint à populo pœnâ flagellationis puniri?

Resp. Hoc conatur probare. 1. Ex Maimonide *Hal. Melach. cap.* 3 §.4. לא ירבה לו נשים כפי השכועה לזכרו שהוא לוקה וכו' *Ne multiplicet Rex sibi Uxores: ex orali traditione hauserunt, licere usque ad XVIII. ducere; ut si superadderet vel unicam, vapularet. Ne multiplicet sibi equos, nisi quantum ad currus sufficit: si verò duceret vel unicum ante se ad pompam, ut ceteri Reges solent, vapularet. Ne multiplicet sibi Opes, argentum & aurum, ut relinquat in privatis thesauris, ultra id quod erogandum est ministris: si excedit, vapulat.* 2. Probat ex Tractatu Sanhedrin *cap.* 19. ubi ducentæ & septem culpæ enumerantur, & inter eas tres de Regibus, quæ etiam flagellationem merentur, scil. si uxores, equos, aut opes multiplicarent. 3. Ex exemplo Herodis, qui se coram Sanhedrin sistere debuit, ut rationem daret quare Ezechiam latronem cum sociis, inconsulto Hyrcano, ad supplicium rapuisset; & propterea parum aberat, nisi aufugisset, quin morte punitus fuisset. Vide *Joseph. lib.* 14. *Antiq. c.* 17.

Verum recta ratio & auctoritas Regum videntur contrarium probare: scitemur quidem quosdam antiquos & recentiores Judæos hoc asserere,

sed absque ullo fundamento. Unde quæso probabunt tale jus unquam concessum fuisse illi Sanhedrin? Quando Sanhedrin tale quid in Reges suos tentavit? David adulterium & homicidium commisit; sed an unquam vapulasse legimus? E contra *Psal. 51:7.* ait: *Tibi, tibi soli peccavi.* An non esset contra Regiam majestatem seipsum instar facinorosi projicere, & se percutiendum subditis suis dare?

Sed regerit Schickardus illam flagellationem non fuisse poenam infamem, sed instar mulctæ, quæ etiam à nobilissimis citra infamiam exigitur. Verum enim vero hæc poena fuit aliquo modo infamis, sed non in tali gradu sicuti jam: imminuit tamen honorem & gravitatem alicujus. Nam Præses & Sanhedrin, si ita vapularet, indignus semper æstimabatur, qui unquam in priorem statum restitueretur. An non Rex omnibus derisui fuisset, si ita in terram projectus flagellatus fuisset?

Deinde Schickardus fatetur se nulla exempla adferre posse, ex quibus talem Regum poenam probare possit: sed ait se loqui de jure & non de facto. Verum de jure quæstio est. Nos negamus tale jus concessum fuisse illi Sanhedrin, & nullibi ex S. Scriptura tale jus probari potest. Tantumdem fidei hic merentur Hebræi, quantum cum certum uxorum numerum, scil. XVII. qui licitus esset Regi, ridicula consequentia colligunt. Ipse Maimon fatetur se hunc uxorum numerum ex traditione accepisse; similiter etiam de poena Regibus infligenda. Sed Judæi in traditionibus allegandis pessimè sæpe contra S. Scripturam eunt. Probant tamen Verper sententiam suam ex *Tract. Talm. Sanhed. cap. 2. pag. 19. a.* אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דור דן ודנין אותן דכתיב בית : איה ראפ יוסף, non intellexerunt nisi de regibus Israël: at reges familia Davidica judicant & ipsi judicantur, quia scriptum est (Jerem. 21:12.): O domus David, judicate manè judicium. Sed absurda hæc probatio satis ipsos Judæos refutat. Abarbanel explicat vocem *manè*, h. e. ut judices sint sobrii, & non cibo vel potu saburrati. De plagis verò Regi infligendis ne *געו* quidem in dicto loco habetur.

Præterea si Lex excalceationis non habuerit locum in Regibus, quia cum aliqua ignominia erat conjuncta; ergo nec talis flagellatio. Ratio est: quia extractio calcei absque ulla culpa exercebatur, sed non flagellatio: nam hæc propter delictum aliquod infligebatur; & per consequens Rex, ne populo contemptui esset, non potuit ita vapulare.

Denique Casaubonus ad *Annal. Eccl. Exorcit. 13. num. 5.* negat exemplum Herodis suprà allatum hic ob stare, cò quòd cum Herodi dicta dies esset, adhuc juvenis & privatus fuerit.

Concludimus ergo Reges Judæorum nunquam jure vel facto ita fuisse punitos, vel puniri potuisse: & per consequens nemo ex jure vel consuetudine Hebræorum potest probare vel Reges de solio esse detrudendos, vel simili poena afficiendos, vel ullo modo capite privandos, prout Milton in defensione populi Anglicani facit, cum ait; *Reges Hebræorum judicari posse atque etiam ad verbera damnari.* Ergo regicidium est licitum. Sed Antecedens est falsum, & Consequentia nullo modo ex tali Antecedente, si vel verum esset, procederet. In sequenti Dissertatione Leges Fundamentales Regni Judaici, à Mose *Deut. 17.* latas, ordine describemus; ut ex illis constet Reges Legibus Divinis etiam fuisse subiectos, eosque non potuisse prohibitu populum Judaicum gubernare, nisi velint transgressores Legum Divinarum fieri, & simul privari illis benedictionibus, quas Deus Regibus *versu 20.* promisit, scil. *vita longæva, & derivationis regni in posteros.*

DISSERTATIO VIGESIMA SEXTA,

Quæ est pars tertia & ultima

D E

REGIBUS JUDÆORUM.

XI. *Sext sunt leges fundamentales Regni Judaici, quarum prima est: Non multiplicabit equos.*

XII. *Secunda est: Non reducet populum in Ægyptum.*

XIII. *Tertia est: Non multiplicabit sibi uxores. Judei putant Regi 18. fuisse licitas. Concubinae non fuerunt meretrices, sed uxores inferioris conditionis. De 700. uxoribus & 300. concubinis Salomonis disse-*

ritur.

Confirmatio matrimonii Judaici fuisse describitur, additâ figurâ æneâ.

XIV. *Quarta est: Non valde multiplicabit sibi argentum & aurum. Rationes illius legis adduntur.*

XV. *Quinta est: Rex exscribet sibi duplum legis. Et difficultas solvitur quæ ex 2 Reg 22: 11. objicitur.*

XVI. *Sexta lex fundamentalis est: non elevabit cor suum supra fratres.*

XI. *Eptimò quaritur. Quæ fuerunt leges fundamentales regni Judaici?*

Resp. Leges fundamentales, à Deo Regibus Judæorum mandatae, describuntur *Deut. 17.* Earum prima legitur *Versu 16.* לא ירבֿה לו סוסים *Non multiplicabit sibi equos.*
Tar.

Targum, quod Jonathas vocatur, hunc Textum de duobus tantum equis intelligit, cum ait: לא יסגנו ליה על תרין סוסיון דלמא ירכנו רבבנו עליהו: ויתגאון ויתבשרון כפתונא אורייתא: *Ne multiplicentur ei supra duos equos, ne equitent principes ejus, & superbiant, & cessent à verbis Legis.* Selomo Jarchi numerum quidem non determinat, sed ait לא ירכבו סוסים אלא כרי כרכבהו *Non alat plures equos quam sufficiunt ad currus.* Et alii addunt; *Non habeat Rex duplices vel triplices, ut aliquando ad hos, aliquando ad alios currus aptare per vices possit.*

De hac lege quaeritur. Quare Deus interdixit multiplicare equos?

Resp. 1. Ne Reges in multitudine equorum nimium superbirent: propterea Maimon scribit, *prohibitum fuisse vel unicum equum phaleratum ante vel juxta currum incedentem alere.* 2. Ne nimium confiderent equis. 3. Ne quasi ad emendum equos populum in Aegyptum ducerent. In Aegypto enim erant equi praestantissimi, & saepe mercatores eò proficiscebantur ut emerent equos, uti discimus ex exemplo Salomonis, 1 Reg. 10: 28. *Egressus equorum Salomonis erat ex Aegypto.* Propter has rationes non licitum fuit Regi multiplicare equos. David Kimchi in *Comm.* ad 1 Reg. 4: 26. Salomonem hujus peccati accusat, cum ait; אמרו חכמים זל כי עבר על לא *Dixerunt Doctores b. m. Salomonem violasse hanc legem de non multiplicandis equis: illa enim vetat equos multiplicari super vacaneos. Cum verò Rex duodecim millia equitum haberet, & quadraginta millia praeseptorium equilium. Multos ergò aluit equos non necessarios. Et cui bono tot equites & equos comparavit, cum nulla bella gereret?*

Sed rogabit nonnemo; Quot equi in dicto loco conceduntur?

Resp. Hoc absolute dici non potest, sed pro ratione pacis vel belli numerus debuit minui vel augeri. Saltem Salomo tempore pacis alens quadraginta millia equorum (1 Reg. 4: 26.) videtur contra hoc praecipuum mirum in modum peccasse; & e contra Paraphrastes Chaldaeus, statuens tantum duos equos in Textu intelligi, videtur in numero equorum assignando nimium hallucinari.

XII. *Secunda Lex Regni legitur ibidem, לא ישיב את העם מצרימה Non reducet populum in Aegyptum.* Quare Deus illum reditum vel illam reductionem interdixit? *Resp.* 1. Ne ibi equos emerent, & sic factum augerent: immediate enim in Textu additur *ad emendum equos.* 2. Aegyptii erant summi peccatores, & si Reges iterum eò reduxissent populum, facile populus potuisset seduci ad idololatriam, &c. Vide *Frischmuth de Rege elig.* 3. Ne beneficium liberationis ex Aegypto parvi facerent, sicuti sapissime fecerunt, *Exod.* 14: 11. & 16: 3. &c.

XIII. *Ter-*

XIII. Tertia Lex Regni Judaici invenitur versu 17. לא ירכה לו נשים
Non multiplicabit sibi uxores. Ratio additur in Textu: *ne declinet cor ejus.*
 Nam uxores facile seducunt maritos suos. Sic Eva seduxit Adamum, &
 Salomo in gratiam uxorum, 1 Reg. 11: 1. Idolis Astaroth, Camos &
 Milcom columnas & altaria ædificavit. Adhuc alia similia exempla ex sa-
 cris & profanis proferri possent, sed simus hoc tempore contenti recitando
 vulgatum illum versiculum:

Adam, Samsonem, Petrum, Davidem, Salomonem,

Decepit mulier. Quis modò tutus erit?

Quot uxores secundum legem Judaicam Regi impune fuerunt concessæ?

Resp. Octodecim: sic Targum Jonathæ ait; ולא יסגון ליה נשין על תמסר. *Neque multiplicentur ei uxores ultra octodecim.* Similiter Maimon *Hal. Melach.*
c. 3. §. 4. כפי חשמועה דמרו שהוא לוקח י"ח נשים ואם הוסיף אחת.
Ex orali auditione didicerunt, accipere 18. uxores: at si vel uni-
cam superadderet atque maritaret, vapulare. Vide plures probationes in *Schic-*
kardo p. 70.

Unde quæso hic numerus probatur? *Resp.* Salomo Jarchi in Comm. ad
Deut. 17: 17. probat hunc numerum ex 2 Sam. 12: 8. לא ירכה לו נשים
 אלא שמנה עשרה שמענו שהיו לו לרוד שש נשים ונאמר לו ואם
 מעט ואוספה לך כהנה כהנה: *Non multiplicabit sibi uxores ultra octode-*
cim: invenimus enim quod David habuerit sex (sic censet cum Hebræis Vata-
 blus, sed Drusius Davidi octo adscribit) & tamen illi dicitur (scil. 2 Sam. 12:
 8.) *si parum est, addam tibi sicut illa sicut illa*, h. e. bis totidem. Eodem modo
 etiam alii Rabбини probant. Sed quis non videt hoc absurdissimè probari?
 Nam pronominiis repetitio non definitè rem certam, nec certum nume-
 rum, sed indefinitè rem aliquam similem denotat, uti exempla *Josf 7: 21.*
Judic. 18: 4. satis demonstrant. Refutat etiam hanc probationem Abar-
 benel.

Quæritur; An inter 18. uxores Regi quasi concessas etiam concubinæ
 numerentur? Judæi hoc affirmant.

Porro *quæritur*; An concubinæ fuerunt meretrices? Et an scandalum
 præbuit alere concubinam? *Resp.* 1. Non fuerunt meretrices, nec i-
 psarum liberi fuerunt spurii, sed fuerunt uxores. 2. Nullum scandalum
 præbuit, etiam viri pii eas alebant: nam in foro soli non erat peccatum.
 De foro poli hîc non disputamus: nam secundum illud omnem polyga-
 miam tam inter Patriarchas quàm inter Reges usitatam damnamus. Con-
 trariam tamen sententiam Judæi & multi Christiani defendunt.

Adhuc *quæritur*: Quæ fuit differentia inter veras uxores & inter concu-
 binas Veteris T.

A a

Resp.

Resp. 1. Uxores superiori gradu fuerunt habitæ quàm concubinæ.

2. Illarum filii erant heredes, sed harum filii erant tantum legatarii, vel accipiebant quædam dona pro toto patrimonio, uti *Gen.* 25: 6. de Abrahamo legitur; præcipuè quando fuerunt concubinæ *servæ*, vel *extraneæ*; sed concubinarum ingenuarum, h. e. Israeliticarum liberi etiam succedebant in hereditatem. Vide Seldenum *cap.* 3. *de successionibus Hebræorum*.

3. Uxores solenniter certis adhibitis ceremoniis ducebantur, sed concubinæ fuerunt ductæ absque ceremoniis.

4. Uxores ducebantur per sponsalia & per dotem, sed concubinæ tantum per sponsalia absque dotis scriptione & assignatione. Vide *Buxi de Sponsalibus pag.* 11. & *Schickardum in משפט המלך cap.* 3. Concubinæ ergo fuerunt uxores: nam non est verosimile Davidem decem, & Salomonem trecentas aluisse meretrices; cum meretrix ex Lege fuerit prohibita. Deinde concubinæ sæpe vocantur uxores, 2 *Sam.* 15: 16. *Et reliquit Rex decem uxores* (h. e. concubinas,) *ad custodiendam domum*.

Tandem *queritur*: Nonne Salomon alendo septingentas uxores & trecentas concubinas (1 *Reg.* 11: 3. *Adeo ut essent ei femina principes septingentæ, & concubina trecentæ*.) Legem Dei ex sententia Judæorum transgressus est? *Resp.* Judæi eum graviter hac in re transgressum esse asserunt: fuit Rex sapiens sed hîc insipiens.

Verum *rogabit* nonnemo: Quare Salomon non majorem vitæ & valetudinis suæ habuit rationem? Et quomodo potuit mille uxorum maritus esse?

Resp. 1. Abarbenel putat Salomonem fuisse salacem, libidinosum, & mulieribus deditum; & multas fuisse inter illas mille uxores, quas tantum semel de vita cognovit: nam postquam Rex aliquam cognovisset, eam putat statim fuisse seclusam, & honoris causâ omnibus aliis viris in æternum prohibitam.

2. Alii arbitrantur Salomonem idem fecisse quod Assuerus, qui congregavit multas virgines, ut videret quænam Regi placitura esset; ut postquam singulas cognovisset, sexaginta ex illis separaret, & segregaret ad coronam regiam, & ex concubinis octuaginta, quod postea etiam fecit. Hinc illustrent locum *Cantic.* 6: 8. ubi Salomoni dicuntur fuisse *sexaginta Regine, octuaginta concubina, & adolescentula multe*.

3. Alii existimant omnes illas non fuisse ipsius uxores, sed fuisse partim uxores, partim mulieres de vulgo, ad ejus obedientiam destinatas. Fuissent

Purgatio Vaserum ante Pascha. 175.

Preparatio et coctio azymorum. 170.

sunt ergo quasi ancillæ & pedissequæ, quibus aliquando ad voluptatem utebatur, vel quibus etiam nunquam utebatur. Sed prima sententia nobis placet, & sic non mirum est Salomonem 700. uxores & 300. concubinas aluisse.

Occasione Uxorum Regis, breviter hic adjiciemus communem confirmationem matrimonii Judaici.

In hac prima figura repræsentatur confirmatio matrimonii inter Judæum & Judæam. In hac confirmatione hæc sequentia consideranda veniunt.

1. Confirmatio fit communiter sub dio in plateâ vel horto; ideo hinc nubes cæli suprâ conspiciuntur. Quare sub cælo? Ut instar stellarum in cælo multiplicarentur. Non tamen fit sine aliquo tegumento: sed quatuor viri sive pueri tenent conopceum, sive tegumentum aliquod, quatuor perticis alligatum, sub quo matrimonium confirmatur, uti hinc videre est.

2. Rabbini aliquis solet matrimonium confirmare, qui hinc togâ indutus sub conopceō adest sponsæ.

3. Sponsus vestes suas Sabbathinas, & sponsa vestes nuptiales induit, ac magnificentissimè sese ornat. Mulieres oculis sponsæ obtendunt velum. Quare? Ne sponsum præ pudore & modestiâ adspiciat, ad exemplum Rebeccæ, Gen. 24: 64. *Rebecca verò sublati oculis suis, quum videret Jisakum. deiecit se de camelo. 65. & accepto peplo operuit se.* Sponsa stat à latere dextero sponsi. Quare? Quia Psal. 45: 10. habetur; *Astat conjux ad dexteram tuam.* Ita hinc sponsa velatis oculis ad dextram sponsi stans, pudore quasi suffusa, conspicitur.

4. In summis festiuitatibus etiam mœsti esse debent. Quare? Propter Urbis & Templi desolationem. Hinc primò sponsus instar lugentis in capite gestat atram umbellam vel cucullum, & sponsa caput paulo pallio involvit. Secundò; Sponsus cyathum vini, postquam ex eo biberunt, parieti allidit si virginem ducat; & terræ si viduam, etiam ob eandem causam. Tertiò; Sponsus vestibus Sabbathinis superaddit longum pallium, sicuti lugentes incedere solent. Hinc conspicitur sponsus tali pallio, & cucullo in capite ornatus, & stans ad sinistram sponsæ.

5. Sponsus & sponsa faciem obversam ad Meridiem, & tergum versus Septentrionem habent. Quare? Benedictionis ergò: nam in Talmude docent Rabbini; *Qui lectum suum inter Meridiem & Septentrionem*

ita collocat, ut vultum Meridiei obvertat, illi multos nascituros filios.

6. Sponsa ter sponso circumducitur (ut gallus gallinaceus gallinam circumit) Quare? Quia *Jer. 31: 22.* habetur; *femina ambit virum.* Tum sponsus sponfam acceptam semel quoque circumducit. Interea adstantes benedictionis ergò, in illos conjiciunt frumentum, aliquando ei pecunia pro pauperibus immiscetur, & conclamant *פרו ורבו fructificate & multiplicamini.*

7. Rabbini manus utriusque conjungit, & à sponso annulum totum aureum, & sine gemmâ accepit, duos testes advocat, quibus eum ostendit, utrum probus sit, & pecuniâ aliquâ æstimandus: tum sponsus in præsentia testium indici sponsæ eum induit, & ait: *Ecce annullo hoc desponsata mihi es secundum ritum Moysi & Israëlitis.* Quare annulus debet esse sine gemma? Et unde hoc probant? *Resp. ad 1.* Ne sponsa putaret gemmam eam esse vel spuriam; vel minoris pretii, uti vulgò æstimatur. *Ad 2.* Quia initiales literæ verborum sequentium, *את בתי נתתי לאיש filiam meam dedi viro*, ferè formant has voces *אין לא לך Lapis ne sit*; si nempe vox ultima dividatur.

8. Postquam sponsa annulum accepit, statim in præsentia duorum aliorum testium clarâ voce prælegitur instrumentum, & pacta dotalia.

9. Si sponsa sit immunda, statim post matrimonii confirmationem ea à sponso separatur, uti ipse meismet oculis vidi; adeo ut sponsus eam vel digito attingere non audeat, multò minùs eam cognoscere.

10. Vulgò nuptiæ per septiduum solent durare ad exemplum Labanis, qui dixit Jacobo: *Imple septimanam hanc*; & Samsonis, de quo scriptum est: *Si indicaveritis illud septem diebus convivii.* Vide plura in *Synagogâ Buxtorffii c. 39.*

XIV. Quarta lex fundamentalis etiam describitur versu 17. *כסף וזהב לא ירבה לו מאד Argentum & aurum non multiplicabit sibi valdè.* Deus non simpliciter interdicit Regi corradere opes, sed excessum taxat, vetatque valdè corradere opes. Deinde non prohibet absolutè multiplicare opes, sed vetat ne sibi in peculiari ad fastum multiplicet. Sed quare Deus hanc Legem Regi dedit? *Resp. 1.* Ne nimium superbiret, & plus opibus quàm Deo confideret. Hiskiaë cor propter opes immodicè cumulatas intumuit, *Jes. 39.* & homines propter easdem Dei sui solent oblivisci, *Prov. 20: 9.* 2. Ne iniquis exactionibus expilaret suos subditos: hanc rationem dat Abarbenel: *לדחותו מבוואר שאם ירדף אחר העושר וכו' palam enim est quod si Rex divitiis inhiaret, non justè sed per fas nefasque eas esset conquisturus.* Si enim Rex sit avarus, detonsa lana non sufficit, & tandem tentabit pecudes.

des deglubere. Iterum hic peccavit Salomo, qui instar lapidum argentum collegit, 1 Reg. 10: 27. quapropter populus murmuravit, clam quidem ipso vivente, sed palàm eo mortuo. 1 Reg. 12: 4. dicendo: *Pater tuus aggravavit jugum nostrum*. Etiam David tales opes collegit, ut præter eas quas heredibus reliquit, ingentes in ejus sepulchro sint inventæ. *Josephus. lib. 7. antiq. c. 12.* ait: *Hyrcanum Pontificem ex sepulchro Davidistria talentorum millia protulisse, &c.*

XV. Quinta lex occurrit *vers. 18. & 19.* והיה בשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה הַתּוֹרָה הַזֹּאת על ספר מלפני הכהנים ה' הוֹרִים וגו' *Et erit, cum sederit super thronum regni sui, ut scribat sibi duplum legis hujus, è libro qui coram Sacerdotibus Levitis. Eum habeat secum, legatque cunctis diebus vitæ suæ, ut timere discat Deum, custodire Legem, &c.* Deus mandat Regi ut ipse exscribat (vel ut alii volunt, per alium curet exscribi) Pentateuchum, eumque secum ferat, & in eo legat: ratio additur, ut discat Deum timere, Legis verba & instituta observare, &c. Vide plura de Legis exscriptione suprà ad *quæst. 5.* & *Frischmuth §. 33. & seqq.* Sed de modo exscribendi vide *Philol. Hebræum dissert. 34.*

Regeret forè aliquis, quod mirum sit, si singuli Reges & subditi debuerint exscribere Pentateuchum, quomodo Rex Josias 2 Reg. 22: 11. propter Legem à Pontifice Hilkia inventam obstupuerit, & vestimenta sua sciderit? An non fuissent plures Pentateuchi præter hunc apud Prophetas, aliosque? *Respondet* Abarbenel, quod Pontifex fuerit lætus, & Rex obstupuerit propter Legem inventam: quia Pontifex ipsum autographum Pentateuchum ab ipso Mose conscriptum inter Templi contignationes invenerat. Hoc videtur confirmari, quia non simpliciter dicitur הַתּוֹרָה sed הַתּוֹרָה cum he notificativo; quasi diceret, illum ipsum librum divinum, quem Moses scripsit, & quem hætenus frustra quæсивimus. Præterea hanc Abarbenelis sententiam confirmat illud quod legitur 2 Paral. 34: 14. *Hilkias invenit librum Legis Domini per manum Moysi*, h. e. illum librum, qui à Mose scriptus fuit.

XVI. Sexta & ultima lex fundamentalis regni Judaici invenitur *versu 20.* לֹבֵלִי רוּם לִכְבוֹ מֵאֶחָיו *Ne elevet cor suum supra fratres.* Rex non debuit subditos suostanquam servos æstimare, nec cogitare se meliori sanguine esse natum; sed è contrà debuit sæpe recordari Deum facillè posse regnum suum alteri tradere. Non tamen Rex tenebatur ita se humiliare, ut respectum & auctoritatem apud populum aliquo modo deponeret: sed è contrà quando in publicum prodibat, vestibus honestioribus, aliisque ornamentis se ornabat. Maimon *H. Melach. cap. 2.* ait, quod Rex quotidie:

tonderetur. Has sex leges fundamentales Rex tenebatur observare, & si eas observaret, Deus promittit *Deut. 17: 20.* duos fructus, scil. *vitam longævam*, & *regni in posteris derivationem*. Hos fructus, propter legum fundamentalium transgressionem, percepisse Salomonem negat Kimchi: nam tantum quinquaginta duos annos vixit, & filio suo duntaxat sextam regni partem reliquit.

DISSERTATIO VIGESIMA SEPTIMA,

D E

SUMMO PONTIFICE.

I. Circa Templum fuerunt Sacerdotes, Levitæ & Nethinim. His omnibus erat propositus Pontifex. II. Pontifices jure ex familia Aharonis debebant eligi. III. Aliquando Pontifices præter jus ex aliis familiis fuerunt electi. IV. Jus eligendi Pontifices erat penes Sanhedrin, sed postea Reges nonnulli usurparunt jus eligendi & deponendi Pontifices. V. Pontifex ungebatur oleo, sed Sacerdotes aspergebantur tantum oleo. Pontifex indutus erat octo vestibus, cum sacra ministraret, sed Sacerdotes tantum quatuor. Etiam Pontifex quando die expiationis Sanctum Sanctorum intrabat quatuor vestes induebat. VI. Octo vestes fuscæ describuntur.	<p>VII. Pontifici licitum fuit vestes lace-
rare infra circum pedes, sed aliis
Sacerdotibus etiam supra.</p> <p>VIII. Pontifex non ducebat viduam,
nec duas uxores simul; sed Sacer-
dos ducebat viduam & duas habe-
bat eodem tempore uxores.</p> <p>IX. Dux differentia statuuntur inter
Pontificem & Sacerdotem.</p> <p>X. Pontifices & Sacerdotes respectu
consecrationis & officii conveniebant
in multis.</p> <p>XI. Uno eodemque tempore non fue-
runt secundum legem duo Pontifi-
ces.</p> <p>XII. Objectio desumpta ex <i>Marc. 14: 1.</i>
Ubi Pontifices dicuntur quævisse
occasionem capiendi Christum,
solvitur.</p> |
|---|--|

- I. Circa Templum fuerunt tres gradus Ministrorum, sive tri-
plices Ministri, scil. Sacerdotes; Levitæ, quorum of-
ficium in initio erat portare Tabernaculum de loco in lo-
cum; & Nethinim, hoc est *dati*, quia erant dati in
servitium populo. Officium Nethinæorum erat finde-
re ligna, & haurire ac apportare aquam. *Ezra 8: 20.* dicuntur traditi
ministerio Levitarum. His omnibus præfectus summus Pontifex fuit.

Proxi-

Proximus regiae dignitati honos in Pontifice fuit: hinc Rabbiorum vetus verbum Israelitas tribus quasi coronis fuisse decoratos, Regno, Pontificatu, & Lege. De Primâ coronâ egimus, sequitur jam secunda, de quâ has sequentes quæstiones movebimus.

II. *Primò quæritur.* Ex quâ tribu & familiâ Pontifices fuerunt electi?

Resp. Aharon primus Pontifex à fratre investitus, & in deserto consecratus, fuit ex tribu Levi: sed mortuo Aharone non quilibet Levita, sed ex familiâ tantum Aharonis Pontifices jure eligeantur. Aharoni fuerunt quatuor filii, Nadab, Abihu, Eleasar & Ithamar, *Exod.* 6: 22. Horum duos priores Deus propter oblationem ignis alieni exanimavit, *Lev.* 10: 1, 2. propterea patri successit in Pontificatum tertius filius Eleasar, *Num.* 20: 26. Hunc Moses patris Aharonis vestibus (scil. Pontificalibus) induit. Deus (*Exod.* 6: 24.) ejus filio Phineæ successionem pollicetur, quoniam hastâ Zimri & Cosbitransfixerat, *Num.* 25: 13. Qui (mortuo patre, *Jos.* 24: 33.) etiam successit, & *Judic.* 20: 28. munere summi Pontificis functus est. Horum successores usque ad captivitatem Babylo-nicam describuntur *1 Chron.* 1: 4. & versibus seqq. Summum sacerdotium jure debebat continuari in linea primogeniti Aharonis: ceteri verò ejus posterii vocabantur simpliciter sacerdotes, vel sacerdotes secundani.

III. Annon aliquando ex aliâ familiâ, quàm ex Eleazari aut Ithamari Pontifices fuerunt electi?

Resp. Alcimus Anno Mundi 3782. ex posteris Levi quidem, (quod tamen à Cunæo negatur) sed non ex Eleasaro vel Ithamaro descendens, ab Antiocho Epiphane fuit suffectus: quapropter Onias, Oniæ III. Pontificis filius, per indignationem in Ægyptum ad regem Ptolomæum Philometorem aufugit, ut templum illic conderet, ubi templo condito per triennium Pontificem usque ad mortem egit. Vide *Joseph. Antiq. Jud.* l. 24. c. 8. ubi Alcimum vocat Jacimum, atque eum ex Aharonis progenie quidem ortum fuisse, sed non ex successionem pontificatus. Post Alcimum etiam Judas Macchabæus, Mattathiæ Assamonæi filius, extraneus, ex posteris tantum Levi & non Eleasari, nullo successionis jure, à populo fuit electus: & sic tandem plures extranei ex Assamonæis ad dignitatem pontificatus fuerunt electi, quorum nonnulli à Josepho dicto loco citantur, ubi sic ait: *Herodes accepto à Romanis regno non amplius ex Assamonæo genere creavit Pontifices, sed eum honorem quibusvis ex sacerdotum ordine concessit, etiam obscuris.* Hinc videmus Pontifices sæpenumero præter jus & æquum etiam ex aliis familiis fuisse electos.

IV. *Secundò quaritur.* Penes quos fuit jus summos Pontifices eligendi & deponendi?

Resp. Jus eligendi & Pontifices deponendi fuit penes Sanhedrin 70. Virorum, in quorum iudicio & potestate totum hoc negotium, quantumcunque erat, positum fuit. *Vide Cuneum l. 2. c. 1.* Sed ab initio Aharon & Eleasar jussu Dei investiti sunt à Mose Propheta, *Exod. 28: 1. Num. 20: 26.*

An non sæpe Reges hoc jus eligendi & deponendi usurparunt?

Resp. Nonnunquam Reges Jure Pontifices deposuerunt: sed sæpe contra jus & fas eos elegerunt & exauctorarunt. Salomo Rex & Propheta, *1 Reg. 2: 27.* Pontificem Abjatharem, quia in factione Adoniæ politicè peccaverat, deposuit, ne amplius Pontifex esset. Similiter Saul, sed injustè, Achimelech, quia Davidem exceperat, deposuit & interfecit, *1 Sam. 22: 16.* Aliquando Pontifices simul Reges fuerunt, ut Aristobulus 11. Alexandri Jannæi Filius; & Antigonus, Aristobuli Filius, quorum ille à Cn. Pompejo pellitur; hic verò ab Herode Antipatris filio Ascalonitâ interficitur. Etiam Anælus, Aristobulus Alexander, Jesus, Simon Boëthus ab Herode fuerunt electi & depositi. Similiter Archælaus; Valerius Gratus, aliique hoc jus injustè usurparunt. Sed omnium pessimus fuit Herodes Agrippa, qui cum pauca ex honesto & bono, pleraque autem contra leges & mores majorum gereret, multos Pontifices creavit & amovit; sic Jonathas Annæ F. Simon Boëthi F. Matthias Annæ F. ab Herode Agrippa electi & remoti sunt. Tandem illa consuetudo in jus mutata videbatur: nam Claudius jus Pontificem eligendi concessit Agrippæ Herodi Chalcidensium Regi mortuo Agrippæ fratre: ea propter ab eodem Herode Chalcidensium Rege hi sequentes Pontifices fuerunt creati & depositi, scil. Josephus Camydi F. Ananias, (hunc Paulus *Act. 23.* parietem dealbatum vocat) Ismaëlus, Josephus, Anna, Jesus Mnaseæ F. Jesus Gamalielis F. Matthias Theophili F. *Vide Alstedii Chronologiam.* Et sic hoc jus injustum usque ad extrema belli Judaici permansit.

V. *Tertiò quaritur.* In quibus summi Sacerdotes sive Pontifices à Sacerdotibus vulgaribus sive secundanis respectu consecrationis & respectu officii differebant?

Resp. 1. Respectu consecrationis in his sequentibus differebant. 1. Summi Sacerdotes ungebantur oleo, & quidem in formam X Græcorum, sive in formam crucis inter supercilia, cum Reges fuerint uncti in formam O, sive in formam coronæ. Hinc Pontifex *Levit. 4: 5.* vocatur הכהן המשיח

Sacer-

Sacerdos unctus. Jonathan transfert כהנא רבנא *Sacerdos magnus vel summus.* Aben Ezra disertè ait: *Sacerdos magnus ipse est Sacerdos unctus.* Lyranus adhuc clariùs proponit: *Sacerdos unctus est Sacerdos magnus, quia inferiores Sacerdotes non ungebantur.* Oleum unctionis non erat vulgare, sed confectum ex myrrha, cinnamomo, calamo odorato, & casia, secundum mandatum Dei *Exod. 30: 23, 24.* Mosi datum. Oleum effundebatur in caput Aharonis, *Levit. 8: 12.* abundanter: nam à capite ejus descendebat in barbam & oram togæ talaris, *Psal. 133: 2.*

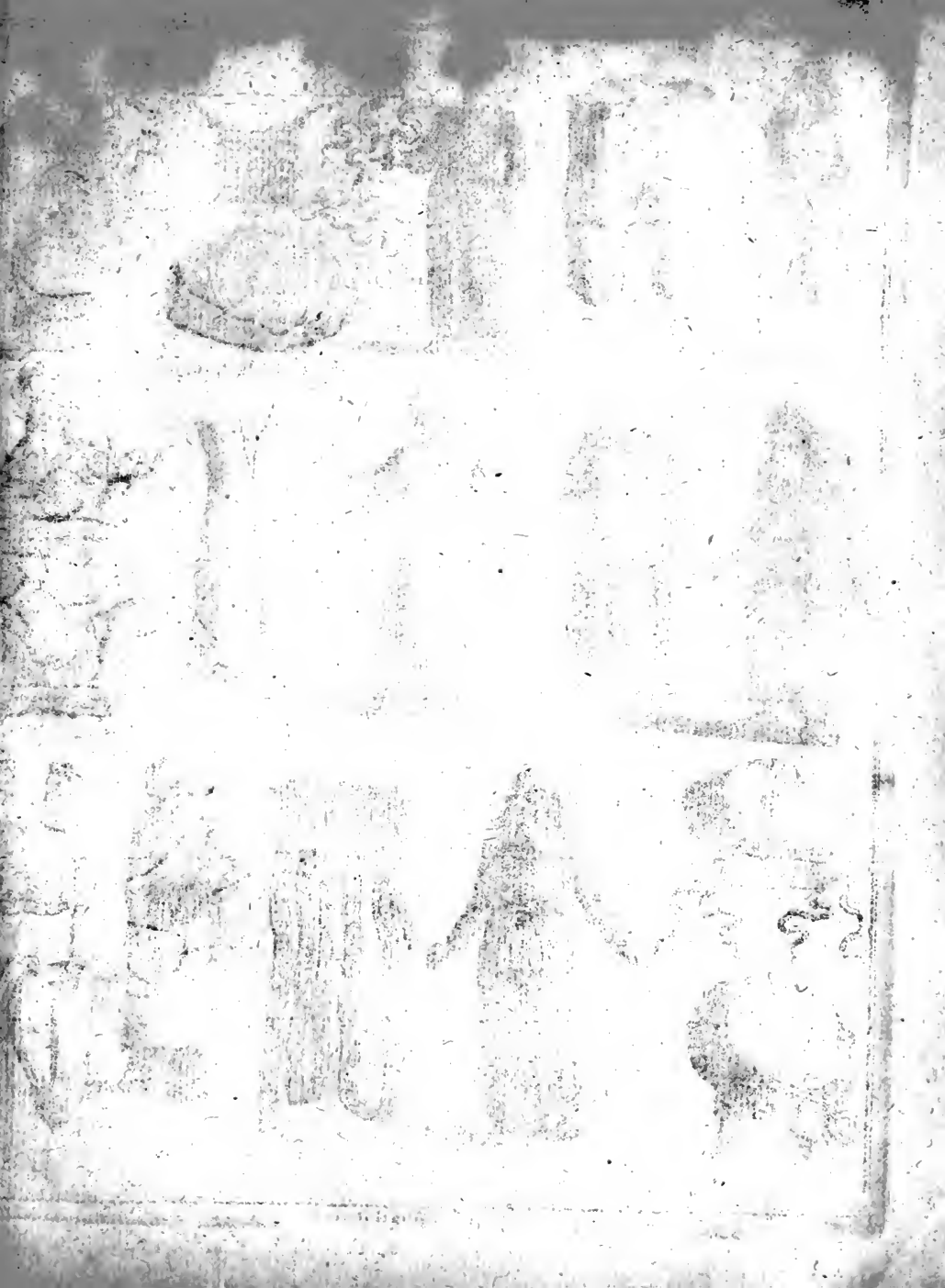
Secundani Sacerdotes tantum aspergebantur oleo, mixto sanguine sacrificii, *Levit. 8: 30.* In his præfigurabatur unctio nostri Salvatoris supra alios, *Psal. 45: 8.* Propterea unxit te, o Deus, Deus tuus oleo alacritatis ultra consortes tuos. Nam siue unctionem Salvatoris nostri consideremus extensivè siue intensivè, longè ea superat unctiones aliorum. Extensivè, Aharon fuit unctus Sacerdos, Saul unctus Rex, Elisa unctus Propheta, Melchisedec Rex & Sacerdos, David Rex & Propheta; sed Salvator fuit unctus in Prophetam, Sacerdotem & Regem. Intensivè si consideretur, ea etiam superat alias unctiones: Christus enim erat unctus & plenus gratiâ, *Joh. 1: 14.* & ex ipsius plenitudine nos tantum participamus *vers. 16.* Vide Godwijn l. 1. c. 5.

2. Pontifex octo vestibus fuit indutus cum sacra ministraret; gregarii verò Sacerdotes tantum quatuor: sic docet Mishna Tractatu *Joma. c. 7. §. 5.* כהן גדול משמש בשמנה כלים והרדיוט בארבעה בכחנת ומכנסים ומצנפת *Sacerdos magnus in octo vestibus ministravit, gregarius in quatuor: in tunica, & femoralibus, & tiara, & baltheo. Sacerdos magnus his addidit pectorale, & Ephod, & pallium, & laminam.* Hæc octo vestimenta vocantur à Talmudicis בגדי זרוב *vestimenta aurea*, non quod singulis aurum intextum fuerit, sed quod cæteris ornatione & splendidiora fuerint. Hæc octo vestimenta induit Sacerdos magnus, quando extra Sanctum Sanctorum ministrabat; nam cum illud intraret, quatuor tantum vestibus albis, & ex lino tantum contextis usus fuit, quæ vocantur בגדי לבן *vestes albae*: ita inquit Maimonides in *Cele Hammikdash cap. 8.* ex *Joma:* בגדי לבן הם ארבעה כלים ששמש בהן כהן גדול ביום הכפורים וארבעת לבנים ומן הפשתן לברוהן: כתנת ומכנסים ואבנט ומצנפת *Vestes Laban (sive albæ) fuerunt indumenta quatuor, quibus indutus Pontifex sacra faciebat die jejunii. Erant autem ea albi coloris, atque ex lino tantum: nimirum tunica, brachæ, cingulum, & infula.* Hæc sententia evincitur verbis, quæ *Levit. 16: 4.* leguntur, ubi Aharon ingressurus Sanctum Sanctorum has vestes induere tenebatur; *Tunicam lineam san-*

Etam induito; & brachia linea sumto super carnem ejus; & baltheo lineo accingitor; & insula linea tegitor. Mox versu 32. addit, Expiationem sacerdos faciet, & induet vestes lineas, vestes sacras. Pontifex finito expiationis festo illas vestes deponebat, nec unquam eas amplius induebat.

Hæ quatuor vestes non sunt eadem cum quatuor prioribus, quas Pontifex extra adytum gerebat, etiam si iisdem nominibus nominentur: nam priores ex pretiosiore lino erant, & balthus fuit opere Phrygiano; utrobique quidem scil. *Exod. 28. & Levit. 16: 32.* lineæ vestes sunt, quæ describuntur, sed posteriores vocantur *כִּנֹּרִי הָכָה* *vestes lineæ*, scil. lini vulgaris, cum priores nominentur *שֵׁשׁ* *byssus*, scil. antiquissimigenis. Josephus, etsi vir fuerit genere Sacerdotali ortus, hic hallucinatur, quum ait Pontificem indutum fuisse veste Ephod & Coschen cum adytum intraret. *Vide Cuneum l. 2. c. 1.* cuius verba sic sonant: *Talmudici ea vocant כִּנֹּרִי הָכָה* vestimenta aurea, non quod intextum omnibus aurum esset, sed quod ornatiores essent. Neque verò dicat aliquis, ex octo illis indumentis, priora quatuor videri eadem esse cum illis, quorum usum ante diximus fuisse peculiarem in Sancto Sanctorum. Nam & ex pretiosiore lino erant, quæ Pontifex extra adytum gerebat, & balthus fuit opere Phrygiano. Quæ manifeste cernet, qui contulerit, quæ leguntur in Exodi capite vigesimo octavo, & quæ extant in Levitici capite decimo sexto. Nam etsi lineæ sint, quæ describuntur utrobique, tamen *כֹּהֵן* vulgare linum est, cum *שֵׁשׁ* byssus exquisitissimi generis sit.

Pontifex ergo semper octo illis vestibus aureis extra Sanctum Sanctorum, & in Sancto Sanctorum quatuor tantum vestibus lineis indutus administrabat: sed gregarii Sacerdotes quatuor vestibus aureis (uti suprà eas descripsimus) munus suum obierunt. Si Pontifex, vel alius quis Sacerdos plures aut pauciores vestes, quam Lex imperat, adscivisset; si emplastrum vulneri impositum inter carnem ejus & vestes latuisset; si vestes ruptura deformasset; aut sordes inquinassent, ministerium irritum fuisset. Vide hoc probatum ex Gemara à doctiss. *Sheringhamio in Foma pag. 168.* ubi etiam vestium Sacerdotalium aliqualem addit descriptionem. Has supradictas vestes summus Sacerdos non gerebat per urbem nisi necessitate urgente: ita Simeon Sacerdotalibus vestibus indutus obviam Alexandro Magno ivisse dicitur, eumque ad clementiam movisse.

Vestes Sacerdotales.

Explicatio hujus Figuræ.

VI. Hic conspiciuntur octo diversæ vestes cum totidem Sacerdotibus, qui tali veste, qualis juxta eos singulos depingitur, vestiti sunt. Vulgares Sacerdotes, quando in Sanctuario ministrabant, quatuor prioribus vestibus induti erant, sed Summi Pontifices quatuor posteriores vestes in Sanctuario (non in Sancto Sanctorum) ministrantes, unâ cum quatuor prioribus induebant. Quatuor ergo vestes priores fuerunt communes tam pro Sacerdotibus vulgaribus, quàm pro Pontifice summo; sed quatuor posteriores erant tantum pro summo Pontifice.

Prima vestis est כִּסְיֵי femoralia, Exod. 28: 42. *Fac eis femoralia linea ad tegendum carnem nudam: à lumbis usque ad ima sunt.* Habet formam dualem propter duas ejus partes. Igitur hæc femoralia erant lineæ braccæ, quibus Sacerdotes femora & pudenda velabant. Targum Jonathanis ad Ezech. 44: 11. ait: *quod supernè circa cor constringerentur.* Infernè ipsa genua attingebant, imo includebant; uti hodiernæ braccæ virorum, quæ etiam ipsa genua tegere solent. Hæc femoralia tegebant nudam carnem, & à parte anteriori erant clausa, ac instar crumenæ linteis circa lumbos ligebantur. Nescio quare Vir aliquis eruditus carpat hæc verba: *infernè ipsa genua attingebant, imo includebant;* cum illæ braccæ fuerint datæ ad *tegendum carnem nuditatis à lumbis usque ad ima;* vertentibus sic Junio & Tremellio. An non braccæ melius potuerunt tegere carnem nudam infernè conclusæ, quàm si apertæ fuerint. Et si, fatente Auctore, S. Scriptura hoc non determinat, quare ergo ille hoc determinat & limitat? Braccæ ita conclusæ nullo modo Sacerdotibus sacra obeuntibus fuerunt impedimento, quo minùs Sacra peragere potuerint. Et non debebant esse impedimento, uti ait Aben Ezra.

Secunda vestis est כִּתְנֹת tunica, Exod. 28: 40. *Filiis Aharonis facies tunicas.* Tunica Sacerdotalis erat indumentum lineum, totius corporis velamen: aliter vocatur camisia. Tunica erat talaris, & duplici syndone constabat; etiam contexta erat ad modum retis. Josephus l. 3. c. 8. *Antiq. Jud.* ait: *eam fuisse manicatam, strictimque corpori adhesisse.* In superiori parte erat foramen, cui Sacerdos caput imponebat; adeo ut hæc tunica respectu partis superioris ipsam carnem tetigerit, & totum corpus ad pedes usque operuerit. Manicæ hujus tunicæ eadem quidem materiâ constabant, quâ tunica; sed ei erant assutæ.

Tertia vestis est מַנְתֵּי baltheus, Exod. 28: 40. *Filiis Aharonis facies baltheos.* Baltheus erat cingulum 3. sive 4. digitos latum, & 32. ulnas longum; eo Sacerdotes cingebant tunicas, ut magis agiles, magisque expediti essent, cum ad opus progredi deberent: nam tunica soluta & laxata brachiis incommodassent. Erat variis floribus figurisque instar operis plumarii acu pictus, contextura ejus erat cava, ut serpentis exuvium, aut marsupium longius putares, inquit Sheringamius in Joma. Duæ extremitates balthei dependebant ornatûs causâ à lumbis deorsum. *Vide Josephum l. 3. c. 8. Antiq. Jud.*

Quarta vestis est מִצְנֶפֶת cidaris, tiara. Sunt qui hanc vestem solius summi Pontificis esse contendunt, sed contra Misan & Josephi auctoritatem. Hæc tiara erat fascia linea, quæ multis contorta voluminibus caput instar capitii cinxit, & in occipitio redimiculo constricta fuit. Extrinsecè fuit tecta lino præstantissimo & subtilissimo ne futuræ conspici possent. Tiara duobus ligamentis sub mento ligabatur, ne tempore ministerii de capite in terram caderet.

Quinta vestis, quæ cum reliquis seqq. propria erat summo Pontifici, est מִעוּל pallium, Exod. 28: 31, 32, 33. *Facies pallium ipsius amiculi, totum hyacinthinum. In cujus medio sit os transmittendo capiti ejus: limbus esto oris illius circumquaque opere textili, velut os lorica esto illi, ne laceretur. Et facies in simbris ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha in simbris ejus circumquaque, & tintinnabula aurea circumquaque, &c.* Est vestis hyacinthina, exterior, oblonga & talaris. Non habet manicas sed foramina tantum per quæ brachia extenduntur. Huic vesti sive pallio appensa erant 72. tintinnabula aurea, & totidem mala punica; adeo ut inter duo tintinnabula unum fuerit malum, & vicissim inter duo mala unum tintinnabulum. Quare? Ut sonus Sacerdotis magni, cum adiret Sanctuarium, vel exiret, audiretur Exod. 28: 35. Suprà habet unicum foramen, non transversum, sed in longum descendens à tergo & antè usque ad medium pectus.

Sexta vestis est אֶפֹד Ephod, amiculum, superhumeral, Exod. 28: 4. *Hæc autem sunt illæ vestes quas facturi sunt, pectorale sacrum, & amiculum, &c.* Est vestis facta ad modum pectoris tegens tergum & latera à collo usque ad lumbos, sed anteriorem pectoris partem relinquit vacuum, & habet lacunam ad latitudinem & altitudinem spithamæ, ut ei infereretur pectorale, vestis septima. Imæ parti alligatæ sunt duæ longæ zonæ, quibus cingebantur lumbi Pontificis, ut vestes pressius corpori adhererent, utque illis pectorale inniteretur. Hæc vestis ex variis coloribus auro intermix-

to fuit contexta, & ab utraque parte supernè habuit superhumeralè: in utroque fuit gemma pretiosa, & unicuique gemmæ inscripta erant sex nomina tribuum. Vide ejus formam *Exod.* 28: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Septima vestis est חֹשֶׁן pectorale, *Exod.* 28: 4. quod vocatur *Exod.* 28: 15. *חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט pectorale judicii*, quia per ipsum Sacerdos magnus divinum responsum accepit, & judicium de bello & pace, cæterisque ad salutem Reipublicæ spectantibus, edidit. Græcis etiam dicitur *λογιον rationale*: quia ad pectus, rationis quasi sedem, fuit appositum. Salomo Jarchi ad *Exod.* 28: 4. vocat pectorale *חֹשֶׁן כֶּנֶס הַלֵּב Ornamentum è regione cordis*. Erat sanè ornamentum propter immane pretium luculentissimum, collo appensum, & ad pectus usque pendulum. Hoc pectorale erat quadratum & duplicatum ad magnitudinem spithamæ, duodecim habebat gemmas quæ in quatuor ternarios ordines dispositæ erant, & quibus arte sculptoriâ nomina duodecim tribuum incisa erant. Etiam illi pectorali imposita erant Urim & Tummim, per quæ Pontifex responsum à Deo accipiebat. Tota ejus forma unà cum annulis & catenulis describitur *Exod.* 28: 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 30. *Facies sacrum pectorale juris opere artificiosissimo*, sicut opus amiculi facito illud: ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & Xylino internexo facito illud. Quadratum esto, duplicatum: spithamæ unius longitudine sua, & spithamæ unius latitudine sua. Et inseres ei insitivos lapides, lapides ordinibus quatuor: ordo, pyropus, topazius, & smaragdus, hic ordo primus. Hic autem ordo secundus, chrysoprasus, sapphirus, & adamas. Et hic ordo tertius, cyanus, & achates, & amethystes. Hic denique quartus ordo, beryllus thalassius, & sardius, & jaspis: impacti fundis aureis sunt inscriptionibus suis. Hi autem lapides sunt cum nominibus filiorum Israelis: duodecim, secundum nomina eorum: sculpturis tanquam sigilli secundum cuiusque nomen sunt pro duodecim tribubus. Et aptabis ad illud pectorale sacrum catenas aquabiles, opere tortili, ex auro puro: factisque pro illo sacro pectorali duobus annulis aureis, &c. Deinde pones in sacro illo pectorali Urim & Tummim, &c.

Octava vestis est יָצִיץ lamina, bractea, & quidem aurea, duos digitos lata quæ frontem Pontificis ad aures usque cinxit. *Exod.* 39: 30. vocatur *coronamentum sanctum*: ei inscriptæ erant hæ duæ voces קֹדֶשׁ לַיהוָה *Sanctitas Jehovæ*. Hæc lamina vittâ hyacinthinâ ad tiam Pontificiam, h. e. vestem quartam, astringebatur. In figurâ hâc lamina illa duobus modis conspicitur, vel separata à tiarâ (h. e. caputio sacerdotali) unâ cum vittis, vel conjuncta tiaræ. Eam laminam mandavit Deus *Exod.* 28: 36, 37, 38.

Facies bracteæ ex auro puro: & insculpes ei sculpturis tanquam sigilli SANCTITAS JEHOVÆ. Quam appones cum vitta hyacinthina, ita ut sit super ipsam cidarin: è regione anterioris partis ipsius cidaris esto. Sic erit super frontem Aharonis, &c. Hæc de vestibus Sacerdotalibus dicta sufficiant.

VII. Circa vestes adhuc unicum dubium solvendum est, quod elicitur ex *Matt. 26: 65.* de Caipha Pontifice, quia ad Messix augustam vocem vestes suas lacerasse dicitur. Hinc quæritur; An Pontifici licitum fuerit vestes suas lacerare? Et an Caiphas hinc non contra legem *Levit. 21: 10.* datam fecerit; sicuti Interpretes plerique volunt? *Resp.* Pontifici licitum quidem fuit vestes dirumpere, sed infra tantum circum pedes; non verò supra & ad sinum pectoris: verum cæteris sacerdotibus licuit vestes lacerare à summâ parte deorsum. Ita determinatum est in fine Tractatus Horatio. Ergo Caiphas, si vestes suas dirupit, infra circum pedes, non peccavit contra legem à Judæis latam.

VIII. 3. Pontifex nec viduam, nec per divortium repudiatam, nec meretricem unquam secundum legem *Levit. 21: 14.* datam ducebat, sed solum virginem: verum cæteris Sacerdotibus tantum duæ posteriores fuerunt interdictæ; viduam verò, si placeret, ducere impunè poterant. Præterea nefas fuit Pontifici duas uxores simul in matrimonio habere: quod si haberet, cum alterutra divortium erat faciendum ante diem expiationis. Nihil fecisset, obire piaculare sacrum solenni illo die in templi adytis nequivit: sed cæteris Sacerdotibus plures uxores ducere licitum fuit. *Vide Cunnæum l. 2. c. 3.*

IX. Respectu officii inter Pontificem & gregarios Sacerdotes hæ fuerunt differentiæ. 1. Pontifex solenni expiationum festo, quod die decimo mensis Tisri celebratum quotannis fuit, Sanctum Sanctorum solus intrabat; cæteri verò Sacerdotes nunquam illud intrârunt.

2. Pontifici non licitum fuit se polluere ob ulla cadavera in genere, nec in specie ob cadavera patris vel matris, *Levit. 21: 11.* sed cæteris Sacerdotibus talis lex non fuit data.

X. Quartò quæritur. In quibus Pontifices & Sacerdotes vulgares respectu consecrationis & respectu officii conveniebant?

Resp. 1. Respectu consecrationis in his sequentibus conveniebant.

1. Utrique debebant esse liberi à vitio corporis, *Lev. 21: 17.*

2. Utrique conveniebant ad portam tentorii conventus, *Exod. 29: 4.*

3. Utrique debebant aquâ lavari. *ibid.*

4. Utrique per oblationem sacrificiorum consecrabantur *Exod. 29.*

5. Jugulato ariete sanguis imponebatur infimæ auriculæ, pollici manus dextræ, & pollici pedis dextri tam Pontificis, quàm cæterorum Sacerdotum, *Exod. 29: 20. Vide Godwijn in Mose & Aharone l. 1. c. 5.*

II. Respectu *officii* etiam conveniebant in his sequentibus.

1. Utrique adolebant in altari holocausti, & in altari suffitus, atque sacrificia offerebant, *1 Chron. 6: 49.*

2. Utrique judicabant de leprâ, *Lev. 13: 2.* Cæteras convenientias brevitatæ causâ transilimus.

XI. *Quintò queritur.* An non aliquando uno tempore fuerunt plures Pontifices?

Resp. Eodem tempore secundùm legem tantùm fuit unicus summus Pontifex, qui cæteris præpositus fuit. Mortuo Aharone successit Eleasar, mortuo Eleasaro successit Phineas, & sic deinceps.

Contra hanc sententiam objici *primò* potest, quod *Luc. 3: 2.* habetur, ubi *verbum Dei sub Pontificibus maximis Annâ & Cajaphâ dicitur factum esse ad Johannem Zachariæ filium in deserto.*

Resp. 1. Nonnulli putant tum temporis res ecclesiasticas ita fuisse turbatas & confusas, ut eodem tempore duo simul Pontifices fuerint, qui per vices eo munere fungebantur; unus uno, alter verò altero anno; quod videtur probari ex *Joh. cap. 11. vers. 49. 51. & cap. 18. vers. 13.* ubi Cajaphas dicitur fuisse Pontifex illius anni, & *Act. 4: 6.* vocatur Anna Pontifex.

2. Vel dicendum est summo Pontifici adjunctum fuisse Vicarium, qui tempore pollutionis vices Pontificis supplebat: nam Pontifici polluto non licuit intrare Sanctum Sanctorum, & nihilominus decimo die mensis Tisri aliquis debuit intrare. Hic Vicarius vocatus fuit *הַסֵּגֵן* *Segen*: sic ait Elias Thisbites *נָקָרָא נִדְרוֹן לְכַחַן* *Secundus à Sacerdote magno vocatur Segen.* Talis Vicarius videtur fuisse Zephania, qui *Jerem. 5: 24.* vocatur secundanus Sacerdos, respectu Serajæ primariæ Sacerdotis. Ita nonnulli interpretantur verba *Luc. 3: 2.* & ajunt Annam fuisse Vicarium Cajaphæ. Ut ut sit, alterutra responsio est vera. Si ultimis corruptis temporibus simul fuerunt duo Pontifices, qui per vices hoc munere fungebantur, hoc factum est contra Legem, & in vitis Judæis: nam hoc tempore Romani Pontificatum concedebant, quibus volebant.

XII. Adhuc *secundò* objici posset, quod videantur fuisse plures Pontifices eodem tempore; quia *Marc. 14: 1.* *ἀρχιερεῖς Pontifices* & Scribæ dicuntur quæsisisse occasionem capiendi Christum.

Resp. Omnes Sacerdotes, ex duobus filiis Aharonis, Eleasaro scilicet & Itha-

Ithamaro descendentes, divisi sunt à Davide in viginti quatuor sacerdotales familias sive ordines; sexdecim ex posteris Eleasari, & octo ex posteris Ithamari, uti legere est 1 *Chron.* 24. Singuli ordines per vices hebdomadatim ministrabant, & unicuique Ordini erat præpositus aliquis summus sive primarius Sacerdos, belgicè dictus *Overpriester*, à quo totus ille Ordo deinceps denominabatur. Fuerunt ergo 24. primarii Sacerdotes 24. Ordinibus præpositi, & tales hîc dicuntur quæsisisse occasionem capiendi Christum. Zacharias *Luc.* 1: 5. dicitur fuisse ex classe Abiæ, hoc est, ex octavâ classe, uti videre est 1 *Chron.* 24. ubi omnes 24. classes enumerantur. Electâ aliquâ ex 24. classibus, fiebat iterum sortitio in illa Classe, & per sortem constituebantur singulorum Sacerdotum munera, scil. quis accenderet holocausta, quis mactaret bestias, quis faceret suffitum, &c. Sic Zachariæ, *Luc.* 1: 9. per sortem concessum est munus facienti suffitus.

Plura hîc de Pontifice & Sacerdotibus addi possent, scil. quomodo Pontifex septem diebus ante diem expiationis à domo suâ ad Conclave Parhedrorum separatus fuerit, &c. Præterea quæ vitia Pontifices & Sacerdotes indignos reddiderint, quo minus offerre potuerint, &c. sed ea brevitate causâ omittimus. Consulat curiosus Lector de prioribus *Traetatum Joma*, & de posterioribus *Seldenum de Success. in Pontificatum Hebr.* l. 2. c. 5.

DISSERTATIO VIGESIMA OCTAVA,

Quæ est pars prima

D E

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura usitatis.

I. *Varia nomina Veteris & N. T. recensentur, quæ denotant possessiones, divitias & rem nummariam.*

II. *Siclus fuit nummus apud Hebræos, Chaldaeos & Syros, ad quem reliqui nummi examinabantur.*

III. *Siclus habet rationem ponderis*

vel monetæ.

Siclus est vel sacer, vel profanus.

Sacer valet semiimperiale.

IV. *Christus venditus est 30. sacris siclis.*

V. *Sicli sacri etiam nris profanis desti-*

destinabantur.

VI. Ratio datur quare sacer vocetur.
Profanus valet dimidium sacri.

Siclus est communis, Judæo-Chri-
stianus & proprius.

VII. Sicli vel literis Hebraicis vel

Samaritanis fuerunt insigniti.

Triples siclus in figura exhibetur.
Siclus dividitur in semissem, tri-
entem & quadrantem.

VIII. Siclus ratione ponderis explicā-
tur, & variis exemplis illustratur.

I. E Nummis, quorum S. Scriptura meminit, acturi, prius nomina generalia, quibus divitiæ, possessiones & res nummariæ in S. Codice denotantur, recensebimus: deinde nomina specialia nummorum tam Veteris quàm N. T. ordine explicabimus. Priora nomina generalia divitias, possessiones & res nummarias denotantia, sunt sequentia.

1. און *robur, opes*. Opes sic vocantur, quia vel robore, vel iniquitate, aut molestia, & labore acquiruntur; aut quia homines robur suum in iis collocant. Apud *Hozæam* c. 12. v. 8. dicitur, ל' און מצאתי Inveni divitias mihi, vertente sic Pagnino & Kimchio in Comm. און כמו הון h. e. און idem est quod הון divitia.

2. הון *substantia, opes*, *Ezech. 27: 33. רבב הון Multitudine opum tuarum.*

3. מקנה *Possessio*, ea propriè, quæ pecuniâ acquiritur: sed *Jes. 30: 23.* pro pecoribus sumitur, ירעה מקנך *pascent pecoratus: nam Veterum possessio præcipuè in pecoribus consistebat.*

4. חיל *robur, exercitus, opes*; *Gen. 34: 29. כל חיל omnes opes eorum.*

5. חסן *robur, thesaurus, opes*, quia robur & firmamentum hominis sunt; *Ezech. 22: 25. ויקר חסן ויקר יקחו opes & res pretiosas capiunt.*

6. נכסים *opes*, sic *Jes. 22: 8. בנכסים רבים cum opibus multis.*

7. עשר *divitia*, 2 *Paral. 1: 11. ורא שאלה עשר & non petisti divitias.*

8. סגולה *segullah*, propriè significat *peculium*, h. e. quod homini carum & pretiosum est, atque in delitiis asservatur: sed ad personas restrictum denotat populum Dei à Deo singulariter electum, sic *Exod. 19: 5. והייתם לי סגולה בכל העמים* Utique eritis mihi *peculium præ omnibus aliis populis.* Verùm duobus in locis sumitur pro re nummariâ, auro scilicet & argento, aut rebus pretiosis, 1 *Chron. 29: 3. In domo Dei mei est mihi (segullah) peculium, aurum & argentum,* & *Eccl. 2: 8. Segullah (peculium) Regum.*

9. זהב *aurum*, quæ vox aliquando in genere denotat opes & facultates, *Deut. 17: 17. Rex ne multiplicet sibi aurum,* h. e. opes. Deinde significat

vel aurum infectum & non laboratum, 1 Reg. 10: 11. *Classis Hiram Ophirâ afferebat aurum*; vel aurum factum & paratum artificis manu: sic sumitur in omnibus locis, in quibus vasa, instrumenta, aliaque ad usus profanos vel sacros ex auro dicuntur facta. Denique denotat in genere pecuniam *Jesa. 46: 6. Qui prodigunt aurum ex marsupio.* Aurum varia habet synonyma, quæ quasi ejus genera & attributa sunt. α. Vocatur **פז** *pâz*, aurum solidum, & benè purgatum, *Psal. 19: 11. desiderabilia רב ומפז רב* *præ auro & auro solido plurimo.* β. Vocatur **זהב כיון** *aurum solidum*, h. e. optimum & depuratissimum, 1 Reg. 10: 18. γ. **חירין**, ab excindendo sic dicitur: quia è terræ penetralibus excinditur, *Proverb. 8: 16. תחרון נבחר* *præ auro selecto.* δ. **זהב מטהר** *aurum insigne, aurum purgatissimum, Psal. 45: 10. נכתם אופיר* *in auro ophirino.* Tale aurum etiam vocatur **מכתם**. David *Psalms 16. 56. 57. 59. 60.* tali titulo insignivit. Quare? Ob insignem eorum materiam; quasi diceret, Psalms aureos, h. e. maximè insignes & illustres. ε. **אופיר** *aurum ophir*, h. e. aurum præstantissimum ex Ophir (regione Indicâ orientali remotissimâ auriferâ) allatum, *Job. 22: 24. ז. אופיר* *aurum lectissimum*, quasi ab igne munitum; aut quòd sit hominis munimentum, *Job 22: 24. ה. סגור* *aurum optimum*, à claudendo & custodiendo sic dictum, *Job 28: 15. Non datur סגור aurum asservatum.*

10. **פסג** *argentum*, vel infectum *Job 28: 1. Est argentoeductio*; vel factum & elaboratum, 1 *Chron. 28: 15. Candelabra argenti*; vel signatum, h. e. pecunia, 1 Reg. 21: 6. *Cedo mihi vineam tuam argento*, h. e. pecuniâ. **ספס** etiam denotat in genere opes & facultates, *Genes. 31: 15. Etiam ne comedendo comederit argentum nostrum?*

11. In Novo T. etiam voces nonnullæ occurrunt rem nummariam denotantes; paucas earum attingemus, ut **ממון**, *Μαμμωνᾶς, Mammona, pecunia, opes, divitiæ, facultates; Matth. 6: 24. ε. δύνασθαι Θεῷ διαδέναι ἢ μαμμωνᾶ, Non potestis Deo servire & mammonæ; & Luc. 16: 9. cum unico m. invenitur; Facite vobis amicos ἐν τῷ μαμμωνᾶ τῷ ἀδικίᾳ ex mammona injusto.* Drusius putat **ממון** derivari ab **ממן**, factâ contractione literæ **מ**, pro **מאמון**: & sic vocabuntur divitiæ, quia homo in iis confidit. Quidam affine ipsi faciunt **מום** *vitium*: quia Mammon dicitur de divitiis per sordidum lucrum acquisitis. Alii adducunt Græcorum *μαίμῳ* *vehementer, sollicitè cupio*: quòd pecunia avidè desideretur & expetatur. Nonnulli dicunt **ממון** esse, quasi dicas **כלום אינו מונה אתה מה** *quod tu numeras id nihil est.* Vide *Lex. Talm. Buxtorfii.* Mammona ergo apud Matthæum & Lucam denotat divitiæ, lucrum, aut thesauros, quæ nonnumquam ab homi-

nibus instar Dei honorantur & coluntur. Mamonā Veteres etiam pro Numine, sive pro Deo vel Dea pecuniæ habuerunt: quia crediderunt aliquod Numen pecuniæ præesse. Talis pecuniæ præses ac Deus apud Ægyptios creditus atque cultus fuit Serapis, sive Osiris, ideo dictus *δατήτης εἰς δὸν dator bonorum, propriorum & peculiarium*.

12. *χάλκος*, *as*, *nummus æneus*. Hæc vox in genere significat quidem *æs*, sed in duobus sequentibus locis sumitur pro pecuniâ; *Matt. 10: 9. Ne comparetis as in zonis vestris: & Marc. 12: 4. Spectabat quomodo turba immitteret in gazophylacium as*, h. e. pecuniam æneam. Hæc sunt præcipua nomina, quæ in V. & N. T. denotant possessiones, divitias & rem nummariam. Si quis plura desideret, etiam Talmudica & Rabbinica, vel nonnullorum præcedentium copiosorem explicationem, adeat doctissimi *Waseri librum* 1. *de Nummis Hebræorum*.

II. Jam sequuntur primò explicanda Nomina specialia Nummorum, quorum in Veteri T. mentio fit. Sicuti apud Latinos usitatissimæ monetarum species fuerunt *Denarius & Sestertius*; apud Græcos verò *Drachma, Mina, Talentum*; ita apud veteres Hebræos, Chaldæos & Syros maximè usitatus fuit *Siclus*, qui etiam fuit regula & cynosura, ad quam reliqui nummi examinabantur: ideo de eo primo loco agemus.

III. *Siclus* ab Hebræis *שֶׁקֶל*, à Chaldæis & Syris *תקלה* vel *תתקלה* vocatur, & derivatur à *קל* vel *קלל* *appendit, ponderavit, libravit*. Græci vocant *σίκλον* & *σίγλον*, aliquando *διδραχμον*, &c. De eo hæc sequentia annotabimus.

1. *Siclus* habuit rationem ponderis & monetæ. Primò de siclo pondere hic breviter in genere; & postea in specie nonnulla proferemus. Veteres Hebræi, Chaldæi & Syri ponderabant pecuniam, h. e. ex pondere summam ejus colligebant; non verò discretè numerabant uti nos. Hoc dilucidè probatur ex variis Veteris T. locis, ut *Gen. 23: 16. Abraham appendit Hephroni argentum. Exod. 22: 17. Pecuniam pendito, prout est dos virginum. Similiter 1 Reg. 20: 39. Esd. 8: 25, 26, 29, & 33. Job 28: 15. & in aliis nonnullis locis. Hinc Matt. 26: 15. legimus primarios Sacerdotes triginta nummos argenteos Judæ non numerasse, sed ponderasse. Et in illius prophetia, *Zach. 11: 12. dicitur; Appenderunt mercedem meam, triginta argenteos*. Hunc morem Romani olim, & adhuc hodie Barbari nonnulli observant.*

2. *Siclus* nummus est vel *Ethnicus* inter Ægyptios & Persas usitatus;

vel *Hebraicus*, qui non fuit aureus, æneus vel ferreus, sed tantum argenteus. Judæi quidem nummos aureos & æneos habuerunt, sed aliis nominibus insignitos. De siclo Hebraico, vocato שקל הכסף, tantum agemus.

3. Siclus Hebraicus est vel *sacer*, vel *profanus*. Siclus *sacer* vocatur שקל הקדש *siclus sanctitatis*, lege à Deo fuit institutus, & ad res sacras sive ecclesiasticas, scil. ad Tabernaculi vel Templi structuram, ornatum, &c. fuit adhibitus. Ejus meminit Moses *Exod.* 30: 13. *Hoc danto quisquis transit in numeratos שקל בשקל הקדש* *dimidium sicli secundum siclum sanctitatis* (viginti obolorum est hic siclus) *dimidium sicli oblationem Jehovæ*. Quare Israelitæ quotannis dimidium sicli solvebant? Prostitutebantur hâc semisicli solutione se Dei peculium esse, neque alium habere Regem vel Dominum præter Deum. *Profanus* siclus dicitur שקל של חול *siclus communis*, vel המדנה שקל *siclus provincialis*, vel המלך שקל *siclus regius*. Is & ante & post latam Legem in usu fuit, & solum ad res civiles & politicas fuit adhibitus. Hujus fit mentio 2 *Sam.* 14: 26. *Et cum Absalom tondebat capillos capitis sui — ut penderet capillos capitis sui ducentis siclis באבן המלך* *pondere regio*. LXX. אבן per σίκλον expresserunt, hoc modo, ἐν τῷ σίκλῳ τῷ βασιλικῷ.

4. Siclus *sacer* valet semissem Thaleri imperialis, h. e. 25. sesteritios secundum nostram supputationem: unde bini tales sicli integrum Joachimicum sive Imperialem efficiunt, h. e. 50. fest. Ergo siclus *sacer* constituit semiunciam argenti: nam. justum Thaleri pondus est unciale. Ergo 50. sicli argentei, quibus (*Levit.* 27: 3, 16.) æstimabatur mas à nato viginti annos, usque ad sexagenarium, faciunt 25. Imperiales; & 20. Sicli (*versu* 5.) quibus æstimabatur mas à nato quinque annos usque ad natum viginti annos, faciunt decem Imperiales.

IV. *Queritur*. An triginta sicli, quibus venditus fuit Christus à Judâ Iscariote, etiam fuerint sicli, & quidem sacri?

Resp. Imo fuerunt sicli: nam vocantur δρωμα; & familiare fuit Hebræis, quorum idiotismos Euangelistæ, etsi Græcè scripserint, non paucos retinuerunt, siclos subintelligere in illis locis, in quibus argentorum fit mentio, ut *Matt.* 26: 15. Deinde fuerunt sicli sacri, non profani; quia illi, scil. primarii Sacerdotes, quibus siclus *sacer* peculiariter à Deo commendatus fuit, dicuntur cum Juda de pretio proditionis convenisse. Ergo Salvator noster venditus est quindecim Imperialibus, h. e. 37. flor. & 10. fest. nostrâ supputatione: & tali pretio *Matt.* 27: 7. emerunt agrum figuli.

guli ad sepulturam hospitem, sive peregrinorum, velut Romanorum & aliorum, qui illic fortè morerentur.

V. *Quæritur.* An sicli sacri tantùm usibus sacris fuerint destinati?

Resp. Primariò & præcipuè usibus sacris fuerunt destinati, sed secundariò etiam in rebus profanis fuerunt adhibiti. Hoc primò probatur: quia Sacerdotes illis 30. sacris siclis, quos Judas in templum projecerat, emerunt agellum figuli, *Mat. 27: 7. Consilio capto, emerunt ex eis agrum illum figuli, ad sepulturam hospitem.* Secundo; Judas sibi pretium petiit, & non in usum sacrum: nam ait; *τι θέλετε μοι δῶναι quid vultis mihi dare?* Et non est verosimile Judam cogitasse eos triginta siclos usui sacro destinare. Tertiò; Primarii Sacerdotes noluerunt eos 30. siclos ærario suo sacro inferre; si verò sicli sacri tantùm usibus sacris fuissent destinati, quare non libentiùs eos ærario sacro intulissent, quàm agrum emissent? Quarto; siclus sacer fuit adhibitus ad Tabernaculi vel Templi reparationem, ornatum, & ad S. ministerii apparatus, &c. Sed illi qui illa reparabant aut ornabant, non erant omnes personæ sacræ, quæ nummos sacros ad usus sacros tantùm adhibebant; sed iis victum & amictum emebant, &c. Si igitur opificum labor siclis sacris erat redimendus, si sacerdotes, sibi, suisque, necessaria iisdem comparabant, non potuit fieri, quin sicli sacri etiam ad profanos & politicos usus fuerint adhibiti.

VI. Porro *quæritur*; Quare ergo siclus sacer vocetur sacer?

Resp. 1. Vel quia pro redemptione ad sacros usus primariò erat datus, scil. ad reparationem tabernaculi, ad S. Ministerii apparatus, &c. 2. Vel quia S. Ministerii auctoritate fuit cusus.

5. Siclus *communis* sive *profanus* tantùm dimidium sicli sacri valet, sive quadrantem Imperialis: unde quaterni tales sicli profani Thalerum Imperialem efficiunt. Siclus igitur profanus valet secundùm nostram supputationem 12. sesterios & dimidium. Ergo mille sicli argenti, quos Abimelech (*Gen. 20: 16.*) Abrahamo dedit, faciunt 250. Imperiales; 400. sicli, quos Abraham pendit Ephroni pro Saræ sepulturâ, faciunt centum Imperiales; 20. sicli, quibus Josephus à fratribus (*Gen. 37: 28.*) venditus est mercatoribus Midianitis, faciunt quinque Imperiales; 80. sicli, quibus (*2 Reg. 6: 24.*) Elisæi tempore vendebatur asini caput, faciunt 20. Imperiales. Et sic omnes summæ siclorum, sive sacrorum sive profanorum eodem modo à quovis facillimè possunt supputari.

6. Siclus ratione efficientis fuit triplex; *Communis*, Hierosolymitanus dictus, qui non alicujus regis nomine, hujus vel illius, fuit consignatus. Sed quilibet figuris & literis talis siclus fuit consignatus? *Resp.* Ab unâ

parte continebat *Urnulam* Mannæ plenam, aut ollam incensionis cum circumscriptis his verbis שְׁקֵל יִשְׂרָאֵל *Siclus Israelis*, h.e. Israeliticæ reipublicæ; ab alterâ verò parte continebat *Virgam* illam admirabilem, inter plurimas virgas in Tentorium conventus illatam, germen producentem, florem emittentem, & amygdala producentem, *Num. 17: 8.* cum istis verbis יְרוּשָׁלַם הַקֹּדֶשׁ *Jerusalem Sancta*.

Secundus siclus fuit *Judæo-Christianus*, factus, ut putat *Alstedius* in præcognitis, à Judæis ad fidem Christianam conversis. Hæc in unâ parte imagine Salvatoris nostri insignitus fuit unâ cum literis יֵשׁוּ h. e. *Jesu*, abjecto per Apocopen literâ *Ϟ*, quæ propter difficultatem pronuntiationis sæpe abjici solet; altera verò pars in totum his sequentibus vocibus fuit repleta, מֶשִׁיחַ מֶלֶךְ בָּא בְּשָׁלוֹם וְאוֹר מְאֹד עָשׂוּ חַי *Unctus rex venit cum pace & lux de homine facta est vita*. In quibusdam pro quatuor ultimis vocibus hæc tres substituuntur, אֱלֹהִים אִרְם עָשׂוּ *Deus homo factus est*. Tales duos nummos, scil. Communem & *Judæo-Christianum*, literis hodiernis Hebraicis insignitos, possideo; sed prior est argenteus, & posterior æneus.

Tertius denique siclus est *proprius*, gerens alicujus regis nomen: ex. gr. Davidis & Salomonis tempore sicli argentei sunt excusi, in quorum altero latere exprimebantur hæc voces יְרוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ *Jerusalem urbs sanctitatis* unâ cum depictâ arce inter שָׁלֵם & יְרוֹ; in altero verò latere notabantur hæc verba דָּוִד הַמֶּלֶךְ וּבְנוֹ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ *David Rex & filius ejus Salomo Rex*.

VII. *Queritur*. Qualibus literis nummi fuerint communiter insigniti? An Samaritanis? Et si Samaritanis: An inde non probetur antiquas literas, quibus Sacer Codex conscriptus est, fuisse Samaritanas?

Resp. Inveniuntur nummi Hebraicis, & alii Samaritanis characteribus insigniti: sed inde non sequitur, ergo Sacer Codex literis Samaritanis est conscriptus. Nam temporibus Prophetarum fuit duplex character usitatus, scil. profanus, h. e. Samaritanus, & sacer sive hodiernus Hebraicus. Prior fuit usitatus apud Notarios, Secretarios, aliosque in usibus profanis; sed posterior præcipuè fuit usitatus in rebus sacris. Vide *dissert. 12. Philologi Hebrai*.

Explicatio hujus figuræ.

In hac figura triplex ille siclus ab utrâque parte, ordine jam statim

tiim descriptus, conspicitur. Primus siclus est *communis* sive Hierosolymitanus, ab una parte habens ollam incensionis cum vocibus שקל ישראל *Siclus Israelis*; ab alterâ verò parte Virgam Aharonis, cum circumscriptis vocibus ירושלים הקדשה *Hierosolyma sancta*. Secundus siclus est *Judæo-Christianus*, ab unâ parte signatus facie Salvatoris nostri cum literis ישו *Jesu*; quod Judæi communiter ita pro ישוע scribere solent; ab alterâ verò parte continet has voces, משיח מלך *Messias rex*; בא בשלום ואור מארם *Messias rex venit cum pace, & lux de homi-*

ne facta est vita. Tertius siclus est *proprius*, continens ab unâ parte arcem cum vocibus ירושלים עיר הקדש *Jerusalem urbs Sanctitatis*; ab alterâ verò parte has voces דוד המלך ובנו שלמה המלך *David Rex & filius ejus Salomo Rex*.

7. Siclus tripliciter in partes fuit divisus, scil. in *semissem* sive semiscilum, *trientem* & *quadramtem*. α. Semissis sive semiscilus Hebraicè vocatur בקע *Gen. 24: 21. Exod. 38: 26. vel חצי*, aut השקל *Exod. 30: 13, 15. & 38: 26*. Hæ voces descendunt à Rad. בקע & חצה *scindere, discindere, vel diffecare*. Semiscilus itidem, prout integer, fuit sacer vel profanus: sacer dimidium integri sacri, & profanus dimidium profani valebat. Fuit semiscilus sacer, quem singuli vicenarii, & majores viginti annis usque ad annum quinquagesimum, *Exod. 30: 13. & seqq.* offerre tenebantur: *versu 15. Qui dives est, ne augeto, & qui tenuis est ne diminuito de dimidio sicli, & versu 13. vocatur siclus sacer. Ergo singuli solverunt qua-*

quadrantem Imperialis. *Gen. 24: 22.* semisicli profani fit mentio: ibi ornamentum aureum, quod servus Abrahami naso Rebeccæ superposuit ad frontem, dicitur fuisse *בַּקַּע מִשְׁקָלוֹ* *semisiclus pondere suo*, scil. profanus: nam sacer tum nondum erat in usu, neque ad sacrum usum hoc ornamentum fuit datum.

β. Triens sicli fuit pars tertia sicli, Hebraicè dicitur *שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל* *triens sicli*: talem Nehemias, redux è Babyloniâ, ad Templi cultusque externi instaurationem & conservationem indixit, *Neh. 10: 33.* *Institui-mus nobis praecepta, imponentes nobis trientem sicli quotannis ad cultum domus Dei nostri.*

γ. Quadrans sicli fuit quarta pars sicli integri, quæ Hebraicè vocatur *רַבַּע הַשֶּׁקֶל* *quadrans sicli*: ejus fit expressa mentio *1 Sam. 9: 8.* ubi famulus Saulis *רַבַּע שֶׁקֶל כֶּסֶף* *quadrantem sicli argentei* dicitur in manu habuisse, ut cum Viro Dei offerret, qui viam ad asinas invenientes monstraret.

VIII. Jam de siclo pondere etiam pauca addemus. Siclus in S. Scriptura habet nomen ponderis in argento, auro, ære & ferro: ergo respectu earum materialium etiam siclum considerabimus.

1. Siclus *sacer* argenti ponderat semiunciam argenti, belgicè *1. loot*; siclus *profanus* didrachmum, sive quadrantem uncia, belgicè $\frac{1}{2}$. *loot*. Ergo scutula argentea 130. siclis sacris constans, quam singuli Principes (*Num. 7: 13.*) obtulerunt, pondus habuit 65. unciarum, h. e. 4. librarum & unius uncia. Verùm capilli Absalomi, qui quotannis detonsi (*2 Sam. 14: 26.*) 200. siclorum profanorum fuerunt, ponderârunt tantum 50. uncias: nam siclus sacer est duplo major siclo profano.

2. Eadem proportio etiam in auro observatur. Siclus sacer auri ponderat etiam semiunciam auri, h. e. quatuor circiter Ungaricos Ducatos; profanus quadrantem, h. e. duos. Ergo acerra aurea (*Num. 7: 14.*) decem constans siclis aureis, ponderavit 10. semiuncias, h. e. 40. ducatos. Verùm lingula aurea 50. siclorum profanorum, ab Achane (*Jos. 7: 21.*) surrepta ponderavit 25. semiuncias, h. e. centum ducatos.

3. Eadem planè proportio respectu ponderis observanda est in ære & ferro, quæ observatur in argento & auro. Ergo lorica squammata Goliathi, quæ erat 5000. siclorum æris, scil. profanorum, (*1 Sam. 17: 5.*) ponderavit 1250. uncias, sive 78. libras & 2. uncias æris. Et mucro ferreus hastæ ejus erat 600. siclorum, (*versu 7.*) h. e. 150. unciarum ferri, sive 9. librarum & 6. unciarum. Secundum hanc supputationem omnia pondera argenti, auri, æris, ferri, aliorumque metallorum, quorum meminit S. Scriptura possunt supputari, & ad nostra pondera reduci.

duci. Vide plura apud Waserum, qui pluribus exemplis hæc illustrat.

DISSERTATIO VIGESIMA NONA,

Quæ est pars secunda

D E

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura usitatis.

IX. Gerah est nummus argenteus minimus, quorum 20. faciunt siclum sacrum.

X. Agorah est ejusdem valoris.

XI. Ut כֶּלֶחִיתָה Kelechitha, quæ vox significat אֶגְרוֹן Agרון.

XII. Drachma fuit nummus, & quidem aureus, conveniens cum ducato; sed est vox origine Græca.

XIII. Mina est antiqua vel nova. Prior valet 25. Imperialibus respectu argenti, sed 200. ducatis respectu auri. Posterior valet 60. siclis sacris.

XIV. Talentum est sacrum vel profanum. Utrumque est argenteum vel aureum. Sacrum argenteum valet 1500. Imperialibus, sed aureum valet 12000. ducatis.

IX. Ecundus argenteus Veteris T. Nummus, גֶּרָה Gerah nominatus, sequitur, qui ponderis & valoris ratione cum siclo comparandus non est: sed ad illum significandum & circumscribendum sæpe adhibetur: ejus fit mentio Exod. 30: 13. Levit. 27: 25. Num. 3: 47. & 18: 16. Ezech. 45: 12.

In illis S. Scripturæ locis siclus circumscribitur per Gerah; Siclus sacer est viginti גֶּרָה obolorum.

De hoc nummo Gerah tria sunt consideranda. 1. Nomen: vocatur גֶּרָה obolus, à גָּרָה concidit, secuit; & sic גֶּרָה est quasi minimum monetæ segmentum. Rabbi Jechaias eum vocat מִטְבַּע קְטַנָּה monetam parvam. Hinc videtur vox טֶפֶץ, inter Græcos & Latinos usitatissima, esse nata: nam טֶפֶץ etiam denotat minimum quiddam.

2. Ponderat, omnium ferè Hebræorum judicio, septendecim circiter grana hordei: sic ait R. Levi, Gersomi F. in Exod. 30: 13. גֶּרָה הוּא כִּמְשָׁקִי 17 גֶּרָה גֶּרָה גֶּרָה Gerah pondere aequat septendecim grana hordei circiter.

3. Viginti Geræ respectu valoris efficiunt siclum sacrum, h. e. dimidium

dium Imperialem: ergo singulæ efficiunt 10. obolos, h. e. dulas, quæ belgicè vocantur *een braspenningk*: quia pro tali nummo olim una persona lautè excipiebatur.

X. Tertius argenteus Veteris T. nummus vocatur אגורה *agorah*; ejus fit mentio 1 Sam. 2: 36. ubi de posteritate Helis prædicitur, ut כסף לאגורה *pro nummulo argenteo* ventura sit incurvatum se coram Tzadoko Sacerdote.

De hoc nummo *agorah* hæc annotanda sunt. 1. אגורה derivatur vel ab אגר *colligere*, *coacervare*; quia hic nummus ab hominibus solet colligi & coacervari; vel à אגר *concidere*, tanquam si recisam aut concisam, h. e. minutam argenti portiunculam dicas.

2. Ratione ponderis & valoris convenit planè cum nummo præcedenti Gera. Non mirum est plures nummos ejusdem ponderis & valoris fuisse in totâ Judæâ usitatos: nam Judæa fuit magna, & in unâ ejus parte hic nummus; in aliâ verò ille fuit usitatus: sicuti adhuc hodie in Germania moris est. Æqualitatem valoris confirmant Rabbini: sic Kimchi & Jarchi in Comm. & R. Jesaias ait ibidem: Litera Aleph in voce אגורה abundat, & idem significat quod Gera. In eadem sententia etiam est R. Selo-
והאלף נוסף ורוא כמו גרה ועניו מכרל יפ' cum ait: ומהאלף נוסף ורוא כמו גרה ועניו מכרל יפ' Ben Melech in כסף Et litera Aleph est addita, idemque denotat quod Gerah, & significat monetam argenteam. Etiam idem asseritur à Paraphraste Chaldæo & ab Interprete Græco, quorum ille utrumque nummum transfert per מעה; hic verò per εβολδν. Gera igitur, Agora, מעה & εβολδς sunt ejusdem valoris & significationis: ergo viginti tales nummi valent viginti quinque festeriis, h. e. siclo sacro.

XI. Quartus nummus, itidem argenteus, & קשיתה *Keschita* vocatus, sequitur: ter ejus fit mentio in V. T. scil. Genes. 33: 19. Emit Jacob portionem illius agri, in quo tetenderat tentorium suum centum קשיתה *Keschita*: sic Jos 24: 32. ossa Josephi dicuntur sepulta in illa portione agri, quam emerat Jacob centum קשיתה; & Jobi 42: 11. dicuntur fratres, sorores & amici, singuli nempe, dedisse Jobo unum קשיתה.

Quæritur; Quid denotet Keschita?

Resp. 1. Keschita propriè significat *agnum* vel *agnam*: propterea nonnulli explicant loca superius allegata de agnis, scil. quod Jacob illum agnum emerit centum agnis: nam olim ante pecuniæ usum excogitatum solebant permutatione rerum mercari: sic Paraphrastes explicat מאה חורפן *centum agnis*.

2. Sed illâ sententiâ rejectâ judicamus Keschita propriè in locis citatis per

per Metonymiam significare nummos agni vel agnæ imagine consignatos: nam non insolens est nummos imagine bestiarum consignari, & simul nominari à figurâ, quâ signati sunt: ita Athenienses & Romani olim etiam boves & oves, Argivi lupos, & Theffali equos nummis insculperunt. Hanc opinionem etiam confirmat R. Akiba in *Talm. Tractatu ראש השנה* cap. 3. fol. 26. qui similiter pretium ejus addit, & ait: *Cum peregrinarer per Aphricam, audiivi illic מועד pecuniam sive nummum nominare קשטה*. Hinc discimus Keschita esse nummum; præterea esse nummum ejusdem valoris cum Gerâ & Agorâ, duobus præcedentibus: nam Gera & Agora valent מועד, & hîc etiam: ergo sunt ejusdem valoris: nam quæ conveniunt cum eodem tertio, etiam inter se conveniunt. Hinc sequitur Jacobum portionem illius agri emisit quinque siclis sacris, sive duobus Imperialibus & dimidio, h. e. secundum nostram supputationem 6. flor. & 5. sestertiis.

XII. Quintus Veteris T. nummus sequitur, qui אדרכמן *Adarcon*, 1 *Chron.* 29: 7. *Ezra* 8: 27. & דרעמן *Darcemon*. *Ezra* 2: 69. dicitur, h. e. *drachma*.

Quæritur; An drachma fuit nummus? Si sic; Qualis fuit? Et quando fuit usitatus? Et cujus est originis vox *drachma*?

Resp. 1. Quod Drachma fuerit nummus communibus suffragiis Judæorum confirmatur, qui אדרכמן vocant מטבע *monetam*, vel מין מטבע *speciem monetæ*.

2. Drachma apud Hebræos fuit nummus aureus: hinc vocatur ab illis זהב מטבע *moneta auri* vel aurea: etiam 1 *Paral.* 29: 7. & *Ezra* 2: 69. expresse hic nummus de auro dicitur. Hottingerus vult Persas & Arabes Drachmarum nomen argenteis nummis constanter reservasse; nisi quod postea obolus etiam æneus ita dici cœperit.

3. Ratione ponderis & valoris convenit cum ducato: ergo ponderat octavam partem uncix auri. Hinc *myrias drachmarum auri*, quam David 1 *Paral.* 29: 7. Salomoni filio suo ad opus domûs Dei reliquit, valet decies mille ducatis: nam singulæ drachmæ constituunt ducatum, h. e. duos Imperiales, sive quinque florenos, si drachma auri in argentum mutetur.

4. Drachma fuit nummus usitatus ante & post tempora captivitatis Babylonicæ: quod ante eam in usu fuerit apparet ex 1 *Paral.* 29: 7. ubi David myriadem Adarconim Salomoni reliquisse dicitur, qui aliquot sæculis ante captivitatem Babylonicam vixit. Etiam postquam liberati fuerunt ex illa captivitate, fit *Ezr* 2: 69. & 8: 27. hujus nummi mentio.

Deinde Talmud, Cod. Schekal. etiam hujus nummi meminit: ergo post captivitatem Babyl. nummus drachma etiam fuit usitatus: nam Talmud conscriptum est quingentis annis post Christum. Vide *Hottingerum de Nummis Hebr.* pag. 97.

5. דַּרְכָּן *Drachma* est vox origine nec Hebraica, nec Chaldaica; nec Syriaca, sed Græca: Græcè enim dicitur δραχμή, vel δαρχμή: & hinc vocēs Hebrææ דַּרְכָּן & דַּרְכָּמֶן sunt natae. Græci hunc nummum nominarunt Drachmam, quia tot oboli τὴν δράκμην *pugillum* & manum complerent, uti Eustathius in Homerum observat.

XIII. Nominibus nummorum Veteris T. enumeratis, sequitur ut de Mina sive Libra & Talento agamus. Mina Hebraicè מִנָּה *libra*, pondo deducitur à כִּנְיָה, quod significat 1. *Numerare, computare.* 2. *Quasi numeratum ac definitum assignare:* & sic Mina ab utroque & *numerandi* & *assignandi* sensu denominari potest; quia certum ac definitum numerum numismatum continet.

Mina est duplex *antiqua* & *nova*. *Antiqua* continet ponderé suo quinquaginta siclos sacros, sive centum profanos, h. e. viginti quinque Thaleros Imperiales respectu argenti, sed ducentos ducatos respectu auri. Ergo quando primores familiarum paternarum quinquies mille minas argenti in thesaurum operis dicuntur contulisse, *Ezra* 2: 69. intelligendum est eos dedisse in thesaurum siclos communes 500000; sacros 250000. h. e. centies vices quinquies mille Thaleros Imperiales. Sed quando 1 *Reg.* 10: 17. de Salomone dicitur, quod singulis scutis, quæ in domo saltus Libani posuit, tres minas auri imposuerit, sciendum est eum unicuique scuto imposuisse trecentos siclos auri profanos, centum & quinquaginta sacros, h. e. sexcentos circiter ducatos Ungaricos. Quod singulæ minæ contineant centum siclos probari potest ex 2 *Chron.* 9: 16. collato cum 1 *Reg.* 10: 17. Nam hæ tres minæ auri explicantur ibi de trecentis siclis auri.

Mina *nova*, sive Ezechielis dicta; quia ille ejus mentionem facit, continet siclos sacros viginti, & viginti quinque, & quindecim, h. e. sexaginta sacros, sive 120. profanos: sic computat suam minam Ezechiel *cap.* 45. *versu* 12. Quod locus Ezechielis de siclis sacris intelligi debeat, apparet ex verbis immediatè præcedentibus, ubi siclus dicitur esse 20. gerarum; nam siclus profanus est tantum decem gerarum. Ergo talis mina argenti continet 30. Imperiales; & mina auri 240. ducatos.

Quæritur. Quales minæ intelligantur *Luc.* 19: 13. ubi dominus dicitur dedisse servis suis *decem minas*?

Resp.

Resp. Possunt intelligi minæ novæ, quarum apud Ezechielem fit mentio: Ergo decem illæ minæ, si argenteæ sint, valent 600. siclos sacros, & 1200. profanos, h. e. trecentos Imperiales; si verò illæ decem minæ de auro intelligantur, efficiunt etiam 600. siclos sacros, & 1200. profanos auri, sive 2400. ducatos Ungaricos.

XIV. Sequitur Talentum, Hebraicè *תַּלְתָּי* *ciccar*, Chaldaicè *ܬܠܬܝ* dictum: hinc Josephus alique *κίχχαρ* dixerunt: sed Græci communiter talentum vocant *τάλαντον*, *στό* & *τλήναι τὸ βάρος* à *sustinendo onus* vel *pondus*. De Talento hæc sequentia sunt observanda.

1. Talentum est Hebraicum vel Syriacum; posterius hîc non considerabimus, estque tantum quadrans talenti Hebraici communis.

2. Hebraicum talentum, eodem modo ut siclus, est vel sacrum, vel profanum: sacrum est duplo majus profano.

3. Utrumque talentum est vel argenteum vel aureum, & sic tam de argento quàm de auro in S. Codice usurpatur.

4. Talentum sacrum continet ter mille siclos sacros: profanum ter mille siclos profanos, h. e. 1500. siclos sacros. Quod sacrum talentum valeat ter mille siclis sacris, clarè demonstratur ex collatione *versum* 25. & 26. *cap.* 38. *Exodi*.

5. Talentum sacrum argenti facit 1500. Imperiales (h. e. 93. libras & 12. uncias argenti) & profanum 750. Thaleros Imperiales. Sed Talentum sacrum auri valet duodecies mille, & profanum sexies mille aureis ducatis.

6. Ex hac supputatione talenta argentea & aurea, tam sacra quàm profana, quorum S. Scriptura meminit, possunt ad hodiernam monetam argenteam & auream reduci: ex. gr. Centum talenta sacra argenti (*Exod.* 38: 25.) quæ à Judæis numeratis per Moysen fuerunt collata, faciunt trecenties mille siclos sacros, h. e. 150000. Thaleros Imperiales.

Decem Talenta profana argenti, si sint Hebraica. (2 *Reg.* 5: 5.) quæ Naaman abiens accepit, faciunt tricies mille siclos communes, sive 15000. siclos sacros, h. e. 7500. Imperiales.

In talentis auri tali modo supputatio instituenda est. Viginti novem talenta sacra auri (*Exod.* 38: 24.) faciunt siclos sacros 87000. & singuli sicli valent quatuor ducatos: ergo 29. talenta faciunt 348000. ducatos, quibus si addantur sicli sacri 730. qui in auro faciunt 2920. ducatos, erit tota summa 350920. ducati.

Triginta talenta profana auri, quæ Rex Assyriorum (2 *Reg.* 18: 14.)

Ezechiz imposuit, faciunt 45000. sicles sacros, h. e. 180000. ducatos, sive tonnam auri cum dimidia, & tricies mille ducatos. Imposuit autem Rex Assyria Chiskija Regi Jehuda trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri.

DISSERTATIO TRIGESIMA,

Quæ est pars tertia & ultima

D E

Nummis & Ponderibus in S. Scriptura usitatis.

XV. Nummi Novi T. sunt λεπτόν nummulus minimus, æreus, conveniens cum nostro minimo nummulo, quem nos dutam vocamus. XVI. Κόδράντης quadrans. valet duobus leptis. XVII. Ἀσάριον assarius, est nummus argenteus, valens vel dimidio vel integro stuféro. XVIII. Δραχμή drachma, in N. T. est nummus argenteus, ponderans quadrantem sicli sacri argentei. XIX. Δηνάριον denarius, profanus conve-	nit cum drachma, sed sacer facit dimidium siclum sacrum. XX. Διδράχμον didrachmum, valet dimidio siclo sacro. XXI. Στατήρ Stater, valet duobus didrachmis, sive siclo sacro. XXII. Ἀργύριον argenteus, valet siclo sacro, hoc est, dimidio Imperiali. XXIII. Recensentur nummi in Scriptis Rabbiorum usitati. XXIV. Omnes nummi ad monetam Belgii Fœderati referuntur.

XV. Gimus de Nummis & Ponderibus Veteris T. sequuntur jam Nummi Novi T. enumerandi; suntque hi sequentes. Primus Nummus vocatur λεπτόν nummulus à λεπτός ἡ ὀν tenuis e. Ejus fit mentio Marc. 12: 42. & Luc. 21: 2. Vidua injecit in gazophylacium λεπτὰ δύο (minuta duo) quod est quadrans. Δεπτόν Rabbini dicitur פרוטה Peruta, h. e. nummulus, sive fragmentum assis; vel שכונא Schemuna, h. e. octava pars assis. Syrus Interpres, Latinâ Minutorum voce Syriacè inflexa, hos nummulos מנין menin vocat, quam Tremellius ita transfert: Injecit duo manin, astires, quæ sunt octava. Δεπτόν fuit nummus æreus; & propterea Beza transfert per æreola: fuit nummus minimus, quorum octo valent asse, h. e. stuféro. Δεπτόν igitur convenit cum minimo nummo,

mo, quem nos dutam vocare solemus: ergo vidua iniecit duas dutas.

XVI. Secundus Nummus est *Κοδράντης quadrans*, quæ vox est origine Latina; ejusque meminit Marcus *cap. 12. vers. 42.* & Matthæus *cap. 5. vers. 26.* *Nequaquam exibis illinc usque dum reddideris ultimum quadrantem.* Hic intelligitur quadrans Romanus, h. e. quarta pars assis, quem *triuncem* Plinius, & *teruncium* Cicero à tribus unciiis appellant, qui primum ære cusus fuit ab Imperatoribus, postea etiam plumbo. Quadrantis valor est duplo major nummo præcedenti: sic expressè docet Marcus *cap. 12: 24.* ubi *λεπτά* duo dicuntur idem esse quod quadrans. Ergo quadrans valet duabus dutis, belgicè *een oortgen*.

XVII. Tertius nummus est *Ἀσάριον assarius*, estque obolus Italicus, descendens à Latinâ voce *as assis*. Christus ejus meminit apud *Matth. cap. 10. vers. 29.* *Nonne duo passeruli assario venduntur?* Frequens ejus usus est apud Rabbinos & Syros, qui vocant *אֶסֶר* vel *אֶסֶר אֶסֶר Assar, Assir* vel *Issar*. Beza ad hunc locum ita ait: *Hoc vocabulum* (scil. *ἀσάρις*) *Romanum est, cujus mentionem facit Varro. Fuit dimidia pars assis, &c.* Fuit nummus minutus apud Romanos & æreus; sed apud Syros fuit argenteus, tantum pendens, quantum pendunt quatuor grana hordei; unde non tam per *מטבע קטנה moneta parva*, quam per *מטבע דכסף moneta argentea* genus à R. Nathane aliisque exponitur. Valet secundum Annot. Belg. semisestertio: sed alii ejus valorem augent usque ad sestertium: sic Maimon in *הלכות שקלים* ait *פרוטה* *peruta* esse unam octavam assarii: & *peruta* valet dutâ, uti suprà docuimus: ergo illi duo passeruli dicuntur venditi unico sestertio. In dicto loco explicanda sunt verba Christi proverbialiter de re minimi pretii, & quasi nihili. Christus argumentatur à minori ad majus, à providentia Dei circa aves, ad providentiam circa homines. Vide *Lex. Talm. Buxt. p. 175. & 176.*

XVIII. Quartus nummus est *δραχμή drachma*: ejus fit mentio apud *Luc. 15: 8.* *Qua mulier, si habeat drachmas decem, & perdidit drachmam unam, &c.* Drachma fuit propria moneta Atticorum, & pondere atque valore suo par fuit Denario Romano. Hebræis etiam vocatur *זוז* *zuz* vel *זוזא* *zusa*, & testante Elia est *שקל הכסף quadrans sicli argentei*. Syrus suprà vocem *δραχμῶ* transfert per *זוז*. Drachma igitur fuit nummus argenteus, ponderans quadrantem sicli sacri argentei; ergo valet sex sestertiis & duabus dutis. Sed in V. T. denotat nummum aureum, valentem ducato, uti suprà Sectione 8. docuimus.

XIX. Quintus nummus est *δενάριον denarius*. Sicuti drachma fuit propria

Pria moneta Atticorum, sic denarius fuit moneta Romanorum. Hujus meminit Textus sacer variis in locis, ut *Matth. 18: 28. Debebat ei centum denarios, & cap. 20: 2. Pactus cum operariis denario in diem, & cap. 22: 19. Ipsi obtulerunt ei denarium.* Denarius fuit nummus aureus vel argenteus; sed in dictis locis intelligitur solum argenteus; qui fuit duplex, sacer vel profanus: sacer fuit duplo major profano: prior vocatur propriè denarius, ejusque fit mentio in duobus prioribus locis; posterior verò est didrachmum, & de eo agitur apud *Matth. 22: 19.* Christus petit ostendi numisma census, quod singuli quotannis solvere tenebantur, & ostendunt denarium, quum quotannis ad cultum sacrum solverint dimidium siclum sacrum, sive didrachmum, ut *Matt. 17: 24.* docetur. Postea Cæsar Romanus eum nummum, quem imagine & nomine suo consignari curaverat, mandavit ut sibi solveretur, ut inde manifestum fieret eos jugo Romano subjectos esse. Denarius igitur profanus est ejusdem valoris cum drachmâ & quadrante sicli sacri: ergo denarius valet sex sestertii & duabus dutis, sive octava parte imperialis.

XX. Sextus nummus est διδράχμων *didrachmum*; estque nummus qui duas drachmas continet: & derivatur ex δι, quod est à *dis bis*, & δραχμή *drachma*. *Matth. 17: 24. Quum venissent Capernaum, venerunt ad Petrum qui didrachma accipiunt: dixeruntque, Præceptor vester non solvit didrachma.* Qui nati erant viginti annos usque ad 50. pendebant dimidium sicli sacri, *Exod. 30: 13.* Illud hic vocatur didrachmum, scil. Atticum, quod Judæa subactâ exegerunt Romani. Ergo didrachmum valet duas drachmas, sive semisiclum sacrum, h. e. duodecim sestertios & dimidium.

XXI. Septimus nummus est στήρ *stater*. Ejus meminit Matthæus *cap. 17. vers. 27. Aperto ore piscis invenies staterem, & illum da pro me & pro te.* Fuit nummus tetradrachmus, h. e. continuit pondus quatuor drachmarum, sive pondus sicli sacri: hoc apparet ex *versu 24.* Singuli enim solvebant didrachmum, & Petrus solvit hunc staterem pro duobus, pro se & Christo: ergo stater valet quatuor drachmis. Hinc sequitur Petrum pro se & Christo solvisse viginti quinque sestertios, sive dimidium Imperialem.

XXII. Octavus & ultimus nummus est ἀργύριον *nummi argentei*, Belgicè transfertur per *silverlingen*. Bis usurpatur; scil. *Matth. 26: 15. Primarii Sacerdotes appenderunt Judæ triginta argenteos; & Act. 19: 19. Supputarunt pretia librorum, & ascendit argentum myriadam quinque.* Apud Matthæum per argenteos intelliguntur sicli sacri, singuli valentes dimidio

dio Imperiali: ergo Christus venditus est 15. Imperialibus. Ita explicant illum Textum plerique Interpretes. Sed in Actis singuli argentei sumuntur pro drachmis vel denariis, h. e. pro octavâ parte Imperialis. Hinc Beza ita transfert: *Repererunt denariorum quinquaginta millia*: ergo summa librorum exustorum constituit circiter 6250. Imperiales, h. e. 15625. florenos.

Queritur; An non Johannes cap. 2. versu 15. videtur etiam mentionem facere nummi, cum ait: ἐξέχεε τὸ κέρμα ἐξέχεε effudit nummulos?

Resp. Per τὸ κέρμα ibi in genere minuta pecunia, & non certi aliqui nummi alicujus certi valoris intelliguntur.

XXIII. Hactenus enumeravimus nummos Veteris & Novi T. breviter etiam attingemus nummos in scriptis Rabbiorum usitatos. Illi sunt hi sequentes. 1. פרוטה *Peruta*, quæ vox idem denotat quod λεπτήν, & valet dutam. 2. שמונה *Schemuna* convenit cum *Peruta*, & propriè significat octavam partem assis, h. e. unicam dutam. 3. מאה *Maha* convenit cum *Gera* & *Agora*, valetque decem dutis. 4. זוז *Zuz*, vel זוזא *Zuza* convenit cum drachmâ argenteâ & denario; valetque sex festeriis & duabus dutis. 5. סלה *Selah* propriè significat *petram*. Veteres nummum à lapide denominarunt; quia ponderibus ex lapidibus factis in numerandis rebus & pecuniis usi fuerunt. סלה fuit ejusdem ponderis & valoris cum siclo sacro: hoc passim Rabbini testantur in Commentariis. Hinc dicunt כל שקל במשנה האמור בתורה נקרא סלה *Quod solus dicitur in Lege, id Selah vocatur in Misna*. Elias Thisbi ait *Selah* valere quatuor zuzim, h. e. 25. festeriis, si scil. pro nummo argenteo sumatur: sed sæpe *Selah* denotat in *Misna* nummum aureum & æreum. De his omnibus vide uberius in libro doctissimo Waseri.

XXIV. In commodum studioforum; singulas summas nummorum antecessentium tam Veteris quam Novi T. hic post invicem breviter describemus; & ad nostram pecuniam, h. e. ad ducatos, sive ad florenos, festerios, & dimidias dutas, vulgò *penningen* vocatas, reducemus. Ducatus valet quinque florenis, Imperialis verò duobus florenis cum dimidio. Quinquaginta nostri festerii valent Imperiali, & centum valent ducato.

1. Siclus sacer ponderat semiunciam argenti, & *Flor. sest. semid.*
valet ————— I — 5 — 0 —

— profanus quadrantem uncie & valet — 0 — 12 — 8 —

2. Gerah. 3. Agora. 4. Keschita valent, scil. singuli ————— 0 — 1 — 4 —

5. Drachma aurea V. T. convenit cum ducato & va-

let	—	—	—	—	—	5	0	0	—
6. Mina (h. e. libra) argentea <i>antiqua</i> continet pondere 50. siclos sacros, & valet	—	—	—	—	—	62	10	0	—
Aurea continet 200. ducatos, valetque	—	—	—	—	—	1000	0	0	—
Mina <i>nova</i> continet 60. siclos sacros, & valet	—	—	—	—	—	75	0	0	—
7. Talentum <i>sacrum</i> argenteum ponderat 93. libras & 12. uncias, continetque 3000. siclos sacros & valet	—	—	—	—	—	3750	0	0	—
— <i>profanum</i> dimidium in pondere & pretio valet	—	—	—	—	—	1875	0	0	—
Talentum aureum <i>sacrum</i> valet duodecies mille ducatis, h. e.	—	—	—	—	—	60000	0	0	—
— <i>profanum</i> valet dimidium, h. e.	—	—	—	—	—	30000	0	0	—
Sequuntur nummi Novi T.									

1. Δεπλόν valet	—	—	—	—	—	0	0	2	—
2. Κόδρακτος (<i>quadrans</i>) valet	—	—	—	—	—	0	0	4	—
3. Ασάριος valet dimidium festertium, vel secundum alios integrum festertium	—	—	—	—	—	0	1	0	—
4. Δραχμή (<i>drachma</i>) argentea valet	—	—	—	—	—	0	6	4	—
5. Denarius argenteus	—	—	—	—	—	0	6	4	—
6. Didrachmum	—	—	—	—	—	0	12	8	—
7. Στατήρ, <i>stater</i> valet	—	—	—	—	—	1	5	0	—
8. Argenteus <i>Matt.</i> 26: 15. valet	—	—	—	—	—	1	5	0	—
Argenteus <i>Act.</i> 19: 19. valet	—	—	—	—	—	0	6	4	—

Addatur etiam pretium nummorum in Rabbiniis usitatorum.

1. Peruta. 2. Schemuna.	—	—	—	—	—	0	0	2	—
3. Maha valet	—	—	—	—	—	0	1	4	—
4. Zuz valet	—	—	—	—	—	0	6	4	—
5. Selah valet	—	—	—	—	—	1	5	0	—

Ex hac tabellâ omnes pecuniarum summæ Veteris & N.T. magnæ & parvæ, facillimo negotio à quovis ad nostram monetam reduci possunt. Hæc de nummis dicta sufficiant.

DISSERTATIO TRIGESIMA PRIMA,

DE

MENSURIS CUBICIS V.&N.T.

- I. *Mensuræ Cubicæ V. & N.T. enumerantur. Quæ omnes secundum capacitatem ovorum supputantur; eaque sunt vel aridorum, vel liquidorum.*
- II. קב Kab continet mensuram 24. ovorum.
- III. גומר Gomer comprehendit ova 43.
- IV. סאה Sca est 144. ovorum.
- V. עפה Epha continet ova 432.
- VI. לטה Lethech comprehendit ova 2160.
- VII. חומר Chomer, est onus asini, continetque ova 4320.
- VIII. כור Corus est ejusdem quantitatis cum Chomer.
- IX. X. XI. *Mensuræ N.T. sunt* כֹּרֶם Choenix continens ova 12. Σάτον Satum 144. & Κόρος Corus 4320.
- XII. XIII. XIV. XV. *Mensuræ liquidorum V.T. sunt* לוג Log comprehendens ova 6. הין Hin ova 72. בַּת Bathus ova 432. & כור Corus ova 4320.
- XVI. XVII. XVIII. *Mensuræ liquidorum N.T. explicantur.*
- XIX. XX. *Quantitas omnium vasorum breviter proponitur.*

I. Ensuræ, quarum S. Scriptura meminit, sunt triplices. 1. Cubicæ sive capacitatis, ut Epha, Hin, &c. 2. Linearum sive Intervallorum, ut spithama, cubitus, &c. 3. Temporum, ut dies, annus, &c. De singulis ordine agemus.

Mensuræ Cubicæ sive capacitatis sunt iterum duplices, vel Aridorum, suntque hæc sequentes in Vet. T. 1. קב Cabus. 2. גומר Gomer. 3. סאה Sca, Satum. 4. עפה Epha. 5. לטה Semichomer. 6. חומר Chomer. 7. כור Corus. In Novo T. sunt 1. כֹּרֶם Choenix. 2. Κόρος Corus. 3. Σάτον Satum.

Vel mensuræ Cubicæ sunt Liquidorum, ex sunt in Veteri T. 1. לוג Log, Sextarius. 2. הין Hin. 3. בַּת Bathus. 4. כור Corus.

In Novo T. sunt 1. Μέτρον Sextarius. 2. Μετρητής Metreta. 3. Βάτος Batus.

De singulis ad illustrationem quorundam Textuum Veteris & N.T. pauca dicemus. In genere considerandum est Judæos vasa sua metiri secundum numerum sive capacitatem ovorum; ideo, eorum vestigiis insistentes, mensuras Cubicas Veteris & N.T. incipientes à minoribus, etiam secundum ova supputabimus.

II. Prima Veteris T. mensura, & quidem *aridorum* minima est, קב *Kab*, *Kabus*: ejus tantum semel meminit S. Scriptura, scil. 2 Reg. 6: 25. Ubi tanta fames dicitur in Samaria fuisse, ut caput asini octoginta argenteis, h. e. 20. Imperialibus, & רבע הקב חרייניך *quarta pars Kabi stercoreis columbarum* quinque argenteis divenderetur. Franciscus Junius interpretatur *carum ventris*, ac si קב *Kabidem* esset cum קבה *Kebba*, quod significat *ventriculum*, *ingluviem*. Sed Tremellius in Thesauro MS. cæterique Interpretes mensuræ genus interpretantur. LXX. Interpretes verterunt per τέταρτη & αἵς *quartam partem Kabi*. Jonathan transfert, רבע קבא דובל *Quarta pars cabi finii*. Syri per זסכנל ?סבל *Quarta pars cabi*.

Quæritur: Quantam mensuram continet קב *Kabus*?

Resp. David Kimchi ait, *Kab est sexta pars סאה* *sea sive sati*. R. Nathan, *Kab capit viginti quatuor ova*. Vulgò statuunt quatuor Kabos esse onus, cui homo ferendo par est. Ut ut sit, Kab est parva mensura frumentaria tantum continens quantum continent 24. ova: ergo stercoreis columbini vasculum, continens sex ova, fuit venditum Imperiali & quartâ ejus parte. Hæc vox Kab in proverbiiis à Judæis etiam usurpatur: ex gr. in Baal Turim ad cap. 3. Genes. vers. 20. annotatur tale proverbium, עשרה קבין שחה ידרו לעולם תשעה נטלו נשים *Decem cabi garrulitatis descenderunt in mundum, novem acceperunt mulieres*.

III. Secunda mensura aridorum est גומר *Gomer*, duplo ferè major præcedente. Est decima pars Ephæ, testante Mose Exod. 16: 36. Aben Esra definit גומר *אחר ביום אחד מאכל איש אחד* *Cibum viri unius die uno*: nam versu 16. mandat Deus, ut singuli in diem singulos Gomeres *Manna* plenos colligerent, quos etiam singuli consumeabant: ergo Gomer *Manna* fuit cibum unius viri. Secundum Judæos Gomer continuuit quadraginta tria ova & $\frac{1}{5}$ ovi.

Contra hanc capacitatem Gomeri objiciet fortè nonnemo, quod חֲמִיִּשׁ *Chænix* frumenti, quæ quadruplo, vel, ut aliis placet, triplo vel duplo minor fuit Gomere, uni viro in cibum assignetur Apocal. 6: 6. ubi Interpretes in notis addunt: *Vox Græca Chænix denotat mensuram quâ homo ad vitam sustentandam indigebat, etiam hæc mensurâ cibis servis distribuebatur*.

Hinc queritur; Si Gomer sit duplo, triplo, vel quadruplo major Chænice; An ergo Judæi in deserto tantò voraciores fuerunt aliis hominibus?

Resp. 1. Israelitæ in deserto vix ullis obsoniis utebantur præter ipsum *Manna*,

Manna, quum *Apoc.* 6:6. cuilibet assignetur Chœnix frumenti exceptis aliis obsoniis. 2. Manna fuit tritico multò levius, plus vacui in se continens quàm triticum. 3. Fortassè corpora Israelitarum nostris fuerunt tum aliquanto grandiora; ita ut majori mensurâ cibi indiguerint quàm nostra corpora.

IV. Tertia mensura Veteris T. est סאה *Sea*, satum. Ejus aliquoties meminit Textus sacer, scil. 2 *Reg.* 7: 1, 18. *Gen.* 18: 6. &c. *Sea* fuit mensura plus quàm triplo major præcedente, & continuit centum & quadraginta quatuor ova. D. Kimchi ait: *Sea est tertia pars mensura, quam vocant Ephā.* Bahal Harus in voce ככר scribit: *Sea capit sex cabos, quatuor sea conficiunt viginti quatuor cabos.* R. Schelomoh in *Levit. cap.* 14. ait: *Satum habet sex cabos, cabus quatuor logos.* Buxtorf. in *Lex. Heb. in Rad.* קכב ex R. Alphes sic scribit: *Sea continet sex Cabos, h. e. 24. Sextarios, duo Hin, 92. quadrantes, 144. ova.* Ergo 2 *Reg.* 7: 1. satum similæ continens 144. ova, tempore obsidionis Samariæ fuit, pridie Elisa sic prædicente, divenditum unico siclo. Et Sara *Gen.* 18: 6. parans pro tribus Angelis tria sata similæ, paravit tantum, quantum 432. ova continent, h. e. een-schepel.

V. Quarta aridorum V. T. mensura est עֶפְהָ *Epha*, triplo major præcedente, continens tria sata, sive tantundem in aridis, quantum Batus in liquidis. Buxtorfius in loco cit. sic ait: *Epha continet tres Seas, h. e. 18. Cabos, 6. Hinnos, 72. Logos, 288. Quadrantes, & 432. Ova.* Hujus mensuræ meninit Scriptura *Exod.* 16: 36. *Gomer est decima pars Ephæ, & Deut.* 25: 14. *Ne sit tibi domi tue diversum Ephā, magnum & parvum,* h. e. magna & parva mensura. Etiam *Levit.* 5: 11. & 19: 36. Ephæ mentio fit. Deus *Jes.* 5: 10. minatur, *semen Chomer producturum esse Epham,* quum chomer sit mensura decuplo major quàm Ephā. David 1 *Sam.* 17: 17. Epham aristarum tostatarum in castra ad fratres suos ferens, tulit tantum quantum continent 432. ova, h. e. een-schepel.

VI. Quinta Veteris T. mensura est לֶטֶח *Lethech*. Semel tantum ejus meminit Hoseas *Cap.* 3: 2. *Et possedi eam mihi quindecim argenteis, & chomer hordei,* & דָּהָר שְׁעִירִים *dimidio chomer hordei.* Jarchi in *Comm.* ait, חצי הַלֶּטֶח *Lethech est dimidium Chomer.* Ergo Lethech continet quindecim sata, sive quinque Ephas, h. e. 2160 ova.

VII. Sexta aridorum mensura est חֹמֶר *Chomer*, quæ propter affinitatem soni à multis imperitè confunditur cum גֹּמֶר *Gomer*: sed differunt tum scripture: unum enim scribitur per ח, & alterum per ג; tum etiam capacitate. Gomer enim continet cibum viri die uno, sed Chomer onus

asini: nam **חומר** *Chomer* nomen habet à **חמר** *asino*. Deinde Chomer est onus asini vel muli gravissimum: continet enim triginta sata, sive decem Ephas, uti docetur *Ezech. 45: 11. Ephâ & Bath mensura unius esto, ut capiat decimam Chomeris Bathus & decimam Chomeris Ephâ*. Ergo Chomer est mensura decuplo major Ephâ, & duplo major Lethecho; & per consequens continet 4320. ova. Hujus meminit Scriptura *Levit. 27: 16. Num. 11: 32. Hof. 3: 2. & Jes. 5: 10.* ubi Jesaias famem extremam Israelitis interminaturus, ait, futurum, ut ne decimam sementis partem ex agro sint collecturi: *Qui seminat Chomerum, metet Epham*.

VIII. Septima & ultima V. T. mensura est **כור** *Corus*, quæ propriè est aridorum, sed bis de liquidis sumitur, uti postea docebimus. Corus est planè ejusdem quantitatis cum Chomer præcedente, uti probatur *Ezechiel. cap. 45: 14*. Sic etiam testatur Buxtorfius in *Lex. Hebr. Rad. חמר*, & Kimchi, *Chomer est idem quod Corus, capitque decem Ephas, & triginta Seas*. Grepfius pag. 104. citante Hottingero in *Cippis Hebr.* etiam nullam mensuræ differentiam inter Chomerem & Corum interesse ait: *Hoc tamen interest quod Chomer est vox antiquior, & Hebrais usitator. Corus autem, quem Hebrai Cor dicunt, vox non perinde antiqua videtur, nec ita Hebrais usitata. Non enim vel in Mosis libris, vel apud Prophetas reperitur, præterquam apud Ezechielem, Esram, & in libris Regum, ac Paralipomenon, & videtur ad Hebræos ab externis pervenisse, quibus, ut apparet, magis usitata, quàm Hebrais fuit.* Hottingero videtur vox Cor à Babyloniis vel Aegyptiis profecta. Ut ut sit, saltem est ejusdem quantitatis cum Chomer, continetque 4320. ova.

IX. Videamus jam mensuras aridorum usitatas in Novo T. quæ præcipuè sunt tres. Prima est **Χοenix** *Chœnix*, cujus fit mentio *Apoc. 6: 6. Et audivi vocem inter illa quatuor animalia dicentem, Chœnix tritici denario, & tres Chœnices hordei denario.* Chœnix denotat talem mensuram frumenti, quæ homini unico die ad vitam sustentandam sufficit. Vide supra sect. 3. Quot ova Chœnix præcisè contineat, non determinatur à Judæis. Est enim vox Græca, inter Græcos usitata, qui vasa secundum ova non solent numerare. Etiam Chœnix non ubique fuit eadem. In genere Chœnix vocatur quidem **ἡμεροτοφίς**, sed diurnum tritici demensum varium esse potuit pro varietate locorum & personarum; sunt etiam loca quædam, in quibus bibaciores, alia in quibus voraciores homines esse solent. Jacobus Capellus in *lib. de Mensuris Cubic. sect. 22.* ait, dari sex diversas Chœnicis mensuras, & in Apocalypsi intelligi minimam, quæ est bilibris, sive quæ duas libras Romanas pendet. Hinc in Glossis veteribus

ribus Χοῖνιζ vertitur bilibris, & Vetus Interpres locum Apocalypsis sic transfert: *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario.* Ut ut sit, Chœnix in Apocal. c. 6. v. 6. continet nostro iudicio duodecim ova.

X. Secunda mensura est Σάτον *satum*: ejus meminit Matthæus cap. 13. v. 33. Simile est regnum Cœlorum fermento, quod acceptum mulier indidit eis ἀλῶες σάτα τρία in farina sata tria. Σάτον Græcorum est idem quod סאה *Sea* Hebræorum, & continet 144. ova: ergo tria sata continent 432. ova, een *schechel*. Vide Sect. 4.

XI. Tertia mensura N. T. est Κόρ & Corus Luc. 16: 7. ἑκατὸν κόρας ὄτρε *Centum coros tritici.* Sed quia ea mensura est eadem cum Hebræorum כור *Cor*, Sectione 8. descriptâ, ideo hîc nihil addemus.

XII. Jam sequuntur mensuræ liquidorum Veteris & N. T. Prima Veteris T. mensura est לוג *Log*. Hieronymus eam vocem vertit per sextarium. Log continet sex ova. D. Kimchi ait: *Sea capit viginti quatuor Logos, Log sex ova.* Buxtorfius in *Lex. Hebr. R.* לוג ex libro Rad. Kimchi ita scribit: לוג *Sextarius est mensura liquidorum minima, vigesima quarta pars sea sive sati, sex ova continens.* Moses Levit. 14: 10. meminit mensuræ Log: *Die octavo accipito sextarium unum olei.* Sanatus à Leprà præter duos agnos, agnam, & tres decimas Ephæ similæ offerre tenebatur unum Log olei, h. e. unum sextarium, sive tantum quantum in 6. ovis continetur. Ergo Log continet mensuram 6. ovorum. Vide Munsteri Annotationes ad Levit. cap. 14.

XIII. Secunda mensura liquidorum est הין *Hin*, quæ est mensura duodecies major præcedente Log. D. Kimchi ait: *Hin capit 12. Logos, & Log 6. ova; ergo Hin continet 72. ova.* Idem probat Buxtorfius in *Lex. Hebr. R.* הין. Variis in locis S. Scriptura hujus mensuræ meminit, ut Levit. 19: 36. *Hin justus esto vobis.* Exod. 36: 24. *Accipe olei olivæ Hinem.* Per Hinem tantum olei intelligitur, quantum in 72. ovis continetur. Exod. 29: 40. fit mentio רביעית הין *quarta partis Hinis*, & Num. 28: 14. dimidii, tertiæ & quartæ partis Hinis: *De libaminibus eorum, dimidium Hinis esto in juvenum, tertiaque Hinis in arietem, & quarta Hinis vini in agnum.* Per dimidium intelliguntur 36. ova, per tertiam partem 24. ova, & per partem quartam 18. ova, h. e. tantum, quantum in tot ovis continetur.

XIV. Tertia V. T. mensura est בַּת *Bathus*, estque ejusdem capacitatis cum Ephæ, & continet 432. ova, Ezech. 45: 11. *Ephæ & Bath mensuræ unius esto.* Hieronymus in hunc locum ait: *Decima pars Cori in speciebus liquidis vocatur bathus.* Talmudici *Tract. Erubhin, fol. 14.* scribunt: Bath

Bath continuisse מִן שֵׁשׁ *tria sata, qua constituerunt Ephā, aridorum mensuram maximam.* 1 Reg. 6: 26. *Jes.* 5: 10. aliisque in locis ejus fit mentio. Bathus videtur fuisse duplex, *communis & sacer*: sacer videtur tertiam parte majoris fuisse capacitatis quā communis; ita ut tres vulgares non facerent nisi duos sacros: hoc inde colligimus; quia 2. *Chron. cap.* 4. v. 5. mare æneum Salomonis dicitur continuisse ter mille bathos, quum 1 Reg. 7: 26. dicatur solū continuisse bis mille bathos. Vel dicendum est, sicuti Interpretes Belgæ de impletionē communi explicant, in posteriori loco intelligi quomodo communiter impleri solebat: sed si planē usque ad summitem impleretur, tum continuisse ter mille bathos, sicuti scribitur 2 *Chron.* 4: 5.

XV. Quarta liquidorum mensura est כֹּר Corus. Hanc mensuram suprà sectione. 8. inter aridorum mensuras numeravimus: sed quia bis, scil. 1 Reg. 5: 11. & *vicies coros olei tusi*, & *Ezech.* 45: 14. etiam de liquidis sumitur; ideo ea mensura hīc breviter etiam erat numeranda. Est ejusdem capacitatis in liquidis, cujus est in aridis.

XVI. Mensuræ liquidorum Novi T. sunt præcipuè tres. Prima est Ξέστης *Xestes, Sextarius.* Marcus cap. 7. v. 4. ejus mentionem facit: *Tenant lotiones Ξεστών Sextariorum.* Continet secundū Interpretes Belgas sesquipintam. Convenit cum Log Hebræorum; ergo Xestes continet sex ova.

XVII. Secunda mensura N. T. est Μετρητής *Metreta, amphora Attica.* Ejus meminit Johannes in Euang. cap. 2. v. 6. *Erant ibi hydia lapidea sex posita secundum purificationem Judæorum, capientes singula metretas duas vel tres.* Quantum singulæ metretæ continebant? *Resp.* Singulæ metretæ secundū Interpretes Belgas continebant circiter 120. libras, sive totidem semipintas, h. e. 60. pintas. Alii dicunt eas fuisse ejusdem planē capacitatis cum mensuris Bath & Ephā, quarum singulæ continebant 432. ova.

XVIII. Tertia & ultima liquidorum N. T. mensura est Βάτος *Batus, Luc.* 16: 6. ἐκατὸν βάτης ὁλοῦς *Centum Batos olei.* Batus apud Græcos in N. T. est mensura tantæ capacitatis, quantæ est apud Hebræos in V. T. ideo contenti iis, quæ de Bato sectione 14. diximus, hic enumerationem mensurarum finiemus.

XIX. Supputationem capacitatis vasorum maluimus instituere more Judaico secundū ova, quā secundū pondera, quia omnia arida & liquida non sunt ejusdem ponderis, licet eadem maneat capacitas & ambitus vasis. Si, ex. gr. ferro, argento vel auro aliquod ex iis vasis impleveris,

veris, pondus erit multo majus, quàm si illud impleveris aquâ, vino aut oleo. Ex.gr. Sextarius Romanus plenus farinâ non ponderat nisi uncias 9. sed plenus oleo uncias 18. plenus melle uncias 30. stanno 150. plumbo uncias 233. plenus auro ponderat uncias 375. & sic deinceps.

XX. Ut omnium antecedentium vasorum quantitas uno quasi intuitu conspici possit, breviter summam eorum, quot singula vasa contineant, ordine enumerabimus.

Mensuræ Aridorum V. T.

1. Cabus continet ova	— 24.
2. Gomer	— — — 43.
3. Sea sive satum	— — — 144.
4. Ephā	— — — 432.
5. Lethēch	— — — 2160.
6. Chomer	— — — {
7. Corus	— — — 4320.

Mensuræ Aridorum N. T.

1. Chœnix continet ova.	— 12.
2. Σάτον Satum	— — — 144.
3. Κόρος Corus	— — — 4320.

Mensuræ Liquidorum V. T.

1. Log continet ova	— 6.
2. Hin	— — — 72.
3. Bathus	— — — 432.
4. Corus	— — — 4320.

Mensuræ Liquidorum N. T.

1. Xestes continet ova	— 6.
2. Metreta	— — — 432.
3. Βάτος Batus	— — — 4320.

DISSERTATIO TRIGESIMA SECUNDA,

D E

MENSURIS LINEARUM V. & N. T.

I. Mensuræ tredecim linearum V. & N. T. enumerantur.

II. אצבע digitus est mensura quatuor granorum.

III. שופה palmus est quatuor digitorum.

IV. זרת spithama est duodecim digitorum.

V. פְּעָמִים pedes. Pes est mensura 16. digitorum.

VI. צֶעֶד gressus, vel passus, qui est vel simplex, continens duos pedes cum dimidio, vel duplex 5. pedum.

VII. אַמָּה cubitus, qui est quadruplex.

VIII. קַנָּה calamus mensorius.

Ff

IX. חבל

IX. חבל funiculus. *Longitudo utriusque mensura est ignota.*

X. צמר jugum. *Jugera vinearum tantum terræ continent quantum par boum aut equorum potest arare.*

XI. ככרת ארץ exiguum spatium terræ.

XII. *Mensura Novi T. Στάδιον stadium*

continet passus duplices 125.

XIII. ὁδὸς σαββαθα via Sabbathi est mille passuum majorum, sive geminorum.

XIV. μίλιον milliare convenit cum itinere Sabbathi, continetque mille passus majores.

I.

Gimus de Mensuris Cubicis aridorum & liquidorum, jam sequuntur Mensuræ Linearum sive Intervallorum, quibus rerum diversis locis sitarum distantias metimur: eæ sunt in Veteri T. hæ sequentes, 1. אַצבע digitus. 2. טפח & טופח palmus. 3. אַרְתַּ spithama. 4. פַּעַמִּים pedes. 5. צֶעַד gressus, passus. 6. אַמָּה cubitus. 7. קֶנֶה funis, funiculus. 8. חֲבֵל calamus mensurius. 9. צִמְרֵי יֶגֶר Jugera vinearum. 10. כִּכְרֵת milliare. In Novo T. sunt. 1. Στάδιον & Στάδιον stadium. 2. ὁδὸς σαββαθα via sive iter Sabbathi. 3. Μίλιον milliare. De singulis ordine agemus. Sicuti in Mensuris Cubicis à minimis vasibus inchoavimus; sic etiam in Mensuris Linearum à minimis longitudinibus initium ducemus. Granum quidem est primum & minimum elementum, in quod ultimò subdividi solent mensurarum ac linearum sectiones; sed quia granum inter mensuras in S. Scriptura non numeratur, ideo pergitur ad digitum.

II. Prima mensura longitudinis sive latitudinis, cujus in Veteri T. fit mentio, est אַצבע Etsbang, digitus, & continet quatuor grana, estque decima sexta pars pedis: sed כֶּהֱן Bohen, pollex, est duodecima pars pedis, & sic tres pollices conficiunt quatuor digitos, & quatuor digiti tres pollices. Digiti, ut mensuræ, fit mentio *Jeremia cap. 52. v. 21.* ubi densitas columnæ dicitur fuisse quatuor digitorum.

III. Secunda mensura est טפח vel טופח Topach, palmus, qui est quarta pars pedis, continetque quatuor digitos sive tres pollices; ejus fit mentio 1 Reg. 7: 26. *Crassitudo maris fusi erat palmus*, h. e. palmaris. In Plurali dicitur טַפְחוֹת, Psal. 39: 6. *Palmos vel Palmorum*, h. e. palmares *dedisti dies meos*, h. e. paucissimos: nam immediate additur וְחֲלִי נִגְרַךְ *Et vitale ævum meum est quasi non esset coram te.* Moses Exod. 25: 25. meminit טופח Topach; Clausura mensuræ erit טופח palmi. Buxtorfius in Lex. Hebr. ait: *Palmus est mensura quatuor digitorum conjunctorum.*

IV. Tertia mensura est אַרְתַּ Seret, spithama. Vocatur aliàs palmus.

ma-

major, cùm præcedens vocetur palmus minor. Spithama est mensura constans tribus palmis minoribus, duodecim digitis, sive novem pollicibus. Ab Hebræis definitur, *Dimidia cubiti sex palmis constantis pars*. Buxtorfius in Lex. Hebr. Rad. ורת ait: ורת Spithama est mensura digitorum extensorum, continens dimidium cubiti majoris sive sacri, qui constabat sex palmis: unde spithama fuit trium palmorum, sive duodecim digitorum, uti notat Kimchi in libro Radicum. Habetur hæc vox Exod. 28: 16. & 39: 9. ורת ארכו Spithama longitudo ejus. 1 Sam. 17: 4. Altitudo Goliathi erat sex cubitorum cum spithamâ. Jesaïæ cap. 40: 12. Quis mensus est pugillo suo aquas, & cælos spithamâ expendit? Et Ezech. 43: 13. &c. Spithama ergo continet spatium, quod est inter digitos extensos, à pollice scil. usque ad extremitatem digiti minimi.

V. Quarta mensura est פַּעַם, in plur. פַּעַמִּים Pehamim, pedes. Ezech. 41: 6. פַּעַמִּים שְׁלִשִּׁים Triginta pedum: sic explicat R. Kimchi: alii tamen explicant per triginta vicibus: nam vox utrumque significat. Pes continet sexdecim digitos, sive duodecim pollices.

VI. Quinta mensura est צֶעֶר Tzahad, gressus, passus. 2 Sam. 6: 13. Erat autem quum progressi essent portantes arcam Jehovæ sex gressibus, ut sacrificaret boves, &c. Passus est duplex, simplex scil. vel duplex, h. e. Geometricus. Passus simplex communiter continet binos pedes & semissem: sed passus duplex sive Geometricus comprehendit quinque pedes. Sunt nonnulli qui vocem passus in loco citato, apud Samuelem explicant de stadiis.

VII. Sexta mensura est אַמָּה Amma, cubitus. Vox cubiti quadrifariam apud Auctores sumitur.

1. Est cubitus communis, qui continet spatium à medio brachii usque ad extremos digitos, continetque longitudinem sesquipedis: ejus meminit Textus sacer 2 Chron. 3: 15. Fecit columnas duas cubitorum tricenūm quinūm longitudinis.

2. Est cubitus sacer adhiberi solitus in ædificiis sacris, scil. Tabernaculi, Templi, &c. estque duplo major superiori, & continet longitudinem trium pedum: ejus fit mentio 1. Reg. 7: 15. Formavit duas columnas aneas, octodecim cubitorum erat altitudo columna unius. In priori loco columnæ dicuntur fuisse 35. cubitorum, scil. communium: addatur altitudo basis, quæ unius cubiti fuit: ergo altitudo fuit 36. cubitorum. In posteriori verò loco columnæ dicuntur tantum fuisse 18. cubitorum, scil. sacrorum: quia sacri sunt duplo majores communibus.

3. Est cubitus *Regis*, qui vulgò tribus digitis statuitur esse longior communi cubito. De talibus cubitis sumuntur verba *Deut.* 3: 11. Ubi longitudo lecti Regis Ogh dicitur fuisse novem cubitorum, & latitudo ejus quatuor cubitorum באמה א"ש in cubito viri. Syrus vertit, *In cubito gigantum*; Onkelos באמה מלך *In cubito regis*; eodem modo etiam transfert Versio Arabica. Hinc apparet quod etiam fuerit cubitus regis.

4. Est cubitus *Geometricus*, qui continet sex cubitos communes, sive tres sacros: hujus fit mentio *Genes.* 6: 15. Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ; quinquaginta cubitorum latitudo; & triginta cubitorum altitudo ejus. Quod de Geometricis cubitis structura arcæ sit intelligenda, videntur novæ nostræ Versionis Belgicæ Interpretes in notis etiam approbare.

VIII. Septima mensura est קנה Kaneh, *calamus mensurius*. *Ezech.* 42: 16. Mensus est plagam Orientalem בקנה חמרר calamo mensuræ, h. e. menfario, quingentorum cubitorum calamis, calamo mensura circumquaque. Quantæ longitudinis fuit Kaneh? Jonathan in *Ezech.* 40: 5. ait כרחק כנהון שית אטון באמתה דהיא אמה ופסך *Ex quibus unus erat sex cubitorum in cubito qui est cubitus & palmus*. Jacobus Capellus in libro de mensuris intervallorum sect. 14 ait: *Hebraeorum Canna constat sex medianis Hebraeorum cubitis, pedibus novem, sive pollicibus Hebraeorum centum & octo*. Usus hujus mensuræ fuit metiri ædificia. Pro tali mensura etiam usurpatur *Apoc.* 21: 15. Qui loquebatur mecum habebat κάλαμον χερσῶν calamum aureum, ut metiretur civitatem, & portas ejus & murum ejus.

IX. Octava mensura est חבל Chebbel, *funis, funiculus*. 2 Sam. 8. v. 2. Metiebatur eos funiculo. Longitudo funiculi est ignota: usus primarius funiculi fuit metiri terram: hinc metonymicè est pars, portio hereditatis, quæ funiculis mensuriis dividebatur. *Deut.* 32: 9. *Jacob funiculus possessionis ejus*.

X. Nonæ mensuræ fit mentio *Jes.* 5: 10. ubi Propheta ait, quod decem כרם זכדי jugera vinearum redderent bathum unicum. Quantum terræ intelligitur per jugerum vineæ? Resp. Tantum quantum par boum aut equorum uno die arare potest. Latini hoc spatium vocant Jugum, & Hebræi זמר Tzemed. Sed pensum istud diurnum potest esse varium, prout equi vel boves segnes sunt aut impigri; prout etiam terra levior est, aut subacta difficilior.

XI. Decimæ mensuræ meminit S. Scriptura 2 Reg. 5: 19. Et abiit ab ערץ כנרת Bethel, & *Genes.* 35: 16. Et profecti sunt de Bethel,

Bethel, & erat adhuc כְּבֶרֶת הָאָרֶץ exiguum spatium terræ, ad veniendum in Ephrath. Syrus vertit: *Itinere quasi stadii terra.* Arabica Versio habet: *Re-sabat illis milliare ex itinere.* Onkelos paulò aliter transfert; וְהָיָה עֵד כְּרֹב אֶרֶץ Et cum adhuc esset spatium terræ. R. Salomo scribit *Gen. 48: 7.* esse mensuram terræ bis mille passuum, scil. minorum, quale erat iter Sabbathi. Kimchi in *libro Radicum* putat כְּבֶרֶת esse servile, & thema esse כְּבֶרֶת ac significare spatium viæ, quantum homo conficit à mane usque ad pastum. *Vide Buxt. Lex. Hebr. R. כְּבֶרֶת.* R. Schadia, & ipse R. David Kimchi in *2 Reg. 5: 19.* interpretantur per Mil. Ut ut sit כְּבֶרֶת הָאָרֶץ Cibrath haaretz videtur esse tale spatium, quantum proficiscendo communiter absoluitur sine mora.

XII. Sequuntur mensuræ intervallorum Novi T. quarum prima est Σταδίου sive Σταδίων Stadium, quam vocem nonnulli sic nominatam volunt σταδὸν τῆς σάββετῃ à stando; quia Hercules tantum spatium currendo absolvebat antequam subsisteret. Geometræ stadium communiter definiunt per *Cursum equi.* In genere stadium est mensura constans centum & viginti quinque passibus. Sed quales passus hîc intelliguntur? Maximi, quorum singuli continent spatium quinque pedum. Et quater mille tales passus faciunt milliare Germanicum, qualia quindecim respondent gradui in globo. Ergo triginta duo stadia faciunt milliare Germanicum. Vicus igitur Emmaus, cujus Lucas *cap. 24. v. 13.* mentionem facit, distans Hierosolymâ sexaginta stadiis, ferè distabat duobus milliariis Germanicis. Et urbs Bethania *Joh. 11: 18.* distans Hierosolymâ quindecim stadiis, distabat ferè dimidio milliari.

XIII. Secunda mensura Novi T. est ὁδὸς Σαββάτου Via Sabbathi, cujus meminit Lucas *Act. 1: 12.* *Tunc reversi sunt in Hierusalem à monte vocato Oliveti, qui est prope Hierusalem, οὐκ ἔχον ὁδὸν Sabbathi habens iter.*

Quæritur; Quot passus & stadia continet iter Sabbathi?

Resp. 1. Omnes Judæi uno consensu docent iter Sabbathi fuisse bis mille passuum minorum sive talium, quorum singuli continent duos pedes & dimidium; vel mille passuum majorum, quorum singuli continent pedes quinque. 2. Iter Sabbathi definitur communiter septem sive octo stadiis. Syrus Interpres ita ferè determinat, cum transfert; *Et distat ab ea circiter septem stadiis.*

Porrò quæritur; Unde nata est origo itineris Sabbathi?

Resp. *Exod. 16: 29.* mandat Deus, ut quisque maneret in loco suo, & interdicit, ne ullus exiret è loco suo die septimo: sed *Levitic. 23: 3.* habe-

tur: *Die septimo erit Sabbathum cessationis, & convocatio sancta.* Ergo si debuerint adire locum sacrum, etiam debuerunt exire è loco suo. Judæi hoc dubium determinarunt, & statuerunt sibi licere facere iter Sabbathi, quod intra semi-horam absolvere poterant. Ergo Judæi putarunt sibi licuisse sine violatione Sabbathi iter unius semi-horæ absolvere. Sed Judæi videntes hoc spatium esse nimis parvum, ideo ob עירוב התחומין *Commixtionem terminorum* illud per alios 2000. passus prolongarunt. Vide de illa commixtione infra in Spicilegio cap. 22.

XIV. Tertia & ultima mensura Novi T. est Μίλιον *Milliare*. Matth. 5: 41. *Et quicumque te angariaverit μίλιον ἑνὶ milliare unum, abi cum eo duo.* Hic procul dubio intelligitur milliare Hebraicum.

Quæritur; Quot passus majores, quorum singuli constant quinque pedibus, contineat milliare?

Resp. Mille: à millenario enim numero milliare nomen habet. Milliare ergo Hebraicum fuit ejusdem longitudinis, cujus fuit iter Sabbathi.

Ut quantitas plerarumque mensurarum antecedentium facilius memoriæ imprimatur, adjiciemus hîc quosdam versus memoriæ juvandæ causa:

Quatuor ex granis digitus componitur unus.
Est quater in palmo digitus, quater in pede palmus,
Quinque pedes passum faciunt; passus quoque centum
Viginti quinque & stadium dant; sed milliare
Octo facit stadia; & duplatum dat tibi leuca.

DISSERTATIO TRIGESIMA TERTIA,

Quæ est pars prima

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Die, Horâ, Hebdomadâ & Mense.

I. <i>Mensuræ temporis sunt dies, hora, hebdomada, mensis, annus, Sabbathum, Festum Noviluniorum, Pa-</i>	<i>schatis, Pentecostes, Tabernaculorum, &c.</i> II. <i>Dies est naturalis 24. horarum, vel</i>

vel artificialis 12. horarum.

III. *Dies naturalis est vel civilis, incipiens ab ortu solis; vel facer, incipiens ab occasu solis.*

IV. *Dies artificialis dividitur in quatuor quadrantes diei.*

V. *Nox etiam dividitur in quatuor vigilias.*

VI. *Horæ sunt minores 12. in die; majores & horæ precum. Judei suppu-*

tant horas à tempore matutino.

Horæ precum sunt tres. Prima est hora tertia Judaica, secunda est sexta & tertia est hora nona.

VII. *Hebdomada est ordinaria 7. dierum, vel extraordinaria 7. annorum.*

VIII. *Menses sunt solares Christianorum, vel lunares Judæorum.*

Nomina mensium Hebraicis & Chaldaicis nominibus nominantur.

I. Gimus de Mensuris Capacitatis & Intervallorum, jam deinceps Mensuræ Temporum, quarum in Veteri & Novo T. fit mentio, ordine occurrunt enumerandæ: suntque hæ sequentes. 1. Dies. 2. Hora. 3. Hebdomada. 4. Mensis. 5. Annus. 6. Festa; eaque sunt vel sæpius in anno recurrentia, vel anniversaria, vel stativa, sive post aliquot annos demum recurrentia.

Festa sæpius in anno recurrentia sunt 1. Sabbathum. 2. Festum Noviluniorum.

Festa anniversaria sunt 1. Festum Paschatis. 2. Pentecostes 3. Tabernaculorum 4. Expiationis. 5. Purim. 6. Festum Encæniorum sive consecrationis.

Festa post aliquot annos recurrentia sunt. 1. Annus septimus sive Sabbathicus, vulgò *annus semita*, h. e. annus dimissionis dictus. 2. Annus quinquagesimus sive Jubilæus. De singulis ordine agemus.

II. Prima mensura, cujus meminit S. Scriptura, est *Dies*; qui est vel *Naturalis*, continens diem & noctum, sive viginti quatuor horarum spatium, quod unâ fit cœli circumgyratione: ex. gr. cum statuimus annum absolvi diebus 365. tum loquimur inclusivè includendo etiam noctes: vel dies est *Artificialis*, qui ab ortu Solis usque ad occasum ejus in intermedio tempore definitur, quo Sol nostrum hæmisphærium illustrat, cui ex oppositione respondet nox, dum Sol infra horizontem sese occultat. Huc respexit Moses Gen. 1: 5. *Appellans lucem diem, & tenebras noctem.* Talis dies continet duodecim horas: sic loquitur Johannes in Evangelio cap. 11: 9. *Nonne sunt duodecim horæ diei?* scil. artificialis.

III. *Dies Naturalis* viginti quatuor horarum est iterum duplex, vel *Civilis* destinatus operibus civilibus, qui incipit ab ortu solis & durat usque ad ortum solis diei sequentis: ita metiuntur diem Babylonii. Mattheus

thæus ejus etiam meminit in Euang. cap. 28. v. 1. *Extremo autem Sabbatho, quum lucefceret in primum diem Hebdomadis.*

Vel dies naturalis est Sacer destinatus exercitiis sacris, qui incipit à solis occasu usque ad solis occasum diei sequentis. Tali modo Athenienses, Galli veteres & Judæi dies suos inchoarunt. De Gallis C. Cæsar lib. 6. Comment. belli Gall. ait: *Dies natales, & mensium & annorum initia sic observant ut noctem dies subsequatur.* Moses Genes. 1: 6. ait: *Factum est vespere & mane dies unus.* Similiter omnia festa, ut & Sabbathum initium sumunt à vespere; Levit. 23: 5. *Inter duas vespervas, Pascha est Jehovah.* Hinc Judæi circiter circa horam sextam diei Veneris Sabbathum suum incipiunt. Romani & Ægyptii ab his discreparunt supputando dies à mediâ nocte ad proximè sequentem mediam noctem.

IV. Dies *Artificialis* rursum dividitur in quatuor quadrantes, quorum singuli à primâ exordii horâ nomen acceperunt. *Primus* quadrans continebat sub se tres primas diei horas, & totus vocabatur *hora prima*. *Secundus* tres sequentes horas, & ad meridiem usque sese extendebat, & appellabatur *hora tertia*. *Tertius* incipiebat à sextâ, h. e. à nostrâ duodecimâ, & durabat usque ad horam nonam, sive ad nostram tertiam pomeridianam, & vocabatur *hora sexta*. *Quartus* diei quadrans reliquas diei horas à nostrâ tertiâ usque ad nostram sextam in se continebat, simulque pausam & finem diei indicabat, & dicebatur *hora nona*. Hanc quadruplicem diei partitionem ferè legimus in Parabola Matt. 20: 2, 3, 4, 5, 6. ubi paterfamilias exiit ad conducendos operarios, quos mitteret in vineam. Hic dicitur exiisse *primâ luce*, circa *horam tertiam*, circa *horam sextam*, & *nonam*, ubi quatuor diei quadrantes indicantur. Alii tamen per *primam lucem* intelligunt ultimum quadrantem noctis; per horam verò undecimam *versu* 6. quartum quadrantem; & sic supputatio paulò aliter esset instituenda: quia singuli ferè quadrantes nomen accepissent à fine horæ, quâ quadrans finitur. Vide *Thummium de Festis*.

V. *Nox* similiter dividitur in quatuor quadrantes, qui vulgò vigilæ nominantur, & singulæ durant tres horas. Prima vocatur *Caput vigiliarum*, & incipit ab hora nostra sexta, ac durat usque ad horam nostram nonam. Thren. 2: 19. *Surge, vociferare de nocte in principio vigiliarum.* Secunda vocatur media vigilia, quia durat usque ad mediam noctem, Jud. 7: 19. *Adveniens Gidbon ad extremitatem castrorum principio vigiliæ media.* Tertia vigilia incipit à media nocte, & desinit in horam nostram tertiam nocturnam, Luc. 12: 38. *Si venerit in secunda vigilia, & si venerit in tertia vigilia.* Quarta denique vigilia durat usque ad horam nostram sextam matuti-

utinam; & vocatur vigilia matutina, Exod. 14: 24. *Fuit autem in vigilia matutina, quum prospectavit Jehova ad castra, & Matt. 14: 25. Quartâ autem noctis vigiliâ abiit ad eos Jesus.* Hæ quatuor vigiliæ adhuc aliis nominibus denominantur: prima vocatur ὀψὲς, secunda μεσσηνικιον, tertia ἀλεξπεγοφωρία, & quarta πῆμα; ut Marc. 13: 35. *Nescitis quando dominus domus veniet, vespere, an mediâ nocte, an in gallicinio, an mane.* Vide Godwyn in Mose & Aarone lib. 3.

VI. Secunda temporis mensura sunt *Horæ*, quæ possunt esse triplices, 1. *Minores*, quales sunt duodecim in die, *Joh. 11: 9.* 2. *Majores*, quales sunt quatuor in die secundum quatuor quadrantes, quorum supra facta est mentio. 3. *Hora precum.* Horæ minores supputantur à manè usque in vespem, non verò à meridie aut mediâ nocte, sicuti apud nos more Romano fieri solet. Hinc Judæorum hora prima est quæ nobis est septima, tertia quæ nobis est nona, & sexta quæ nobis est duodecima, & sic deinceps. Idem est iudicium de horis nocturnis. Ex. gr. Quando *Matth. 27: 45.* dicuntur fuisse tenebræ ab horâ sexta usque ad horam nonam, h. e. more Romano & secundum nostram supputationem à duodecimâ usque ad tertiam.

Horæ precum, quæ etiam horæ templi vocantur, fuerunt tres secundum tres temporis differentias: prima hora precum est hora tertia Judaica, secunda est hora sexta, & tertia est hora nona. Prima hora precum dicitur esse instituta per Abrahamum, secunda per Isaacum, & tertia per Jacobum. *Vide Drus. in Præterit. ad Act. 3: 1.* Tribus illis temporibus etiam David preces suas recitavit, *Psal. 55: 18. Vespere, & manè & meridie meditabar & fremebam, & audivit vocem meam. Act. 2: 15. Horâ tertiâ descendit Spiritus S. supra Apostolos. Petrus Act. 10: 9. ascendit in solarium, ut oraret, circa horam sextam. Petrus verò & Johannes Act. 3: 1. simul ascendebant in templum sub horam precationis nonam.*

Ex hâc horarum distinctione illustrari possunt verba Marci cap. 15. *vers. 25. Erat hora tertia quando crucifixerunt eum; & Johannis cap. 19. vers. 14. Erat parasceve Paschæ, hora verò quasi sexta.* Marcus dicit Christum fuisse crucifixum horâ tertiâ, & Johannes ait Christum demum horâ sextâ fuisse educatum coram Judæis, & tum nondum à Pilato fuisse condemnatum. Multi per horam tertiam apud Marcum intelligunt secundum quadrantem, qui continet nostram horam 10. 11. & 12. quæ ultima hora convenit cum hora sexta Judæorum, & Johannes dicit circa horam sextam. Vide alias explicationes in Annot. Belg. ad *Joh. 19: 14.*

VII. Tertia mensura temporis est *hebdomada*, quæ est duplex, ordinaria,

naria, constans septem diebus, aliàs vocata *hebdomada diaria*, sive *hebdomada dierum*; vel *extraordinaria*, constans septem annis, aliàs nominata *hebdomada annalis* sive *hebdomada annorum*. Prioris hebdomadæ fit mentio *Matt. 28: 1. Quum* *lucesceret in primum diem hebdomadis*. Et *Levitic. 23: 15.* dicuntur inter Pascha & Pentecosten esse septem septimanæ integræ. Posterioris meminit Moyses in materia de jubilæo, *Levit. 25: 8. Numerabis tibi septem septimanas annorum, septem annos septem vicibus, ita ut tempus septem septimanarum annorum sint tibi quadraginta novem anni: & Daniel cap. 9: 24. Hebdomada septuaginta decise sunt super populum tuum*, h. e. anni 490. decisi sunt super populum. Supputabatur olim à Judæis septimana, non ita ut ejus prima, secunda, tertia dies appellaretur dies Lunæ, Martis, Mercurii, &c. sed prima Sabbathi, secunda Sabbathi, &c. h. e. prima à Sabbatho, & sic deinceps.

V III. Quarta temporis mensura sunt *Menses*, qui fuerunt *Solares* vel *Lunares*. Judæi ab initio ante exitum ex Ægypto supputarunt menses secundum cursum solis, & sic cuilibet mensi assignarunt 30. dies, quod probatur ex collatione Textuum quorundam de diluvio aquarum, *Gen. 7: 11. Decimo septimo die mensis secundi diffiderunt se omnes fontes abyssi magna*, & *cap. 8. vers. 4. Arca requievit die decimo septimo mensis septimi*, ubi intercessit spatium quinque mensium solarium, qui 150. dies constituunt; totidem etiam diebus aquæ prævaluerunt super terram, *Gen. 7: 24.* Ex quibus apparet singulos menses 30. dies continuissè.

Post exitum ex Ægypto magis ad cursum lunæ quàm ad cursum solis attenderunt. Quare? Quia Deus festum Noviluniorum observari jussit: ideo secundum cursum lunæ menses suos, quos lunares vocabant, supputarunt. Menses lunares quot continent dies apud Judæos? Alternatim 30. vel 29. dies. Priores menses continentes 30. dies vocabantur *Menses מלאים pleni*, quia 30. integros dies comprehendebant; posteriores verò nominabantur *Menses חסרים cavi* ob defectum unius diei. Ergo annus constans duodecim mensibus lunaribus tantum in se continet 354. dies.

Hinc *quæritur*; Quum in anno lunari, applicato ad annum solare, constantem 365. diebus, deficiant circiter undecim dies; Quomodo annus lunaris ad annum solare à Judæis applicari possit?

Resp. Judæi, quamprimum numerus ille dierum, horarum & scrupulorum in mensem excrevit, mensibus lunaribus duodenis, tricenis undetricenisque diebus alternantibus, adjecerunt secundo aut tertio anno mensem decimum tertium, quem *intercalarem* vocarunt; sicuti nos quarti cujuslibet anni intercalaris mensi Februario unicum diem adjicere solemus.

mus.

mus. Et quia illum mensem decimum tertium ultimo *mensi Adar*, h. e. Februario, subjunxerunt, ideo cum vocarunt *Veadar*, h. e. *Et Adar*, quasi *Adar iteratus*.

Nomina mensium diversis temporibus fuerunt diversa. Hebræi ab initio menses nominarunt per *primum*, *secundum*, *tertium*, &c. At progressu temporis ante captivitatem Babylonicam quatuor mensibus Hebraica imposuerunt nomina, scil. *primo*, *secundo*, *septimo* & *octavo*. Primum vocarunt *אֶתְנִים* *Ethanim* 1 Reg. 8: 2. qui respectu anni sacri, incipientis à Martio, vocatur mensis septimus. Secundum *בּוּל* *Bul*, 1 Reg. 6: 38. Septimum *אֲבִיב* *Abib*, Exod. 13: 4. Octavum denique *סִיף* *Sif*, 1 Reg. 6: 1.

Tempore captivitatis Babyl. & deinceps, Judæi, relicto patrio lare & linguâ, cum Chaldæis Chaldaizantes, quatuor dictis mensibus, ut & reliquis Chaldæica imposuerunt nomina, appellitantes *Abib* mensem *primum* anni sacri *נִסָּן* *Nisan*, Esth. 3: 7. qui ferè nostro Martio respondet. 2. *אִיָּר* *Ijar*, qui antea *Sif* dictus fuit. 3. *סִיָּן* *Sivan*, Esth. 8: 8. 4. *תַּמְמוּס* *Tammus*. 5. *אֶבֶן* *Abh*. 6. *אֱלוּל* *Elul* Neh. 6: 15. 7. *תִּשְׁרִי* *Tischri*, olim *Ethanim*. 8. *כֶּסֶּלֻ* *Kesleu*, Zach. 7: 1. 10. *תֵּבֶט* *Tebbet*. 11. *שֶׁבַט* *Schebhat*, Zach. 1: 7. 12. *אֲדָר* *Adar*, Esth. 3: 7. 13. In anno intercalari, qui *וְאֲדָר* *Veadar* nominatur. In sequenti dissertatione de anno & de quatuor ejus intiis agemus, ut & de variâ mensium appellatione, quare mensis primus aliquando vocetur mensis septimus, & sic deinceps.

DISSERTATIO TRIGESIMA QUARTA,

Quæ est pars secunda

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie.

De Anno & Sabbatho Judaico.

I. Judæi annos Civiles incipiunt à Kalendis Tisri Septembris. Anni Judæorum facile ad annos Christianorum	reduci possunt addendo 140. Sed annos Sacros inchoant à Nisan Martio.
Gg 2	II. Tal-

- II. Talmudistæ numerant quatuor initia annorum,
 III. Festum tubarum primo die novi anni celebratur secundum legem Dei.
 IV. Judæi aliud festum novi anni instituerunt.
 I. 2. Vox Sabbathi variis modis sumitur in S. Scriptura.
 3. Sabbathum à Judæis superstitiosè

colitur, & secundum leges Judaicas tali modo est colendum; quod variis textibus ex Misna allatis probatur.

Mulieris accendentes lucernas Sabbathinas figura exhibetur; quæ etiam fusè explicatur.

Adhuc ex nonnullis capitibus Misne diversi textus Hebraicè & Latine proferruntur.

- I. Gimus de diebus, horis, hebdomadis & mensibus; sequitur ut de annis, eorumque initiis, & cæteris mensuris temporum agamus.

Primò quæritur. A quo mense & die Judæi annos suos supputarint?

Resp. 1. Ante captivitatem Ægyptiacam inchoarunt annos à novilunio mensis Tisri sive Septembris; tum quia sic jussit Dei verbum, uti apparet ex cap. 23. Exodi, versu 16. ubi Deus mandat *Solenmitatem collectionis celebrandam esse in exitu cujusque anni*; atqui collectio frugum illo circiter tempore fiebat; tum quia mundus æquinoctio autumnali ex sententiâ Judæorum dicitur creatus. Propterea Judæi ab initio hujus mensis Tisri annos creationis mundi solent supputare: ex. gr. Hoc anno Christianorum 1663. mundus dicitur secundum supputationem Judæorum stetit annos 5423. Unde apparet inter computum Judæorum & computum Christianorum esse discrimen circiter 190. annorum: nam Christiani à mundi creatione jam numerant annos 5612. Sed Judæi ut plurimum omisiss millenariis tantum solent centenarios, denarios & monadicos numeros supputare, additis his vocibus פ"ל abbreviatè, pro פ"ל קטן *secundum supputationem minorem.*

Si quis ex annis Judæorum velit investigare annos Christianorum, addat annis Judaicis supputationis minoris annos 1240. & statim invenietur qualis annus Christianorum per annos Judaicos intelligatur: ex. gr. Misna punctatum Amstelodami est editum anno 406. hoc est, anno Christianorum 1646. nam si hi anni 406. ad 1240. addantur, erunt anni 1646. Tali modo facillimè investigari potest quo anno liber aliquis Hebraicus sit impressus. Et quia Judæi credunt mundum hoc novilunio mensis Tisri, h. e. *Septembris*, esse creatum; ideo adhuc hodie Kalendaria sua ab hoc mense *Tisri* inchoare solent.

Resp. 2. Postquam Deus Israelitas è captivitate Ægyptiaca liberavit, aild

aliud præterea anni initium constituit, scil. mensem *Abib* sive *Nisan*, nostro Martio ferè respondentem, uti patet. ex *Exod.* 12: 2. *Hic mensis* (scil. *Nisan*, quo. eduxi vos è terrâ *Ægypti*) *vobis principium esto mensium, primus ille esto vobis inter menses cujusque anni.* Secundum hoc anni initium festa in Veteri T. supputantur; hinc Pascha dicitur celebrari mense primo, h.e. in *Nisan* sive in Martio, & festum Tabernaculorum mense septimo, h.e. in *Tisri* sive in Septembri, & sic cætera festa à *Nisan* sive Martio numerantur.

Quæritur; Quare Deus adhuc aliud initium anni instituerit?

Resp. Ob memoriam liberationis *Ægyptiacæ*, quam Deus hoc modo, constituendo aliud initium anni, voluit conservare. Similiter Christiani, ut perpetuâ recordatione liberationem à peccatis per mortem Christi impetratam recolerent, aram annorum à nativitate Christi exorſi fuerunt.

II. *Secundò quæritur.* Annon fuerint plura initia annorum usitata inter Judæos, quàm hæc duo?

Resp. Talmudistæ in *Misna*, Tractatu *ראש השנה* de principio anni, cap. 1. sect. 1. quatuor initia annorum constituunt, cum ajunt: *ארבעה ראשי שנים הם. באחד בניסן ראש השנה למלכים. ולרגלים. באחד באדר ראש השנה למעשר בהמה. ר' אליעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטעה ולירקות. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי. בית הלל ולירקות. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי. בית הלל ולירקות. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי. בית הלל ולירקות.* *Quatuor sunt principia anni; primâ die mensis Nisan* (h.e. Martii) *est novus annus Regum & Fessorum: primâ die Elul* (h.e. Augusti) *est novus annus Decimandi pecoris. Rabbi Elieser tamen & Rabbi Schimeon dicunt, primâ die Tisri. Primâ die Tisri* (h.e. Septembris) *est novus annus Annorum, Anni dimissionis, Jubilai, Plantationis Arborum & Herbarum: prima die Schebhat* (h.e. Januarii) *est novus annus Arborum secundum sententiam domus Schammai: sed domus Hillel dicit decimo quinto die ejus mensis.* Hæc breviter sic sunt explicanda.

Annus Regum erat talis annus, à quo Judæi supputabant annos regni regum suorum: ex. gr. Si rex in Januario electus esset, in Martio incipiebat secundus annus regiminis.

Annus Fessorum etiam incipiebat in Martio: ex. gr. Pascha celebratur in Martio: ergo celebratur primo mense anni; festum Tabernaculorum septimo, ergo in Septembri, &c.

Annus decimandi pecoris incipiebat in novilunio Augusti: quia Judæi ab hoc novilunio numerabant annos & menses, quibus novum pecus natum erat, ut decimas ritè darent.

Annus Annorum est à creatione mundi.

Annus dimissionis est septimus annus quietis, quo agri & vineæ quiescebant.

Annus Jubilai est quinquagesimus annus, quo possessiones ad dominos redibant, & servi Hebræi manumittebantur, *Levit.* 25.

Annus plantationis Arborum & Herbarum est annus, à quo supputabant tempus, quo teneræ arbores & herbæ plantatæ fuerant, ut annum impuritatis ritè numerare possent: nam arbor per tres annos immunda censebatur, *Lev.* 19.

Annus Arborum erat primo, vel decimo quinto die mensis Januarii: nam prout arbores ante vel post hunc diem germinabant, fructuum usus concedebatur vel interdicebatur. *Vide plurā in Synag. Buxt. cap.* 17.

Hinc jam faciliè responderi potest ad quæstionem quā *queritur*; Quare idem mensis, ex.gr. Tisri, 1 *Reg.* 8: 2. Ethaniam dictus, vocetur ibidem mensis septimus, quum aliàs semper à Judæis vocetur mensis primus?

Resp. Mensis Tisri (*September*) appellatur mensis septimus respectu anni sacri incipientis à Martio: sed vocatur mensis primus respectu anni civilis, sive anni qui à creatione mundi incipit. Similis conciliatio in cæteris mensibus institui potest.

III. Primo die novi anni, secundum legem Dei, celebrandum fuit festum *Tubarum* sive *buccina* & *clangoris* dictum; eò quod hoc die audiretur tubarum sonitus & clangor. De hoc festo legitur *Lev.* 23: 24, 25. *Mense septimo, prima die mensis erit vobis Sabbathum memoriale clangentibus tubis. Omne opus servile non facietis in eo, &c.* Sic *Numer.* 29: 1. *Mensis septimi prima dies sancta vobis erit, omne opus servile non facietis in ea, quia dies clangoris & tubarum est. &c.*

Queritur; Quare Deus festum clangoris hoc tempore instituit?

Resp. 1. Rabbini nonnulli putant hoc festum esse institutum in *memoria liberati Isaaci ab immolatione*: & quod propterea cornu arietinum inflectur, quia aries profliens pro Isaaco immolatus fuit. Sed non est verosimile Deum propter unius hominis liberationem tale festum instituisse, & tot oblationes offerri voluisse.

2. Alii volunt hoc festum fuisse institutum ut populus Israeliticus sibi in memoriam revocaret gravia illa bella, gesta contra Abimelechitas & contra Ethnicos, utque simul admoneretur vitam nonnisi militiam esse.

3. Alii existimant Deum hoc festum primo die anni instituisse, quia in hoc mense numerantur plures festi dies, quàm in aliis mensibus; utque populus ad observationem reliquorum festorum tali medio redderetur attentior, & tubarum sonitu erga divina beneficia gratior. *Vide Thum-*

mium de Fests. Quomodo hoc festum à Judæis celebretur, quali cibo vescantur, quomodo sese ad hoc festum præparent, & sese pridie, ipsoque die festi gerant, multis describit *Buxtorfus in Synagoga cap. 24.* quæ propterea omitto.

IV. Præter hoc festum clangoris, adhuc aliud festum eodem die observandum decreverunt Judæi, scil. *Festum novi anni*, quod Deum nec auctorem nec suaforem habet. Sed ne planè hoc festum videretur esse supposititium, tradunt (utì videre est in *Medrach שוהר טוב*) Concilium Hierosolymitanum decrevisse, ut hoc die festum *novi anni* celebraretur. Etiam ajunt Deum hoc ipso tempore & die Senatam Angelorum congregasse, eisque mandasse ut in terra inquirerent, num sententia, de *novo anno* festivè celebrando, lata & pronunciata esset. Postquam Angeli perceperint hoc festum novi anni celebrari, idque Deo retulerint, mox Deum ipsum eodem die thronum ascendisse, & ad mundum judicandum confedissee. Hinc in *Talmude tractatu ראש השנה cap. i. p. 16.* statuunt Deum hoc die judicium celebrare, in quo aperiantur tres libri, quorum primus est *Impiorum*, qui tantum sceleratissimos homines continet; alter est *Iustorum*, cui inscripti sunt homines pii; tertius est *Mediocorum*, qui mediam viam incedentes, nec iustorum nec iniustorum cœtui sunt adscribendi. Primus liber vocatur *liber mortis*, & secundus *liber vitæ*; sed tertio cœtui dicunt *tempus dilationis* constitutum esse usque ad diem decimum ejusdem mensis, quo festum expiationis celebratur. Si à principio novi anni usque ad hunc decimum diem benè sese gerant, & veram agant pœnitentiam, benè sese res habet, & libro vitæ inscribuntur; sin verò mala opera bonis præponderent, tum ilico impiis annumerantur.

Quis non videt hæc omnia ita à Judæis effecta esse? Quis unquam de tribus talibus libris aliquid legit in Scriptura? Quis Delphicus Apollo Judæis manifestavit Deum ab initio anni thronum judicalem ascendere, & annuatim tale judicium de hominibus ferre? Per totum hunc mensem cornu arietinum instant, præcipuè ad obtundendum Satanam, ut perplexus reddatur, ita ut sui quasi oblitus, & extra se raptus, ignoret diem judicii, ne sistens se coram Deo, eos accusare possit. Sed ô diabolum simplicem & stupidum, qui tam faciliè obtundi possis! Siccine Judæi tibi aures obturant? Præterea ut sine timore hunc diem expectarent, solent eo die & aliquot diebus antè multas preces recitare: sed ut in orando sunt longiores & abundantiores, ita in precum suarum recitatione sunt volantiores & velociores, linguâ ita currente, blaterante & balbutiente, ut minime sensum, rariis syllabas, semper sonum, & nihil ultra per-

percipias. Multas alias ceremonias pridie novi anni observant, scilicet abeunt in cœmiterium, & Deum rogant, ut velit peccata condonare propter opera iustorum ibi sepultorum; capillos tondent, in balnea fese conferunt, ut loti & mundi sequenti die coram Deo comparere possint, &c. Ceteras ceremonias occasione festi novi anni celebrandas vide apud Buxtorfium in Synag. Jud. cap. 23. & apud Thummium.

DE SABBATHO.

JAm sequuntur festa, & primò ea quæ sæpius in anno recurrunt, ut Sabbathum & festum Noviluniorum. Vox *festi* descendit à verbo *feriari*, & idem ferè denotat quod apud Hebræos שבת *Sabbathum*, quies. Hinc festa, feriæ, solennitates & festivitates æquo gradu ambulant.

II. שבת *Sabbathum* descendens à verbo שבת *quiescere*, variis modis in S. Scripturâ usurpatur. 1. Pro septima die cujusvis Hebdomadæ supputatâ à creatione mundi, *Exod. 20: 10.* Eo die Deus ab operibus suis cessavit, eique propterea benedixit, *Gen. 2: 2.*

2. Pro omnibus festis à Deo institutis, etiamsi in septimum diem non incident, ut *Ezech. 20: 12, 13, 16.* In his etiam ab operibus servilibus cessare debebant uti ipso Sabbatho.

3. Totus quisque annus septimus etiam Sabbathum nominatur *Levit. 25: 4.* Anno septimo Sabbathum cessationis esto ipsi terræ: agrum tuum ne seminato, &c.

4. Festum expiationis, quod decimo die mensis Tisri celebrandum erat, vocatur Sabbathum, *Lev. 23: 32.* Sabbathum cessationis esto vobis quo affligatis animas vestras.

5. Sabbathum sumitur pro totâ Hebdomadâ, *Lev. 23: 15.* Deus jubet numerare à Paschate usque ad Pentecosten septem Sabbatha, h. e. septem Hebdomadas. Nos jam primo modo de Sabbatho Judaico agemus.

Ex varia hujus vocis Sabbathi significatione apparet loca illa Veteris vel N. T. de Sabbatho agentia, non statim de Sabbatho strictè sumto, h. e. de septimo quovis die esse intelligenda, uti *Coloss. 2: 16.* & in aliis locis: *Ne quis vos damnet ob cibum vel potum, aut respectu festi, aut Novilunii aut Sabbathorum.*

III. Sabbathum olim à veteribus Judæis secundum legem oralem superstitiosè fuit colendum & cultum, atque adhuc hodie superstitiosissimè à novitiis Judæis colitur. Ut hæc assertio firmiter probetur, ipsa loca ex

Misna tractatu שבת *de Sabbatho* producam, & per singula ferè capita breviter ostendam quàm superstitiosæ à Rabbi Jehuda Judæis traditæ sint leges de Sabbatho colendo; horum tamen nonnullæ sano sensu possunt explicari.

Causæ, quæ me ad hæc sequentia ex Misna producenda, moverunt, sunt præcipuè duæ. Prior est, quia hæc pleraque, etsi inveniantur in Misna Hebræo, nondum tamen ordine ita à quoquam exinde sunt allegata, & latinitate hæctenus donata. Sed postquam hæc secundâ vice prælo subjeci, vidi Tractatûs Schabbath & Erubhin latinitate esse donatos à Doctissimo D. Sebastiano Schmidt, Professore Argentoratensi, & Lipsiæ editos ab amico meo D. Johanne Benedicto Carpzovio, cui ante biennium per literas significaveram me hunc tractatum de Sabbatho, ut & plerisque de festis paratos habere, eosque velle, quamprimum Typographum nactus fuisset, unâ cum brevibus commentariis in lucem emittere: & propterea ut specimen exhiberem, occasione disquisitionis publicæ de Sabbatho, ordine sequentis, Misna percurri; & pleraque, quæ ad rem præsentem facere videbantur, expressi, & latinitate donavi; ut hæc pauca quasi viam præpararent ad editionem totius tractatûs כווער *de festis*. An deinceps meam versionem publici juris sim facturus, non adeo certus sum; præcipuè cum idem D. Sebastianus Schmidt polliceatur totius Misnæ, ut & commentariorum Maimonidis & Bartenoræ translationem Latinam. Interea temporis paro *Philologum Græcum* in Novum T. continentem quæstiones Philologico-Græcas, passim in N. T. Græco occurrentes, quæ jam modo à studiosis Philologiæ publicis disputationibus defenduntur; imo hic Philologus Græcus Anno 1670. editus est primavice, & secunda vice Anno 1685 cum additione & translatione omnium 268 versuum Chaldaicorum, in Daniele & Ezra occurrentium, in Linguam Hebraicam.

Posterior causa, quæ me movit quare hæc sequentia ex Misna in linguam Latinam tum temporis transtulerim, est, ut ostenderem Reformatos nullo modo accusari posse Judaismi, quando strictam & accuratam more Christiano urgent Sabbathi Christiani observationem.

Hæc sequentia sunt desumpta ex Tractatu Misnico שבת *de Sabbatho*, in quo sunt viginti quatuor capita, ex quorum ferè singulis quædam excerpti, quæ ad rem præsentem facere videntur.

Ex capite primo hæc sequentia judicavi esse proferenda, & transferenda:
 ג. לא יצא החיט במחשו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא ולא הבלר
 3. בקולמוסו. ולא יפלה את כליו. לא יקרא לאור הנר;
factum cum acu sua adventantibus tenebris (ante Sabbathum:) ne forte obli-

scatur & exeat (post obortas tenebras:) *Neque exhibit Scriba cum calamo suo: neque expurgabit vestes:* (scil. à pediculis) *neque leget apud lucem lucerna* (scil. Sabbathinæ.) Præterea adhuc multæ contrariæ opiniones inter domum Hillel & Schammai circa agenda vel omittenda proponuntur: ex. gr. ה. בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנים יוכרשנים אלא כדי שישורו מבעור יום ובית הלל מחירין: *Domus Schammai dicit: non humectant atramentum, aut colores, aut pabulares Vicias, nisi ut dissolvantur dum adhuc dies est* (scil. profectus): *sed domus Hillel concedit.* י. אין צולין בשר בצל ובזיה אלא כדי שיצולו מבעור יום אין נותנין פת לתנור עם השכבה 10. *Non assant* (h. e. non licet affare) *carnem, cepam aut ovum, nisi ut assentur cum adhuc est dies. Non immittunt panem in fornacem cum tenebrescere incipit; neque placentam supra prunas nisi ut incrustetur superficies ejus dum adhuc dies est.*

In capite 2. subtiliter disputant quâ materiâ lux Sabbathina sit accendenda, & quâ non: *אין מדליקין, אין מדליקין, ובמה אין מדליקין, ובמה לא בלכש, ולא בחוסן, ולא בכלך, ולא בפתילת האידן, ולא בפתילת המדבר, ולא בירוקה שעל פני המים, לא בזפת, ולא בשעווה, ולא בשמן קיק, ולא בשמן שרפה, ולא באליה, ולא בחלב.* *Quo accendunt? & quo non accendunt* (lucernas)? *Non incendunt neque musco, neque lino impexo, neque involucro bombycis, neque ellychnio salicis, neque ellychnio sylvestri, neque herbâ virente* (musco) *qua est super facies aquarum, neque pice, neque cerâ, neque oleo Kikino, neque oleo combustionis* (profanato,) *neque cauda* (adipolâ,) *neque adipe.* ה. המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה כפני ההוליה שיישן פטור 5. *Qui extinguunt lucernam quoniam timet à gentilibus, aut à latronibus, aut propter spiritum malignum, aut propter agrum qui dormit, liber est.*

Fœminæ diligenter præceptum de accendis lucernis Sabbathinis observant ob pœnam oblivionis, quæ *sect. 6.* describitur, על שלוש עבירות, נשים מתות בשעת לדתן על שאנן זהירות בנדה ובחלה ובהרלקת: *Propter tria peccata mulieres moriuntur tempore partus: quia non satis caute fuerunt circa impuritatem suam menstruam, circa placentam farinaceam & circa accensionem lucernæ.*

Quia Judæi per accensionem lucernarum (quarum hîc mentionem facit Mishna) distinguere solent Sabbathum à diebus profectis; ideo operæ pretium erit pauca de lucernis Sabbathinis hîc in medium proferre.

Explicatio hujus figuræ, quæ pag. 187. extat.

1. Hæc fœmina accendit luces Sabbathinas.

Hinc *quæritur*; Quare fœminis potiùs luces illas accendendi competat officium quàm viris?

Resp. Propter duas rationes. *Prior* est: Quia Heva ex sententia Judæorum, Adamum fustibus excepit quum de arbore vetitâ comedere recusaret. Adamus verberibus adactus de arbore illâ comedit, & sibi posterisque suis mortem conciliavit. Antequam Heva ita peccasset Sol mundo collucebat, eâdem ratione quâ olim piis in futuro sæculo, sed ob peccatum Solis splendor immutatus & diminutus fuit. Verùm quia Heva causa fuit diminutæ lucis; ideo etiam fœmina tenetur luces illas Sabbathinas accendere. *Posterior* ratio est: quia fœminæ ut plurimum domi adsunt, quum viri ob fonticas causas sæpe abesse, & peregrè proficisci cogantur.

2. Hic conspicitur lampas diversis lucibus ornata: si vel unam accenderent, satisfacerent legi à Rabbinis latæ: sed quædam mulieres liberalitatis ostendendæ ergò duas, tres, quatuor, vel etiam plures luces accendunt. Hæc mulier accendit lampadem habentem sex luces. Hæ lucernæ sunt summè necessariæ; ita ut si mulier non habeat pecuniam ad emendum oleum, eam debeat ostiatim mendicare pro comparando oleo. Si quis studiosè hoc præceptum observat, is filios nasciturus eruditos & pios. Quando hæ lucernæ accenduntur? In fine diei Veneris circa vespæram paulò ante ipsum Sabbathum, quando Sol montium & arborum cacumina occupare incipit. Ne mulier officii sui obliviscatur, paterfamilias solet uxorem monere ut lucernas illas accendat. An non licet Judæo uti lucernâ Sabbathinâ accensâ à Christiano? Non licet.

3. Quare hæ lucernæ paulò ante Sabbathum accenduntur? Sive, Quare Sabbathum paulò citiùs inchoatur, & paulò seriùs finitur quàm lex præcepit? *Resp.* Hoc fit in defunctorum gratiam, quorum animæ statim, inchoato Sabbatho, ex inferis sive ex purgatorio egrediuntur, & in obvias aquas refrigerii ergò sese projiciunt, atque finito Sabbatho iterum ad loca sua redeunt.

4. Quamprimum lucernæ ardere incipiunt mulier ambas manus versus lampadem expandens ait: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת: *Benedictus tu Domine Deus noster, Rex mundi, qui nos præceptis tuis sanctificasti, & candelas*

Sabbathinas accendere praecepisti. Quare mulier tenetur manus suas versus lucas expandere? *Resp.* Precatiuncula illa recitanda esset candelâ nondum accensâ: verum quia illud fieri nequit, nisi frustra eam recitare velit, manus lucernæ opponit, ut lucem ab oculis arceat: & hoc idem est ac si lucerna non arderet.

5. Vestes suas Sabbathinas in honorem Sabbathi solent induere, quæ ut plurimum sunt diversæ à vestibus profanis & quotidianis. Hinc Judæi ditiores peculiare habent vestes, quas nunquam nisi Sabbatho induunt. Hæc mulier etiam vestibus Sabbathinis hic conspicitur induta.

6. Mensam hanc videtis stratam. Judæi solent ante Sabbathum mensam sternere, & ita stratam per totum Sabbathum relinquere. Quomodo solent sternere? Linteis mundis & albis, mantilibus, quadris, cyathis, pulvinaribus, scamnis, & reliquis rebus necessariis. Panes duo etiam mensæ imponuntur. Quare? Quia olim Israelitæ die Veneris duplum manna collegerunt. Hic tamen in mensâ non conspiciuntur panes. Quare? Quia solent tegi. Quare panis tegitur? Ne ignominiam suam vini causâ videat: nam vini consecratio prius ante panis consecrationem fieri solet.

7. In hac mensâ, ante Sabbathum stratâ triplex epulum Sabbathinum solent comedere, & quidem instructum exquisitissimis & delicatissimis cibis. Singulis culter in mensa apponitur, qui ante Sabbathum est repurgandus & acendus. *Vide de his & aliis uberius in Synag. Buxtorf. c. 15.*

E diverticulo in viam revertamur.

In *cap. 3. sect. 3.* de ovo ajunt: אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגדל, ולא יפקיענה בסודרין ור' יוסי מתיר ולא יטמינה בחול שבתגדל. ובאבק דרכים בשביל שתצלה. *Non ponunt ovum ad latus calefactorioli ut parumper assetur, neque frangunt illud sudariis. Sed R. Jose permittit. Neque abscondunt illud in arena, aut in pluvie viarum ut assetur.*

In capite quarto disquirunt, quali materia ollæ, in quibus cibis qui die Veneris circa vesperam coctus est, asservatur, sint tegendæ, ut calorem diutius retinere possint: nam ipso Sabbatho non licet ipsis ignem struere, ut cibos de novo calefaciant. א. כמה טומנין וכמה אין טומנין. אין טומנין לא בגפת, ולא בזבל לא במלח, ולא בסיד, ולא בחול בין לחם בין יבשים, לא בתבן, ולא בנזים, ולא במוכים ולא בעשבים בזמן שהן לחים. אבל טומנין בהן כשהן יבשים: טומנין בכסות ובפירות, בכנפי יונה, ובנסורת של חרשים, ובנעורת של פשתן דקה. ר. י. יהודה אוסר נדקה ומתיר בגסה. Quo obtegunt? & quo non obte-

obtegunt? Non obtegunt cum facibus torcularis, neque cum fimo, neque cum sale, neque cum calce, neque cum arena, sive humidis, sive siccis; neque cum palea, neque cum vinaceis, neque cum mollibus, (*ut molilana, &c.*) neque cum herbis, tum cum sunt humida: sed obtegunt cum illis quum sunt arida. Obtegunt cum vestimento, & cum fructibus, cum alis columbæ, & cum segmentis opificum, & cum stupa lini tenui. Ribbi Jehuda vetat cum tenui, sed permittit cum crassa.

In capite 5. multæ absurdæ quæstiones moventur de bestiis, quibus instrumentis die Sabbathi sine ejus violatione egredi possint, ut *sect. i.* במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה, יוצא הגמל באפסר ונאקה בחטם ולובדקים בפרומביא וכוס בשיר, וכל בעלי השיר יוצאים בשיר: *Cum quo bestia egreditur?* (è stabulo). *& cum quo non egreditur?* Camelus egreditur cum capistro, & camelus (fœmina) cum annularium, & asini lybiani cum frano, & equus cum catena, & omnia animalia, quibus catena competunt, egrediuntur cum catena, & trahuntur cum catena.

Similiter *sect. x.* זכרים לו. חכור יוצא במרדעת בזמן שהיא קשורה לו. יוצאן לבובין, רחלות יוצאות שחורות, כבולות, וכבונות, העוים ברוצעה שברגלו, ואין התרנגולין יוצאין בחושין, ולא ברצועות שברגליהם, ואין הזכרים יוצאין בעגלה שהחת האליה שלהן, ואין דרחלים יוצאות חונות, ואין העגל יוצא בגימון, ולא פרה בעור דרחלים יוצאות חונות, ואין ברצועה שבין קרניה וכו' *Asinus egreditur cum clitellis tum cum alligata sunt ei. Arietes exeunt copulati. Oves fœmina exeunt alligatae* (caudam ovium ligabant supra dorsum ut mares eas facilius inirent) *ligata* (ne à maribus iniri possent) & *circumligata* (scil. panniculo circa corpus, ut lanam conservarent puram) *Capra exeunt ligata* (circa ubera ad exsiccandum, non ad lac excipiendum, &c.

Sectione 4. interdicuntur varia instrumenta, cum quibus non licet bestiis in Sabbatho egredi, ut: אין חכור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו, ולא כזוג אף על פי שהוא פקוק, ולא בסולם שבצוארו, ולא ברצועה שברגלו, ואין התרנגולין יוצאין בחושין, ולא ברצועות שברגליהם, ואין הזכרים יוצאין בעגלה שהחת האליה שלהן, ואין דרחלים יוצאות חונות, ואין העגל יוצא בגימון, ולא פרה בעור דרחלים יוצאות חונות, ואין ברצועה שבין קרניה וכו' *Non egreditur asinus [in Sabbatho]* cum clitellis tum cum non sunt alligata ei, neque cum tintinnabulo etiam si sit obthuratum, neque cum ligno quod est in collo ejus, neque cum loro quod est in pede ejus: neque galli [*vel gallinae*] egrediuntur cum funiculis, neque cum loris quæ sunt in pedibus eorum: neque arietes egrediuntur cum herba in naribus: [*quam ingerunt ovibus in nares ut sternunt*] neque vitulus exit cum iugo vitulino, neque vacca cum pelle ericii, neque cum loro quod est inter cornua ejus, &c.

In capite 6. Misna multas nugas proponit de mulieribus & viris, quibus instrumentis audeant exire vel non exire. sect. 1. במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה. לא תצא אשה לא בחושי צמר, ולא בחושי פשתן, לא ברצועות שבראשה ולא חטבול בהן עד שתרפה ולא בטוטפת, ולא בסנובוטין, בזמן שאינן תפורין, ולא בכבול לרשות הרבים, ולא בעיר של זהב, ולא בקטלא, ולא כנומים, ולא בטבעת שאין עליה חותם. Cum quo mulier egreditur? & cum quo non egreditur? Non egreditur mulier cum filis laneis, neque cum filis lineis, nec cum loris quæ sunt super capite ejus. Neque cum his lavabit, donec laxavit ea. Neque cum totaphoth: [*est lamina quam mulieres alligant fronti ab una aure ad aliam*] neque cum monilibus tum cum non sunt consueta, neque cum cabhul [*h. e. pannulo subfrontali: est genus ornamenti mulieris*] in publicum, neque cum civitate aurea (*h. e. coronula aurea ad formam urbis Jerusalem facta, aut in qua ejus figura erat effigiata; talem sponsa aut virgines honestissima in nuptiis gestabant*) neque cum fibula, neque cum inauribus, neque cum annulo in quo non est sigillum, neque cum acu quæ non est perforata.

Similiter sect. 2. לא יצא האיש בסנדל המסומר ולא ביחיד בזמן: שאין ברגלו מכה ולא כתפילין, ולא בקמיע בזמן שאינה מן המומחה Non egredietur vir cum calceis ferratis [*qui infra clavis ferreis sunt muniti*] ne quidem cum uno, tum cum non est in pede ejus plaga: neque cum phylacteris [*h. e. loris fronti & brachio alligari solitis, quibus textus aliquot Biblici membrana inscripti includuntur*] neque cum amuleto quod non est ex probatis [*amuletum probatum est quod sanavit tres homines*] neque cum lorica (*h. e. veste facta ex parvis annulis ferreis*) neque cum galea, neque cum tibialibus ferreis.

Similia habet Misna sect. 3. לא תצא אשה כמחט הנקובה, ולא בטבעת, שיש עליה חותם ולא בכוליאר ולא בכובלת ולא בצלוחית של פל"טון וכו' Non exhibit mulier, (*scil. è domo*) cum acu perforata, neque cum annulo in quo est sigillum, neque cum peplo muliebri, neque cum globo balsami (*argenteo vel aureo cui balsamum inditur*) neque cum vasculo balsami.

Etiam sect. 4. לא יצא האיש לא בס"ף, ולא בקשת, ולא בתריס, ולא בחרב, ולא ברומח, וכו' Non egredietur vir (*die Sabbathi*) cum gladio, neque cum arcu; neque cum clypeo, neque cum baculo, neque cum hasta, &c.

Similia occurrunt sect. 5. יוצאת אשה בחושי שער בין משלה בין משל בהמה, ובטוטפת, ובסנובוטין, בזמן שהן תפורין, בכבול, ובפיאה נכרית לחצר, במוך שבאונה, ובמוך שבסנדלה, ובמוך שהתקינה לגדתה, בפילפל ובגרניר מלח ובכל דבר שתתן לתוך ביה

Egreditur mulier cum filis capilli sive suis, sive sociæ suæ, sive bestię; & cum totaphoth, & cum monilibus tum cum sunt affuta; cum cabul, & cum coma aliena in atrium; cum molli quod est in aure ejus (*ad exsorbendum humorem aurium*) & cum molli (*lana*) quæ est in calceo ejus (*ne pedem ladat*) & cum molli, quod præparat pro separatione sua (*tempore mēstruorum*;) cum pipere aut cum grano salis, & omni re quæ ori ejus inditur.

Denique similia inveniuntur sectione 8. הקיטע יוצא בקב שלו דברי רבי. מא'ר ורבי יוסי אוסר Mutilus (vel abscissus pede) egreditur cum fulcro suo ligneo (vel cum calceo sive pede suo ligneo) secundum sententiam Ribbi Meir; sed Ribbi Jose interdicit: quæ posterior sententia etiam approbatur, uti apparet ex circulo nomini Jose in Misna superscripto, qui indicat illius Rabbini sententiam approbari.

In capite 7. enumerantur triginta novem capita generalia operum non faciendorum, ad quæ omnia alia opera etiam minutissima, quæ in Sabbatho prohibita sunt, referuntur: ex.gr. primum genus est Serere: sub eo comprehenduntur, putare vites, collucare arbores, plantare, propagare vites vel ramos arborum, &c. Ita loquitur Misna sectione 2. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. א. הזורע. ב. הזורע. ג. הקוצר. ד. המעמר. ה. הרש. ו. והזורה. ז. הבורר. ח. השוחן. ט. והמרקד. י. והלש. יא. והאופה. יב. הגוזז את הצמר. יג. והמלכנו. יד. והמנפצו. טו. והצובעו. יו. והטווה. יז. והמיסך. יח. והעושה שתי בתי נירין. יט. והאורג. שני חוטים. כ. והפוצע שני חוטים. כא. הקושר. כב. והמתיר. כג. והתופר שתי תפירות. כד. הקורע על מנת לתפור ב תפירות. כה. הצד צבי. כו. השוחטו. כז. והמפשטו. כח. המולחו. כט. והמעבר את עורו. ל. והמוחקו. לא. והמחתכו. לב. הכותב שתי אותיות. לג. והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות. לד. הבונה. לה. והסותר. לו. המכבה. לז. והמבעיר. לח. המכה בפטיש. לט. המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות. מ. חסר אחת.

Patres operum (h. e. generalia opera die Sabbathi non facienda) sunt quadraginta minus uno. 1. Qui serit (scil. peccat contra præceptum quartum faciendo opus quod die Sabbathi non est licitum). 2. qui arat. 3. qui metit. 4. qui manipulos facit. 5. qui triturat. 6. qui ventilat. 7. qui purificat (frumentum). 8. qui molit. 9. qui vannit. 10. qui depst. 11. qui coquit. 12. qui tondet lanam. 13. qui dealbat eam. 14. qui excutit eam. 15. qui colorat eam. 16. qui net. 17. qui orditur telum. 18. qui facit duo licia. 19. qui texit duo fila. 20. qui findit duo fila. 21. qui ligat. 22. qui solvit. 23. qui consuit duas suturas. 24. qui lacerat eo fine ut consuat duas suturas. 25. qui venatur capream. 26. qui mactat eam. 27. qui detrahit ejus cutem. 28. qui

qui salit eam. 29. qui parat pellem ejus. 30. qui abradit eam. 31. qui incidit eam. 32. qui scribit duas literas. 33. qui delet ea conditione ut scribat duas literas. 34. qui adificat. 35. qui destruit. 36. qui extinguit. 37. qui accendit. 38. qui percutit malleo. 39. qui educit ex una potestate in aliam (h. e. è loco privato in publicum, & vice versa è loco publico in privatum.) Ecce illi sunt patres operum quadraginta minus uno.

Sectione 4. docetur Sabbathum profanari si quædam minima proferantur: פ' המוציא חבן כמלא פ' פרה, עצה כמלא פ' גמל, עמיר כמלא פ' חסידות, עשבים כמלא פ' גרי, עלי שום ועלי בצלים לחים כגורגרת יבשים כמלא פ' גרי. Qui effert (in Sabbatho) paleam quasi plenum os vaccæ (h. e. quantum os vaccæ capit;) fœnum leguminum quasi plenum os cameli; gramen quantum est plenitudo oris agni; herbas quasi plenum os hœdi; folia allii & folia ceparum viridia ad quantitatem caricæ: arida ad plenitudinem oris hœdi, reus fit violati Sabbathi.

DISSERTATIO TRIGESIMA QUINTA,

Quæ est pars tertia

DE

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Sabbatho Judaico.

IV. A capite octavo usque ad finem Tractatus Misnici de Sabbatho adferuntur varii Textus in Latinam linguam translati, probantes Judæos superstitioso modo Sabbathum observare.

V. Maimon in materia de Sabbatho etiam nugatur.

VI. Datur liber in folio, vocatus liber præceptorum magnus, continens explicationem 613. præceptorum, ex quo multa superstitiosa de Sabbatho proferuntur, ut & ex Buxtorfii Synagoga.

VII. VIII. Ex his & sequentibus clarè probatur Judæorum Sabbathum consistere in observatione rerum minimarum & ridicularum, & in largiter edendo & bibendo, &c.

1. Nam Sabbathum vocatur עונג delitiæ.
2. Ter vel quater lautè docent esse comedendum.
3. Et cibi delicatissimi pridie Sabbathi sunt emendi & preparandi.
4. Diutius ipso Sabbatho dormiunt.
5. Et nuptias etiam celebrant.

Ad-

Dhuc ex Misna, libro apud Judæos authentico, pergemus enarrare nugas, quas Judæi diebus Sabbathi secundum legem oralem observare tenentur.

In Capite 8. docet Misna illum fieri reum violati Sabbathi, qui nonnulla minima gestat vel producit **א. המוציא יין כרי** מזוגת הכוס. חלב כרי גמיעה. רבש כרי ליתן על הכתית. שמן כרי לסוך אבר קטן. מים כרי לשוף בהם את הקילור. ושאר כל המשקין Efferens (*in Sabbatho*) vinum ad mixtionem poculi; lac ad absorbendum (*unicâ vice*); mel ut imponat illud super compressum vulnus; oleum ad inungendum membrum parvum; aquam ad abluendum cum illis collyrium; (*oculorum pigmentum*) & efferens quorumcunque reliquorum potuum quartale; & quarumcunque aquarum putrescentium quartale, fit reus violati Sabbathi. Similiter Sect. 2. **המוציא חבל כרי לעשות** און לקופה. גמי כרי לעשות תלאי לנפה ולכברה. Producing funiculum ad faciendum ansam arcæ; juncum ad faciendum ansam suspensoriam subcerniculo aut cribro Sect. 3. **עור כרי לעשות קמיע**. קלף כרי לכתוב עליו. פרשה קטנה שבתפלין שהיא שמע ישראל. דוכסוסטוס כרי לכתוב מזוזה. **ריו כרי לכתוב שתי אותיות**. כחול כרי לכחול עין אחת. Producing in Sabbatho pellem ad faciendum amuletum; membranam, ut scribat in ea parvam legis sectionem, quæ in phylacteriis (*solet recondi*) scil. Audi Israël (*Deut. 6: 4.*) pergamenum, ut scribat in eo Mezuzah; atramentum, ad scribendum duas literas; fucum, ad fucandum oculum unum, fit reus violati Sabbathi.

In cap. 9. *similia ferè interdicuntur* **ההמוציא עצים כרי לבשל ביצה קלה** 5. תבלין כרי לתבול ביצה קלה. Efferens ligna ad coquendum ovum leve; Condimenta ad condiendum ovum leve.

ו. **פלפלת כל שהוא. ועטרן כל שהוא**. מיני בשמין ומיני מתכות כל. Proferens piperis quantulumcunque; & resinæ quantulamcunque; species aromatum & species metallorum quantulamcunque fit reus violati Sabbathi.

In Cap. 10. Sect. 6. Reus violati Sabbathi vocatur, **הנוטל צפורניו זו בזו** או בשניו. וכן שעריו. וכן שפמו. וכן זקנו. וכן הנודדת. וכן הכוחלת. Abscindens ungues suos, alterum altero, aut dentibus suis; item capillos suos, mystacem suum, aut barbam suam; similiter (*rea fit violati Sabbathi*) plicans capillos (*quia talis videtur texere*); & fucans oculos (*quia videtur pingere*) & discernens capillos (*quia videtur nere*).

In Cap. 11. Sect. 1. Misna ait, **הזורק מרשות היחיד לרשות הרבים מרשות הרבים**

הרבים לרשות היהיר חייב. מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות
 Projiciens (in Sabbatho) è loco privato in locum publicum; aut è loco publico in locum pri-
 vatum reus est; aut è loco privato in locum privatum, ubi locus publicus in
 medio est: Ribbi Akibha reum facit, sed Sapientes absolvunt.

Cap. 12. Sect. 3. reus violati Sabbathi peragitur הכותב שתי אותיות בין
 Scribens duas literas sive dextrâ suâ, sive sinistrâ
 suâ reus est. Sect. 4. הכותב על בשרו הייב Scribens super carne suâ reus
 est.

Cap. 13. Sect. 6. habetur, נעול, נעלו, צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב. נעלו,
 שנים פטורין. לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים הייבין ורבי שמעון פטור:
 Si Caprea ingressa fuerit domum, & unus clauferit januam ante faciem ejus,
 reus est, si duo clauferint liberi sunt. Si unus non potuit claudere, & clause-
 runt duo, rei sunt; sed Ribbi Schimeon absolvit.

Cap. 15. Sect. 1. אלו קשרים שחייבין עניהן. קשר הגכלן וקשר הספנין,
 וכשם שהוא הייב על קשרין כך הוא הייב על היתרין מאיר אומר כל
 קשר שהוא יכול להתירן באחת מידיו אינו חייבין עליו: Hi sunt nodi pro-
 pter quos fiunt rei violati Sabbathi; ut nodus camelariorum, & nodus nauta-
 rum: & sicuti aliquis reus fit propter horum ligationem, sic etiam reus fit
 propter solutionem eorundem. Ribbi Meir dicit; quemcunque nodum ali-
 quis potest solvere alterutrâ manu, non fit reus propter eum. Sect. 3. מציין
 את הכסות מלדי שבת לשבת. אבל לא משבת למוצאי שבת:
 Sternunt lectos à vespërâ Sabbathi pro Sabbatho, sed non à Sabbatho pro exitu
 Sabbathi.

Cap. 16. Sect. 1. mandat Misna quid ex incendio sit eripiendum: כל כתבי הקרש
 מצילין אותן מפני הדריקה בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן: —
 מצילין תיק הספר עם הספר. ותיק התפילין עם התפילין ואף על פי שיש
 Omnes Scripturas sanctas (quæ sunt Lex & Prophetæ) quod at-
 tinet, eripiunt eas (sine Sabbathi violatione) ex incendio, sive legant in iis sive
 non (qui sunt libri Hagiographi.) — Eripiunt thecam Bibliorum unâ
 cum Bibliis & thecam Thephillin cum ipsis Thephillin, licet in eâ etiam
 fuerint pecuniæ.

Cap. 18. Sect. 3. habetur, איז מילדין את הבכמה ביום טוב אבל מטערין, ומילדין
 את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחילין
 Non extrahunt ex vulva foetum die festo sed juvant. At obstetricantur mulieri in Sabbatho, & accersunt ei
 obstetricem de loco in locum, & profanant propter eam Sabbathum, atque
 iigant umbilicum.

נוטל ארס את בנו והאבן בידו. וכלכלה *Cap. 21. Sect. 1. ait Misna*, וכלכלה *Tollit homo filium suum unâ cum lapide in manu ejus, item canistrum & lapidem in eo. Sect. 3.* בית שמאי אומרים מנדיהין מן השלחן עצמות וקליפין ובית הלל אומרים נוטל את הטבלא כורה ומנערה מעבירין מעל השלחן פירותין פחות מכזית ושער של אפונין ושער ערשין מפני שהוא מאכל בהמה. ספוג אם יש לו עור בית Domus Schammai dicit: tollunt de mensa ossa & cortices: sed domus Hillel dicit, tollunt totam tabulam & excutiunt eam. Removent à mensa micas ad minorem magnitudinem quàm est oliva; & siliquam pisorum, & siliquam lentium, quoniam cibus bestiarum sunt. Spongia si habeat corium quo apprehendi & teneri possit, abstergunt eâ; sin minus non abstergunt eâ.

Cap. 22. Sect. 2. Textus Misnae ait: כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת. וכל שלא בא בחמין מערב שבת סדיהיו אותו בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן ורגים מלוחים קטנים וקוליים האיספנין שהרחתן זו וזו *Quicquid coctum fuit vesperâ Sabbathi in aquis calidis, id macerant iterum in aquis calidis in ipso Sabbatho: quicquid verò non fuit coctum in aquis calidis vespera Sabbati, id lavant in aquis calidis in Sabbatho, excepto fassamento vetusto, parvis pisciculis salitis, & colia Hispano: quia lotio horum est perfecta eorum preparatio. Sect. 6.* לא מתנדרין ואין אפיקטוין *Neque faciunt vomitoria. ואין מעצבין את הקטן ואין מחזירין את השבר מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם ביצון אבל רוחץ הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא Non informant infantem (h. e. non complanant manu membra infantis) neque restituunt fracturam; sed cui est manus aut pes luxatus, non indet ea aquæ frigidæ, sed lavabit secundum consuetudinem: & si sanabitur, sanetur.*

Cap. 24. Sect. 2. habetur: מתירין פקעי עמר לפני בהמה ומפספסין את הכיץ אבל לא את הזירין אין מרסקין לא את השחת ולא את ההרובין *Solvunt fasciculos manipulorum coram bestiâ, & comminuunt summitates (manipulorum frugis,) sed non fasciculos graminis colligati. Non discindunt pabulum neque siliquas coram bestiâ, sive in minusculas sive in majusculas partes. Sect. 3.* אין אוכסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעטין ואין ממרים את העגלין אבל מלעטין ומהלקטין לתרנגולין. וניתנין מים למורסן אבל לא גובלים ואין נותנין מים לפני דבירום ורפנייונים שבשוכך אבל נותנין ולפני אווזין ותרנגורים ולפני יוני *Non faginant camelum, neque infigunt (cibum gutturi) sed manu gustandum offerunt, neque infundunt lac vitulis, sed spontè gustandum offerunt; ingerunt etiam bolos gallinis, & injiciunt aquam in furfures,*

sed non miscent pabulum, neque ponunt aquam coram apibus, & coram columbis, quæ sunt in columbario; sed ponunt coram anseribus, gallinis, & coram columbis domesticis.

IV. Cogitaveram plura exempla ex tractatu Misnico de Sabbatho in medium proferre, sed Typographus copiâ literarum Hebraicarum destituitur; ideo cogor hîc abrumpere. Ex his tamen allatis exemplis benevolus Lector abundè & clarè percipiet, quod Judæi tantùm futes, nugatorias, absurdas & inutiles quæstiones de Sabbatho moveant; & quod putent talibus nugatoriis operibus præstandis se Sabbathum secundum Legem Divinam optimè celebrare. Hæc ergo exempla ex Misnâ allata sufficiant. Jam porro ad celeberrimum Maimonidem descendamus, & ex eo etiam, ut & ex libro *Præceptorum magno* quædam de Sabbatho proferamus.

V. Maimonides, omnium nugatorum in materia de Sabbatho fere coryphæus, hîc vehementer ineptit; fuit tamen Vir doctissimus, & inter Judæos atque Christianos celeberrimus, quique aliàs nugarum osor est, sed in hæc materiâ earum amator est vocandus. De Maimonide propter insignes ipsius virtutes tale fecerunt adagium, uti videre est in præfatione libri *Thisbi* Eliæ Levitæ, משה ער משה לא קם כמשה, *A Mose*, scil. Propheta, usque ad *Mosen*, scil. hunc Maimonidem, non surrexit sicut hic *Moses*. Et Cunæus de eo refert, quod ille primus fuerit inter Judæos qui docuerit & sciverit quid sit non ineptire. In hac tamen materia ei hic titulus non competit. Centenis exemplis ex ipsius tractatu הלכות שבת possem hoc probare, sed illis omiſſis unum vel alterum exemplum jam tantùm in medium proferam. Capite 25. Sect. 16. dicit: בהמה שנפלה לבור או לאמת המים וכו' *Cum bestia inciderit in puteum aut fossam aquarum*, si ei ibi cibis dari possit, sustentant eam ibi cibo usque ad exitum Sabbathi: sed si non, apportant stramenta & pulvinaria, atque ponunt sub ea, si ascendere possit, ascendat.

Capite 6. Sectione 2. subtiliter, uti sæpe hîc solet, distinguit: כותי שעשה מלאכה וכו' *Cuthæus, h.e. gentilis, si fecerit opus aliquod*, vel paraverit aliquid in Sabbatho ex se ipso, si illud propter Israelitam fecerit, eo non licet uti Israelita: verùm si paraverit tantùm pro se, tum Israelita uti eo potest ipso Sabbatho. *Pluravide in ipso Maimonide.*

VI. In מצוות גרור ספר libro *Præceptorum magno*, præcepto ס"ה 65: varia, etiam nugatoria, ibi traduntur præcepta, quæ brevitatis causâ tantùm latinè tradam. 1. Non ambulandum est super herbâ, ne pedibus eam evellas. 2. Non est conscendenda arbor, aut aliquid suspenden-

dum.

dum in ea, ne fortè ramum aliquem frangas. 3. Poma Sabbatho decerpta comedi non debent, præsertim si circa caudam pomi aut pyri aliquid arboris remanserit. 4. Nemo vestibus indutus aquam ingredi audet, ne fortè vestes madidas postea extergat. 5. Vestis vino aut oleo madefacta exprimi non debet. 6. Sinapi die Sabbathi non est commiscendum aquâ aut vino. 7. Pomum ad ignem non est ponendum ut assetur. 8. Pulicem humi sedentem, vel extrinsecus in vestibus discurrentem capere non licet: si verò mordeat capi potest sed non occidi: sed pediculus ex sententia aliorum occidi potest, quia ex sudore, & non ex ovis, uti pulices excudi dicuntur. Vide accerrimam de pediculo disputationem in *Synagoga Buxtorfii* cap. 16. Nam R. Eliezer dicit, *הורג כינה בשבת כאילו הורג גבול* Qui Sabbatho pediculus occidit idem facit ac si camelum interficeret. 9. Reptilia, quæ mordent & interficiunt, ut muscæ, crabrones, scorpiones, serpentes & canes furiosi Sabbatho occidi possunt, præsertim si ferantur in hominem: sed si quietè sedeant aut hominem fugiant illicitum est. 10. Cibus dari potest gentili & cani, sed non porco. 11. Duo equi vel duo asini vincti simul emitti nequeunt, ne funiculum gestare videantur. 12. Non licet percutere tabulam, aut ludere nuce, vel tinnire nola ut vel infantem à fletu compescas. 13. Non licet numerare. Sexcenta similia exempla ex hoc Præceptorum libro proferre possem nisi crederem modò allata ferè nauseam parere.

Buxtorfius in *Synagoga* capite 16. innumera ferè exempla similia ex scriptis Judæorum profert: Ex. gr. Emplastrum vulneri impositum gestare licet; si verò cadat, tollere non licet, nec de novo vulnus obligare. Lutum calceorum ad murum vel parietem abradi potest, non ad terram, ne foveam implere videaris. Cætera vide ibidem.

VII. Ex his antecedentibus, quæ ex Misna, Maimonide, & libro Præceptorum, aliisque protuli; Primò clarissimè apparet Judæorum Sabbathum præcipuè consistere in observatione rerum tantum minimarum & ridicularum nugarum; non verò in pietate, neque in cultu divino & bonis operibus exercendis. Hæc assertio ex sequentibus adhuc manifestior fiet.

VIII. *Secundò*. Ex his apparet, quòd Judæi non tantum vero cultui & bonis operibus Sabbatho operam non dent; sed è contrà apparet quòd genio indulgeant, edant, bibant, hilaritati studeant; imò die Veneris præcedente multa præparant, quæ in Sabbathum usque conservant, ut majori gaudio Sabbathum celebrare possent.

Hinc. 1. Sabbathum ab ipsis vocatur *יומי delitia*; quia Sabbatho deli-

tiis implentur: ideo edunt, bibunt, cutem curant; sed omnia eo animo ut Sabbatho meritum honorem offerant.

2. In Talmude Tract. שבת fol. 117. disputant Rabbini quoties edendum sit ipso Sabbatho, תנו רבנן כמה פעמים חייב אדם לאכול בשבת ו' רבי חירקא ד' וכו'. Brevitatis causa vide ipsum Textum, vel Cl. Hulsium in *Theol. Judaica* pag. 239. ubi hic Textus latinè translatus est. Tradunt Rabbini ter prandendum esse, sed R. Chiddaka est liberalior, & quater edendum esse mandat. Uterque probat sententiam suam ex *Exod. 16: 26.* ubi ter habetur *hodie*; ergo ter edendum: *Dixit Moses, comedite illud hodie: nam Sabbathum hodie Domino est, hodie non invenietis ullum cibum in agro.* Qui quater vult comedendum esse, ait cœnam vespertinam hîc excipi. Promittitur ter (vel quater) ita largiter edenti triplex benedictio, h.e. liberabitur à tribus pœnis; à doloribus Messîæ, à judicio inferni, & à bello Gog & Magog. Adferuntur simul in loco citato Talmudico Textus S. Scripturæ, ex quibus hæ benedictiones probantur. Quàm jucundum igitur debet esse Sabbathum helluonibus illis, capacem stomachum & plenipotentem ventrem habentibus!

3. Ut lautius convivia illa celebrare possent, solent generosum vinum, præstantissimas carnes, gallinas, lautissimos pisces, aliosque cibos sibi ante Sabbathum comparare; vel si habeant, usque ad Sabbathum sibi servare. Imo si aliquis hoc faciat, & lautissimos cibos in honorem Sabbathi, etiam carissimo pretio, sibi emat, ingentes compararet sibi opes. Buxtorfius in *Synag. cap. 15.* duo exempla ex Talm. Tractatu שבת fol. 119. col. 1. adfert, quorum prior fuit lanio, qui quando ei in manus incideret pecus altile & faginaturn, illud usque in Sabbathum reservavit, ut bonis carnibus Sabbathum celebraret & cohonestaret. Hinc tantas congestit divitias, ut aliquis eum domi comedisse viderit ex mensa aurea, sedecim hominum onere, de quâ pendebant sedecim catenæ argenteæ; Mensa illa onusta erat meris argenteis vasis, puta scutellis, cochlearibus, &c. Posterior, Josephus nomine, semper præstantissimos & carissimos pisces sibi emebat, ut lautè & opiparè ipso Sabbatho vivere posset. Tandem piscis die Veneris venalis prostabat, sed omnes pretii amplitudo deterrebat. Hic Josephus eum videns emit, & invenit in ejus ventre spiram p lei ornata & plenam pretiosissimis gemmis, quæ integri regni pretium æquare credita est. Quis Judæorum non facile, excitatus talibus exemplis, quævis erogaret, ut lautissimos cibos in honorem Sabbathi sibi coëmeret? ut majori gaudio ex cibo & potu fruerentur, solent diutius quàm aliis diebus assidere mensæ, quæ per totum Sabbathum manet ægta.

4. Ipso Sabbatho diutius dormiunt quàm profestis diebus; & ut majori gaudio afficerentur, statuerunt ut singuli mariti hac nocte plus quàm cæteris noctibus uxorum suarum arva confererent; utque se viros magis præstarent, aliis ante Sabbathum vesci solent. Hinc qui hac nocte concipiuntur, sæpe in præclaram adolescunt indolem, & in Sapientum discipulos evadunt. *Vide Cap. 15. Synagoga Buxtorfii.*

5. Judæi nuptias suas ipso Sabbatho sæpissime celebrant: nam sic sponsus & sponsa, cæterique amici animum relaxare, & se jucunditati dare possunt. In Talmude Tractatu de Sabbatho fol. 118. citante Buxtorfio in Synag. cap. 15. habetur: כל המענו וכו'. Si quis Sabbatho animum suum relaxet, & se jucunditati det, Sabbathumque cum voluptate & latitia transigat, à Deo illi hæreditas sine termino datur, uti scribitur Jesh. 58: 14. Tunc (nempe quando Sabbatho te oblectabis, deliciasque tuas vocabis) delectaberis in Domino, & tollam te super altitudines terra, & cibabo te hæreditate Jacob patris tui; de quâ meminit Moyses Gen. 28: 14. Dilataberis ad Orientem & Occidentem, & Septentrionem & Meridiem. Qui frontem Sabbatho exporrigit, & genio indulget, regnorum servitute liberabitur, sicut scribitur: Tollam te super altitudines terra. Item: Mientur inimici tibi, & super excelsa eorum calcabis. Rabbi Juda dixit, Rabh dixisse, Qui hilariter Sabbathum transigit, petitiones cordis sui à Deo consequitur. Hinc Antonius Margarita apud Buxt. loco cit. scribit Talmudistas statuere singulis hominibus ipso Sabbatho animam Sabbathinam infundi, quæ finito Sabbatho iterum exit, quæque causa est tantæ lætitiæ, quantam Judæi eo die sæpe percipiunt.

DISSERTATIO TRIGESIMA SEXTA,

Quæ est pars quarta.

D E.

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie adhuc

De Sabbatho Judaico.

VI. Induunt vestes Sabbathicas.

VII. Variæ deliciæ Sabbathicæ enumerantur.

VIII. Omnis tristitia est prohibita.

IX. Etsi aliquis omnibus diebus Lunæ convivium celebraret, ipso Sabbatho debent.

debent celebrari lautiora.

IX. *Christiani ergo strictam Sabbathi Christiani observationem urgentes, non sunt Judæis imi accusandi.*

X. *Opera necessitatis, quæ non patiuntur dilationem sine magno detrimento, ipso Sabbatho exerceri possunt. Sed Judæi in talibus operibus determinandis valde hallucinantur.*

2. *Contra opera charitatis, quæ licita sunt Sabbatho, peccant Judæi, quando*

bestiam vel hominem ex fossa vel publica latrina non audent extrahere. &c.

3. *Opera intrinsecæ pietatis sunt exercenda.*

4. *Etiam opera civilis honestatis.*

XI. *Veri Judæizantes, qui Judæos imitantur, sunt multi & diversigenis.*

XII. *Ostenditur quotempore Judæi Sabbathum inchoaverint.*

Erfamur in enarratione deliciarum, quibus Judæi ipso Sabbatho fruuntur; earum quinque enumeravimus, sequuntur jam reliquæ enumerandæ.

6. Judæi diebus Sabbathi utuntur vestibus præstantissimis Sabbathinis, quas tantum tum induunt, & non aliis diebus: Sabbathum enim vocant מלכה *Reginam*; atqui non decet Reginam invifere nisi regiis & præstantissimis vestibus.

7. Ipso Sabbatho non licet sonum edere in instrumentis musicis, imo non licet eadem ita tangere ut cantilenam referant: sed quum nuptiæ Sabbatho celebrantur, licet Christianum rogare, ut testudine vel aliis instrumentis ludat. *Vide Cap. 15. Synagoga Buxtorfi.* Ut uno quasi schemate omnes deliciæ Sabbatho exercendæ conspici possint, breviter regulas Sabbathinas ex Synagoga excerpam, in qua multæ aliæ regulæ de Sabbatho breviter conspiciuntur collectæ ex ספר היראה *libello timoris*, & quidem rhythmis Germanicis:

Esto bono animo, teque divitem esse existimato.

Pretiosis vestibus & elegantibus pannis induitor.

Optima quæque ad Sabbathi celebrationem emito.

Carnes, pisces & vinum generosum appone.

Egregiè mensa instruat.

Vinum ad consecrationem auro contra carum ne putato.

Esto bono animo, & omnibus quæ ad corporis delectationem faciunt utitor.

Omnem mœrorem & tristitiam procul amove.

Quam præstantissima poteris emito.

Cum uxore tuâ & filiis tuis latere.

Tribus epulis mensam instrue,

Nec, nisi quæ ad hilaritatem faciant, loquere.

Ex libello benedictionum adhuc hæc sequentia annotantur.

Vestibus lætitiæ & hilaritatem designantibus induitor.

Omnigenis indulge voluptatibus,

Piscibus, capis & coturnicibus

Varias conquire delicias;

Gallinas alites, multasque cupedias,

Vinum aromatiten parvi ne facito.

Præstantissimum vinum, carnes & pisces compara, &c.

8. Imo in Sabbatho ita hilares esse debent, ut omnis tristitia & imploratio misericordiæ Divinæ; etiam temporibus adversis, planè à Rabbiniis interdicantur. Testimonium ejus rei clarum inveni in *Maimon. Tract.*

אסור להתענות ולזעוק ולהתחזק ולבקש *Cap. 30. Sect. 12.*

הלכות שבת *Cap. 30. Sect. 12.* **אסור להתענות ולזעוק ולהתחזק ולבקש** *prohibitum est se affligere, clamare, deprecari & petere misericordias in Sabbatho, etiam in angustia, &c.* Si cæcus ecclesiasticus propter plagas & afflictiones quasdam se affligeret, non tamen liceret se affligere propter tales afflictiones ipso Sabbatho; nisi quando gentiles aut fluvius circumcingunt urbem, aut quando navis in mari naufragio proxima est, tum licet Sabbatho deprecari, & petere misericordias pro illis.

Ex his videmus quàm piè & devotè Judæi Sabbathum transigant. Seriùs dormiunt, & diutiùs tribus vicibus mensæ accumbunt quàm aliis diebus; adeo ut sæpe crapula crapulam excipiat. Imo illud præceptum de tribus & quidem lautis conviviis Sabbatho celebrandis nemo audeat intermittere, si vel ex eleemosyna viveret.

הלכות שבת *Cap. 30. Sect. 2.* **חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת** — *Homo tenetur comedere tria convivia in Sabbatho* — *Etiam pauper qui sustentatur ex eleemosyna celebrat tria convivia.* Et *Sect. 10.* dicitur, quod Judæus in tertio convivio, instituendo post preces peractas, **יאכל וישתה עד מוצאי שבת** *edat & bibat usque ad exitum Sabbathi.*

9. Præterea si aliquis delicatulus & Cræso ditior singulis diebus lautissima convivia celebraret, ille tamen in honorem Sabbathi jam lautiora convivia celebrare teneretur, uti *Sect. 8.* habetur.

IX. Hæc est Judæorum pietas Sabbathica apud multos ita celebrata. Hic est cultus ille severus, quem multi harum rerum imperiti sine causa admirantur. An hoc est Sabbathum celebrare? An jam Reformati, strictam Sabbathi secundum legem Dei observationem urgentes, adhuc nonnullis videri possent judaizare? An non potius illi, qui largiùs edunt,

bibunt, diutius dormiunt, nuptias & convivia celebrant Judæismi sint accusandi? Nemo sine ratione dubitare potest. Sed hanc assertionem adhuc multò clariorem reddemus, si breviter enarremus opera ipso Sabbatho secundum legem Dei licita.

X. Opera ipso Sabbatho sine ejus violatione licita, possunt ad hæc quatuor capita referri: scil. ad opera *necessitatis*, ad opera *charitatis*, ad opera *pietatis*, & denique ad opera *civilis honestatis*.

Primò sunt opera *necessitatis*, quæ non patiuntur dilationem sine magno detrimento, vel aliquando sine irreparabili damno, &c. Hebræi in operibus necessitatis assignandis magis scrupulosi sunt quàm religiosi: illi enim ea opera tantum vocant necessitatis, in quibus est periculum vitæ, eaque dicunt *pellere Sabbathum*, h. e. licet propter talia opera, quæ sine periculo vitæ differri non possunt, Sabbathum profanare, & ex Sabbatho facere diem profestum: ex. gr. ægrotus periculose ægrotans potest curari à medico & chirurgo; etiam cætera ad restitutionem sanitatis recuperandam necessaria possunt præparari. Hinc Judæi fecerunt talem regulam *השבת דפיק נפשות רוחה את השבת* *dubium vitæ pellit Sabbathum*. Latini dicunt *Necessitas non habet ferias*. Etiam Misna Tract. *שבת* Cap. 18. permittit profanationem Sabbathi propter mulierem parientem: licet accersere obstetricem, eamque juvare, licet abscindere & ligare infantis umbilicum, &c.

Maimon cap. 2. multa enumerat propter quæ licet Sabbathum profanare. Propter periculose ægrotantem; si vel unus medicus diceret non esse periculum, alius verò diceret esse periculum, nihilominus profanant propter eum Sabbathum. Sed quinam operantur circa ægrotum? Non gentiles, non parvuli, non servi, neque mulieres; sed magnates & Sapientes in Israël, ne Sabbathum videatur res parvi momenti. Verum si Judæus non sit æger ad mortem, tum non licet eum juvare nisi per gentilem vel Christianum.

Præterea si domus alicujus comburatur, non licet eam extinguere Sabbatho; sed licet extrahere pueros, libros Sacros & cibum Sabbathicum, ut convivia sua celebrare possint. Verum reliqua bona, in quibus non est periculum vitæ, in mediis flammis relinquunt, & Vulcano tradunt, nec Christianis dant veniam ignem extinguendi. Ante paucissimos annos Amstelædami domus Judæi incensa erat, cujus januas, à Judæis clausas, vi effregerunt Christiani, ne etiam Christianorum ædes incenderentur.

Etiam antiqui Judæi non audebant se contra hostium insultus Sabbatho.

tho defendere, Hinc in Misna prohibetur gestare gladium, hastam, &c. Sed Judæi desides sedebant, & non resistebant hosti urbem invadenti, eamque vastanti. Nam execrabilis opinio omnes tenebat, malis auspiciis, & irato Numine geri, quæ tali die pro se quisque, aut pro republicâ tentaret. Hinc cum hæc opinio hostibus nota esset, sæpe ipso Sabbatho Judæos aggressi sunt. Hierosolyma olim capta est à Ptolomæo Lagi filio, quia cives cunctos Sabbathorum observatio defensione urbis prohibebat. Verùm postea facti sunt prudentiores per Matthiam Hassamonæum, fortissimum Judæorum Imperatorem, qui hoc errore populares suos liberavit, eisque persuasit, non esse legi divinæ contrarium se contra hostem defendere. Verùm postea iterum talis sinistra opinio eos invasit; propterea Pompejus postea iterum Urbe potitus est: nam die Sabbathi arietes muris admovit, portas confregit, & Judæos oscitantes, & in Templo sacrificantes ad aras stravit; sine ulla armorum repercussione, inquit *Joseph. Antiq. lib. 14. cap. 8.* & de Antiocho vide *lib. 12. cap. 8.* Tandem iterum sunt facti aliquo modo sapientiores. Maimon *cap. 2. Sect. 23.* cum distinctione defensionem contra hostes ipso Sabbatho permittit. Cum hostes veniunt ad occidendum, aut cum disponunt aciem, vel cum urbem obsident clanculum, licet exire contra eos cum armis, & propterea profanare Sabbathum: nam illi præsumuntur velle occidere. Sed si tantum lis sit oborta propter pecuniam, &c. tum non licet Sabbatho pugnare cum gentilibus: כותיים שצרו על עירות ישראל אסבאו על עסקי מלחמה כמון אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עברין מלחמה si Israelitæ velint obsidere urbem paganorum, illa obsidio incipienda est triduo antè, & tum deinceps ipso Sabbatho licet eam oppugnare: sic dicit Maimon צרין על עירות הכותים שלשה ימים קודם לשבת ועושין עברין מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה:

Secundò. Succedunt opera *charitatis*, quæ Sabbatho licita sunt. Hinc iterum Judæi distinguunt, si sit periculum vitæ, tum licet profanare Sabbathum. Maimon *Cap. 2. Sect. 24.* permittit opera *charitatis* exercere: scil. Si gentiles, si serpens aut ursus Israelitam persequantur ad occidendum, tum aliis licet eum defendere & juvare: sed si non sit vitæ periculum, tum non licet opera *charitatis* exercere. Hinc *Luc. 13: 13, 14, 15* Cum Christus sanaret feminam incurvam, tum præfecto Synagogæ hoc agrè ferenti respondit, & dixit: *Hypocryta, Unusquisque vestrum Sabbatho nonne solvit bovem suum aut asinum à præsepi, & abducit aquatum?* Hinc Christus exemplo suo docuit opera *charitatis* esse Sabbatho exercenda. Sed Judæi in omittendis operibus *charitatis* nimis crudeles sunt.

1. Vaccam vel capram mulgere non audent, sed petunt à Christiano ut eam mulgeat.

2. Sibestia in foveam inciderit, non audent eam extrahere; sed cibum ei dant, donec Sabbathum est finitum. Verùm temporibus Christi, hoc non fuit illicitum. *Matt. 12: 11.* dicit Christus: *Quis est ex vobis homo, qui habeat ovem unam, & si Sabbatho ceciderit in foveam, non apprehendat & extrahat eam?* Postea novitii Judæi vel in odium Novi T. vel in odium religionis Christianæ hanc novam legem fabricarunt: sed ab initio non fuit sic. Nam in Misna nulla fit mentio talis legis de bestia in foveam lapsa non ex eâ ipso Sabbatho extrahendâ. Deinde Pharisei & Judæi procul dubio Christo contradixissent, si aliquid contra leges statuisset & assensuisset.

3. Imo si vel homo in latrinam, vel foricam (detur venia verbis) incideret, nollent eum extrahere Judæi, vel ipse etiam nollit inde extrahi. Quum Judæus Anno 1273. Magdeburgi incidisset in cloacam, recusabant eum Sabbatho extrahere Judæi. Interea res deferitur ad illius urbis Episcopum, qui talem legem tulisse dicitur: *Si Judæi tanti faciunt suum Sabbathum, ut dubitent hominem suæ religionis ex cloaca extrahere; Ergo nos quoque Christiani nostrum Sabbathum tanti faciemus.* Mandavit itaque sub pœna capitis ne die Dominico etiam extraheretur. Sed adhuc magis miror quod Teucksburgi Anno 1220. accidit. Cum enim Judæus in foricam sive publicam latrinam delapsus esset, ipsemet extrahi noluit. Cum Richardus de Clara Comes Glovernæ id cognovisset, extractionem prohibuit die sequenti Dominico. Interea temporis supersticiosulus homuncio frigore & fœtore in medio aromatum extinctus est. *Vide Ranulphum lib. 7. cap. 37. in Polychronico, & Thummius de festis.*

4. Peccant Judæi contra charitatem, quando interdiciunt Sabbatho restituere fracturam manus aut pedis: uti apparet in *Misna Tract. שבת cap. 22. Sect. 6.*

5. Etiam peccant contra charitatem quando nolunt Christianam vel gentilem juvare in pariendo: Maimon *Cap. 2. Sect. 12.* ait: *אין כילדין את הכותית בשבת* Non obstericantur pagane in Sabbatho.

Tertio. Opera pietatis intrinsicæ vix ulla exercent Judæi; Synagogam tantum ingrediuntur, ordinariam sectionem legis publicè legunt, & preces ordinarias more solito deblaterant, reliquum tempus confabulationibus, ambulationibus & commensationibus ferè terunt.

Quarto. Opera civilis honestatis aliquando non observant Judæi, scilicet cum pediculum in vestibus discurrentem occidere, & tibialium vel pallii
lutum

lutum jam modò exsiccatum unguibus à vestibis remove non audent. Ex his omnibus apparet quàm verè Christus de Judæis prædixerit *Matt. 23: 24. Væ vobis duces cæci, qui percolatis culicem & camelum absorbetis.*

XI. His ita præmissis *queritur*; Utrum Christiani Reformati vel alii strictam & accuratam Sabbathi Christiani observationem urgentes judaismi accusari possint; An verò illi potius judaizare & judaismum introducere videantur, qui sunt laxi casuistæ, qui dormiendo, edendo & bibendo Sabbathum transigunt, & qui nugatorias tantum quæstiones magis ad illaqueandos alios quam ad semetipsos informandos, continuò movent?

Resp. Neg prius, aff. post. Ipsa hæc assertio ex antecedentibus ipsa luce clarior est. Illi enim non sunt accusandi judaismi qui non imitantur Judæos; sed illi qui ipsorum vestigiis insistant. Nam I. Quis inter pios Christianos Reformatos aliosve unquam movit tales quæstiones? An Sartor egredi audeat cum acu vestibis inhærente? Quali materia lux Sabbathina sit accendenda? An camelus cum capistro; camelus cum annulo narium; asinus cum tintinnabulo; gallina cum particulâ panni pedi alligatâ; oves cum herbâ in naribus; mulier cum filis laneis vel lineis, vel cum loris quæ sunt in capite, vel cum monilibus, vel cum inauribus, vel cum annulo egredi audeant? Quis unquam quæsit; An vir audeat exire cum calceis, qui infrâ clavis ferreis sunt muniti, cum reformatæ matronæ Londini (ubi Sabbathum in multis strictius observatur quàm alibi) ad vitandas lutosas plateas utantur grallis ferreis, quibus tamen nunquam propterea lis mota fuit. Quis Christianorum unquam quæsit; An vir Sabbatho cum phylacteriis, cum amuleto, cum loica, cum galea, cum gladio, cum baculo, aut cum hasta, aut mutilus cum fulcro suo ligneo exire audeat? Quis unquam denegavit mulieri in Sabbatho acum transforatam, anulum sigillatum, peplum muliebrem, &c.? Quis unquam dixit eum fore reum violati Sabbathi, qui Sabbatho effert paululum straminis, fœni, graminis, vini ad mixtionem poculi, mellis ut imponatur super compressum vulnus, &c.? Quis interdixit vel abscindere ungues dentibus, vel scribere duas literas, vel scribere super carne sua? Quis prohibuit sternere lectum? Quis vetuit extrahere hominem vel bestiam ex puteo; aut bona ex incendio? Aut quis somniavit non licere hosti resistere? Quis docuit Sabbatho pecuniam non esse attingendam, vel in crumena gerendam, vel non esse ambulandum super herbâ, non esse suspendendum aliquid in arbore; poma Sabbatho decerpta non esse comedenda, vel ad ignem assanda; pediculos esse vel non esse occi-

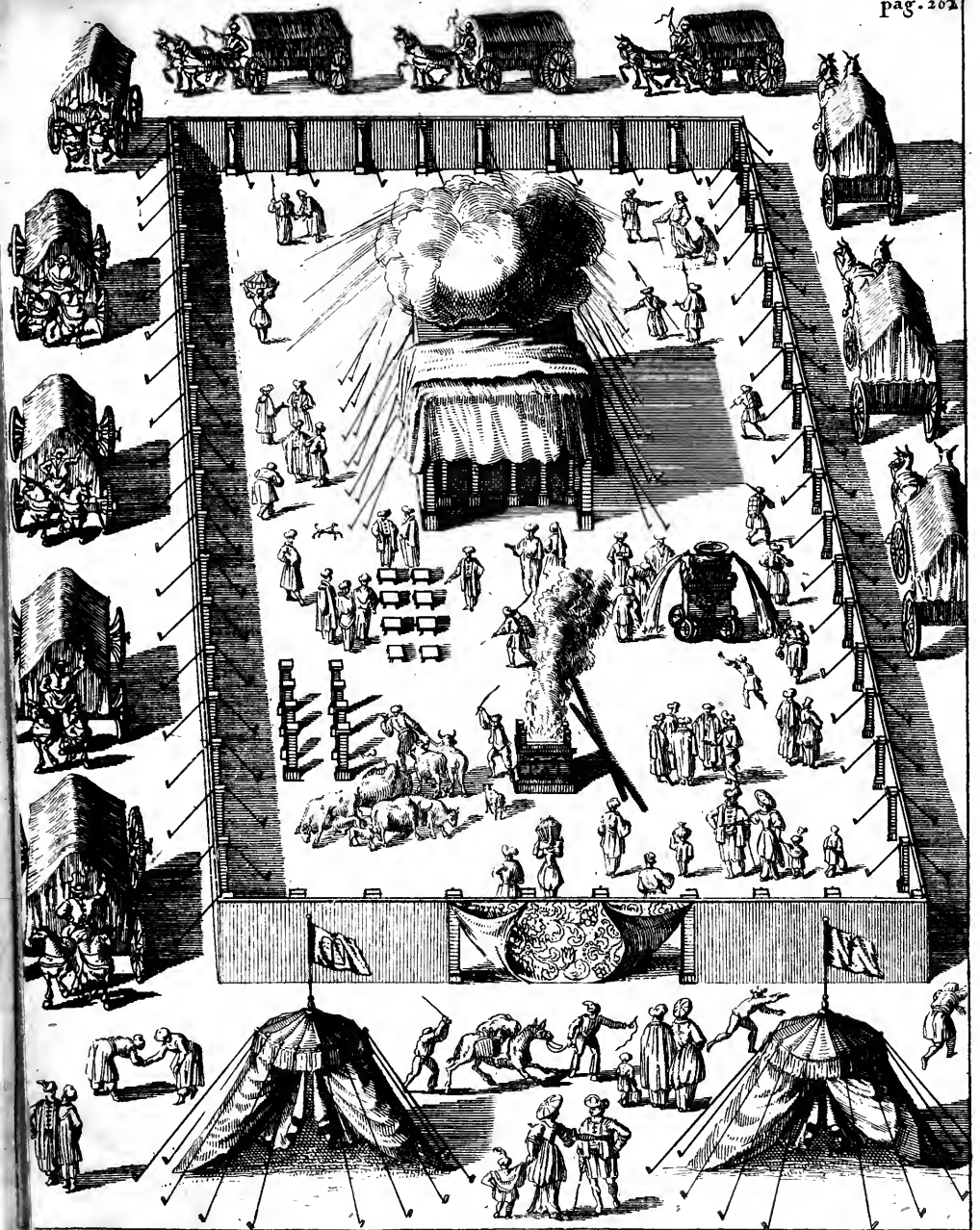
dendos &c.? Ex his tamen elicio sequelam: Ergo Christiani Reformati non possunt accusari judaismi, quia Judæos in his non imitantur.

2. E contrà illi potius judaismum introducunt, qui diebus Sabbathi diutiùs dormiunt quàm aliis diebus, qui lautiora convivia tum celebrant quàm aliis diebus, qui diutiùs mensæ accumbunt, qui genio indulgent, qui cutem curant, qui generosum vinum largiter bibunt, qui nuptias celebrant & frequentant. Item illi judaizant, qui vix ullam curam animæ suæ gerunt, qui more solito tantùm ex consuetudine sine ulla vitæ emendatione templum ingrediuntur, qui chartulis ludunt, qui se illo die non affligunt & humiliant, qui misericordias à Deo non efflagitant. In summa illi sunt accusandi judaismi, qui vix habet curâ animæ cutem & corpus curant. Ratio est manifesta: nam ita solent Judæi agere.

3. Illi videntur judaizare, & judaismi esse accusandi, qui similes questiones movent quales judæi continuò movere solent: scil. An liceat Sabbatho sternere lectum? An liceat sinapi, panem album, lac, aliaque minima aliquo casu emere? An liceat ambulare, hortum intrare, novellas legere, &c.? Miror eos etiam non rogare? An liceat Sabbatho naturæ satisfacere, cùm Hessai hoc concedere, testante Josepho, noluerint? Illi ergo imitantur Judæos qui etiam talia rogant, & cætera non curant. Si aliquis talia rogaret ex animo sincero, & ex intentione volendi se corrigere, si contrarium aliquis doceret, tum possent talia concedi. Sed talia sæpe à nugatoribus rogantur, ut vel jugum Sabbathicum ab humeris removeant, vel ut bonos illaqueent, & simul occasionem capiant cætera dogmata deridendi. Ego eos relegarem ad propriam conscientiam, eam sincero animo consulant: eaque, si sit præjudiciis libera, dictabit, quid in illis minimis sit agendum, quidve omittendum.

XII. *Ultimò queritur*; Quando Judæi Sabbathum suum incipiunt?

Resp. Die Veneris circa horam sextam vespertinam, vel quando sol occidit, vel, uti in Talmude dicitur, quando gallinæ eunt cubitum. Circa illud tempus solent accendere lucas Sabbathinas, quæ distinguunt Sabbathum à diebus profestis. Paulò tamen antè post quartam nolunt ullam mercaturam exercere, vel aliquid alicui vendere. Olim circa vespèram in omnibus urbibus Terræ Sanctæ in loco alto sexies clangebant buccinâ, *referente Maimonide in tract. שבת ה"כ ס"ב* Cap. 5. Sect. 18, 19. כל מרינות ועירות של ישראל חוקצין שש תקיעות בערב שבת *In omnibus provinciis & urbibus Israelis clangebant sexies in vespèrâ Sabbathi.* תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדות מלרדור ומלעשות מלאכה שבשרה *Ad primum tubæ sonum jubentur cessare omnes agricola ab aratione, sarritione*

Tabernaculum Erectum .

sarritione, omniq[ue] agricultura. Et qui prope urbem laborabant, tenebantur alios exspectare ut simul urbem ingrederentur. Ad secundum sonum נסתלקו התריסין ונגערו הרנויות Subducuntur valva & clauduntur officina. Ad tertium sonum סדק המסלוקו טמין המטמין והרליקו את הנרות ושוהה כד' לצלות דג קטן או כד' להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע ושובת. Quisque remouet (scil. ollam, &c. ab igne) eamque tegit & conseruat, (donec Sabbathum præterierit,) lucernas accendunt. Morantur donec pisciculi satis assati sint, vel panis in furno agglutinatus. Interim clangitur iterum quartâ, quintâ & sextâ vice, & sic quisque ab omni opere cessat. Primus sonus audiebatur במנחה tempore oblationis (h. e. illo tempore quod est inter horam tertiam & vespertinam) & tertius erat לשקיעת החמה קרוב proximus occasui solis, quem cæteritres celerrimè sequebantur. De cæteris cæremoniis aut quæstionibus, circa Sabbathum moveri solitis, consule aut Cl. Hulsium in Theol. Jud. lib. 1. part. 2. aut alios Theologos.

DISSERTATIO TRIGESIMA SEPTIMA,

Quæ est pars quinta

D E

Menfuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Noviluniis & Paschate.

I. Deus videtur mandasse festum Novilunii. II. Rationes dantur quare Deus hoc festum instituit. III. Judæi hoc festum per biduum celebrant, quia de vera Legis mente dubitant, nescientes an Lex velit tum esse Novilunium, quando Luna parumper recedit à Sole; an verum quando Luna conspicitur. IV. Hierosolymitani olim ab apparitione, sed hodierni Judæi à conjunctione Solis & Lunæ Novilunia	<i>incipiunt.</i> V. Docetur quomodo tota Terra scire potuerit brevissimo tempore scire Lunam esse visam. VI. Quod Novilunium à conjunctione sit inchoandum magis videtur cum Lege convenire. VII. Docetur quid Judæi olim & jam agant in Novilunio. VIII. Leges ceremoniales ad quinque genera possunt referri; eæque & leges politice sunt abolite. IX. Tempus abolitionis assignatur.

I. Triâ:

- I. *Tria festa anniversaria enumerantur.*
- II. *Vox Paschatis variis modis sumitur.*
- III. *Tempus instituti Paschatis, mactati & editi indicatur.*
- IV. *Ritus primus Paschatis agit de fermento inquirendo.*
- V. *Explicatur figura de panibus azy-*

mis.

- VI. *Judæi abstinent etiam à cerevisia; sed sæpe utuntur vino rubro.*
- VII. *Dubium est quali vino Christus in cœna usus fuerit.*
- VIII. *Christus usus est in cœna panibus azyinis: sed inde non sequitur nos in cœna etiam talibus panibus uti debere.*

Equitur alterum festum sæpe in anno recurrens, scil. *Festum Noviluniorum* vel *Neomaniarum*, quod primo quovis die cussulibet mensis à Judæis celebrari solet.

I. De hoc festo primò *queritur*; An Deus festum Noviluniorum instituit?

Resp. Non quidem in S. Scriptura expressum datur mandatum, nihilominus non sine ratione, aut veritatis specie ex quibusdam Textibus hoc institutum elicitur: scil. ex Numer. 28: 11. *In initiis mensium offeretis holocaustum Jehovæ, juvencos subrumos binos; & arietem unum, agnos anniculos septenos integros; & ex cap. 10: 10. Si quando habebitis epulum, & dies festos & calendæ, canetis tubis. &c. Ezech. 46: 1. Porta atrii interioris esto clausa sex diebus profestis: die verò Sabbathi aperitor & die novilunii aperitor.* Vide etiam 2 Chron. 2: 4. Ex his verosimiliter concludimus Deum hoc festum mandasse.

II. *Secundò queritur*: Ob quas causas Deus festum Novilunii instituit?

Resp. 1. Vel in memoriam creatæ à Deo lucis in principio creationis. 2. Vel ut populus Dei avocaretur ab Ethnicorum superstitionibus & idololatria, qui menses planetis, aliisque signis subiciebant. 3. Vel ut esset typus renovationis hominis, quæ fit per illuminationem Spiritus S.

III. *Tertiò queritur*. Quare Judæi Novilunia per biduum celebrent, cum Deus tantum unicum diem illi festo assignasse videatur?

Resp. Buxtorfius in *Synag. cap. 22.* de Novilunio Martii ait: *Postridie etiam eadem omnino ratione feriantur & Deum colunt, quâ pridie; idque quia dubium & incertum hodie apud eos est, quo die Martii novilunium contingat.* Etiam in cæteris Noviluniis biduum celebrari, apparet ex antiqua & nova Judæorum praxi, 1 Sam. 20: 24, 27. *Rex in novilunio sedebat apud cibum. Postridie à novilunio dixit Saul Jonathani, quare non venit filius Jisai tum heri tum hodie ad cibum?* Maimonides vult causam Novilunium continuandi per biduum esse ספק המאור"ם *dubium de luminaribus.*

Hinc

Hinc *queritur*; Quid Auctores intelligant per *dubium de luminaribus*?

Resp. Auctores trifariam hoc intelligunt. 1. Quidam volunt Judæos propterea continuare novilunium per biduum, quia certò cognosci non potest, quo die præcisè concurrant sol & luna: nam novilunium secundum quosdam fit quando est conjunctio solis & lunæ. Sed Maimonides per *dubium de luminaribus* hoc non intelligit: nam ignaræ plebi ignota quidem fuit conjunctio solis & lunæ, non tamen eadem incerta & dubia fuit Astronomis: atqui novilunia constituebantur non à plebe, sed à Viris Sanhedrin.

2. Alii arbitrantur novilunium per biduum celebrari, quia *φάσις* *apparitio* lunæ propter cœli intemperiem, & objectas nubes, quæ lunæ prospectum prohibent, sæpe dubia fuit. Verùm nec illa ratio probabilis est: nam Maimonides in *קרוש רחש* cap. 5. ait: Si legati emissi ad conspiciendam lunam non veniebant in fine trigēsimi à præcedente Neomaniâ diei, nec annuntiarent lunam à se esse visam, nihilominus Sanhedrin proclamabat novilunium. Imo si quidam vel ad distantiam itineris quinque dierum habitarent Hierosolymâ, illi tamen non tenebantur expectare illos emissos legatos.

3. His duabus sententiis rejectis tertia à nobis approbatur, quæ statuit *dubium de luminaribus* à Maimonide intelligi de mente Legis Divinæ: nam Judæi nesciunt utrum Legis mens sit novilunium inchoare à *φάσις* *apparitione* lunæ; an verò à *συνόδω* *conjunctio* Solis & Lunæ. Luna enim bifariam dici potest nova, vel cum incipit apparere, & è radiis solaribus eluctari; vel cum post congressum cum sole incipit vel tantillum ab eo digredi, etsi nondum ab ullo propter radios solares circumstantes conspici possit. Cum Lex, mandans novilunium, præcisè non determinet, an dies primus novilunii sit ille dies, quo luna primum incipit videri; an verò ille, quo primum incipit digredi à sole post suam cum eo conjunctionem. Hinc nata est duplex ratio supputandi novilunia, scil. ab *apparitione*, vel à *conjunctio*: ideoque per biduum hoc festum continuarent, ne alterutro tantum die festum celebrantes contra Legis mentem agerent. Cum ergo, ex. gr. novilunium Martii per biduum celebretur, incipientes à *φάσις* lunæ, & à *συνόδω*, etiam dies xv. ejusdem mensis, quo Pascha comedendum est, geminus esse debet. Hinc Judæi, incipientes Pascha celebrare, biduum constituunt sacrum, cum Deus tantum unicum diem ab initio illi festo assignaverit.

IV. *Quartò queritur*; Utrum Hierosolymitani novilunia sua supputarint ab *apparitione* Lunæ; an verò ab ejus *conjunctio*ne?

Resp. Olim Hierosolymitani, omnesque ferè veteres Terræ Sanctæ incolæ, stante eorum Republicâ, supputarunt sua novilunia לַיְלָה הַפְּאִסָּה *ab apparitione* lunæ, testibus Maimonide, Misna & Talmude. Sed Judæi, hodie, & à multis sæculis, in diuturnâ suâ captivitate & exilio, לַיְלָה הַפְּאִסָּה *à conjunctione* ejus cum sole novilunia sua supputant: nam in hisce terris non datur talis commoda occasio lunam conspiciendi, eamque jam visam cæteris Judæis notificandi, qualis olim data fuit in terrâ sanctâ.

V. *Quintò quaritur*; Si Hierosolymitani olim novilunia sua supputarint *ab apparitione*; Quomodo hæc apparitio lunæ per totam terram Sanctam tam citò potuit omnibus significari, ut eodem tempore novilunium celebraretur?

Resp. Olim emittebantur Legati, qui in locis excelsis attendebant ad lunam; & quàm primum eam conspexissent, indicabant. An non etiam sine legatis novilunia aliquando innotuerint? Imo. Quomodo? Hoc indicat Misna in ראשונה היו משיאין משואות *Cap. 2. Sect. 2.* בראשונה היו משיאין משואות *In principio accendebant magnos ignes: sed cum fefellerunt Cuthai* (h. e. gentiles, etiam accendentes ignes) *ordinarunt ut legati exirent.* Sect. 3. docet Misna ex quali materia illos ignes accenderint, כיצור היו משיאין משואות וכו' *Quomodo accendebant magnos ignes?* Adducebant perticas ex cedro oblongas, & ramos, & ligna oleosa, & stupam lini, &c. & ascendebant ad summitatem montis, & accendebant illis ignem, & faciebant ascendere ignem donec viderent socios suos similiter facere in summitate montis secundi, & sic in summitate montis tertii, &c. Sed in quibus montibus ignes accendebant? Hoc docet Misna Sect. 4. ומאין היו משיאין משואות מדר המשחה. ומסרטבא לגרפינא וכו' *Unde accendebant ignes magnos? Ex monte Olivæ usque ad Sartaba; ex Sartaba usque ad Gerophina; ex Gerophina usque ad Choveran; ex Choveran usque ad domum Baltin, &c.* Et tamdiu accendebant ignes donec cæteri ascendissent tectum, ibique facem accendissent.

Postea quia gentiles, accendentes etiam ignes, Judæos fefellerant, emiserunt legatos, eosque variis modis probarunt post invicem, uti Sect. 6. docetur. Rogabant primum; Quomodo vidisti lunam? Ante solem aut post solem? Versus Septentrionem aut versus Austrum? Quantæ fuit altitudinis? Quò inclinabat? Quanta fuit latitudo ejus, &c.? Deinde probabant alterum testem. Si verba eorum convenirent, testimonium ipsorum erat firmum, &c.

VI. *Sextò quæritur*; Utra sententia magis videatur Legi Divinæ consentanea: An illa quæ ab apparitione lunæ novilunium inchoat; an vero illa quæ ab ejus cum sole conjunctione?

Resp. Ratio supputandi novilunia à conjunctione solis & lunæ magis videtur secundum mentem Legis esse quàm illa ab apparitione desumpta. Hæc quidem popularis & familiaris est, sed incerta, & sæpe impossibilis ob objectas nubes: verum illa, scil. quæ desumitur à conjunctione solis & lunæ, magis est naturalis, & multò certior ad totam anni rationem constituendam. *Vide Capellum in Epistol. collat. ad Job. Cloppenburi- gium.*

VII. *Septimò quæritur*; Quid Judæi hoc festo secundum legem Dei olim facere tenebantur? Quid olim faciebant; & quid adhuc hodie faciunt?

Resp. 1. Secundum legem *Numer.* 28: 11, 12, 13, 14, 15. descriptam, varia erant quæ offerre tenebantur: ut, *duo juvenci subrumi, aries unus, agni septem anniculi*, &c. *Hircus unus pro peccatis in holocaustum sempiternum cum libamentis suis.*

Resp. 2. Judæi veteres hoc festo invicem convivium & comotationes agitabant, & totum diem celebrabant non tam Deo sacrificando, quàm ventri litando.

Resp. 3. Judæi recentiores non totos dies, sed dimidiatos tantum agunt festos; adeo ut in iis laborare vel otiari permissum sit: sed foeminae ab omni labore abstinere; quia novilunio aureas in aures suas ad vitulum aureum conflandum recusarunt dare. Neomænas, uti cætera festa, hilaritate & conviviis celebrant, lautissimè prandent, regiè & egregiè epulantur, jocos agitant, & omnem lætitiæ occasionem aucupantur: nam omnium auribus insonat hæc vox; *festum agitur, ideoque convivia agitentur.* Cæteras cæremonias, à Judæis hoc festo observari solitas, vide in *Synagoga Buxtorfii cap.* 22. Scil. quomodo in horto lunam precibus consecrent, eique benedicant, atque ad lunam exiliant, &c. Ibi quoque etiam ex Talmude, *Tract. Chol. cap.* 3. *pag.* 60. describitur colloquium inter Deum & lunam. Credunt Apellæ lunam ab initio creationis annos 21. fuisse soli æqualem; sed Deus postea ob certas causas imminuisset lunam, &c. Fabula ibidem plenius describitur.

VIII. *Octavò quæritur*; An Judæi hoc tempore sub Novo T. teneantur festum novilunii, & cætera festa, scil. Paschatis, Pentecostes, Tabernaculorum &c. celebrare; atque cæteras leges cæremoniales & politicas observare?

Resp. Judæi non tenentur hoc tempore leges cæremoniales observare: & quia festa pertinent ad leges cæremoniales, ideo etiam festa hoc tempore ab illis non sunt observanda.

Leges cæremoniales quasi ad quinque categorias, sive ad quinque summa genera referri possunt. 1. Ad Personas sacras. 2. Ad Actiones sacras. 3. Ad Res sacras. 4. Ad Loca sacra. Et 5. ad Tempora sacra. *Personarum* tres sunt classes, scil. *Sacerdotis Summi* cæterorumque *Sacerdotum*, & *Levitarum*. *Actiones* sacræ sunt *sacrificare*, *circumcisio* & *Pascha*. *Res* sacræ sunt *primitiæ*, *decimæ* & *agri Levitarum*. *Loca* sacra sunt *tabernaculum* & *templum* cum omnibus suis partibus & suppellectili. *Tempora* sacra sunt *novilunia*, *Pascha*, *Pentecoste*, *festum Tabernaculorum*, *annus Sabbaticus*, & *Jubilaus*.

Leges politicæ sunt variæ, ut de Zelotypia, Num. 5: 12, 13. de furto, Exod. 22: 1. &c. *Quæritur*; An leges Politicæ sint abolitæ? *Resp.* Leges Politicæ, quatenus fundatæ sunt in communiæquitate, sunt observandæ, non tamen quâ politicæ. Sed quatenus peculiariter illi populo sunt latæ, quatenus illum populum spectant, quatenus in illo loco & tempore sunt observandæ, eatenus sunt abrogatæ.

Leges cæremoniales etiam sunt abolitæ: nam ecclesia sub N.T. ad quascunque gentes erat dilatanda, & ad eam etiam gentiles vocandi: atqui impossibile est ex Europa, India, aliisque locis ascendere Hierosolymam tribus festis, sicuti Deus mandavit Exod. 23: 17. Deinde Daniel cap. 9. vers. 27. prædixit sacrificia esse abolenda tempore adventûs Messîæ: *Mediâ septimanâ abolebit sacrificium & munus*. Ipsi Judei fatentur se jam non amplius esse obligatos ad offerenda sacrificia; quia Templum est destructum, &c. Vide יְהוֹשֻׁעַ Cl. Hoornbeeckij, olim Præceptoris venerandi, lib. 7. cap. 11.

IX. De legibus cæremonialibus *quæritur*; Quando eæ sint abolitæ?

Resp. Leges cæremoniales trifariam possunt considerari. 1. ut *vivæ*. 2. ut *mortuæ* aut indifferentes. 3. ut *sepultæ*. 1. Leges cæremoniales erant vivæ, & debebant observari usque ad mortem Christi; qui eas eo tempore non observabat, peccabat. 2. Ab illo tempore usque ad Templi secundi destructionem, factam per Titum Vespasianum circa annum natalem Christi 70. vel 72. leges cæremoniales erant mortuæ & indifferentes. Tum licitum erat sine peccato eas observare, vel non observare, pro ut circumstantiæ rerum & personarum id permittebant, vel non permittebant. Paulus Timotheum voluit circumcidi Act. 16: 3. *Paulus voluit Timotheum secum proficisci: & assumptum eum circumcidit propter Judæos qui in illis locis erant: sciebant enim omnes patrem ejus Græcum esse*; non verò Titum, Gal. 2: 3. *Sed neque Titus, qui mecum erat, quamvis esset Græcus, coactus fuit circumcidi.* 3. Leges cæremoniales post Templi destructionem erant sepultæ, & ab illo tempore non licitum fuit amplius eas observare:

quia

quia Judæi tum satis ex Templi, cæterarumque rerum destructione videbant leges cæremoniales esse abolitas: & propterea ab illo tempore & deinceps eæ fuerunt abolitæ.

De tribus Festis Anniversariis.

I. **J**Am sequuntur tria Festa anniversaria, scil. Paschatis, Pentecostes & Tabernaculorum, quibus omnes viri ex omnibus terræ finibus Hierosolymam tendebant, & coram Deo comparebant: *Exod. 23: 17. Tribus vicibus quotannis compareto omnis mas tuus in conspectu Jehovæ.* Sed an omnes & singuli viri comparebant? *Resp. Misna cap. 1. in Tract. חגיגה* varios excipit, qui non tenebantur Hierosolymam proficisci: *הכל חיבין בראיה חוץ מהרש. שוטה וקטן. ושומטום. ואנדרוננים. ונשים. ועבדים. שאינם משוהרים. ההגר. והסומא. והחולה. והזקן. וכו' שאנו יכולים לערות בהגדו וכו' Omnes obligati sunt ad apparitionem.* (h. e. omnes tenentur tribus vicibus Hierosolymam venire) *exceptis surdo, stulto, parvulo, ocluso,* (cujus membrum virile oclusum est in ventre) *androgyno* (qui utriusque sexus membra habet) *mulieribus, servis, qui non sunt manumissi, claudis, cæcis, ægroto & sene, & qui non potest ascendere pedibus suis.*

DE PASCHATE.

II. **D**E Festo Paschatis primò agemus. Pascha Hebraicè פסח *transius, transitio*, descendit à פסח *transivit*, & propriè significat *transitum, transITIONem*, & quasi saltum angeli salientis super ædes Israelitarum, *Exod. 12: 13. Erit autem sanguis ille pro vobis in signum super illas domos ubi eritis, ut videns sanguinem illum transeam præter vos: sic non erit in vobis plaga exitialis, quum cadam primogenita in terra Egypti.* 2. Impropiè denotat ipsum agnum Paschalem mactatum & comestum, *Exod. 12: 11. Ita verò comedite eum, lumbis vestris succinctis, calceamentis vestris ad pedes vestros, & baculo vestro in manu vestra: sed comedetis eum cum festinatione, Pascha est Jehovæ.* 3. Significat ipsum festum Paschatis, quo agnus iste comedeatur, *2 Reg. 23: 21, 22. Celebrate Pascha Jehovæ, Deo vestro; prout scriptum est in libro fœderis. Quamvis non celebratum fuerit par huic Paschati à diebus Judicum, &c.* 4. Sumitur pro Christo, cujus agnus Paschalis fuit typus, *1 Cor. 5: 7. Expurgate igitur vetus fermentum, ut sitis nova massa, sicut estis fermenti expertes. Enim Pascha nostrum, pro nobis sacrificatum est, nempe*

Christus. Pascha secundum quosdam fuit sacrificium & sacramentum, sed diverso respectu: ad illud pertinuit mactatio cum fusione sanguinis; ad hoc verò præparatio, assatio & manducatio cum lactucis & herbis amaris.

III. *Primò quaritur*; Quando Deus Pascha instituerit? & quo die anni & tempore agnus Paschalis fuerit mactandus & comedendus?

Resp. 1. Deus Pascha instituit Anno à Creatione Mundi 2447. & à diluvio 791. Decimâ die mensis primi Nisan, h. e. Martii, Israëlita tollebant agnum per familias, eumque servabant usque ad decimum quartum diem, *Exod.* 12: 3, 6. Interea docebant filios & domesticos suos, quare agnum lectis alligarent, eumque mactarent, &c.

Resp. 2. Die decimo quarto agnus mactari debebat בין הערבים *inter duas vespervas*, *Exod.* 12: 6. h. e. à tempore inclinationis solis usque ad occasum ejus, sive ab horâ sextâ Judaicâ, h. e. nostrâ duodecimâ, usque ad horam Judaicam duodecimam: nam à tempore meridiano, quando sol incipit inclinare, etiam incipit vespéra una, post occasum solis est vespéra altera.

Resp. 3. Die decimâ quintâ, statim post solis occasum, h. e. initio diei 15. (nam dies apud Judæos à solis occasu incipit) agnus Paschalis comedi debuit.

IV. *Secundò quaritur*; Quibus ritibus & cæremoniis festum Paschatis ab Israelitis olim fuit peractum, & quibus hodie à Judæis peragitur?

Resp. Ritus illi sunt diversi, sed præcipuos post invicem breviter enumerabimus. *Primus* ritus est circa fermentum, quod ex ædibus fuit removendum secundum legem *Exod.* 12: 19. datam; *Septem dies vetus fermentum ne reperitor in domibus vestris.* Hinc singuli patresfamilias, addentes ad legem, nocte ante Paschatis pervigilium per totam domum omnes micæ panis perquirunt, easque, ut & reliquum fermentum quod inveniunt, sub dio in peculiari igne comburunt. Postea manè pridie Paschatis panes infermentatos, qui belgicè vocari solent *ongerefen* aut *ongesuurde broden*, conficiunt, eosque per integrum octiduum comedunt. Panes illi sunt rotundi, tenues, foraminibus pleni, merâ farinâ & aquâ tantum constantes, nec saliantur, neque ullo butyro vel olivo mitigantur. Farina per triduum debet esse molita ut benè refrigescat; aqua vespéri debet hauriri; molæ & cistæ debent purgari, &c.

V. *Explicatio hujus Figura, quæ extat pag. 187.*

1. In hâc figurâ conspiciuntur tres viri præparantes panes azymos sive infer-

infermentatos, quales omnes Judæi & Judææ per integrum octiduum comedere tenentur. Quando hi panes præparantur? Manè pridie Paschatis. Quomodo hi panes Hebraicè vocantur? מצות, in plur. מצות.

2. Ex quâ materiâ hi panes conficiuntur? Ut plurimum ex tritico præstantissimo; confici etiam possent ex hordeo, spelâ, avenâ, &c. Quando triticum debet commoli? Ad minimum tribus diebus antequam panes inde conficiuntur. Quare? Ut benè refrigerescere possit, ne fermentationi tam facile sit obnoxia. Propter eandem causâ triticum diligenter debet asservari ne mādīdum fiat; non etiam aquâ triticum est macerandum. Quando domum vehitur ex mola, non licet farinam imponere jumento sine ephippio, ne à calore jumenti incalescat.

3. Omnia vasa, quibus vel farina, vel massâ subigenda vel subacta imponitur, sunt probe purganda. *Saccus*, si aliis temporibus tritico fuêrit repletus, antequam hæc farina Paschalis ei imponatur, est diffuendus, lavandus, & de novo consuendus; *Mola* ut plurimum de novo cæduntur, & novis vel puris linteolis circumtenduntur; *Cistæ*, quæ farinam jam molitam excipiunt, albis linteis intrinsecus obducuntur, ne ullus alterius farinæ pulvisculus farinæ Paschali immisceatur; etiam *furnus*, in quo hi panes coquuntur, est magno igne accendendus, ut flamma per totum furnum diffundatur, utque per flammam illam omne fermentum, quod fortassè alicubi adhuc hæret, comburatur.

4. Materia, quâ panes azymi desuntur, est mera aqua, quæ ab illis vocatur *aqua præcepti*. Quales cæremoniæ adhibentur circa hanc aquam? Hæc hauritur vasis purgatis, dubiâ luce à solis occasu, sed ante stellarum ortum & lunæ splendorem. Quomodo domum deferitur? Tecta: nam per 24. horas sol eam accedere non debet. Quare? Ne ex calore solis incalescat & fermentetur. Si vesperâ hauritur aqua & manè desitur farina, quomodo de aquâ illâ dici potest, quod sol per 24. horas eam non accesserit? *Resp.* Aqua hæc ut plurimum hauritur ex puteo, in quo sol, qui in terra, & non in puteo, per 12. horas conspicitur: addantur illis duodecim horis aliæ horæ duodecim noctis; ergo per 24. horas sol hanc aquam non accessit. Ipse fons, si fieri possit, etiam est quodammodo purgandus, & quando purgatus est, aquæ inde sunt copiose exhauriendæ.

5. Subactio fieri solet in loco frigido, qui procul est à fornace, quique nec à sole illustratur, nec à calore fornacis incalescit. In hac figurâ subactio fit in domo & procul à fornace. Massâ continuâ agitatione est tractanda, ne fermentetur. Hinc in hac figurâ conspiciuntur tres viri, quorum duo continuò massam movent & agitant, & tertius eam, in panes confectam, in fornacem immittit.

6. Panes azyimi, quoad figuram, solent esse tenues, rotundi, foraminibus pleni, quæ ferro, pectini simili, perforantur. Talia duo instrumenta ferrea, quibus hi panes perforantur, hic mensæ imposita conspiciuntur. Infra in corbe illa, quæ corbis חֶבֶד יִי (diei festi) vocatur, multi tales panes, multis foraminibus perforati, jacent. Quare hi panes ita solent esse tenues & foraminibus pleni? Ne fermentationi tam facile essent obnoxii.

7. An tales panes merâ tantum aquâ & farinâ constantes, quique nec saliantur, nec ullo butyro vel olivo mitigantur, non sunt esu insuaves? Sunt maximè insuaves, & insuaves esse debent: nam sunt panes paupertatis & afflictionis. An non divites alios panes delicatiores solent conficere? Quidam solent farinæ addere ova. Ditiores quidam addunt ova & saccharum, imo aliquando ex amygdalis contusis conficiunt. Memini me Amstelædami talem panem à Judæo accepisse, qui erat gratissimi saporis. Sed tales panes delicatiores ut plurimum pro ægrotis & infirmis præparantur. Hæc ad explicationem hujus figuræ dicta sufficiant.

VI. Quia Deus fermentum interdixit; ideo abstinent etiam ab omni cerevisia; quia fermentationi est obnoxia; etiam sæpè abstinent à vino albo. Hinc *queritur*; Quid ergo bibunt Judæi toto illo octiduo?

Resp. Vel simplicem aquam glycyrrhizâ mitigatam, vel vinum rubrum ex uvis quodammodo passis expressum.

Queritur; Quare Judæi ut plurimum utuntur vino rubro?

Resp. 1. Quia ipsis videtur esse præstantius: sed si judicent album esse præstantius, tum utuntur etiam albo. 2. Quia putant Pharaonem olim in sanguine filiorum Israeliticorum se lavisse.

VII. Porro *queritur*; An Christus etiam rubro vino in Paschate & in cœnâ usus fuit?

Resp. Nescimus: usus est eo vino quod paterfamilias ei apposuit: forte ei vinum rubrum apposuit; quia Judæi vino rubro communiter hoc festo utuntur. Sed perinde est quali vino utamur, modò absit superstitio.

VIII. De pane *queritur*; An Christus in prima cœna, quam post peractum Pascha instituit, usus fuit pane fermentato? Et si sic, An non & nos simili pane in nostrâ cœnâ uti debemus?

Resp. 1. Græci statuunt Christum pane fermentato usum fuisse; quia credunt Eum Paschatis diem legitimum anticipasse, quo Judæi adhuc panibus fermentatis utebantur. Sed hæc sententia non videtur approbanda: nam etiamsi Christus anticipasset, & legitimo die Pascha suum non celebrasset,

brasset, quod tamen pernegamus; inde tamen non sequitur quod pane fermentato usus fuerit: nam Christus volens celebrando Pascha legi satisfacere, procul dubio legitime satisfecit ei, quæ non tantum agnum sed etiam panes azymos præcepit. Et Christus mandans discipulis suis ut Pascha præpararent, proculdubio generale præceptum dedit, ut omnia pararent quæ ad celebrandum Pascha necessaria erant.

Resp. 2. Christus procul dubio panibus azymis usus fuit: quia tempore Paschatis alii panes non inveniuntur: nam ante Pascha omnem panem fermentatum comburunt, & maledicunt si alicubi adhuc particula aliqua latet. Præterea Christus legitimum diem Paschatis non anticipavit: ergo necessario pane azymo usus fuit.

Resp. 3. Non sequitur, Christus tum usus est pane azymo, ergo & nos in cœna simili pane uti debemus: nam hoc factum est per accidens, quia alii panes non erant præsto. Pontificii adhibent hostias infermentatas, nummi figuram repræsentantes. Quare? Quia Judas Christum 30. nummis vendidit: sed præterquam quod in Paschate nunquam tales hostiæ à Judæis usurpentur, sed tantum solidi panes, etiam omnium optime illi facere videntur, qui ordinarium panem fermentatum in cœna adhibent: quia tali pane optime repræsentatur analogia inter panem & corpus Christi: nam talis panis optime nutrit, quum hostia, quæ est quasi spuma panis, ita non nutriat. *Vide Buxtorfium in Dissert. de cœna, & de fermento vi- de Synag. cap. 17.*

DISSERTATIO TRIGESIMA OCTAVA,

Quæ est pars sexta

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie adhuc

DE PASCHATE.

IX. Omnia vasa totius domus purgantur.

X. Explicatur figura agens de purificatione.

XI. Tempore Paschatis solent Judæi mense accumbere.

XII. Quæ mense Paschali imponantur.

Mm

XIII.

XIII. Ratio datur quare singuli Judæi quatuor cyathos vini bibant.

XIV. Solent etiam captivum dimittere, & quare?

XV. Locus macstationis agni assignatur.

XVI. Rationes dantur quare Deus festum Paschatis instituerit.

XVII. Christus & Judæi ultimum Pascha diverso die, licet utrique die 15. celebraverunt. Rationes contrarie solvantur.

XVIII. Argumenta proponuntur, quibus probatur Christum non eodem die cum Judæis Pascha celebrasse.

XIX. Christus cenā Paschatis absolutā, mensis non sublati, cenam sacramentalem instituit.

XX. Lotio pedum non fuit ritus usitatus in festo Paschatis ante accubitum.

XXI. Hymnus Matt. 26: 30. continet Psalmos octo.

XXII. Docetur unde natus sit ille mos mittendi quosdam tanquam stultos Kal. Martii & Aprilis.

XXIII. Ratio datur, quare Pascha Judæorum duret octo dies, cum Lex tantum septem dies mandet.

XXIV. Figura Tabernaculi exhibetur & explicatur. Datur etiam causa abundantie aque in deserto.

XXV. Etiam figura vasorum Tabernaculi & Templi depictorum demonstratur & explicatur.

IX.

N superiori dissertatione præter generalia de Paschate enarravimus etiam ritum primum in festo Paschatis à Judæis observari solitum, scilicet de fermento inquirendo; sequitur nunc secundus ritus, qui agit de purificationibus. Cum enim Judæi omne fermentum inquirere debeant, etiam concludunt totam domum, omniaque totius domus vasa, ferrea, ænea, lignea, stannea, lapidea, &c. esse purganda, ne forte alicubi, vel vasi alicui mica panis fermentati adhæreat. Hinc queritur; Quomodo Judæi vasa illa solent purgare? Resp. Duobus vel tribus diebus ante Pascha apponunt igni magnum ahenum, aquā plenum, cui, quando aqua incipit bullire, omnia vasa immergunt, eaque mox aquā frigidiore iterum abluunt. Sed vasa majora, quæ in ahenum immergere non possunt, ea tali modo purgant. Ferrum vel saxum ignitum forcipe apprehensum super tali suppellestile extendunt, multam aquam superfundentes. Ferrea vasa in ignem coniecta ignescere faciunt. Si quis ex vase non purgato comederet, tantum facinus committeret, ac si menstruatam mulierem cognosceret. Hinc Christus Judæos suo tempore accusavit, Marc. 7: 8. Omisso mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones sextariorum & poculorum; & Matth. 23: 25. Purgatis exteriorem poculi patinaque partem. Vide plura in Synag. Buxt. cap. 17. Hinc mos ille totam domum, omnemque suppellestile paulò ante festum Paschatis purgandi ad nostrates fœminas, sed absque superstitione, descendit.

X. *Explicatio hujus Figuræ, quæ extat suprâ
pagina 187.*

In hac Figurâ videtis igni superpositum magnum ahenum, quod est plenum aquâ bulliente, in quâ omnia vasa, jam antea purgata, abluuntur. Hic conspicitur Judæus, qui aliquid ex suppellectile in aquâ fervente abluit. An non licet duo vel plura vasa in ahenum intrudere, eaque simul abluere? Non: nam unum fortasse alterum attingeret; adeo ut aqua bulliens ad omnes partes vasorum non pertingeret. Atqui hæc mulier, in hac figura depicta, multa vasa simul ad ahenum defert. Imo defert quidem, sed non intrudit ea simul in ahenum: sed apportat ea ad Judæum, ut ille ea singulatim in aqua bulliente abluat. Judæi non parcut aquæ, sed largiter affundunt: nam si in vase sit locus aliquis, quem aqua bulliens non attingit, illud vas judicatur non esse legitimum. Hinc utuntur tam magno aheni, quod magnam aquæ copiam capit. Quomodo vasa ferrea, stannea, cultri, mortariâ, mensæ, scamna, aliaque sint duobus vel tribus diebus ante Pascha purganda, vide in Synagoga Buxtorfii cap. 17. ubi sic ait: *Stannum quod attinet, aliaque id genus vasa, duas forcipes habent; alterâ in aquam ferventem illa immittunt, alterâ extrahunt, ut ea etiam parte, quam prima forceps tangebat, abluatur. Vasa ferrea, ut craticulas, verua, opercula, sartagine & similia, tamdiu igni subjiciunt, donec scintillas agant: tum demum enim sunt legitima. Cultros, antequam in ahenum immittant, prius probè defricant ad cotem vel alium lapidem, ad rubiginem omnem detegendam. Ferreum vel aneum mortarium, prunis candentibus, filo circumligato, replent: ubi eò usque incaluit, ut filum rumpatur, legitimum est, &c.*

XI. *Tertius ritus in Paschate adhiberi solitus est accubitus.* Mensæ, omnibus præstantissimis vasis ornata, paterfamilias unâ cum reliquis domesticis affidet. Quomodo? Inclinat instar Magnatis in latere sinistro super egregio pulvillo. Quare? Ut ostendat se jam instar Baronis magnum esse dominum, & liberatum ex captivitate Ægyptiaca. Hinc Christus tempore Paschatis & Cœnæ secundum antiquum convivandi morem, sed absque tali imaginariâ magnificentiâ, ab Evangelistis dicitur accubuisse; & Rabbini testanter talem accubitus semper fuisse in latus sinistrum. Olim consueverunt cibum capere accumbendo, inclinati super latus sinistrum, & pedibus in terra positis; unusquisque super peculiari lecto: sed qui in lecto versûs latus dextrum accumbebat, dicebatur in si-

num recumbere. Hinc apud Johannem *cap. 13. vers. 23.* dilectus discipulus in sinum Christi dicitur recubuisse. Vide *Buxt. in dissert. de Cæna.*

XII. *Quæritur*; Quæ mensæ Paschali secundum consuetudinem Judæorum imponuntur?

Resp. Hæc sequentia. 1. Patina cum tribus placentis. 2. Alia patina, in qua est armus agninus vel hœdinus unâ cum ovo sub cineribus calidis indurato. 3. Adhuc patina alia cum pulmento & pomis, pyris, nucibus, ficibus, &c. apponitur, cui vinum immiscent, cinnamomum superinijciunt crassè contusum, & simul ita præparant, ut illud lateris, & hoc paleæ & luti speciem referat. 4. Præter agnum etiam acetaria è lactuâ, hederâ, raphano, petroselino, &c. ut & patellam aceto repletam apponunt. 5. Singulis etiam abstemiis quatuor cyathi vini infunduntur, quorum duos ante & duos post cœnam ebibunt.

XIII. *Quæritur*; Quare singuli Judæi solent ebibere quatuor cyathos vini?

Resp. Quia *Exod. cap. 6.* fit mentio quadruplicis liberationis: *Educam vos de ergastulo Ægyptiorum; Eruam de servitute; Redimam in brachio excelsio & judiciis magnis, Assumam vos mihi in populum.* Vide *Synag. Buxt. cap. 18.* Hinc illustrantur verba Lucæ, loquentis *cap. 22. v. 17, 20.* de duobus poculis. Hinc porrò *quæritur*; An Christus in cœna duobus poculis usus fuit? *Resp.* Non, sed primum poculum pertinuit ad Pascha, quo illud consecravit, & quo ei finem imposuit: sed secundum pertinuit ad Cœnam Dominicam.

XIV. *Quartus* ritus est *dimissio* captivi alicujus. Olim Judæi captivum solebant dimittere, quem populus petebat, ut ostenderent se olim etiam captivos in Ægypto fuisse, & hoc tempore ab illa servitute esse liberatos. Hinc legimus Barrabam loco Christi ex captivitate fuisse liberatum, *Matt. 27: 26.* Cæteras cæremonias festi Paschatis brevitatis causâ præterimus; sed eas vide explicatas in Synagoga Buxtorffii; ut & opera hoc festo agenda vel ommittenda.

XV. *Tertio quæritur*; Ubi agnus Paschalis debuit mactari?

Resp. Primus agnus mactabatur in Ægypto. In deserto verò, & imprimis in terrâ promissâ non licebat alibi Pascha publicè celebrare quàm ad Tabernaculum, & postea Hierosolymis ad Templum. Propterea Deus ait *Deut. 16: 5, 6.* *Non poteris immolare Pascha in quâlibet urbium tuarum, sed in loco quem elegit Deus, &c.* Hinc parentes Christi ascenderunt Hierosolymam, *Luc. 2: 41, 42.* *Ibant parentes ejus per singulos annos Hierosolymam, in die solenni Paschatis.*

XVI. *Quarto queritur*; Quare Deus festum Paschatis instituit?

Resp. 1. Deus voluit hoc pacto in memoriam revocare populo, & quasi æternitati consecrare ingens illud *beneficium*, quo Israelitas in Ægypto affecit, cum iusserit mactari agnum, ejusque sanguinem ædium pollamentis adspargere, ubi illa nocte singula Ægyptiorum primogenita perdens, Israelitarum ædes sanguine hoc aspersas præterit, eosque è durissimo servitutis jugo liberavit. Hinc Moses mandavit *Exod. 12: 27.* ut Israelitæ filiis suis, de hâc cæremopïa quærentibus, annuatim hoc beneficium exponerent:

2. Deus voluit hunc ritum esse evidens testimonium *potentiæ* suæ infinitæ & *misericordiæ*. Hinc David *Psal. 136: 10, 11.* ait: *Celebrate Dominum qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum. Qui eduxit Israël de medio eorum, quoniam in sæculum misericordiæ ejus.*

3. Ut esset evidentissimus typus *liberationis* à peccatis nostris per Christum faciendæ: hinc Christus *Joh. 1: 29.* vocatur *agnus ille qui peccata mundi tollit*. Sicut enim agnus immaculatus mactabatur; sic etiam Deus filium suum nobis donavit, cujus sanguis nos 1 *Joh. 1: 7.* ab omnibus peccatis emundat.

4. Ut Judæos officii sui admoneret. Comedebant enim agnum cum *peregrinantium habitu & herbis amaris*, & à *fermento* abstinebant: sic meminisse debebant se hîc esse *peregrinos*, & Cœlestem Civitatem esse quærendam, nec *crucem* esse exhorrescendam, sed peccatorum sarcinam esse abjiciendam & sanctitati operam esse dandam. Vide *Thummius de festis*.

XVII. *Quinto queritur*; An Christus ultimum suum Pascha eodem die cum Judæis celebravit?

Resp. Affirmativam sententiam defendunt Toletus, Baronius & Cloppenburius: quia credunt Christum Legis Divinæ fuisse observantissimum. Et si non eodem die celebrasset, quo Judæi, putant eum tum fuisse Legis transgressorem: nam notum est Judæos semper in principio diei decimi quinti hoc Festum inchoasse. Rationes, quibus supradicti Auctores conantur probare Christum eodem die cum Judæis ultimum Pascha celebrasse, sunt hæ sequentes præcipuæ.

Prima ratio est: Si Judæi celebrarunt Pascha post Christum crucifixum: ergo celebrarunt illud contra Legem: nam agnus Paschalis respiciebat Christum; atqui Christo crucifixo præsens erat corpus, & non necesse erat agnum mactare.

Resp. Absolutè loquendo Judæi non debuissent post Christum crucifixum mactasse agnum: nam agnus respiciebat Christum: sed quia lex cæ-

remonialis post mortem Christi erat tantum mortua aut indifferens, & nondum sepulta; ideo Judæi sine peccato potuerunt illo anno & aliquot annis sequentibus agnum adhuc mactare.

Secunda ratio, quæ opponitur, hæc est: Si Christus pridie Paschatis Judaici Pascha suum celebravit: ergo die decimo quarto, non legitimo, celebravit. Vel si Christus decimo quinto die Pascha suum comedit: ergo Judæi die decimo sexto, etiam proinde non legitimo die celebrarunt. Vel si utrique die decimo quinto: ergo eodem die celebrarunt.

Resp. 1. Christus & Judæi, licet diverso die (ille scil. die Veneris, & hi die Sabbathi) Pascha suum comederint, nihilominus utrique legitimo die, h. e. decimo quinto die mensis Nisan comederunt. Nam Christus sequutus est eos, qui statuebant tum novilunium esse, quando erat luminarium conjunctio: sed Judæi Pascha celebrantes sequuti sunt eos qui novilunium supputabant à *φάσει apparitione* lunæ. Judæi enim in Terrâ Sanctâ ab apparitione lunæ novilunia sua inchoarunt: sed Christus, qui Legis mentem melius intellexit quàm Judæi, à conjunctione luminarium novilunium supputavit, & per consequens unico die citius Pascha suum celebravit. Vide de hac duplici noviluniorum supputatione præcedentem dissertationem.

Resp. 2. Vel dicendum est Judæos ad vitandum duorum dierum festorum concursum hoc tempore, & aliis fere temporibus, quando, ex. gr. dies decimus quintus in feriam sextam incidebat, Pascha in diem Sabbathi transtulisse: quia impossibile ferè erat per biduum ab omnibus operibus servilibus abstinere. Hinc talem canonem literis *בבבב Badu* fabricarunt, quo indicarunt Pascha non debere incidere in secundam, quartam & sextam feriam, h. e. in Lunæ, Mercurii & Veneris diem, propter duorum festorum concursum. Quando statuimus Judæos transtulisse Pascha in diem sequentem, non dicimus ita esse factam festi translationem, quasi Pascha à die 15. in diem 16. sit translatum: nam hoc fuisset contra Legem, quæ mandat Pascha die 15. esse celebrandum.

Quomodo ergo transferendo Pascha in alium diem nihilominus legitimo die Pascha celebrarunt? Hoc factum est ope intercalationis, quæ fuit usitata inter Judæos; eaque fuit duplex, vel Mensis, vel diei. Intercalatio *mensis* est, quando singulis trienniis vel aliquando bienniis integer Mensis Februario adjicitur, qui vocatur *Veadar*. Nam si nulla facta fuisset intercalatio, quoniam annus lunaris solari brevior est undecim circiter diebus, Pascharis festum decurrisset per totum annum, ac modò æstate, modò autumno, modò hyeme fuisset celebratum. Quamprimùm ergo undecim

undecim. illi dies in singulis annis superflui in mensem excreviscent integrum mensem adjiciebant. *Vide de his supra dissert. 33. sect. 4.* Intercalatio diei est quando mensi decimo tertio, Veadar (h. e. secundo Februario) nominato, trigessimus dies pro ratione festorum additur vel ab eo adimitur. Menses Judæorum alternatim constabant 29. vel 30. diebus: ideo Veadar modò plenum 30. dierum modò cavum 29 tantum dierum constituere poterant; atque ita unius diei detractio vel additio in illo mense fieri poterat ut Pascha non quidem à die 15. in 14. vel 16. sed ab unâ hebdomadis feria in aliam, à sexta scil. in septimam vel quintam, vel à prima in septimam vel secundam transferretur. Si ex. gr. Pascha, faciendo mensem Veadar cavum, h. e. 29. dierum, incidisset in diem Veneris; faciendo plenum, h. e. 30. dierum incideret Pascha in ipsum Sabbathum. Vel si Veadar, faciendo mensem plenum, incidisset Pascha in diem dominicum, faciendo mensem cavum Pascha incideret in diem Sabbathi. Sed Christus non curans illam transpositionem Paschatis à feriâ sextâ in feriam septimam, nihilominus decimo quinto die Pascha celebravit.

Hinc *queritur*; An Judæi non peccarunt ita transferendo Pascha ab uno die in alium? *Resp.* Non peccarunt. Sanhedrin enim deliberato consilio ob nonnullas rationes, scil. ne duo dies festi simul concurrerent, &c. hoc faciebat.

Tertia ratio, quam objiciunt, hæc est: Pascha non debebat mactari nisi in loco quem Deus elegerat, *Deut. 16: 5, 6.* scil. ubi Tabernaculum erat, & temporibus Christi in Templo; & quidem à Sacerdotibus Leviticis die 14. tempore pomeridiano inter duas vespervas. Si vel Christus alio die voluisset mactari agnum à Sacerdotibus, non tamen hoc fecissent; sed in loco & tempore à lege præscripto tantum agnum mactassent.

Resp. 1. Huic rationi oppono locum Philonis, qui libro de Decalogo dicit: *ἐν τῇ ἑορτῇ ἵστασι πανδημεὶ αὐτῶν ἕκαστος τὰς ἑρῆς αὐτῶν σὺν ἀναμένοντες.* Hic expressè dicitur quod in hoc festo singuli populatim mactaverint, non expectantes Sacerdotes suos. Non opus ergo fuit agnum tantum mactare in Templo, & Hierosolymis; sed singuli in privatis aedibus eum mactare potuerunt.

Resp. 2. Agni immolatio non fuit propriè dictum sacrificium, ejusdem cum cæteris sacrificiis generis. Nulla enim pars Deo vel Sacerdoti cedebat, aut supra altare adolebatur, sed totus esu à privatis absumebatur.

Resp. 3. Hinc non sequitur singulos privatos patresfamilias, mactantes privatim agnum, factos fuisse propriè Sacerdotes Leviticos; sed fuerunt quodammodo Sacerdotes extra ordinem; quasi Deus per hanc privatam
macta-

maestrationem ostendere voluisset omnes fideles in Christo ad spirituale sacerdotium vocari, eosque per Christum, qui per agnum denotabatur, factos esse Sacerdotes ad offerendas Deo victimas spirituales.

Resp. 4. Omnes debebant edere de agno Paschali; sed in dissertatione præcedente vidimus Hierosolimam non ascendisse furcos, stultos, parvulos, mulieres, servos, claudos, cæcos, ægrotos & senes: ubi ergo illi agnum comederunt, si non privatim in singulis ædibus per totam Terram Sanctam licitum fuisset mactare? Ubi etiam patres occasione agni præsentis docuissent liberos suos de liberatione ex Ægypto, &c.? Ergo agnus privatim à quolibet patrefamilias ubique potuit mactari.

Resp. 5. Locus *Deut.* 16: 5, 6. agit de publicâ immolatione faciendâ per Sacerdotes Leviticos in publico Israelitarum conventu. Talis immolatio antea apud Tabernaculum, & postea tantum in Templo fieri debebat.

XVIII. Jam breviter videamus contraria argumenta, quibus probamus Christum uno die citius, sive pridie Paschatis Judaici Pascha suum celebrasse.

Ratio *prima* est desumpta ex quibusdam locis S. Scripturæ: ex. gr. ex. *Joh.* 19: 14. ubi dicitur; ἡν δὲ ᾠξουμένη ἡ πέντε ὥρῃ δὲ ὦρε ἔκτε, *Erat autem pasceve* (præparatio) *Pascha*, hora vero quasi sexta, & vers. 31. etiam dies crucifixionis vocatur ᾠξουμένη. Ergo Christus non eodem die Pascha celebravit cum Judæis. Similiter *cap.* 18. *vers.* 28. *Judæi non introierunt in Prætorium, ne polluerent, sed ut ederent Pascha.* Et *cap.* 13. *vers.* 1. Lotionis pedum facta à Christo in cœnâ Paschali dicitur fuisse πρὸ τῆς ἑσπέρης ἡ πέντε ante festum Paschatis.

Ratio *secunda* est: Si Judæi simul cum Christo eodem die Pascha celebrassent; ergo Judæorum Pontifices & Sacerdotes ipso die Paschatis capitali judicio Christi vacassent; quod est contra dici tam sacri religionem, & adversus proprias Judæorum hæc de re leges.

Ratio *tertia* est: Ergo Joseph Arimathæus ipso die Paschatis funerationi Christi vacasset; quod legibus Judaicis, & Legi divinæ adversatur, quæ prohibet die festo opus servile facere, &c. Ex his ergo concludimus Christum unico die ante Judæos ultimum suum Pascha celebrasse. De hac quaestione consule *Capellum in Epistol. collat. ad Joh. Cloppenburgium*, in quâ multa notatu digna occurrunt.

XIX. *Sexto queritur*; Utrum Christus in cœna Paschali, & eâ adhuc durante; An vero, post eam penitus peractam & absolutam, de novo accubuerit, & Sacramentum cœnæ instituerit?

Resp. Buxtorfius, in dissertatione de Cœna, tres de hac quaestione enumerat sententias, Auctores *prima* sententiæ in Paschate duplicem faciunt

ciunt cœnam, scil. Agni Paschalis & Azymorum, statuuntque in mensa Azymorum cœnam esse institutam. *Sed* Hebræi nihil de distincta mensa Agni & Azymorum tradunt: nam ea in unâ mensâ simul fuerunt apposta.

Auctores *secunda* sententiæ faciunt triplicem cœnam, scil. 1. Agni. 2. Azymorum, pro quâ alii communem usualem cœnam, quia tota familia ex solo agno non poterat saturari, substituunt; & 3. Sacramenti cœnæ. *Sed* post agnum, ex sententiâ Judæorum, non licitum fuit amplius edere.

Auctores *tertia* & verissimæ sententiæ faciunt duas mensas, scil. Agni, & Sacramenti cœnæ post penitus peractam cœnam Paschalem; ita tamen ut continuè & uno quasi actu mensis non sublatis cœnæ paschali Sacramentum cœnæ à Christo subjunctum fuerit. Hanc sententiam plerique Theologi approbant. Nam Sacramentum cœnæ successit in locum agni Paschalis; ergo cœna agni debuit priùs esse finita. Deinde non legimus Christum surrexisse inter cœnam agni & inter Sacramentum cœnæ.

XX. *Septimò quæritur*; An lotio pedum fuit ritus ordinarius, à Judæis in festo Paschatis, & aliis conviviis ante accubitus observatus?

Resp. Hæc quæstio movetur occasione Christi, lavantis pedes discipulorum suorum *Joh.* 13. Buxtorfius in eâdem dissertatione statuit plerisque auctores, Scaligerum, Bezam, Baronium, Casaubonum, &c. hoc affirmare. Imo possemus Exercitatione 16. contra Baronium, *Num.* 22. ita confidenter hoc affirmat, ut dicat: *Hoc non solum verum, sed vel pueris notum esse, morem fuisse Judæorum, pedes ante accubitum lavandi.*

Sed revera hallucinantur, neque ex exemplo Christi ille ritus lotionis pedum probari potest: nam 1. Nullibi in toto Talmude, nec in ullis Judæorum ritualibus, agentibus de ritibus conviviorum & Paschatis, fit ulla mentio lotionis pedum tanquam ritûs ordinarii ante convivia usitati. 2. Christus demum post cœnam lavit pedes, uti habetur *v.* 4. & 5.

Contra hanc negativam sententiam Scaliger lib. 6. *de emend. temporum* Textum *Luc.* 7: 44. objicit, ubi Christus recens Hierosolymam adveniens, Phariseo, à quo cœnâ exceptus fuerat, exprobat: *Ingressus sum domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti.*

Resp. Lotio pedum fuit quidem usitata inter Judæos ad pedes ablucendos, vel ad lassitudinem viæ & æstus tollendam: si qui peregrè veniebant; nam Judæi olim non utebantur caligis & calceis sicuti nos: sed negamus lotionem fuisse ordinarium morem usitatum in conviviis & Paschate.

XXI. *Octavo queritur*; Qualis hymnus *Matt.* 26: 30. intelligatur, quem Christus post Pascha unâ cum discipulis cecinit?

Resp. Judæi post absolutam cœnam Paschalem solent cantare Psalmos 113, 114, 115, 116, 117, & 118. Et verosimile est Christum hunc hymnum, vocatum *מִזְמֹר לַיהוָה* hymnum *Aegyptium*, cantasse, cum sciamus Eum mores præcipuos in Paschate adhiberi solitos observasse. Deinde si insuetum hymnum cecinisset, discipuli non ita potuissent Christo accingere. Judæi solent Psalmos 113. & 114. ante agnum, & reliquos post agnum comestum cantare. Procul dubio Christus eandem consuetudinem observavit.

XXII. *Nono queritur*; Unde natus est inter Christianos mos ille mittendi alios tanquam stultos primo die Martii & Aprilis ab uno ad alium?

Resp. Mos ille procul dubio est excogitatus à Pontificiis in memoriam Christi missi (*Matt.* 27: 1, 7, 11, 15.) ad Pilatum, à Pilato ab Herodem, ab Herode iterum ad Pilatum, & sic deinceps. Et quia hoc circiter in medio horum duorum mensium factum est, inde dicunt nostrates; *Op' den eersten dagh van den Meert sentmen den geck waermen begeert; op' den eersten dagh van April sentmen den geck waermen wil.* Hinc *queritur*; An ille mos sit approbandus, vel à Christianis adhibendus? *Resp.* Nullo modo.

XXIII. *Decimo queritur*; Quære Judæi hoc festum per octiduum continuunt, constituendo duos dies priores & duos posteriores sacros, cum Deus tantum septem dies instituerit, scil. primum & ultimum sacrum, & quinque intermedios semi-sacros.

Resp. Quia Judæi nesciunt an novilunium Martii sit inchoandum à conjunctione solis & lunæ; an verò ab ejus apparitione: ideo, ne errarent, biduum constituunt sacrum, uti dissertatione præcedenti docuimus. Et quia dubitant de die primo, ideo etiam dubitant de decimoquinto die, quo agnus est comedendus: ideoque ne hîc etiam errarent, constituunt duos priores & duos posteriores dies sacros.

Explicatio hujus Figura.

XXIV. Quia suprà ad quæstionem quintam dicitur, quod immolatio apud Tabernaculum fieri debuerit; idè ut Lector sciret quid sit Tabernaculum, & quomodo illud fuerit in deserto, & postea in Terra Sancta ter erectum, curavimus figuram ejus exsculpi. De Tabernaculo hæc sequentia considerabimus.

1. Deus mandavit Moſi ædificationem Tabernaculi, & Moſes populum convocavit, eique voluntatem Dei de ædificando aperuit, *Exod. 35: 4. & ſeqq.*

2. Præcipui auctores qui Tabernaculum confecerunt, fuerunt nominatim Bezaleël & Aholiabus, quos Deus Spiritu, peritiâ, notiâ & omni arte implevit *Exod. 35: 30, 31, 34, 35.* Præterea alii viri induſtrii etiam ab hoc opus efficiendum ſunt vocati *Exod. 36: 1. Fecit ergo Bazaleël & Aholiab, & omnis vir ſapiens corde, quibus dederat Jehova ſapientiam & intelligentiam, ut ſcirent facere omne opus miniſterii Sanctuarii.* Etiam mulieres induſtriæ neverunt manibus ſuis, & attulerunt netum hyacinthinum & purpureum; & coccineum dibaphum, & xilinum *Exod. 35: 25, 26. Omnis præterea mulier ſapiens corde, manibus ſuis neverunt & attulerunt quod neverant, hyacinthum, & purpuram, & vermiculum cocci, & byſſum. Omnes autem mulieres quarum cor extulit illas in ſapientia, neverunt caprarum pilos. Quinam neceſſaria ad Tabernaculum efficiendum attulerunt? Illi quos extulit animus, & quoscuſque ſpontè movit ſpiritus, attulerunt oblationem Jehovæ, ad opus tentorii conventus, & ad totum miniſterium ejus, & ad veſtes ſanctas *Exod. 35: 21, 22, 23, 24.**

3. Undecimo die menſis Septembris, poſtquam Moſes veniam vituli fuſi à Deo impetraſſet, inceperunt opus Tabernaculi *Exod. 35: 1. & ſeqq.* illudque abſolverunt primo die Martii *Exod. 40: 1.* Ergo totum Tabernaculi opus fuit abſolutum ſpatio quinque menſium & novendecim dierum.

4. Materia communis Tabernaculi fuit aurum, argentum, æs, hyacinthina, purpurea, coccinea dibapha, linum xylinum, lana caprarum, pelles arietum rubefactæ, pelles melium, ligna cedrorum lectiſſimarum, oleum ad luminare, odoramenta & lapides pretioſiſſimi, *Exod. 34: 5, 6, 7, 8, 9. Omnis ſpontaneus corde ſuo, aſſeret eam oblationem Jehovæ, aurum, argentum & æs. Et hyacinthum, & purpuram, & vermiculum cocci, & byſſum & caprarum pilos. Et pelles arietum rubricatas, & pelles taxorum & ligna ſitim. Et oleum pro luminari, & aromata pro oleo unctionis, & ad ſuffimentum aromaticum. Et lapides onychinos, & lapides plenitudinum pro Ephod & pro pettorali.*

5. Tabernaculum non ex ingenio Moſis, ſed ſecundum formam Moſi à Deo in monte Sinai oſtenſam (*Exod. 25: 40.*) & mandatam, eſt formatum *Exod. 25: 8.*

5. Vaſa præcipua ad uſum Tabernaculi facta, ſunt 1. Arca è lignis cedrorum *Exod. 25: 10.* cui tabulæ lapideæ incluſæ fuerunt, *v. 16.* 2. Men-

fa aurea cui panes propositionis impositi fuerunt. 3. Candelabrum aureum, *Exod.* 25: 31. 4. Altare suffitus *Exod.* 30: 1. 5. Altare holocausti *Exod.* 26: 1. Statim ex professio de vasis Templi & Tabernaculi agemus, ibique ad oculum præcipuorum vasorum formam demonstrabimus.

7. Sacerdotes expiationem facientes, & observantes observationem sanctuarii & altaris, erant Aharon, duoque ejus filii Elhâsar, & Ithamar, *Num.* 18: 5. Illis adjungebantur Levitæ ad ministrandum ministerium tentorii conventus *vers.* 2, 6. Non omnes Levitæ adjungebantur, sed ab anno trigésimo usque ad quinquagesimum, *Num.* 4: 3. Non tamen pauci sed quamplurimi, scil. octies mille quingenti & octuaginta *vers.* 48. Hi omnes fuerunt divisi in tres partes secundum tres familias trium filiorum Levi, scil. K. hathi, Gerschonis & Merari. *Primi* erant Kohathitæ, quorum numerati fuerunt bis mille septingenti quinquaginta, *vers.* 39. Hi humeris portabant res sanctas *Num.* 7: 9. ut arcam fœderis, candelabrum aureum, mensam auream, altare suffitus, &c.

Secundi, scil. Gerschonitæ erant bis mille sexcenti triginta *Num.* 4: 40. & in duobus ex his sex curribus portabant aulæa tabernaculi, tentorium conventus, tegumentum ejus & tapetes ocellatos atrii, &c. *v.* 25, 26.

Tertii, scil. Meraritæ erant ter mille ducenti, & in quatuor curribus portabant aseres tabernaculi, & transilla ejus, columnasque ejus & stylobatas ejus, &c. *Num.* 4: 31, 32.

8. Quando Tabernaculum in deserto erat erectum, tum triplex sanctitatis gradus considerabatur. *Primus* sive summus sanctitatis gradus erat in loco ipsius Tabernaculi, h. e. in illo spatio, quod hîc velis & columnis atrii comprehenditur. Nulli immundo propter tactum mortuum licebat hoc atrium intrare, nisi, post septem dies immunditiei, à Sacerdote aqua separationis fuerit aspersa super eum, *Num.* 19: 11, 12, 13. *Secundus* gradus sanctitatis erat extra hanc Tabernaculi structuram in loco Levitarum: nam Levitæ, divisi in tres partes juxta tres familias, in spatio quod erat intra Tabernaculum & Israelitas collocabantur. Non licebat ulli seminis fluo intra hoc spatium venire, etiamsi ipsi licuerit delitescere inter Israelitas. *Tertius* gradus erat in loco in quo omnes Israelitæ, divisi in duodecim quasi exercitus juxta duodecim Tribus, delitescabant. Leprosi laborantes extra hunc tertium locum, sejuncti à mundis, solitarii vivebant: *Num.* 5: 2. *Præcipe filiis Israël, ut ejiciant è castris omnem leprosum.*

9. Moses, Aaron & duo ejus filii Elhâsar & Ithamar castrametabantur ante tabernaculum ab anteriore parte ante tentorium conventus Orientem versus, ubi duo tentoria hîc depicta videtis; ad Austrum est tentorium.

riū Mosis, & ad Aquilonem est tentorium Aharonis. *Kohathita* castrametabantur ad latus tabernaculi Meridiem versus, *Numer.* 3: 29. *Gerscho-nita* verò post tabernaculum Occidentem versus, *vers.* 22. & *Merarita* ad latus tabernaculi Aquilonem verus.

10. Tribus Judæ, Issacher & Zebulun habebant castra Orientem versus *Num.* 2: 3, 5, 7. Tribus Ruben, Simeon & Gad, Meridiem versus, *vers.* 10, 12, 14. Tribus Ephraim, Menasse & Benjamin Occidentem versus, *vers.* 18, 20, 22. Tribus Dan, Ascher & Napthali Aquilonem versus, *vers.* 25, 27, 29.

11. Intrantes atrium Tabernaculi ibant versus partem dextram, exceptis lugentibus qui ibant versus partem sinistram, ut ab aliis intrantibus distinguerentur. Exeuntes ibant retrorsum, ne tergum Tabernaculo obverterent.

12. Hic in medio atrii Tabernaculum conspicitur erectum. Quanta est ejus magnitudo? Longitudo est 30. latitudo verò & altitudo 10. cubitorum. Tabernaculum respectu longitudinis in duas dividitur partes; anterior pars versus Orientem longa est 20. cubitos, lata & alta 10. & vocatur Sanctum; posterior verò pars est versus Occidentem, continetque 10. cubitos undequaque, & vocatur Sanctum Sanctorum. Quomodo distinguitur Sanctum à Sancto Sanctorum? 1. Per velum factum ex hyacinthino, purpureo, coccineo dibapho, & xylino internexo, quod Cherubinis refertum erat, *Exod.* 26: 31, 33. Hoc velum ab uno latere Tabernaculi usque ad alterum expansum erat. 2. Per quatuor columnas è cedris lectissimis factas, quæ quatuor stylobatis argenteis impositæ erant; *Exod.* 36: 35. Per has columnas, quibus velum superius erat appensum, Pontifex die expiationis intrabat Sanctum Sanctorum, *Exod.* 26: 32.

13. Quæ continebat Sanctum, & quæ Sanctum Sanctorum? In Sancto erant hæc seqq. 1. *Mensa aurea*, *Exod.* 26: 35. cui duodecim panes faciei imponebantur, *Levit.* 24: 5. 2. E regione mensæ versus Meridiem collocabatur *lychnuchus*, *Exod.* 26: 35. in quo septem lampades de die & nocte semper ardebant, *Exod.* 27: 20. 3. In medio Tabernaculi versus velum erat *altare aureum* sive suffitūs, *Exod.* 30: 6. In hoc Aharon unoquoque mane suffitum aromatatum adolebat, *vers.* 7.

In Sancto Sanctorum erant 1. *Arca fœderis*, *Exod.* 40: 3. 2. *Urina* plena Homer Man, *Exod.* 16: 34. 3. *Virga* Aharonis, *Num.* 17: 26.

14. Quibus rebus constabant latera Tabernaculi? Atribus lateribus erigebantur 48. asseres, qui transtillis invicem conjungebantur; viginti asseres erant versus plagam australem, totidem versus plagam Aquilonem,

narem, & octo versus Occidentem, *Exod.* 26. Decem cubitorum erat longitudo cuiusque assersis, & sesquicubiti latitudo assersis uniuscuiusque, *vers.* 16. Singuli asseres imponebantur duobus stylobatis; *vers.* 21. Ad plagam Orientalem erigebantur quinque columnæ, per quas Sacerdotes in Tabernaculum ibant, *Exod.* 26: 37. Præter hos asseres constabat ipsum tabernaculum decem aulæis, quæ facta erant è Xylino internexo, hyacinthino, purpureo, coccineo dibaphio, & referta Cherubinis. Longitudo aulei uniuscuiusque vicenûm octonûm cubitorum, & latitudo quaternûm cubitorum, cuiusque aulæi. Quinque aulæa erant conjuncta unum ad alterum, &c. *Exod.* 26: 1, 3, 4, 5, 6.

15. Quibus tegumentis tegebatur Tabernaculum? Præcipuè tribus. 1. *Infimum* tegumentum constabat undecim aulæis factis è lana caprina, *Exod.* Cap. 26. *vers.* 7. & seqq. 2. *Medium* verò pellibus arietum rubefactis, *Exod.* 26: 14. 3. *Supremum* constabat pellibus melium ut adversus cœli injurias defenderetur, *ibid.*

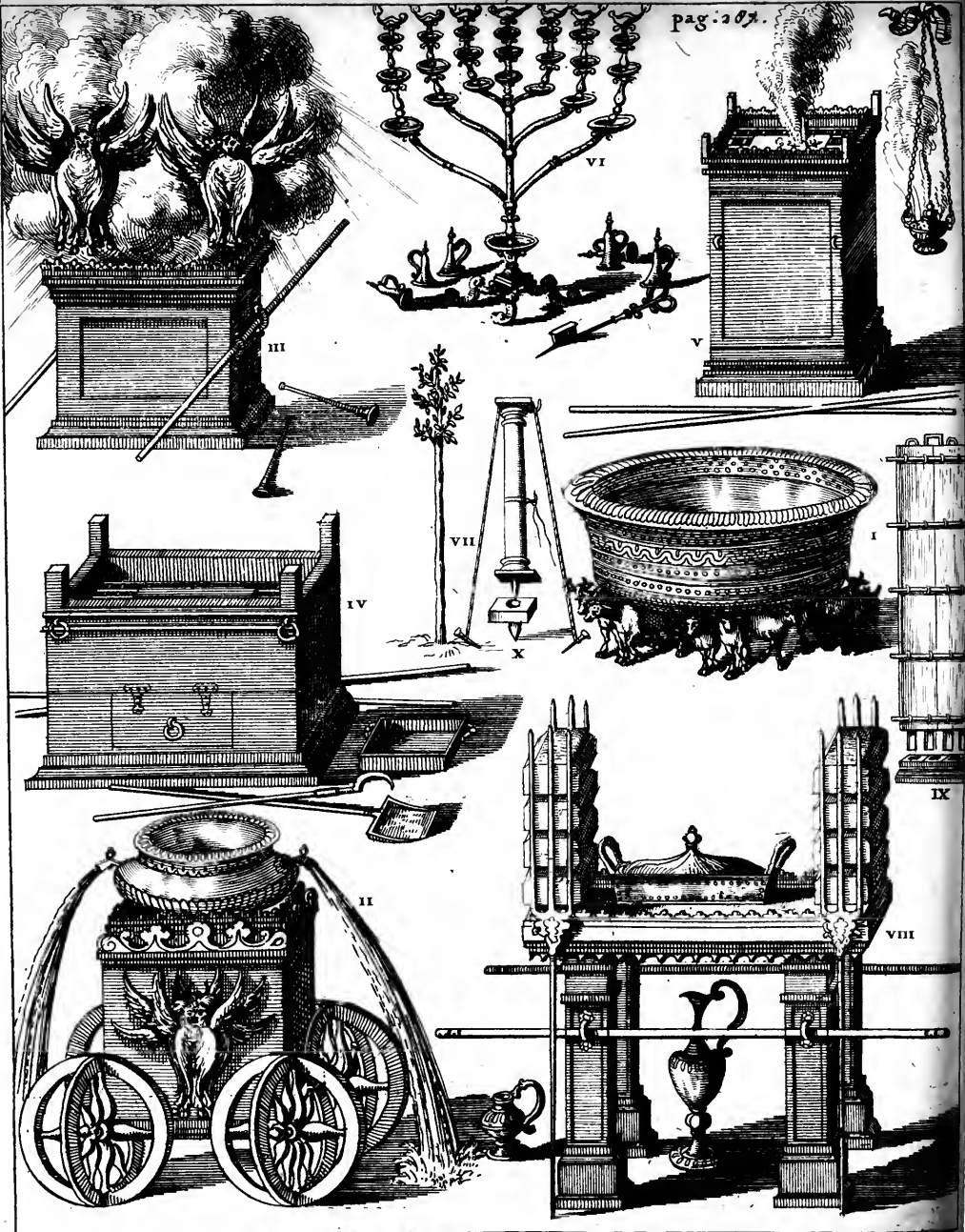
Tabernaculum etiam tegebatur nube, quæ instar columnæ supra Tabernaculum conspiciebatur. Quando nubes illa è Tabernaculo sustollebatur, proficiscebantur filii Israël, *Exod.* 40: 36. Etiam ab anteriori parte Tabernaculi erat cortina, quæ à parte orientali supra introitum supernè ad dimidium columnarum appensa erat; sub hâc ibant Sacerdotes in Tabernaculum.

16. Tabernaculum erectum circumcingebatur atrio, *Exod.* 27: 9. Longitudo atrii istius erat centum cubitorum, latitudo quinquaginta, & altitudo quinque cubitorum, *Exod.* 27: 18.

17. Circum Atrium erigebantur in universum 56. columnæ; à parte Australi 20. à Septentrionali totidem, à parte Occidentali 8. sive decem quando angulares adduntur, & totidem à parte Orientali. Singulæ Columnæ imponebantur uni stilobatæ æreo, cujus, ut & columnæ figura infrà inter vasa Tabernaculi conspicitur. Ad columnas illas ligabantur tapetes ocellati facti è xylino internexo, *Exod.* 27: 9. A parte Orientali, per quam homines ingrediebantur in ipsum atrium, erant tapetes ocellati in quindecim cubitos in uno latere, & columnæ tres, & totidem in altero latere; sed in ipsa porta atrii erat tegumentum viginti cubitorum ex hyacinthino, purpureo, coccineo dibapho, & xylino internexo opere Phrygiano, atque quatuor columnis erat alligatum, *Exod.* 27: 14, 15, 16. Hoc tegumentum tollebatur ut introitus pateret. Et ne columnæ vi ventorum deicerentur, funiculis intrinsicè & extrinsicè ligabantur.

18. Totum hoc atrium dividitur in duas æquales partes, quarum una
est

Vasa Tabernaculi et Templi .

est versus plagam Orientalem; & altera versus Occidentalem. In priori parte, quæ est versus Orientem, erant instrumenta sive vasa, quibus ministerium Tabernaculi peragebatur; in posteriori verò erat ipsum Tabernaculum.

19. In priori parte Atrii, quæ 50. cubitos quadratim continet, erant hæc seqq. 1. *Altare holocausti*, quod è regione portæ Tabernaculi collocabatur ad distantiam decem cubitorum. In hoc comburebantur holocausta. 2. Moses posuit *labrum æneum* inter tentorium conventus & altare holocausti, ut in eo se lavarent Sacerdotes quando Tabernaculum intrarent. Hoc hîc in loco atrii, qui est versus Austrum, conspicitur. 3. Versus Septentrionem erant *columnæ*, quibus infixi erant varii uncinuli ferrei, è quibus bestias sacrificandas suspendebant & sacrificabant. 4. Juxta altare & columnas illas erant pro holocaustis *quatuor mensæ* è cæsis lapidibus, longitudine & latitudine sesquicubiti, altitudine autem cubiti unius, in quibus deponebant instrumenta, quibus jugulabant holocausta & sacrificia, *Ezech. 40: 42.* 5. Versus Meridiem juxta altare conspiciuntur *alia mensæ*; tum quibus vasa aurea & argentea offerendis sacrificiis inservientia; tum quibus sacrificia jam præparata, & jam jam offerenda, imponebantur. Quid ipsum Tabernaculum & omnes ejus partes denotent, vide doctissimè differentem Clariss. Collegam D. Essenium in 2. parte Systematis dogmatici pag. 56. & seqq.

20. Antequam finiam *queritur*; Quomodo tot centena Israelitarum millia, ad minimum quinquaginta, potuerint ubique in deserto aquam pro se & pro jumentis suis accipere?

Resp. Quando Tabernaculum erat erectum, fluebat statim propè portam introitus atrii copiosus aquæ fons, qui per fossas, ab Israelitis factas, fluebat; primò circum atrium tabernaculi; secundò circum Levitas, quos fossæ quoad familias etiam distinguebant; tertio fluebat hæc aqua circum omnes Israelitas; ita tamen ut hæc aqua etiam distinctionem faceret inter singulas Israelitarum tribus. Extra has exteriores fossas habitabant leprosi. Hinc nonnulli per fontem illum copiosum ubique circa portam atrii fluentem intelligunt sequentem petram, cujus Paulus 1 Cor. 10: 4. mentionem facit: *Bibebam ex sequente spiritali petra.* Hæc quoad illustrationem hujus figuræ dicta sufficiant.

Explicatio vasorum Tabernaculi & Templi.

XXV. Quia sæpiissime in explicatione Tabernaculi mentionem fecimus:

Vat.

Vasorum Tabernaculi, ut altaris ænei, altaris aurei, labri ænei, arcæ fœderis, candelabri, virgæ Aharonis, panum faciei, asserum, columnarum atrii, &c. ideo consultum judicavimus aliam figuram hîc addere, in quâ præcipua vasa Templi & Tabernaculi ad oculum demonstrantur.

1. Maximum instrumentum, quod numero 1. denotatur, vocatur mare æneum, sive lacus fusus 2 *Chronic.* 4: 2. 1 *Reg.* 7: 23. *Fecit mare fustum decem cubitorum à labro ejus, usque ad labrum ejus rotundum in circuitu.* Salomo fecit hunc lacum: decem cubitorum à labii parte una ad alteram, rotundum circumquaque, & quinque cubitorum altitudine, quem filum triginta cubitorum cingebat circumquaque. Et colocynthides subter labium ejus circumquaque cingebat ipsum, denæ in cubitum ambiebant lacum circumquaque: duobus ordinibus colocynthides fusæ in fusura ejus. Hic lacus erat supernè impositus duodecim bobus, tribus respicientibus ad aquilonem, & tribus ad occidentem, & tribus ad meridiem, & tribus ad orientem. Crassitudo ejus maris ænei erat palmaris, & labium ejus simile erat operi labii calicis, aut floribus lilii, & bis mille bathos continebat, 1 *Reg.* 7: 23, 24, 25, 26. 2 *Chron.* 4: 2, 3, 4.... *Et quinque cubitorum altitudo ejus, lineaque triginta cubitorum ambiebat illud per circuitum. Similitudo quoque boum subter illud per circuitum, qui circumdabant illud decem cubitis, ambientes mare per circuitum, duo ordines erant boum fusorum in fusione illius. Stabat super duodecim boves: tres respiciebant Aquilonem, & tres respiciebant ad Occidentem, tres autem respiciebant ad Meridiem, & tres respiciebant ad Orientem: eratque mare super eos desuper. Omnia autem posteriora eorum erant intrinsecus. Sacerdotes pedes & manus suas lavabant hâc aquâ, quando sacra obirent, vel ad altare accederent, 2 *Chron.* 4: 6. Chaldaei hoc mare æneum fregerunt, ejusque æs transportarunt in Babyloniam, 2 *Reg.* 25: 15.*

2. Est unum ex decem labris, quæ Salomo fecit ad abluendum ex iis opus holocausti 2 *Chron.* 4: 6. *Fecit insuper conchas decem, & posuit quinque à dextra, & quinque à sinistra, ad lavandum in eis opus holocausti: lavare solebant in ipsis: & mare, ut lavarent sacerdotes in eo.* Unumquodque labrum impositum basi uni continebat quadragenos bathos, quaternum cubitorum erat labrum unumquodque, 1 *Reg.* 7: 38, Salomo etiam fecit decem bases æneas, quarum singulis imposuit singula labra. Quaternum cubitorum erat longitudo & latitudo basis uniuscujusque, & ternorum cubitorum altitudo ejus. Zophori erant basibus inter denticulatos toros. Ipsi zophoris inerant leones, boves, Cherubini, &c. Unicuique basi æneæ erant quaternæ rotæ. Vide cætera 1 *Reg.* 7: 27--37. Tale labrum unâ cum ba-

fi, rotis, &c. hic conspicitur. Ubi Salomo decem illa labra collocavit? Quinque disposuit in Templo à dextra, & quinque à sinistra, 2 Chron. 4: 5.

3. Est arca scederis quam fecit Bezaleël è lignis cedrorum lectissimarum, duùm cubitorum cum dimidio longitudine suâ, ac sesquicubiti latitudine & altitudine suâ. Ea intus & foris auro fuit obducta. Limbum aureum fecit ei circumquaque. Et fudit ei quatuor annulos aureos ad quatuor impages ejus, ita ut bini annuli essent in quoquo latere. Vestes è lignis cedrorum, auro obducti, annulis immobiliter fuerunt inditi ad ferendam illam. Deinde fecit operculum propitiatorium ex auro puro, duùm cubitorum cum dimidio longitudine suâ, & sesquicubiti latitudine suâ. In operculi illius extremitatibus fecit duos Cherubinos aureos, continente opere fecit eos. Cherubinum unum ab extremitate una hinc, & Cherubinum alterum ab extremitate altera inde: ita ut Cherubini illi essent alis sursum expansis, obtegentes alis suis operculum ipsum, faciebus sibi invicem obversis & ad operculum propitiatorium pronis, Exod. 37: 1--9. & cap. 25: 10--15. E medio duorum Cherubinatorum istorum Deus alloquebatur Moysen Exod. 25: 22. *Et conveniam tecum illuc, & loquar tecum è propitiatorio inter duos Cherubim quod est super arcam testimonii quacunque præcipiam tibi dicendo filiis Israël.* Huic arcæ impositæ erant Tabulæ Legis ab ipso Deo sculptæ, Exod. 25: 16. & 34: 29.

4. Altare æneum sive holocausti. In S. Scriptura fit mentio triplicis altaris holocausti. 1. Antequam Deus certum aliquem locum cultui publico assignasset, altare erat fabricandum ex terra, vel ex lapidibus non cæcis, Exod. 20: 24, 25. *Altare terreum facito mihi, ut sacrifices super ipsum holocaustatua, eucharisticatua. Quod si altare ex lapidibus facies mihi, ne extruito ex eis cæsis.* 2. Ante portam Tabernaculi erigebatur aliud altare, quod è lignis Sittim erat confectum & tabulis cavum; longum & latum quinque, altum vero tres cubitos. Super quatuor angulis erant cornua altaris. Hoc altare erat circumquaque ære obductum. Intus ad medieta-tem ejus erat cribrum, opus reticulatum æreum; unde in angulis quatuor *Annuli anei* foras prodibant recipiendis *Vestibus ligneis* ære obductis, Exod. 27: 1, 2, 4, 5, 6. & cap. 38, 1, 2, 4, 5, 6. Tale altare in hac figurâ depingitur, & distinctionis ergo Num. 4. designatur. Hic conspiciuntur duo Vestes Annulis suis impositi; cribrum reticulatum in ejus medio, in quo holocausta comburuntur. Quare hoc cribrum erat perforatum? Ut cinis & holocausta combusta per ejus foramina desuper caderent. Hic supernè in quatuor angulis conspiciuntur quatuor extremitates

tates, quæ vocantur cornua altaris. Pro hoc altari etiam erant vasa ærea facta *Exod. 27: 3.* ut *crateres* ad excipiendum sanguinem; *lebetes* ad cineres; *forcipes*, *fuscinula* & *pala* ad ignem disponendum, excitandum & transferendum. 3. Salomo pro Templo fecit aliud altare æneum, longum & latum viginti, & altum decem cubitos, 2 *Chron. 4: 1.*

5. Est altare aureum sive suffitûs. Hoc altare erat quadratum, & confectum è lignis cedrorum, eratque unum cubitum longum & latum, duos vero cubitos altum; ab angulis ejus prominebant cornua. Hæc omnia auro puro erant obducta. In ejus ambitu erant limbus aureus & bini annuli aurei infra limbum juxta binos angulos, in duobus lateribus ejus, ut essent sedes vestibus auro obductis, ad portandum altare, *Exod. 30: 1, 2, 3, 4, 5.* & *cap. 37: 25, 26, 27, 28.* Locus hujus altaris erat ante Velum, è regione Arcæ, *Exod. 30: 6.* In hoc altari adolebat Aharon suffitum aromaticum, unoquoque mane; & semel quotannis in ejus cornibus facienda erat expiatio per sanguinem sacrificii pro peccatis in die solennis expiationis, *vers 7, 8, 10.* Salomo pro Templo aliud altare suffitus fecit, 2 *Chron. 4: 19.*

6. Candelabrum aureum sic fuit confectum ex auro puro, opere continente, ut septem lucernis à Sacerdotibus accendendis lucem præberet ab omni parte Tabernaculi. In hoc lychnucho erat *scapus* unus, ex quo prodibant sex *rami* à lateribus in circuitu. Hi singuli iterum ternas continebant *lances*, amygdalarum speciem referentes, cum *calicibus* & *floribus* singulis. In ipso *scapo* erant quatuor *lances* eâdem formâ cum *calicibus* ac *floribus*. Vide hujus candelabri plenariam descriptionem *Exod. cap. 25. vers. 31.* & seqq. Salomo pro Templo fecit decem lychnuchos aureos, posuitque quinque à dextra & quinque à sinistra, 2 *Chron. 4: 7.*

7. Est Virga Aharonis, quæ producens germen emittebat florem, & producebat amygdala, *Num. 17: 8.*

8. Est mensa facta ex lignis Sittim longa duos cubitos, lata unum, & altum sesquicubitum, auro obducta. In ambitu ejus erat *limbus* aureus circumquaque, ei addebatur tænia palmarum circumquaque cum alio limbo aureo ad tæniam ejus ne vacillaret structura. In angulis quatuor pedum erant quatuor annuli aurei proximè sub fascia, ad recipiendos vestes ligneos sed auro obductos. Huic mensæ imponebantur duodecim panes propositionis. Panibus his recipiendis duodecim erant scutulæ, quæ tangebantur & circumcludebantur totidem scutellis, *Exod. 25: 23 — 30.* Hi panes

panes disponebantur duobus ordinibus, feni in ordinem quemque, *Levit.* 24: 6. Instrumentis aureis in mensa substernebatur vestis hyacinthina, *Num.* 4: 7. *Super mensam panum faciei expandunto vestem hyacinthinam, impositis ei scutulis ejus & acerris, scopulisque & scutellis tegumenti, & panis jugis super eam esto. Utrumque juxta hanc mensam scutula conspiciuntur.*

9. Est unus ex 48. asseribus, qui tria latera Tabernaculi constituebant. Facti erant è lignis Sittim, sed auro obducti. Singuli erant arrectarii decem cubitos longi & sesquicubitum lati. Infra singulis asseribus affixi erant bini cardines, qui imponebantur stylobatis argenteis, qui hîc infra asseres depicti sunt. In singulis asseribus hîc conspiciuntur transtilla facta è lignis Sittim & auro obducta, quina singulos asserum ordines per annulos aureos singulis asseribus infixos transcurrebant, ab uno extremo ad alterum, ita tamen ut medianum accuratè medietatem asserum transcurreret, *Exod.* 26: 15, 16, 17, 18, 19, 21, 26, 27, 28, 29.

10. Est una ex 56. columnis æreis facientibus & claudentibus atrium Tabernaculi, de quibus suprâ ad Tabernaculum *Sett.* 17. diximus. Unaquæque columna imponebatur stylobatæ æneæ, cujus figura hîc sub columnâ depingitur. Omnes illæ columnæ atrii circumquâque erant redimitæ fasciis argenteis, quæ uncis terræ infixis alligabantur. Figura talium duorum uncorum hîc infra columnam & stylobatam conspicitur. Vide *Exod.* 27: 10. & seqq.

Sub his uncis est urnula mannæ, in qua erat plena mensura Homer man, quæ erat collocanda ante conspectum Jehovæ, & asservanda per ætates, *Exod.* 16: 32, 33. Hæc de Vasis Tabernaculi & Templi dicta sufficiant.

DISSERTATIO TRIGESIMA NONA.

Quæ est pars septima

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie adhuc.

De festo Pentecostes & Tabernaculorum.

I. Festum Pentecostes variis nominibus denominatur. II. Judei debent numerare diem quinquagesimum ab altero die Paschatis. III. Ratio additur. Usque ad trigesimum tertium diem post Pascha tristantur Judei, & quare? Die 33. tendentur. IV. Rationes dantur, quare Deus hoc festum instituit. V. Antiqui & recentiores Judei diversimodè hoc festum celebrarunt. Prælegunt librum Ruth. De Festo Tabernaculorum. I. Hoc festum celebratur die 15. Septembris, & durat octo dies. II. Causæ hujus festi instituti dantur.	III. Non eodem modo ab antiquis & hodiernis Judeis celebratur. IV. Figura Tabernaculorum explicatur. V. Explicatio figuræ continentis quosdā Judæos ad lunæ radios excurrentes. Dies octavus, qui incidit in 22. Sep. festo additur. Ratio ejus additionis est incerta. Die 23. Sept. celebratur festum lætitiæ Legis. VI. Judei annis vulgaribus & intercalariis Sectiones Legis quinquaginta quatuor absolunt. Unaquæque Sectio dividitur in Septem partes. VII. Explicatur figura festi lætitiæ Legis. Etiam munera Ecclesiastica venduntur.

- I. Equitur alterum festum anniversarium, scilicet festum Pentecostes, quo plerique Hierosolymam proficiscebantur. Hoc festum variis nominibus insignitur. 1. Vocatur חג שבועות Festum septimanarum, Exod. 34: 22. Quia septem septimanæ erant à Paschate numerandæ, h.e. 49. dies. 2. חג הקציר Solemnitas messis, Exod. 23: 16. Quia tunc messis incipiebat. 3. יום הברורים Dies primitivorum fructuum, Num. 28: 26. Quia Deo primitias novarum frugum in gratiarum actionem offerebant. 4. in Novo T. Act. 2: 1. & 20: 16. vocatur πεντηκοστή quinquagesimus, scilicet, quinquagesima dies; quia quinquagesimus dies hoc festum constituat.

II. De

II. De hoc festo *primò quæritur*; A quo die Israelitæ quinquagesimum diem numerarunt? Et quibus cæremoniis?

Resp. 1. Israelitæ diem quinquagesimum incipiebant numerare non à primo die Paschatis, sed ab altero die: sicenim mandavit Deus *Levit. 23: 15, 16. Numerabitis vobis à postero die istius cessationis: septem septimana integra erunt. Usque ad posterum diem septimanæ septimæ numerate quinquaginta dies.* Ex. gr. Si Pascha incideret in diem Saturni, tum demum primus dies quinquaginta illorum dierum esset numerandus à die Solis sequenti, & finitis septem septimanis. integris Pentecoste incideret rursus in diem Solis. Ergo nostrum festum Pentecostes, abusivè sic dictum, non solet incidere in quinquagesimum diem, si nempe supputatio à secundo die inchoetur. Ex his etiam facili negotio investigari potest, quo die Judæi tempore mortis Christi Pascha suum celebrârint. Scaliger ait: *Constans est & fuit semper Ecclesiæ Christianæ sententia Spiritum S. in Apostolos missum fuisse die Dominica*: atqui in festo Pentecostes missus est Spiritus S. Ergo Judæi illo anno Pascha celebrârunt die Saturni; & per consequens non eodem die cum Christo, qui die Veneris illud celebraverat.

Resp. 2. Quia Deus dicit *Lev. 23: 15, 16. Numerabitis quinquaginta dies*, ideo ad hoc præceptum accuratè attendunt, & chartulas imprimunt, in quibus quædraginta novem dies post invicem recensentur unà cum benedictionibus, &c. Sicenim dicunt primo die; **ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת העומר היום יום אחד בעומר** *Benedictus tu Jehova Deus noster mundi domine, qui nos sanctificasti præceptis tuis, nobisque præcepisti numerationem messis: hodie verò est dies primus messis.* Simili ferè modo reliqui dies à Judæis & quidem stantibus solent numerari, additâ hâc supplicatione pro restauratione Urbis & Templi, quæ etiam in illis chartulis expressa est: **יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך** *Sic beneplacitum tuum, Jehova Deus noster, & Deus patrum nostrorum, ut readificetur domus Sanctuarii citò in diebus nostris, & da nobis portionem nostram in Lege tua.* Recensent hoc præceptum de numerandis septem septimanis inter 613. præcepta, quæ Judæi elicere solent ex Pentateucho.

III. *Quæritur*; Quare Deus præcepit ut eos dies numerarent?

Resp. Ne variis negotiis districti obliviscerentur festum Pentecostes. Judæi à primo die Paschatis usque ad trigésimum tertium diem tristes sunt, nullas nuptias celebrant, capillos non refecant, balnea non subeunt: sed demum trigésimo tertio die tondentur (uti in hac figura conspicitur) balnea subeunt, & convivium agitant, &c. Quare? Ob viginti quatuor mil-

lia discipulorum Rabbi Akibhæ, qui omnes hoc tempore mortui sunt; cò quòd sibi invicem inviderent, & se mutuo spernerent. Et quia hi omnes à mulieribus noctu sepulti sunt, ideo mulieres post solis occasum non audent laborare. *Vide Synagogam Buxtorfii cap. 19.*

Hæc Figura repræsentat Judæum, qui die trigesimo tertio post Pascha tondetur.

IV. *Secundò quæritur; Quare Deus festum Pentecostes instituit?*

Resp. 1. In memoriam datæ Legis: Deus enim quinquagesimo die ab egressu populi ex Ægypto in monte Sinai Legem suam tradidit. Hoc festo gratias agebant Deo, quod cum antea legibus Ægyptiorum tenerentur, jam, acceptâ Lege Divinâ, ei tantum obstricti essent. 2. offerebant duos panes è novis frugibus coctos pro primitiis Domino, ut admonerentur se fruges omnes, adeoque cuncta ad victum necessaria è manu Dei beneficiâ accipere. 3. Secundum quosdam est typus illius festi Pentecostes, quo Christus, postquam in altum ascendit, dona Spiritus S. miraculose super Apostolos effudit.

V. *Tertiò quæritur; Quid antiqui Judæi festo Pentecostes secundum Legem Dei facere tenentur? Et quid novitii Judæi faciunt?*

Resp. I. Antiqui Judæi offerebant Sacrificium novum, duos panes primitiarum, Levit. 23: 17. Septem agnos anniculos, & juvenum unum subrumum, atque arietes duos, & erant in holocaustum cum libamentis in odorem suavissimum Jehovæ, vers. 18. Etiam parabant hircum caprarum in peccatum, & duos agnos anniculos in sacrificium eucharisticum, vers. 19. Nullum opus servile debebant facere, vers. 21.

Resp. II. Recentiores Judæi nonnulla alia observant, quæ Deus non mandavit. 1. Judæi hoc festum, cum Deus tantum unicum diem illi assignaverit, per biduum celebrant, iterum propter incertitudinem noviluniorum. Nesciunt enim utrum novilunium sit inchoandum à conjunctione Lunæ cum Sole; an vero ab ejus apparitione. Vide supra Diss. 37.

2. Præter Textus quosdam de oblationibus agentes librum Ruth publicè prælegunt. Quinque libelli, scil. *Canticum Canticorum, Ruth, Threni Jeremiæ, Ecclesiastes & Esther* immediatè post Pentateuchum in multis Bibliis Hebraicis compinguntur, cum ad Hagiographa, sive tertiam Bibliorum partem pertineant. Sed quare? Quia certis quibusdam festis, sicuti Sectiones Pentateuchi diebus Sabbathi, publicè in Synagogis præleguntur; *Canticum* prælegitur festo Paschatis, *Ruth* festo Pentecostes, *Threni* die nono mensis Abh (*Julii*), *Ecclesiastes* festo Tabernaculorum,

Festum lætitiæ Legis. 381.

Viri exeuntes ad radios lunares. 296.

& *Eſther* feſto Purim, quod 14. & 15. Febr. celebratur. Vide rationes hujus ſeſtionis in *Differtatione 2. Philologi Hebrai.*

3. Pavimenta ædium, plateas & Synagogam gramine perſpergunt, faſciculos ramuſculorum viridium paſſim fenestris apponunt, corollas virides capitibus impositas geſtant. Quare? Quia illo tempore, quo Lex in monte Sinai tradita eſt, omnia fuerunt florentia & viridantia. Hinc jam facile conjicitur, unde natus ſit inter Chriſtianos mos ille fenestras ex parte tegendi ramis virentibus in illis locis, ubi vicini conveniunt, vel ubi convivia celebrantur. Mos ille originem habet à Judæis, & ab illis deſcendit ad Chriſtianos.

4. Lacteis cibis, ut ſcriblitis & libis veſcuntur, eò quòd Lex, tum temporis ipſis data, alba inſtar lactis fuerit. Vide reliqua in *Synag. Buxtorf. cap. 20.*

De Feſto Tabernaculorum.

Tertium feſtum anniverſarinn eſt feſtum Tabernaculorum, quod ita denominatur à Tabernaculis, in quibus hoc feſto habitare ſolent.

I. De hoc feſto *primò quatitur*; Quando à Judæis fuerit celebrandum? Et quamdiu?

Reſp. 1. Hoc feſtum fuit celebrandum in menſe Tiſri, h. e. menſe ſeptimo anni ſacri, qui annus incipit à Martio. Hinc apud Latinos noſter menſis nonus vocatur September, decimus October, & ſic deinceps. Ratione anni civilis menſis Tiſri eſt primus menſis: & propterea Judæi ab hoc menſe annos ſuos civiles inchoant. Hic menſis ferè totus fuit feſtivus, & plura feſta hoc menſe fuerunt celebranda, quàm ullo alio menſe. Quare? Deus voluit hoc menſe plura feſta celebrari propter commoditatem temporis: nam hoc tempus erat admodum idoneum ad celebranda feſta, eò quòd tum omnes fruges terræ ex agris erant collectæ.

2. Die decimo quinto incipiebat hoc feſtum, Levit. 23: 34. *Decimo quinto die menſis ſeptimi feſtum Tabernaculorum ſeptem diebus eſt Feboæ.*

3. Durare debebat ſeptem dies, Num. 29: 12. *Celebrabitis feſtum Feboæ ſeptem diebus.* Idem confirmatur Deut. 16: 13, 15. Sed Judæi iterum per octiduum hoc feſtum, uti etiam Paſchatis feſtum, continuant, atque duos priores & duos poſteriores dies conſtituunt ſacros, cum Deus tantum primum & ſeptimum ſacrum eſſe voluerit. Sed hoc iterum ſit ob incertitudinem novilunii. Neſciunt enim utrum novilunium ſit inchoandum à luminario ſolis & lunæ conjunctione; an verò ab ejus apparitione, uti ſuprà docuimus.

II. *Secundò queritur*; Quare Deus festum Tabernaculorum instituit?

Resp. 1. Ut Israëlità in memoriam revocarent se diu in deserto in Tabernaculis habitasse, Levit. 23: 43. *Ut cognoscant generationes vestra, me fecisse ut in Tabernaculis habitarent, &c.* Voluit ergo Deus hoc festo admonere populum suum afflictionum & miseriarum, quas eorum majores in deserto per 40. annos perpeffi sunt. 2. Ut Deo majores gratias referrent videntes statum Majorum in deserto, eumque cum hodierno conferrantes.

III. *Tertiò queritur*; Quomodo hoc festum ab antiquis Judæis fuit celebratum? Et quomodo à novitiis celebratur? Et quid duobus diebus sequentibus agunt?

Resp. 1. Octo diebus post invicem quædam offerebant, Num. 29: 13, 14, 15, 16. *Die primo offeretis holocaustum igne absumendum, juvencos subrumos ternos denos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos, &c.* Versu 17, 18, 19. *Die secundo juvencos subrumos duodenos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos, &c.* Versu 20, 21, 22. *Die tertio juvencos undenos, arietes binos, &c.* Versu 23, 24, 25. *Die quarto juvencos denos, arietes binos, &c.* Versu 26, 27, 28. *Die quinto juvencos novenos.* Versu 29, 30, 31. *Die sexto juvencos octenos, &c.* Versu 32, 33, 34. *Die septimo juvencos septenos, &c.*

2. Jussi fuerunt Judæi ramos decerpere, quibus Tabernacula sibi extruerent, Lev. 23: 40. *Sumetis vobis die primo fructus arboris pulcherrima, spatulasque palmarum & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente.* Ex his tenebantur extruere tabernacula, domicilia & gurgustiola subitæ & tumultuaria, qualia solent esse pastorum & militum in castris.

IV. *Explicatio Figuræ Tabernaculorum.*

Hic conspicitur Tabernaculum דִּבְרָא dictum, quale ab unoquoque ferè patrefamilias festo Tabernaculorum extruitur. Antea egimus de Tabernaculo מִשְׁכַּן appellato, quod in deserto in medio Israelitarum erigebatur; sed jam agimus de Tabernaculis, ut privatis domiciliis, quæ Judæi singulis annis in festo Tabernaculorum erigere solent in memoriam quod Patres in deserto habitaverint in Tabernaculis. In his edunt & bibunt, sed ob æris frigus & loci humiditatem in iis jam non dormiunt, uti olim solebant. Vide Nebem. 8: 15, 16, 17. *Et audiri facerent ac transire vocem per universas urbes suas, & per Jerusalem, dicendi: Egredimini in montem, & afferte frondes olive, & frondes arboris pinus, & frondes myrti, & frondes palam-*

palmarum: & frondes arboris densæ: ut faciatis tabernacula, sicut scriptum est. Egressi sunt itaque populus, atque tulerunt, feceruntque sibi tabernacula, quisque super tectum suum, & in atriiis suis, & in atriiis domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim, &c. Arbores de quibus ramos decerpere solent, sunt oleosæ, olivæ, myrti, resinosæ, &c. Hæ propter pinguedinem diu viriditatem retinent. Tabernacula extruunt sub dio, januis ea non claudunt, sed in iis sedent undique aëri expositi. Olim in tectis ædium erigebantur, sed jam in horto vel in area extra ædes. Tectum tabernaculorum è solis ramusculis viridibus conficiunt. Divites tapetes in iis expandunt, vasis aureis & argenteis ea exornant, & superius ad tectum fructus venustissimos pensiles faciunt, ut mala citrea, pepones, melones, cucumeres, cucurbitas, &c. Et ut fructus nonnullos rariores sibi comparare possent, quotannis sedecim Judæi in Hispaniam proficiscuntur, dicente Buxtorfio *cap. 21. in Synagoga*. Quantæ altitudinis solent esse hæc Tabernacula? Non debent altiora esse quàm viginti cubitorum, nec humiliora quàm decem palmorum sive spithamarum. Vide totam Tabernaculorum fabricam descriptam in *Syn. Buxt. cap. 21.*

3. Die decimo quarto in Synagogis convenientes, cantant & orant donec noctescat. Deinde domum revertentes in Tabernacula sua sese conferunt. Ne præcepti de extruendis & inhabitandis Tabernaculis obliviscerentur, solent parvas tabellas exarare, easque suspendere, in quibus expressa sunt hæc verba ex *Levit. 23: 24.* כִּסְכוֹת הַשֹּׁכֵי שִׁבְעַת יָמִים כָּל בִּסְכוֹת הַשֹּׁכֵי בְּיִשְׂרָאֵל הָאֹרֶחַ *In illis Tabernaculis manetote septem diebus; quisquis indigena est in Israele: maneto in Tabernaculis.*

4. Decimo quinto die, qui est primus hujus festi, summo mane in Synagogam redeunt, ibique orando & cantando tempus transigunt. Cum præcentor pervenit ad illa verba, *Domine da pacem*, tum unusquisque fasciculum ex palmæ, olæ & falicis ramis colligatum in manum dextram, & malum citreum in sinistram sumens dicit: *Benedictus es tu Domine Deus noster, mundi rex, qui nos præceptis tuis sanctificasti, & ut fasciculum palmarum gessimus, imperasti.* Dum hæc dicunt, quisque fasciculum manu concutit, ut strepitum edat: postea fasciculum hunc ter Orientem, ter Meridiem, ter Occasum, & ter Septentrionem versus impellit, mox sursum ac deorsum pugilum instar illum quatit, putans se strepitu & sonitu isto Satanam ipsum ita perterrefecisse, ut ulterius ne hiscere, multo minus ipsos coram Deo accusare audeat. His factis, mox accurrit aliquis, qui librum ex arcâ depromit, & super suggestum collocat: deinde omnes fa-

fasciculis & malis citreis suis suggestum circumeunt, idque faciunt singulis septem diebus ut sibi in memoriam revocent, quod septies olim muros Hierichonticos Israelitæ circumviverent, unde factum ut tandem muri conciderint, & urbs capta fuerit, sperantes muros Imperii Romani aliquando esse collapsuros, & Judæos Christianorum dominos esse evafuros.

5. Die decimo sexto prorsus eodem modo feriantur, non divino mandato moti, sed fluctuatione acti, nescientes quando præcisè est dies decimus quintus mensis Tisri.

6. Dies quatuor intermedii partim illis sunt festivi, partim etiam profesti. In his multum orant, & fasciculos similiter concutunt.

7. Septimus dies iterum illis est sanctus & appellatur ab illis חשונה h. e. *summo adjuva auxilio*. Præsentissimum, inquit Buxt. in Synag. pag. 462. & valentissimum adversus hostes suos à Deo auxilium implorant prosperumque & fertilem annum exoptant. Quidam ob magnam huius diei sanctitatem, summo mane ante lucem, vel frigidâ vel calidâ lavantur aquâ, in scholam se conferunt, multas candelas accendunt, strenuè canunt & precantur, &c. Hoc die quidam ante solis ortum se lavant, deinde in Synagogam abeunt, candelisque multis accensis canunt, libros septem (in Polonia omnes) ex arcâ defumunt, in suggestum collocant; quod quum septies cum fasciculis suis circumviverent, singulis vicibus librum unum ex his septem resumptum iterum in arcam recondunt. Præterea dicunt Deum hoc die determinare, quantum hoc anno pluere debeat.

6. Hâc ipsâ nocte diei septimi ad lunæ radios excurrunt: quia putant sibi per lunæ radios hâc nocte revelari omnia quæ anno eventurâ sunt.

Explicatio hujus figuræ, quæ extat pag. 294.

V. Hîc conspiciuntur duo vel plures Judæi, qui unâ cum fasciculis ad lunæ radios excurrunt, expiscaturi totius anni eventa: sed unius caput latitat, & in umbra non conspicitur: inde concludit se hoc anno esse moriturum. Buxtorfius in Synag. cap. 21. hæc omnia ita describit: „Noctu ad Lunæ ra-
„dios pergunt, quidam aperto tantum capite, quidam cum solo indusio, vel
„etiam nudi, lecticariâ sindone involuti, quam cadere sinunt, brachia-
„que, & manus expandunt. Si cui in umbrâ desit Caput, in capitis venit
„discrimen qui hoc experitur, & signum est, hoc ipso anno illi morien-
„dum esse; si defuerit Digitus, amici mors portenditur; si Manus dextra,
„filius.

„ filius, fi finiftra filia cum morte vitam commutabit; fi nullam omni-
 „ no umbram viderit, nāulum Charonti præparet: nullam enim omnino
 „ mortis vitandæ fpecs efl, & fi iter facere conftituerit, fignum efl, nun-
 „ quam domum reverfurum, &c. Hoc Rabbini ex verbis *Numer. 14:9.*
 „ *Receffit ab eis umbra eorum*, demonflrant. Scribunt verò, non intelligi
 „ de umbra fimplici, eò quòd fieri non poffit, ut quis ad fplendorem
 „ Lunæ fuam umbram non videat; fed de umbrâ umbræ. Si enim rectè
 „ attendatur, duplicem obfervari umbram, quarum altera fit à refle-
 „ xione umbræ prioris, Rabbini vocant *בבואה רבבואה* *Umbram Um-*
bra,.

9. Dies octavus, five primus poft feftum, etiam ipfis fecundùm legem
 facer efl, vocaturque ab ipfis *שמיני עצרת* *Octavus detentionis*; forfan ideo
 fic vocatur, quia amicos fuos, quos per feptem dies fecum habuerant, &
 conviviis lautioribus exceperant, die quoque octavo non dimittunt. Hic
 octavus dies incidit in dien 22. Tifri, five Septembris. *Vide Buxt. in*
Synag. cap. 21. Sacrificia hoc die offerenda defcribuntur *Num. 29: 35,*
36, 37, 38. *Dio ipfo Octavo, interdicti dies eflis vobis: opus nullum fervile fa-*
citate. Sed offeretis holocaustum, juvenum unum, arietem unum, agnos an-
niculos feptenos, &c. Queritur; Quare Deus hunc octavum diem inflituit?
Refp. Judæi incerti funt quare hic dies octavus fefto Tabernaculorum
 fuerit additus: ideoque varii varias rationes excogitarunt. 1. Non-
 nulli putant ideo fuiffe inflitutum, ut peractis feptem diebus populus per
 hunc diem etiam detineretur. 2. Vel ne dimiffi hoc die laborarent, &
 negotiis fuis domesticis vacarent. 3. Vel ut populus hoc die contribue-
 ret pecuniam in ufus facrificiorum. 4. Vel ut hic folennis dies effer typus
 & figura collectionis omnium gentium, vel electorum tantùm ad regnum
 cœlorum. 5. Vel ob collectionem frugum, ut hoc die ferotinarum fru-
 gum primitiæ afferrentur, & pro iifdem Deo gratiæ agerentur. Sed ple-
 raque funt incerta.

10. Dienono, h. e. die 23. menfis Tifri five Septembris celebratur
 feftum, à Judæis inflitutum, quod vocatur feftum *שמרת תורה* *Latitia*
Legis. Hoc die hæc fequentia fiunt. 1. Ultimam fectionem Pentateuchi
 jam abfolvunt, & primam de novo legere incipiunt eodem die. Penta-
 teuchus divifus efl in 54. Sectiones majores, quarum fingulæ ferè tribus
 majufculis *פפפ* vel *פפפ* diftinguuntur. Singulis Sabbathis talis magna
 feftio legitur, & fingulæ hebdomadæ à fectione quæ legitur nomen for-
 tiuntur.

VI. *Queritur;* Quomodo Judæi fingulis Sabbathis legentes unicam fectionem

nem possunt unico anno absolvere totum Pentateuchum? An ergo sunt 54. hebdomadæ in anno Judaico?

Resp. Judæi ad annum intercalarem respiciunt, in quo sunt 54. hebdomadæ & 5. ferè dies: nam Judæi tertio cuilibet anno, vel aliquando secundo, adjiciunt integrum mensem. In annis verò vulgaribus, constantibus mensibus 12. solent parvas quasdam sectiones conjungere. Vide me fusè hæc explicantem in Dissertatione 1v. *Philologi Hebr.* Quare eodem die de novo inchoant primam sectionem Geneseos? Ne diabolus Judæos accusaret, & diceret: *Judæi absolverunt quidem librum Legis, sed nolunt amplius legere.* Non legunt integram primam sectionem Pentateuchi, sed tantum Caput primum & versus tres priores, Capitis secundi. Singulæ sectiones a septem Viris leguntur, vel saltem septem advocantur, quorum singuli benedicunt Legi. Hinc in Bibliis majoribus Buxtorffii ad Pentateuchum in margine inveniuntur hæc voces, לוי *Levi* vel שני *secundus*, יִשְׂרָאֵל *Israel* vel שלישי *tertius*, רביעי *quartus*, חמישי *quintus*, שש *sextus*, שביעי *septimus*. Primi nomen, qui legit non exprimitur, sed est כהן *Sacerdos*, secundus est Levita, tertius Israelita, & sic deinceps. Unusquisque legit eam sectionis majoris particulam, ad quam voces illæ sunt notatæ. Vide *Synagog.* Buxtorff. c. 16. In Bibliis minori forma sub auspiciis Rabbi Menassis Ben Israel, impressis Amstelodami apud Jansonium, exprimuntur multis in locis tantum majusculæ Alphabethi literæ, scil. א. ב. ג. ד. ה. ו. quæ idem denotant quod superiores voces לוי &c. Exempla vide in Genesi, *Capp.* 19. 20. 23. 24. 26. 27. 29. 30. 31. 32. 33. 44. &c. In Bibliis non punctatis, meo nomine Anno 1694. Francofurti editis, singulæ Sectiones Pentateuchi in septem partes per literas Alphabeti Hebraici distinguuntur.

2. Omnes libri simul ex arcâ promuntur, & per Synagogam circumferuntur. Vidi Amstelodami in Synagogâ simul sexaginta circiter Pentateuchos Manuscriptos auro & argento ornatos, & pretiosissimis involucris involutos, à totidem Viris magnâ cum pompâ circum suggestum fuisse portatos. Interea temporis candela arcæ imponi solet, ne planè vacua sit.

3. Ut infantes etiam hujus festi participes fierent, seniores per Synagogam projiciunt poma, pyra, nuces, &c.

VII. *Explicatio hujus Figuræ, quæ extat pag. 294.*

Hic conſpiciuntur Judæus & Judææ projicientes per Synagogam pro pueris pyra, poma, nuces, &c. Buxtorſius in *Synagoga cap. 27.* hæc breviter ita deſcribit: „Multos fructus, utpote poma, nuces, pyra, & alia id „genus, in ſcholâ in turbam puerorum immittunt, ut in illis quoque læti- „tiæ ſuppetat argumentum; verùm sæpe fit, ut pugnis lætitia immi- „nuatur „.

4. Quia hoc die Lex abſolvitur, ideo publicè in Synagogâ per auctionem venduntur munera eccleſiaſtica, quæ ſpectant ad lectionem Legis, &c. ſicut ille, qui vice tertiâ plurimum pecuniæ pro illis ſe daturum promiſerit, iis præſtatur. Munera hæc enumerantur à *Buxtorſio in Synag. c. 27.* ſcil. 1. Munus accendendi candelas per totum annum. 2. Munus vini dandi & porrigendi ad Sabbathi aliorumque feſtorum conſecrationem. 3. Munus replicandi librum Legis. 4. Tollendi. 5. Prehendendi ligna tornata, quibus Lex annectitur, &c. Ex hac auctione sæpe maximæ rixæ oriuntur; plerumque etiam Sacroſanctum Dei nomen blaſphemiis impetitur: quia sæpe perſonarum habetur reſpectus; imo tanta sæpe oriuntur jurgia, ut res hæc etiam quandoque ad Chriſtianum Magiſtratum deferatur. Vide reliqua in *Synag. Buxt. l. cit.*

DISSERTATIO QUADRAGESIMA.

Quæ eſt pars octava

D E

Menſuris Temporum. V. & N. T.

In ſpecie adhuc

De feſto Expiationis, Purim & Encæniorum.

I. Feſtum Expiationis celebratur die decimo Septembris.

II. Variis modis Judæi ſe præparant ad hoc feſtum.

Judæi quatuor remedia excogitarunt, quibus juſtitie divinæ conantur ſatisfacere. Etiam ſe mutuo flagellant.

Pontifex hoc die Sanctum Sanctorum ingrediebatur.

III. *Observatio festi expiationis diversimodè instituitur.*

IV. *Causa instituti festi expiationis. De festo Purim.*

V. *Hoc festum celebratur 14. & 15. Februarii.*

VI. *Explicatio figura festi Purim. De festo Eucæniorum.*

VII. *Quare hoc festum institutum sit inquiritur.*

VIII. *Ut & tempus, & a quo? &c.*

IX. *Modus celebrandi hoc festum describitur.*

I. Equitur festum Expiationis, quod decimo die mensis Tifri (Septembris) à Judæis fuit celebrandum: *Levit. 23: 27, 28, 29, 30, 31, 32. Decimo die mensis septimi dies expiationum est, convocatio sancta esto vobis, ut affligatis animas vestras. Nullum opus servile facitote, &c. Non solum hoc die affligebant animas suas, sed etiam aliquot diebus ante. Celebrabant ergo hoc festum dupliciter, partim se præparando, partim ipsum festum celebrando.*

II. *Primo queritur; Quomodo Judæi se præparant ad hoc festum?*

Resp. 1. A primo die hujus mensis usque ad decimum vocantur dies penitentia. Illis diebus jejunant, multum orant ut à peccatis liberentur, & quotidie confessionem peccatorum manè ter recitant.

2. Neminem illis diebus excommunicant, nec in jus vocant.

*3. Die nono summo mane surgunt, Synagogam adeunt, ibique orant, inde domum redeunt singuli viri gallum gallinaceum, si fieri possit, album, fœminæ gallinam, & gravidæ gallum & gallinam in remissionem peccatorum mactant. Judæi in Messiam non credentes, vident se propriis operibus justitiæ divinæ satisfacere non posse; ideo quatuor remedia excogitarunt, quibus justitiæ divinæ satisfacere conantur, scil. propriam mortem. Hinc in mortis lectulo hæc verba ipsis continuò in ore sunt מיתה כפרתי מורי מורי Mors mea sit expiatio mea pro peccatis meis. Deinde excogitarunt Opera supererogatoria Patriarcharum. Tertiò purgatorium, in quo similes sunt Pontificiis. Denique gallum gallinaceum in eum finem etiam mactant. Buxtorfius in *Synagoga cap. 25.* fuse describit modum mactandi gallum, & simul dat rationem quare potius gallum mactent, quàm alia animalia.*

4. Absolutâ mactatione sepulchra adeunt, ibique orant & eleemosynas distribuunt.

5. A meridie se in aquâ frigidâ lavant: quia putant se sordes peccatorum aquâ ablueri posse.

6. Qui

6. Qui unquam usquam alterum læsit five verbis, five verberibus, five aliis modis, veniam ab eo deprecatur. Si læsus condonet benè se res habet, sin minus tres alios secum assumit, & aliquoties rursus veniam petit: si adhuc nolit injuriâ affectus condonare, decem secum assumit, iterumque veniam deprecatur. Si mortuus sit, tenetur qui injuriâ affecti, sepulchrum ejus adire & dicere: *Peccavi in Deum Israelis & in N. N. qui hic fuisse est.*

7. Sibi mutuò peccata confitentur. Quomodo? Duo simul eunt in locum aliquem secretiorem Synagogæ, ibi incurvat se unus, tergum meridiem versus inclinans: hujus dorsum alter cum ligulâ pelliceâ tricies novies, five potius decies ter, scil. semel ad singula verba ex *Psal. 78: 38.* percutit. Nam olim tredecim tantum plagas infligebant, supputantes singulas pro tribus propter tria lora quibus utebantur. Deinde ille, qui alterum verberavit, humi prostratus totidem quoque à socio plagas sibi infligi patitur. De modo flagellationis vide infra *Dissert. 49. & Praefationem libri de Abbrev. Buxt.* ibique etiam docetur, quomodo Paulus *2 Cor. 11: 24.* conqueratur se quinquies à Judæis plagas quadraginta minus unâ accepisse.

8. Vestes pretiosas induunt, quibus subinducunt grande & latum lineum indusium ad calceos usque prominens, innuentes se postero die purros à peccatorum fordibus, & angelis similes fore.

9. Ipse Pontifex, quia diem expiationis Sanctum Sanctorum intrare debebat, per septem dies ante diem expiationis separabatur: ita ait Misna in *יומא Foma, cap. 1. Sect. 1. שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ומתקנין לוכחן אחר תהתיו שמא יארע בו פסול* *Septem diebus ante diem expiationis separant Sacerdotem Magnum à domo sua ad conclave Parhedrorum, substituantque ei alium Sacerdotem, si quod vitium ei contingat.* Ideo tam diu Pontifex separabatur, ne fortassè cum uxore menstruâ ignarus concumberet. Lege enim sancitum erat, *Levit. 15: 24.* ut talis maritus septem dies immundus fieret: sed qui scientes volentesque cum uxoribus menstruatis concumberent, excindi debebant è medio populi, scil. mariti & uxores, *Levit. 20: 18.* Vide *Scheringhamium in Foma cap. 1.*

III. *Secundò queritur;* Quomodo Judæi ipsum festum Expiationis celebrare solent?

Resp. Varia tenentur observare, sed nonnulla sunt tantum Rabbīnorum instituta. Misna in *Foma cap. 8.* varia comprehendit, cum ait: *יום הכפורים אסיר באכילה ובשתיה וברחיצה ובסביכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש הכמה*

המטה והמלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל
 רבוי רבי אליעזר וחכמים אחרין *In die expiationis interdictum est in ci-*
bo, in potu, in lotione, in inductione calcei, & in ministerio lecti; rex
verò & sponsa lavabunt facies suas, & puerpera calceos inducet, verba Rabbi
Eleazaris, sed Sapientes prohibent. 1. Per totum diem debebant jejunare, & ab
 omni cibo & potu abstinere, etiam pueri 12. & puellæ 11. annorum, ut &
 puerperæ à triduo partus. Si quis contra fecisset excisionis poenâ plecteba-
 tur, *Levit. 23:29. Omnis anima quæ non afflicta fuerit in die isto excidetur è po-*
pulis suis. Non tantum excisione mulctabatur, sed etiam vapulabat, *Maccoth.*
cap. 3. ubi inter vapulantes numeratur **האוכל והעושה מלאכה ביום הכפורים**
qui cibum sumpsit, & qui opus fecit in die expiationis.

2. Quæ in textu Misnico supra sequuntur, sunt tantum statuta Rabbi-
 norum. Non licitum erat lavare os, vultum, &c. Imo ne minimum di-
 gitum, nisi quis alvum suum exonerasset. Sed Regi & sponsæ lotio per-
 missa fuit. Illi, quia graciosus vultus recreat subditos; huic, ne foedata
 fordibus à sponso contemneretur. Sed quamdiu Sponsa vocatur Sponsa? Per
 30. dies à nuptiis. *Vide Schering. in Foma.*

3. Nemo die expiationis oleo vel aquâ odoratâ lini debet.

4. Non licet uti calceis coriaceis: ita David 2 *Sam. 15: 30.* incedebat
 tempore tristicarum discalceatus. Sed senes & debiles soccos laneos, &
 puerperæ 30. diebus post partum calceos induere possunt.

5. Coniuges in eodem lecto non concumbunt, sed maritus abeâ ab-
 stinet ac si menstruata esset, imo sibi à contactu leviculo temperat.

6. Secundum *Levit. 23: 28.* nullum opus servile licebat facere.

7. Conceditur excommunicatis venia orandi cum aliis in Synagoga.

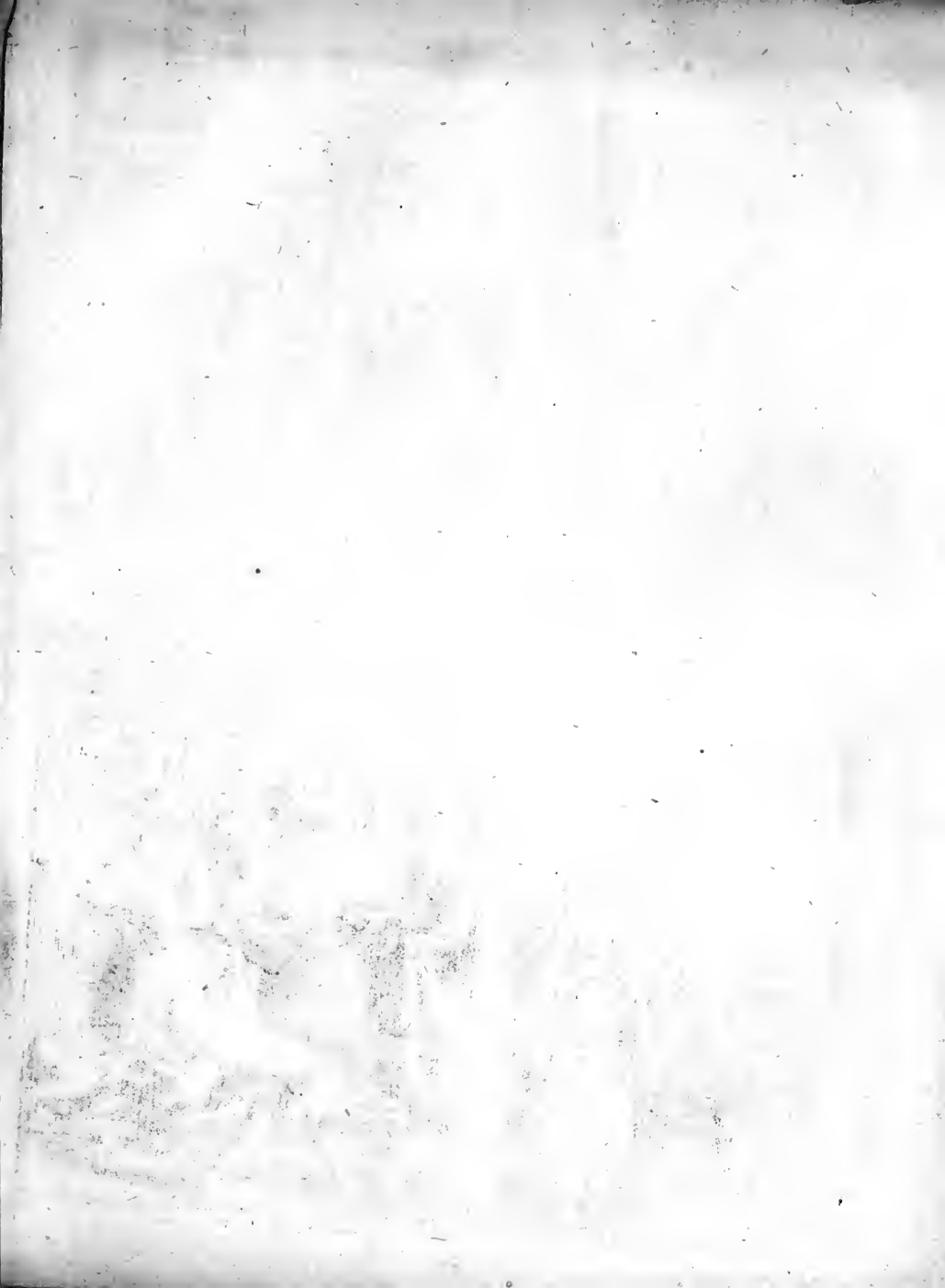
8. Quidam per totam ferè diem & noctem cantant & orant, & in pe-
 des stant. Buxtorfius in *Synag. cap. 26.* ait, se hoc die vidisse quosdam,
 qui per septem & viginti horas in eodem loco steterunt. Hinc tantam sibi
 imaginantur puritatem hoc die, ut ne diabolus quidem ullam maculam in
 illis expiscari possit.

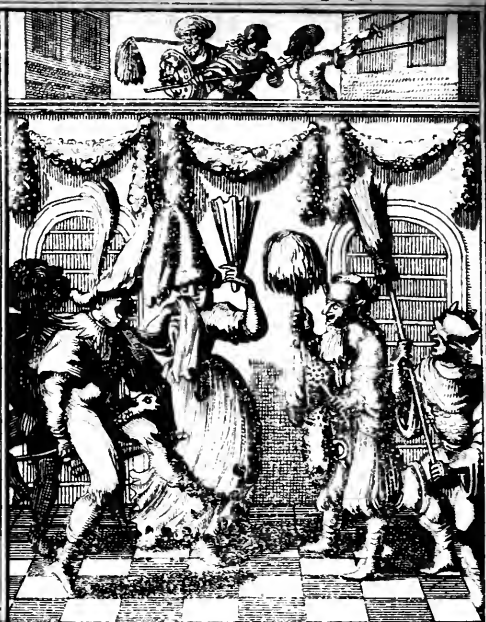
9. Clangunt tubâ in jubilæi memoriam qui hoc die incipiebat.

10. Pontifex hoc die sacrificaturus vestes sacras induebat, & accipie-
 bat juvenum expiatorium & arietem pro holocausto; à populo verò
 duos hircos è capris, &c. Sortiebatur quoque Pontifex inter duos hircos,
 uter horum mactaretur Domino, vel ablegaretur in desertum. *Vide Lev.*
16: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

IV. *Tertiò quaritur;* In quem finem Deus festum expiationis insti-
 tuit?

Resp.

Dies nonus Julij. 377.

Flagellatus iudaica. 357.

Resp. In expiationem pro peccatis. Sed Judæi non contenti hoc fine, ajunt hoc festum etiam esse institutum in memoriam ejus beneficii, quod Deus eis remiserit peccatum idololatriæ, vituli fabricatione, ejusque adoratione in deserto commissum.

DE FESTO PURIM.

V. **F**estum פורים *purim*, h. e. fortium, quod jam sequitur, celebratur 14. & 15. Februarii. Non tam festum est, quàm bacchanalia Judæorum. Jam edunt, bibunt, ludunt, nonnulli per Synagogam tanquam stulti discunt. Totam historiam hujus festi vide fusè descriptam in Synagoga Buxtorfii cap. 29.

VI. *Explicatio hujus figuræ, quæ ab ipsis in Ritualibus Hebræo-Germanicis tali modo depingitur.*

Hic conspiciuntur tres Judæi miro modo vestiti, & per plateas discurrentes. Solent enim Judæi festum Purim omnibus generibus lætitiarum condecorare, vel potius profanare. Quidam instar stultorum, variegatis vestibus induti, & vulpecularum caudis ornati, non tantum per plateas, sed (uti ipsemet vidi) per Synagogam discurrunt, & quidem tum, quando liber Esther publicè in Synagoga prælegitur. Buxtorfius in dicto capite modum celebrandi hoc festum describit: "Festum hoc epulis, vinoque generoso celebrant & honestant; quia regina Esther in lauto convivio, quum rex vino lætus esset, gratiam hanc consequuta est, ut Judæi in vita incolumes & illæsi conservarentur. Quapropter jus & æquum postulare volunt, ut ipsi quoque vino sese exhilarant. Nihil aliud itaque per totum illud bi-
dium, præsertim vesperâ secundâ, quàm cibo & crapulâ se rumpunt, ludunt, saltant, fistulâ & altâ voce canunt, rythmos & jocosa dicteria recitant, mulieres virorum, viri mulierum personam ferunt, &c. Imo expressè scribitur in Talmudè, Tract. Megilla fol. 7. 2. *Tenetur homo in festo Purim eo usque inebriari, ut nullum discrimen norit inter Maledictum Hamam, & Benedictum Mordèchai.* Buxt. in Synag. pag. 560. ex Talmude narrat historiam de Rabba & Rabbi Sira, qui cum unâ hoc festum egregiè celebrassent, accidit, ut Rabba ex ebrietate Rabbi Sira interficeret. Mane, quid pridie fecisset, intelligens, & misericordiam Dei implorans, miraculosè eum à mortuis iterum suscitavit.

DE FESTO ENCOENIORUM.

VII. **U**ltimum ex anniversariis festis est festum *Encoeniorum*, sive *consecrationis*, Hebraïs חנוכה *Canuccah* dictum. Græci vocant ἐγκαίνια ab ἐν & καινός, inde ἐγκαίνιω *innovo*, vel *rem profanam facio sacram*. Aliàs hoc festum vocatur *dedicatio*, *consecratio*; fortassè ideo, quia in memoriam dedicati & consecrati Templi Hierosolymitani, & reliquarum rerum ad Templum pertinentium, institutum est.

VIII. *Quæritur*; Quando hoc festum institutum est? *Resp.* Annis ante Christum circiter 162. A quo? A Judâ Macchabæo. In quem finem? Quia heros ille post patris Matathiæ mortem, Græcos, qui Hierosolymam occupaverant, templumque polluerant, & sacrum oleum perdiderant, vicit, Urbem recuperavit, & Templum iterum consecravit. Quando, & quamdiu hoc festum est celebrandum? Est celebrandum vigesimo quinto die Novembris, & continuatur per octiduum, 1 Macch. 4: 59. *Statuit Jehuda cum fratribus suis, & tota Ecclesia Israelis, ut agerentur dies instaurationis altaris temporibus suis quotannis, diebus octo, incipientibus à vigesimo quinto mensis Cisleucum letitia & gaudio.*

IX. Porro *quæritur*; Quid agunt hoc festo?

Resp. 1. Non orando sed potando, non Deum colendo, sed Veneri Bacchoque sacrificando, non dona Deo offerendo, sed donis & bonis divinis pessimè abutendo, genio & ingenio suo indulgendo dies hujus festi transigunt.

2. Candelabrum, septem cereis candelis ornatum, accendunt. Figuram talis candelabri vide suprâ inter vasa Templi & Tabernaculi & paulò antè. Quando illud candelabrum accendunt? Singulis noctibus candelam unam accendunt. Quare? In memoriam continuati miraculosè per octiduum sacri olei, quod in templi dedicatione necessarium erat. Judas Macchabæus cum urnulam olei in templo invenisset, quod unitantum nocti sat erat, & impossibile esset aliud oleum sacrum nisi intra octiduum comparare: nam urbs Tehoa quatuor dierum itinere Hierosolymis distabat, Deus miraculum fecit, & oleum illud ita conservavit, ut per octiduum arserit. Hujus festi fit mentio *Joh. 10: 22. Facta sunt Encoenia Hierosolymis & hyems erat.* Judæi hoc festo solent quasdam peculiare benedictiones recitare, quas in peculiari chartula imprimere solent, cæque sunt hæ sequentes: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותו

באומה"שעשה נסים, במצותיו וצונו להדליק נר של הנוכה
באומה"ש שהיינו קיימנו. Tertia est, לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה
הזה בנדיקטוס יהוה *Benedictus Jehova Deus noster, Rex mundi, qui nos sanctifica-*
vit preceptis suis, & precepit accendere lucernam Chanuccah, 2. — Qui fecit
prodigia Patribus nostris diebus illis & tempore hoc, 3. — Qui vivificavit nos, &
confirmavit nos, & pervenire fecit nos usque ad hoc tempus. Catera quæ de hoc
festo dici possunt, vide in Synagoga Buxtorfii cap. 28.

*Figura Candelabri, septem candelis ornati, quod accenditur
à Judæo in festo Encæniorum.*

DISSERTATIO QUADRAGESIMA PRIMA.

Quæ est pars nona & ult.

D E

Mensuris Temporum V. & N. T.

In specie

De Anno Sabbathico & Jubilæo.

I. Septimus annus est annus Sabbathicus, docetque ipsos agros ad Deum pertinere. II. Agri hoc anno non colebantur, & debita à creditoribus non exigebantur. III. Deus populo Judaico uberrimè anno sexto benedixit. IV. Rationes, quare Deus hunc annum Sabbathicum instituerit, sunt diversæ. V. Jubilæus videtur sic vocari à pe-	culiari sono qui tum edebatur. VI. Jubilæus initium sumpsit à die decimo mensis Septembris, & ab anno 14. ingressus in terram sanctam. VII. Jubilæus continebat quadraginta novem integros annos, & incidebat in annum quinquagesimum. VII. Judei hoc anno servos manumittebant; prædii prioribus dominis restituebant &c. 9. Rationes dantur quare Deus Jubilæum instituerit.

Equuntur jam festa stativa, sive post aliquot annos recurrentia; eaque sunt annus Sabbathicus & Jubilæus. Sicuti septimus dies inter dies hebdomadæ est & fuit sacer, sic etiam septimus annus inter annos sacer fuit. Deinde sicuti Sabbathum hebdomadariū denotabat ipsos Judæos esse Dei populum; quique

propterea etiam à propriis suis operibus abstinebant; similiter Sabbathum *Septennale* denotabat præter Judæos etiam ipsos agros ad Deum pertinere.

II. De hoc anno Sabbathico *primò* *quaritur*; Quæ potissimum hoc anno fuerunt observanda?

Resp. Præcipuè hæc duo. 1. Agri hoc anno non colebantur: ita mandavit Deus *Exod. 23:10, 11. Sex annis conferes terram tuam; & colliges proventum ejus: Septimo autem intermittito eam, & relinquito eam incultam, ut comedant egentes è populo tuo, residuum verò eorum comedant bestia: agrestes: sic facito vinea tua & olivetotuo. Eadem ferè Levit. 25:3. repetuntur. Hic annus terræ quies vocatur Levit. 25:6. שבת הארץ Sabbathum terræ.*

2. Debita hoc anno à creditoribus non exigebantur: hinc vocatur *annus remissionis*; quia debita remittebantur & condonabantur. Hanc legem Deus præscripsit *Deut. 15:1, 2, 3. Septimo anno facies intermissionem. Hoc autem esto jus intermissionis, intermittito omnis creditor, jus habens vindicandi manu suâ, id quod vindicaturus esset à proximo suo: Ne exigito à proximo tuo & à fratre tuo, quum indicta fuerit intermissio Jehovæ. Ab alienigenâ exiges, &c.* Hæc intermissio appellatur *Deut. 15:2. שמיטה ליהוה Schemitta Laihova*, intermissio Jehovæ. Et quemadmodum שבת Sabbathum significat septimum diem septimanæ & integram hebdomadam; sic etiam שמיטה denotat & annum septimum intermissionis, & integros septem annos, h. e. totius hebdomadis annalis complexum. *Vide Lex Hebr. Buxtorf. Rad. שמיטה.*

III. *Secundò* *quaritur*; Quid ergo ederunt anno septimo, si non licitum fuit eo anno agros colere?

Resp. Deus anno sexto uberrimè benedixit populo Judaico in proventu terræ. Hæc difficultas solvitur *Levit. 25:20, 21. Si dicatis, quid comederemus anno illo septimo? Ecce non sumus seminatori neque collecturi proventum nostrum. At amandabo benedictionem meam vobis anno sexto, ita ut proferat in annos ternos proventum suum.* Nihilominus quoties exteri reges illis pecunias imperaverunt, septimus quisque annus ita in angustum oppidò, omnes eorum copias coëgit, penè ut pendere eas nequiverint: nam Judæi res opesque omnes sitas in agris habebant. Ex illis vel abundantia eorum, vel egestas pependit. Non enim mercaturæ exercendæ ergò maria transibant, neque exteros visabant, neque ab his visabantur; sed intra terræ suæ fines, iis contenti opibus, quas illic natura producebat, vitam procul commerciis agitavère. Hinc Alexander Macedo, cum Jerosolymæ ex Danielis libro didicisset dominationem Persarum olim Græco ab

co ab homine destruendam, lætus vaticinio, quasi ad se pertineret, Judæos petere ingens beneficium aliquod jussit. Ibi illi significaverunt, nihil sibi posse majus dari, quàm uti ne rex septimi anni tributa exigeret, idque impetrârunt. Sed Samaritanis idem petentibus fuit denegatum. *Vide Cuneum de Rep. Hebr. lib. 1. c. 4.*

IV. *Tertiò queritur; Quare Deus annum Sabbathicum instituit?*

Resp. 1. Si agros *civiliter* consideremus, dicendum est Deum propterea quietem agrorum mandasse, ne Judæi, nimium avaritiæ dediti, terram indefinenter colendo, sulcando & arando omni succo & fecunditate destituerent, ac proinde sterilem redderent. Uti enim res aliæ commodâ vicissitudine delectantur & recreantur, ita quoque & terra suâ gaudet quiete.

2. Si *mysticè* hanc quietem consideremus, dicendum est Deum voluisse eis repræsentare statum integritatis Adami ante lapsum, in quo spontaneis tantum fructibus vesceretur.

3. Deus voluit eos docere ne nimium laboribus suis considerent, sed ut se providentiæ divinæ subjicerent; utque crederent Deum posse se sine externo illo labore sustentare.

4. Deus voluit hâc ratione adumbrare æternum illud Sabbathum, scilicet vitam æternam, ubi omnes labores & miseriæ præsentis vitæ, & creditorum crebræ & exosæ exactiones & emunctiones finem habebunt, debitaque omnia in hoc mundo contracta gratis credentibus dimittentur. *Vide Thummium de festis.* Si quis omnia particularia, hoc anno Sabbathico observanda, desideret, adeat Misnajoth, ubi in parte primâ inveniet integrum tractatum, qui vocatur שביעית *annus Septimus.*

DE JUBILÆO.

V. **A**lterum festum stativum est יובל *Jubilæus*, sive annus quinquagesimus, de quo *primò queritur; Quid vox יובל (Jubilæus) denotat, & unde derivatur?*

Resp. Quod vox יובל origine sit Hebraica nemo dubitat; sed circa Etymologiam ejus assignandam omnes non conveniunt. 1. Sunt qui יובל explicant per *arietem*, & synecdochicè per *cornu arietinum*: quia hoc festum cornu arietino solenniter promulgari solebat. Paraphrastes Chaldaus voces. *Jos. 6: 5.* בקרן הַיּוֹבֵל *cornu arietis* ita etiam exponit per דְּכֵרָא.

2. Alii per *allationem, reductionem & restitutionem* explicant, à verbo הוֹבִיל *adduxit, reduxit*: quia hic annus quinquagesimus unicuique pro-

ventum hæreditatis suæ apportabat, & unumquemque in hæreditatem restituerebat. Sed vox יובל usitata fuit, antequam solennis illa anni quinquagesimi emancipatio esset instituta, *Exod. 19: 13.*

3. Alii à *diductione soni* derivant; quod anno quinquagesimo sonus sollemni ritu diduceretur, h. e. quod in alia loca tubæ sonitus duceretur, donec tandem illius cantu universa terra Israelitica personaret.

4. Alii à Jubal, primo inventore instrumentorum musicorum, deducunt.

5. Alii à peculiari sono, qui tum edebatur, vocem יובל deductam volunt: sic *Num. 10: 26.* fit mentio gemini clangoris tubæ, scil. תקיעה & חרועה. Ille denotabat vocem æquabilem, officiumque ejus erat domi convocare cœtus: hic vero significabat fragorem celerrimum, concisumque, & officium ejus erat movere castra, & excitare militum animos ad prælium. Sic Israelitæ ad Jubilæum indicendum utebantur quidem שופר חרועה *tubâ clangoris*, sed quæ sonum dedit certum & distinctum, quem S. Scriptura יובל *Jubilum* appellat. Hinc Latini, qui multas voces ex lingua Hebræâ mutuati sunt, dicunt *jubilare*, quod denotat clamorem lætum tollere, aut sonum indistinctum & confusum edere, gaudii & exultantis animi indicem. Hæc ultima sententia est verosimillima, & ab Hottingero in *Analectis Dissert. 3.* approbatur.

VI. *Secundò queritur*; A quo die & anno Judæi Jubilæos inceperunt supputare?

Resp. A decimo die in mense Tifri sive Septembri, *Lev. 25: 9.* & quidem ab anno decimo quarto ingressus in terram sanctam supputârunt Jubilæos. Septem enim annos transfegerunt in occupatione terræ, & septem in ejusdem divisione.

VII. *Tertiò queritur*; Utrum Jubilæi inciderunt in annum quadragesimum nonum; an verò in annum quinquagesimum?

Resp. Jubilæi in annum quinquagesimum, sive in initium ejusdem anni incidebant. Jubilæi ergo continebant solidos annos 49. & ab initio anni quinquagesimi incipiebant Jubilæi: sic dicitur *Levit. 25: 8, 10, 11.* *Numerabis tibi septem septimanas annorum, septem annos septem vicibus, ita ut tempus septem septimanarum annorum sint tibi quadraginta novem anni. Ut sanctificetis annum quinquagesimum, & proclametis libertatem in ipsâ terrâ omnibus habitatoribus ejus; Jubilæi annus ille esto vobis. Jubilæus hic est, annus quinquagesimus esto vobis.* Ergo annus quinquagesimus fuit annus ultimus Jubilæi, & simul annus primus sequentis Jubilæi.

VIII. *Quartò queritur*; Quid Judæi in Jubilæis fecerunt, & à quibus se abstinerunt?

Resp.

Resp. 1. Judæi omnes servos suos manumittebant. 2. Prædia, & bona alia immobilia, ut ædes, agros, vineas & hortos absque pretio dominis restituebant, *Lev.* 25: 10. Hæc conditio in emtione & venditione semper subintelligebatur. Imo si aliquis agrum suum absolute in æternum vendidisset, nihilominus tenebatur emptor cum in Jubilæo restituere. Si quis dono dedisset agrum, etiam eundem anno Jubilæi donator recipiebat. Sed ædificia, quæ in urbe mœnibus cincta erant, illa eodem anno quo vendebantur, redimi debebant, aliter anno elapso cedebant in possessionem emptoris, nec in Jubilæo restituebantur, *Lev.* 25: 29. 3. In Jubilæo non colebant terram, *Lev.* 25: 11. 4. Non metebant spontè crescentia, neque vindemiabant uvas intermissarum vinearum, *vide ibidem.*

IX. Quintò queritur; Quare Deus Jubilæos instituit?

Resp. 1. Ut tribus & familiæ Israclitarum conservarentur: nam agri ad proprias tribus, & servi ad proprias familias redibant: aliter enim facilè tribus & familiæ fuissent turbatæ. 2. Ut Deus misericordiam suam ostenderet erga servos in eorum dimissione; & erga pauperes in restitutione bonorum immobilium.

Jubilæi mysticè denotabant. 1. Quod nos in æterno Jubilæo, qui in hac vitâ inchoatur, tuba Euangelii liberum accessum sumus habituri ad avitas possessiones amissas, scil. ad amissum Regnum Cœlorum. 2. Sicuti servi in Jubilæis manumittebantur, ita & nos à servitute peccati & diaboli liberati, domini ac hæredes vitæ æternæ constituemur. 3. Quemadmodum in Jubilæis absque messe & vindemia, quæ prohibita erant, solâ benedictione Divinâ Israëlita vivebant, ita & nos in perpetuo Jubilæo, sine omni rerum indigentia, solius Dei benedictione vivemus. Hæc de mensuris Temporum hætenus dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SECUNDA.

Quæ est pars prima

D E

IDOLIS VETERIS T.

I. Dantur idola Ammonitarum, Assyriorum, Egyptiorum, Moabitarum, &c.

II. Tempus primum inceptæ idololatriæ

inquiritur.

III. Generalia idolorum nomina enumerantur.

IV. Idola in masculino & fem. generæ.

men Jehova. Sed hic Textus à multis aliter transfertur: *Tunc profanatum est in invocando nomine Jehova*: nam חלל sæpe profanare significat, ut Lev. 19: 12. וְחָלַל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ Et pollues nomen Dei tui. Onkelos simili modo transfert, וְכָן בְּיוֹמֵי חָדָשׁ אִנְשָׁא מְלַצְלָא בְּשֵׁמָא דִּיהוּה *Tunc in diebus ejus superfederunt filii hominum ab invocando nomen Jehova*. Paraphrastes Chaldaeus sub Jonathanis nomine tritus clariùs hanc opinionem confirmat, cum ait: הוּא דְרָא דְבִיּוֹמֵי שְׂרִיאָו לְמַטְעִי וְעָבְדוּ דְהוּן טַעוֹן וּמַכְנִין: *Illa erat ætas, in cujus diebus inceperunt errare, & fecerunt sibi idola, & cognominabant idola sua nomine sermonis Jehova*. Schallch. Hakkab. p. 92. 6. addit eum etiam imagines fabricasse: הוּא רִאשֹׁן לְמַצָּא צִוְרוֹת כְּרִי לְהַעִיר רוּחַ הַכְּרוֹתִים שֶׁתַּפְלִדוּן לְאֵלוֹהַם *Enochus fuit primus qui invenit imagines, ad excitandum spiritum creaturarum, ut mediantibus illis Deum invocent*. Alii tamen Textum Genes. 4: 26. vel de publicis cætibus, vel certa precandi formulâ, vel de nomine Jehova ab Enocho primùm usurpato interpretantur.

2. Alii Chamum primum idololatriæ esse inventorem arbitrantur.

3. Alii posteris Arami hoc inventum adscribunt; quia post Captivitatem quilibet Gentilis vocatus est אֲרַמֵּיָא Syrus.

4. Ut ut sit, interna & subtilis idololatria videtur primùm sedem suam fixisse in Kaini familia; sed externa & crassa, consistens in publico idolorum cultu, videtur adscribenda Chami nepotibus, h. e. Sabæis. Vide Hottingerum in disput. de εἰδωλολατρίᾳ.

Secundò quaeritur; Quænam sint generalia idolorum nomina, quibus communiter idola in Veteri T. denominantur?

Resp. Ea sunt varia. 1. A cultu vocantur אֱלֹהִים Dii, Exod. 22: 19. *Qui sacrificat לֵאלֹהִים Diis falsis, anathema sit*. Et cap. 32. vers. 31. vitulus aureus tali nomine insignitur. Hoc nomen אֱלֹהִים, quod aliàs in primariâ significatione vero Deo tribuitur, datur etiam falsis Diis; quia idola sive falsi Dii pro vero Deo à cultoribus suis habentur.

2. A formâ nominantur צֶלֶם Imago, Num. 33: 52. *Perdetis omnes imagines suas eorum*; & פֶּסֶל idolum sculptum, Exod. 20: 4. *Ne facito tibi sculptile*.

3. Ab effectu appellantur אֹן molestia, idolum, 1 Sam. 15: 23. quia homines quoad animam & corpus ex idolorum cultu molestiâ afficiuntur.

4. עֵצֶב dolor, idolum, plur. עֵצֶבִים dolores, simulachra, Psal. 136: 36. *Et coluerunt אֶת עֵצֶב הֵם dolores illorum*, h. e. imagines illorum. Idola vocantur dolores, quia dolores quotannis, statuis & monumentis mortuorum, qui

postea in Diis recensiti sunt, conspiciendis, instaurabantur; vel quia cultus idolorum cum dolore & cruciatu erat conjunctus; sive quia æternorum dolorum & cruciatuum causa existerat.

5. מפלצת *horror, idolum*, 1 Reg. 13: 15. Rabbi Levi ad hunc locum ait idolum sic vocari לעוברי רבות וצרות *Quia adducit horrorem & calamitates multas cultoribus suis.*

6. בישת *pudor, pudendum idolum*, Jer. 11: 13. Quia ab homine ingenuo nihil alienius esse debet, quàm cultus idoli.

7. Idola vocantur צריות *tormina, dolores*, ut Jes. 45: 16. ubi denotat *imagines, idola*: quia cultoribus dolores excitant.

IV. *Tertiò queritur*; Cum Deus masculino genere in S. Scripturâ proponatur: queritur, An idem genus etiam idolis tribuatur?

Resp. Profani auctores voces אלהי צדונים (*Dii Sydoniorum*) in Veteri T. occurrentes, transferunt per θεῶς Σιδων in scem. gen. Lxx. Interpretes vocabulo Baalis modò articulum Masculinum præfigunt, Num. 22: 41. & βάαλ, modò scemininum Jerem. 2: 28. ἔθρον τῆ βάαλ. Hinc Apostolus in Novo T. ad Rom. 11: 4. etiam in scem. gen. usurpat, οἱ ἄνθρωποι ἐκαμψαν γόνυ τῆ βάαλ, *Qui non flexerunt genu imagini Baalis.* Profani auctores putant Venerem marem & sceminam fuisse: hinc Græcis & Romanis Venus armata & barbata culta fuit. Ideo etiam Lunus & Luna, uti etiam apud Hebræos ירח Masc. & לבנה Fem. gen. dicitur.

V. *Quartò queritur*; Ad quot species idololatria, cujus meminit S. Scriptura, potest referri?

Resp. Rabbi Moses Nachmanides in Legem in sectionem יתרו scribingens, ait tres dari species idololatriæ.

Prima est quâ coluntur angeli. Nonnulli credebant quidem summam & absolutam potestatem esse penes Deum, nihilominus tamen etiam colebant angelos: quia existimabant eos posse benefacere & malefacere. Hæc species interdicitur Exod. 22: 19. *Sacrificans לאלהים* Diis, occidetur.

Secunda species idololatriæ est, quâ idololatræ coluerunt exercitum cœlestem, Solem, Lunam, aut aliud aliquod Sydus cœleste. Credebant se cultu suo demereri Sydus illud, ut ipsis prodesset, 2 Reg. 17: 16. *Incurvarunt se univèrse militiæ cœli.*

Tertia est quâ coluntur diaboli; quia credebant eos posse nocere hostibus. Hujus speciei fit mentio Dent. 32: 17. *Sacrificarunt demoniis.*

Abarbenel in Comment. ad 2 Reg. 17. non quidem rejicit hanc Nachmanides sententiam; sed ait cum nimis generaliter istas species propone-

re, & quasdam alias species omittere: ideoque ipse idololatriam Veteris T. ad decem species refert.

Prima species idololatriæ est quâ coluerunt angelos.

Secunda est, quâ coluerunt exercitum cœlestem, Solem, Lunam, Stellas, &c.

Tertia est cultus figurarum & imaginum quæ Talisman vocantur: eas certis horis faciebant, ut ipsis eloquerentur & indicarent futura. Hi cultores colebant imagines & figuras. De hac specie agitur 2 Reg. 17: 16. Fecerunt sibi conflatile, duos vitulos & lucum.

Quarta species est cultus imaginum peculiarium pro felici accretione plantarum & agricultura. Hoc artificium vocabatur מַעֲשֵׂה אֲרָצָה & artifices sive cultores מַעֲשֵׂה אֲרָצָה. Hi eligebant æertas horas, quæ conducere videbantur ad multiplicandos proventus terræ. De hac specie ait Textus 2 Reg. 17: 10 Statuerant sibi statuas & lucos in omni colle excelsso, & sub omni arbore virente.

Quinta est cultus figurarum Teraphin: harum factores credebant, quod ipsæ doceant, per signa ab ipsis prædeuntia, res futuras. Illæ figuræ in somnio aut in visione credebantur indicare futura, Zach. 10:2. Theraphim loquuta sunt vanitatem.

Sexta est quâ coluerunt animalia irrationalia, ut Astaroth, Dagon, &c. 2 Reg. 17: 12. Coluerunt Deos stercoreos.

Septima species idololatriæ, vocata מַעֲשֵׂה מוֹתָם divinatio, est, quâ coluerunt Mortuos aut Ossa eorum, credentes se per ea expiscari posse futura. Qui tali modo futura inquirebat, vocabatur מַעֲשֵׂה מוֹתָם Pytho, vel מַעֲשֵׂה אֲרִיּוֹל Ariolus. De hac specie scribit Jesaias cap. 8. vers. 19. Quum dicunt vobis, consulite Pythones aut Ariolos qui pipiunt, & qui mussitant: nonne populus Deum suum consulturus est? Pro viventibus mortuos consulat?

Octava est, quando colunt Cæsares & Reges, qui prosperè gesserunt bella sua, multasque terras sibi subjecerunt. Credebant Deum eos in terra constituisse suo loco: propterea eorum imagines faciebant, & se eis incurvabant. Talis fuit ratio Nebucadnezaris, item Senacheribi dicentis Jes. 14: 14. Ascendam supra excelsa nubis densa, me aquabo Excelsso.

Nona species vocata מַעֲשֵׂה מוֹתָם, est eorum, qui judicant ex rebus quæ per accidens eveniunt, & ex iis putant se judicare posse de futuris. De hac specie loquitur Ezechiel cap. 21. vers. 21. Stabit rex Babylonia in bivio, in capite duarum viarum, ad divinandum divinationem, terget cultros, consulat imagines, inspiciet jecur.

Decima species, vocata מַעֲשֵׂה מוֹתָם, est eorum qui colunt dæmones. Hæc con-

venit cum tertia specie Nachmanidis. Abarbenel ait eam speciem frequentius inveniri inter mulieres ob infirmiore eorum animum: hinc Textus ait *Exod. 22: 17. Magam vel veneficam non fines vivere.* Vide plura de decem his speciebus idololatriæ in dissertatione 7. quam Buxtorfius ex Abarbenele unâ cum aliis dissertationibus ex Lingua Hebræâ in Latinam transtulit.

Nos omiſſis illis decem speciebus, quæ omnes ab Abarbenele dicuntur inventæ inter Israelitas, agemus de omnibus, etiam de peregrinis idolis, quorum mentio fit in Sacris literis; & quidem secundum Nationes à quibus ea fuerunt culta & honorata, uti in principio hujus Dissertationis diximus. Sequitur igitur talis specialis idolorum secundum Nationes enarratio, in quâ ab Ammonitarum idolo Moloch exordium fume-mus.

VI. *Primò quæritur; Quot modis Hebraicè Moloch scribitur in V. T. & unde derivatur?*

Resp. Communiter vocatur מלכ *Molech*, sed 1 Reg. 11: 5. vocatur מלכום *Milcom*, & Seph. 1: 5. מלכום *Malcum*. Syrus & Arabs scribunt מלכום *Melcom*, & Theodotion μιλχέμ.

2. Multi nomen Molech originis Hebraicæ esse volant; & propterea derivant vel ab הלך *ambulavit*, vel à מלך *regnavit*: sed verosimile est hoc nomen potius esse originis Ægyptiacæ: quia cultus Molechi non à Judæis transiit ad Ægyptios, sed è contra ab Ægyptiis ad Judæos: & propterea cum res nata sit in Ægypto, non mirum etiam si ipsum vocabulum ibidem fuerit natum: nam adhuc hodie Regem devastationis Copticè solent vocare Moloch. Hotting. in *Bibl. Orient.* p. 313. ait: *Meloch Rex devastationis est. Meloch, sive Tiphon Ægyptiorum, malus genius, omnia destruens, dominus tonitruum & ignis, & commotionis credebatur. Ægyptii nomen Regis commune habent cum Hebræis, Chaldæis & Syris. Molech ergo denotat Regem.*

VII. *Secundò quæritur; Quale fuit hoc Numen Moloch?*

Resp. Multi putant esse Saturnum, partus & procreationis liberorum causâ, sacrificii cultum & adoratum. Sed aberrant, intelligitur Mars: nam Molech Ægyptiis aliàs Typhon dicitur, & Persis Mithra, qui Mars est. Qui Saturnum fuisse volunt, communione Sacrorum decipiuntur: nam non obstat, quo minus utrique idolo recepta fuerit ἀνθρώπου θυσία *hominis sacrificatio*.

VIII. *Tertiò quæritur; Ubinam hoc idolum fuit erectum?*

Resp. Jalkut in *Comment. in Jerem. cap. 7.* ait: *Et si fuerint omnes domus.*

mus idololatricæ in ipsâ urbe Jerusalem; Molechi tamen fuit extra urbem in loco separato. Sed ubinam? הַנֶּם בְּנֵי הַנֶּם in valle Hinnom, sive הַנֶּם בְּנֵי הַנֶּם in valle filii Hinnom, quæ in agro suburbano erat. Sed unde illa vallis ita fuit nominata? A rugitu seu lamentis puerorum dum exurebantur: nam הַנֶּם derivatur à נָהַם gemuit, rugiit. Locus ille Siloë fontibus irrigabatur, & Hieronymi ævo amœnus erat, nemorosus, & hortorum beatus deliciis. Josias 2 Reg. 23. locum illum contaminavit, projiciendo illic cadavera, finum, stercorea ac omnes res immundas, ne amplius horrendæ isti idolatriæ consecratus esset, aut religiosus haberetur, uti Kimchi annotat. Vide Lex. Hebr. Buxt. Rad. נָהַם. Idem ad Psal. 27: 13. annotat: Gehinnom est locus vicinus urbi Jerusalem, contemptissimus, in quem projiciebant sordes ac cadavera, fuitque illic ignis continuus ad comburendum cadavera, ossa ac reliquas sordes. Inde, ab horrendis istis cruciatibus & igne perpetuo, postmodum locus impiorum, in quo pœnas æternas sustinebunt, vocatus est גֵּהֶנְנִים Gehinnam h. e. גֵּהֶנְנָא Gehenna. Eò tendunt verba Christi Matth. 5: 22. εἰς τὴν γέενναν & πύγος In Gehennam ignis.

In hac valle Hinnom erat locus excelsus תֹּפֶת Topheth dictus, in quo sacrificuli idololatricæ immolabant liberos idolo Molech. Sed unde ille locus vocatur תֹּפֶת Topheth? à תֹּפֵן tympano, vel תֹּפֵיץ tympanis: nam sacrificuli, ne lamenta illa & gravissimi ejulatus filiorum à parentibus exaudirentur, tympana pulsabant.

IX. *Quarto queritur; Quæ fuit forma & figura idoli Molech?*

Resp. Jalkut in loco supra cit. ait: Imago Molechi erat ærea, habens faciem vituli, manus expansas instar hominis manus aperientis, ut ab alio aliquid accipiat, intrinsecus excavata. Septem ipsi exstructa fuere facella, ante quæ imago ista fuerat collocata. Avem sive pullum columbinum offerens, primum facellum ingrediebatur; ovem aut agnum, secundum; arietem, tertium; vitulum, quartum; juvenum, quintum; bovem, sextum; qui denique filium proprium offerret, septimum occupabat facellum. Vide Lex. Buxt. Rad. נָהַם.

Lyranus in Levit. 18. paulò aliter commemorat: Moloch erat idolum cupreum, ad formam hominis factum, interius concavum, & in illa concavitate fiebat ignis, quousque idolum esset quasi ignitum, & tunc ponebatur puer inter manus idoli, & sacerdos tympana percutiens tantum sonitum faciebat, ut vox pueri morientis audiri non posset, ne parentes compaterentur, sed magis crederent, animam acceptam à Diis in quiete, & sine dolore esse.

Fagius in Paraph. Chald. Levitici ab utroque parumper dissentit, cum

ait: Moloch fuit imago concava habens septem conclavia. Unum aperiebant similæ offerendæ: aliud Turturibus: tertium Ovi: quartum Arieti: quintum Vitulo: sextum Bovi: qui verò volebat offerre filium, huic aperiebatur septimum cubiculum; & facies hujus idoli erat ut facies vituli. Manus planè dispositæ ad recipiendum ab adstantibus. Et saltabant interim quo puer in idolo succenso igne cremabatur, percutientes tympana ne pueri ejulatus audiretur.

X. *Quintò quaritur*; Utrum infantes in idolo Molechi fuerint revera combusti; an verò tantum per ignem fuerint traducti & quasi februatati?

Resp. Lev. 20: 2, 3. habetur; *Qui dederit de semine suo Molecho, &c.*, sed Levit. 18: 21. & 2 Reg. 23: 10. interdicatur; *Ne de semine tuo permittito traducendum Molecho.* Hinc duplex nata est sententia. Prior est Salomonis Jarchi, Kimchi, Mosis Kotzensis, &c. qui scribunt non mactatos aut combustos fuisse infantes, sed, duabus extractis pyris, per illarum medium infantes traductos solum, & ad eum modum purgatos fuisse.

Posterior sententia est aliorum Rabbinorum, qui asserunt illos infantes tamdiu fuisse ustulatos, donec expirarent. Hanc posteriorem sententiam cum plerisque Christianis etiam defendimus propter has rationes. 1. Ex emphaticâ voce *והקריבו* & *sacrificârunt*, quæ vox in hac materia occurrit Psal. 106: 37. *Et sacrificarunt filios suos & filias suas demoniis.* vers. 38. *Et effuderunt sanguinem innocuum, &c.* Lxx. & Syri ajunt; *Et immolaverunt filios suos.* Arabes; *Et jugulaverunt filios.*

2. Hic mos immolandi filios à Judæis descendit ad Gentiles: atque hi, iratum Numen placare volentes, revera filios immolârunt, & non tantummodò per ignem traduxerunt.

3. Hebræi, immolantes filios suos, voluerunt procul dubio imitari exemplum Abrahami, cui Deus Gen. 22: 2. dixerat, *Assume nunc filium tuum unicum Isaacum, & offer eum in holocaustum.* Hinc religio facta est, & immanibus exemplis comprobata, Jer. 7: 31. 2 Par. 28: 3. Hic Achaz dicitur arsisse filios suos igne.

4. Probatur ex figura Molechi, & loco, qui sacrificio huic erat destinatus. Suprà figuram vidimus. Locus vocatur Gehinnam, qui comparatur Gehennæ infernali ob cruciatus immensos, quos infantes patiebantur in illo loco: atqui si tantum traducti fuissent infantes per ignem, quæ pœna tam gravis non fuit, tum similitudo ita non quadraret.

5. Gravissimi Auctores Hebræi, Christiani & Gentiles hæc verba Scripturæ aliter non intellexerunt, nisi de combustionem totali: ut Josephus

phus *lib. 9. c. 12.* & Philo Judæus *lib. de Abrab.* Ex Christianis Eusebius in oratione de Laudibus Constantini ait; Κροῖνα ἢ Φοίνικες καὶ ἕκαστον ἐτὶ ἔθρον τὰ ἀγαπᾶται καὶ μονογενῇ τῶν τέκνων. Vide Seldenum de Diis Syris, *cap. 6.* Idem confirmat Porphyrius *περὶ ἀποχρῆς lib. 11.* cum ait: Phœnicios in extremitatibus gravioribus dilectissimos quosque Saturno obtulisse.

Contra hæc fortè excipiet nonnemo, quod Lev. 18:21. habeatur tantum traducere semen Molecho: sed traducete non est immolare.

Resp. Sed non obstat quo minus infantes etiam immolarentur seu transendo planè sacrificarentur.

XI. *Sexto queritur*; Quare sacrificarunt filios suos Molecho?

Resp. Lyranus in Lev. 20. ait, eos obtulisse filios, quia putabant se hæc ratione consequi quicquid vellent. 2. Etiam tali sacrificio sperarunt victoriam contra hostes, uti legimus 2 Reg. 3:27. in Moabitarum Rege, qui filium suum propterea super murum obtulit. 3. Maimon *More Neboch. l. 3. c. 38.* ait, eos traduxisse filios ne morentur. 4. Rabbi Levi ait: 'Falsi flamines pa-
,, tri prolis spondebant, beneficio oblati filii prospere habiturum reliquum e-
,, jus semen, quocunque se verteret, adeoque domi suæ habiturum benedi-
,, ctionem & prosperitatem. Utque dolus facilius succederet, nullam ini-
,, tione fixerunt legem, nisi illi, cui præter semen datum aliud supereffet,
,, ne obsequium detrectarent, sive comburendus planè fuerit filius, sive
,, traducendus tantum per flammam,,. Vide Hottingerum *Juris Hebr. le-
gem 208.*

DISSERTATIO QUADRAGESIMA TERTIA.

Quæ est pars secunda

D E

IDOLIS VETERIS T.

I. Idolum <i>Asina</i> fuit hircus, quem co-
luerunt <i>Assyrii</i> .	V. Modus colendi hoc idolum describi-
tur.
II. Samaritani non videntur Gen. 1:1.
pro Deo posuisse <i>Asinam</i> .	VI Idolum <i>Nisroché</i> est ignotum.
III. Idola <i>Aidrammelec</i> & <i>Hanammelec</i>
conveniunt cum <i>Molecho</i> .	VII. Uti etiam <i>Nibchas</i> & <i>Thartak</i> .
IV. Idolum <i>Nergal</i> fuit ignis idolum.	VIII. Etiam dubium est quid <i>Succoth</i>
Benoth 2 Reg. 17:30. denotet.
	IX. <i>Ægyptiorum</i> idolum <i>Cinn</i> Act. 7:

43. *vocatur Remphan, quod putant esse Ægyptiacæ originis, & denotare Saturnum.*
 X. *Idolum Thammuz diversimodè scribitur; estque originis Ægyptiacæ. Putatur esse Osiris, Rex Ægyptiorum, à Typhone vita privatus. Colebatur plañtu & gaudio.*

I. Am sequuntur Assyriorum idola, quæ sunt Asima, Adrammelec, Anammelec, Nergal, Nisroch, Nibchas & Thirtak.

Idoli *Asima* fit mentio 2 Reg. 17: 30. *Homines Chama-tha fecerunt Asimam.*

De hoc idolo *primò* queritur; Quale fuit idolum, & sub quâ formâ fuit cultum?

Resp. Seldenus *Syntag. de Diis Syris* 1. 2. c. 9, fatetur se ignorare, quale idolum fuerit; *Hamathitarum Deus Asima quid fuerit, non capio. Hebrai plerique Hircum fuisse volunt.* D. Hieronymus in locis Hebraicis scribit: *Asima est oppidum in terra Judæ* (hîc includitur etiam Samaria) *quod edificaverunt hi qui ad eam venerant de Emath, h.e. de Hamath.* Verùm non tantùm oppidum fuisse, sed etiam Deum ex S. Scripturâ suprà probatum est. Kircherus in suo Pantheo etiam defendit Asimam Hircum fuisse, quod à nobis etiam approbatur. Multæ gentes Hircum coluerunt; Ægyptii signum Arietis: ac propterea non solum prohibitum inter ipsos fuit mactare oves, sed etiam in summo contemptu & abominatione fuerunt pastores ovium. Hinc dixit Moses: *Ecce sacrificabimus abominationem Ægyptiorum.* Ad hunc modum ex aliis quidam fuerunt, qui dæmones colentes, existimârunt, quod forman hircorum haberent: unde & Dæmones שְׁעִירִים h.e. hircos appellabant. Vide *Maim. More Nev.* 1. 3. c. 46.

II. *Secundò* queritur; An Samaritani Pentateuchum corruperunt, substituendo ab initio Genes. pro בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים *In principio creavit Deus, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֲשֵׁמָה* *In principio creavit Asima?*

Resp. Aben Ezra in præfat. ad Ester. scribit Samaritanos his verbis Pentateuchum auspicari, *In principio creavit Asima.* Sed ob inveteratum in Samaritanos odium calumnia hæc, ut & ejusdem farinæ multæ aliæ à Judæis confarcinatæ sunt, & Samaritanis impactæ. Verum quidem est Dositheim Samaritanum S. Literas impiè & profanè interpolasse: sed non videtur verosimile eum tam infanum fuisse, ut nomen idoli loco veri Dei substituerit.

III. Secundum idolum est *Adrammelec*, & tertium *Hanammelec*, de quibus agitur 2 Reg. 17: 31. *Sepharvai comburebant filios suos igne Adrammeleco & Hanam-*

Hanammeleco diis Sepharvajimorum. Queritur: Quale fuit hoc utrumque idolum?

Resp. Utrumque Numen fuit unum idemque, & cum Molecho convenit: nam idem cultus Molecho & his duobus Numinibus adtribuitur, scil. combustio filiorum per ignem. Porro *queritur*: Sifit idem cultus cum Molecho; Quare non eodem nomine hoc triplex idolum insignitur?

Resp. Respectu diversarum gentium, colentium hæc idola; & respectu diversæ figuræ quâ colebatur hoc idolum, etiam diversis nominibus fuit insignitum. Ammonitæ idolum hoc, cui sacrificabant filios suos, vocarunt Moloch, sed Assyrii Adrammelec & Anammelec. Moloch ergo quasi nomen generale fuit. Quemadmodum nomen בעל *Baal* fuit nomen generale multis competens; sed quatenus ad diversas restringitur gentes, etiam diversis nominibus fuit insignitum: ex. gr. Ægyptiorum idolum fuit Baal-zephon; Philistæorum Baal-zebub; Moabitarum Baal-peor: sic etiam nomen Molechi respectu diversarum gentium aliter fuit nominatum.

Deinde hoc idolum diversâ figurâ fuit cultum: Kimchi refert Adrammelech phasiani aut coturnicis, vel ut quidam volunt, equi effigie fuisse cultum. Posteriori sententiæ favet cæterarum gentium *ἵπποατρεῖα cultus equorum*, quem sustulit Josias 2. Reg. 23: 11. *Abolivit equos illos quos posuerant Reges Jehuda Soli, & currus Solis combussit igni.* Vide Hotting. in *dis. de idolis.*

IV. Quantum idolum est *Nergal*, de quo legitur 2. Reg. 17: 30. *Homines Cuthi fecerunt Nergal.* Hebraicè dicitur נֶרְגַל *Nergal*. De hoc idolo primò *queritur*: Quid denotat propriè *Nergal*? *Resp.* Hottingerus ex Pantheo Kircheri citat *Nergal* esse vocem Samariticam, quæ idem denotat quod תרנגול *gallus*, vultque idolum esse ignis seu solis sub galli figurâ. Kimchi *Nergal* gallinam sylvestrem, & Jarchi gallum gallinacæum fuisse ajunt. Sed illa Etymologia non videtur vera: נֶרְגַל enim non ponitur pro תרנגול. Seldenus Syntagin. l. 2. c. 8. ita scribit: *Nergal hæc sacra forsan vocabant vetustissimi Chaldaeorum (à quibus accepisse Persas, rectè conjectat Agathias historiæ 11.) quasi à נִיר Nir & גַל gal aut גַלגל galgal aut גַלגל galgal factum, quod utcumque ita vel fontem ignis lucisve, vel ignem aut lucem versatilem, imo πυρκαῖα poterit interpretari. Et optimè cum igne inextinguibili quem in Sacriariis illis, ut solis symbolum servabant, convenit.*

Secundo queritur: Quale fuerit hoc idolum *Nergal*?

Resp. Procul dubio fuit ignis idolum. Nam ignis antiquitùs apud Chaldaeos fuit cultus; adeo ut Ur Chaldaeorum, quod habetur *Geneseos Cap.*

II. pro eorum Deo igne capiatur: **וַיִּשְׂרֹף** Ur enim ignem seu lucem denotat. Maimonid. More Nev. l. 3. c. 30. de vetustissimo ignis cultu ita scribit: *Notum est quod Abraham natus est in gente qua serviebat Igni, & in incredulitate illorum qui credebant quod non erat Deus alius nisi stella.* — *Dixerunt quod Sol & Luna sunt maximi Deorum.* Illi opinioni cum Abraham contradiceret, vinculis dicitur mandatus, bonis spoliatus, & in Canaan à Rege exterminatus. Volebant Solem omnia regere, nec alium Deum eo esse superiorem: & ignis erat Solis symbolum seu signum. Hoc idolum ergo Nergal sive ignis est Deus & Nahor, Gen. 31: 53. & dii alieni quibus servierunt Veteres Abrahæ ævo, Jos. 24: 2. Imo ante Captivit. Babyl. **πυρθεῖα** illa cultusque ignis inter Judæos fuerunt: nam **כְּנִיִּים** 2. Chron. 34. quæ Rex Josias destruxit, sunt Pyrathæa talia; *Diruerunt coram eo altaria Baalim, & כְּנִיִּים simulachra comminuit.* Per simulachra Rab- bini effigiem Solis intelligunt. Nam solem & calorem **חַמָּה** Chammah vo- cant. Inde vox Chamanim sumitur pro sacratis Solis sive simulachris sive septis aut pyrathæis. Levit. 26: 30. ait Textus: *Ego eliminabo excelsa vestra, & exterminabo כְּנִיִּים Chamanechem, h. e. idola vestra Solis honori dicata,* ut interpretantur Hæbræi. Et quia Persæ hunc cultum à Chaldæis acceperunt, inde etiam ignem coluerunt. Persarum Dii fuerunt quidem multi, sed præcipuus erat ignis, quem in omni sacrificio imprimis, ut Romani Janum, invocabant. Sic Strabo; *ὅτι δ' ἂν ἴσως ἦτο, πρῶτον τῷ πυρὶ. ὡς ἔχοντι.* Vide Seldenum loco cit.

V. Tertiò quaeritur; Quomodo fuit cultum hoc ignis idolum?

Resp. 1. Persæ usualem ignem mundè tractabant, nec licitum erat ta- lem ignem immunditiis polluere. Hinc Euphrates Persa apud Diosco- ridem Antholog. II I. c. IV. corpus suum vetat cremari, ne ignem inqui- naret — **πῦρ δ' μὴναι,**
ἡμῶν δ' χαλεπὴ πικρότερον θανάτη.

Ignem autem polluere nobis acerbius est amara morte.

2. Deinde sacella sive templa **πυρθεῖα** vel **πυρεῖα** dicta, Igni conse- crabant, in quibus idolum Ignis inextinguibilis servabatur. Strabo tan- quam oculatus testis lib. 15. hoc affirmat: *In Cappadocia, magna est Mago- rum multitudo, qui Pyrethi dicuntur. Multa item Persicorum divum fana.* — *Sunt etiam πυρθεῖα sacraria quædam memoratu digna. Horum in medio ara est in qua cinis multus. Ignem ibi inextinguibilem servant Magi, &c.*

3. Colebant ignem ut Deum suum, & tanquam solis symbolum. Chal- dæi tandem cultum religiosum & Soli & Igni detulerunt, quod cum A- braham præstare noluisse, patriâ ejectus est. Vide Hottingerum Smeg. Ori-

ent. p. 293. & in disput. antea cit. Quæ de Persis hic probavimus, etiam inter Chaldæos videntur fuisse usitata: nam Persæ hujus Idoli cultum didicerunt à Chaldæis.

VI. Quintum idolum est *Nisroch*, de quo bis agitur, 2 Reg. 19: 37. & Jes. 37: 38. Factum est ipso se incurvante in ade *Nisroch* Dei sui, &c.

Queritur: Quale est idolum *Nisroch*? Resp. Notæ marginales in Bibliis Belgicis dicunt esse Deum *Ninivitarum*. Seldenus Syntagm. l. 2. c. 10. ait: Numen erat *Affysriorum*, templum ejus, ut videtur, in *Ninive*. De eo praterquam quæ in his locis leguntur, me nec quicquam scire nec hactenus legisse fateor. Lxx. Seniores in 2 Regum libro illud idolum vocant מֶעֶסֶךָ, in *Jesaja* vero מֶעֶסֶךָ. *Kircherus* in *Pantheo* putat fuisse naviculæ imaginem, quæ arcam Noæ repræsentaret. Hoc ut probet, putat historiam Noachi, diluvium, arcæ quietem, & reliquias ejus *Orienti* fuisse notissimas; eas arcæ reliquias putat ab *Orientalibus* in medicinam esse conversas, & ab aliis etiam cultas. Hinc *Affyrios* mutasse suum נִסְרוֹךְ h.e. נִסְרָא נֹחָא tabulam Noachi; adeo ut arcula fuerit, sive navicula ab *Affyriis* culta. Alii verosimiliter explicant נִסְרוֹךְ per נִסְרָא נֹחָא aquilam vel avem Noachi. *Hebræis* enim נֶשֶׁר est aquila, & *Arabibus* נִסְר Accipiter. *Hottingerus* citat ex *Talmude Tract. Abhoda Zara* textum, in quo fit mentio שְׁבַע עֶרְבִיָּא נִסְרָא Aquila Arabica, quia, ut *Baal Aruch* explicat, in Arabia fuit Aedes idololatrica, in qua figura aquilæ lapidi fuit insculpta quam adorabant.

VII. Sextum idolum est *Nibchas*, & septimum *Thartak*, de quibus legitur 2 Reg. 17: 31. *Havai* fecerunt *Nibchas* & *Thartak*. Queritur: Qualia fuerunt hæc idola? Resp. *Kimchi* & *Jarchi* ajunt idolum *Nibchas* Canis imaginem retulisse, & *Thartak* figuram *Afini*. Ut ut sit, fuerunt idola sub diversa figurâ culta.

VIII. An *Succoth Benoth*, de quo scribitur 2 Reg. 17: 30. *Homines Babelis* fecerunt *Succoth Benoth*, etiam sit *Affysriorum* idolum, non satis constat. *Kimchi* & *Jarchi* volunt *Succoth Benoth* esse כְּמוֹת חֲרָנְגֵּל עִם אֲפֻרֹחִיתָא Imaginem gallinæ cum pullis suis. Alii interpretantur *Succoth Benoth* per tabernacula filiarum. Sed Lxx. scribunt σωαχῶθ Βεωθ, tanquam proprium Numinis vocabulum. Seldenus Syntag. l. 2. c. 7. ab antecedentibus dissentit, cum ait: Atqui explosis omnino *Rabbinorum* lyris, *Succoth Benoth* non tam Deum aliquem Deamve quàm fanum ipsum ritusque circa illud sacros denotare censemus. Ipsissimum enim erat *Babylonia Mylitta* sive *Veneris Urania* templum, ubi puella corollis revincta, & sedentes singulis in spatiis, quæ funiculis erant distincta, hospites opperiebantur, qui ritè imploratâ *Venere Mylitta*, pecuniæque quantulacunque data cum eis à fano subductis rem haberent. Nec cuiquam fas

erat prius discedere quàm ad hunc ritum fuerit ad res Venereas electa. Unde fiebat, ut per biennium nonnunquam & triennium expectarent, quæ deformes, miseræ. Lege patria omnibus fœminis erat commune ut semel in vita ita desiderantes cum advenis consuetudinem haberent. Hiritus videntur Levit. 12: 29. vetiti, Non publicabis filiam tuam, ut facias scortari eam.

IX. Sequuntur Ægyptiorum idola, quæ sunt Ciun sive Rephan, Thammuz, Teraphin, Apis sive vitulus aureus, & Baal-zephon.

De ׀ׁ Ciun agitur Amos 5: 26. Porta sistabernacula Molech vestri, & Ciun imaginem vestram, stellam Deorum vestrorum, quam fecistis vobis. Hic Textus allegatur in Novo T. Act. 7: 43. ubi pro Hebraico Ciun in quibusdam exemplaribus habetur, Ρεμφαν Remphan, in aliis Ρεφαν Rephan, vel Ραιφαν. Origenes lucum illum citans habet Ρομφαν. Seldenus Syntag. l. 2. c. 14. ait: Pro Ρεφαν stant plerique codicum vulgatorum, atque ita legebant & Syrus & Arabs interpretes. Lxx. Seniores pro Ciun in Amozo posuerunt Raiphan, quos Lucas in allegatione huius Textus sequutus est: nam Ciun & Raiphan sive Rephan idem idolum denotant. Drusius putat Sacros Scriptores Act. 7: 43. pro Rephan debuisse scripsisse Kephana, quasi conveniens cum Hebr. ׀ׁ Chevan, Amos 5: 26. sed errasse scribendo Rephan. Verum piaculum esto tale quid sentire de iis, qui, Spiritu S. dictante, ex Veteri T. ad rem Christianam promovendam, quid adducere.

Primò quaritur; Unde Rephan derivatur?

Resp. 1. Qui legunt Remphan vel Romphan, deducunt quasi à ׀ׁ, ׀ׁ & sic tanquam Jovem altiionantem significaret. 2. Alii derivant à Repha Gigante, quasi olim Hercules, qui sub imagine Gigantis cultus fuit, per Rephan denotatus esset. 3. Alii volunt Rephan esse vocem Ægyptiacam; & illi iterum abeunt in duas classes. Primò, quidam putant Herculem Ægyptiorum Chon dici. Sed hoc non placet Seldeno: quia credit nondum constare Herculem Ægyptium eâ voce denotari. Secundo, Hottingerus admodum probabiliter vocem Rephan simpliciter agnoscit esse Ægyptiacam, & denotare Saturnum. Hoc probat. 1. Auctoritate Versionis N. T. Copticæ sive Ægypticæ, quæ habet Rephan. 2. Consensu tum Commentariorum Copticorum in cap. 7. Act. tum Lexici Arabico-Coptici, quod septem planetas ordine recenset, & inter eos Ρεφαν Saturnum. Judicamus ergo Rephan esse vocem Ægyptiacam primitivam, quæ à nullâ aliâ voce derivatur, & denotare Saturnum.

X. Secundum Ægyptiorum idolum est Thammuz, de quo legitur Ezech. 8: 14. Et introduxit me ad ostium porta domus Jehovæ quæ est ad Aquilonem, & ecce ibi sedebant mulieres מתכות את התכון plangentes Thammus. De hoc idolo

dolo *primò* *queritur*; Quot modis scribitur hoc Idolum? *Resp.* Vox hæc ambigüe scribitur. Hebraicè est תַּמְזַם, Lxx. scribunt *Thammuz* vel *Thamuz*. Alii *Thamur*, vel *Thamut*. Herodotus & Plutarchus legunt *Ammuz*.

Secundò *queritur*; Cujus originis est vox תַּמְזַם & quid denotat?

Resp. Est vox originis Ægyptiacæ: & cultus hujus idoli ab Ægyptiis descendit ad Judæos. Præterea Thammuz duo significat; primò Ægyptiis abstrusum & occultum significat, ut Manetho Sebennites apud Plutarchum interpretatur; quomobrem sacra illius quoque erant opertanea: secundò denotat mensem quartum, sive Junium: quia hoc mense hoc festum Thammuzi celebrabatur.

Tertiò *queritur*; Qualis persona, sive quale idolum fuit Thammuz?

Resp. Sunt varix sententiæ. 1. Jarchi putat Thammuz fuisse idolum, quod intrinsecus calefaciebant; præterea putat oculos ejus fuisse plumbeos, qui calore ita fuerunt calefacti, ut videretur lacrymare. 2. Kimchi refert esse quosdam qui putent fuisse imaginem, in cujus oculos plumbum imponderetur, quæ & admoto igne & plumbo liquefacto, flere videretur. 3. *Maimon More Neu.* l. 3. c. 29. talem fabulam, quam originem hujus idoli putat, enarrat: *Propheta falsus cum prædicaret quidam Regi, ut serviret septem stellis & signis duodecim, præcepit Rex cum interfici gravi morte. Nocte vero mortis ipsius convenerunt omnes imagines ab extremis terræ in palatio Babylonis ad imaginem auream, quæ erat imago solis; & pendebat inter cælum & terram, & prostravit se in medio palatii, & omnes imagines circumquaque, & narravit eis quicquid contigerat Thammuz. Imagines vero flebant & lamentabantur per totam noctem. Et consuetum est quotannis in principio dici mensis Thammuz lamentari & flere super Thammuz.* 4. Rejctis sententiis præcedentibus Thammuz ab aliis dicitur esse *Osis*, Rex Ægyptiorum à Typhone vitâ privatus, quem amissum quotannis in Ægypto deseri jusserat Isis. Hæc Isis præstigiis suis & incantationibus magicis tantam sibi & marito auctoritatem apud Ægyptios comparaverat, ut pro Diis haberentur, & mense quarto colerentur. Assyrii & Phœnicii Thammuz aliter vocant תַּמְזַם, alii *Adams*. Persæ vocant *Abobam*. Vide Hottingerum *in cit. disput.*

Quartò *queritur*; Quales fuerint illæ scæminæ quæ deslebant Thammuz?

Resp. *Junius* per scæminas intelligit Sacerdotes Isis impudicissimas, quæ phallos & ithyphallos gestabant, indutæ vestibus lineis, & publica lupanaria incolebant in domo Jehovæ cum pueris meritoriis, Osiridis administris.

Quintò *queritur*; Quomodo hoc idolum fuerit cultum?

Resp. 1. Colebatur *planctu*; ita testatur Ezechiel & *plangebant Thammuz*. Hieronymus *Comm.* 111. *ad Ezech.* è fabulis notat Adonim interfectum ab apro, idque mense Junio. Revixisse autem & anniversarium ei celebratam solennitatem esse, in qua plangitur à mulieribus quasi mortuus, & postea reviviscens canitur atque laudatur. 2. Colebatur *gaudio*; sic apparet ex loco Hieronymi jam cit. Nam non tantum propter mortem Osiridis plangebant, sed etiam propter ejusdem reditum onusti gaudio incedebant. Plutarchus scriptum reliquit mortem Osiridis & reditum eodem tempore celebrata: credunt enim Adonim ab inferis reducem fuisse.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA QUARTA.

Quæ est pars tertia.

D E

IDOLIS VETERIS T.

<p>I. <i>Origo vocis Teraphim inquiritur.</i>
 II. <i>Variis nominibus hoc idolum nominatur.</i>
 III. <i>Certo tempore fabricabatur.</i>
 IV. <i>Forma Teraphin describitur.</i>
 V. <i>Modus fabricandi enarratur.</i>
 VI. <i>Finis hujus idoli fabricati indicatur.</i>
 VII. <i>Vitulus aureus videtur fuisse bos.</i>
 VIII. <i>Ratio datur quare Israelitæ potius bovem fecerint quam aliud animal.</i>
 IX. <i>Ægyptii coluerunt bovem: & propterea Abaron etiam bovem fecit: nam est magna similitudo inter bovem Abarchis & inter bovem Ægyptiorum.</i></p> | <p>X. <i>Aliter Israelitæ, aliter Ægyptii coluerunt bovem. Peccarunt Israelitæ vehementer in constando vitulo.</i>
 XI. <i>Nescitur quanti ponderis fuerit vitulus aureus.</i>
 XII. <i>Figmentum Judeorum est rubicundas barbas natas esse ex nimio potu vituli aurei.</i>
 XIII. <i>Baal-zephon videtur fuisse idolum & non urbs.</i>
 XIV. <i>Baal-peor, aliàs vocatum Peor, à nudando habet nomen; vel quia cultores nudi coluerunt, vel diductis fœncibus.</i>
 XV. <i>Quale idolum, & quomodo cultum fuerit hoc idolum incertum est.</i></p> |
|---|--|

- I. Dola Ægyptiorum sunt Rephan, Thammuz, Teraphin, Apis & Baal-zephon. De Rephan & Thammuz egimus, sequitur jam ut de tertio idolo, scil. de Teraphin agamus, cujus quindecim in locis per contextum sacrum Veteris T. sit mentio.

Primò quaeritur; Unde vox תרפִים Teraphim derivatur?

Resp.

Resp. Non est eadem omnium sententia. 1. Quidam derivant à תרף turpitudine quâ stipantur: hinc בית התרפא dicitur domus turpitudinis, ignominia.

2. Alii à רפה remissum esse deducunt: quia hominum manus reddunt remissas; vel quia res eorum est כמו נבואה רפה tanquam prophetia vana & inanis.

3. Aliis תרפים sunt שרפים quasi certus Angelorum ordo.

4. Hottingerus in cit. disput. vocem hanc arcessit ex Ægypto, ut sit composita ex Ζῶς cista, & ἀρ' bos, h. e. arcabovis; est Numen cui Ægyptii multa tribuerunt miracula. Probat hanc Etymologiam. 1. quia fabrica Teraphim ab Ægyptiis primùm fuit fabricata: ergo putat ibi etiam nomen fuisse excogitatum. 2. Quia in aliis locis Veteris T. etiã retinentur nomina Ægyptiaca, ut צפנת פענח nomen Josephi Gen. 41:45. מוֹלֶךְ Molech, &c. 3. Quia eadem S. literæ tribuunt Teraphim quæ Ægyptiis suis Serapidibus.

II. Secundò quæritur; Quomodo aliter Teraphim vocantur?

Resp. 1. Gen. 31:30. vocantur אלהים Dii. 2. Onkelos & Jonathan à forma appellant צלמניא imagines, vel simulachra. 3. Ab effectis vocantur רחלן Terriculamenta, vel צלמי טעון Imagines errorum. 4. A fine מחר' Indicantia scil. futura: ita Chaldaus Hof. 3:4. תרפים transfert. Græci in Ezech. pro Teraphim habent γλυπῖα sculpsilia; in Genesi ἰδωλα; in libro Judic. θεοειδῆ, in Historia Michal & Davidis κενοτέφια; in Hosea, ἰδῆλα; in Zacharia τὰς ἀποφθεγγόμενας. Aquila vertit per μορφώματα vel φωσμοί.

III. Tertio quæritur; An Teraphim potuerunt fabricari quovis anni & diei tempore?

Resp. Hebræi ajunt Teraphim non potuisse fabricari nisi certo quodam tempore. Jarchi in Comm. 2 Reg. 18:24. scribit: העושה אותן צריך לכון שעה אחת ושנה אחת ראויה לכן Qui faciebat ea opus habebat respicere horam certam, & annum certum, rei convenientem. Aben Ezra in Genes. 31. ait: אחרים אמרים כי יש כוח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעות ידועות Alii dicunt, esse virtutem in Astronomis faciendi imaginem certis horis, ita quidem ut illa loquatur. In libro Zohar in Genesim אמר ר' יהודה לא אתעבירו אלא בשעת ידען Dixit R. Jehuda: non conficiuntur (Teraphim) nisi certis horis. Vide Hotting Hist. Orient. l. 1. c. 8.

IV. Quarto quæritur; Quæ fuit forma & figura Teraphim?

Resp. 1. Aben Ezra in Genes. 31. & Kimchi in 1 Sam. 19:13. ajunt, יש אומרים שהוא כלי הנחשת העשו' לרעת חלקי השעות Quidam dicunt; fuisse

fuisse instrumentum aneum, eo factum, ut in eo apparerent partes horarum. Cæteri volunt Teraphin habuisse figuram humanam. Hinc R. Levi Ben Gerson ait, *התרפין הם על צורת אדם* Teraphin sunt imagines forma humana. Hæc sententia potest confirmari exemplo Michalis, quæ loco Davidis Teraphin, h. e. imaginem humanam subtravit in lecto. Hottingerus putat Teraphin ab initio quidem figuram humanam præ se tulisse, postea tamen factum ut Synecdochicè quælibet μορφήματα dicerentur Teraphin, sive humanâ sive bestiarum aut avium figurâ fuerint repræsentata.

V. *Quintò queritur*; Quomodo hoc idolum Teraphin fuit factum?

Resp. Elias in Thisbi ex Capitulis R. Eleazaris modum fabricandi Teraphin ita describit: “Maçtabant hominem primogenitum, cujus caput torquendo præscindebant (sive ungue secabant, aut manibus discerpebant caput ejus) caput verò abscissum sale & aromatibus condiebant, scribebant, quæ super laminam auream nomen spiritus immundi, quæ supposita capiti ejus, ponebant illud in pariete, incendentes coram eo candelas, & adorantes coram eo. Atque cum ejusmodi loquutus fuit Laban, Eadem ferè habet Paraphrastes ille, qui Ben-Uzielis nomen in Pentateuchum falsò gerit Gen. 31: 19. Sed hæc omnia redolent fabulam, & ex traditionum colluvie videntur hausta. Hotting. ait: *Satius est dicere Teraphin figurâ fuisse seu imagines, ad certum stellarum seu astrorum influxum compositas.*

VI. *Sextò quaritur*; In quem usum hoc idolum Teraphin fuit fabricatum?

Resp. 1. Ut mala quælibet pelleret & averruncaret: propterea Teraphin vocantur à quibusdam *Ἀλεξήτιοι Dii averrunci*. Quomodo mala potuerint averruncare, an virtute quâdam naturali & astrorum influentiâ, an artis beneficio, vel an alio aliquo modo non satis ab auctoribus explicatur. 2. Consulebant Teraphin tanquam oraculum ut futura cognoscerent, & Teraphin dabant responsum Zach. 10: 2. *Teraphin locuta sunt vanitatem*. Rabbini inter causas, cur Rachel Teraphin patris sui sustulerit, hanc unam recensent, ne Labani illorum inspectione innotesceret, per quod iter illa abierat. Erant enim quasi Dii domestici & penates. Ideo Augustinus quæst. 94. in Genes. ait: *Quod Laban dicit, quare furatus es Deos meos, hinc est illud fortasse quod & augurari se dixerat.* Utrum Teraphin locuta fuerint spontè, an alio modo non satis constat. Jarchi ait ad Hof. 3: 4. *מרבֿים מאִידֿין ועִלְמוֹת ומְנִידֿין* Loquuntur ex se ipsis, & revelant occulta. Vide plura apud Seldenum Syntagm. de Diis Syris l. 1. c. 2.

VII. Quantum Ægyptiorum idolum est Apis sive vitulus aureus, de quo legitur Exod. 32. De hoc variæ quæstiones moventur. *Primò queritur*; Utrum hoc idolum propriè fuit vitulus; an vero bos? Resp. Qui vitulum fuisse ajunt,

ajunt, probant sententiam suam ex voce *עֵל* vitulum denotante, quæ vox etiam ab Interpretibus Græcis per *μόσχον* vitulum redditur. Etiam Onkelos, Interpres Samaritanus, Arabs, & Syrus per vitulum transeunt. Imo Arabs Textum *Psalmi* 106:20. ubi habetur *שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב* Bos qui herbam depascitur, reddit per vitulum. Accedunt Judæi & Muhammedani qui vitulum conflatum esse volunt.

Alii multo verosimilius & probabilius conjectant fuisse bovem. 1. Quia vox *עֵל* non quemlibet notat vitulum; sed plaustralem propriè, deoque juvencam. Hinc Chaldaus *Hos.* 13. pro *עֵלִים* habet *תֹּרֵי* boves. 2. *Psalmi* 106:19, 20. vitulus expressè vocatur bos: *Fecerunt vitulum, mutarunt honorem suum in formam שׁוֹר* bovis comedentis herbam 3. Apollinarius in sua Paraphrasi vertit *μόσχον* & *κεραεικὸς* vitulus cornu trahens. 4. Vox *μόσχον* nonnunquam pro bove sumitur. Herodotus Ægyptiorum Apim, qui bos fuit, appellat *μόσχον*. Vide Hottingerum.

VIII. *Secundo queritur*; Quare Aharon & Israelitæ potius bovem fecerunt quàm aliud aliquod animal?

Resp. Hoc didicerunt ab Ægyptiis, qui bovem pro Deo colebant: nam à dièbus Afethi, qui tempore Isaac vixisse dicitur, bos apud Ægyptios in veneratione fuit. Sic ait Eusebius, *Ἐπὶ αὐτῷ ὁ μόσχον* & *θεοποιηθεὶς Ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας* Tempore ejus (Afethi) vitulus (bos) in Deorum numerum receptus Apis vocatur.

Porro queritur; Utrum Ægyptii bovem sceminam; an marem coluerint?

Resp. Utrumque: Bovem enim marem colebant Osiridi, & sceminam Isis. Hinc huic Ægyptiorum cultui videtur opposita lex *Deut.* 4. *Ne se perdamus, & Deo similitudinem faciant masculi aut femina.*

Adhuc queritur; Quare Ægyptiis potius bos, quàm aliud aliquod animal in veneratione fuerit?

Resp. Hic cultus bovis, etiamsi videatur antea institutus, videtur tamen confirmatus occasione Josephi, prædicentis Pharaoni septem annos abundantiae & famis per septem vaccas.

IX. *Tertiò queritur*; Cum certum sit Aharonem bovem fecisse ad similitudinem bovis Ægyptiorum; An ergo est quædam similitudo inter bovem illum & hunc?

Resp. Inter utrumque magna est similitudo. 1. Ratione materiæ: Aharon enim in aures avelli jussit, ut inde conflaretur vitulus aureus; at qui bos Ægyptiorum vocatur *Βεῖς Ἀέχρεος* & bos aureus vel inauratus: nam solem representabat, cujus color auro convenienter exprimitur. Hinc Ægyptii nul-

los nisi rufos religionis causâ mactabant boves. Deinde libentius ex auro fecerunt, quàm ex aliâ viliori materiâ, ut in majori æstimatione apud plebem esset. 2. In bove Ægyptiorum erant varia signa, qualia etiam videntur fuisse in bove Aharonis, formavit enim illum stylo sculptorio. 3. Ægyptii in honorem bovis celebrârunt festum solenne, ut notat Suidas in voce *ἄμνες*. Similiter Israelitæ celebrarunt festum, Exod. 32: 5, 6. *Aharon proclamavit festum, & populus sedit ad edendum & bibendum, & surrexit ad ludendum.* 4. Ægyptiorum bos tandem projiciebatur in aquam, idem etiam accidit huic bovi Aharonis, vers. 20. *Moses dispergens in superficiem aquarum jussit bibere filios Israël.* 5. Respectu finis etiam est analogia inter utrumque bovem. Populus dicit vers. 1. *Age fac nobis Deos, qui anteeant nobis, & vers. 4. Hi sunt dii tui qui eduxerunt te e terrâ Ægypti.* Hæc eadem adscribebantur Ægyptiorum bovi: nam juxta Mercurium Trismégistum Osiris erat σώματος ἐνάσε εἶδος ἡγεμὼν καὶ ἰατροῦ, καὶ σώματος καὶ ζωῆς corpus uniuscujusque gentis dux, virinum item & roboris ductor.

Quartò queritur; Quinam præcipuè moverunt Aharonem ad conflandum hunc bovem?

Resp. Causæ motivæ dicuntur à Judæis fuisse proselyti Ægyptii, qui unâ cum Israelitis ex Ægypto iverant. Illi enim assueti erant in Ægypto colere bovem.

X. *Quintò queritur; An Israelitæ ita coluerunt hunc vitulum aureum, sicuti Ægyptii suum Apim sive bovem?*

Resp. Nullo modo. Ægyptii enim colentes bovem peccarunt directè contra primum Decalogi præceptum: nam pro Deo coluerunt suum bovem. Sed Israelitæ contra secundum præceptum peccarunt: nam non directè voluerunt colere vitulum pro Deo: sed per vitulum, sive mediante vitulo, voluerunt verum Deum colere. Similiter Jerobeam 1 Reg. 12: 28. faciens duos vitulos aureos, quorum unum posuit Bethele, alterum Dan, noluit eos esse propriè Deos, sed voluit populum per illos vitulos colere Deum.

Sextò queritur; An fusio vituli tam grande fuit peccatum ut hodierni Judæi ejus pœnam adhuc sustineant?

Resp. Tantum peccatum in conflando vitulo dicitur ab Israelitis commissum, ut nec in hodiernum diem satis fuerit expiatum: ita dicit Moses Gerundensis, *אין לך ישראל פירענות שאין בה אנקיה מעון הענל Non est tibi, Israël, ultio, in quâ non sit uncia de iniquitate Vituli.* Hinc putant se etiam nondum liberari à diuturno exilio: sed nugæ sunt.

XI. *Septimò queritur; Quanti ponderis fuit vitulus aureus Aharonis?*

Resp.

Resp. Judæi communiter statuunt vitulum ponderasse 125. talenta: ita Jarchi in *cap. 32. Exod.* In libro Zohar dicitur tantum ponderasse 120. Talenta. Sed unde probant ponderasse 125. talenta? *Resp.* Ex voce *הכסף* *Exod. 32: 4.* occurrente, quæ *conflatile* significat. Illa vox numericè denotat, si singulæ literæ in numerum resolvantur, 125. Ergo tot talentorum fuit vitulus. Sed inventum hoc Kabbalisticum meritò expoditur.

XII. *Octavo queritur*; An rubicundæ barbæ sint natæ ex potatione vituli aurei?

Resp. Vetustum est Hebræorum commentum de aureâ illâ potatione quam Moses exhibuit Israelitis. Putant inde natas aureo colore barbas, apud eos nimirum posterosque eorum, qui, cum vituli cultui maximè fuissent dediti, etiam pulverem illum avidius potando haurientes, & barbas & menta & maxillas superfluo liquore tingeabant. Hinc carmen tale à Petro Rhemenfi compositum est, quod legere est apud Seldenum *Syntag. l. 1. c. 4.* Aurum quod fudit Aaron descendit eorum

In barbas tantum, qui coluere bovem.

Nequitia plumbum barbæ monstratur in auro.

Et culpæ pondus aurea barba notat.

XIII. Quintum & ultimum Ægyptiorum idolum est *Baal-zephon*; de quo legitur *Exod. 14:2. & Num. 33:7.* *Ante Baal-zephonem è regione ejus castrametamini ad mare.*

Queritur: Utrum sit idolum; an verò urbs aliqua tali nomine insignita?

Resp. 1. Hebræi statuunt Baal-zephonem esse idolum à Pharaonis Magis ad cœlestium corporum posituras fabricatum, & juxta sinum Arabicum collocatum, observandi & retinendi utique Israelitas, irretiendi, & à destinatione, divinitusque datâ protectione avertendi vim habens magicam. Hanc sententiam confirmat Paraphrasis, vulgò Jonathæ tributa, quæ Baal-zephonem transfert per *אֱלֹהֵי זֶפְחֹן* *Idolum Tzephon.* Aben Ezra statuitur hujus sententiæ auctor. Etiam Kircherus vult fuisse idolum variâ figurâ expressum, quod Israelitas fascino suo detinuisset.

2. Seldenus *Syntag. l. 1. c. 3.* vult Baal Zephon non idolum sed urbem tantum fuisse, quæ hoc nomine fuit insignita, sicuti 1 *Chron. 33:7.* Baal urbs quædam fuit. Ut ut sit, nos putamus Baal-zephonem fuisse idolum; sed quod tale magicum fuerit, à Magis Pharaonis eum in finem ibi erectum, uti Hebræi volunt, fabulis & somniis Judaicis adscribimus.

XIV. Sequuntur jam Moabitarum idola, quæ sunt *Baal-peor* & *Camosch*. Baal-peor non tantum Moabitarum sed etiam Midianitarum idolum fuit. De eo legitur Num. 25: 3. *Copulato Israël cum Baal-peor; accensa est ira Jehova.*

Primò quæritur; Quomodo aliter appellatur hoc idolum Baal-peor?

Resp. Num. 25: 18. vocatur פֶּעַר *Peor: Machinati sunt contra vos in negotio Peoris. Similiter cap. 31: 16. & Jos. 22: 17. Nondum purificavimus nos ipsos ab iniquitate Pehoris. Lxx. Βεελσεργε* scribunt.

Secundò quæritur; Unde idolum פֶּעַר Peor sic vocetur?

Resp. Variæ & diversæ sunt sententiæ. 1. Jarchi ad Numer. 25. ait idolum Peoric vocari פֶּעַר וּמִצֵּי־רֵגֶל *Eo quod distendebant coram illo foramen podicis, & stercus offerebant; & hic ait, erat cultus ejus. Nam פֶּעַר aperire sive distendere significat. Maimon in More Nev. p. 3. c. 46. hanc Etymologiam ferè confirmat, cum ait: Tu verò scis quod servitium idoli quod vocabatur Pahor (sive Peor) in temporibus illis erat, ut discoperires se homo versus eum. Et idcirco præceptum est sacerdotibus ut facerent braccas, quibus cooperirent operienda in hora sacrificii.*

2. Alii derivant nomen ab hiante idoli ore, quasi os ejus fuerit apertum.

3. Alii deducunt à פֶּי עֹר *quod superius os pellis denotat, quasi hoc idolum in summitate pellem haberet, ut turpitudinem membri virilis ostenderet. Ut ut sit, Hottingerus putat hoc idolum sic vocari, vel quia sacra illa cultores nudi obierint; vel quod osculum diductis & reductis faucibus fixerint.*

XV. *Tertiò quæritur; Quale fuit hoc idolum?*

Resp. 1. Origines simpliciter idolum *turpitudinis* vocat, & dicit in Numeros Homil. 20. *Cum multa sint turpitudinum species, una quadam ex pluribus turpitudinis species Beelphegor appellatur.* 2. Isidorus Originum l. 8. *Beelfegor interpretatur simulachrum ignominie. Idolum fuit quod Latini Priapum vocant, Deum hortorum.* Assentitur etiam Hieronymus, qui similiter statuit Peor & Priapum esse eisdem. 3. Seldenus Syntag. l. 1. c. 5. ait: Peor vel Principem esse inter Divos relatum; vel montem, in quo huic idolo Peor sacra fiebant. Fuit enim mons Peor dictus Num. 23: 28. & templum, in quo hoc idolum colebatur, vocatur Deut. 32: 29. בֶּת פֶּעַר *Beth peor* Seldenus ait quod scdæ libidines, quæ in historia Moabitarum recensentur, non videantur esse à cultu Peoris, sed quod fuerint adjunctæ: nam Moabitides amasios suos, ut Deos patrios colerent, libidine pellexerunt. Ergo obscæni mores secundum eum non ad idolum Peor, sed ad populum referendi sunt, qui ad tales libidines fuerunt excitati.

Quartò quaritur; Quomodo hoc idolum fuit cultum?

Resp. 1. Sacrificiis offerendis: sic testatur Moses Num. 25: 2. *Invitarunt populum ad sacrificia Deorum suorum.* Hæc sacrificia erant interiæ in memoriam defunctorum peractæ. Ita docet Psalmista Psal. 106: 28. *Copulaverunt se cum idolo Pehoris, & comederunt* וְכָרְתוּ *sacrificia mortuorum.* 2. Temporibus Mosis etiam fuit cultum scortatione: Num. 25: 1. *Capit populus scortari cum filiabus Moabitarum.* Sed non videtur verosimile scortationem fuisse adjunctum necessarium sine quo hoc idolum non potuerit coleri: nam Moabitæ sciverunt. quidem se scortando nullum cultum Deo præstare. potuisse.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA QUINTA.

Quæ est pars quarta & ult.

D E

IDOLIS VETERIS T.

I. <i>Origo nominis Cemofch & quid significet, est valde dubium.</i> II. <i>Etiam incertum est quomodo, & an ab Arabibus etiam fuerit cultum.</i> III. <i>Dubia est significatio vocis Astaroth.</i> IV. <i>Diversimodè scribitur.</i> V. <i>Incertum est quale idolum fuerit.</i> VI. <i>Baal-zebul Dominus muscæ invocabatur ab Accaronitis, ut abigeret muscas, à quibus illi vexabantur.</i>	VII. <i>Videtur hoc idolum sic vocatum ab ipsis Accaronitis in honorem ejus.</i> VIII. <i>Hoc idolum per contemptum Matth. 12: 24. vocatur Beel-zebul Dominus stercoreis.</i> IX. <i>Dagon videtur à דג pisce nomen habere.</i> X. <i>Ab aliis auctoribus diversimodè nominatur.</i> XI. <i>Etiam variis modis colitur.</i> XII. <i>Quid nomen idoli Gad denotet, valde dubium est.</i>

- I. Equitur alterum Moabitarum idolum Hebraicè כִּמּוֹשׁ Cemofsch & Græcè χαμῶς appellatum, cujus Num. 21: 29. & Jer. 48: 7, 13. fit mentio; Tunc confundetur Moab à Cemofcho, sicut confusa est domus Israël à Bethel, h.e. à vitulo aureo in Bethel sacro.

De hoc Primo quaritur; Cujus originis est vox Cemofch, & quid significat?

Resp. Philo Judæus *Allegor.* 11. ait: χαμὼς ἐγγυόσεται ὡς χηλόφῃμα
Chamos sonat ut contractatio, sive ut palpatio, quæ cæcis ferè propria est;
 & ait כְּמוֹשׁ componi ex כּ notâ similitudinis, idem denotante quod וֹשׁ &
 כְּמוֹשׁ contractavit, palpavit; quasi Deum cæcum diceret, qui quidem oculos
 habet sed non videt. 2. Alii à כְּמוֹשׁ abscondidit deducunt, unde כְּמוֹשׁ
 h. e. סַטְוֹר Saturnus, absconditus. 3. vel à כְּמוֹשׁ, unde כְּמוֹשׁ tetricus, ἀσπε-
 ρος, qualis fuit Saturnus, qui omnes liberos, præter tres, Jovem,
 Neptunum & Plutonem devoravit. 4. Vel ab Arabico כְּמוֹשׁ properavit, ce-
 ler fuit, ob actionum celeritatem & excellentiam, qua homines sui tem-
 poris ex agresti vita ad humaniorum cultum traduxit. Vide Hottingerum
in sepe laudatâ disput. 5. Hieronymus ad *Jes.* 5. ait, hoc idolum & Baal-
 peor esse idem; *In Nabo erat Chamos idolum consecratum quod alio nomine*
appellatur Baal-peor. 6. Kircherus putat esse Bacchum. 7. Alii Plutonem.
 8. Multi verosimiliter putant denotari Saturnum, quam sententiam pleræ-
 que Etymologiæ suprà allegatæ approbant.

II. *Secundo queritur*; Quomodo hoc idolum fuit cultum?

Resp. Pocock. p. 316. *Specim.* ex codicibus MSS. Maimon. hæc sequentia
 de hoc idolo eruit, כְּמוֹשׁ עֲבוֹדָתוֹ בְּפָרִיעַת הָרָאשׁ וְשֵׁלָא יִלְבַּשׁ בְּגָד תְּפוֹר
 וְדִבְרִים כִּים מְפֹרָשִׁים וִידוּעִים אֵצֶלם מְקוֹרם דֵּת יִשְׁמְעֵלִים
Cemosch, cultus ejus peragebatur nudatione capitis, & ut quis vestes subtiles non induat,
 quæ omnia apud illos manifestasunt, & antè fuerunt ante conditam Legem Israël-
 itarum, h. e. ante Muhammedismum.

Tertio queritur; An hoc idolum ab Arabibus etiam fuit cultum?

Resp. Hoc confirmatur à Maimonide & Arabibus: nam Maimon loco
 cit. hunc cultum illis adscribit, cum ait, הַיִּשְׁמְעֵלִים הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁנִּפְרַע
 רֹאשׁוֹ וְשֵׁלָא נִלְבַּשׁ בְּגָד תְּפוֹר בַּתְּפוֹרוֹת הוּא כְּדִי שֶׁנִּכְנַע לִפְנֵי הָאֵל
 יתעלה ויזכור הַיָּאךְ יַעֲמֹד אֶדְם מְקַבְּרֵי
Ismaëlita autem nunc dicunt, ideo
 nos caput nudamus, & vestes subtiles non induimus, ut nos coram Deo submit-
 tamus, & cogitemus, quomodo surrecturus sit homo è sepulchro. Arabes Tem-
 plum Meccanum Saturno, h. e. Cemoscho consecrârunt. *Vide plura apud*
Hotting.

III. Zidoniorum idolum succedit, עֶשְׂתֶּרוֹת *Astaroth* vel *Astarte* voca-
 tum, de quo legitur 1 *Reg.* 11: 5, 33. *Eò quod dereliquerunt me, & incur-*
varunt se Hasebthoreth deæ Tzidoniorum. Similiter *Jud.* 1: 13. Etiam Philis-
 tæi hoc idolum coluerunt.

De hoc *primò queritur*; Quid propriè hoc idolum denotat?

Resp. Vox hæc est ambigua, עֶשְׂתֶּרוֹת propriè denotat *Gregem*, in plur.
 אשר יושב, *Deut.* 7: 13. & 28: 4. 2. Est nomen urbis *Deut.* 1: 4. בעֶשְׂתֶּרוֹת

בעשתרות *Qui habitabat Haschtherotis*. 3. Verosimile est Astaroth esse nomen imaginum, ovium formam habentium, quas pro deabus colebant Tzidonii & Philistæi; ita vult Kimchi, עשתרות בצורות עשויים כלמים *Imagines factæ ad formam ovium*. Templum, in quo colebatur hoc idolum, vocatur *1 Sam. 31: 10. עשתרות בית* *domus Haschtharoth*; in hac suspenderunt arma Saulis. Kimchi hoc idolum à plur. appellativo עשתרות *Deut. 7: 13*. Scaliger verò à victimarum multitudine deducit retentâ eâdem radice. Philastrius Astar virum, & Astaroth mulierem esse ait.

IV. *Secundo queritur*; Quot modis hoc idolum scribitur?

Resp. 1. Scribitur עשתרה *Astoreth*. 2. עשתרות *Astaroth*, *Jud. 11: 13. 2 Sam. 7: 12*. 3. Seldenus *Syntag. p. 232*. putat non repugnare, quo minus idem idolum per similitudinem vocetur אשרה *Aschera*, *lucus*; quia variis in lucis plures sub Astartes seu Astaroth nomine Deæ in veneratione habebantur. 4. Lxx. Seniores legunt Ἀστάρτην, & auctor Chronici Alexandrini Εὐστέρτην.

Tertiò queritur; Quale idolum denotatur per Astaroth?

Resp. 1. Lucianus in libello εἰς σεβείας θεῶν opinatur esse Lunam, cum ait: Ἀστάρτην δ' ἐγὼ δοκέω σεληναίαν ἐμμεναι, *Astartem lunam esse opinor*.

2. Alii putarunt esse Venerem sive Junonem. Cicero de Natur Deorum l. 3. ait; *Quarta Venus Syria Tyroque concepta, quæ Astarte vocatur*. Phœnices testibus Philone, Herodiano, eam simul Lunam dicebant. Vocatur בערת שמים *domina seu Regina cæli*, sive Juno Olympia. Seldenus ait hæc nomina Lunæ, Veneris, Junonis, &c. esse confusa, quando de Diis Asiaticis sermo est; *Minervæ autem, Junonis, Veneris, Lunæ nomina sunt ita, cum ad Asiaticos Deos respexeris, confusa, ut qui Minervam Belisamam, Junonem Belisamam, Venerem, aut Lunam dixerit; idem semper ipsum dixerit*.

3. Vocatur etiam Astarte Urania, quæ vox idem omnino valet apud Phœnicas, quod Juno Lucina apud Latinos. Deducitur Urania ab Hebræo אור *lucē*, Nun in fine adjecto aut per se solum, aut cum Jod, quod passim fit à Syris, quasi אורן vel אורני, in fœmin. verò אורניא h. e. *lucidus & lucida*, aut *Lucinus & Lucina*. Sicuti Luna respectu luminis vocatur Urania, sic respectu luminarium minorum ratione lucis appellatur Ἀστράρχα *Astroarcha*, ἡ τῶν ἀστροῶν ἀρχὴν *ab imperio quod in astra exercet*, h. e. *Regina planetarum*, vel ut Horatius loquitur de Luna, *Siderum Regina*. Per Astaroth ergo denotatur Luna, Venus, vel Juno. Atqui Astaroth proponitur genere Masculino צדוניא אלהי Dii Zidoniorum: ergo non denotatur fœmina. *Resp.* S. Scriptura, nec prisca mysteria gentium sexum idolorum distinguunt.

Hinc

Hinc ajunt Venerem marem & foeminam fuisse; etiam Romani & Græci eandem barbatam & armatam coluerunt. Ad hæc idolo Baal aliquando articulus Masculini, nonnunquam Fœminini generis præponitur. *Vide supra Dissert. 42.*

VI. Philistæorum idolum est בעל זבוב *Baal-zebub*, de quo legitur 2 Reg. 1: 2. *Achazias mittens nuncios dixit, ite, consulite Baal-zebub, Deum Hekronis, an sanitatem recepturus sim ex morbo.*

De hoc idolo *primò* queritur; Quid significat Baal-zebub?

Resp. Idem denotat quod Dominus sive Deus Musca aut Musca. Flavius Josephus Deum Accaronitarum vocat מִצָּח Muscam. Eo nomine etiam Lxx. Seniores & Gregorius Nazianzenus hoc idolum vocarunt.

Secundò queritur; Quare hoc idolum à Muscis nomen acceperit?

Resp. 1. Quidam ajunt hoc idolum sic fuisse vocatum, quia ab Accaronitis invocabatur, ut abigeret muscas, à quibus illi vexabantur. 2. Vel quia multæ muscæ erant supra sacrificia, quæ in honorem illius idoli offerebantur, quum veri Dei sacrificia nunquam muscæ infestarent, uti legitur in *Pirke Aboth.* cap. 5. *Non conspecta est musca in domo mactationis.* 3. Procopius Gaërus putat sic vocari, quia hoc idolum figuram muscæ habuit. Prima sententia magis arridet.

VII. *Tertiò* queritur; Utrum hoc idolum sic fuerit vocatum ab ipsis Accaronitis; an verò à Judæis in ignominiam idololatrarum?

Resp. Nos putamus ita vocatum fuisse ab ipsis Accaronitis in honorem idoli, & non à Judæis. Ratio 1. Quia ejus tanquam Numinis venerandi fit mentio ab Ahazia, 2 Reg 1: 2. *Ite & inquirete Beel-zebub.* An Numen, quod de salute consuleret, inhonesto nomine compellaret? 2. Si à pellendis muscis, vel à figurâ muscæ sic fuit vocatum, ergo per ignominiam ita non fuit appellatum.

Quartò queritur; Quare Accaronitæ hoc idolum coluerunt?

Resp. Ut muscas pelleret, quibus regio Accaronitarum vehementer infestabatur. Hic cultus videtur habuisse originem ab Ægyptiis, qui tali cultu voluerunt abigere muscas, quibus propter Nili eluviam abundabant: ita statuunt Kircherus & Aben Nephis, Scriptor Arabicus. Quod propterea hoc Numen invocatum fuerit, testatur Plinius *Hist.* 10. cap. 28. *Cyreniæ Achorem Deum (invocant) muscarum multitudine pestilentiam afferente, quæ protinus intereunt postquam litatum est illi Deo.* Etiam hoc idolum de rebus futuris consuluerunt, uti ex exemplo Ahazie 2 Reg. 1: 2. apparet.

VIII. *Quintò* queritur; Quare hoc idolum Mat. 12: 24. in Novo. T. vocetur Beel-zebul, & quid denotet Beel-zebul?

Resp.

Resp. Beel-zebul est *Deus* vel *dominus stercoris* vel *stercoreus*. Hoc nomen non tantum in Græca Versione, sed etiam in Arabicâ, Commentariis Originis, Athanasii, Cyrilli & Chrysostomi ita retinetur. Hoc nomen in Novo T. Metaphoricè per contemptum Diabolo datur, quasi ille, cui in Veteri T. putatitium dominium in muscas datur, sit *Deus stercoreus*, *Deus nullius pretii*. S. Scriptura ab adjunctâ vanitate & turpitudine vocat idola אֱלִילִים, quia sunt nihil; vel גִּלְגֻלִּים *stercoreos*, Ezech. 23: 3. Ita solent Judæi per mutationem literæ vel literarum quarundam nomina κατ' ὀφημίαν quibusdam data in κακοφημίαν mutare: ex. gr. Fictus illa Messias, כוכב בר כוכב *filius stella* antea dictus, postea vocatus est כוכב בר כוכב *filius mendacii*.

IX. Succedit Asdodæorum idolum דַּגּוֹן *Dagon* appellatum, de quo legitur Judic. 16: 23. *Satrapa Philistæorum congregati sunt ad celebrandum sacrificium Dagoni Deo suo.* & 1 Sam. 5: 2, 3, 4, 5, 6, 7. *Ecce jacebat Dagon coram eâ in terra,* &c.

De hoc idolo primò quæritur; Unde derivatur nomen דַּגּוֹן *Dagon*?

Resp. 1. Quidam derivant à דָּג *frumento*: ita Philo Byblius ἀγῶν, ὅς ἐστι δῶν *Dagon est frumentarius*. Hinc *Dagon* statuitur esse primus inventor frumenti, & aratri repertor. Fuit ergo quasi Jupiter atrarius. Potest etiam vocari Asdodæorum Saturnus: nam ille primus inventor agriculturæ fuisse dicitur; & propterea cum falce depingi solet. Sed hæc Etymologia est falsa.

2. Alii meliùs *Dagon* deducunt à דָּג *vel דגה pisce*: nam semipiscis fuit. Kimchi 1 Sam. 5: 4. verba illa דַּגּוֹן נִשְׁאָר עָלָיו ita explicat, *Tantummodo forma piscis relicta est in eo*. Junius, *Tantum quod referebat piscem remanserat in eo*. A pisce ergo nomen habuit. Seldenus ait, *Dagonis figura fuit ex humanâ & marinâ mista. Corpus ei marinum fuit; sed facies humana, manus item & pedes*. Rabbini ajunt *Dagonem à parte inferiori usque ad umbilicum repræsentasse piscem; ab umbilico verò unâ cum parte superiori hominem*. Ut ut sit, saltem *Dagon* partim hominem, partim etiam piscem repræsentavit.

Secundò quæritur; Cujus generis est idolum *Dagon*?

Resp. S. Scriptura ei Masculinum genus tribuit, etiam LXX. Seniores, ἀγῶν πρεσβυτέρῳ ᾧ πρεσβυτέρῳ αὐτῶν: Profani auctores Fœmininum genus ei assignant, cum vocatur *Atergatis* pro *Adertagis*.

X. Tertiò quæritur; Quomodo *Dagon* ab aliis auctoribus vocatur?

Resp. Hoc idolum ab aliis gentibus etiam ferè fuit cultum: hinc vocatur Berofo & Apollodoro ὠδύνης, quod dicitur fuisse animal biceps, è

cujus caudâ nascebantur pedes, humanis similes. Vox ei humana ex mari Erythræo emersum Babyloniam pervenisse ajunt, occidente verò sole in mare rediisse, moremque hunc quotidie velut ἀμφίβιον repetiisse; ab eo homines omnifarias artes, literas, agriculturam, &c. didicisse. Hæc ferè conveniunt cum Dagonè. *Vide Seldenum.* 2. Vocatur Atergatis, Adergatis, Atargata, Adargidis & Atargatis, quæ sunt corrupta vocabula ex אֲתַרְגַּת *piscis magnificus.*

XI. *Quarto quaritur; Quomodo hoc idolum fuit cultum?*

Resp. Variis modis. 1. *Sam.* 5: 2. habetur, quod arcam induxerint in templum Dagonis: ergo illud in honorem ejus fuit fabricatum.

2. Solennitates sive festa in honorem hujus idoli instituerunt, *Judic.* 16: 23.

3. Syri & Ægyptii ob cultum Dagonis ab esu piscium abstinerunt: nam timebant ne sibi membra, si animalibus hisce vescerentur, à vindicta Dei intumescerent, ulceribus scaterent, aut tabe consumerentur.

4. Magni faciebant columbas, persuasi columbam miræ magnitudinis ovum fovisse, indeque Deam illam edidisse: Unde Tibull. l. i. ait; *Alba Palæstino sacra columba suo.*

XII. Ultimò sequitur explicandum idolum Syrorum גַּד *Gad* appellatum, de quo legitur Gen. 30: 11. *Dixit Lea בגַּד baggad, & vocavit nomen ejus Gad.* Et *Jes.* 65: 11. *Qui ponitis בגַּד baggad mensam.*

Quaritur: Quid proprie in Genesi significat Gad?

Resp. 1. Hebræi *fortunam bonam* intelligunt, & volunt Leam ita loquutam esse, quasi partui benè esset ominata.

2. Latini vertunt per *feliciter.*

3. Alii volunt כִּזְל טוֹב *Jovis stellam* denotari, quæ liberorum generationi radiis suis conducere dicitur.

4. Alii interpretantur per duas voces *Venit fortuna.* Onkelos habet גַּד הָיָה *Venit fortuna.* Jonathan טְבָא מִלָּה *Venit fortunabona.* Potest significare fortunam: quia Lea, Syropatre nata, aliquid superstitionis videtur retinuisse, si non crasso Syrorum sensu, pravâ tamen consuetudine; uti loquitur Hottingerus. Mercerus *Jes.* 65. ait, *Gad sidus est.* Pnatur גַּד h. e. Jupiter, non libra, ut vult Augustinus, quod sit mitis ac clemens planeta; alii Mercurium dicunt; quidam recentiores Martem ab agmine, quod גַּד דִּיכִי *dicitur.* Seldenus *Syntag. l. i. c. 1.* ait Gad in utroque loco denotare Numen commentitium: In utroque igitur loco tam Moysi quam Jesaiæ גַּד Gad inier Nūmina commentitia censendum esse, æquum est ut existimemus, ipsamque Fortunam, ejusque uti vocant, Sortem, Sydus fortunatum, aut militiam, seu

feu exercitum cœli, qui *Fortuna auctor & dispensator Fati habitus est*, eodem notatum. Hæc de Idolis Veteris T. dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SEXTA.

D E

SYNEDRIIS HEBRÆORUM.

- I. Synedrium Judaicum est triplex; maximum, LXXI. Virorum, majus XXIII. & minimum trium Virorum. Maximum vocatur סנהדרין Sanhedrin, quæ vox est Græcæ originis.
- II. Moses jussu Dei instituit Sanhedrin, & duravit usque ad tempora Christi.
- III. Sanhedrin tantum Hierosolymæ fuit congregatum in Aula Judicaria, extructa ex lapidibus cæsis.
- IV. Omnes Viri Sanhedrin æquali auctoritate gaudebant; sed Moses erat Caput eorum, &c.
- V. Unde electi fuerint Seniores, docetur.
- VI. Non dabatur provocatio à Sanhedrin ad aliud collegium.
- VII. Seniores manuum impositione confirmabantur.
- VIII. Conditiones variae secundum legem Dei requirebantur in Senioribus, quibus Rabbini multas alias addiderunt.
- IX. Auctoritas horum Seniorum erat maxima, & circa multa negotia se extendebat.
- X. Secundum Synedrium XXIII. Virorum miro, sed incerto modo probatur.
- XI. Tale erat in omnibus locis, ubi erant 120. vel plures familie.
- XII. Enumerantur judicia circa quæ hoc Synedrium versabatur.
- XIII. Tertium Synedrium describitur.

- I. Ntequam de pœnis Politicis & quibusdam Ecclesiasticis, olim inter Judæos usitatis, agamus, ante omnia de Synedriis, per quæ pœnæ hæc determinabantur, agendum erit. Synedrium fuit triplex, Maximum constans LXXI. Viris; Majus XXIII. Viris; & Minimum constans tantum tribus Viris.

De primo Synedrio LXXI. Virorum hæc sequentia quæruntur.

Primò quæritur; Quali nomine Hebræi solent vocare illud maximum Synedrium? & cujus originis est illud nomen?

Resp. I. Ab Hebræis solet vocari, סנהדרין *Sanhedrin*, h. e. Synedrium, confessus Judicum vel Doctorum, docentium jura divina & humana, confessus Senatorum, Seniorum. Per Apocopen dicitur סנהדרין. Elias in Thifbi ait סנהדרין esse pluralis numeri, & in singulari nunquam dici סנהדר

Sanhedrin. Matt. 16:11. nominantur Viri 3 Sanhedrin. *πρεσβύτεροι* Seniores, & confessus talium Seniorum *Act.* 22: 5. vocatur *πρεσβυτέριον* Presbyterium, seniorum ordo, *Senatus Ecclesiasticus.*

2. Sanhedrin vocatur etiam contractè סנהדרין abjectâ literâ ה.

3. Vox hæc סנהדרין est Græcæ originis, & propterea ejus propria significatio à Græcis est mutuanda. Græcè dicitur *συνέδριον* vel *συνέδριον* confessus, scil. Judicium, ex *σύν* & *δράσella*. Hoc confirmat Elias in Thibibi, cum ait *סנהדרין לשון כמש* *Sanhedrin est vocabulum planè Græcum.*

Multi Rabbini, Græcam hujus vocis originem ignorant, mirum in modum in Etymologiâ ejus investigandâ hallucinati sunt. 1. Quidam derivarunt ex *סין*. *Lex*, & *סנהדרין* repetentes, versantes, quasi Seniores *סנהדרין* repetiissent, vel explicassent Legem commentariis. 2. Alii, quasi סנהדרין *סנהדרין* Odio habuerint acceptationem vultus in judicio. 3. Alii quasi *סנהדרין* Odio habuerint munera. Sed falluntur omnes. *Vide Lex. Talm. Buxtorfii.*

II. *Secundò queritur*; Quis primò instituit Sanhedrin? Et quamdiu duravit?

Resp. 1. Moses jussu Dei instituit Sanhedrin, *Numer.* 11: 16, 17. *Dixit Jehova Mosi, congrega mihi septuaginta viros à Senioribus Israël, quos nosti esse seniores populi & moderatores ejus. — Portabunt tecum onus populi, neque tu solus portabis.* His si Moses præses addatur, fiunt Lxxi. qui numero rotundo vocantur Septuaginta

2. Hoc Synedrium cum semel à Mose constitutum esset, semper deinceps sub Judicibus, Regibus & Pontificibus usque ad extremam Judææ desolationem, sive usque ad tempora Christi, vel si præcisè loqui velimus, usque ad annum quadagesimum ante Templi secundi vastationem duravit. *Schabb. fol.* 15. 1. Herodes anno 36. regiminis sui dicitur omnes viros Sanhedrin uno excepto trucidasse. In ipsâ captivitate Babyl. ubi omne regimen videbatur Judæis ereptum, mansit nihilominus Sanhedrin. In Talmude Tract. *Sanhedrin* pag 5. hoc confirmatur, *לא יסור שבט מיהודה, Sceptrum non recedet à Judâ, sunt Capita exilii Babylonie, quæ regnarunt supra Israël sceptro suo.* Etiam in Targum Cantici Cant. *Cap. 6. vers. 1.* idem affirmatur, *וכרא עכמא קבל צלותהון ברעא ונחת רבב לסנהדרין דהכימא ויהב רוחא לעמיה Dominus mundi recepit preces ipsorum in gratiam, & permittebat Sanhedrin in Babylonia manere, & dabat respirationem populo suo.*

III. *Tertiò queritur*; In quâ urbe, & in quâ parte urbis Sanhedrin fuit congregatum?

Resp.

Resp. Tantùm Hierosolymis, & quidem הגזית כלשכת in aulâ Judiciariâ ex lapidibus cæsis & politis exstructâ. Sic scribitur in Tract. Misnæ *Mid-doth*, cap. 5. *Seft.* 3. לשכת הגזית בה היה סנהדרין נרולה של ישראל ו'שכת In conclavi casi lapidis Sanhedrin magnum Israëlîs sedebat. Illud conclave vocabatur conclave casi lapidis ab apparatu lapidum, quibus hoc conclave exstructum erat. Lapidés enim hi singulari quadam ratione erant fabrefacti, cæsi aut dolati. Sic I Reg. 5: 17. גזית אבני lapides casi transferuntur à Targumistâ per פטילין אבני lapides dolatos.

IV. *Quartò queritur*; An omnes LXXI. Seniores æquali auctoritate gaudebant?

Resp. Moses omnium Seniorum fuit Caput, Præses & Princeps; sed mortuo Mose omnes Seniores æquali gaudebant potestate exceptis duobus, qui auctoritate præcellabant: horum prior totius Synedrii Caput erat, & vocabatur נשיא בכל מקום *Princeps in omni loco*; posterior verò Principi adjungebatur & huic proximus erat, sed minor, & appellabatur ריץ אב *Pater domus judicii*, & sedebat Principi ad dextram. Hi duo soli sedebant, nonnihil à reliquis Senatoribus sejuncti, qui deinceps quasi semicirculum faciebant, ut duo illa Capita omnes reliquos Senatores conspiciere possent. Ante illa duo Capita sedebant duo Scribæ; unus ad dextram, alter ad sinistram, & scribebant sententias absolventium & condemnantium. Totum Synedrium instar horrei dimidiati fuit, orbiculare, ut unus alterum con-tueri posset. Vide Sanhedrin Cap. 4. *Seft.* 3.

V. *Quintò queritur*; Unde hi Senatores eligebantur?

Resp. Non de plebe hominum vel de fæce civitatis; sed nobilissimi omnes, qui amplitudinem Majorum, ac prisca familiæ decora præferebant, eligebantur. 2. Etiam Levitæ & Sacerdotes aliquando allecti fuerunt. 3. Aliquando Pontifex, ex sententiâ Maimonidis, אם היה ראוי בהכנה *si cordatus, & capiendis consiliis non ineptus esset*, etiam eligebatur. *Queritur*; An non per aliquod tempus ante electionem Seniores fuerunt separati ab aliis hominibus, & quodammodo judicati digni futurâ electione? *Resp.* Diu ante electionem fuerunt ab aliis hominibus separati tali modo, uti describitur in Sanhedrin Cap. 4. *Seft.* 4. *Tres ordines Candidatorum* (h. e. expectantium, qui erant in singulis ordinibus viginti tres) *coram illis sedebant. Horum quisque suum servabat locum. Si quem promoveri necessitas exigeret, ex primo ordine is capiebatur. Tum primus secundi ordinis in primum ascendebat, ex tertio item in secundum; denique ex cætu electus aliquis in tertio ordine non quidem in loco primi, sed sibi conveniente, collocabatur.*

VI. *Sextò queritur*; An licitum fuit à Sanhedrin provocare ad aliud collegium, sive ad Regem?

Resp. Nulla ab hoc Synedrio ad aliud dabatur provocatio. Hi Seniores summâ gaudebant potestate, & quicquid ceteri magistratus iudicesque in Palæstinæ oppidis & in ipsâ urbe Hierosolymâ decidere nequibant, id omne ad horum Seniorum jurisdictionem pertinuit. *Vide Cunaum de Rep. Hebræor. l. i. c. 12.*

VII. *Septimò queritur*; Qualibus cæemoniis Seniores hi fuerunt electi & confirmati?

Resp. 1. Hæc senatoria dignitas solenni actu, scil. impositione manuum deferebatur. Ea ab Hebræis סמיכה, & à Græcis χειροτονία vocatur. Ita Moses Josuæ & septuaginta Senioribus manum imposuit, & Deus post initiationem eos spiritu implevit. *Num. 11: 17, 25. Et seponens de spiritu, qui erat super Moysen, indidit septuaginta illis viris.* Hi cum tali modo initiati essent, etiam alios simili modo auctoraverunt: sed non extra Terram Sanctam: nam omnis ejus vis Palæstinæ finibus addicta erat. Tandem tamen illa impositio manuum, quæ diu usitata fuerat, cessavit. Hic mos à Judæis tandem ad Christianos descendit: & propterea nostri Candidati ad Sacrum ministerium manuum impositione initiantur. 2. In electione etiam citabatur carmen aliquod his verbis; **הרי את סמך וישך רשות לרון אפילו רני קנסות** Ecce, manus tibi imposita est, daturque potestas tibi judicia exercendi etiam criminalia.

VIII. *Octavò queritur*; Quales conditiones fuerunt requisitæ in Senioribus eligendis?

Resp. Alias conditiones requirit Lex divina, alias Lex Rabbinorum. Lex divina requirit in Judicibus. 1. Sapientiam 2. Prudentiam. 3. Justitiam. 4. Timorem Dei. 5. Amorem veritatis. 6. Odium avaritiæ. 7. Non respectum personarum, *Exod. 18: 21. Dent. 1: 13, 16, 17.* Has duas posteriores conditiones etiam postularunt Pagani in Judicibus: propterea piætores, præcipuè Thebani, pinxerunt Justitiam sine manibus & sine oculis, ad indicandum Judices non debere accipere munera, nec respicere personas. *Vide Plutarchum in Iside.*

Judæi præter has conditiones in his Senioribus postularunt adhuc alias. 1. Ut essent liberi ab omni vitio corporis. Debebant enim ex sententia Judæorum esse corpore integro. Qui ergo vitium aliquod in corpore habebant, arcebantur. Hinc claudi, luscii, monoculi, &c. erant incapaces hujus supremæ functionis. 2. Ut callerent 70. linguas. Judicabant enim omnes populos undique ex terra Sancta ad se venientes, atque Judæi putant linguam Hebræam fuisse divisam in 70. linguas. Si ergo tot linguas non calluissent, per Interpretes debuissent audivisse subditos, quod videtur esse contra Majestatem

jeftatem Seniorum. Sed hæc conditio ficta eft. 3. Ne effent nimis fenes : nam fenes folent fape repuerafcere. Hæc conditio apud Romanos etiam fuit obfervata, uti apparet ex communi illo adagio, *Sexagenarius de ponte*. 4. Ne effent Eunuchi : tales enim judicabantur effe crudeles. 5. Ut effent Patres liberorum; quia tales judicabantur magis inclinare ad clementiam & mifericordiam quàm cœlibes. Cœlibes ergo ab hac honorifica functione arcebantur. 6. Ut effent Magiæ periti : aliter enim putabant eos fuiſſe ineptos ad judicandum Magos. Hinc tanti faciebant hanc artem, ut, qui nescirent eam, in hunc ordinem non putentur fuiſſe recepti. Sed vaniſſima eft hæc opinio. Verum quidem eft facrum quendam inſtinctum non deſuiſſe ſeptuaginta Senioribus, poſtquam ſolenni actu manus illis effent impoſitæ. Deus enim eundem Spiritum illis promittit, qui in Moſe fuit. Non ergo indiguerunt tam futiſ ſcientiæ præſidio, qui meliora & certi- ora cœlitus erant edoſti, *Vide de his Moſen Koſenſem in Sanhedrin*.

IX. *Nonò quæritur*; Quanta fuit auctoritas penes hos Seniores?

Reſp. Summa poteſtas & auctoritas penes hos Seniores fuit, illimitata quidem reſpectu Legum Humanarum, ſed limitata Divinarum Legum reſpectu. 1. Illis licitum erat per omnem Judæam ire, conventus populi luſtrare, & in ſingulis oppidis novos magiſtratus creare. 2. Novas leges & traditiones cõdere, modo Legibus Divinis non effent contrariæ; & modos quosdam comminſci, quibus lex exponeretur & legeretur. 3. Tribus, Pontifices, Prophetæ, cum graviter deliquiſſent, vel cum Pſeudoprophetæ fierent, ab his Senioribus tantum judicabantur. Hinc Lucas in Euangelio ait, Prophetam non perire extra Hieroſolymam: nam Sanhedrin tantum congregatum erat Hieroſolymis. 4. Rege mortuo alium Regem elige- bant. 5. De bello gerendo, de pace ineunda, de hoſtibus proſtigandis, deque ſclorum penſitatione annua deliberabant. 6. Uxor à viro zelotypo adulterii ſuſpecta per aquas amaras examinabatur; Sacerdote juxta Legem ſacram ritus præſtante, *Num. 5: 12*. 7. Urbs atriumve non niſi his jubentibus amplificabatur. 8. In nullam urbem ſententia univerſalis apoſtoliæ fereba- tur, niſi ab his Lxxi. Viris. 9. Ab hoc Synedrío inſtituebatur temporum calculus, ut Neomeniarum deſignatio, Menſium & Annorum intercalatio, Sabbathicorum & Jubilæorum ratio, &c.

De Synedrio XXIII. Virorum.

X. **J**Am sequitur secundum sive *Majus Synedrium*, quod constabat XXIII. Viris. De hoc *primò quæritur*; Unde Judæi probant hoc Synedrium debere constare XXIII. viris? *Resp.* Hoc probant in *Tract Sanhedrin Cap. 1. Sect. 6.* tali modo; *Num. 35: 24, 25.* habetur, *Et judicabunt cœtus, & eripient cœtus.* Cœtus judicat & cœtus eripit, habes vicanos. Sed unde probatur quod cœtus contineat decem homines? Quia decem malitiosi exploratores terræ Canaan vocantur cœtus, *Num. 14: 27. Quousque cœtui huic malitioso.* Simili absurdo ferè modo probant ternos Judices esse addendos.

XI. *Secundò quæritur*; In quibus locis hoc secundum Synedrium fuit congregatum?

Resp. 1. In ipsa urbe Hierosolymâ talia duo Synedria fuerunt, quorum unum ad portam atrii fuit, alterum verò ad portam, quæ aditum aperuit ad montem templi. Judices ad portam montis sancti sedentes magnificum sibi duxere, si in senatum adscriberentur, qui ad portam atrii erat. Hæc accuratè distinguuntur à Maim. in *Halacha Sanhedrin cap. 1.* De his non loquimur. 2. In omnibus cæteris Palæstinæ urbibus & locis, in quibus 120. vel plures cives, sive potius œconomix erant, secundum hoc Synedrium erat congregatum.

XII. *Tertio quæritur*; Circa quæ hoc Synedrium versabatur?

Resp. 1. Circa judicia capitalia, quæ quatuor ordinaria apud Judæos erant, scil. *Lapidatio, Ustio, Decollatio, Strangulatio.* Hoc Synedrium judicabat an aliquis esset occidendus, & si esset occidendus, an esset lapidandus, comburendus, decollandus vel strangulandus. 2. Alia infinita negotia certo respectu magni momenti, quorum judicium ad Sanhedrin non pertinebat, etiam determinabat. 3. De homine & bestia mutuo coitu maculatis, de bove lapidando judicabat etiam hoc Synedrium. 4. Lupus, leo, ursus, panthera, vipera & serpens ab hoc Synedrio neci adjudicabantur. *Vide Sanhedrin cap. 1. sect. 4.*

Ex his jam facili negotio eliciuntur differentiæ quæ fuerunt inter Maximum & Majus Synedrium. 1. In primo fuerunt LXXI. Viri, in secundo tantum XXXIII. 2. Primum tantum erat unicum, eratque congregatum Hierosolymis; secundum verò erat in omnibus Palæstinæ civitatibus congregatum. 3. A secundo dabatur provocatio ad primum, non verò à primo ad secundum. 4. Primum judicabat de rebus maximi momenti, sed secundum tantum de rebus levioribus.

De Synedrio

De Synedrio trium Virorum.

XIII. **J** Am sequitur tertium & *Minimum* Synedrium, quod constabat tantum tribus viris, eratque in omnibus locis, in quibus non erant 120. familiæ, & in aliis locis tantum rebus leviculis dijudicandis præerat. De qualibus rebus hoc triumvirale Synedrium judicabat? *Resp.* Non de bello & pace, non de pœnis capitalibus; sed judicabat de rebus levissimis. 1. De debitis pecuniariis. 2. De furtis. 3. De rapinis. 4. De damnis illatis. 5. De restitutione dupli, quadrupli & quintupli, &c. Hæc de tribus Synedriis ita breviter dicta sufficiant, qui plura desiderat, legat Tractatum Sanhedrin translatum & notis illustratum à Coccejo, vel evolvat spissos libros conscriptos de Synedriis à Seldeno.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA SEPTIMA.

D E

Pœnis olim apud Judæos Capitalibus.

I. Quatuor sunt supplicia capitalia inter Judæos usitata. II. Ceremoniæ adhiberi solitæ ante & circa supplicia capitalia sunt septem, quæ ordine enumerantur. III. Damnati extra urbem fuerunt puniti. Rationes adduntur. IV. Lapidatio, pœna gravissima, describitur cum omnibus circumstantiis. V. Rei lapidandi hic enumerantur. VI. Secunda pœna est ultio, quæ in mortuis habebat locum.	VII. Rei comburendi erant decem. VIII. Decollatio fiebat vel gladio vel securi. IX. Homicidæ decollabantur; sed multi ab homicidio liberantur, qui revera homicidæ erant. X. Strangulatio erat minima pœna, quæ sect. 6. describitur. XI. Obsecutio desumpta ex Joh. 8: 5. de muliere in adulterio deprehensa, solvitur. XII. Rei strangulandi enumerantur.

I. Synedrium XXIII. Virorum circa supplicia capitalia versabatur, quæ quatuor fuerunt, prout habetur in Sanhedrin cap. 7. §. 1. *ר' הור' שריפה, שקילה, נכסרו לבית דין, ור' חנן* Quatuor supplicia capitalia Senatui tradita sunt: lapidatio, ustio, interemptio, quæ fit gladio, & strangulatio. Ordine

ne verborum gravitas suppliciorum hîc indicatur, ut primum supplicium sit omnium gravissimum, secundum minus grave, & sic deinceps. Antequam ad specialem horum suppliciorum enarrationem descendamus, quasdam generales ceremonias præmittimus, quæ in suppliciis capitalibus fuerunt observatæ.

II. *Primo quaritur*; Quales ceremoniæ fuerunt adhibitæ ante & circa supplicia capitalia?

Resp. Eæ sunt variæ. 1. Iudices in omnibus causis quidem usi fuerunt *de liberatione*, sed præcipuè in iudiciis capitalibus. Ita Moses in rebus difficilioribus, etiamsi tantum pecuniariis, rogavit os Dei, & celeriter sententiam pronunciavit; sed in capitalibus usus est longiori deliberatione cum Deo. Targumista Jonathan & Targum Hierosolymitanum quatuor iudicia enumerant; duo leviora, & duo capitalia, in quibus omnibus Moses deliberavit cum Deo. Si ergo Moses deliberaverit cum Deo, quanto magis cæteri Iudices tenentur cum Deo sive lege Divina deliberare. Targum Hierosolymitanum ita habet: Hoc est unum ex quatuor Iudiciis quæ ingressa sunt coram Mose, in quorum duobus Moses fuit celer, in duobus aliis fuit Moses cunctator. *In immundis qui non potuerunt celebrare Pascha in tempore suo, & propter filias Tselophebad fuit Moses celer. Sed in blasphemo, qui nomini sancto convitiatus erat, & in colligente stipulas expectabat Moses*; eo quòd Iudicia illa essent iudicia animarum: & in his & illis dixit; Non audiui; ut doceret iudices, ut essent prompti in iudiciis pecuniarum; & tardi in iudiciis animarum, &c.

2. Rei accusati collocabantur coram Iudicibus in loco eminentiori, unde videri & audiri poterant, & testes accusantes è regione. Sic legimus in exemplo Nabothi 1 Reg. 21: 9, 10. *Collocate Nabothum in loco altissimo populi. Et collocate duos homines nequam ex adverso ejus qui testificentur contra eum.*

3. Iudices & testes imponebant manus suas capitibus damnatorum, & dicebant: *Sanguis tuus sit super caput tuum.* Hinc Judæi dicunt *Matth. 27: 25. Sanguis ejus super nos & super filios nostros.*

4. Quando damnatus educebatur ad locum supplicii, præco aliquis præibat & ita clamabat: *Vir iste N. N. prodit, ex. gr. lapidandus, vel decollandus, &c. ob culpam hanc* (quæ solebat exprimi) *suntque ejus facti testes N. N. & N. N. Quicumque ipsum insonem docere potest, accedens rationes suas exponat.* Si ergo aliquis sese offerret, qui damnatum insonem esse docere posset, vel si ipse damnatus rationes inveniret, quibus se excusare posset reducebatur quater quinquiesve ad Iudices, dummodo

modo in verbis ejus esset solidi quippiam. Sed quomodo hæc fiebant? Unus officialium stabat ad ostium curiæ, tenens manu sudarium: unus item equo insidens. Si aliquis docere possit damnatum esse infontem, iste sudarium quatit, & eques, concitato cursu, damnatum retrahit. Sed an damnatus statim ad Judices reducebatur, quando tantum diceret, sum insons, &c.? Quicquid afferret pro suâ innocentia, bis reducebatur. Sed si ipsius verba aliquid solidi in se continerent quater vel quinque reducebatur. Sed quinam in via judicabant an ipsius verba aliquid solidi in se continerent nec ne? Addebant damnato duos Sapientes, qui de ipsius verbis judicabant. *Vide Sanhedrin Cap. 6. & Coccejum.*

5. Antequam damnatus occidebatur, tenebatur confiteri sua peccata, exemplo Josuæ monentis Achan *Jos. 7: 19. Mi fili, tribue nunc gloriam Jehovah, & ede ei confessionem.* Quisquis enim peccata sua non confitetur, illi in futuro seculo non putant esse sortem. Hinc putant, quia Achan peccata sua confessus est, *versu 20.* eum vitæ æternæ esse heredem. Non tamen unquam aliquem ex propria confessione occiderunt.

6. Antequam educeretur amarus quidam potus dabatur damnato: *הוצא ליהרג משקין או חוקורט של לבונה בכוס של יין כרשת שרפרעתו* *Ei, qui ducitur ad mortem, præbatur granum thuris in poculo vini, ut alienetur mens ejus.* Additur hinc simul causa quare præbuerint granum thuris; ut mens ejus turbaretur & poenam minus sentiret. *Maim. in Sanhedrin. c. 13.* Hinc in N. T. legimus simile poculum etiam concessum fuisse Salvatori nostro. *Marcus cap. 15. vers. 23.* ait eos dedisse Christo *ἐμπυσις μὲν οἶνον Myrrhatum vinum*, secundum consuetudinem inter Judæos usitatam. Sed milites ad illudendum, Christo dederunt bibendum acetum cum felle mistum, *Mat. 27: 34.* Secundâ vice dederunt ipsi bibendum acetum, *versu 48* *Quæritur*; Unde talis mos dandi damnatis tale poculum originem sumsit? *Resp.* Quia *Proverb. 31: 6.* habetur: *Date potum inebriantem perituro, & vinum amarum animo.*

7. Omnia instrumenta, ut gladius quo aliquis fuit decollatus; arbor in qua aliquis fuit suspensus; linteum quo aliquis fuit strangulatus, &c. fuerunt igne consumta; ne aliquis postea diceret: Hic est gladius ille, quo ille est decollatus; hæc est arbor cui ille fuit alligatus; hoc est linteum quo ille fuit strangulatus, &c. *Vide de his Godswijn in Mose & Aarone lib. 5. c. 4.*

III. *Secundò queritur*; Ubinam damnati capitali supplicio afficiebantur; Utrum intra urbem; an verò extra eam?

Resp. Semper extra urbem damnati puniebantur *חוץ לשלש מחנות extra*

tria castra. Judæi urbem Hierosolymam in tria castra distinxerunt, h. e. in atrium sive castra Dei; montem sanctuarii sive castra Levitica; & in totam urbem sive castra Israëlitis. Locus supplicii ergo extra muros fuit. *Vide Sanhedrin cap. 6.* Hinc in Novo T. *Act. 7: 58.* legimus, Stephanum fuisse ejectum ex urbe, ibique lapidatum.

Quæritur; Quare damnati extra urbem fuerunt puniti?

Resp. Propter duas causas. 1. Ne Senatus videretur cædibus delectari. 2. Vel, ut, dum reus per viam extra muros duceretur, argumento innocentiz reperto, liberaretur.

IV. Jam sequuntur quatuor supplicia capitalia in specie enumeranda, & inter ea consideranda est primo loco *Lapidatio*, pœna omnium gravissima, de quâ *primo quæritur;* Quomodo Lapidatio fiebat, & quæ eam sequebantur? *Resp.* 1. Reus educebatur extra urbem, & quando decem cubitis aberat à loco lapidationis, jubebatur confiteri sua peccata.

2. Quando quatuor cubitis ab eodem loco aberat, vestes ei exuebantur. Maris anteriora verecundiæ ergò velabantur, mulieris etiam posteriora.

3. Locus Lapidationis altus erat geminam hominis longitudinem. Testium alter inde lapidandum detrudebat, ut in lumbos caderet. Si hoc casu moreretur, satisfactum erat legi: si verò non; alter testium lapidem sublatum in pectus immittebat. Si hoc ictu moreretur, satisfactum erat: si verò non, à toto Israëlè lapidibus obruebatur. Hoc probant ex *Deut. 17: 7.* *Manus testium primo in illum sunt, & deinceps manus totius populi.*

4. Lapidati plerumque suspendebantur, præcipuè blasphemæ & idololatæ. Mares suspendebantur faciem populo obversi; Mulieres verò faciem conversæ ad arborem: Quomodo sit suspensum? Ex manibus cadaver lapidatum suspenditur, non capite. Quamdiu manebat cadaver in patibulo? Non diu, sed uno ligante alter solvebat ad satisfaciendum legi de suspensio, quæ Lex ex sententiâ Judæorum videtur à Mose tradita *Deut. 21: 21, 22, 23.*

5. Lapidati non sepeliebantur in sepulchris Majorum suorum. Duo sepulchra à Senatu constituta erant; unum pro lapidatis & ultis; alterum verò pro interemptis gladio & laqueo.

6. Qui à Senatu morte affecti erant, non lugebantur luctu, qui externo habitu & gestu fiebat. Hæc antecedentia vide uberius Hebraicè in Misna Tractatu *Sanhedrin cap. 6.* sed brevitatis causâ omisso Textu Hebræo tantum Latine hæc recensco.

V. *Secundò queritur*; Quales Rei lapidibus obruebantur?

Resp. Varii. 1. Qui rem habuerat cum matre. 2. Cum uxore patris sui. 3. Cum nuru. 4. Cum mare. 5. Cum jumento. 6. Mulier quæ jumentum admisit. 7. Blasphemus. 8. Idololatra. 9. Qui dedit de semine suo Moloch. 10. Pytho, qui loquitur ex axillis suis. 11. Hariolus qui loquitur ore suo. 12. Profanator Sabbathi. 13. Qui malediciti patri aut matri. 14. Qui violat puellam desponsatam. 15. Seducens privatim ad idololatriam. 16. Seducens publicè ad eandem. 17. Magus. 18. Filius contumax & rebellis, &c. Hæc est prima pœna Capitalis.

VI. Sequitur altera pœna capitalis שריפה *ustio* dicta, quæ in viventibus Reis non habebat locum, sed in mortuis: nam ante omnia comburendi strangulabantur. *Queritur*; Quomodo fiebat talis strangulatio? *Resp.* Damnatus ad combustionem fimo immergitur usque ad genua, tum linteam collo ejus circumdatur, & in diversa hinc inde à duobus trahitur eo usque donec os ejus hiscat. Quo facto vel plumbum vel aliud metallum liquefactum ori ejus illiquatur, quod in viscera descendens ipsum enecat, & postea comburitur. Quando corpus igne sive lignis comburitur, tum illa combustio vocatur *combustio corporis*; sed quando ori ita illiquatur metallum aliquod, tum vocatur *combustio animæ*, & hæc posterior magis fuit usitata inter Judæos. Vide R. *Levi in Levit.* 10. Si comburendus moriatur in manibus illorum, qui eum strangulant, tum nondum satisfactum est præcepto ustionis; sed aperiunt os ejus forcipe ipso invito, & metallum candens ori illiquant. *Vide Sanhedrin cap. 7.*

VII. Porro *queritur*; Quales Rei comburebantur?

Resp. Numerantur vulgò decem. 1. Sacerdotis filia quæ scortata est. 2. Qui concumbit cum propria sua filia. 3. Cum filia filiæ suæ. 4. Cum filia filii sui. 5. Cum filia uxoris. 6. Cum filia filii ejus. 7. Cum filia filiæ ejus. 8. Cum focu sua. 9. Cum matre socrus. 10. Cum matre soceri, &c. *Vide Sanhedrin Cap. 9.*

VIII. Tertia pœna est גדיף *occiso sive decollatio* dicta, quæ duobus modis instituebatur. Aliquando caput ense secabatur, uti hic in Belgio fieri solet; nonnunquam verò caput impositum trunco securi præcidebatur, uti in Anglia fieri assolet. *Vide Sanhedrin Cap. 7.*

IX. *Queritur*; Quales Rei decollabantur?

Resp. 1. Homicida, qui proximum suum percussit lapide, ferrove, vel si aquæ immerferit, unde exire nequeat; sive in ignem intruserit, ut inde exire non possit, ac moriatur. 2. Incolæ urbis ad idololatriam prolapsi, Si autem quis alium in aquam aut ignem impulerit, unde exire potuisset, ille

non censetur esse homicida. Deinde si quis in animo habuerit ferire bestiam, atque interemerit hominem: sive peregrinum & interfecerit Israelitam: sive apostatam & occiderit filium foederis, liber est ex sententia Judæorum à pœnâ homicidii. Præterea si intenderit femur cujuspiam percutere, ubi ictus lethalis non fuisset; & telum pectori incidit, lethalem plagam fecerit, mortuusque eâ plagâ fuerit itidem liber censetur. Vide plures exceptiones in *Sanhedrin cap. 9.* quibus homicidæ à pœna homicidii liberantur.

X. Quarta & ultima pœna capitalis, quæ etiam minima est, vocatur *פני סרגול* strangulatio, cujus modus suprà in combustione est plenè descriptus. Quando S. Scriptura non determinat pœnam, sed simpliciter dicit *morte morietur*, tum Judæi intelligunt illam pœnam de strangulatione, utpote omnium pœnarum minimâ: nam gratiæ & misericordiæ sunt ampliandæ, & strangulatio censetur esse minima pœna. Ex. gr. *Levit. 20:10.* Deus dicit de adultero & adultera: *Ominino morte plebsitor adulter & adultera.* Quia hic nulla pœna in specie determinatur, ideo Judæi volunt adulterum & adulteram strangulatione debere occidi.

XI. Contra hanc Judæorum regulam obijci potest Textus *Joh. 8:5.* De muliere in ipso actu adulterii deprehensâ dicunt Judæi: *In lege nobis præcepit Moses ut tales lapidentur.*

Resp. Hæc mulier videtur tantum viro fuisse desponsata & nondum ducta: nam desponsatarum pœna fuit lapidatio, uti suprà in pœna lapidationis vidimus: sed adulterarum pœna fuit strangulatio.

Rogabit fortasse nonnemo; An ergo adulterium desponsatæ æstimabatur majus scelus, quàm adulterium uxoris ductæ: nam lapidatio est major pœna strangulatione: ergo adulterium desponsatæ videtur esse majus scelus.

Resp. Imo adulterium desponsatæ videtur esse majus scelus: nam amor noviter desponsatorum est recens, & per consequens fervidior; sed amor, præcipuè inter Judæos qui levissimâ de causâ uxores suas dimittebant, cum tempore decrefcebat. Hinc videtur desponsata majus peccatum commisisse; & per consequens ea videtur digna fuisse majori pœnâ, quam adultera ducta.

XII. *Quæritur*; Quales Rei strangulabantur?

Resp. 1. Qui patrem matremve pulsaverat.

2. Qui animam ex Israele furatus fuerat.

3. Presbyter edicto Senatus obnitens.

4. Mendax vates.

5. Qui vaticinatur in nomine idoli.
6. Qui cum alterius uxore concumbit.
7. Qui filiam Sacerdotis falsò detulit.
8. Qui cum eâ concubit. *Vide Sanhedrin cap. 10.* Hæc de quatuor pœnis dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA OCTAVA.

Quæ est pars prima

D E

P O E N I S non CAPITALIBUS.

I. Pœne non Capitales recensentur.

Incarceratio est communis pœna inter Judæos & Christianos usitata.

II. Restitutio quadruplex explicatur.

III. Talio est duplex, vel identitatis, vel similitudinis. Utraque describitur.

IV. Exilium ad asyla, quæ fuerunt sex.

V. Etiam urbes 42. Levitarum fuerunt asyla, sed cum differentia aliqua.

VI. Cornua altaris etiam aliquando liberarunt homicidas, præcipuè sacer-

dotes.

VII. Etiam alios.

VIII. Etiam suburbia homicidis involuntariis præstiterunt asyla.

IX. Sub Novo T. non debent esse ulla asyla sive Pontificiorum sive Magnatum.

X. Omnes involuntarii homicidæ non fugiebant ad asyla.

XI. Multa sunt consideranda circa homicidas & asyla, quæ hic ordine enumerantur. Etiam describitur Vindex Sanguinis.

I. Gimus de quatuor pœnis olim inter Judæos capitalibus, jam sequuntur pœnæ non capitales; quæ sunt vel Civiles, vel Ecclesiasticæ. Civiles pœnæ sunt. 1. Incarceratio. 2. Restitutio. 3. Talio. 4. Exilium ad asyla, & 5. Flagellatio, quæ tamen posterior etiam quodammodo Ecclesiastica pœna est. Ecclesiastica pœna est Excommunicatio, sive disciplina Ecclesiastica. De civilibus primò agemus.

Prima pœna est *incarceratio*, quæ eadem ferè est cum nostrâ, de quâ propterea nihil peculiare dicemus. Etiam in V. T. mos ille observabatur; si custos captivum aliquem dimiserit, ille custos ejusdem criminis reus æstima-

æstimabatur propter quod captivus ille erat incarceratus: sic legimus 1 Reg. 20: 39. *Quidam accedens adduxit ad me virum & dixit, serva virum hunc, si ullo pacto desiderabitur, utique erit vitatus pro vita ejus, vel talentum argenti pendes.*

II. Secunda pœna est *Restitutio*, quando quis tenetur restituere quod malo titulo possidet. De hâc pœnâ agitur *Exod. 22*. Restitutio potest esse quadruplex.

Prima Restitutio est *secundum idem*, quando eadem planè res quæ ablata est redditur. De tali restitutione legitur *Exod. 22: 10, 12. Si dederit quispiam proximo suo ex conducto asinum, &c. Quod si furto ablatum fuerit ab ipso, omnino reddet domino suo*, scil. quod furto abstulit. Judæi strictè hanc restitutionem observant: si quis Judæus post ædificatam domum cognosceret lapides quosdam, vel ligna nonnulla illi domui adjuncta vel inædificata esse, totam illam domum destrueret, ut lapides illos vel ligna illa restituere posset. Quare? Quia *Habac. 2: 11.* habetur, *Lapis è pariete exclamat, & nodus ex ligno testificatur istud.*

Secunda Restitutio est *secundum æquale*, quando simile redditur, *Exod. 22: 5. Si quis depascens agrum aut vineam immiserit pecus suam quod pascat in agro alterius; optimo agri sui, & optimo vineæ suæ rependito.*

Tertia Restitutio est *secundum possibile*, quando aliquis non valens plenè satisfacere, in tantum satisfacit, vel tantum solvit, quantum potest, *Exod. 22: 3. Fur non valens restituere furtum vendebatur pro furto.*

Quarta Restitutio est *abundans*, quando plus redditur quàm furto ablatum est, *Exod. 22: 1, 4. Si quis furatus bovem aut parvam pecudem mactaverit aut vendiderit eam, quinque boves rependito pro uno bove, & quatuor pecudes gregis pro unâ pecude. Si adhuc vivebant illa animalia, duplum solvebant.*

III. Tertia pœna non capitalis est *Talio*; cujus meminit *Moses Deuter. 19: 21. & Exod. 21. Vita pro vita, oculus pro oculo, manus pro manu, pes pro pede.* Eaque est duplex, vel *Talio identitatis* sive Pythagorica, quando secundum literalem Legis sensum oculus pro oculo, dens pro dente, &c. rependitur; vel est *Talio similitudinis* sive analogica, quando non oculus pro oculo, sed pretium oculi vel pretium dentis rependitur: ut si aliquis pro extrusione oculi solvat centum Imperiales, ibi est talio similitudinis. Judæi textus illos explicant de Talione similitudinis: sic Targum *Jonathæ. Deut. 19: 21. וְלֹא תִיחָס עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ חֹלֶפִּי נֶפֶשׁ דְּמִי עֵינָא חֹלֶפִּי עֵינָא דְּמִי שִׁנָּא דְּמִי שִׁנָּא וְלֹא תִיחָס עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ חֹלֶפִּי נֶפֶשׁ דְּמִי עֵינָא חֹלֶפִּי עֵינָא דְּמִי שִׁנָּא דְּמִי שִׁנָּא וְלֹא תִיחָס עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ חֹלֶפִּי נֶפֶשׁ דְּמִי עֵינָא חֹלֶפִּי עֵינָא דְּמִי שִׁנָּא דְּמִי שִׁנָּא* *Non parceret oculus vester: anima pro anima, pretium oculi pro oculo, pretium dentis pro den-*

te, *pretium manus pro manu, pretium pedis pro pede*. Ut ut sit, sapissimè talio identitatis non potest habere locum: ex. gr. Si cœcus aliquis, vel privatus dentibus aliquem privet oculo vel dente, ille rursus non potest eo membro privari. Ergo in tali locum habere debet *talio analogica*. Apud Romanos etiam fuit talio usitata, sed reo dabant optionem, utrum talione identitatis; an vero talione analogicâ, solvendo certam aliquam pecuniæ summam, vellet puniri. Vide *A. Gellium l. 11. c. 1*. Et quia Judæi hunc Textum ad litteram non explicant, sed de **תשלום כמון** *compensatione per pecuniam*, sive per bona externa exponunt; ideo lædentem, qui alium læsit, ad hæc quinque obligatum esse ajunt, scil. ut compenset 1. *Dammum*, ex. gr. pro abscissione manus. &c. 2. *Sessionem*, quia eo tempore quo decubuit non potuit laborare. 3. *Dolorem*, quem ex vulnere passus est. 4. *Medicinam*, sive sumptus, quos solvit Medicis & Chirurgis, & 5. *Confusionem*, h. e. deformitatem, si scil. in facie vel in loco patenti sit læsus. Vide Munsterum in notis ad *Exod. cap. 21*. Et *Godwijn in Mose & Aarone l. 5. c. 8*.

IV. Quarta pœna est *exilium* ad asyla, de quo variæ quæstiones moveri possunt. *Primò queritur*; Quot fuerunt asyla? *Resp.* Deus mandavit populo ut sex urbes refugii sive asyla eligerent, *Num. 36: 6*. à Mose ultra Jordanem tres tales urbes sunt electæ, scil. Bazar in deserto, Ramoth in Gilead, & Golen in Basan. Totidem etiam à Josuâ in ipsâ terrâ Sanctâ sunt ordinatæ. ut Sichem in monte Ephraim, Kadesch in monte Nephthali, & Hebron in Juda, *Jos. 20: 7*.

V. *Secundò queritur*; An non aliæ urbes, præter has sex, etiam asyla fuerunt? *Resp.* Quadringenta duæ urbes Levitarum *Num. 35: 6, 7*. quæ præter sex urbes refugii concessæ sunt Levitis, etiam fuerunt asyla, sed cum his differentiis. 1. Incolæ urbium quadringenta duarum pro beneplacito recipiebant homicidas, vel non recipiebant eosdem: sed incolæ sex priorum urbium tenebantur homicidas recipere, etiam inviti. 2. In 42. urbibus homicida tenebatur mercedem commorationis pro ædibus quas inhabitabat solvere, sed in sex asylis homicida nihil pro ædibus solvebat. Vide *Maimon. Hilch. Rothseah. cap. 8*.

VI. *Tertiò queritur*; An non cornua altaris etiam constituerunt asylum? *Resp.* Altare fuit quidem asylum, sed non semper liberavit omnes fugientes ad altare. 1. *Reg. 1: 51*. legimus de Adonia, quod fugerit ad altare, & apprehenderit ejus cornua. Ille liberatus est. Sed Joab jussu Regis ad altare occisus est. Deus *Exod. 21: 14*. mandat de homicidâ qui sponte & astu aliquem occiderat, *Ab altari meo tolles illum ut moriatur*. Ergo tales homicidæ non gaudebant ad altare hoc privilegio, sed homicidæ ex errore.

Judæi adhuc varias exceptiones adjiciunt, quibus jus asyli in Altari immuniunt. 1. Ajunt, *אין קורט אלה נג של מכות* Confugij tutelam non præstitit alia pars altaris præter ipsum tectum, seu corporis altaris partem superiorem. Non igitur cornua aut laterum tactus. 2. Negant altare fuisse asylum nisi sacerdotibus, neque iis omnibus, sed tantummodo sacerdoti in parte superiori altaris operanti. 3. Non morandum ei ibi diu erat, sed traditis ei custodiibus, deduci eum faciebant in urbem refugij ei idoneam & convenientem.

VII. *Quaritur*; An non cæteri Judæi præter sacerdotes aliquo in casu etiam tuti fuerunt in altari?

Resp. Imo. Qui ordinariâ mortis sententiâ liberi, Judicium Regium aut forense extraordinarium timentes ad altare tutelæ causâ se contulissent, atque illud amplexi essent, tuti ibi hæc in causâ erant, nec divellendi unquam ab Altari ut mortis judicio traderentur. Sed si Sacerdotes, vel ipsi Summi Pontifices cædem voluntariam commississent, tum cum steterint & ministraverint, potuerunt avelli ab altari. Ita volunt ad *Exod. 21: 14.* Paraphrasis Jonathæ & Hierosolymitana. *Vide Seldenum de jure Naturali & Gentium. l. 4. c. 2.*

VIII. *Quarto quaritur*; An non homicidæ involuntarii fuerunt etiam tuti extra asyla in eorum suburbiis?

Resp. Imo. Homicidæ in suburbiis morantes etiam erant tuti extra urbem. Sic ait Misna Traët. *Maccoth, cap. 2.* *כשם שהעיר קורטת כך תחומה קורטת* Sicut urbs, ita territorium ejus recipit. Arbor si sita sit intra urbis fines, ramis extra illos prominentibus, sub ramis tutus est homicida. Sed si homicida limitibus urbis egressus sit, deprehenderitque eum vindex sanguinis, præceptum occidendi est in manu vindicis, facultas in manu cujusvis. *Vide ibidem.*

IX. *Quinto quaritur*; An non sub Novo T. etiam quædam urbes Magnatum, aliaque loca debeant esse Asyla, sicuti in V. T. fuerunt?

Resp. Apud Pontificios solent varia loca esse asyla, ut *omniatempla, domus Episcoporum, cæmeteria sanctificata.* Hinc in columnâ quæ è regione Academiæ nostræ in medio cœmeterij usque ad annum 1661. crecta fuit, habebatur hæc vox, *Vrythof.* Etiam *Deus impanatus*, quando in suâ pompâ & processionibus circumfertur. Tum enim nolunt aliquem inde rapi, etiam si gravia peccata commisisset. Etiam *omnia cænobia* asylorum jure gaudent;

Inter Reformatos etiam variæ inveniuntur urbes pertinentes ad Magnates quosdam, quæ hoc privilegio gaudent, vel gaudere videntur. Sed
quaritur;

queritur; An antedicta loca Pontificiorum aut urbes Magnatum jure gaudent tali privilegio? *Resp.* Nullo jure gaudent tali privilegio, nec Pontificii neque Magnates exemplo Veteris T. se possunt defendere. Nam. 1. In Veteri T. fuit speciale mandatum de certis quibusdam asylis eligendis, inter quæ non sunt hodierna asyla. 2. In asylis V. T. tantum tuti erant homicidæ, qui ex errore & ignorantia aliquem occiderant: sed in hodierna asyla recipiuntur voluntarii homicidæ, & ferè tantum tales; præterea fures recipiuntur, qui, creditorum bona diripientes, cedunt foro. 3. Asyla pertinuerunt ad legem forensem, etiam ad cæremonialem: nam usque ad mortem summi Pontificis ibi manebant; quo denotabatur mors Christi. Atqui leges forenses & cæremoniales quæ tales sunt abolitæ. Nam morale, quod in antiquis asylis fuit, scil. de non occidendo homicidâ involuntario, adhuc hodie manet, & sic totus mundus jam est asylum. Nam tales homicidæ involuntarii non afficiuntur pœnâ mortis; neque hodie Vindici sanguinis datur potestas occidendi talem homicidam, sicuti data fuit in V. T. *Num.* 35:27. Et per consequens in N. T. non sunt necessaria asyla.

X. *Sexto queritur*; An omnes involuntarii homicidæ ad asyla debuerunt confugere?

Resp. *Num.* 35:15. dicitur, quod asyla essent pro filiis Israel, peregrinis, & pro inquilinis: sed inter hos Judæi varios excipiunt. 1. Si pater docendo filium, aut magister discipulum Legem, Philosophiam, aliaque necessarias artes, & merentem pœnas castiget ad mortem, non tenetur fugere ad asyla, & immunis est à pœnâ forensi. 2. Etiam excipitur Licitor, qui aliquem in jus vocatum, nec sequentem aut comitantem, verberibus fortè interimeret. 3. Si percussus non statim moriatur, non tenetur percuciens ad asylum confugere, neque Vindici sanguinis ulla in eum est potestas. 4. Si aliquis scalam ascendens cadat, & aliquem interimat, non tenetur fugere ad asylum. *Vide Seldenum loco mox cit.* 5. Cæcus non exulat. *Vide de cæteris, qui asylorum privilegio gaudere possint, vel non possint, Tractatum Maccoth. cap. 2.*

XI *Septimo queritur*; Quæ adhuc erant considerata in homicidis involuntariis, & in urbibus refugii?

Resp. Ea sunt varia. 1. Cives asylorum non tantum tales homicidas debebant recipere, sed præterea tenebantur eos artificium aliquod docere, quo vitæ necessaria sibi comparare, seque sustentare possent.

2. Si homicida esset ex discipulis diligentibus, præceptor ejus simul cum

eo exfulare cogeatur: si vero homicida esset ipse Rabbi, præceptor, schola ipsius in civitatem refugii transferebatur.

3. Duo aut tres viri sapientes fugienti adjugebantur, qui adversarium, sanguinis ultorem, si fortè in itinere occurreret, blandis verbis & admonitionibus abarcerent, ne quid violentius in homicidam moliretur.

4. Nullus homicida, neque etiam voluntarius, *Num. 35: 12.* impediri debebat; sed causa homicidæ paulo post factum peragebatur per consistorium, quod in eo loco erat ubi homicidium erat perpetratum. Homicida reducebatur ex asylo ad urbem unde aufugerat, ibique causa ipsius examinabatur, qui si reus mortis deprehensus esset, à magistratu absque morâ occisus fuit; si vero homicidium casu factum deprehensum esset, publico & salvo conductu in civitatem refugii reductus fuit.

5. Homicidæ ex asylo discedere non poterant, & ad suos redire, antequam moreretur summus Pontifex: sed eo mortuo ad pristina officia, ad munia, ad dignitatem & potestatem rursus fuerunt admissi, *Num. 35: 25.* Hinc in *Maccoth cap. 2.* dicitur, Matres Pontificum homicidis exfulantibus munera sæpius misisse, multaque in eos beneficia contulisse, quo minus summi Pontificis mortem exoptarent.

6. Si homicida in ipsa urbe refugii aliquem occidisset, ex eadem urbe ad aliam migrare cogeatur. Sed si aliquis sacerdotem summum occideret, si vel Imperator exercitûs esset; aut sacerdos summus alium, nunquam egreditur asylo.

7. Urbes refugii æquali ferè spatio ab invicem distitæ erant, ita ut æquale spatium esset ab Hebron ad Sichem, à Sichem ad Kadesch, &c.

8. Viæ quæ ad urbes refugii ducebant decimo quinto mensis Febr. quotannis complanabantur, ut nullum esset obstaculum, quod fugientem homicidam impedire posset. Eo die emittebantur quidam qui vias hyemalibus imbribus corruptas repararent, & pontes, si flumina intercurrerent, labefactos aut excussos repararent. Vide *Schekalim cap. 1.* **בְּחֹמֶשֶׁ עֶשֶׂר בְּאֵדָר מְתַקְּנִין אֶת הַדְּרָכִים** *Decimo quinto Februarii reparant vias.*

9. In bivio aut trivio stipes erectus fuit, in quo scriptum erat **מִקְרָא מִלְּכָא**, h. e. *urbs refugii*, ut fugientem dirigeret in eam viam, quæ ad asylum ducebat.

10. Oportebat illas civitates non nimis parvas esse, ne deficerent vi-
ctui necessaria; nec etiam nimis magnas, ne fortè per frequentiam hominum co confluentium Vindex sanguinis urbem non observatus subintraret.

ret, atque homicidæ ibi exfulanti insidias strueret: sed urbes mediocres esse debebant. Quis intelligitur per *Vindicem sanguinis*? Vindex sanguinis, definiente Maimonide, est כל הררי לירושא quicumque hereditatem adire potest.

11. Asyla erant in talibus locis in quibus sæpe nundinæ habebantur, ut eo facilius cibaria & reliqua necessaria haberi possent.

12. Opus erat ut in vicinia asylorum multi essent pagi & arces ad arcendum vindicem sanguinis, si fortè exercitu stipatus veniens vi urbem ingredi, & homicidam occidere vellet.

13. Non licitum erat in asylis arma bellica, vel venatoria, vel retia, vel funes, aut aliquid tale facere, ne fortè vindex sanguinis sub prætextu emendi aliquid in urbem veniret, atque ita homicidam opprimeret. Hæc de asylis dicta sufficiant.

DISSERTATIO QUADRAGESIMA NONA,

Quæ est pars secunda

D E.

POENIS non CAPITALIBUS.

I. Flagellatio fit vel virgis vel flagellis. Etiam fustigatio extra terram S. apud Judæos fuit usitata. Describitur flagellatio quæ Scorpio-nibus fiebat.

Flagellatio fuit poena civilis, sed quodammodo etiam ecclesiastica.

II. Judæi flagellant reos 39. plagis. Judæi addunt ad Legem vel detrahunt aliquid à Lege.

III. Ratio inquiritur quare Judæi tan-

tum infligant 39. plagas, cum Lex exigat 40.

IV. Duo lora sunt bubula & tertium est asininum. Ratio additur. Singuli ictus habebantur pro tribus.

V. Flagellatio cum omnibus circumstantiis fuscè describitur.

VI. Ob nonnullas causas aliquando pauciores ictus infliguntur.

VII. Enumerantur viginti septem rei, qui puniuntur flagellatione.

I. Equitur ultima civilis poena, מלקות Flagellatio dicta, quæ fuit usitatissima inter Judæos. Hæc à Deo est mandata Deuter. 25: 2, 3. Si impius sit dignus qui vapulet, dejiciat eum Jdex, & cadat ipsum juxta impietatem ejus, cum certo numero. Quadraginta plagis verberet eum, & non addat verberare eum. Flagellatio potest esse duplex, vel quæ fit virgis; vel quæ fit flagellis; hæc est gra-

vior illâ, prout apparet ex verbis apud Ciceronem pro Rabinio; *Porcia lex virgas ab omnium civium corpore amovit, hic misericors flagellaretulit.* Utraque fuit usitata apud Romanos, sed posterior tantum inter Judæos.

2. Præter hanc flagellationem Judaicam extra fines terræ Canaan fuit usitata inter Judæos *Fustigatio*, quæ fiebat baculis ob contumaciam & violationem præceptorum, itemque ob neglectam testium admonitionem, atque etiam ob violationem interdictorum, quæ à Scribis posita erant. Certus plagarum numerus non in omnibus reis hic infligebatur, sed gravitati attemperatus, & ex arbitrio Judicis pendebat, poteratque usque ad necem irrogari. Judæi dicunt hanc pœnam esse institutam à Rabbinis, & flagellationem à Deo. *Vide Coccejum in notis ad cap. 3. Maccoth.*

3. Præter has duas pœnas fuit adhuc alia gravior quæ fiebat *Scorpionibus*. I Reg. 12: 11. *Pater meus castigavit vos flagellis, ego autem castigabo vos scorpionibus*, h. e. Ego castigabo vos flagellis, quibus additi sunt עקיצים aculei & spinarum punctiones.

De flagellatione, quæ fit flagellis, jam tantum agemus. De eâ primo quaritur: Utrum flagellatio sit pœna merè civilis; an vero etiam quodammodo Ecclesiastica? *Resp.* Est pœna propriè civilis: nam à tribus Judiciis civilibus ob delicta civilia infligitur. Sed quodammodo etiam est pœna Ecclesiastica; quia ab Ecclesiasticis imponitur tanquam peculiaris pœnitentia peccatorum: ex. gr. Si quis menstruatam mulierem agnoverit, vel homicidium commiserit, per aliquot dies flagellandus est, & illa flagellatio tanquam pœna Ecclesiastica imponitur. *Vide Synag. Buxtorffii cap. 47.* Etiam Judæi immediatè ante Festum Expiationis se mutuo flagellant in remissionem peccatorum. *Vide cap. 25.*

II. *Secundo quaritur*; Utrum Judæi flagellantes infligant Reis quadraginta plagas secundum legem Dei; an vero pauciores?

Resp. Paulus 2. Cor. 11: 24. conqueritur se à Judæis quinquies accepisse quadragenas plagas una minus. Ergo accepit triginta novem plagas. An ergo Judæi tantum 39. infligunt ictus? Et an tot infligunt secundum legem Dei? *Resp.* Josephus lib. *Antiq. 4. cap. 8.* testatur Judæos tantum 39. plagas infligere, sed Lex divina *Dent. 25.* requirit quadraginta plagas, & R. Jehuda de 40. plagis exposuit verba Moïsi: sed illa sententia fuit rejecta à cæteris Rabbinis, qui ferè omnes 39. plagas intelligunt. Ita sæpe solent Judæi vel aliquid ad legem addere, vel ab eadem aliquid adimere: ex. gr. 1. Deus mandat observationem Sabbathi: sed illi addunt Sabbathulum, h. e. paulo citius, quàm Deus mandavit, Sabbathum incipiunt, & paulo serius idem finiunt. 2. Lex prohibet edere & bibere idolis sacrificata, illi, præcipuè Germani Judæi, prohibent bibere cum Gentilibus vel Christianis: nam
dubium

dubium est an vinum illud fuerit sacrificatum idolis nec ne. 3. Deus mandavit remotionem fermenti ex ædibus tempore Paschatis & abstinentiam à carne suillâ; sed illi non audent nec fermentum sive panem, nec porcum nomine conveniente nominare; sed pro porco dicunt **חזיר אחר** *tres alia*. Vide Thilbi in **דבר & נסך**. Simile etiam faciunt in flagellatione.

III. Porro *quaritur*; Quare Judæi unam plagam subtrahunt?

Resp. 1. Quidam ajunt Judæos misericordiæ ergo plagam unam detrhere. Credunt Deum quidem mandare 40. plagas; sed illi, volentes ostendere se esse misericordes, unam plagam detrahunt. Sed illa sententia non habet speciem veritatis: nam Judæi sunt crudesles erga fontes; hinc proverbium natum est, *Hy is den Joden overgelevert*, quali diceres, ille crudelissimè excipitur. Propter eorum crudelitatem Deus etiam in Veteri T. permisit divortium: Deinde non est verosimile Judæos ad ostendendam misericordiam velle transgressores sensûs literalis Legis vocari.

2. Alii putat ipsam Legem tantum exigere plagas triginta novem: sic ait Misna Tract. Maccoth. Cap. 3. *Sett.* **כמה מלקין אותו ארבעים ודסר** *Quot verberibus afficitur fons?* *Quadraginta una minus. q. d. numero quadragenarii, h. e. numero qui proximus est quadragenario.* Vel numero qui numerat quadraginta, h. e. usque ad quadraginta. Sed falluntur Judæi. Lex intelligit 40. plagas: non enim in Textu hæ duæ voces **ארבעים** **במספר** *in numero quadregesimi* habentur sub formâ constructâ conjunctim; sed distinguuntur per Sophpasuk sive pausam majorem: *Cum certo numero. Quadraginta plagis verberet eum.* Judæi ergo contra Legis mentem conjungunt quæ sunt dividenda. *Vide Epist. dedicat. Buxt. Abbreviaturis præmissam.*

3. Buxtorfius in *Synag. cap.* 25. ait se aliquando de hoc numero plagarum tale responsum à Rabbinis accepisse: quod olim Veteres usi fuerint flagello tribus loris constante, quorum duo breviora, tertium tam longum fuerit, ut totum hominem totumque corpus circumiret; quodque reus hoc flagello ter decies fuerit percussus; si vero vel semel tantum cedere perrexissent, duas supra 40. plagas reo infixissent, quod à Mose prohibitum.

IV. *Quaritur*; Quali materiâ constarent illa lora?

Resp. Rabbinus ille respondebat esse lora vitulina; sed alii dicunt duo breviora fuisse bubula sive vitulina, & tertium fuisse asininum. Quare additum est lorum asininum? Quia *Jes.* 1: 3. habetur: *Agnoscit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israël non agnoscit.* q. d. Veniat asinus & vindictam sumat ab eo, qui non agnoscit præsepe domini sui. His tribus loris licetor sive carnifex fontem cædebat tripliciter, uno lora à parte ante-

te anteriore, & duobus aliis loris à parte posteriore. Singuli ictus erant triplices, & talis triplex ictus unicâ vice inflictus loco trium erat; & proinde infligebant tantum tredecim plagas: quia ter tredecim sunt triginta novem. Inter flagellandum citabant *versum* 38. *Psalm* 78. והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרכה להשיב אפוא יער כל חמתו *Sed ipse misericors expiabat delicta, & non destruebat, & sæpius revocabat iram suam, & non excitabat totum ardorem suum.* In hoc versu continentur tredecim voces, & post singulas ictum infligebant, ne inter cædendum errarent.

V. *Tertiò quæritur; Quomodo præterea illa flagellatio facta fuit?*

Resp. 1. Rei apud nostros, flagellantur stantes, sed apud Judæos prostrati in terrâ. 2. Manus alligabantur ad columnam ligneam, terrâ infixam, altitudinis sesquicubiti, ut reus ipsi incumbere posset inclinatus. 3. Lentè & sensim flagellabant, ut plagæ commodè numerari possent. 4. Apud nostros thorax exuitur, sed apud Judæos licitor sive carnifex rumpebat vestes à se invicem, & ita rumpendo, sive detrahendo eas usque ad femora (quod fiebat vel per rupturam vel per scissuram) partem corporis denudabat. Ita *Actor.* 16: 22. legimus de Paulo & Sila quod turba una insurrexerit adversus eos, & prætores diruptis eorum vestibus jusserint eos virgis cædi. 5. Licitor stabat in lapide, qui post fontem erectus erat, ut melius fontem inter scapulas tangere posset. 6. Licitor in manu habebat manubrium ligneum, cui tria illa lora erant alligata, palmi habens longitudinem, ne tangeretur reus ipso manubrio. 7. Licitor illud manubrium unâ cum loris, ambabus manibus attollebat, sed unâ tantum manu infligebat ictum; non leviter, sed ex omnibus viribus suis. Adhuc hodie præceptores Judæi in scholis pueros suos non virgis sed loris castigant. 8. Tres Judices astabant: tot enim condemnabant hominem ad flagellationem. Primarius Judex acclamabat ipsi fonti in actu flagellationis, recitando dicta quædam Scripturæ, partim ad consolationem, partim ad poenitentiam instituta ex *Deut.* 28: 58, 59. *Nisi observans feceris omnia verba Legis hujus, &c. omnino mirabiles efficit Jehova plagas tuas & plagas semini tui, &c.* & cap. 29. vers. 9. *Quapropter observabitis verba fœderis hujus, & facietis ea, ut secundetis quicquid facturi estis.* Secundus Judex numerabat ictus. Tertius monebat ad cædendum, proclamans, *cade eum, &c.* Vide de his Tractatum Misnicum *Maccoth*, Cap. 3. *Vide figuram flagellationis supra Dissert.* 40. pag. 305.

VI. *Quarò quæritur; An omnibus fontibus infliguntur præcisè triginta novem ictus; An non aliquando pauciores?*

Resp. Non omnibus infliguntur triginta novem ictus, sed aliquando pauciores. 1. Si aliquis sit damnatus ad 39. plagas, & parte toleratâ videatur

deatur reliquas sustinere non posse; dimittitur liber, & reliquæ plagæ non infliguntur. 2. Si octodecim ictibus addictus, postquam eos recepit, appareat, & reliquos potuisse perferre, liber abit. 3. Sons, si conspurcet se fimo aut obscæno liquore, liber est à cæteris plagis, scil. si mas fimo & fœmella lotio se conspurcent. *Vide Maccoth cap. 3. Sect. 11. & 14.*

VII. *Quintò queritur; Quales rei flagellantur?*

Resp. 1. Qui concumbit cum sorore suâ. 2. Cum amitâ. 3. Cum materterâ. 4. Cum sorore uxoris. 5. Cum glorie. 6. Cum uxore patris. 7. Cum menstruâtâ. 8. Cum viduâ si sit Sacerdos summus. 9. Cum repudiâtâ, & cui calceus traditus est, si sit sacerdos gregarius. 10. Cum spurîâ & Nethinæi generis, si sit Israelita. 11. Cum Israelitide si sit spurius vel Nethinæus. 12. Pollutus, qui sacrum comederit, quique in sacrarium se immundus intulerit dignus est vapulatione. 13. Qui adipem, sanguinem, residuumque & abominabile & immundum comederit. 14. Qui jugulaverit aut obtulerit foris, *Levit. 17: 3. 15.* Qui fermentum in Paschate comederit, cibum sumserit, opusque fecerit die Expiationis. 16. Qui morticina & discerpta, abominabilia & reptilia ederit. 17. Qui oleum paraverit, suffimentum confecerit, & se oleo sacro unxerit. 18. Qui fructus non decimatos, dicimæve primas à quibus capta non sit oblatio, decimæ secundas, rem sacram non redemptam comederit. 19. Qui sacra leviora & decimæ secundas extra muros ederit. 20. Qui agni Paschalis puri os fregerit. 21. Qui aufert matrem super pullis. 22. Qui calvitiam in capite suo facit. 23. Qui angulos capitis sui circumtondet, barbæque angulum corrumpit. 24. Qui se secat unâ cæsurâ ob defunctum. 25. Qui scribit scripturam stigmatis, *Levit. 19: 28.* 26. Nasiræus si toto die se ingurgitet vino. 27. Si polluatur ob funus die toto, &c. Vide de his omnibus qui pœnâ flagellationis digni sunt; & Textûs S. Scripturæ, ex quibus hæc probantur, *Tractatum Maccoth cap. 3. ex editione doctissimi viri Johannis Coccei.*

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA & ULTIMA.

Quæ est pars tertia & ult.

De Pœnis Ecclesiasticis Judæorum.

I. Pœnæ ecclesiasticæ sequuntur explicandæ. II. Inter Judæos sub Veteri & N.T. fuerunt personæ ecclesiasticæ, constituentes Synedrium ecclesiasticum, & tale Synedrium etiam jam est necessarium; quod variis rationibus probatur, & objectiones solvuntur. III. Pœna Ecclesiastica fuit triplex. Prima hic describitur, & inscripta fuit ob 24. causas. Status talis excommunicati plenius enarratur. IV. Secunda erat gravior, cui maledictiones erant adjunctæ. V. Talis ejiciebatur extra Synagogam. VI. Explicatur fusc, Phrasis usitatissima in S. Scriptura excindetur è populis suis, Videtur significare ejectio-	nem ex Synagoga, & ejectionem ex cælo, si non faciat resipiscentiam. VII. Describitur status talis excommunicati, & formula excommunicationis additur. VIII. Talis excommunicatio probatur. IX. Tertia species vocata שחממא Schammatha, erat gravissima. Ejus origo inquiritur. Exemplis illustratur. X. Ergo, disciplina ecclesiastica inter Judæos fuit usitata. Homicida gravi pœna ecclesiasticè punitur. Etiam adulter. XI. Ecclesia nostra, exercens disciplinam ecclesiasticam, non potest accusari.

I. Narravimus, pœnas Judæorum non capitales civiles, jam sequuntur pœnæ Ecclesiasticæ, quas Ecclesiastici erga fontes exercebant. Et sicuti apud Judæos erant duplices pœnæ, sic etiam duplices erant personæ, per quarum auctoritatem pœnæ illæ exigebantur; Civiles scil. & Ecclesiasticæ. Quod fuerint personæ civiles circa pœnas civiles & negotia civilia occupantes, indubitatum est: ideo illis omiſſis de personis Ecclesiasticis præcipuè agemus.

II. *Primo quæritur*; An inter Judæos sub Veteri & N.T. fuerunt personæ Ecclesiasticæ, constituentes Synedrium aliquod Ecclesiasticum, distinctum à Politico, quod res Ecclesiasticas determinabat, & pœnas tales irrogabat? Et an tale Synedrium jam etiam est necessarium?

Resp.

Resp. Affirm. utrumque. Sacri Scriptores in nonnullis locis Veteris & N. T. faciunt mentionem talium personarum distinctarum à Politicis, & talis Ecclesiastici Synedrii distincti à collegio Politico. 1. Deut. 17: 12. *Vir qui non auscultat Sacerdoti (personæ Ecclesiastica) aut summo judici (personæ Politicæ) morietur.*

2. Jehoschaphat 2 Chron. 19. reformans varios abusus in Politia & Ecclesia, *versu* 5. dicitur instituisse Judices ad judicandas res politicas, & *versu* 8. Levitas; Sacerdotes ad Judicia Jehovæ; *versu* 11. nominat in particulari personas quæ negotiis illis diversis essent intentæ, scil. *Amaria Sacerdos primarius inter vos erit in omni negotio Jehovæ; Zebadja verò in omni negotio regio.* Hic distinguuntur personæ & negotia circa quæ versabantur.

3. Jeremias, cap. 26: 8. condemnatur à Sacerdotibus & Prophetis ad mortem, sed *versu* 16. à Principibus liberatur, dicentibus nullum esse crimen capitale in ipso.

4. In Novo T. etiam fit distincta mentio *Matth. 21: 23. In Templum venerunt primarii Sacerdotes (Ecclesiastici) & Seniores populi, (Politici).* Similiter Cap. 26: 3. Ubi Sacerdotes, Scribæ & Seniores simul dicuntur congregati. Hoc aliquando fiebat in rebus partim Politicis & partim Ecclesiasticis. Et consistorium Politicum vocatur *συνέδριον confessus*; Ecclesiasticum verò *συναγωγή Synagoga*, *Matth. 10: 17. Cavete vobis ad hominibus: tradent enim vos eis συνέδρια in confessus, & ἐν ταῖς συναγωγαῖς in conventibus flagellabunt vos.*

5. Viri Ecclesiastici dicuntur constituti supra Ecclesiam, non Politici: *Act. 20: 28. Attendite ad vos & totum gregem, in quo Spiritus S. constituit Episcopos, ad pascendam Ecclesiam Dei.* 1 Cor. 12: 28. *Deus constituit alios in Ecclesia. Quos? non Politicos, sed Apostolos, Prophetas & Doctores.* Ad Hebræos 13: 17. *Pastores dicuntur excubare pro animabus tanquam reddituri rationem.*

Ex his exemplis edocetur tale Ecclesiasticum consistorium jam etiam esse necessarium: nam cura animarum debet geri, quam cum Politici ut tales non gerunt, ergo alii eam gerere debent. Etiam Politicis ea cura non est commissa, nec eos constituit Deus; sed è contra illis sunt commissæ res Politicæ.

6. In Confessione nostrâ, quæ in Synodis est confirmata, quæque solet subscribi, *Art. 30. expressis verbis hoc asseritur; Credimus veram hanc Ecclesiam, spirituali illâ politiâ quam nos Deus verbo suo docuit, gubernari debere: ut videlicet Pastores sint, qui verbum Dei annunciant: Seniores quoque ac Diaconi,*

qui cum Pastoribus, Senatum Ecclesiæ constituunt: ut homines vitiosi spiritualiter corripiantur & refrænentur. Hinc Matthæi cap 18. v. 17. dicitur, dic Ecclesiæ, cui etiam sunt datæ claves regni cœlorum, per quas quicquid ligaverit in terrâ, erit ligatum in cœlis, & quicquid solverit in terrâ, erit solutum in cœlis, cap. 16. v. 19.

7. Posito quod regimen politicum sit penes scæminam, uti in Anglia temporibus Elisabethæ Reginae factum est: ergo, si regimen Ecclesiasticum esset penes politicos, tum tali tempore esset penes scæminam, quum tamen Apostolus 1 Corinth. 14: 34. velit scæminas tacere in Ecclesiâ.

Contra hæc fortasse objiciet nonnemo, quod regimen Ecclesiæ fuerit penes Moysen, Davidem, Salomonem, & penes alios Politicos, Resp. 1. Illi non tantum fuerunt Politici, sed etiam Ecclesiastici. Fuerunt enim Prophetæ, & quâ tales libros aliquos Canonicos conscripserunt, populum subinde docuerunt, & Ecclesiam gubernarunt.

Resp. 2 De Samuele dicitur quod fuerit Propheta, Videns, & nihilominus 1 Sam 7: 5. dicitur omnibus diebus vitæ suæ populum judicasse. Si aliquis inde vellet concludere, ergo Ecclesiastici debent judicare populum, absurdus esset: nam Samuel judicavit populum non quâ Propheta sed quâ Judex. Similiter, posito quod Pastor aliquis sit medicus, & medicinam ægro præscribat, ille non medicabitur quâ Pastor, sed quâ medicus. Adhuc; sit politicus etiam Senior Ecclesiæ, talis gubernabit Ecclesiam quâ Senior & non quâ Politicus. Jam ipsas pœnas Ecclesiasticas considerabimus.

III. *Secundo queritur*; Quotuplex fuit pœna Ecclesiastica in Ecclesiâ Judæica usitata?

Resp. Triplex. Prima fuit vocata *נִסְתָּר* separatio à cœtu Ecclesiæ, Excommunicatio, à *נִסְתָּר* separare, semovere. Excommunicatus vocatur *כֹּנָן*, & excommunicans *כֹּנֵן*. Hæc pœna est levissima, eratque solummodo amotio vel amandatio, quando Sacerdotes aliquem immundum & detestatum versabantur, & amoliebantur ab aliorum societate. A quorum? Ab uxoris, domesticorum, aliorumque. Eò videtur respexisse Paulus 2 Thess. 3: 6. *Denunciamus vobis fratres, ut subducatis vos ab omni fratre qui inordinate ambulat.* Ad quantam distantiam? Ad distantiam quatuor cubitorum. Non erat ei fas alteri intra spatium quatuor cubitorum assidere. Quamdiu durabat hæc excommunicatio levissima? Tringenta dies. Si resipiscentiam ageret, liberabatur ab hac specie excommunicationis; sin minus duplicabatur hoc tempus usque ad 60. dies, vel nonnunquam, rarò tamen, triplicabatur usque.

usque ad 90. dies. Quid deinceps, si intra illud tempus non resipisceret? Tum secundâ excommunicationis specie, graviore, puniebatur. Hæc prima species ferè respondet prohibitioni & suspensioni in Ecclesiis nostris, quâ Membris Ecclesiæ interdicitur S. Cœna.

Quæritur; Ob quot & quales causas aliquis hæc prima species fuit punitus?

Resp. Judæi enumerant 24. causas, ob quas hæc pœna infligebatur: ex. gr. 1. Si quis contemnat Rabbini, Magistrum, aut Doctorem, etiam post ipsius mortem. 2. Qui vocat proximum suum servum. 3. Qui spernit verba Rabbini. 4. Qui vendit agrum suum Christiano aut Gentili. 5. Qui testimonium perhibet contra Israelitam in Judiciis Christianorum. 6. Qui facit labi cœcum. Vide cæteras causas in *Lex. Talm. Bux.* p. 1304. & in *Seldeno de jure Naturali & Gent.* l. 4. c. 8. qui ex Maimonide & Schulchan Aruch eadem allegant.

De hæc primâ excommunicationis specie adhuc hæc sequentia observa.

1. Talis excommunicatus non debebat se tondere, aut lavare instar lugentis tempore excommunicationis.

2. Non admittebatur in confessum ordinarium decem personarum, h. e. si novem homines adessent, & decimus esset necessarius, ille non consti-
tuebat decimum.

3. Si quis moriatur ita excommunicatus, Judices lapidant ejus tumulum. Quomodo? Imponitur tumulo ejus saxum grande, ad indicandum quod fuerit dignus lapidatione; quia pœnitentiam non egit.

4. Propter talem non lugebant.

5. Aliquando interdicebant ei ne convivio trium interesset; ne cum decem oraret; nec si mortuum haberet; quis eum sepeliret, vel ad fœnus deduceret; nec si filium, eum quis circumcideret. *Vide Seldenum in l. cit. c. 8.*

6. Excommunicatio vel fiebat in facie excommunicati, coram, ipso præ-
sente; vel absenti significabatur verbis per alium aliquem; vel scripto in schedâ per scribam publicum. Si coram fuit excommunicatio alicui denun-
tiata, etiam coram erat solvenda. A quo? Si privatus eum excommuni-
casset, privatus eum à pœna excommunicationis liberabat; si publica au-
ctoritas, etiam eadem eum liberabat; si verò qui excommunicasset, aut mortuus esset, aut planè ignotus, à Principe fori alicujus solvebatur. Qua-
re excommunicatum solitæ popularium consuetudinis libertate privavit? Ut resipisceret, & vitam antea actam corrigeret.

IV. Altera excommunicationis species, superiori gravior, vocatur

ⲙⲙ Excommunicatio, exclusio à cœtu sacro, ejectione ex Synagoga cum maledictionibus & diris ex Deut. 28. & aliundè excerptis. Ejus mentio fit Joh. 9. in cœco qui ejiciebatur ex Synagogâ. *Quæritur*; An ergo excommunicatis non licuit intrare templum aut Synagogas? *Resp.* Imo licuit, sed alio modo intrabant templum. Non excommunicati intrabant per viam ad dextram, sed excommunicati per viam ad sinistram. Vide *Middoth* c. 2. §. 2. In Capitulis R. Eliezeris c. 17. dicitur, quod per aliam portam intraverint. Vide *Lex. Tal. Buxt.* p. 1306.

V. *Quæritur*; Quid est ἀποσυνάγωγον fieri?

Resp. Synagoga aliquando significat locum in quo conveniunt, Luc. 7. 5. Synagogam adificavit nobis; vel significat cœtum qui in loco illo convenit; posteriori modo hic sumitur. ἀποσυνάγωγος ergo erat talis qui extra conventum aliquem publicum populi Hierosolymitani ejiciebatur. Hujus excommunicationis exemplum occurrit in Corinthio illo incestuoso, 1 Cor: 5: 5. *Ejusmodi tradatur Satana ad exitium carnis, ut spiritus salvus sit.* Pleique de hac secunda specie excommunicationis sumunt verba illa in V. T. sæpe occurrentia, *excindetur vir ille, vel anima ipsius è medio populi*, &c. Ex. gr. Genes. 17: 14. habetur, *Qui non circumciditur, excindetur è populo suis.*

VI. *Quæritur*; Quid denotat hæc phrasıs excindetur è populo suis?

Resp. R. Bechai in Biur hatthorah fol. 149. col. 1. tripliciter distribuit Excisiones, quæ in lege occurrunt. *Prima* excisio est quæ exciditur corpus, per quam intelligitur mors præmatura, sicuti habetur Psal. 55. vers. ult. *Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos.* Hanc pœnam vult designari in illis locis ubi habetur נכרת האיש ההוא מקרב עמו *Excindetur homo ille è medio populi sui*, Levit. 17: 4. *Secunda* excisio est anima, quando anima destruitur ut bruti anima; vel quando anima non fruatur gaudio vitæ æternæ. Hanc pœnam ex ipsius sententia exprimere videntur Phrasıs illæ, quando habetur ונכרתו הנפשות העשות מקרב עמם *excidentur anima sic facientes de medio populi sui*, Levit. 28: 29. *Tertia* excisio est quæ anima & corpus simul excinduntur: ut quando verbum כרת duplicatur, ut Levit. 18: 30, 31. הנפש ההיא הכרת הכרת *Excindendo excindetur anima illa.* Hæc vocatur כרת הכור *Excisio gravior*, vel כרת כפול *excisio duplex.*

Abarbanel in comment. ad Numer. 15: 30. sex sententias veterum enumerat de excisione animæ, suamque septimam addit. 1. Est R. Saadia, qui excisionem intelligit de abbreviatione dierum peccatoris & morte ejus ante tempus infligenda per Deum.

2. Est

2. Est R. Salomonis Jarchi, qui intelligit de *semine*; excindetur semen ejus, h. e. *morietur sine liberis*.

3. Est auctoris *Additionum Talmudicarum* in principio Tractatus Jevammoth; qui excidium intelligit de *anno quinquagesimo*, h. e. *morietur ante annum quinquagesimum*. Alii hunc terminum ad annum 52. vel ad summum ad annum sexagesimum extendunt.

4. Est alterius auctoris in loco allegato, qui de *die tertio morbi* intelligit, h. e. *si homo die tertio morbi sui moriatur*, ille dicitur excisus è populo suo. Hæ quatuor hæctenus recensitæ sententiæ conveniunt in hoc, quod *exciso* tantum referatur ad corpus in mundo hoc, nec quicquam de eo pertingat vel pertineat ad animam.

5. Est Maimonidis, qui excisionem intelligit de *plenaria privatione, destructione & annihilatione animæ* post hanc mortem ad instar bestiarum. Et quando de blasphemante dicitur, *Excindendo excindetur*, intelligit, præter annihilationem animæ post mortem, cum etiam excindendum esse per abbreviationem dierum vitæ suæ.

6. Est Nachmanidis in Comm. in legem, Sect. *למה נאמר* quæ convenit cum R. Bechai suprà allegatâ, scil. per excisionem intelligi vel *excisionem corporis*, vel *animæ*, vel *corporis & animæ* simul: *Corporis exciso* in tali, cujus bona opera plura sunt quàm ejus iniquitates, habet locum; *Animæ* cujus iniquitates sunt plures; *Corporis & animæ* simul in idololâtris & blasphemantibus nomen Dei, de quibus dicitur *excindendo excindetur anima illa*.

7. Est ipsius Abarbanelis, quam etiam approbat, scil. quod Excisio in genere sit communis *Corpori & animæ*; *Corpori* in mundo hoc per *decurtationem dierum* peccatoris, ut moriatur ante tempus suum, quo secundum naturam suam debuisset mori; *Animæ*, quod ea, post separationem à corpore, in mundo Animarum, elonganda sit à Splendore Majestatis Divinæ, & à Receptione Influentiæ supernæ descendentes in animas justas illas ex fasciculo vitæ. Hæc excisio animæ non est ejusdem annihilation, sed privatio oblectationis illius, quâ animæ post hanc vitam fruuntur. Vide has sententias plenè enarratas in Buxtorfio de sponsalibus & divortiis.

8. Est aliorum, qui capitale supplicium à Magistratu infligendum eâ phrasi denotari existimant.

9. Junius ad Gen. 17:14. hanc phrasin ita explicat: *Hic & in futuro sæculo à Sanctorum consortia excludetur*. Deodatus ferè eodem modo exponit: *Sicuti ego non habeo eum pro membro mei populi, ita etiam excommunicetur ex Ecclesia*. Hæc ultima ex omnibus sententiis mihi maxime arridet. Cujus ergo

ergo anima exscindetur, ille erit *ἀποανάγωγος* in hac vitâ, & post hanc vitam erit hæres inferni si non resipiscat.

VII. De hac secundâ specie excommunicationis hæc sequentia sunt observanda. 1. Talis excommunicatus non docebat alios. 2. Non disciebat cum aliis; solus quidem studere poterat, ne oblivisceretur doctrinæ suæ. 3. Nulla consuetudo cum ipso erat habenda: non licebat edere cum tali: cō respexit Apostolus 1. Cor. 5: 11. *Cum ejusmodi ne edatis quidem*. 4. Hæc excommunicatio non potest fieri nisi in cœtu & à cœtu decem virorum.

Ut unusquisque cognosceret quàm gravis sit hæc secunda species excommunicationis, breviter formulam ejus describam ex *Lex. Talm. Buxt.* p. 828. “Ex sententiâ Domini Dominorum sit in Anathemate Ploni, in „utrâque domo judicii, Superiorum scil. & Inferorum, in Anathemate i- „tem Sanctorum excelsorum, in anathemate Seraphim & Ophannim, in „anathemate denique totius Ecclesiæ maximorum & minimorum. Sint „super ipsum plagæ magnæ & fideles, morbi magni & horribiles. Domus „ejus sit habitaculum Draconum: caliginosum fiat Sydus ejus in nubibus: „sit in indignationem, iram & excandescentiam: cadaver ejus obji- „ciatur feris & serpentibus: latentur super ipso hostes & adversarii: „argentum & aurum ipsius dentur aliis: & omnes filii ejus ad ostium „inimicorum ipsius sint expositi: super die ejus obstupefiant posteri — „Absorbeatutur sicut Korah & cœtus ejus: cum terrore & tremore egre- „diatur anima ejus: increpatio Domini occidat eum: stranguletur ut Achi- „tophel: sicut lepra Gechasi sit lepra ipsius: neque ulla sit resurrectio „ruinæ ejus: in sepulturâ Israelis non sit sepultura ejus: alienis detur „uxor ejus. In hoc Anathemate sit N. N. & hæc est hæreditas ipsius, „&c „.

VIII. *Porro queritur*; Unde Judæi probant sibi licere ita excommu-
nicare?

Resp. Hoc probant exemplis Josuæ, Ezræ & Nehemiæ. Josuacap. 6. excommunicavit & anathematizavit. Similiter Ezras cap. 10: 8. minatur anathema: *Quisquis non venturus esset intra triduum, anathema fore omnes facultates ejus: ipsum verò separatim iri à congregatione deportatæ multitudinis, & Nehemias cap. 13. versu 25.*

IX. Tertia species excommunicationis, eaque omnium gravissima, est *שַׁמְמָתָה* *Schammatha*. Hæc adjunctam habet execrationem, quâ homo coram hominibus & coram Deo fit execrabilis, & exitio divino destinatus. Per hanc speciem homo post omnia humana media totaliter & finaliter soli divino

divino judicio destinabatur, ut eo periret, nec amplius ad Ecclesiam rediret.

Quæritur de hac voce שמתה Schammatha, unde derivatur?

Resp. Quatuor ferè sunt sententiæ. 1. Nonnulli derivant à שמת *excludere, separare, excommunicare*. Aliquando Schammatha idem denotat quod נטוי prima species excommunicationis, prout videre est in *Lex. Talmud.* *Buxt. Rad.* שמת: sed quando contradistinguitur primæ speciei tum denotat gravissimam excommunicationem.

2. Alii putant esse vocem compositam ex שׁוׁו vel שׁמא Dominus & אתה venit, Præteritum pro Futuro: quasi diceret, Dominus certissimè veniet & ulciscetur. Hanc Etymologiam probant ex 1 Cor. 16: 22. *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, esto anathema Maranatha.* Maranatha est vox Syriaca idem denotans quod שׁמא: שׁוׁו enim est Dominus & אתה venit.

3. Alii aliam vocis שמתה compositionem fingunt, quasi denotaret שׁמתה שׁם ibi mors, quasi mortis reus haberetur qui ita excommunicatus esset.

4. Alii quasi שׁממה תהיה desolatio erit. Sed duæ posteriores sententiæ sunt magis allusiones quàm veræ Etymologiæ. Nos primam Etymologiam eligimus.

Hæc specie videtur excommunicatus Alexander Faber ærarius 2 Tim. 4: 14. *Multa mala mihi exhibuit: reddat ei Dominus secundum facta ipsius.* Ita urbs Meroza, Judic. 5. *Maledicite Meroza urbi.* Quando Judæi aliquem excommunicant, solent cornua & buccinas in Synagoga inflare, ad majorem horrorem tum ipsis reis, tum cœtui Ecclesiæ incutiendum.

X. Ex his videmus disciplinam Ecclesiasticam inter Judæos fuisse usitatam; & propterea nemini mirum videri debet, si etiam aliqua in Ecclesiâ Christianâ exerceatur. Judæi suos severè tractant; hinc proverbium natum est inter Christianos, *Hy is den Joden overgelevert*, h. e. severè & duriter excipitur. Ex. gr. Si homicida politicè non puniatur, miserrimè tamen Ecclesiasticè excipitur. 1. Per tres annos in exilium pellitur. 2. Singulis diebus flagellatur flagellatione Judaicâ, h. e. accipit 39. plagas, & clamat altâ voce אני הרוצח *ego sum homicida*. 3. Nullæ carnes illi sunt edendæ. 4. Nullam vinum est bibendum. 5. Crinis promittendus & barba. 6. Indusia nec alia vestimenta sunt ablucenda. 7. Non est illi lavandum. 8. Brachium, quo homicidium perpetravit, catenâ ferreâ collo alligatum ferre debet. 9. Passim ubique ita debet vagari. 10. Quibusdam hæc imponitur pœna, ne uspiam pernoctent ubi pridie pernoctârunt, sed vagabundi instar Caini oberrent. 11. Sunt qui cuti nudæ thoracem ferreum induere debent. 12. Quidam ante Scholam in limine januæ jacere, & omnium pedibus conculcari debent.

Deinde si adulter Politicè non puniatur severo modo etiam excipitur. 1. Hyeme per aliquot dies inaquâ frigidâ sedere tenetur: si omnia gelu adstricta sint, glacies aperitur; & illi nudo, ore tenus, quamdiu ovum igne duratur, intus sedendum est. 2. Æstate sedendum illi est absque omnibus vestibus in fornicarum acervo obthuratis tantum naribus & auribus. Vel nudus per densam apium turbam transeat oportet. Judæi similibus pœnis Ecclesiasticis peccatores, sive pœnites, sive non pœnites afficere solent. Vide de his pœnis & similibus aliis Synagoga Buxt. *cap. 47.*

XI. Nemo ergo Ecclesiam nostram, ministerialiter tantum exercentem in fontes disciplinam Ecclesiasticam, leviculam sanè respectu Judaicæ, accuset novitatis; quasi Ecclesia nostra ex puro odio; vel ob alias rationes disciplinam, tantum ex cerebro pastorum quasi fictam, exerceret. Disciplina Ecclesiæ nostræ consistit ferè tantum in admonitionibus, in precationibus, & in ministerialiter ex nomine Dei secundum Legem Divinam annunciendo indignationem & iram Dei ob peccata, & æternam mortem si non respiciant. Sed Judaica disciplina consistit in actionibus pœnalibus. Si homicidæ & adulteri inter Christianos ita Ecclesiasticè punirentur, haberent fortè aliquam obloquendi & obmurmurandi rationem; jam verò nullam rationis habent speciem, quâ disciplinam hanc ab humeris suis abjiciant. Hæc dicta sufficiant de pœnis Ecclesiasticis Judæorum.

Ita jam præter tertiam editionem Philologi Hebræi absolvimus etiam tertiam Philologi Hebræo-Mixti editionem. Anno 1685. edidimus secundam editionem Philologi Græci, cui in fine addidimus Translationem Hebraicam omnium versuum Chaldaicorum Veteris T.

חזק ונתחזק

SPICILEGII PHILOLOGICI
CHILIAS.

S I V E

QUÆSTIONUM

E T

P O S I T I O N U M,

P R Æ C I P U E

Philologico - Hebraicarum & Judaicarum

CENTURIÆ DECEM.

ALLOQUUTIO

A D

BENEVOLUM LECTOREM.

Abes hic, benevole Lector, decem centurias sectionum & questionum præcipuè Hebraicarum & Judaicarum. Causæ quæ me ad edendum hoc Spicilegium moverunt, sunt præcipuè duæ: Prima est, ut D. Studiosi in privatis collegiis defendendo, respondendo, & disputando super his questionibus se mutuo exercere possent. Altera causa, sunt quærelæ D. Studiosorum, Philologiæ Sacræ & Linguae S. operam dantium, qui disputaturi nonnunquam conquerebantur se Corollaria Philologica disputationibus Philologicis adiungenda invenire; aut excogitare non posse; vel si alicubi illa in aliis disputationibus invenirent, vel proprio Marte eadem excogitarent, agebant se pleniorẽ explicationem illorum, vel argumenta, quæ in contrarium opponi solent, legere non posse. Ideo ut Philologiæ Studiofis succurrerem, cogitavi ad hunc Philologum Hebræo-Mixtum addere Spicilegium Philologicum, continens mille positiones aut quæstiones præcipuè Philologico-Hebraicas & Judaicas, quas per decem centurias, & per quinquaginta capita distribui. Quare hoc Spicilegium continet quinquaginta capita, & non plura vel pauciora? Quia respicit ad hunc Philologum Mixtum, in quo sunt quinquaginta Dissertationes. Singula igitur capita respon

respondent Dissertationibus utriusque Philologi Hebræi & Hebræo-Mixti: nam ex iis multas quæstiones, quæ in initiis capitum habentur, desumsi. Non tantum illas quæstiones & sectiones nudè proposui; sed nonnunquam aliqualem earum explicationem addidi. Coactus fui aliquando plures quæstiones uni sectioni includere, ne numerus centuriarum nimium excreceret. Præterea semper addidi loca, in quibus Philologiae Studiosi uberiores & pleniores quæstionum propositarum explicationem inquirere possunt; exceptis tamen singulorum capitum ultimis binis quæstionibus. Quare etiam illarum ultimarum quæstionum loca non designantur? Ut Domini Studio si discerent etiam propriis alis volare. Quando locus aliquis, unde quæstiones illæ sunt desumptæ, allegatur, tum locus ille etiam est intelligendus de omnibus quæstionibus præcedentibus, de quibus non dicitur ubinam inveniantur.

Ex quibus libris quæstiones & sectiones hæ Philologicae sunt desumptæ? Libri præcipui sunt sequentes. 1. Philologus Hebræus: ex eo enim sunt desumptæ quæstiones philologicae, quæ ab initio in triginta quinque prioribus capitibus habentur.

2. Ex Philologo Græco sunt excerptæ quæstiones quæ in capitibus 36, 37, 38, 39, 40, 41, & 42. habentur usque ad caput 43.

3. Quæstiones quæ inveniuntur in capitibus 43. 44. &c. usque ad finem, sunt elicite ex Dissertationibus & Exercitationibus Buxtorfii. Quæstiones ex his libris desumptæ, implent primam quartam capitum partem: nam singula ferè capita constant quatuor partibus; prima constat quæstionibus sive sectionibus Philologico-Hebraicis; secunda Hebraico-mixtis; tertia Controversiis Judaicis in capitibus imparibus, vel Ritibus Judaicis in capitibus paribus; quarta denique pars constat quæstionibus indifferentibus.

4. Quæstiones, secundam singulorum capitum partem implentes, habentur supra in Philologo Hebræo-Mixto: & propterea quando dicitur, Vide supra, tum intelligitur hic antedictus Philologus Mixtus.

5. *Quæstiones, tertiam singulorum capitum, scil. imparium, partem constituentes, sunt excerptæ ex חשבת יהורה, h. e. ex libro Clarissimi D. Hoornbeeck, olim præceptoris mei venerandi, quem contra Judæos conscripsit. Illa pars constat Controversiis Judaicis.*

6. *Quæstiones verò in capitibus paribus sunt desumptæ ex Synagoga Clarissimi D. Buxtorfi, editionis postremæ, quam D. Joh. Buxtorfius, fil. multis rebus scitu necessariis, & non ita ubique obviis auxit. Hæc pars comprehendit Ritus vivendi Judaicos. Hi sunt libri præcipui, quos Studiosi super his quæstionibus Philologicis consulere possunt.*

Ex hac Chiliade quæstionum videbit Lector, quàm uberrium & utilissimum, imo necessarium sit studium Linguarum & Philologiæ: nam pleræque quæstiones hic propositæ, præterquam quod sint jucundæ lectu, etiam Theologis sunt scitu necessaria: propterea decrevi easdem tali ordine, quo hic proponuntur, publicè post textualem linguarum explicationem enodare. Nunquam idem caput implevi eadem materiâ; sed diversas materias in iisdem capitibus semper conjunxi: nam varietas solet delectare, estque quasi condimentum aliquod, quod solet studium linguarum, per se sterile, & non ita ex se gratum quàm quidem aliæ scientiæ & artes, jucundum & gratum palato facere. Si tamen quis velit vel omnes quæstiones Philologico-Hebraicas, vel Hebraico-Mixtas, vel Controversias Judaicas, vel Ritus vivendi Judaicos, vel etiam quæstiones indifferentes ordine legere & enodare, reliquis omissis, eas ordine evolvat: nam in margine eæ distinguuntur per numeros. Numerus enim 1. cum H. denotat quæstiones Hebraicas; Numerus 2. cum M. Hebræo-Mixtas; Numerus 3. cum C. in capp. imparibus Controversias Judaicas, in paribus verò cum R. Ritus vivendi Judaicos: sed numerus 4. cum I. denotat quæstiones indifferentes. Vale.

*Questionum & Positionum præcipuè Philologico-
Hebraicarum & Judaicarum.*

CAPUT I.

Sectio I.

Ulla versio S. Scripturæ, licet sit antiquissima, & à multis Ecclesiis approbata, est authentica. 1. H. Secti- ones Hebra- ica.

2. Judæi sunt nimis superstitiosi circa externum corti- cem S. Scripturæ, & Muhammedani circa Alcoranum. ica.

3. Vetus T. potest vocari. 1. מקדש ה' Sanctuarium Dei.

2. כתב הקודש scripta sanctitatis. 3. ספר הקודש libri Sanctitatis. 4. לקרא lectura, & 5. עשרים וארבעה viginti quatuor, licet sint 39. libri in Veteri T. nam quidam parvi libri conjunguntur.

4. Credimus Galatinum in antiquis libris MSS. invenisse nomen *Jehova* scriptum tribus literis Jod. Ipse in Maimonide meo MS. quem possideo, qui ante ducentos & viginti annos in membrana nitidè est descriptus, diversa talia exempla inveni. 2. He- brao- mixta. *Vide de his anteced. sect. dissert. 1. Philologi Hebræi.*

5. Versio Latina Pontificorum vocatur *Vulgata*; quia est mixta ex antiquâ Italâ & Hieronymi versione. Ergo ea in totum non est translata ab Hieronymo.

6. Malè Concilium Tridentinum eam versionem tanquam authenticam & Divinam canonizavit; & propterea multi Pontificii meritò se illi decreto opposuerunt.

7. Ignorantia linguarum originalium & imaginaria confirmatio quorundam fallorum fidei Pontificiæ dogmatum per Latinam versionem extorserunt decretum de versione illâ canonizandâ.

8. Versio *Vulgata*, licet eadem Anno 1590. à Sixto V. & quidem propriâ manu in multis benè, & à Clemente VIII. biennio post melius sit correctâ, nihilominus adhuc multis scatet vitiis. *Vide supra, h. e. in Philologo mixto dissert. 1.*

9. Hebræus, Johannes, Heva malè scribuntur Ebræus, Joannes, Eva sine aspiratione literâ H. 3. C. Prole- gom. ad Con- trover- sias Iudaicas.

10. An Judæi ob lepram & scabiem, atque aliorum morborum fœtorem & contagium Ægypto sint expulsi? Neg.

11. An Judæi unquam in Ægypto vel alibi asinum, aut suem, ut ait Petronius; vel Bacchum, ut scribit Plutarchus *Symposiar. lib. 4.* vel nubes & Cœli numen coluerint? Omnia sunt ficta. 12. Ne-

12. Nemo scit ubi decem Tribus, olim sub Rege Assyriorum, Salmanaſſare abductæ 2 Reg. 17. jam latent. An in Tartariâ, Chinâ, Æthiopiâ, Mediâ, &c. uti vult Menasse in *Spe Iſraëlis*? Neg.

13. An Judæi in religione ſua ſine fide in verum Meſſiam poſſint ſalvari? N.

14. An conditio Chriſti abjecta; aut bella, quæ geruntur à Chriſtianis; vel ſectarum multitudo ſint legitima ſcandala & offendiſcula, quæ Judæis debent remoram injicere, quo minus ad Chriſtianam veniant Eccleſiam? Neg.

15. An hodierna religio Chriſtiana ſit contraria antiquæ religioni Judaicæ, quæ fuit temporibus Davidis, &c.? Neg. An diverſa? Aff.

16. Peccant Germani extorquentes à Judæis teſſeras; vel urgentes temerariam baptizationem; aut nominis Jeſu pronunciationem; vel ſuſpendentes eos ex pedibus, incitatis canibus ad eos lacerandos & devorandos. An Judæi circumferant hîc in Belgio ſecum teſſeras? Non magis quàm Chriſtiani.

17. An conſultum ſit infantes Judæorum invitis parentibus baptizare, uti in Oriente Heraclius, in Franciâ Rex Dagobertus, aliiſque alibi tentârunt? Neg.

18. Conversioni Judæorum benè inſerviunt conciones Chriſtianæ, quæ Romæ, Venetiis, Pragæ, Caſſellis, & in aliis locis à Chriſtianis coram Judæis habentur. *Vide de his Cl. Hoornbeekii Prolegomena in libro contra Judæos.*

4. I.
Indiſſe-
rentes.

19. An Jephthe immolârît filiam ſuam? Non. Si immolaſſet an graviter peccaſſet contra legem Dei? Graviſſimè. An promiſit ſe immolaturum filiam ſuam ſi forte occurreret? Non. An peccaſſet ſi tantùm promiſiſſet? Imo. Si promiſiſſet, an tenebatur promiſſis ſtare? Non.

20. An Jephthe peccârît quod propter promiſſa ex filiâ ſua fecerit virginem quaſi veſtalem; adeo ut ſemper debuerit manere virgo? Aff. Nam illa non erat catenus in ipſius poteſtate.

CAPUT II.

I. H.
Diviſio
V. T.

ſect. 1. **G**Ræci malè dividunt Vetus T. in libros Legales, Propheticos, (h. e. Hiſtoricos & Propheticos propriè dictos) & libros Pſalmorum, ſub quibus continentur libri carminum; ut *Job, Pſalmi, Proverbia, Eccleſiaſtes, & Canticum Canticorum*. Nec Chriſtus eam diviſionem Luc. 24. 44. approbavit, quando ait; *Oportet impleri omnia, qua de me ſcripta ſunt in lege Moſis, Prophetis & Pſalmis.*

2. Etiam Judæi Vetus T. malè dividunt in libros *Legales, Propheticos & Hagiographos*. Nec illa diviſio videtur eſſe ab Eſrâ.

3. Judæi

3. Judæi non habent sufficientes causas, ob quas quinque libellos, scil. *Canticum Cant. Ruth, Threnos, Ecclesiasten & Estheram* immediatè post libros Moſis collocent. Threnos Jeremiæ ſolent legere die nono menſis Julii; quia ſtatuunt hoc die Templum primum & ſecundum igne immiſſo periſſe. Propterea ſigna trititiæ hoc die oſtendant; uti videre eſt ſuprà in figura pag. 305.

4. Chriſtiani benè dividunt Vetus T. in quatuor partes, ſcil. in libros *Legales, Hiſtoricos, Doctrinales* ſive Poëticos, & *Propheticos*.

5. Ordo & appellatio librorum Veteris T. melius in omnibus Bibliis aliarum linguarum cum materiâ Veteris T. conveniunt, quàm in Bibliis Hebraicis. *Vide de his diſſert. 2. Philol. Hebrai.*

6. Non eſt verosimile unquam famoſos illos LXX. vel LXXII. Interpretes Græcos in rerum naturâ fuiſſe. Judæis non facilè eſt habenda fides, quando de hoc numero loquuntur. 2. M.
verſio
70.
Interp.

7. Ptolomæus Philadelphus 300. circitè annis ante Chriſtum curavit adornari verſionem Græcam, ut augeret bibliothecam ſuam.

8. Fiſta ſunt. 1. Quod Interpretes LXXII. fuerint ex 12. Tribubus Iſraelis, & quod fuerint Viri & Sanhedrin. 2. Quod in 72. cellulis federint, licèt earum rudera in inſulâ Pharo oſtendantur, & conſpecta dicantur à Juſtino Martyre, uti ipſe de ſe teſtatur. 3. Quod 72. dierum ſpatio eam compoſuerint. 4. Quod in minimis convenerint. *Vide ſuprà diſſert. 2.*

9. An Judæi habeant veras cauſas ſeſe ſupra alios extollendi, alioſque infra ſe deſpiciendi: 1. quia ex antiquiſſimâ proſapiâ Patriarcharum ſunt oriundi: 2. quia ſunt circumciſi: 3. quia Deus cum ipſis oraliter ſæpe loquutus eſt: & 4. quia ipſis dedit mandatum gentes exciſcendi, cum Canaan ingrederentur? 3. Ri-
tus
Ju-
daici:
Neg.

10. Tredecim articuli fidei à Maimonide, qui obiit anno Chriſti 1104. compoſiti, ut fidem Chriſtianam apud Judæos convelleret, falſam & odioſam redderet, Judæoſque ab illâ averteret, ſunt plerique falſi & S. Scripturæ contrarii.

11. Errat R. Joſeph Albo, qui fidem Judaicam tantùm tribus articulis inniti vult, ſcil. 1. Unitati Dei, 2. Legi Moſis è cœlis datæ. 3. Æternæ remunerationi bonorum, & æternæ pœnæ malorum operum.

12. An filius patrem & uxor maritum, orantes per integrum annum quotidie orationem קדיש *Kaddiſch*, poſſint liberare ex purgatorio? Neg.

13. An Patriarchæ ideo deſiderarint in Terrâ ſanctâ ſepeliri, ut omnium primi reſurgerent, vel ut eorum corpora eſſent libera à circumvolutione per cavernas terræ donec in terram ſanctam perveniant: nam nonnulli credunt extra eam non fore reſurrectionem? Non.

14. An Adamus ante Hevam habuerit aliam uxorem nomine Lilisam? Non. An Lilisa eum in finem sit creata ut puerulos octavo, & puellas vigesimo primo die à nativitate occideret? Neg.

15. An sit superstitiosum eam ex cubiculo puerperæ proscribere, exprimendo in omnibus parietibus, & supra omnes fenestras ac januas has voces אדם חוה חוץ לילית *Adam, Chavva, Chutz Lilit*, h.e. *Adam, Heva, apagate Lilit*? Imo. An etiam sit superstitiosum si tria nomina Angelorum סנוי, סנסנוי, & סמנגלופ *Senoi, Sanfenoi, & Samnangeloph* addantur, vel sola membræ inscribantur, & infantibus pro amuletis appendantur, ut essent tuti contra insultus Lilisæ? Imo.

16. An Judæi jam teneantur infantes circumcidere? An item redimere primogenitos secundum Exod. 24. *Primogenitum filiorum tuorum redimes*? Non.

17. An etiam alius, qui Sacerdos non esset sub V. T. circumcidere poterit? Imo. Nam sacramenta V. T. non erant ministerio sacro alligata, uti Sacramenta N.T. Hinc non sequitur, Zippora Exod. 4 circumcidit infantem (an benè non disputamus) ergo in N.T. etiam fœminis licet baptizare. Patres familias sæpe circumciderunt, & hodie quilibet, etiam tonsor, imo puer, uti ipsemet vidi, circumcidere infantem potest.

18. Si circumcisio sub N.T. adhuc esset mandata; An Judæi tenerentur infantes ægrotos octavo die circumcidere? Non. Si infans moreretur ante octavum diem, an necessarium esset talem infantem supra sepulchrum in cœmeterio circumcidere, eique nomen imponere, ut Deus ejus esset memor in mortuorum resurrectione, ut faciunt Judæi? Neg. *Vide de his Præfationem, & caput 3. & 4. Synagoga Buxtorffii, edit. post.*

19. An serpens ante maledictionem pedibus incesserit? Non. An igitur ita incesserit sicuti jam, supra ventrem? Imo, sed sine molestia.

20. An verbum! *Exod. 34: 35.* occurrens, benè vertatur per *cornutum*? Et an inde benè probetur Moſen fuisse cornutum? Neg. An ergo hallucinantur qui Moſen cornutum pingunt? Imo.

CAPUT III.

I. H.
Distinctio
cap.
& versum.

Seſtio I. **D**istinctio versuum Veteris T. Hebraici non est à Masorethis Tyberiensibus, sed ab ipsis Auctoribus librorum; & per consequens est authentica.

2. Superstitiosum est bis exprimere in Bibliis Hebraicis quatuor penultimos versus librorum *Jesaja, Malachia, Threnorum & Ecclesiastis*.

3. Distinctio capitum Veteris T. non est addita ab ipsis Auctoribus librorum, sed est demum inventa ante 500. vel 600. circiter annos. A quibus? Nescimus. Judæi divisionem capitum à Christianis inventam retinent & approbant.

4. Di-

4. Distinctio capitum V. T. ubique non satis benè est instituta: ideo non malum fuisset si Interpretes novæ versionis Belgicæ in nonnullis locis distinctionem capitum mutassent, uti subinde fecerunt Junius & Tremellius in versione Latina. *Vide dissert. 3. Philol. Hebræi.*

5. Famosi Interpretes Græci, abusivè LXX. dicti, videntur totum Vetus T. in linguam Græcam transtulisse, & non solum Pentateuchum.

2. M.

Versio

70. Ia-

erpr.

6. Idem non transtulerunt libros Apocryphos in linguam Græcam.

7. Versio illa magni licèt fuerit æstimata à Gentilibus, Judæis, aliisque, non tamen est authentica, nec pro authentica ulli est obtrudenda.

8. Falsa sunt seqq. 1. Quod Interpretes Græci tredecim loca Veteris T. datâ operâ aliter transtulerint, quàm Hebraica veritas postulat. 2. Quod Judæi Jejunium ob adornandam vel adornatam versionem indixerint. 3. Quod terra tum temporis tribus diebus fuerit tenebris obducta. *Vide supra dissert. 3.*

9. An Judæi non crudeliter agant, quod Karæos ad se venientes non recipiant, nisi prius ad Turcas vel Christianos deflexerint? Imo.

3. C.

Pro-

leg ad

contr.

Jud.

13. Scandala & offendicula non levia præbet Judæis, quo minus convertantur, papismus; scil. 1. Quod lex Papæ pluris fiat quàm ipsius Dei. 2. Quod colantur Sancti & imagines Sanctorum. 3. Quod præceptum secundum ex decalogo ejiciatur. 4. Quod Deus impanatus adoretur & colatur. 5. Quod viri, sive Juvenes, & foeminae, intrent monasteria. Et 6. Quod fingant nugatoria miracula.

11. An benè faciant, qui Judæos ut Judæos ob religionem Judaicam comburunt? Aut qui eos vexant, aut persequuntur? Pessimè

12. An verum sit, quod vulgo in Historiis legitur, Judæos quotannis, die Parasceves Paschatis, infantem Christianum clam suffuratum in opprobrium Christi mactare, vel crucifigere? Credimus hoc à quibusdam Christianis ad aggravandum odium Christianorum in Judæos esse effectum.

13. An conjugia Judæorum cum Christianis sint permittenda? Non.

14. An leges Civiles & Ecclesiasticæ benè Judæis interdicannt omni magistratu, omnique regimine in Christianos? Aff.

15. An Judæis sit concedenda licentia conducendi servos Christianos & ancillas, & eorum operâ promiscuè in ædibus suis utendi? Non.

16. Præstat Judæis dare veniam habitandi inter Christianos, & quidem Reformatos, quàm inter Pontificos, Gentiles, aut Muhammedanos. Non tamen iis facile Synagoga sunt concedendæ.

17. Intolerandum est inter Christianos, quod Judæi hîc in Belgio artem typographicam exercentes, libros edant, eosque approbent pro suâ fide

contra fidem Christianorum.

18. Utrum consultius sit Judæos habitare in separatis plateis, & certâ aliquâ notâ in externo vestitu distingui à Christianis, uti Francofurti & alibi fieri solet, vel croceos aut flavos pileos capitibus imponere, ne ignoti in Christianorum consortia sese intrudent; An verò passim inter Christianos sine aliquâ notâ distinctivâ? Aff. prius, Neg. post. *Vide Proleg. Hoornbekii contra Judæos.*

4. J. 19. An Judæi colant verum Deum? Non. An fictitium aliquid Numen? Non. An non ex parte colant verum Deum? Aff.

60. 20. An furtum bonorum, etiam maximum, secundum legem Dei sit capitale? Non. An non furtum aliquod bonorum, cum effractione ædium conjunctum, secundum legem Dei fuerit capitale? Aff. An furtum, ex. gr. ovis, bovis, equi, &c. quod in V. T. compensabatur restitutione in lege mandata, possit jam sub N. T. gravius puniri? Imo. Nam in V. T. animalia ruri non relinquebantur sola; sed semper adjunctos habebant pastores, qui ea servare poterant: sed sub N. T. agri sunt divisi, & animalia non amplius noctu in nostris regionibus ita commodè servari possunt, sicuti olim servabantur.

CAPUT IV.

I. H.
Secti-
ones
Pentateuchi.

Sectio I. **L**itera **D** & **D**, passim in Pentateucho occurrentes, possent, nullum usum jam habentes, illæso textu Hebraico omitti: non enim sunt additæ à Mose; & propterea *Deut.* 5. post illa verba, *Non concupisces uxorem proximi tui*, litera **D** non dispescit decimum præceptum in duo.

2. Divisio Pentateuchi in quinquaginta quatuor Paraschas, sive Sectiones majores, habet aliquem usum, & videtur esse inventa ab Esra Propheta.

3. Superstitiosum est, absoluta ultima sectione Pentateuchi, statim incipere primam, eamque nolle inchoare ipsis Kalendis novi anni.

4. Lectio Haphtararum, h. e. sectionum propheticarum, videtur introducta annis 170. ante Christum ob tyrannidem Antiochi interdicens legere Pentateuchum. Vide eas enumeratas in fine Bibliorum Hebr.

5. Pompa illa externa circa Pentateuchos MSS. quotannis in festo *latitie legis*, & aliis temporibus adhiberi solita, redolet superstitionem.

6. Phariseus, *Luc.* 18: 12. *bis hebdomade* jejunans, jejunavit diebus Lunæ & Jovis. *Vide de his dissert. 4. Philol. Hebræi.*

2. M.
Versio
70. In-
terpr.

7. Famosa Versio Græca, quæ vulgò vocatur Lxx. Interpr. non est translata ex textu Chaldæo vel Samaritano, sed ex textu Hebræo.

8. Stylus versionis Græcæ potest vocari Hebræo-Græcus vel Hebraizans.

9. Cau-

9. Causæ, ob quas in versionem Græcam tam enormis à textu Hebræo irrepsit discrepantia, sunt seqq. 1. Quia Interpretes usi fuerunt exemplari corrupto quoad consonantes & quoad vocales. 2. Quia videntur non bene calluisse linguam Hebræam. 3. Quia vocibus Hebraicis nonnunquam Syriacum vel Arabicum sensum indiderunt. 4. Quia sæpe magis sensum quàm verba respexerunt. Et 5. Quia Scribæ nimis oscitanter textum Græcum exscripserunt.

10. Hodierna versio Græca non est eadem illa, quam olim famosi Interpretes Græci sub Ptolomæo Philadelpho composuerunt.

11. Spiritus S. in N. T. non tantum in allegationibus ex V. T. usus est versione Græca, sed sæpe ipso textu Hebræo. Quatuor sunt præcipuæ editiones versionis Græcæ, scil. *Complutensis, Venera, Alexandrina & Romana. Vide supra dissert. 4.*

12. An Deus expressè mandaverit circumcisionem esse instituendam in præputio pudendi? Expressam de præputio pudendi abscindendo non invenimus legem. Unde ergo colligitur, quod Deus mandaverit abscissionem talis præputii? 1. Ex dolore Sichemitarum *Gen. 34.* qui tertio die præ dolore se non potuerunt defendere. 2. Quia circumcisio in sæminis non habuit locum.

13. An Judæi glandulæ omnimodam refectionem, *פְּרִיָּה* vocatam bene probent ex *Jos. 5: 2. Et iterando circumcidito filios Israel secundo?* Neg.

14. Posito quod circumcisio esset mandata, An non Judæi sunt nimis superstitiosi circa ejus circumstantias? Imo. Quales ergo adhibent circumstantias à Deo non mandatas? Has. 1. Quod juxta compatrem collocent sedile vacuum, in quo putant Eliam prophetam sedere. 2. Quod sedile illud tri-duo exacto demum loco suo movere audeant. 3. Quod præputium in arenam projiciant; *primò*, ut indicent semen suum fore instar arenæ maris: *secundò*, ut in memoriam revocent verba Bileami dicentis Num. 23: 10. *Quis dinumerare posset pulverem Jacobi? tertio*, ut cibarent antiquum serpentem, qui Adamum in paradiso seduxit. 4. Quod in convivio circumcisionis non debeant esse pauciores decem convivis, qui omnes egressi sunt annum decimum tertium, &c. *Vide hic figuram circumcisionis.*

15. Utrum Judæi per 40. annos non circumciderint in deserto infantes suos ex malitia & inobedientia; an vero quia Boreas in deserto toto illo tempore non spiravit, uti volunt Judæi? Aff. pr. Neg. post.

16. Quare Deus voluerit infantes circumcidi octavo die, & non septimo, nono, decimo, undecimo, duodecimo, vel alio aliquo die? Quia septem dies durabat ceremonialis immundities, *Levit. 12: 2.*

17. An Judæi, volentes observare leges cæremoniales, benè faciant, quod mulierem dicant impuram tantùm 40 dies, sive filium sive filiam enixa sit, cum Deus *Levit. 12: 5.* voluerit eam fore immundam 80 dies quando filiam peperit? Non. Quare Judæi mutarint 80 dies in 40? Ob Karræos, qui præcisè verba legis observant. Et quia Judæi Rabbanitæ Karræos oderunt, idcirco nolunt eos imitari.

18. An Judææ mulieres, absolutis 40 sive 80 diebus, teneantur se aquâ frigidâ, etiam mediâ hyeme, abluere, antequam cum maritis suis cubare audeant? Non. *Vide Synag. Buxt. cap. 4. & 5.*

4. I. 19. Multa dicta Jobi & amicorum, ut & aliqua in Psalmis non sunt in se authentica authenticâ normâ, sed historici tantùm.

10. 20. An propterea pleræque Radices vocum Hebraicarum consent tantùm tribus literis ut iis denotetur S. S. Trinitas? Et an tres literæ constituent tantùm unicam Radicem propter unitatem Essentiæ? Neg. utr.

CAPUT V.

1. H. de *Secl. 1.* **P**entateuchus à Mose est conscriptus & punctatus. An etiam ab illo est divisus in quinquelibros? Non. A quo igitur? Verosimile est hoc factum esse ab Interpretibus Græcis: nam tituli librorum fere sunt Græci. An non tituli *בראשית Genesios, שמות Exodi, ויקרא Levitici,* &c. sint Hebraici? Olim fuerunt tantùm tituli sectionum legalium; sed postea, præter sectiones, etiam libros Pentateuchi distinxerunt.

2. Judæi sunt nimis curiosi quando ex Pentateucho eliciunt 613. præcepta; 248 Affirmativa propter totidem membra corporis humani; & 365 Negativa propter totidem dies in anno solari, vel propter totidem venas in corpore humano.

3. An Judæi illa omnia præcepta hodie tenentur observare? Non. An Deus mandavit Judæis *ציצית Fimbrias* eum in finem, ut præcepta illa 613 in individuo sibi revocarent in memoriam? Neg. *Vide dissert. 5. Phil. Hebr.*

2. M. *de Targum.* 4. Populi ignorantia occasionem dedit translationi sive paraphrasi Chaldaicæ, quæ unicâ voce communiter Targum nominari solet.

5. Paraphrases Chaldaicæ Onkelosi in Pentateuchum, & Jonathæ in Prophetas sunt compositæ circa tempora Christi; & nullæ, vel hæ, vel aliæ datâ operâ à Judæis sunt corruptæ.

6. In Daniele, Ezram & Nehemiam non datur Targum. An etiam in Chronica? Anno 1680. & 1683 edita est Augustæ Vindel. Paraphrasis in primum & secundum librum Chronicorum.

7. Auctores Paraphrasium Chaldaicarum non fuerunt Prophetæ.

8. Miracula illa, quæ temporibus adornatæ paraphrasios dicuntur facta; scil.

scil. 1. quod Terra Sancta per 40. leucas fuerit concussa; 2. quod vox è cœlis fuerit audita; 3. quod volatilia chartæ insidentia fuerint combusta; 4. quod Angeli è cœlis descenderint, pro fabulis habemus.

9. Cognitio paraphrasium est Christianis utilis: Judæi enim ex iis aliquando fortiùs convincuntur, quàm ex ipsa S. Scripturâ. *Vide suprâ dissert. 5.*

10. An licet uti medico Judæo? Imo. An indifferenter ubi æquè periti sunt medici Christiani? Non.

11. An Judæi conversi sunt spoliandi omnibus suis bonis sub prætextu quod ea omnia per usuram iniquè sibi acquisiverint? Neg.

12. Quomodo מורה *More* doctor, differt à Rabbi? Rabbi denotat vulgarem Rabbinum, sed *More* promotum doctorem. Rabbi est titulus qui fuit usitatus à temporibus Christi, sed titulus *More* demum ante ducentos annos in Germania ortus est. Quare excogitarunt Germani adhuc novum titulum? 1. Ut imitarentur Christianos, quos videbant sæpè promovere doctores. 2. Ut licentiam scribendi libellos repudiij & sponfaliorum, quos vulgares Rabbini sæpè non benè scribebant, coarctarent, & his doctoribus tantum concederent.

13. An laudanda est constitutio Hassiæ principis Georgii super recipiendis in ditionem suam Judæis, qua solemnè primùm juramento se obstringunt, quod nullos secum habituri sint libros, fidei Christianæ contrarios; deinde se nihil contumeliosum dicturos contra Christum, fidem aut religionem Christianam? Summopere.

14. An liber Maimonidis, *More Nebhochim* vocatus, legitimè à Judæis Gallis sit combustus, & simul cum auctore condemnatus? Illegitimè.

15. An Judæi ante finem mundi sunt adhuc ad fidem Christianam convertendi? Aff. An iidem Salvatorem nostrum pro Messia sunt recepturi? Aff. An singuli Judæi sunt convertendi? Non videtur.

16. Utrum, quando convertentur Judæi, Ecclesiarius sit transferenda à Christianis ad Judæos, uti olim ea fuit translata à Judæis ad Christianos; An vero Judæi sint aggregandi ad Christianos? Multi ob malam Christianorum vitam, & Verbi Divini contemptum non sine causâ prius metuunt & sentiunt.

17. An Daniel revera fuit Propheta? Imo. An ergo immeritò à Judæis è numero Prophetarum ejicitur, & ad Hagiographa ablegatur? Imo.

18. An Hagiographa sunt divinæ, & ejusdem auctoritatis cum libris Moisaicis & Propheticis? Aff. *Vide prolegom. Hoornbekij contra Judæos.*

19. Hodierni Judæi benè dividuntur in Karræos & Rabbanitas. Quorum Karræi videntur propago? Veterum Sadducæorum. Quorum Rabbanitas?

3. C.
P. ole-
gom. ad
Con-
trov.
Jud.

4. II

nitæ? Phariseorum. Dissentiunt in multis à se invicem.

20. Vox כֹּהֵן occursit *Psal.* 22: 17. debet explicari per *sicut leo*, & non per *transfoderunt*, uti plerique Interpretes faciunt.

CENTURIA SECUNDA.

CAPUT VI.

1. H.
de Pro-
phetis.

Secl. 1. **P**ropheta, qui vocatur אִישָׁה אֱלֹהִים & צוּפָה, רֹאֵה, חֲזוֹה, נְבִיא nunquam insignitus est titulo Rabban, Rabbi, Ribbi, Rab, vel Mar. Quare? An quia tituli illi non fuerunt satis sufficientes ad exprimendam excellentiam eorum? Non. Sed quia non quærebant tam vanos & ostentatorios titulos.

2. Differentiæ illæ quinque, quæ vulgo inter Moſen & alios Prophetas ſtatuuntur, non ſunt certæ, ſed quædam ex illis ſunt falſæ. Propheta *Jesaias*, regio ſanguine natus, dicitur ferrâ diſſectus, *Jeremias* lapidibus obrutus, & *Ezechiel* occiſus.

3. Olim Judæis non benè ante trigefimum annum interdicta fuit lectio capitis 1. *Genesios*; capitis 1. & octo capitum ult. *Ezechielis*, & *Cantici Cantic.* An interdictum adhuc durat? Non.

4. Olim duodecim Prophetæ minores in unum volumen compingebantur, *Actor.* 7: 24. Jonas non fuit filius viduæ Sareptanæ, quem Elias ex mortuis ſuſcitavit; nec Malachias fuit Angelus de cœlo lapſus, uti vult *Origines.* *Vide diſſert. 6. Philol. Hebræi.*

2. M.
de Tar-
gum.

5. An Paraphraſes Chaldaicæ injuriâ temporis in quibuſdam locis ſunt corruptæ? Imo. Hoc apparet ex varietate inter diverſas editiones, & ex citationibus vorum, quæ jam in paraphraſibus ita non inveniuntur.

6. An ullæ paraphraſes ab ipſis auctoribus ſunt notatæ vocalibus aut accentibus? Nullæ. Hoc apparet ex ״ל, tribus matribus lectionis, quæ in Edit. Veneta adhuc conſpiciuntur; ſed ex edit. Baſilienſi ferè ejectæ ſunt.

7. Utrum præſtet omnes paraphraſes punctare ſecundum punctuationem, quæ in Daniele & Ezrâ obſervatur; an verò præſtet cuique paraphraſtæ ſuam relinquere dialectum, & ita punctare, atque tales literas retinere, quæ illi temporis; quo paraphraſis fuit conſcripta, conveniebat? Neg. pr. Aff. poſt. Nam aliter elegantia linguæ, quæ tum temporis fuit obſervata, periret.

8. A quibus omnes paraphraſes ſunt ornata vocalibus? Et à quo ſola paraphraſis Onkeloſi ornata eſt accentibus? Neſcitur.

9. Quare ſola Onkeloſi paraphraſis eſt ornata accentibus? Fortaſſe propterea, ut lectionem ejus ſuaviorem & jucundiorẽ redderent: nam
Judæi

Sepultura judæorum. 483.

Circumcisio.

385.

Judæi tenentur singulis hebdomadibus ex eâ sectionem majorem legere.

10. Utrum paraphrases illæ sint translatae verbotenus, an verò Paraphrastæ sæpe magis sensum respexerint quam verba? Paraphrastæ in multis locis verbotenus transtulerunt, sed in aliis videntur justum commentarium fecisse. An non Paraphrastæ aliquando optimè, imo Christianè, nonnulla transtulerunt? Imo: ubi enim Judæi benè aliquid dicunt, ibi nemo melius; sed ubi malè, ibi etiam nemo pejus.

11. An non multa Veteris T. loca difficiliora secundùm mentem paraphrastarum sunt exponenda & transferenda? Imo.

12. An Onkelos fuerit Titi Vespasiani sororius, qui post Urbis excidium ejurato gentilismo factus fuit Profelytus, uti communis est Judæorum sententia? Non videtur: nam noster Onkelos factus est profelytus 40. annis ante Christum: sed Titi sororius vixit 70. præter propter annis post Christum. An igitur fuit Aquilas Ponticus, vel Akilas? Non. Quis igitur? Schickardus in *Bechinath Happ.* p. 25. putat nostrum Onkelosum fuisse Christo coætaneum, & Gamalieli iusta fecisse, ac 70. thuris libras in ipsius busta honoris ergò insumsisse. An fuit profelytus? Imo.

13. An Onkelos etiam alias paraphrases, præterquam in Pentateuchum composuit, uti vult Galat.? Non. An ipsius paraphrasis est laudanda? Imo.

14. Targum Hierosolymitanum ita vocatum vel ab urbe unde prodiit, vel à dialecto quâ constat, est incerti Auctoris. An igitur dialecto Hierosolymitanâ constat? Imo. Quotuplex igitur est dialectus Chaldaea? Triplex. 1. Babylonica, quâ usi sunt Daniel, Efras, Onkelos, Jonathan in Prophetas; & auctores Talmudis Babyl. 2. Est Hierosolymitana, quæ fuit Judæis, Hierosolymis & in circumjacentibus regionibus habitantibus familiaris. Hæc usi sunt Jonathan in Pentateuchum, auctores Talmudis Hierosol. & auctor libri Zohar. 3. Est dialectus Syra Comagena, quâ Novum T. Syriacum est conscriptum. An hoc Targum adhuc totum alicubi superest? Non: sed tantùm quædam fragmenta inveniuntur. *Vide supra dissert. 6.*

15. An Mordechai uberibus suis lactavit Estheram reginam? Et an propterea tot honoribus ab illâ fuit condecoratus? Neg. utrumque. 3. R. de educat. pueror.

16. An sit malum omen si pueri aperto capite incedant? Non. An Christus scholam magnam, quæ fuit Tiberiade, transierit aperto & erecto capite? Et an inde Rabbini, ibidem sedentes, benè concluderint eum fuisse spurium, & ex menstruatâ muliere conceptum? Falsissima.

17. An Judæi benè faciant quod recto capite semper preces suas recitent? Non. An Judæi ipsi, eorumque filii teneantur cingulum gestare, ne cor inter orandum pudenda adspiceret? Neg.

18. An pueri demum anno *decimo tertio* & *uno die* completo teneantur præcepta Dei observare? Neg. An omnia peccata ante illud tempus à filiis commissa patri benè imputentur? Non. An ante illud tempus tantum in illis regnet concupiscentia mala? Non. Unde probant Judæi, quod filii demum illo tempore pro se peccent, & Deum ex amore diligant? Kabbalistæ id probant ex *אהבה* amor, quæ vox si resolvatur in numeros, 13. denotat; & ex *Jes. 43: 21.* ubi habetur *populum* & *istum creavi mihi:* & etiam denotat 13. Quare pueri, etiam quinquennes, incipiant semper lectionem Biblicam ab initio Levitici? Quia filii tum adhuc creduntur puri & immaculati esse: & propterea Judæis æquum videtur ut in tali libro studeant, qui de purificationibus agit. *Vide Synag. Bux. c. 7.*

4. I.

19. Verbum *הוצריק* significat in V. T. actum forensem, sed nunquam infundere novam aliquam qualitatem.

120.

20. Utrum *Gen 6: 2* per *Filios Dei* intelligantur Angeli; an verò fideles? Fideles. An item versu 4. per *נפילים* gigantes? Imo.

CAPUT VII.

1 H.
de li-
bris
V. T.

Secl. 1. **P**salmi meritò vocantur *תהלים* laudes & hymni, etiamsi multar querelæ ibi etiam contineantur: nam à majori parte sumitur denominatio.

2. Decem sunt Auctores Psalmorum, sed præcipuos composuit David; scil. septuaginta quatuor nomen Davidis in frontispicio ferentes, & tringinta octo eò titulo destitutos: & propterea sumpta denominatione à potiori parte communiter Psalmi adscribuntur Davidi.

3. Psalmi à diversis auctoribus compositi, videntur collecti in unum volumen, & in quinque libros divisi ab Efrâ. In 564. selectis versibus Psalterii, licet in toto occurrant versus 2527. inveniuntur 1148. voces radicales, cum in toto V. T. Hebraico tantum numerentur à Buxtorfio 1867.

4. Psalmi 25, 34, 37, 111, 112, 119, 145. ordine alphabetico constantes, videntur compositi ad subveniendum imbecillitati memoriæ.

5. Metrum carminum in libris poetiis V. T. occurrentium est ignotum. Rhythmus S. Scriptores in antiquis carminibus, sicuti in hodiernis facere solent, non curarunt. *Vide dissert. 7. Phil. Hebræi.*

2 H.
de
Tar-
gum.

6. An tertia paraphrasis Chaldaica in Pentateuchum, quæ vulgò *תרגום יונתן* *Targum Jonathanis* vocatur, sit translata ab illo ipso Jonathane qui Prophetas transtulit? Non: 1. nam est magna, si non maxima, differentia styli inter illam & paraphrasin in Prophetas. 2. Illa subinde habet fabulas admixtas, ex. gr. *Gen. 1: 17.* quod sol & luna fuerint 21. annos æquales: sed hæc ab illis abstinet. 3. Illa tertia paraphrasis facit mentionem rerum diu post obitum.

obitum Jonathanis factarum : ex. gr. *Exod.* 26: 9. meminit divisionis Misnæ in 6. partes, quæ demum est facta Anno 150. post Christum.

7. An Jonathan, auctor paraphrasios in Prophetas, etiam transtulit Pentateuchum? A. sed illa paraphrasis diu periit. An item in Hagiographa? Non.

8. Quando illa tertia paraphrasis in Pentateuchum est composita? Et à quo? Utrumque ignoratur. Elias Levita, Fagius & Mercerus nihil sciverunt de eâ. Edita demum est Venetiis ante 120 circitèr annos.

9. Paraphrasis Jonathæ in Prophetas anteriores & posteriores meritiò est magni facienda; tum propter præstantiam personæ; tum etiam, quia multa loca obscura dilucidè & Christianè explicantur.

10. Paraphrasis in quinque libellos habet admixtas fabulas: ex. gr. *Estheræ c. 2. v. 9.* dicitur, quod Regina habuerit 7. ancillas, quarum singulæ nominatæ secundùm diem hebdomadæ Ipsi ministrarunt; ut inter gentiles habitans diem sabbathi dignoscere posset. Auctor ejus est ignotus.

11. Auctor secundæ paraphrasios in *Estheram* etiam est planè ignotus.

12. Auctor paraphrasios in Psalmos, Proverbia & Jobum vulgò vocatur *Rab Jofe*, qui dicitur fuisse cæcus vel luscus: sed alii verosimilius statuunt auctorem ignotum esse. Hæc non magni sit à Judæis propter admixtas voces peregrinas; ideoque à Judæis, etiam doctissimis non satis benè intelligitur.

13. Qui vult paraphrases discere, iisque uti adversus Judæos, ante omnia calleat linguam Hebraicam. *Vide supra diff. 7.*

14. Cum Judæi nunquam methodicum aliquod Scriptum in lucem ediderint, quo per locos communes fidem suam Judaicam præeunte Scripturâ ordine probârunt, & contra fidem Christianam vindicârunt: ideo quæritur; A quo fidei articulo sit inchoanda disputatio cum Judæo; An à mysterio Trinitatis? Non: nam Trinitas tam clarè non probatur ex Veteri, quàm quidem ex N. T. quod Judæi rejiciunt.

15. An à peccato & libero arbitrio sit incipiendum, ut fecit Petrus de Cavalleria Hispanus? Non: nam hæc materia secundariò tantùm pertinet ad fidem Judaicam; deinde non omnes idem sentiunt de hâc materiâ. An à satisfactione Christi? Non. Hæc materia clarius evincitur ex Novo quam ex Veteri Test.

16. An à causâ diuturnæ hujus captivitatis? Et an illa adscribenda sit horrendo illi peccato, quod Christum cruci affixerint, uti ex Judæo Christianus Samuel Merochianus fecit? Non: nam confitentur quidem peccata sua, sed in specie illud peccatum negant, & ajunt se benè fecisse.

17. An igitur à Messîâ sit exordienda disputatio? Imo: An à miraculis Christi, uti fecit Grotius? Non: nam 1. ajunt illa miracula esse facta virtu-

te diabolorum: vel per genuinam pronunciationem nominis Jehovah. 2. Miraculis qualibuscunque, quando à Lege Moſis abducunt, non eſſe adhibendam fidem ſecundùm *Deuter.* 13: 1. An ergo à naturâ aut officio Chriſti? Non.

28. Omnium optimè facere videtur, qui, diſputationem contra Judæos inchoaturus, incipit à Tempore adventûs Meſſiæ, & à Judæicæ Reipublicæ, atque legis Moſaicæ everſione. *Vide Prefat. Huſſi de Theologiâ Judaicâ.*

4. i.

19. Utrum anni vitæ Patrum antediluvianorum *Gen.* 5. revera fuerint anni ſolares, uti ferè anni noſtri; an verò tantùm lunares? Aſt, pr. Neg. poſt. An non olim numerus annorum in V. T. fuerit designatus literis numeralibus, quæ facilè mutari potuerunt? Non. An ergo Methuſalach revera vixerit annos 969. ? Imo.

140.

Utrum longævitæ illorum Patrum adſcribenda ſit accuratiori diætæ quam ſervarunt? an verò miraculoſæ providentiæ Divinæ? Et diætæ & tali providentiæ. Quare homines primævi tam longævi fuerint? Præcipua cauſa eſt beneplacitum Dei. Adde quod genus humanum fuerit multiplicandum, quod artes & ſcienciæ per diuturnam experientiam fuerint invenienda & diſcenda.

CAPUT VIII.

1. H.
de li-
bris
V. T.

Seſſ. 1. **J**Obi hiſtoria non eſt parabola. Quando igitur vixit? Neſcitur. Utrum Jobus Hebræicè ſit conſcriptus, an verò Arabicè? Hebræicè. An ſocii Jobum viſitantes fuerint Arabum Reges? Non.

2. An Judæi teneantur Eſtheram & Pentateuchum exſcribere? N. An per *κεφαλα apex*, *Matth.* 5: 18. denotentur vocales? N. Quid tum? Cornicula, quæ ſeptem literis *א ב ג ד ה ו ז* in libris MS. adſcribi ſolent.

3. Mordochæus videtur ſcripſiſſe librum Eſtheræ, *cap.* 9. v. 20, 23. De divinâ illius libri auctoritate olim fruſtrâ quidam dubitârunt, etiamſi nomen Dei ne ſemel in illo libro occurrat.

4. Abſurdè & impiè celebratur Feſtum Purim à Judæis.

5. Daniel rarò legitur à Judæis, tum quia adventus Meſſiæ ibi clarè deſcribitur, tum quia magnâ ex parte linguâ Chaldaicâ conſtat. *Vide diſſert.* 8. *Philol. Hebræi.*

2. M.
de Pen-
tat. Sa-
mar.

6. An Samaritani, qui temporibus Chriſti vixerunt *Joh.* 4. *Luc.* 10. fuerint origine Judæi? Non, ſed variarum nationum colluvies.

7. An Salmaſſer prudenter fecerit, quod in Samariam loco abductorum Judæorum tranſvexerit homines diverſarum religionum, ne unitas religionis occaſionem præberet rebellionis? Fecit aſtutè & politicè, ſed impiè.

piè. An ergo omnes homines falsæ religionis sint expellendi? Non. An permittendum est exercitium falsæ & idololatricæ religionis? Exercitium falsæ posset permitti, sed non idololatricæ: nam in V. T. reges multi laudantur; sed tanquam *Nota* additur, quando *excelsa*, hoc est, reliquias idololatriæ non extirparunt.

8. Quæ fuit causa odii inter Samaritanos & Judæos? Quia Samaritani duobus annis impedire conati fuerunt restaurationem Urbis & Templi,

9. An Samaritani tantum Pentateuchum Moïsi pro verbo Deo receperunt? Sic nonnullis videtur. Quare? 1. Propter odium Judæorum, qui etiam cæteros libros recipiebant. 2. Quia cæteri libri fidem Samaritanorum destruebant. Nonnulli tamen verosimiliter dicunt Samaritanos solam legem pro verbo Dei accepisse, oppositè ad Traditiones legis Pharisaicas, non verò ad alios S. Scripturæ libros.

10. An Samaritani habuerunt literas finales, uti Hebræi? Non.

11. An Pentateuchus Samaritanus sit authenticus, & Hebraico longè præferendus, uti vult Morinus? Neg. *Vide suprà dissert. 8.*

12. An preces manè recitatæ semper, vel magis exaudiantur à Deo, quam si aliis temporibus recitentur? Non. An quotidie matutino tempore sit plorandum propter templi Hieros. desolationem? Potius ridendum. An peccata fronti aliquando inscribantur, & lachrymis deleantur? Neg. *3. R. de temp. matut. Tz-i-*

13. An galli gallinacei manè cucuriant, quia audiunt in cælo vocem dicentem; *Aperiantur porta cæli, ne ulli remora injiciatur?* Non. An non sit absurdum recitare sequentem benedictionem ad galli cantum: *Benedictus tu domine Deus noster, totius mundi Domine, qui gallo intelligentiam dederis, ut diem à nocte discernat?* Imo. *-110 G Te- pbitum.*

14. An non sit superstitiosum semper velle calceum dexterum primò inducere, & sinistrum secundò; atque sinistri corrigiam primònectere, & sinistrum calceum primò exuere? Aff. c. Jud.

15. An vita ipsius decutetur, qui in loco impuro mentionem Dei facit? Non. An non absurdi fuerint antiqui Rabbini, qui non nisi sumptà venià ab Angelis tutelaribus ingressi sunt locum secretum? Imo. Quare? ut dignarentur expectare donec iterum egrederentur.

16. An Judæi non sint nimis superstitiosi circa lotionem manuum? Imo. Quomodo? Non audent attingere corpus, oculos, aures, os &c. antequam laverint. Deinde dextra primò ter est excipienda aquâ, postea sinistra etiam ter, & tum demum manus manui admovetur. Judæi ob causas ridiculas lotionem necessariam esse volunt.

17. An gestatio Fimbriarum Judæis literaliter in V. T. à Deo sit mandata?

data? Imo. Ubi? Num. 15: 37. *Filii Israelis faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in iis vittas hyacinthinas, & Deut. 22: 12. Fimbrias facito tibi in quatuor oris tegumenti.* An teneantur in singulis angulis præcisè facere octo fimbrias quinque nodis ligatas? Non. An teneantur eas alligare vesti quadratæ magnæ פליטת גדול *pallium majus* vocatæ, quod capiti imponitur; vel parvæ פליטת קטון *pallium parvum* vocatæ, quod dorso ab ante & à tergo suspenditur? Non. An Judæi jam adhuc debeant gestare fimbrias? Non. Quare non utuntur fimbriis coloris hyacinthini, uti Deus mandavit? Quia jam difficulter eum colorem sibi acquirere possunt. Quare ergo utuntur fimbriis coloris albi? Quia hic color est innocentiae & puritatis symbolum.

18. Gestatio כפירין *phylacteriorum*, sive manûs, sive capitis, Judæis litaliter non est mandata, nec ea ex illis textibus, qui utrisque etiam inscribi solent, probari potest. Quinam ergo textus membranæ inscribuntur? In primâ membrana describuntur quidam versus desumpti ex Exodo à cap. 13. vers. 1. usque ad v. 11. In secundâ à v. 11. usque ad 17. In tertiâ ex Deut. 6. à v. 4. usque ad 10. In quartâ ex Deut. cap. 11. à v. 13. usque ad 22. An si Deus Phylacteria literaliter mandasset, æquè ad ea gerenda mulieres fuissent obstrictæ quàm viri? Imo. An non Judæi sint nimis superstitiosi circa externa illa phylacteria? Sunt superstitiosissimi. Vide Synag. Buxtorffii cap. 8. & 9.

19. An ante Mosis tempora quidquam litterarum fuerit? Aff.

20. Lex Deut. 22: 5. data; *Ne esto indumentum virile super sæminam, neque induito vir vestem feminae*, est lex moralis obligans etiam omnes Christianos. Cur Deus hanc legem dedit? Ut vitarentur impuritates & scortationes.

CAPUT IX.

1. H.
De
Apo-
cryp.
& No-
minatis
in V. T.

Sect. I. **L**ibri Apocryphi (sic vocati ab ἀποκρύπτω *occulto*; quia à Judæis abscondebantur, ne aliquis eos publicè in Synagogâ prælegeret) non sunt authentici: nam non sunt scripti à Prophetis; non sunt scripti linguâ propheticâ, h. e. Hebraicâ; non sunt concrediti Judæis; etiam multa fabulosa, superstitiosa & contradictoria in iis inveniuntur.

2. Potuissent ex Codicibus Sacris ejici, sed ob fonticas causas Synodus Dordracena relegavit eos ad finem Bibliorum.

3. Nulli libri ex Canone Veteris T. perierunt, licet quidam citentur in V. aut in N. T. qui nomine tenus jam non inveniuntur.

4. Centum & viginti Viri Synagogæ magnæ, quorum Efras fuit præses, libros Veteris T. in unum volumen redegerunt, & pseudo-propheticos à veris segregarunt, ac medicam manum Veteri T. adhibuerunt. An illud

exem-

exemplar, ab illis Viris correctum, adhuc servetur Bononiæ in Ecclesiâ S. Dominici loco pignoris? Neg.

5. An tempore Captivitatis Babyl. omnes libri Veteris T. tam autographi Moïsis, aliorumque Prophetarum, quàm apographi simul & semel perierint, & ab Esra miraculosè restituti sint, uti legitur 4. libro *Esdra*. cap. 14? Falsa sunt. *Vide dissert. 9. Philol. Hebræi.*

6. Versio Syriaca V. T. est duplex, quarum una est translata ex textu Hebræo, quæ jam in Bibliis polyglottis exprimitur; altera vero ex textu Græco. An utraque ab eodem auctore, an verò à diverso, & à quo? Nescitur. Videtur verosimile eas esse compositas circa tempora Christi, vel Apostolorum. 2. M.
De
vers.
Syr.
V. &
N. T.

7. Non sequitur, Hieronymus non facit mentionem versionis Syriacæ Veteris T. ergo ea temporibus Hieronymi non fuit.

8. Versio Syriaca Veteris T. licet in multis sensum genuinum exprimat, nihilominus in nonnullis à vero sensu aberrat.

9. An aliquis ex Evangelistis Novum T. in linguam Syriacam transtulit? Vel aliquis ex iis qui ipsos Apostolos Antiochiæ habuit præsentem? Incertum est utrumque. Versio Syriaca N. T. videtur esse valde antiqua; quia in plerisque editionibus omitti sunt illi Textus, de quibus initio nascentis Ecclesiæ fuit dubitatum, scil. Historia adulteræ *Joh. 8.* secunda epistola Petri, secunda & tertia Johannis, epistola Judæ & Apocalypsis. Sed illi sunt postea impressi. Sunt decem editiones Novi T. Syriaci, quæ ordine enumerantur, & undecima jam sub prelo fudat.

10. An versio Syriaca N. T. habet aliquam utilitatem? Egregiam: nam Christi & Apostolorum lingua vernacula fuit Syriaca; & propterea multæ phrasæ & voces difficiles per versionem Syriacam dilucidè explicantur Confer. 1 *Cor. 10: 2. Matt. 6: 10. Act. 3: 21. &c.*

11. An lingua Syriaca jam adhuc est vernacula, prout fuit temporibus Christi? Est adhuc vernacula in paucis vicis circa Libanum; sed in aliis locis pro Eruditorum linguâ habetur. *Vide supra dissert. 9.*

12. Fabulæ sunt, quæ de lege traditæ proferuntur, scil. 1. Quod Moïses pedibus steterit in monte, & ipse totus fuerit in cælo. 2. Quod ipse Decalogum acceperit vespere Sabbathi, die sextâ mensis, horâ diei sextâ. 3. Quod eo tempore Israëlitis ipsis angelis fuerint præstantiores. 4. Quod tunc temporis non egresserint excrementa sua. 5. Quod nullus passus fuerit sanguinis aut seminis profluvium. 6. Quod nemo mortuus fuerit. 7. Quod Deus stipatus sexaginta myriadibus angelorum descenderit, ut daret suam legem. 8. Quod angeli in manibus suis tulerint coronas, quibus Israelitas præ-

præcingebant. 9. Quod Deus interdixit scribere legem oralem. 10. Quod Israelitæ eo tempore, quo Mosem lugebant mortuum, oblitii fuerint tria millia traditionum, quæ Othniel F. Kenazi ex ingenio suo iterum produxisset.

13. An lex oralis Judæorum contineat dogmata scitu ad fidem & obedientiam necessaria, quæ in lege scripta non inveniuntur? Non.

14. Non sequitur, Christiani præter V. T. habent Euangelium; ergo licet habere legem oralem: nam Euangelium, sive N. T. non continet novas Leges, quæ in V. T. non sunt mandata, sed applicat leges Veteris T. ad hoc vel illud subiectum.

15. Lex oralis non bene à Judæis probatur ex *Exod. 34: 27.* aut ex *cap. 24: 12.* vel ex *cap. 18: 16.* aut ex *Dent. 17: 8, 9, 10, 11.*

16. An Kabbalistica Judæorum doctrina sit divinæ originis & auctoritatis? Non. An æquè ad mala & impia, quàm ad bona proferri possit? A.

17. An quia Deus in nomine אברהם *Abrami*, interponendo ה, & Jeremias *cap. 25.* dicendo ששך pro rege בבל usi fuerint duobus modis, quos Judæi inter 13. modos Cabbalæ Theoreticæ numerant, probari possit Kabbalam Judaicam esse divinæ auctoritatis, vel Eos eam probare? Neg. Non sequitur, Deus & Prophetæ tali mysticâ ratione quandoque sunt usi; ergo & nobis promiscuè eâdem uti licet pro arbitrio ad quævis effingenda. Vide *Hoornbeek contra Judæos l. 1. c. 1, 2.*

18. An tredecim modi exponendæ legis, incipientes רבי שמעאל אומר וכו', qui vulgò habentur in libellis precum, & qui quotidie matutino tempore à Judæis deblaterantur, sint pars legis oralis Mosi in monte Sinai traditæ? Neg. An non tamen plerique sint boni, qui & ab Aristotele fuerunt usurpati, & hodie ferè à nostris usurpantur? Imo. Vide eos explicatos in *Bechinath Schickardi pag. 159.*

4. 7. 19. An, quia in V. T. leprosi habitarunt extra castra Israelitarum, bene probetur hodiernos abusivè dictos leprosos extra urbes in peculiaribus ædibus habitare debere? Et an hodierna lepra sit similis antiqua? Neg.

180. 20. An debeant comedere mendicatum panem? Minimè. An laudanda sit illa probatio leproforum, quæ ante paucissimos annos hîc alicubi in Belgio usitata fuit? Non. An talibus mendicis dandum sit publicum diploma mendicandi? Non. An deberent laborare ut alii homines? Imo.

CAPUT X.

2. H.
Literæ
diver-
sæ Fig.

Sectio. I. **T**riginta literæ Majusculæ, triginta tres Minusculæ, quatuor Suspendiæ, & novem Inversæ, licet antiquitus ante confectum Talmud, h. e. ante quingentesimum Christi annum, in V. T. sunt obser-

vata,

varæ; non tamen sunt ab ipsis auctoribus librorum, nec mysterium aliquod divinum denotant. Fortasse quædam, siue pleræque istæ ex oscitantia Scribarum primitus in Textum Hebræum irreperunt.

2. An non supradictæ literæ extraordinariæ possent in alias ordinarias ejusdem quantitatis cum cæteris literis mutari? Possent.

3. An *Jes.* 9: 7. in voce לִכְרֹבָה Mem finale in medio, & *Nehem.* 2: 13. in כִּי Mem intermedium, ut & *Job.* 38: 1. מֵן Nun in fine, sunt ita exarata ab ipsis auctoribus librorum? Non puto. *Vide diff.* 10. *Philol. Hebræi.*

4. S. Scriptura debet in linguas vernaculas cuilibet nationi proprias transferri. 2. M.
Versio
Belg.

5. Plebi & indoctis non est prohibenda lectio S. Scripturæ.

6. An antiqua nostra versio Belgica fuerit translata ex ipsis fontibus? Non. Unde igitur? Ex versione Germanicâ Lutheri. An illa fuerit satis correctæ? Non, sed multis scatebat vitiis.

7. An ergo utile, necessarium, atque è re Ecclesiæ Belgicæ fuerit, ut nova Bibliorum versio Belgica adornaretur? Imo.

8. Quis antiquam versionem Belgicam ex versione Germanicâ Lutheri transtulit? Auctor est planè ignotus.

9. Licet Ecclesia nostra reformata usque ad annum 1637. non habuerit Biblia satis correctæ: inde tamen non sequitur, *vel* habuisse Biblia falsa; *vel* non habuisse in illis Bibliis omnia quæ ad salutem erant necessaria; *vel* Ecclesiam mutare pro beneplacito Biblia: nam corrigit secundum infallibiles fontes; *vel* aliquos debere, *vel* posse propterea scandalizari. &c.

10. An voces quædam alio charactere exarare, & uncinulis includere, quæ ad sensum Hebræum vel Græcum belgicè exprimendum sunt necessaria, sit aliquid addere ad textum, quod Spiritus S. non intendit? Neg.

11. An nova nostra versio Belgica tam congrua est cum Textu Hebræo, quàm ulla alia versio quæ datur? Imo *Vide supra differt.* 10.

12. An בית הַמִּדְרָשׁ *Domus studii*, h. e. Schola in quâ discunt legem, sit 3. R. sanctior בית הַכְּנֶסֶת *domo congregationis*, h. e. Synagogâ, in qua preces, pu- De
Synag blicæ lectiones sacræ legis, & conciones habentur? Neg. An liceat ex Synag Scholâ facere Synagogam? Aff. An ex Synagogis cancri instar sit egredi- precib. endum, ne tergum arcæ obvertatur? Non. An necessarium sit Synagogas exstruere in altissimi civitatis loco? Non.

13. An Judæi non sunt nimis superstitiosi, circa Synagogas suas, præcipuè tum, quando Sacra non administrantur? Imo.

14. Judæi sunt nimis superstitiosi circa recitationem precum, scil. 1. Quod faciem convertant tantùm versus plagam Orientalem. Quare ita D d d orant?

orant? Uti se obverterent versus Terram Israelis, versus Hierosolimam & Sanctuarium: nam terra Sancta respectu plerorumque Judæorum est versus orientem. 2. Quod tecto & non aperto capite orent: tecto enim capite incedere, vel precari, est apud ipsos signum humiliationis & venerationis. 3. Quod ter in altum subsiliant, & in fine precum per tres passus resiliant.

17. 4. Quod non aliter quàm stando orare velint. 5. Quod mandent esse pergendum in oratione, si vel serpens venenatum dentem calci infixierit. 6. Quod non audeant aliquem manè ante preces salutare voce *שלום* *pacis*. 7. Quod emissio peditu quatuor passus progrediantur, & dicant: *Domine totius mundi, tu nos plenos foraminibus condidisti* &c. 8. Quod vocem *לשון* *unius* Deut. 6: 4. sæpe per dimidiam vel integram horam producant, & ad quatuor mundi plagas caput reflectant.

16. An Judæi singulis diebus temporibus matutinis teneantur centum gratiarum actiones recitare, quia quodam tempore singulis diebus dicuntur centum Israelitæ obiisse? Neg.

17. An tenentur præter eas centum gratiarum actiones adhuc alias octodecim ter quotidie recitare propter 18. ossicula spinæ dorsii? Neg. An item tenentur vesperti & manè precem *Keriah Schemah* (ex Deut. cap. 6. vers. 4, 5, 6, 7, 8, 9. & ex cap. 11. à versu 13. usque ad 20. item ex Num. cap. 15. à versu 37. usque ad finem) in quâ sunt 245. voces, recensere? Non. An hæc oratio tam sancta est, ut ejus ope magna miracula fieri possint? Non.

18. An Judæi satisfaciunt legi ceremoniali, petenti oblationem sacrificiorum, si modò Textûs illos S. Scripturæ, agentes de sacrificiis, verbis post invicem recitent? Non. Vide Synag. Buxtorffii cap. 10.

4. J. 19. Christus ex jure zelotarum flagello facto eiecit nummularios & vendentes boves ex Templo; illudque idem aliis privatis zelotypis etiam fuisset licitum.

200.

20. An licitum fuit zelotypis, quâ privatis personis, aliquem sacrilegum, blasphemum, aliumve enormiter peccantem in ipso actu peccati impunè occidere? Imo. An etiam impunè respectu legum divinarum? Dubito. Unde illud jus zeli habuit originem? A Phineâ transigente Zimri, principem; & Cosbi, paganam, Num. cap. 25.

CENTURIA TERTIA.

CAPUT XI.

2. H.
De an-
tia. lit.
et. lib.

Secl. I. **U**trum literæ hodiernæ Hebræicæ, quibus sacri codices jam ubique descripti sunt, aut imprimuntur, sint genuinæ & primigene-

migeniæ literæ, quas Deus in monte Sinai tabulis lapideis inscripsit, & Moses, aliique Scriptores Sacri in Veteri T. usurparunt; an verò è contra literæ Samaritanæ pro veris & antiquis literis sint agnoscendæ? A. pr. N. post.

2. An quia nummi, temporibus Salomonis culi, inveniuntur literis Samaritanis insigniti, benè probetur antiquas literas fuisse Samaritanas? N.

3. Non est verosimile Efram veras & genuinas literas Samaritanis reliquisse, & alias profanas elegisse pro se & pro omnibus Judæis.

4. Illæ literæ sunt antiquæ, in quibus Jod est minima litera: quia Christus *Matt. 5: 18.* dicit, *Jota unum aut unus apex non transibit.* Vide *dissert.*

11. *Philol. Hebrai,*

5. An versio Belgica, quæ maximâ cum diligentia jussu Synodi Dordracenæ, & auctoritate DD. Ordinum est translata, sit authentica? Neg. 2. M. Vers. Belg.

6. Joh. Bogermannus, Wilhelmus Baudartius & Gerson Bucerus anno 1628, Leydæ inçeperunt Vetus T. & Jac. Rolandus, Ant. Walæus & Festus Hommius anno seq. Novum T. & libros Apocryphos in linguam Belgicam transferre, qui anno 1632. totum opus absolverunt. Octo Revisores Vetus T. anno 1633. circa Julium examinare cœperunt, & circa Septembrem anni sequentis absolverunt: deinde sunt vocati octo Revisores, qui examen versionis Novi T. mense Octobri anni 1635. ad umbilicum perduxerunt. Sed ea versio demum biennio post, scil. anno 1637. per typographiam facta est publici juris.

7. An leges circa versionem V. & N. T. ut & librorum Apocryphorum, Interpretibus illis à Synodo præscriptæ, sint laudandæ? Imo.

8. An Jehova, sic judicante Synodo, bene transferatur per vocem *Heere* scriptam majusculis literis? Tam benè quam fieri potest.

9. Utrum præstet nomina propria Hebraica ita exprimere Belgicè, prout sonant Hebraice; an verò præstet ea ita transferre prout jam transferuntur cum Belgicâ terminatione? N. pr. A. post. *Vide supra dissert. 11.*

10. An duo Messia in mundum sint venturi, scil. ben Joseph, & ben David? Neg. Quare Judæi excogitarint duos Messias? Quia S Scriptura aliquando Messiam intröducit tanquam vilem & pauperem; aliquando verò tanquam hominem magnificum, præpotentem & excelsum. 3. C. De adventu Messia,

11. An tempus adventûs Messia, in V. T. promissi, præterierit? A. An ergo verus Messias in mundum venit? A. Nam promissiones Dei sunt certæ.

12. Tempus igitur adventûs Messia sine nato Messia non præteriiit propter peccata Judæorum; vel Messias non latitat Romæ in aula Pontificis inter ægrotos & teprosos; vel in insulâ Caspiâ; vel non jacet in Paradyso mulieris capillo alligatus.

13. *Primò ex Gen. 49: 10.* לא יסור וגו' *Sceptrum non recedet à Jehuda donec venerit Silo, &c.* invictissimè probatur Messiam venisse, licet Judæi nonnulli contra mentem trium paraphrasium Chaldaicarum vocem שֵׁטֶר explicent per *virgam*, vel per *dignitatem Regiam*, vel per *tribum*, vel per *jus tantum* & privilegium regnandi; וְיִשְׂרָאֵל per *Mosè*, vel *Davidem*, vel *Jeroboamum*, vel *urbem Schilo*, vel *Nebucadnezarem*, vel per *Abiam Silonitem*; & עַד per *æternum*.

14. An adhuc hodie alicubi in mundo penes Judæos vel decem Tribus sit regimen aliquod politicum, cujus sit mentio *Gen. 49: 10*? Non. An omne sceptrum tempore captivitatis Babylonicæ fuerit remotum à Juda? Non. Ante adventum Messiæ fuit quidem remotum à Juda sceptrum *regium*, & *ducale* sive *ducum*; sed non sceptrum *legislatorium*: nam illud permansit penes Judam etiam in ipsa captivitate Babylonica.

15. *Secundò probatur Messiam venisse ex Haggai cap. 2: 7, 9.* Veniet desiderium omnium gentium, & replebo domum hanc gloriâ. Major erit gloria domus hujus posterioris, gloriâ prioris. Messias debuit gloriâ implere templum; & non potest alia assignari majoritas templi posterioris præ priori, nisi in adventu & præsentia Messiæ.

16. An gloria illa templi non consistat potius in ornatu, quem ei conciliavit Herodes? Non. An non in æsimatione, qua viguit apud extraneos; & donis innumeris, quæ ei ab exteris fuerunt collata? Non. An non in duratione: nam templum primum duravit 410. annos, & secundum 420.? Non. An non Haggæus intellexit tertium aliquod Templum? Non: nam digito quasi demonstravit templum tum existens.

17. An non templum primum fuit multo præstantius templo secundo respectu diversarum rerum? Imo. 1. *Hag. 2: 4.* Secundum respectu primi dicitur fuisse tanquam nihil. 2. Primum intus & foris purissimo auro fuit obductum, & pretiosissimis gemmis undiquaque ornatum, 2 *Par. 3: 4, 5, 6.* non ita secundum. 3. Vasa ferè omnia, quæ in primo templo aurea fuerant, erant in secundo ænea. Hinc expleto templi secundi opere plurimi sacerdotum, qui primi templi magnificentiam cognoverant, lachrymarunt. 4. Ex sententia Talmudistarum etiam quinque defuerunt in templo secundo, quæ fuerant in primo, scil. Urim & Tummin, Arca fœderis, Ignis de celo descendens super holocausta, Dei gloria, & Spiritus S. h. e. donum prophetiæ per immediatum Spiritus S. instinctum.

18. Utrum Herodes fuerit Judæus, an peregrinus? Fuit Idumæus, h. e. peregrinus. Utrum Herodes Templum tertium ædificaverit; an verò secundum Zorobabelis tantum renovaverit? Renovavit tantum, sed non-

nulla.

nulla fundamenta, vetustate, aliove vitio consumpta, novo ædificio sustinentur in idonea; de novo ædificavit. *Vide Hoornbeek, c. Jud. l. 2.*

19. An in linguâ Syriacâ olim fuerit Dagesch forte? Imo. An ultima syllabæ Verborum & Nominum, desinentes in Jod aut Vau, sunt pronunciantur? A.

20. An ad Kametz-Chatuph rectè adduntur duo puncta? Non. An Judæi Germani rectè pronunciant ם non punctatum in fine per ם? Non. An item Kamets per O? Non. An hæc mala consuetudo à Christianis est probanda? Non.

CAPUT. XII.

Sec. 1. **E**X verbis Hieronymi, dicentis in *Prefat. in libros Samuelis* (*Certumque est, Efram Scribam alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usque tempus, iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint,*) non potest probari genuinas literas Veteris T. primitus fuisse Samaritanas.

2. Duplex character literarum, scil. sacer & profanus, fuit ante tempora Esræ usitatus, h. e. hodiernus Hebr. & Samaritanus. *Vide diss. 12. Phil. Hebr.*

3. Talmud, comprehendens sub se Misnam & Gemaram; est Hierosolymitanum vel Babylonicum. Illud est antiquius hoc. Quando igitur illud est conscriptum? Misna est collecta anno Christi 150. Gemara Talmudis Hierosolymitani anno 230. sed Babylonici anno Christi 500.

4. Misna constat linguâ Hebræicâ, sed stylus ejus est succinctus & concisus; Gemara verò constat dialecto Chaldæâ, cui multæ voces peregrinæ ex aliis linguis sunt immixtæ. Sunt viginti Tractatus Misnæ translati in linguam Latinam, qui ordine temporis enumerantur. Sed jam Amstelodami omnes. Tractatus Misnici transferuntur, & in sex voluminibus eduntur à Doctiss. Viro D. Gulielmo Surenhusio.

5. An Talmud, sive in totum, sive ex parte est divinæ auctoritatis? Et an Moses illud à Deo in monte Sinai accepit? Neg. utrumque.

6. Absurdi ergo sunt Judæi, qui Talmud vino, & S. Scripturam aquæ comparant; aut qui dicunt S. Scripturam esse similem aquæ, Misnam salis, & Gemaram condito; aut *Legem Moysi non posse explicari sine Talmude, illamque fundatam esse super hoc.*

7. Profanum est quod Talmudistæ dicunt in Tractatu *Sabbath*, Deum tribus diei horis studere in Lege, & novem in Talmude.

8. An non malè consulatur Juventuti Judaicæ, quod ea annos decem nata ad Misnam, & 15. annos nata ad Gemaram ablegetur? A.

9. Absoluta obedientia, quam sibi Rabbini à discipulis tribui volunt,

est profana & impia, Qualis igitur ea est? Si Rabbinus de dextrâ diceret eam esse sinistram, & vice versa, tali Rabbino, etiam mendacissimo, à discipulo adhibenda esset fides, uti ait Jarchi ad *Deut.* 17: 11.

10. Lex Dei est perfecta; ergo non datur præter eam lex oralis, tradita Mosi. Nullibi in toto Pentateucho fit mentio legis oralis, nec Deus aliam obedientiam à nobis postulat nisi legis scriptæ.

11. Rectè olim Sadducæi, Essæi, Samaritani rejecerunt, & hodierni Karæi rejiciunt legem oralem.

12. Scripta Talmudica, quæ à Judæis vulgò pro lege Orali divinâ proferuntur, non sapiunt legem divinam: sunt enim variæ Doctorum disputationes, & diversæ Doctorum sententiæ ibi recensentur: sed ita non solet lex divina agere. *Vide supra disert.* 12.

3. R. De moribus circa mensam. 13. An bestiis primò cibus sit dandus, & quidem à sceminis antequam hominibus detur? Et an hoc benè probetur ex *Deut.* 11: 15. *Dabo herbam in agro pro jumentis tuis, ut & tu comedas?* Neg. Utr.

14. An domi pecus alere sit ita conducibile, ut aliquando illud loco hominis, cui syderum dispositio infortunium aliquod minatur, occidatur? Neg. An panis bucella cum cyatho vini manè sumpta medetur sexaginta tribus morbis, quibus fel infestatur? Et an virum, qui manè jentavit, sexaginta cursores allequi non possint? Neg. c. Jud.

15. Verba Rabbi Jose in Talmude dicentis; *Qui illotis manibus panem comedit, idem est ac si scorto accubaret*, sunt absurda. Et tres illæ historiæ, quæ pro necessitate lotionis manuum adferuntur sunt fabulæ. An paterfamilias teneatur ultimò se lavare? Non. An necesse sit manus suas attollere, quando quis ante cibum se lavat? Neg.

16. An necesse sit panem integrum cum sale mensæ imponere, in eoque magnam incisuram facere, eumque ambabus manibus, sive decem digitis regere, & consecrare? Neg. An vinum, cerevisia, vel hydromel etiam debeant consecrari in communi convivio? Non. An propterea Sal mensæ debeat imponi, quia Mensa Altari & Cibi Oblationibus comparantur? Non.

17. An illi qui ad mensam ministrat, aliqua particula de omnibus cibis mensæ necessariò sit porrigenda? Neg. An Angelus Nabal eos ad summam paupertatem redigat, qui micas panis in terra jacentes pedibus conculcant? Neg. An Talmud benè interdicat inter edendum nihil esse loquendum? Non. An liceat poculum epotum vacuum in mensâ reponere? Imo. An Elias epulis semper intersit? Et an singuli homines habeant peculiarem angelum, qui apud mensam perpetuo affidet, quando de verbo Dei loquuntur? Et si de rebus futilibus garriant; an in locum illius boni angeli succedat malus? Neg. c. Jud.

18. An

18. An ossa, aut spinæ piscium non sint in terram projicienda, aut cultelli super dorso ponendi, ne angeli lædantur? Nugæ. An si quis medullam ex ossibus in quadris excutiat, advocet impuros spiritus? N. An necesse sit inter esum carniurn & piscium manus & os abluere, aut bibere? Non. An item alio cultro uti ad carnem, & alio ad bytyrum, caseum & reliqua lactaria? Neg. c. Jud. *Vide Synag. Buxi. c. 11. & 12.*

19. Rectius legitur Noachus quam Noachus.

20. An Jesus sit nomen origine Hebraicum? Aff. Et an benè scribatur per H? Neg.

4. J.

240.

CAPUT. XIII.

Seç. 1. AN ante Mosen vocales Hebraicæ fuerint notæ, & consonanti-
bus Hebraicis subinde adscriptæ? Aff.

1. H.

De

Vocal.

C.

2. Utrum vocales Veteris T. in Biblis jam usitatæ, sint ab ipsis sacris Scriptoribus; aut à Prophetâ Esrâ additæ; An verò demum circa sextum seculum post Christum à Masorethis Tyberiensibus, vel circa decimum à duobus Rabbini Ben Ascher & Ben Napthali? Resp. Credimus vocales esse adscriptas consonantibus ab ipsis sacris Scriptoribus, vel ad minimum ab Esrâ; sed nullo modo putamus eas a Masorethis Tyber. vel à duobus illis Rabbini esse additas. Idem affirmamus de Accentibus V. T.

Ac-

cent.

V. T.

3. Puncta Vocalium & Accentuum sunt necessaria ad textum Hebræum benè legendum & explicandum.

4. Magis absurda est Capelli sententia circa vocales, quàm Eliæ Levitæ, Germani Judæi, qui fuit primus excogitator Masoretharum Tyberien-
sium.

5. Præstat Biblia Hebraica imprimere secundum lectionem criticam Ben Ascheri, quàm Ben Napthali. *Vide dissert. 13. Philol. Hebræi.*

6. Multa impia & blasphema in Deum & Christum habentur in Talmude, scil. 1. Quod Deus, cum lunam, quæ fuerat 21. annos æqualis soli, imminuisset, peccaverit, & dixerit; *Offerte oblationem propitiatoriam pro me,* &c. 2. Quod Deus Hevæ Sponsæ capillos ornaverit, illi præcinerit, & cum eâ in paradiso saltaverit, imo quod Deus Adamo & Hevæ in nuptiarum celebratione ministraverit. 3. Quod Deus permiserit se damnari anathematis poenâ, &c. 4. Quod Christus natus fuerit ex adulterâ, quod Ipse fuerit magus, idololatra, quod ob scelera sua sit suspensus, quodque seductor populi fuerit.

2. M.

De

Tal-

mude

7. An igitur blasphemix, quæ in Talmude Tract. Sanhedrin cap. 7. fol. 67. de Jesu quodam dicuntur, intelligantur, licet obnitantur recentiores Judæi, de nostro Salvatore? Aff.

8. Tal-

8. Talmud aliquando contra S. Scripturam determinat, & planè contradictoria asserit esse vera.

9. Etiam continet in se multas fabulas & nugas, imo pura puta mendacia, scil. 1. Quod Gabriel fundamenta jecerit urbis Romæ. 2. Sunt fabulæ quæ de Leviathane, tauro, ave bar Juchne, leone in sylva Ela delitescente, & rana narrantur. Quantæ magnitudinis erat rana? Pagum æquabat, accessit serpens qui ranam absorpsit, & supervenit corvus, qui serpentem, cum ranâ simul devoravit, &c.

10. Ob quas causas tot fabulæ in Talmud, aliaque scripta Rabbinica irrepserint? 1. Quia Judæi omnia, in V. T. occurrentia, literaliter volunt explicare. 2. Quia nominum propriorum etymologias expiscantur, & ex iis tales qualitates illis adscribunt, quæ cum etymologiis conveniunt. 3. Quia nimium tribuunt Kabbalæ. 4. Quia res Veteris T. sunt res antiquæ, quibus aliquid ob antiquitatem sæpe solet addi: fama enim vires acquirit eundo. Sic mendacia sunt quæ de longitudine regis Og narrantur, &c. *Vide supra deffert. 13.*

11. Tertiò ex Daniel. 9: 24. & seqq. probatur Messiam venisse, *Septimane septuaginta decise sunt*, &c. Quantum tempus denotatur per 70 Septimanas? Anni 490. Nam intelliguntur hebdomadæ annorum, quarum singulæ denotant 7. annos. Unde initium illarum septimanarum est desumendum? Ab exitu verbi de restituenda, & ædificanda Hierosolymâ, *versu 25. h. e. ab anno secundo Darii Nothi regis Persarum, Hagg. 1: 1. Quæ fient intra LXX. Septimanas? 1. Expiabitur iniquitas. 2. Reædificabitur urbs sancta & templum. 3. Excindetur Christus. 4. Abolebitur Sacrificium, &c.*

12. An non *Dan. 9: 26.* per Christum, unctum, intelligitur *Cyrus*, ut Jarchi & Menasse volunt; vel *Nebemias*, ut Aben Ezra; vel *Jehoschua* sacerdos, ut Levi Ben Gersom; vel *Zorobabel*, ut Abarbenel; vel *Agrippa*? Non.

13. An non Daniel prædicat quid demùm futurum sit post Lxx. septimanas? Non, sed quod fieri debebat inter Lxx. septimanas. An non Lxx. septimanæ sint supputandæ à destructione urbis Hierosolymitanæ? Non: nam dicitur, à tempore quo exivit verbum Dei de ædificandâ urbe, &c. Sed esto: ergo Messias tamen venit.

14. Quartò ex Malach. 3: 1. *Ecce ego mittam legatum meum, & statim veniet ad templum suum, &c.* Christus debuit venire ante templi secundi vacationem: nam ibi agitur de templo secundo.

15. An ille locus non sit intelligendus de templo aliquo tertio adhuc ædificando? N. An non *ויבנו* explicandum sit per palatium suum? N.

16. *Quin-*

16. Quintò ex Michæ 5: 2. *Tu Bethlehem Ephrata, minima ut sis in millibus Jehuda, &c.* Hic locus agit de Messîâ, vertente sic Targum **יְפֻק מִשְׁרָה** *prodibit Messias*. Messias debuit nasci Bethlemæ, quæ diu destructa est.

17. An non Bethlema hic ita extollatur, quia ibi natus est David? N. Vel an non nova aliqua urbs Bethleem adhuc sit ædificanda, ad quam respicit Micha? N. An Messias noster fuerit dominator in Israele, uti textus ait? Spiritualis, adducendo aliquot millia ad veram religionem.

18. Sunt varia etiam antiquissima diversorum Rabbīnorum testimonia, quæ testantur Messiam venisse. Unum Eliæ cujusdam, antiquissimi Rabbīni, sit instar omnium. In *Sanhedrin. c. xi.* dicitur; **שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וְכוּ'** *Sex mille annis durabit mundus. Bis mille annis inanitas & vastitas. Bis mille annis lex. Bis mille annis dies Messîæ.* Contra hanc prophetiam excipiunt frustra, quod tempus adventûs præterierit propter peccata; vel quod non dicatur, an debuerit venire Messias in principio tertiæ periodi, aut in fine. *Vide Hornbeek. c. Jud. l. 2.*

19. Nomen Mosis non est origine Ægyptiacum, sed Hebraicum. Quis 4. *J.* vocavit eum **מֹשֶׁה** *Mosen*, Mater ne, an filia Pharaonis? Mater, *Exod. 2: 10.* Et vocavit, (scil. Mater ejus Jochebed) *nomen ejus Mosche, & dixit (mater) quia ex aquis extraxisti eum*, scil. tu filia Pharaonis. Nam **מִשְׁתָּהוּ** est secundæ personæ fœm. cum affixo masc. non vero primæ personæ: quia Jod deest post Thau.

20. Credimus mundum circa autumnum esse creatum.

269.

CAPUT XIV.

Sect. 1. **A**rgumenta, quæ ducuntur. 1. Ab universali consensu omnium Judæorum pro Divinâ authenticiâ vocalium (excepto unico Elia Levita) 2. A consensu omnium Judæorum in hodiernam punctationem. 3. Ex codice Hilleliano punctato. 4. Ex Masorâ & Masoretharum operâ, sunt firma ad probandum vocales V. T. non esse à Masorethis.

2. Absentia trium literarum Aleph, Vau & Jod in V. T. quæ vulgò matres lectionum vocantur, benè probat vocales statim ab ipsis sacris Scriptoribus fuisse adscriptas.

3. Dubium est an unquam tales Masorethæ Tyberienenses in rerum naturâ fuerint; saltem historici eorum non faciunt mentionem.

4. Textus Hebræus in multis locis esset dubius, & instar nasi cerei, si diceremus vocales non esse authenticas. *Vide diss. 14. Phil. Hebræi.*

5. Ambitio Judæorum etiam est causa, quare tot fabulæ in Talmude, & alibi in Scriptis Judæorum occurrant: putant enim se magni æstimari, si aliquid novi, etiam falsi, excogitare possint.

6. Verum quidem est, quod multæ sint fabulæ in Talmude & scriptis Rabinorum, sed revera non sunt tot, quot quidem vulgus putat. An non multæ fabulæ Judæorum, seposita profanatione sacræ Scripturæ, possint excusari, & parabolicè, aliove modo explicari? Imo. Judæi habent suas parabolas, quibus res Theologicas, Philosophicas, aliasque exprimere solent. Eatenus tales fabulæ sunt similes fabulis Æsopi: nam utraq; habent suas affabulationes.

7. An omnes, sive pleraque fabulæ Talmudicæ & Rabbinicæ literaliter debeant explicari? Neg.

8. An Christus aliquoties allegans in N. T. parabolas, imitatus sit Judæos? Imo nonnunquam: nam nonnullæ parabolæ, à Christo allegatæ, ex Talmude sunt desumptæ. Quæ? 1. De divite Epulone & paupere *Luc. 16.* ex Gemara Babyl. tractatu Beracoth. 2. De operariis in vinea *Matt. 20.* ex Gem. Hieros. ejusdem Tractatûs. 3. De prudentibus & fatuis virginibus *Matt. 25.* ex Gem. Babyl. Tract. Sabbath. *Vide eadem plene descripta in Præfat. Jona Scheringamii.* Dices; Talmud demum 500. annis post Christum est conscriptum: Quomodo ergo potuit Christus inde parabolas desumere? Licet demum tum fuerit conscriptum, tamen res contentæ in Talmude fuerunt antea notæ, & oraliter inter Judæos propagatæ,

9. An non fabulæ Talmudicæ à Judæis pro rebus gestis obtrudantur; quia narrantur cum circumstantiis temporis, loci, personarum, &c. ? Non. Similiter Germani de doctore Fausto multas narrant circumstantias, &c. quum tamen à doctis pro fabulis habeantur, quæ de ipso narrantur.

10. Multæ fabulæ Talmudicæ possunt per *prosopopæias*, h.e. quando rebus inanimatis sensus tribuuntur, excusari. Sic colloquium Dei cum luna potest excusari. Talmud imitatur S. Scripturam: nam ea etiam rebus sensu carentibus adscribit sensum *Deut. 32: 1. Psal. 148: 3, 4.* &c.

11. An non injustè aliquando exhibentur scripta Talmudica & Rabbinnica ab indoctis, qui nunquam illa legerunt, vel fortè nunquam viderunt? Imo sæpe. *Vide supra dissert. 14.*

12. An Judæus teneatur speciales formulas gratiarum actionis recitare non tantum pro speciali aliqua gratia & beneficio, sed etiam pro aliis rebus extraordinariis, aliisque, scil. 1. Si inter epulas generosius vinum infundatur. 2. Vel peculiare extraordinarii cibi porrigantur. 3. Si quis fructus arborum comedat. 4. Si quis comedat quod è terra provenit. 5. Vel caseum, butyrum, pisces, carnem, lac, mel, &c. 6. Si quis oleat rosam, thus, cinnamomum &c. vel mala citrea, nuces moschatas. Vel balsamum, aut alia suaveolentia olea. Vel herbas grati odoris, vel si quis ingrediatur apothecam gratis odoribus spirantem? Neg.

3. R.
De be-
ne-
dict. &
mori-
bus in
mensis.

13. 7. An item, si videat hominem monstrosus. 8. Mutilatum. 9. Cecum vel scabie malignâ affectum. 10. Arbores elegantes. 11. Templum idololatricum. 12. Imaginem idoli. 13. Locum ex quo extirpata est idololatria. 14. Qui videt Cometam, Meteora, aut Fulgura. 15. Vel, an qui videt hominem Christianum sapientem teneatur speciales benedictiones recitare? Neg. 15. Item si quis bona nova audiat. 16. Vel mala. 17. Si quis domum exstruat. 18. Nova vestimenta comparet. 19. Si balneum ingrediatur aut egrediatur. 20. Ante & post venæ sectionem? Neg. c. Jud.

14. An nulla omnino utilitas vel delectatio sit ex re ullâ percipienda sine præcedente aliquâ, & speciali gratiarum actione? Neg. An si quis sine præviâ benedictione utatur quibuscumque ex rebus antecedentibus, possit dici *Deum depradari*? Neg. An non in multis possent adhiberi tales gratiarum actiones, si ex pio & sincero animo provenirent? Imo.

15. An frustulum panis consecrati post absolutum prandium in mensâ sit relinquendum? Neg. Quare Judæi illud relinquunt? 1. Pro paupere si forte adveniat. 2. Ut Dei benignitas celebretur, qui non tantum ad satietatem, sed etiam ad superfluitatem panem largitus est. 3. Ut in eo benedictio quiescat.

16. An necesse sit cultros ante gratiarum actionem abscondere, tum quia *Dent. 27: 5.* de altari dicitur, cui mensa comparatur, *Non elevabis super eo ferrum*; tum quia cultri hominis vitam præcidunt, quam mensæ prolongant? Rationes sunt absurdæ.

17. An quisque possit pro se orare, si plures tribus assideant mensæ? Aff. An liceat post cibum recitare gratiarum actionem, antequam sal à mensâ removeatur? Imo. Quare Judæi prius removeant sal? Quia olim Lothi uxor in salis statuam mutata est. An absolute sit necessarium in illo loco gratiarum actiones recitare ubi cibum est captus? Non. An eorum corpora non sepeliuntur, qui in eodem loco gratias non agunt; sed suspendio, aquis, igne, vel alio modo vitam finiant? Falsâ.

18. An necesse sit convivium finire recitando gratiarum actionem super poculo vini? Neg. An illud poculum necessario debeat 1. elui interius? 2. ablui exterius? 3. an debeat esse poculum integrum? 4. plenum? 5. an vinum debeat esse merum, non mixtum aquâ? Nugæ. An illi, qui indulgent perpetuis conviviis & comotationibus, post triduum in sepulchro mediis disrumpantur; adeo ut stercus, sordes & excrementa viscerum in faciem illorum defluant? Et an hoc bene probetur ex *Mal. 2: 3.* *Dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum*? Et an Diaboli postea accedant & dicant; *Comede quod tam longo congregasti tempore*? Mendacia. *Vide Synag. Bux. c. 12.*

4. J. 19. An Judæi olim combusserint cadavera? Et an idem ex exemplis Jacobitarum 1 *Sam.* 31: 12, 13. probari possit? Neg. utr.
280. 20. Utrum præstet secundum consuetudinem Judæorum cadavera sepelire extra urbes in agris; an vero intra urbes in templis? A. pr. N. post.

CAPUT XV.

1. H.
De Vo-
cal. &
Ac-
cent.
N. T.

Seçt. 1. **A** Ben Ezra & David Kimchi non statuunt vocales Textui Sacro esse additas à Masorethis Tyberiensibus.

2. Etiam si Pentateuchi, membranæ inscripti, & in Synagogis asservari soliti, destituantur vocalibus & accentibus; inde tamen non probatur illas & hos esse à Masorethis.

3. In antiquis Cabbalistis, & in Talmude fit mentio punctorum, & Cabbalistæ præcipuè recentiores mysteria elicuerunt ex vocalibus.

4. Posito, quod literæ primigeniæ fuerint Samaritanæ, quod tamen falsum est; inde tamen non sequitur vel literas antiquas Samaritanas fuisse destitutas vocalibus, vel vocales esse additas à Masorethis.

5. Ex Keri & Cethib, quod licet ut plurimum versetur circa consonas, non legitime elicitur argumentum pro novitate vocalium & accentuum. *Vide dissert. 15. Philol. Hebræi.*

2. M.
De Tal-
mude.

6. An scripta Talmudica Christianis lectu sint utilia? Imo.

7. An non sint comburenda, sicuti mandarunt Papæ nonnulli, ut Gregorius IX. Innocentius IV. Julius III. & Paulus IV. qui posterior 12. Talmudicorum voluminum millia flammis addixit? Neg.

8. An Joh. Pfeffercornus Judæo-Christianus anno 1510. absurdè statuerit Scripta omnia Talmudica & Rabbinica à Judæis esse emenda, & comburenda? Et an non absurdè Idem voluerit hoc Maximiliano Cæsari persuadere? Absurdissimè.

9. An liber Reuchlini (aliàs Joh. Capnionis) vocatus *Oculare speculum*, quo voluit contrarium probare, injustissimè à Parisiensibus sit damnatus, & à Colonienfibus damnatus & combustus? Aff.

10. An Galatinus in libro de *Arcanis Catholica veritatis*, benè Reuchlinum contra Hogostratum Inquisitorem; & per consequens contra Pfeffercornum, aliosque defenderit? Imo. Ex cujus petitione Galatinus illum librum scripsit? Ex petitione Cæsaris, & voluntate Papæ Leonis X.

11. Talmud in nonnullis confirmat fidem Christianorum, & è contrà in multis fidem Judæorum infringit.

12. An Magistratus Christianus possit permittere impressionem Talmudis? Imo. Sed an talem debeat permittere qualis anno 1644. in magno quarto hæc.

to hîc in Belgio edita est? Non. Nam in illa edit. continentur omnes blasphemix de Jesu, quas suprà *cap.* 13. ex parte recensuimus. Basileenses anno 1581. editionem Talmudis quidem concesserunt, sed omnes illas blasphemias ejecerunt. *Vide suprà diff.* 15.

13. Jesus Christus est verus ille Messias olim promissus in Veteri T. nam ^{3. C.} Ei conveniunt omnes prædictiones, quæ in V. T. de futuro Messia prædictæ fuerunt. (1.) *Gen.* 49: 10. Tempus adventûs in nostrum Messiam quadrat: nam omne Sceptrum fuit remotum à Judâ circa nativitatem Messix. Etiam eodem tempore futurus Messias communibus Judæorum votis expectabatur: propterea nonnulli pro vero Messia, ut *Bar Cocheba*, *Pseudo-Moses*, *Syrus quidam*, *David el David*, & *R. Lemlem* diversis temporibus sese populo obtrudere voluerunt. (2.) Multi *adhærebunt ei*, uti ibidem Jacob prædixit; atqui hoc factum est: nam in omnibus ferè locis & regnis fuerunt Christiani.

14. (3.) Intra 70. Septimanas (h.e. 490 annos) venire debebat, quod ita etiam evenit. Etiam Sacrificia erant abolenda, *Dan.* 9: 27. (4.) Implevit Templum gloriâ suâ *Hag.* 2: 7. Et venit stante templo secundo, *Mal.* 3: 1. (5.) Bethlemæ natus est: atqui hoc *Michæ* 5: 2. erat prædictum. (6.) *Zach.* 13: 2. Exscindenda erant nomina tericulorum e terrâ, etiam Prophetæ, &c. Hæc facta sunt: nam oracula cessarunt tempore adventûs Christi, uti historiæ testantur.

15. (7.) Christus ex familiâ Davidis descendit, *Fer.* 23: 5. (8.) Natus est ex *מלכה* *virgine*, *Jes.* 7: 14. quæ vox propriè sign. virginem incorruptam: habet enim nomen à *מלך* *latitare*. Quod Judæi conentur probare ex *Prov.* 30: 19. vocem *מלכה* etiam denotare virginem corruptam, aut apud Jesaïam, uxorem Jesaïæ, sunt futilia (9.) *Jes.* 53: 2. *Non erat ei forma, neque decor, contemptus & abjectissimus virorum, doloribus affectus, &c.* Hæc impleta sunt in nostro Messia.

16. (10.) *Jes.* 9: 2. *Populus habitans in terrâ Zabulon, & Naphthali & Galilea, ambulans in tenebris videbit lucem magnam.* Atqui hæc Christo conveniunt *Matth.* 4: 13. (11.) Messias haberet præcussorem *Jes.* 40: 3. *Mal.* 3: 1. Ille fuit Joh. Baptista, qui in virtute Eliæ venit. (12.) Futurus Messias miracula efficeret *Jes.* 35: 5, 6. (13.) *Zach.* 9: 9. *Esset pauper & insideret asino.*

17. (14.) Messias debebat esse Propheta, *Deut.* 18: 15. *Joh.* 6: 14. Prophetæ docebant, & futura prædicebant. (15.) Sacerdos, *Psal.* 110: 4. *Tues Sacerdos*, &c. Sacerdotes offerebant, intercedebant, & benedicebant. (16.) Rex, *Psal.* 2: 6. & 45, 2, 4. Reges habebant regnum, subditos, eosque regebant, & contra hostes defendebant. Hæc etiam locum habent in nostro Messia.

18. An ex aliâ tribu licuerit uxorem ducere quàm ex suâ propriâ? Imo. Sed an licuerit etiam virginem ducere, quæ erat *ἄρνητος*? Non: nam est contra legem *Num.* 36: 6, 7, 8. datam. *Vide Hoornbeck c. Jud. l. 3. c. 1.*

4. J. 19. An uxor Lothi revera in salis statuatam mutata sit? Imo. An eadem adhuc hodie superfit? Josephus eam suis oculis conspexit. Benjamin, qui mortuus est anno 1173. In Itinerario suo p. 44. ejus etiam meminit. Recentiores peregrinatores testantur, (puto verè) eam adhuc hodie superesse.

300. 20. An illa statua sit permanens usque ad mortuorum resurrectionem, uti vult Targ. Hieros.? An iterum succrescat? Utr. est dubium.

CENTURIA QUARTA.

CAPUT XVI.

1. H. *De Vocal. & Accent. V. T.* *Seft.* 1. **E**X antiquis sacrorum Bibliorum Translationibus in genere, & ex versione LXX. Interpretum in specie non benè probatur vocales temporibus illorum Interpretum non extitisse, vel eas demum esse additas à Masorethis Tyberiensibus.

2. Similiter idem non evincitur ex Paraphrasibus Chaldaicis: nam in illis non tantum est disconvenientia à textu Hebræo respectu vocalium, sed etiam respectu consonarum, & respectu integrarum dictionum & sententiarum.

3. Credimus Hieronymum in versione suâ adornandâ usum fuisse Bibliis punctatis: & posito, quod iis non fuisset usus, inde tamen nemo certo eliceret; ergo temporibus Hieronymi non fuerunt Biblia punctata. *Vide dissert. 16. Philol. Hebræi.*

2. M. *De Comment. Rabbin.* 4. An quinque illi modi scribendi commentaria Biblica, qui ab Aben Ezra in præfat. Rhythmicâ, Bibliis Buxtorffii præfixâ, proponuntur, sint omnes laudandi? Non, tantum secundus & quintus.

5. An S. Scriptura magis secundum antiquam Cabbalam sit explicanda, quàm secundum novam, uti vult Aben Ezra? Non.

6. An Pentateuchus ideo incipit à litera ב. quæ significat duo, vel quia sunt duo mundi; vel quia sunt duæ Leges, scripta scil. & oralis; vel quia Deus hominem duabus partibus, animâ scil. & corpore constantem creavit; vel quia Deus mundum creavit cum ברכה *benedictione*? Nugæ.

7. An in primo versu Genesis sunt sex literæ Aleph, quia mundus durabit 6000. annos? Non. An item septem voces propter 7. dies hebdomadæ, vel propter 7. planetas? Non. An item 28. literæ propter 28. lunationes quæ mensem constituunt, vel propter 28. tempora quorum Ecclesiastes cap. 3. meminit? Non.

8. An

8. An Commentaria Rabbiorum Biblica habent aliquam utilitatem? Imo magnam.

9. S. Scriptura non potest sine suppetiis Rabbiorum benè in alias linguas transferri, nec explicari.

10. An Græciverba Gen. 2: 2. *Et absolvit Deus die septimo opus suum*, benè interpretentur per, *Et absolvit Deus תְּחִלָּתוֹ וְעַתָּה die sexto*? Non. Vide *suprà* *differt.* 16.

11. An Judæi tenentur mane preces matutinas, & post prandium horâ ^{3. R. De} circitèr quintâ preces vespertinas, substitutas in locum *sacrificii quotidiani precib. vespertini*, & simul nocturnas publicè in Synagogâ recitare? Non Quare Judæi preces nocturnas, quæ ab horâ nonâ nocturnâ recitari deberent, ^{vesp. lecto, &c.} vespertinis, factâ exiguâ temporis pausâ, addunt? Commoditatis causâ.

12. Quare Judæi vesperi precantes faciem operiant? Ut alter alterius confessionem audire non possit. An etiam in Templo faciem operuerint? Non: nam in Templo singuli quatuor cubitos ab invicem distabant, quando peccata coram Deo confitebantur. Quare tum etiam in sinistram latus sese inelinant? Quia credunt Isaacum, quum offerendus esset, in sinistram latûs jacuisse.

13. Quomodo diffidentes ante preces aliquando se mutuo soleant reconciliare? Qui ab adversario jus obtinere non potest, it ad librum legis, eum claudit, & manu pulsans dicit: Ego occludo illum. Tunc omnes cessant à precibus, & aliquando precibus non peractis domum abeunt; imo si alter sit implacabilis, per aliquot dies sæpe precibus supersedet. An benè? Pessimè.

14. An non sit superstitiosum lectum versus Meridiem & versus Septentrionem collocare? Imo. An ille, qui ita dormiverit, numerosam prolem sit accepturus? Et an hoc ex *Psal.* 17: 14. **וַיִּפְתָּח ה' וְיִצְחָק** benè probeatur? Nuxa. Quare Judæi sunt superstitiosi circa somnia? Propter exempla Jacobi, Josephi, Pharaonis, Nebucadnezaris & Danielis. An, si quis somniavit aliquid infausti, propterea tenetur die sequenti jejunare? Neg. An illud jejunium est necessarium, etiam Sabbatho, quo jejunia sunt illicita? Neg. An somniator tenetur vesperi jejunio finito tres amicos ad se vocare, illisque septies dicere; *Somnium bonum vidi*? Nuxa.

15. An certò probari possit quod Esras decem res ordinaverit, scil. 1. Ut Sabbatho lex legeretur. 2. Etiam diebus Lunæ & Jovis. 3. Ut his diebus etiam jus dicatur. 4. Ut die Jovis omnia domi laventur, & verrantur. 5. Ut diebus Jovis viri allia comedant, &c? Non. Quare Judæi diebus Lunæ & Jovis partem sectionis legant? Ne tres dies absque lege præterirent, &c.

Quare

Quare illis diebus etiam extraordinariam precem וְרוּא רַחוּם precentur? Quia tres senes, projecti in ignem, & nullo modo ob efficaciam hujus pre-cationis læsi, eam composuerunt: ideo mandatum est, ut ea in omnibus Synagogis illis diebus recitaretur.

16. Lectio Legis fit in Synagoga cum nimia pompâ. Non est necessarium singulas sectiones majores legi à septem viris, quorum primus est Sacerdos, secundus Levita, tertius Israelita, & sic porro. Non opus est Pentateuchos MSS. ob sanctitatem eorum, fasciis & palliis involvere; nec tamdiu in Synagoga expectare quandiu liber Legis est apertus.

17. An necesse sit mulieres seorsim à viris in Synagoga sedere, & per clathratas fenestras Synagogam inspicere? Non. An hoc non bene probe-tur ex Zach. 12: 14. *Planget familia domus David seorsim, & mulieres eorum seorsim?* Non.

18. An sit malum omen si gestator Legis MS. cadat? Non. An non omnes qui casum viderunt, teneantur per longum tempus jejunio eum expiare? Non. An sit superstitiosum Ligna tornata, quibus Pentateuchi MSS. alligantur, ad parturientes foeminas deferre, & illis aspicienda proponere, ut eæ onus uteri sui facilius deponant? Imo. *Vide Synag. Buxt. c. 13. & 14.*

19. Quare uxor Lothi potius in statuam salis quam in statuam alterius materiae conversa sit? Judæi fabulantur hoc ideo factum esse, quod modicum salis Lotho ad hospites, in domum receptos, comiter lautiusque tra-ctandos, exhibere noluerit. Sed auctor libri Sapientiae c. 10. v. 7. bene ait; *Statua salis constituta anima non credentis monumentum.*

20. An Hebræi olim sub Veteri T. epulas funebres instituerint? A.

CAPUT XVII.

Self. 1. **O**ptimè decreverunt aliquot nostri Belgii Synodi anno 1624 ex petitione Cl. Amamæ, ut nemo ad examen Theologiæ admitteretur, nisi egregiâ linguarum originalium scientiâ esset imbutus, & simul ejusdem scientiæ testimonium à Professore linguarum subsignatum ostenderet.

2. Cognitio linguæ Hebraicæ non est à naturâ; imo nulla lingua homini est naturalis. Hinc surdi à nativitate etiam solent esse muti.

3. Experimentum quod olim Phryges & Ægyptii de naturali linguâ sumserunt, scil. tradendo eum in finem duos infantes inter pecora educandos, est ridiculum.

4. Auctor linguæ Hebraicæ est Deus, qui eam (quoad Radices, ut mihi videtur) Adamo instillavit.

5. Lingua

4. 7.

320.

1. H.
De
orig.
C
antiq.
ling.
Hebr.

5. Lingua Hebraica est omnium linguarum prima; quod videtur probari. 1. Ex ejus perfectione & simplicitate. 2. Ex nominibus Hebraicis priorum hominum, ut Adami, Hevæ, Kaini, Habelis, &c. 3. Quia in omnibus aliis linguis occurrunt voces Hebraicæ, quæ tanquam filiæ indicant matrem esse Hebræam. Ergo nec lingua Chaldaica, ut sentit Theodoretus; nec lingua Germanica, ut ridiculè statuit Joh. Goropius Becanus, est lingua primigenia. *Vide dissert. 17. Phil. Hebræi.*

6. An quis possit, attrahere præputium, uti interdicitur 1 Cor. 7: 18. ? ^{2. M.}
Ex parte potest, sed non in totum. ^{De}

7. An olim bene fecerint Judæi, quod reis poenâ mortis afficiendis præbuerint potum amarum, quo mens alienaretur, ut poenam minus sentirent? Pessimè. An Judæi propterea etiam nostro Salvatore talem potum amarum præbuerint *Matt. 27: 34.*? Imo. An benè Christus eum potum recusaverit? Imo. ^{Com- ment. Rabb.}

8. An ex verbis *Matt. 12: 32.* *Non remittetur ei, neque in hoc, neque in futuro seculo*, benè probetur dari remissionem peccatorum post hanc vitam? Non. Quid ergo illa phrasis denotat? *Nunquam* remittetur.

9. Quales fuerint Jannes & Jambres, qui 2 *Tim. 3: 8.* Mosi dicuntur resistisse? Fuerunt duo præcipui Magi, qui Mosi, miracula coram Pharaone edenti, resisterunt. Paraphrastes eos vocat *Principes magorum*.

10. Quare Christus *Matt. 19: 24.* & *Marc. 10: 23.* in proverbio, *Facilius est camelo intrare foramen acus*, &c. ulus fuerit *camelo*, cum Judæi semper in illo proverbio usi fuerint, & adhuc hodie utantur *Elephante*? Quia Camelus in Judæa notior fuit elephante.

11. Quinam sunt præcipui, celeberrimi & præstantissimi Rabbini, qui ^{3. C.} Hebraica commentaria in Vetus T. ediderunt? Schelomo Jarchi, Aben ^{Obj.} Ezra & David Kimchi. *Vide supra dissert. 17.* ^{contr.}

12. Messias promissus debuit esse Rex spiritualis, & non terrestris: nam cum adventu Messiae sceptrum erat auferendum à Judâ, & Urbs destruenda, ubi alias fingitur futura sedes imperii Messiae. ^{Christum Messiam.}

13. Objectiones, quæ vulgò à Judæis contra nostrum Messiam profuerunt, magnâ ex parte spiritualiter sunt intelligendæ, suntque sequentes. (1.) *Jes. 2: 2, 3.* *Erit ultimis temporibus*, &c. atque tum nondum videntur fuisse ultima tempora. (2.) Ex eodem versu, *Mons Moriaeris elatus supra colles*, h. e. altior aliis montibus; atqui hoc nondum factum est. (3.) Adhuc inde; *Omnes gentes confluent ad illum montem*: atqui omnes & singulæ gentes eò nondum confluerunt. (4.) Adhuc; *Ascendamus ad montem Domini*; atqui hoc omnes Christiani nondum dixerunt, vel fecerunt.

14. (5.) Jes. 2: 4. *Tudent gladios in ligones, & hastas in falces, non attollet gens una in alteram gladium, neque discent amplius bellum.* Sed ubi temporibus nostri Messia illa facta sunt? Et ubi fuit tanta pax?

15. (6.) Jes. 11: 6, 7, 8. *Commorabitur lupus cum agno, & pardus cum hodo recubabit. Leo & bos comedent stramen. Lactens se oblectabit super foramen aspidis, &c.* Sed hæc nondum facta videntur.

16. (7.) Zach. 6: 12, 13. *Ædificabit templum Jehova;* atqui templum tertium nondum est ædificatum. (8.) Zach. 13: 2. *Die illo excindam nomina terriculorum è terra & eorum prophetas, &c.* Sed nec hoc adhuc factum videtur.

17. (9.) Jerem. 23: 5, 6. *Quando Davidi excitabo germen justum, h. e. Messiam, salvabitur Jehuda, & Israël habitabit secure;* atqui illa non sunt facta temporibus Messia, (10.) Ezech. 38: 2, 14, 15, 22, 23. *Quando Messias advenerit tum expugnabit Gog & Magog;* sed hoc nondum factum est à nostro Messia.

18. (11.) Jes. 53: 10. *Messias videbit semen;* atqui noster Messias non habuit filios. (12.) Deut. 30: 3, 4, 5. *Messias omnes Judæos dispersos per terrarum orbem colliget & congregabit,* quod nondum fecit. (13.) Mal. 4: 5. *Elias nondum venit, qui ante Messiam debuit venire.* Vide Hoornbeek contra Jud. l. 3. c. 2. & 5.

19. Judæi propter occisum Messiam tam diu in exilio vixerunt.

20. An Missa possit probari ex verbis Gen. 14: 18. *הוֹצֵא לָהֶם וֵיין.* Neg. Nam הוֹצֵא nunquam significat *sacrificare*, nec *educere* aliquid ad sacrificandum, sed simpliciter *proferre*, *educere*, &c.

CAPUT XVIII.

Seft. 1. **L**ingua Hebræa ultra 1700. annos à creatione mundi fuit sola & unica lingua, quâ omnes incolæ totius mundi fuerunt usi.

2. Causa efficiens confusionis linguarum non est aër Borsippæ, neque natura, neque homines, neque angeli; sed Deus, & quidem solus.

3. Quando Deus dixit, Gen. 11: 7. *descendamue & confundamus*, non est alloquutus angelos vel homines; nec quando dixit Gen. 1: 26. *faciamus hominem*, angelos vel terram, uti vult Lipmannus; sed cæteras Divinitatis Personas.

4. An ex tali loquendi modo possit probari pluralitas Personarum in Essentiâ Divinâ? Aff. An non S. Scriptura aliquando, Magnatum more, sic in primâ personâ pluralis numeri de unicâ personâ loquatur? Nunq.

5. An non loca quatuor sequentia, quæ à Kimchio in Michlol. p. 9. proferuntur

feruntur, videantur hoc probare? Minimè. Videamus ea. (1.) Job. 18:2, 3. Bildad de seipso loquitur: *Quousque imponentis fines sermonibus? Instruetis, ut postea loquamur? Quare reputamur ut Jumenta, sordemus in oculis vestris?* Resp. Bildad de se & aliis amicis Jobi loquitur. 2. Absalom 2 Sam. 16:20. dixit Achitopheli: *Da consilium quid facturi simus.* Resp. Absalom de se cæterisque consiliariis & copiis suis loquitur. 3. Daniel cap. 2:36. dicit Nebudcadnetzari: *Hoc est somnium illud, cujus interpretationem dicemus coram Rege.* Resp. Loquitur de se & sociis suis. 4. Cant. 1:4. *Trahe me, post te curremus.* Resp. Loquitur Ecclesia de se & puellis suis, h. e. de omnibus fidelibus. Addantur adhuc duo loca ex R. Bechai in Genes. 1:26. scil. (5.) Gen. 29:27. Laban unicus dixit: *Et dabimus tibi etiam hanc.* Resp. Ego, uxor & amici. (6.) Num. 22:6. Balak ait: *Fortasse prævalebo, percutiemus eum.* Resp. Ego & populus meus percutiemus eum.

6. Deus non videtur propriè in confusione novas linguas creasse, sicuti in principio mundi unam creavit: sed confusionem videtur fecisse per vocalium & literarum radicalium permutationem, per transpositionem, per detractionem, & productionem syllabarum, aliisve modis.

7. Deus propterea non confudit linguas, quia architecti ædificantes turrim, voluerunt bellum Deo inferre; vel ut tuti essent contra diluvium aliud futurum; vel ut tuti essent ab incendio mundi: sed 1. Ut nomen sibi compararent. 2. Ne dispergerentur per terram.

8. An ergo architecti turris Babilonicæ, volentes comparare sibi nomen, & curantes, ne dispergerentur, peccarint? Imo.

9. An illa confusio linguarum fuit pœna? Imo. An etiam creatio novarum linguarum in Apostolis? Non: sed in illis fuit extraordinarium donum. *Vide dissert. 18. Philol. Hebræi.*

10. Temporibus Prophetarum nullæ fuerunt sectæ inter Judæos, licet fuerit idololatria. Quando igitur sectæ sunt ortæ? Sub templo secundo post excessum Prophetarum.

11. An Nasiræi constituerint sectam? Non, Quæ fuit igitur prima secta? Sadducæorum. Quot fuerunt sectæ? Tres; Sadducæorum, Phariseorum & Hæssæorum.

12. An פְּרִישִׁי *Pharisei* nomen habeant à פָּרַשׁ *expandere*, quia dilatabant phylacteriâ? Non. An à פָּרַשׁ *exponere*, scil. legem, quasi dicerentur legis Interpretes? Non. An à פָּרַשׁ *separavit, sejunxit*, quia à communi hominum consuetudine sese separaverant? Imo. Nam in vestitu & vitæ sanctitate volebant ab aliis separari.

13. An secta Phariseorum diu ante Christum fuerit nota? Ad minimum

num 140. annis. Ex qua tribu fuerunt Pharisei? Ex omnibus.

14. An secta Phariseorum ab initio, ad bonum finem fuerit instituta? Imo. An fuerit etiam honorata? Imo, honoratissima, *Act. 26: 5. Phil. 3: 5.* Quare postea populo fuerint risui & ludibrio? Quia talia faciebant quæ erant digna risu. Qualia? Quidam non audebant attollere præ nimia humilitate pedes suos; alii oculos, ne virginem adspicerent, &c. An ergo postea à se invicem fuerint separati? Imo. In quot species? In septem diversas quasi species.

15. In multis est magna convenientia inter Phariseos & hodiernos Monachos, scil. conveniunt nomine; distinguuntur utrique vestibus à plebe; jactant opera supererogatoria; videntur esse humiles, &c.

16. An Pharisei peccarint quod noluerint comedere nisi lotis manibus? A. An non licet lavare manus? Imo. sed lotio manuum non est æstimanda pro decentiâ religioſâ, ut Pharisei fecerunt, sed pro civili.

17. An non multa dogmata Phariseorum, ut Fatum, *μεμψύχως*, lotiones, imaginaria sanctitas, dilatio Phylacteriorum, productio fimbriarum, &c. sint absurda? Imo.

18. An Phariseus *Luc. 18: 12.* ita decimas dans benèfecit? Non. An non decimæ fuerunt dandæ? Ita, sed non de menthâ, anetho, & cumino. An ergo fecit opus lege Divinâ non mandatum? Imo. An lex de dandis decimis in V. T. data, jam in spæcie sub N. T. etiam obliget? Non. *Vide supra differt. 18.*

4. 7. 19. An Adam fuit verus Judæus? Aff. An item hodierni recutiti sive apellæ rectè vocantur Judæi? Neg.

360. 20. An in lingua Hebraica ex literis Vau & Jod cum Kametz, Tzere & Chirek in fine vocum propriæ fiant diphthongi? Non.

CAPUT XIX.

1. H.
De
confus.
ling.

Señ. 1. **I**N quot linguas illa confusio Babylonica facta est? Hebræi ajunt in LXX. Græci in LXXII. Euphorus in LXXV. Pacianus in CXX. Alii nihil determinant; sed numerum linguarum incertum esse ajunt. Nemo novit certum numerum illarum linguarum; suntque tantum conjecturæ, quæ vulgò proferuntur.

2. Judæi non merentur fidem, quando loquuntur de numero septuagenario: nam plura myſteria semper huic numero adscripserunt quàm ulli alii numero.

3. An turris fuit 70. gradus alta? An fuerunt 70. architecti? An 70. Angeli introduxerunt confusionem? An singuli viri & Sanhedrin calluerunt 70. linguas? Falsa, sive incerta omnia.

4. Non.

4. Non sequitur, septuaginta quinque animæ descenderunt in Ægyptum; ergo tot linguæ in confusione sunt natæ.

5. Verisimile est ex confusione natas esse linguas sequentes, scil. Græcam, Germanicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Cananæam, Philistæam, Aramæam, & Chaldæam. Quare? Quia illæ linguæ nomina sua retinuerunt à principibus familiarum, h. e. à nepotibus Noachi: ex. gr. lingua Græca vocatur Ἰσραήλ à Javan *Gen. 10: 2*. Quot linguarum fit mentio in S. Scripturâ? Viginti.

6. Confusio linguarum videtur facta circa nativitatem Phalegi, h. e. anno 101. post diluvium; non verò circa ejus mediam ætatem, vel circa ejus mortem, h. e. anno 340. post diluvium.

7. An Judæi benè faciant, quod subinde mutant nomina sua quando laborarunt morbis periculosis, vel in signum pœnitentiæ? Ist indifferens. An item benè quando cogitant per mutationem nominis decretum Dei facere irritum? Non.

8. An mundus spatio annorum centum & unius ita potuerit multiplicari, ut tot essent homines progeniti ab octo hominibus, quot in textu recensentur? Imò.

9. An non plures homines fuerunt in arcâ Noachi quàm octo? Sic quibusdam videtur. Nos neg.

10. Utrum omnes homines ab initio tam longævi fuerint, uti *Gen. 5*. habetur; an verò tantum illi decem, qui ibi enumerantur? Illa longævitas videtur locum habuisse in pluribus quàm in illis decem. *Vide dissert. 19. Philol. Hebr.*

11. Benè scribitur Sadducæi & Saducæi. An Sadducæi nomen acceperint à צדק *justitia*? Non: nam fuerunt pravis moribus induti. Unde igitur? A Sadok, Antigoni discipulo. 2. M.
De
Saddu-
cæis.

12. Quæ fuit origo sectæ Sadducæorum? perversa interpretatio verborum Antigoni Sochæi, dicentis; *Ne estois sicut servi, qui serviunt Domino propter mercedem, ut nempe accipiant mercedem, &c.* Hinc Zadokus & Baithosus perversam fecerunt sequelam.

13. Quare hi non æquè vocati sunt Baithosæi à Baithoso quàm Sadducæi à Sadoko, quum utique fuerit origo disensionis? Quia Baithosus creditur fuisse spurius.

14. Sadducæi negarunt, 1. Resurrectionem mortuorum, quam homi-
dierni Judæi ex parte concedunt. 2. Angelos & Spiritus 3. Providentiam
Dei. 4. Spiritum S. 5. Rejecerunt Traditiones legis oralis.

15. An Sadducæi pro Verbo Dei præter Legem Moïsis etiam agnove-

rint libros propheticos? Multi negant: quia Christus probaturus resurrectionem *Matt.* 22. tantum usus est argumento ex Lege Moſis deſumto. Drufius, quia videt contrarias Doctorem opiniones, non ſine cauſa putat Sadducæos, qui in Judæâ habitaverunt, recepiſſe etiam cæteros libros; non verò qui in Samaria vixerunt. *Vide ſuprà diff.* 19.

3. C. De Doctr. Christi & vocat. Gentium.
16. Novum T. eſt æquè ſcriptum divinum, uti Vetus T. nam materia ejus eſt divina, ſinis eſt ad Deum tendens, origo ejus eſt à Deo, & variis miraculis ejus doctrina fuit confirmata. Et obſectio, quæ vulgò à Judæis contra Novum T. offerri ſolet, ſcil. quod videantur quædam eſſe contradictoria, etiam contra Vetus T. opponi poteſt.

17. In V. T. *Jef.* 2: 2, 3, 17, 18, 19, 20. *Jer.* 16: 19. & alibi prædictum fuit Gentiles tempore adventus Meſſiæ eſſe *convertendos*. Illa converſio facta eſt ſub N. T. Præterea prædictum fuit Judæos eſſe *repudiaturos* Meſſiam, eique non *credituros*; *Jef.* 8: 14, & 53. 1. *Pſal.* 118: 22. *Lapis, quem ædificantes repudiarunt*; etiam Eum *occifuros*, *Zach.* 12: 10. *Videbunt me quem tranſfixerunt*; denique prædictum fuit ipſos Judæos eſſe *rejiciendos* à Deo, *Jef.* 2: 6. *Hof.* 1: 8, 9. & alibi.

18. Cauſa diuturni exilii Judaici in ſpecie non ſunt crimina majorum (niſi inter crimina intelligas crucifixionem veri Meſſiæ,) vel tenuitas meritum, vel amor ſcæminarum & divitiarum, vel perjurium, vel ſuperba ambitio, quæ omnia in שבט יהודה *Schebhet Jehuda* inter cauſas exilii numerantur. Ibidem ſtatuunt Judæi cædem Jeſu Naſaræni eſſe cauſam exilii, non quod fateantur ſe malè egiſſe; ſed quia putant ſe propterea odium Chriſtianorum in ſe excitaviſſe. *Vide Hoornbeek c. Jud. l. 3. c. 3. & 4.*

4. J.
19. An ex libro Jonæ probari poſſit, quod ipſe prius abſorptus fuerit à piſce maſculo, & poſtea evomit, ac tandem à ſcæmellâ plenâ foetibus iterum abſorptus? Neg.

380.
20. An verum ſit, quod vulgò fertur, Muhamedem ferreâ conditum arcâ, & à magnete ſurſum ſublatus pendere in aëre? Neg.

CAPUT XX.

1. H. De Conſerv. Proprietat. ling. Hebr.
Seſt. 1. **L**ingua Hebræa tempore confuſionis manſit in ſua puritate.
2. Ea tum non eſt conſervata in pluribus populis & familiis, ſed in unicâ familia Heberi, qui deſcendit ex Schemo.
3. Judæi falſo defendunt Schemum fuiſſe Melchizedecum.
4. Lingua Hebræa fuit propagata ab Hebero uſque ad Abrahamum in Meſopotamia. Abrahamus vocatus ex Meſopotamia ſecum apportavit hanc linguam in Canaan. Jacobus cum ſuis in Ægyptum eam detulit, Poſteri

steri ex Ægypto in desertum, inde iterum in Canaan, atque ibi usque ad capt. Babyl. omnes loquuti fuerunt Hebraicè, uti apparet ex nominibus Hebraicis virorum, locorum, & c. & ex 2. Reg. 18: 26.

5. In locum linguæ Hebraicæ successit lingua Chaldaica, quam captivi Judæi in Babylonia didicerunt.

6. Lingua Hebræa jam nullibi in toto mundo est vernacula, & aliquot seculis ante Christum desijt esse vernacula.

7. Verisimile est nos in futuro seculo esse loquuturos, & quidem Hebraicè. *Vide dissert. 20. Phil. Hebrai.*

8. Tertia secta, nata diu ante Christum, est Hæssæorum. Unde illud nomen *הסאי Hæssai* descendit? 1. Non ab *סן sanare*, quasi medici fuissent. 2. Nec à *עשׂה* facere, quasi bonis operibus præ cæteris studuissent. 3. Nec à *חזוה* videre, speculari, quasi vitam speculativam vixissent. Sed 4. à *עשה* *facere*, vel *עשה* *latitare*, quia separatim & seorsim à strepitu hominum vivebant.

9. Quare Hæssæorum in N. T. non æquè fiat mentio quàm Pharisæorum & Sadducæorum? Hæssæi non ita versabantur inter homines ac Sadducæi, sed habitabant in locis solitariis; etiam quietè vivebant, & se aliis non ita opponebant.

10. Unde Hæssæi primùm orti sint? Afflictis Macchabæorum temporibus multi se in speluncis abdiderunt; sed rebus in melius vergentibus quidam ad pristinas sedes redierunt; alii verò in locis solitariis perseverarunt, qui à latitando vocati sunt Hæssæi.

11. An Hæssæi habuerint omnia bona communia? A. Qualibus vestibus fuerint induti? Albis. An etiam vestibus & calceis mutatorii? Non.

12. An Hæssæi non duxerint uxores nisi earum valetudinem per triennium explorassent, uti referunt historici? Imo.

13. An Hæssæi ipso Sabbatho non exonerarint alvos suas, uti Josephus ait? Rarissimè, nisi summâ urgente necessitate. An igitur alvum exonerans profanat Sabbathum? Non. Sed Hæssæi solebant fodere foveas, in quibus exonerabant ventrem, & opere absoluto iterum implebant foveas. Atqui illa opera videbantur illis illicita. Sed cum necessitas exonerandi alvum non agnoscat Sabbathum, paulo ante Sabbathum, & ipso Sabbatho usi fuerunt cibo tenui.

14. An Hæssæi biberint vinum? Non, sed aquam. An non dogmatum Hæssæorum in N. T. fiat aliqua mentio? Aff. ex. gr. 1 Tim. 5: 23. Paulus dat consilium de non amplius bibendâ aquâ. *Vide supra diss. 20.*

15. An die præcedente Sabbathum liceat longius iter suscipere quàm

3. R.
trium *De*

Præ-
par.
ad
Sabb.
bath.

trium milliarum? Aff. An; si alicui vel centum ancillarum aut servorum millia suppetere, ipse tamen in honorem Sabbathi aliquid laborare deberet, scilicet, vel domum everrere, velligna findere, vel ignem accendere? Neg. An mensa per totum Sabbathum debeat manere strata? Neg. An tali mensæ debeant imponi duo panes, qui mantali sunt tegendi in memoriam Mannæ, quod duplum die Veneris fuit collectum, *Exod. 16: 22*. Neg. An diebus Veneris ungues, prius manûs sinistra, & deinde ungues manûs dextera sint refecandi? Neg. An qui unguium præsemina pedibus subjiciat sit dicendus impius? Neg.

16. An, cultros ante Sabbathum esse acuendos, benè probetur ex *Exod. 16: 5*. וְהָכִינוּ? Neg. An Judæi teneantur habere peculiares vestes, quas tantum Sabbatho, & non aliis diebus induere debent? Neg. An Heva Adamum fustibus adegerit ad edendum de fructu arboris. Neg. An Heva sit causa diminutæ lucis solaris? Neg. An qui multas lucas Sabbathinas accendit, accepturus sit filios eruditos & pios? Neg.

17. An Sabbathum paulo citius sit inchoandum, & serius finiendum, quam Deus præcepit? Et an animæ statim, quando Judæi Sabbathum inchoarunt, in obvias aquas refrigerii ergo sese projiciant, & finito Sabbatho ad purgatorium sese conferant? Neg. An singuli homines in Sabbatho à duobus Angelis, bono & malo, è Synagogâ domum deducantur? Neg. An in honorem Sabbathi debeat consecrari panis, sive vinum in Synagogâ, aut in ædibus? Neg.

18. An, si homo per hebdomadam grandioribus incedat gressibus, quingentesimam partem visus oculorum amittat? Et an illam amissam partem recuperet per Sabbathinarum lucernarum intuitum in consecratione vini? Neg. Sabbathum esse celebrandum edendo & bibendo malè probatur à Judæis in Talmude tribus exemplis, sive falsis & ridiculis historiis. An qui concepti sunt nocte ante Sabbathum plurimum adolescant in præclaram indolem, & in Sapientum discipulos evadant? Nugæ. An homines teneantur adventante Sabbatho in mediis agris, vel in mediâ silvâ subsistere, & omni furum & latronum periculo exponi, cibi & potus penuriâ postpositâ? Neg. Et an hoc benè probetur ex felici eventuum Judæorum? Neg. *Vide Synag. Buxt c. 15.*

19. ירושלים *Jerusalem* derivatur à יְרֵם *timete Salem*. An ergo Jerusalem olim vocata est Salem? Imo. Quinam urbem Salem postea vocarint Jerusalem? Ipsi incolæ videntur eam ita nominasse, quasi adventantibus voluissent terrorem incutere, dicendo *timete Salem*.

20. Unde derivatur ישראל *Israel*? Non ex אִישׁ רָאָה *Vir vidit Deum*, vel

vel ex **ישראל**, sed ex **שר** & **אל** *princeps Dei*. Quare ab initio addatur Jod? Jod solet formare nomina propria, ut Jacob, Isaack, Iismael, &c.

CENTURIA QUINTA.

CAPUT XXI.

Sect. 1. **L**ingua prima vocatur *Hebræa*. Unde derivatur Hebræus? *1. H.*
Non ab Abram, etiamsi primus vocetur Hebræus, *Gen. 14: 13. De*
(2.) Non à **עבר** *transiit*, sive à transitu fluvii Euphratis, Jordanis, vel Ti- *Appel.*
gris. 3. Non à **עבר** *trans*, quasi à terrâ trans fluvium sitâ nomen accepisset. 4. *ling.*
Sed à **עבר** *Hebero*, filio Schemi, *Gen. 10: 21. primæ.*

2. Nomen Hebræi etiam transiit in nomen professionis: & propterea omnes posterii Abrahami non sunt vocati Hebræi; sed tantum illi, qui doctrinam, pietatem & religionem Heberi retinuerunt.

3. Lingua prima etiam vocatur *Judæa*, quæ vox demum innotuit post transportationem decem tribuum in Assyriam, factam per Salmanesarem. Tum Tribus Judæ primùm, postea etiam Tribus Benjamin Judæi nomine fuit insignita.

4. Nomen Judæi præter generationem naturalem etiam denotat professionem religionis Judaicæ.

5. Lingua Hebræa vocatur *Cananaa*, quia Judæi Canaan inhabitaverunt.

6. Vocatur etiam *Sancta*, quia materia Veteris T. conscripta hæc lingua, est Sancta. An non eatenus Græcilingua etiam posset vocari sancta? Imo. Quando hæc lingua vocata est Sancta? Verosimile est hoc factum esse in captiv. Babyl. vel paulo post, ut ea à Chaldæâ distingueretur. *Vide diff.*

21. *Philol. Hebræi.*

7. Profelytus, Græcè dictus **περολύτης** vel **εγγραπτός** *inscriptus*, *2. M.*
Hebraicè **עֲרֵב** *peregrinus*, fuit olim in Terrâ Sanctâ triplex; scil. *De*
Profelytus
Justitiæ, *Inquilinus*, & *Mercenarius*, *Exod. 12: 44, 45. Profelytus*
lytus.

8. Profelytus justitiæ tribus cæremoniis, scil. circumcisione, baptismo & sacrificio in numerum Judæorum recipiebatur. An Judæi facile receperint profelytos? difficillimè. An profelyti adhuc hodie sacrificia offerant? Non: nam sub N. T. sacrificia cessarunt. An Sanhedrin temporibus Davidis & Salomonis receperit profelytos? Non. An Synedrium minus? Imo Profelyti justitiæ gaudebant jure civitatis, edebant etiam agnum Paschalem, sacrificia pæcifica & expiatoria offerebant, & semiscilum solvebant.

9. An Judæi extra Terram Sanctam profelytos inquilinos aut mercenarios receperint? Non. An licitum fuerit profelytis inquilinis habitare Hiero-

folymis? Non. Sub quibus conditionibus profelytis inquilinis fuerit data licentia habitandi inter ceteros Judæos? 1. Vel ut sibi caverent ab idololatria gentilium. 2. Vel ut septem præcepta Noachi observarent. An sex priora sint tradita Adamo, & septimum Noacho? Nescimus. An qui illa nesciret, impunè in castris occidi poterit? Sic putat Cunnæus in Republ. Jud. sed dubito. An profelyti in V. T. meritò Judæis fuerint suspecti? Imo.

10. Quæ est differentia inter *ἑθνεῖς* Gracistas, *Alt.* 6: 1. & *ἑθνες* Gracos? Gracistæ fuerunt Judæi, qui habitaverant in Graciâ, & qui Gracâ linguâ, ac Gracâ Bibliorum versione utebantur; sed Graci erant pagani. *Vide suprâ dissert. 21.*

3. C.
De
Creat.
Angel.
& Ho-
min.
11. An Deus ante mundum conditum septem creaverit, scil. legem, gehennam, paradysum, thronum gloriæ, sanctuarium, respiscenciam, & nomen Messiæ, *ut vult R. Eliezer cap. 3.*? Neg. An ante hunc Mundum fuerit adhuc alius Mundus, uti probant Cabbalistæ ex primâ literâ 2. *Gen.* 1: 1. ? Neg.

12. An dentur in Deo decem *מנוחות* emanationes, sive attributa, quæ nec idem sunt cum Deo, nec diversæ creaturæ à Deo, sed emanationes adinstar radiorum solarium à Deo distinctæ? Non. Quæ sunt illæ? *Corona, scientia, prudentia, magnificentia, fortitudo, pulchritudo, victoria, decor, fundamentum & regnum.* Hæ falsò statuuntur fundamenta totius Kabbalæ.

13. An sint trium generum Angeli; *Primi* à materiâ longissimè separati, scil. quatuor seqq. Michaël, Gabriël, Raphaël & Uriël, qui dicuntur circumstare thronum Dei. *Secundi* Angeli ministerii, qui regunt mundum, quique aliquando visibiles assumunt species, & sunt boni, *Tertii* dæmones, diaboli, qui vescuntur cibis, quique generant, moriuntur, & qui alis præditi sunt, quorum quidam sunt astuti & callidi, alii vero stolidi & fatui? Neg.

14. An Angeli boni sint distribuendi in 10. ordines, differentes gradibus dignitatis, cognitionis & potestatis, scil. 1. In Animalia Sanctitatis. 2. Ophanim. 3. Oralim. 4. Chasmalim. 5. Seraphim. 6. Angelos. 7. Deos. 8. Dei Filios. 9. Cherubim, & 10. Ischim? Neg.

15. An Dæmones sint creati dæmones, & quidem secundo die? Neg. An sint corporei, compositi ex aëre & igne? Neg. c. Jud.

16. An Cælum, omniaque astra sint prædita animarationali, iusta & sancta, qua & cognoscunt seipsa, Deum, & alia? Neg. An eadem animâ laudent, & adorent Deum? Etan hæc benè ex *Psal.* 19: 1. *Neh.* 9: 6. & *Jobi* 38: 7. aut ex cœli & astrorum motu probentur? Neg. c. Jud.

17. An omnes animæ hominum simul & semul primo die creationis sint.

sint creatæ; & quidem pares sive conjuges? Neg. An hæc benè probentur ex *Deut.* 29: 4. *Jes.* 57: 16. *Jerem.* 1: 6. *Eccles.* 4: 2. & ex *Job* 38: 21? Neg.

18. Utrum Adamus & Heva ab initio sint creati bicorporales, an verò concorporales; adeo ut ab antè Adamus, & à tergo Heva fuerit? Aff. pr. N. poster. Nec illud probari potest ex *Psal.* 139: 5. aut ex ratione. Vide *Hoorn-beek. c. Jüd. l. 4. c. 1.*

19. Quo die Deus Angelos creaverit non adeo certò determinari potest, 4. J. attamen eos primo die creatos esse putamus.

20. Exemplum Samsonis non excusat nautas, injicientes ignem in pul- 420. verem pyreum, & semet cum navi perdentes, quo minus sint *αυτοφύετοι*.

CAPUT XXII.

Sect. 1. **L** Audabilis est Masoretharum opera, quam adhibuerunt circa ^{1. H.} totum Vetus T. in genere, & in specie circa hæc octo sequen- ^{De} tia. 1. Circa Consonantes. 2. Circa Vocales. 3. Circa Accentus. 4. Circa ^{M.1.} ^{fora.} integras voces. 5. Circa versus. 6. Circa octodecim voces, quæ vulgo vocantur *תקין סופרים* *Ordinatio Scribarum*. 7. Circa quinque voces, quæ vocantur *עטיר סופרים* *Ablatio Scribarum*, & 8. Circa Keri & Cethib.

2. Utrum quindecim voces, in V. T. occurrentes, supernè punctatæ sint ab ipsis auctoribus librorum; an vero à quibusdam curiosis Judæis? Posterius videtur affirm. An illa puncta possent omitti illæ sâ S. Scripturâ? Possent. An etiam propter venerandam antiquitatem possent retineri? Imo. Exemplum vide *Deut.* 29: 29.

3. An opus sit in medio 27. versuum spatium aliquod vacuum relinquere, uti Judæi ferè in Editionibus Bibl. observant? Non. An illa spatia olim ita vacua sint relicta ab ipsis auctoribus librorum? Non videtur. Exemplum vide *Gen.* 35: 21.

4. Ex 18. vocibus, quæ vulgo *תקין סופרים* *correctio* vel *ordinatio Scribarum* vocantur, non benè probatur à Galatino l. 1. c. 8. Textum Hebræum in illis locis esse corruptum. Idem etiam nequit probari ex 5. vocibus, destitutis ab initio literâ Vau, quæ vulgo vocantur *עטיר סופרים* *ablatio Scribarum*. Vide *diff. 22. Philol. Hebræi*.

5. An *נצר* *Nasiræus* sit idem qui *נצרת* *Nazareus*, *Matt.* 2: 23? Mul- 2. M. tum differunt respectu scriptionis & significationis. ^{De}

6. An, quia Christus Nazareus vocatur, benè probetur eum fuisse Na- ^{Nasf.} ^G siræum? N. An Christus fuerit Nasiræus, qualis *Numer.* 6. describitur? N. ^{Re-}

7. An Christus comam aluerit? Vulgò Christus cum comâ depingitur, sed an comam aluerit incertum est. An si Christus fuisset Nasiræus, & com-

nam aluisset, inde probari posset jam licere viris foemineam comam alere? Non.

8. A quibus Nasiræi se abstinebant? 1. A vino, omnique potu inebriante, &c. 2. Non absceindebant capillos capitis. 3. Ad cadaver mortui non accedebant, ne polluerentur, *Numer.* 6. An Nasiræi etiam peculiari vestitu fuerunt induti? Imo. Quali? Vestitu hirsuto & piloso *Matt.* 3: 4. 2 *Reg.* 1: 8. *Zach.* 13: 4.

9. Quotuplices fuerunt Nasiræi? Duplices, *nativi* vel *votivi*. *Nativi* ab utero destinabantur, ut Sampson *Judic.* 13: 5. Joh. Baptista *Luc.* 1: 15. *Votivi* describuntur *Num.* 6. Hi seiplos separabant. Hic Nasiræatus erat vel temporalis, scil. 30. dierum, vel toto vitæ tempore durabat.

10. An Josephus, qui *Gen.* 49: 26. dicitur *Nasiræus inter fratres suos*, fuerit revera Nasiræus? Non. Quare igitur vocatur talis? An quia in carcere comam aluerit? Non. Sed quia separatus fuit à fratribus respectu sanctitatis, dignitatis & potestatis, h. e. supra fratres suos in illis longè eminebat.

11. An ex Nasiræatu benè probetur Monachatus pontificius? Non.

12. An Rechabite, *Jerem.* 35. constituerint peculiarem sectam? Non. Quare sic vocantur? Quia fuerunt בני רכב *filii Rechab*. An fuerint Judæi? Non, sed gentiles. Qualia præcepta Jonadab, primus institutor hujus modi vivendi, posteris suis mandavit? 1. Ne vinum biberent. 2. Ne agros colerent. 3. Ne seminarent vel vineas plantarent 4. Ne domos ædificarent. Quo tempore hæc præcepta sunt mandata? Historiæ tacent. *Vide supra diff.* 22.

13. An preces in Sabbatho à Judæis recitari pro defunctis solitæ, profint? Neg. An item Eleemosynæ? Neg. An si quis in Sabbatho ob malum somnium jejundet, accipiat indulgentiam 70. annorum? Neg. An si quis circa finem Sabbathi aquam hauriat, refrigerium animabus adimat? Neg. An illi ære alieno citò liberentur, qui in exitu Sabbathi mappam è mensâ celeriter subducunt? Neg.

14. An aqua exeunte Sabbatho hausta sit remedium contra multos morbos? Neg. An ille, qui poculo vini non separat Sabbathum à profano, nullum visurus sit signum benedictionis? Nugæ. An vinum, quo separatio facta est, sit antidotum contra multa mala? Neg. An Judæi in Sabbatho accipiant novam aliquam animam, quæ finito Sabbatho iterum exit? Neg. An Judæi propterea, vel quia portæ inferni tum aperiuntur, indigeant aromatibus ne deliquium animi paterentur? Neg.

15. An Judæi teneantur in consecratione vini ungues manuum inspicere?

cere, vel aliquid de vino consecrato in terram effundere? Neg. An cæco in Sabbatho sit prohibitum exire cum baculo? Neg. An licitum sit crumenam plenam pecuniâ, & amissam tollere? Aff. An prohibitum sit in Sabbatho fores ferreo malleolo pulsare? Neg. An Judæi non nimium abutantur in Sabbatho Christianorum opera? Imo.

16. Hæ quatuor sequentes commixtiones sunt nugatoriæ. 1. Est *Commixtio Terminorum*, per quam licet iter Sabbathi per 2000. passus prolongare præter 4. cubitos & 2000. passus iter Sabbathi constituentes. Quomodo fit hæc commixtio? Pridie Sabbathi aliquis ad terminum 2000. cubitorum deferat panem vel alium cibum, & ad locum illum in Sabbatho confert, & comedit; indeque adhuc alios 2000. passus progreditur. 2. Est *Commixtio atriorum*, per quam licet aliquid ex uno conclavi in aliud, vel ex una domo in aliam, quæ communi muro cinctæ sunt, portare. Quomodo hæc commixtio fit? Vespere Paschatis quilibet Paterfamilias confert paululum farinæ, ex qua commixta faciunt unum panem. Hunc panem deferunt in Synagogam, & eò allatum primarius Synagogæ Rabbini eum in manus sumit, & ita consecrat; *Hoc commixto pane licitum esto nobis efferre de domo in atrium, ex atrio in domum*, &c. Quandiu hic panis factus & incorruptus videtur, tam diu durat ejus vis, vel licentia portandi vas ex una domo in aliam, &c.

17. 3. *Commixtio platearum* est, per quam licet cibum portare ex una domo in quamcumque ejusdem plateæ, in qui etiam Christiani habitant. Quomodo hæc licentia acquiritur? Colligunt ab unoquoque particulam aliquam cibi, ad magnitudinem fici: illæ particulæ in uno vase repositæ, collocantur in quandam illius plateæ domum. Super communi cibo sequens benedictio recitatur; *Hæc communionem erit licitum omnibus in hac platea habitantibus efferre & inferre ex adibus in plateam, & ex platea in ades Sabbatho*.

4. *Commixtio eduliorum* sive ciborum coctorum est, per quam licet die festo, si incidat in diem Veneris, coquere cibum pro Sabbatho. Quomodo hæc fit? Quilibet Paterfamilias sumit integrum panem, & frustum carnis, vel etiam piscem & ovum, eaque tradit suæ uxori, vel filio majorenni, vel alii cuiquam in manum, & dicit; *Volo ut hic panis, & hæc caro, serviat non solum nobis, sed in iis partem quoque habeant omnes ceteri Judæi in hac urbe habitantes, ut per ea liceat & nobis & ipsis assare, elixare, &c. in die festo, ea quæ pro Sabbatho sunt necessaria*, &c.

18. An Judæi iter Sabbathi duplicent propter leves aliquas causas? Non: sed tum, si quis velit ire in domum luctus; vel ad convivium nuptiale; vel ad visitandum præceptorem suum, aut amicum ex longinquo itinere rever-

sum; vel metûs causâ, vel si majoris lætitiæ causâ velit in suos hortos vel præta exspatiari, &c. *Vide Synag. Buxt. c. 16.*

19. An antediluviani ferius pervenerint ad pubertatem quàm postdiluviani? Imo. An Abrahamus recipiens Hagaram ad se peccaverit? Imo.

20. An iris fuerit ante diluvium? Imo.

CAPUT XXIII.

1. H. De Keg-ri & Cethib. Sect. 1. **N**Otarum marginalium, quæ vulgò *Keri & Cethib* vocantur, auctores sunt Ezras, Masorethæ, alii que.

2. Omnes illæ notæ possunt commodè ad septem species referri.

3. An vocales Hebraicæ solitariae, sine consonantibus in V.T. scriptæ, uti fit in decem locis; & è contrà, An consonantes sine vocalibus in V.T. ita sint exaratae ab ipsis auctoribus librorum? Aff. Exempla vide *Ruth. 3: 5. & Jerem. 51: 3.*

4. Voces Veteris T. quæ vulgò obscenæ vocantur, possunt legi & pronunciari. An possunt suis subscriptis vocalibus legi? Possunt, licet difficulter, & contra regulas Grammaticæ.

5. An verosimile sit Judæos unquam voces genuinas ex textu extrusisse ad marginem, & alias voces peregrinas in textum intrusisse? Nullo modo. *Vide dissert. 23. Philol. Hebrai.*

2. M. De Scribis & Herod. 6. Vox Scribæ multifariam sumitur. Politicè Scribæ denotant vel præceptores puerorum, vel notarios, vel secretarios Magistratuûm & Regum; Ecclesiasticè vero significant criticos sacros, aut Prophetas aut Professores publicos.

7. Scribæ videntur fuisse occupati in theoriâ legis explicandâ, ut Professores; & *voynon legisperiti*, Luc. 11: 46. in praxi, ut concionatores. Scriba non est nomen sectæ sed officii.

8. Scribarum origo videtur referenda ad tempora Esdræ. Quorundam Scribarum potestas etiam videtur quodammodo fuisse judiciaria, Matt. 20: 18. *Christus tradetur Scribis.*

9. Scribæ per totam Judæam fuerunt dispersi, & electi ex omnibus tribubus Israelis, atque peculiaribus vestibus fuerunt induti.

10. Herodiani, quorum mentio fit *Matth. 22: 16.* non constituerunt peculiarem sectam, uti Pharisei, Sadducei & Hesei; neque ita fuerunt vocati, quia Herodem pro Messia agnoverunt; neque quia collegerunt tributa Cæsari solvenda; sed quia erant aulici sive servi aulae Herodianæ. Hanc sententiam confirmat Novum T. Syriacum, quod Herodianos vertit per *domesticos Herodis*. *Vide supra dissert. 23.*

11. Judæi ajunt lapsum Adami fuisse peccatum particulare & singulare, 3. C. solum Adamum ad pœnam obligans. *De*

12. Negant illud primum peccatum Adami posteris imputari, vel justè *pecca-* imputari posse. *to*

13. Negant plerique Judæi infantibus ab ipsa nativitate inhærere inhærentem corruptionem, quæ peccatum originale sive originis vocatur.

14. Reformati hæc superiora probant. (1.) Quia non stetit sibi solum, sed etiam posteris: nam quæ Adamo data fuerunt; ut quod ad imaginem creatus fuerit, quod ei imperium in bestias concessum fuerit, &c. ei non fuerunt data ut singulari personæ, sed toti naturæ humanæ. Etiam pœnæ peccatum Adami consecutæ, fuerunt communes & universales. (2.) Ex *Psal.* 51: 7. *In iniquitate genitus sum*, &c. *Job.* 14: 4. *Quis dabit mundum de immundo.* Ex *Gen.* 6: 5. *Omne figmentum*, &c. cap. 8: 21. *Figmentum cordis humani malum à pueritia.* (3.) Quia maxima est differentia inter statum Adami, & statum hominum qui jam generantur. (4.) Ipsi Judæi ajunt hominibus inesse *יֵצֶר הָרָע* *figmentum malum* usque ad annum ætatis 13.

15. (5.) Quia infantes sunt subjecti miseris & obnoxii morti. (6.) Circumcisio octavo die instituta etiam denotavit peccatum originale in infantibus sub Veteri T. habuisse locum.

16. An Adamus primum peccatum errans, sive potius nesciens, & coactus à muliere fecerit? Neg. c. Jud.

16. An peccatum Caini occidentis fratrem suum Abesem fuerit peccatum multo gravius peccato primo Adami? Neg. c. Jud.

18. Utrum peccatum ullum ex se & naturâ suâ sit veniale; an vero omne peccatum sit mortale? N. pr. A. post. *Vide Hoornbeek c. Jud. l. 4. c. 2.*

19. An rectè Daniel (*Dan. cap. 6.*) & socii ejus (*cap. 3.*) non obtemperaverint Regum edictis? Imo.

20. An Jacob se pro Esau apud patrem suum similans peccaverit *Gen. 27*? *460.* Aff. An verbum *וְהִשְׁחָחֵרְתִּי* & *incurvavero*, 2 Reg. 5: 18. rectè possit per Præteritum transferri? Aff.

CAPUT XXIV.

Señ. 1. **U**trum Textus Hebræus semper sit legendus & explicandus secundum Keri marginale; an vero secundum Cethib textuale? Neg. pr. aff. post. Nam Cethib est ab ipsis Auctoribus. *1. H. De Keri Cethib.*

2. An ergo illæ voces Cethib, sæpe regulis Grammaticis contrariæ, & vix Hebraicæ, sint conscriptæ ab ip[s]is auctoribus librorum? Aff.

3. An non aliquando nota marginalis Keri doceat verum sensum à Spiritu.

ritu S. in illo loco intentum? Sæpissimè.

4. An non meliùs foret, si omnes Interpretes vocem in textu scriptam interpretarentur, quàm vocem marginalem? Aff.

5. Pleræque septem species Keri in aliis linguis etiam locum habent.

6. Quot sunt notæ marginales? Vulgò numerantur 848. Sed in Edit. Bombergiana in Fol. numerantur 1171. In Bibliis Regiis 983. sed in Plant. tantum 793. Vix certus numerus earum adhuc est annotatus. Ex iis tamen, licet multo plures essent, non probatur textum Hebræum esse corruptum. *Vide dissert. 24. Philol. Hebræi.*

2. M.
De
Reg.
Jud.

7. Regimen Judaicum diversis temporibus fuit quadruplex, scil. vel potestatis Patriæ, vel Judiciariæ, vel Regiæ, vel potestatis variæ sive mixtæ, h. e. Ducalis & Regiæ.

8. An ab initio penes patres-familias fuerit regimen Ecclesiasticum & Civile? Imo. An mortuo Iudice statim iterum alius electus fuerit? N.

9. Tres Reges duodecim Tribubus præfuerunt; sed postea viginti reges duabus, & novendecim præfuerunt decem Tribubus. An ante adventum Christi præfuerint Judæis Iudices ex alia Tribu quàm ex Judæ tribu? Imo. Fuerunt quinque Assamonæi ex tribu Levi descendentes.

5. R.
De
Pa-
schate

10. Utrum Reges Judæis fuerint præpositi secundum mandatum Dei; an verò tantum ex conniventia? Aff. pr. N. post. *Vide supra dissert. 24.*

11. Absurdum est interdictum, quo Judæi interdiciunt in Ritualibus Germ. nullum anserem esse macandum mense Schebhat, (*Januar.*) An macator propterea sit moriturus? Et si quis ex ignorantia peccaverit, per jecur anseris mensæ impositum ab illo infortunio liberetur? Nugæ.

12. An primogeniti tam patris quàm matris sub vesperam Paschatis teneantur jejunare? Non. An pater teneatur loco parvuli primogeniti jejunare? Neg. An toto mense Nisan (Martio) nullæ preces sint recitandæ pro remissione peccatorum? Neg. An proximum Sabbathum ante Pascha sit sanctius aliis Sabbathis? An item benè vocetur *Sabbathum magnum*, & quidem propter duo miracula, quæ olim illo Sabbatho in Ægypto accidisse dicuntur? Neg.

13. An quia Deus Exod. 13: 3. ait, *Non comedetur fermentatum*, ideo Judæi teneantur in Paschate abstinere à Melle, à Saccharo, à Ficibus, ab Uvis passis, à Salmonibus; quia dissecantur cultris, quibus aliquando panis scinditur; ab Aceto? Neg. An si in ipso Paschate inveniatur granum tritici in gallina, ea propterea sit illicita? Neg.

14. An in Paschate singulis, etiam abstemiis, quatuor cyathi vini sint infundendi; & quidem propter quadruplicem memoriam liberationis in Ex-

odo? Neg. An in mensa tantum tres placentæ azymæ sint apponendæ, ut suprema designet summum Sacerdotem; media genus Leviticum; infima plebem Israeliticam? Non.

15. An Judæi nocte Paschatis habeant plures causas securitatis, & relinquendi januas per totam noctem apertas, quàm aliis noctibus? N. An Eliæ adventus eâ nocte frustra expectetur? A. An propterea jam non liceat agnum Paschalem mactare extra terram Sanctam, quia ceteræ regiones sunt pollutæ? N. Quare igitur? Quia Messias, qui denotabatur per agnum, venit.

16. Quare super dimidia parte mediæ placentæ canunt Chaldaicè quàm cetera peragant Hebraicè? Ne dæmones intelligant, & ad convivium Paschale veniant, illudque polluant. An ergo dæmones non intelligunt linguam Chaldaicam? Sic ait Talmud in Tract. de Sabbatho *Fol. 12. 2.*

17. Judæi sunt nimis subtiles circa determinationem operum in Paschate vel intermediis diebus agendorum, vel omittendorum. An Judæi in mense seq. post Nisan teneantur ter jejunare, scil. duobus diebus Lunæ & uno die Jovis? Non. Quare triplex jejunium mandant? Ut agerent pœnitentiam, si forte festum Paschatis non ritè observaverint.

18. An Judæi habeant veras causas, ob quas usque ad 33. diem post Pascha tristentur? Item, ob quas nullas nuptias celebrent? Neg. An Judæi die illo trigésimo tertio cum peculiari solennitate sint tondendi? Neg. *Vide Synag. Buxt. capp. 17, 18, 19.*

19. A quibus primùm natus sit mos ille dicendi; *Maendach goet selden 4. 3. spoet?* Videtur natus à Judæis occasione Genesios *Cap. 1.* ubi omnes dies creationis approbantur hac ferè formula; *Vidit Deus id esse bonum*, excepto die secundo, h. e. die Lunæ.

20. Qualis Propheta denotetur per eum, qui vulgò dicitur *vesci pane?* 430. Inobediens divino mandato. Unde natus sit modus loquendi; *Ghy sijt een Prophet die broot eet?* Quia Propheta 1 Reg. 13. à leone occisus, contra interdictum divinum comedit panem.

CAPUT XXV.

Sectio. I. **N**ugantur Judæi in re feria, quando in MSS. Codicibus Veteris T. Masoram in margine variis figuris & imagunculis ammalium, avium, &c. describunt, vel depingunt. I. H.
De
Ma.
for.

2. Primi auctores Masoræ magnæ, mediocris & parvæ sunt Ezras & viri Synagogæ magnæ: sed opus ita inchoatum alii, & præcipuè Masorethæ Tyberienfes continuaverunt.

3. In utroque Talmude fit mentio Masoræ, & rerum præcipuarum circa quas Masora versatur: Ergo Masorethæ, vulgò Tyberienſes vocati, non sunt auctores totius Masoræ.

4. Utrum Masora jam adhuc sit integra; an vero corrupta? In multis locis est parumper corrupta: nam Judæi per multa secula ubique in exilio habitantes eam tam purè non potuerunt conservare quàm quidem olim.

5. An non labor ille Masoretharum est frustraneus & deridendus: nam quid opus fuit omnes literas, voces & versus Veteris T. numerare? Labor eorum est summopere laudandus: nam Masorethæ hoc fecerunt ut genuina lectio conservaretur, & ne aliquis literam vel addere, vel abjicere in posterum posset. Hinc elicimus Judæos S. Scripturam datâ operâ nunquam voluisse corrumpere. *Vide dissert. 25. Philol. Hebræi.*

2. M.
De
Regiis.
Jud.

6. Reges eligebantur apud Judæos ordinariè per Sanhedrin, extraordinariè per Urim & Tummim.

7. In electione Regis respiciebant, 1. ad *sexum*; non eligebatur fœmina. Athalia, mater Ahaziæ, 2 *Reg.* 11: 1. vi tyrannicâ invasit regnum. 2. Ad *patriam*; non eligebatur peregrinus. 3. Ad *genus vitæ*; mechanici aut plebeji non eligebantur.

8. An omnes & singuli Reges Judæorum fuerint uncti? Non. Quinam ergo? Illi de quorum electione oriebatur dissensio. Quomodo ungebantur? Ad formam O inter supercilia. An per talem unctionem olim concedebatur, vel hodiè conceditur Regibus potestas sanandi morbum regium? Non.

9. An Reges Israelitarum fuerint soluti legibus? Particularibus humanis legibus fuerunt soluti, sed non Divinis.

10. An Reges Judæorum, si peccassent, potuerint jure à Judicibus pœnâ temporariâ flagellationis, vel aliquâ aliâ, vel etiam mortis pœnâ affici? Non. An Reges unquam fuerint puniti? Non. *Vide supra dissert. 25.*

3. C.
De
Deit.
Messias
&
Tymit.

11. Verus Messias, in V. T. promissus, debuit esse *Ἰσὺς Θεωπνεύματος* Deus homo, quod partim Scripturæ locis ex V. T. partim ex ratione officii ejus, quod tale esset, ut divinam requireret naturam, probatur. Messiam promissum fore vel fuisse hominem extra dubium est.

12. Christiani probant Divinam Messias naturam, (1) Ex *Psal.* 2: 1, 2. Reges & nationes insurrexerunt contra Messiam. Ejus jugum excutere voluerunt *versu* 3. Est constitutus rex Zionis *vers.* 6, *Zach.* 9: 9. Ei in totum mundum universale dominium est concessum *vers.* 8. Ille potest omnes confringere vi suâ *vers.* 9. Est filius Dei propriè dictus *vers.* 7, 12. Quæ omnia de solo homine dici nequeunt.

13. (2) Ex *Psal.* 45. in quo agitur de Messîa. *Versf.* 3. constituitur supra omnes homines. *Versf.* 7, 8. vocatur Deus, *Solium tuum ô Deus.* Et solium ejus dicitur fore in perpetuum, &c. (3) Ex *Psal.* 110:1. Messias filius Davidis vocatur ejus Dominus respectu alterius, scil. Divinæ naturæ. (4) Ex *Malach.* 3:1. Messias veniet ad templum suum. Nemo Templi dominus est nisi qui Deus est.

14. Officium Messîæ requirit Divinam naturam, *Jesf.* 53. Pro nobis debuit mori, iniquitates nostras bajulare, &c. *Jerem.* 43. 6. *Est Jehova justitia nostra.* In sequentibus utraque natura simul conjungitur, *Jesf.* 9: 6. *Puer natus est nobis--- vocabitur Deus fortis,* &c. *Jesf.* 7:14. *Virgo concipiet-vocabitur nomen ejus Immanuel.* *Mich.* 5: 1. *Ex te Bethlehem prodibit, cujus exortus à principio.*

15. Pluralitas personarum Divinarum à nostris Theologis probatur

1) Ex *Gen.* 1:26. *נַעֲשֶׂה אֱנוֹשׁ כְּדִמְיוֹנוֹ* *faciamus hominem כְּדִמְיוֹנוֹ ad imaginem nostram, secundum similitudinem nostram.* Deus ibi non consultavit cum *Fabrica cæli & terræ*, uti vult R. Levi; nec cum *causis secundis*, uti volunt Kabbalistæ; nec cum *Angelis*, ut statuit Aben Esra; nec cum *terra & elementis*, uti scribit Moses Gerundensis; nec cum *animabus*, uti defendit R. Josuâ de Sahnin; nec loquitur *more regio*, nec cum *corde suo*, h. e. secum; nec ut *incitaret semetipsum*, sibique imperaret.

16. Forma illa loquendi, nos Carolus ita mandamus, &c. orta est vel ex conscientia propriæ imperfectionis, vel ex superbiâ & ambitione. Sed neutro modo competit Deo.

17. (2) Ex *Gen.* 3:22. Homo est *כְּאֶחָד מֵאֵמָּנוּ* sicut unus ex nobis. (3) Ex *Gen.* 11:7. *Descendamus & confundamus.* (4) Ex *Gen.* 19:24. *Pluit Jehova à Jehova.*

18. (5) Ex *Psal.* 2:7. *Filius meus es tu,* &c. (6) Ex *Gen.* 1: 2. *Spiritus Dei incubabat aquis.* Vide *Hoornbeek c. Jud. l. 5. c. 1. & 2.*

19. In hodiernis Codicibus, *Numer.* 10: 35. & 11: 1. contra consuetudinem, quæ in Pentateuchis MSS. observatur, malè scribitur Nun inversum. Item malè *Gen.* 4: 8. contra fidem antiquissimorum codicum relinquitur Piska, h. e. hiatus in medio versu.

20. An primi parentes ab initio mundi commiserint incestum? Imo. Et an committendo incestum peccarint? Neg.

CENTURIA SEXTA.

CAPUT XXVI.

Secl. I. **A**N Kabbalæ operam dantes sint præferendi studentibus in Misna, ^{1. H.} & hi iterum Legem scriptam tractantibus? neg. ^{De} ^{Kab-}

H h h 2

2. An ^{bala.}

2. An Kabbala sit extollenda supra Misnam, uti facit Menasse? Neg.
3. An Moses ter quadraginta diebus fuerit in monte Sinai; primis ad discendum Legem scriptam; secundis Misnam; & ultimis ad discendum Kabbalam, uti vult idem Menasse Ben Israel? Neg.
4. Kabbala non fuit homo perfidus & diabolicus, cujus sequaces vocantur Kabbalistæ; nec etiam fuit vetula veneficiis dedita? nec Kabbalistæ fuerunt hircocervi, centauri, vel monstruosa quædam animalia, uti quidam volunt.
5. Kabbala Practica est diabolica magia, quæ non est exercenda, sed è Republ. proscribenda. Per eam non nisi ope diaboli mira fieri possunt.
6. Per Kabbalam Theoreticam, cujus tredecim sunt species, non possunt nova dogmata elici; sed illa, quæ vulgò à Judæis per eam eliciuntur, sunt incerta, & ut plurimum nugatoria.
7. Ex verbo כִּרְאָה *Creavit* per Kabbalam non probatur Trinitas, quasi כִּי *Filium*, רוּחַ *Spiritum*, & אֵל *Patrem*.
8. Auctores Kabbalæ non sunt Moses, Efras, aliiqui Prophetæ; sed nugivenduli quidam Apellæ.
9. Licet uti Kabbalâ adversus Judæos: ex eâ enim aliquando citiùs convincuntur, quàm ex ipsâ S. Scripturâ. *Vide diff. 26. Phil. Hebræi.*
10. Leges fundamentales Regni Judaici describuntur *Deut. 17: 16, 17, 18, 20.* & fuerunt sex. (1) Reges non debebant multiplicare equos. Salomo, alens tempore pacis quadraginta millia equorum, 1 *Reg. 4: 26.* hoc præceptum transgressus est (2) Reges non debebant reducere populum in Ægyptum.
11. (3) Reges non debebant multiplicare uxores. Quot uxores Lex Divina hic concessit Regibus? Judæi ajunt Octodecim concedi. An hoc est verum? Non. An Judæi inter 18. uxores etiam numerarunt concubinas? Imo.
12. An concubinæ Veteris T. fuerunt meretrices? Non. An veræ uxores? Imo. An non tamen fuit differentia inter concubinas & veras uxores propriè sic dictas? Imo. An in foro poli licitum fuit alere concubinas? Non. An liberi concubinarum fuerunt spurii? Non.
13. An Salomo alendo 700. uxores & 300. concubinas graviter peccaverit? Imo. An Salomo tot uxores & concubinas duxerit, quia fuit salax & libidinosus? Imo.
14. (4) Non licitum erat Regibus multiplicare argentum & aurum. An Salomo non peccavit quod instar lapidum argentum collegerit? Imo: nam jugum populi nimium aggravavit, 1 *Reg. 12: 4.*

2. M.
De
Regib.
Jud.

15. (5) Reges duplum legis debebant exscribere. (6) Non debebant elevare cor supra fratres. An Reges quotidie fuerunt tonsi, uti vult Maimon? Hoc non videtur. *Vide supra dissert. 26.*

16. Festum Pentecostes à Rabbiniis vocatur *עצרה* *detentio*, sicuti etiam ^{3. R.} dies octavus festi Paschatis & Tabernaculorum. Etiam appellatur ^{De} *ד' תורה* ^{Pentec.} *dies dationis Legis*. Quare? Quia Judæi per antiquam Traditionem acceperunt Legem Mosi eo die esse traditam. Ea etiam est communis ^{(S) Ta-} Christianorum sententia. Incidit ergo in diem sextum mensis Sivan, h. e. ^{bern.} Maji. In quem diem hebdomadæ? Nunquam in diem 3. 5. vel 7. hebdom.

17. An possit dari certa ratio quare Deus non diem 49. sed 50 celebrare jussit? Non. An pridie Pentecostes vena non sit incidenda? Quidni. An eo die gravis valdè & noxius coortus sit ventus, qui occidisset Israelitas, si postridie Legem lubenti animo non recepissent? Nugæ. An necesse sit domos, plateas, scholam herbâ sternere; fenestras ramis virentibus, rosis, & aliis floribus obtendere? An item cibos lactarios comedere? An item altam & crassam Scriblitam, eamque septemPLICEM facere? Non. Quare faciunt eam scriblitam septemPLICEM? In memoriam septem cælorum, quibus Deus à monte Sinai est delatus.

18. Incertum est quare Deus festum Tabernaculorum magis voluerit celebrari in Septembri quàm aliis mensibus. Nimis curiosi sunt Judæi circa Fabricam Tabernaculorum. An Judæi hoc tempore tenentur Tabernacula facere, & quidem ex quatuor speciebus? Non. An item per octiduum ea inhabitare? Non. An fasciculus *לולב* *Lulab* ita versus omnes mundi plagas debeat concuti? & an ille strepitus diabolum perterrefaciat? Nugæ. An Deus septimo die hujus festi obignet Judicium, quod de singulis hominibus tulit primo die novi anni, & die expiationum? An item Deus hæc septimâ nocte per lunam totius anni eventa indicet? Neg. *Vide Synag. Buxt. c. 20. & 21.*

19. Utrum publicani, inter Judæos à Romanis constituti, fuerint gentiles; an verò Judæi? Plerique fuerunt gentiles, sed nonnulli etiam Judæi, ut Matthæus. An Zacchæus, qui *Luc. 19: 2.* vocatur *ἀρχιτελώνης princeps publicanorum*, fuit Judæus? Sic videtur, quia nomen ejus est Syriacum. ^{4. J.}

20. Quare publicani ita contemnebantur à Judæis? Tum quia sæpe erant homines nequissimi, & nimium exigebant: tum etiam quia ut plurimum erant gentes constituti à Romanis ad exigendum tributum à Judæis. ^{520.}

CAPUT. XXVII.

1. H.
De
No-
min.
Dei.

Secl. 1. **A**N Deus propriè indigeat nomine? Non: nam est ens singularissimum.

2. Nomina divina sumuntur vel propriè de vero Deo; vel participativè de Angelis & Magistratu; vel abusivè de idolis.

3. Tria nomina Divina desumuntur ab Essentia, ut יהוה & אלהים; & septem à proprietatibus, ut אלהים, אלוה, שר, אדני, עלין, צבאות, אל.

4. An in nomine divino יהוה *Jehova* contineantur tres differentiae temporis, scil. präteriti, præsents & futuri? Ita volunt nonnulli; nobis tamen non adeo certum videtur.

5. Nomen *Jehovah* benè à Judæis vocatur. 1. *Nomen essentia* vel *existentia*. 2. *Proprium*. 3. *Explicatum*. 4. *Nomen quatuor literarum*, & à Græcis unicâ voce *παραγεγάμματον*. 5. יהוה *Nomen*, secundum *Lev. 24: 11*. Non ita benè vocatur *Nomen gloriosum & terribile*.

6. Nomen *Jehova* est nomen Dei Proprium & non Appellativum: habet enim omnia requisita, quæ nominibus propriis vulgò in linguâ Hebræâ tribuuntur.

7. Nomen *Jehovah* est soli Deo proprium *Psal. 83: 19. Exod. 3: 15.* &c. & nunquam creaturis tribuitur. Ergo quando directè Christo tribuitur, inde etiam probatur quod sit Deus,

8. An etiam *Jehova* directè tribuatur Christo? Imo. *Num. 21: 5, 6.* collat. cum *1. Cor. 10: 9.* An etiam Spiritui S.? Aff. *Num. 12: 6.* collat. cum *2. Pet. 1: 21.* An nomen *Jehovah* ulli ante tempora Moysis fuerit notum? Aff. nec contrarium evincitur ex *Exod. 6: 3.* *Nomine meo Jehovah non sum cognitus iis.*

9. An Trinitas ex tribus diversis literis nominis יהוה; vel ex tribus ejus syllabis, uti vult Galatinus; vel ex tribus ejus vocalibus probari possit? Non. An item ex secundâ literâ geminatâ duplex respectus in Christo, scil. quod sit genitus a Patre, & quod simul cum Patre Spiritum S. mittat, probari possit, uti idem vult? Neg. An non duæ naturæ ex eâdem secundâ literâ ך geminatâ probari possint? Non.

10. An Christus per veram pronunciationem nominis *Jehovah*, quam in templo didicerat; & Moyses per idem nomen virgæ suæ inscriptum, omnia sua miracula effecerint? Neg. *ċ. Jud. Vide diff. 27. Phil. Hebraei.*

11. Summi Pontifices jure Divino debebant non tantum ex tribu Levi, sed ex ipsâ familiâ Aharonis eligi. Ergo Alcimus & Judas Machabæus, ex Levi tantum descendentes, injustè fuerunt in Pontifices electi.

2. M.
De
Ponti-
fice.

12. Penes Sanhedrin fuit jus eligendi & deponendi Pontificem. Sanhedrin enim potestate Politicâ & Ecclesiasticâ pollebat.

13. An Salomon jure deposuerit Pontificem Abjatharem? Imo: nam politicè peccaverat in factione Adoniæ. An hoc jus etiam competeat Regibus, si Pontifices tantum Ecclesiasticè peccarent? Non. Atqui Herodes Agrippa, aliique multos Pontifices elegerunt, & deposuerunt. Imo, sed sæpe injustè.

14. Pontifex extra Sanctum Sanctorum ministrans octo vestibus aureis, sed intrans S. Sanctorum tantum quatuor lineis, & quidem ab octo superioribus diversis, fuit indutus. An ministerium Sacerdotum jure factum fuerit irritum, si tantum emplastrum vulneri fuisset impositum? Non. Sed Judæi pro irritò æstimabant.

15. An licitum fuit Pontifici lacerare vestes, uti Caiphas *Matt. 26: 65.* fecit? Infra circum pedes licuit, sed non suprâ. Sacerdotibus verò vulgaribus licuit lacerare à summâ parte deorsum.

16. An non jure potuerunt eodem tempore esse duo Pontifices? Non. An non aliquando duo simul fuerunt, uti dicitur *Luc. 3: 2. Sub Pontificibus Annâ & Cajaphâ?* Annas videtur fuisse Pontifex vicarius Cajaphæ; qui, si fortè pollutus esset Cajaphas, Sanctum Sanctorum intrare debebat.

17. An non ex *Marc. 1: 14.* ubi ἀρχιερεῖς Pontifices dicuntur quævisse occasionem capiendi Christum, possit probari plures simul fuisse Pontifices? Non: nam ibi intelliguntur primarii Sacerdotes viginti quatuor classibus Sacerdotum præpositi, *1 Chron. 24.*

18. An ex pontificatu Judaico benè probetur pontificatus Romanus? Neg. *Vide suprâ dissert. 27.*

19. An crucifixio fuit pœna ordinaria inter Judæos usitata? Non. An ergo Christus per potestatem Romanorum fuit occisus? Imo.

20. An ante lapsum nuditas pudorem attulerit? Neg. An Adamus quidem sciverit se esse nudum? Imo, sed non puduit.

CAPUT XXVIII.

Secl. 1. **A**N pro יהוה *Jehova* debeat legi אדנאי *Adonai*, uti faciunt omnes *I. H.* Judæi, & multi Christiani? Neg. An item pro יהוה *Jehovi* debeat legi אלהים *Elohim*? Neg. *De Jehova.*

2. Omnis vox Hebraica debet legi illis consonantibus & vocalibus, quibus in Textu Hebraico ab ipsis Scriptoribus punctata est.

3. Duæ priores Syllabæ nominis *Jehova* componuntur in nonnullis nominibus propriis, ut in יהונתן *Jehonathan*, יהוחנן *Jehochanan*, יהויקים *Jehojakim*.

hojakim, &c. quæ propterea à Drusio benè vocantur, *ιαωφδεα* & *πετραγραμματοφδεα*.

4. Qui legit *Adonai* pro *Jehova* non exprimit consonantes nec vocales & *Jehova*, sed confirmat Judæos in superstitione, qui sub pœnâ mortis temporalis & mortis æternæ olim ejus lectionem interdixerunt.

5. An sonus nominis *Jehova* abludat ab analogiâ nominum Hebraicorum? Non. Hoc confirmat D. Coccejus in Præf. Comm. in Psalmos, ubi sic ait: *Me in versione nomen Dei Tetragrammaton expressisse sono jam satis usitato & ab analogia nominum Hebraicorum non abludente*, &c. Vide diff. 28. *Philol. Hebræi*.

6. Veterum Judæorum possessio præcipuè in pecoribus consistebat. Veteres non numerabant, sed ponderabant pecuniam, uti *Gen. 23: 16. Exod. 22: 17. 1 Reg. 20: 39.* & in aliis locis videre est. Sic Judæi in proditiōe Christi non numerarunt, sed appenderunt argenteos, *Zach. 11: 12.*

7. Siclus Judaicus tantum fuit argenteus. Hinc simpliciter *argenteus* denotat siclum Judaicum. Siclus fuit triplex; communis, Judæo-Christianus, & proprius.

8. Siclus *sacer* valet dimidium Imperialem, & ponderat semiunciam argenti; *profanus* valet partem quartam Imperialis. Christus ergo venditus est 15 imperialibus, h. e. 37. flor. & 10. sest. secundum nostram supputationem: nam credimus 30. illos siclos fuisse sacros. An sicli sacri tantum usibus sacris fuerint destinati? Primariò & præcipuè, sed secundariò in rebus profanis etiam fuerunt adhibiti.

9. Judæi scribunt *יהושע*. *Jesum* pro *Jesus* non ex contemptu, sed propter difficultatem pronunciationis literæ gutturalis *Y*.

10. Sicli antiqui fuerunt signati literis hodiernis Hebraicis vel Samaritanis. Vide de his *suprà* dissert. 28.

11. An mulieres magis teneantur feriari in festo novilunii, quàm viri? Non. An necesse sit se pridie jejunio præparare, & ipso festo novilunii genio potius indulgere quàm jejunare? Non. An liceat lamentari & plangere super mortuum? Imo. An necesse sit lunam consecrare speciali consecratione, & quidem stando, oculis in eam defixis & intensis, atque sub dio? Non.

12. An Judæi habeant sufficientes rationes, ob quas lunam magis consecrent quàm solem, vel aliquod aliud astrum? Non. Quare luna præ aliis astris consecratur? Quia in lunæ motu opera Dei, ejusque potentiam luculentius conspiciunt, quàm in reliquis planetis & stellis. Quando fit consecratio lunæ? Intra septimum & decimum quintum diem. An defecit

2. M.
De
Num-
mis &
Pon-
der.

3. R.
De
Novil-
nio
&
Mortuo

Et lunæ portendat aliquid mali infligendi ab hostibus? Non. An propter defectum lunæ necesse sit animas jejuniis affligere? Non.

13. An Deus Kalendis novi anni thronum ascendat ad judicandum mundum? Non. An eodem die tres libri aperiuntur, unus pro justis, secundus pro impiis, & tertius pro intermediis? Neg. An quia mundus putatur creatus eo die, etiam æquum sit, ut, anno elapso, Deus rationem ab homine exigat, & thronum propterea ascendat? Neg.

14. An propter instans illud judicium necesse sit per integrum mensem Augusti peccata sua, anno præcedente perpetrata, magis expendere, quàm aliis temporibus? Non. An si quis hoc faciat, sit propterea ipsis Kal. novi anni liber à peccatis? Non magis quàm si alio tempore confessionem peccatorum recitaret.

15. An necesse sit per totum Augustum cornu arietis inflare. 1. In Memoriam Mosis ascendentis montem Sinai ad alteras Legis tabulas petendas. 2. Ad revocandum in mentem judicium Dei. 3. Ut confundatur diabolus, ne verum anni initium cognoscat? Non. An necesse sit pridie novi anni sepulchreta adire, ibique orare, ut Deus sui misereatur propter justorum ibi sepulcorum merita? An item se tondere & lavare? Neg.

16. An ipsis Kal. novi anni magis sit orandum cum incurvatione quàm aliis diebus, & quidem cum sonora voce, cum aliàs submissè orare soleant? Neg. An hoc die caput arietinum sit comedendum, quia oblatio Isaaci hoc die peracta creditur? Non est necesse.

17. An pisces hoc die sint comedendi ad denotandum bona opera instar piscium in aquà multiplicari debere? Neg. An item sceniculum, allia, amygdala? Non est necesse. An Judæi manè in scholâ lineis induti tunicis orare debeant? Ridiculum.

18. An non sit superstitiosum, quod à cibo viri, mulieres, pueri, juvenes, senesque ad aquam eant, ut peccata sua in aquam excutiant; vel in pisces si eos videant, peccata projiciant? Imo. An ergo sit bonum omen si pisces conspiciantur? Non. *Vide Synag. Buxtorfi cap. 22, 23, & 24.*

19. Quid significet apud Marcum *cap. 7. vers. 3.* ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται ^{4. Γ.} τὰς χεῖρας. Utrum *πυγμῇ* denotet ad cubitum, cubitaliter, uti vult Capellus; an verò nisi pugno laverint manus, uti vult Beza? Aff. post. Sed quid significat pugno lavare? Curiosè, diligenter & accuratè lavare: nam qui curiosè volunt lavare, manum manui affricant, & pugnum alterius palmæ inferunt. An ergo *πυγμῇ* potest transferri adverbialiter per curiosè, diligenter, crebrò, iterum atque iterum? Imo.

20. Utrum Judæi credant lotionem manuum sibi esse mandatam à Deo, ^{560.}

an vero à Rabbiniſ? A Rabbiniſ Marc. 7: 3. An lotio integrarum manuum ex ſententia Judæorum ſit neceſſaria? Non: ſed tantum digitorum uſque ad ſecundum articulum. An manus etiam neceſſariò ſint abluendæ poſt cibum ob metum ne aliquid ſalis Sodomitici iis adhæreat? Non.

CAPUT XXIX.

1. H.
De
Jehova.
va.

ſect. 1. **V**Ocales nomini יהוה *Jehovah* ſubſcriptæ ſunt ejus propriæ vocales. An etiam in יהוה *Jehovih* ſequente vel præcedente nomine Adonai? Imo.

2. Quare nomen יהוה conjunctum cum Adonai ita punctatur? An propterea ne bis legeretur Adonai Adonai? Non. Quare igitur? Vera cauſa latet.

3. Literæ יהוה, & מ ante יהוה ſecundum analogiam aliarum vocum aliter deberent punctari; ſed inde tamen non ſequitur, ergo legendum eſt Adonai: uti nec ex literis בגדכפת ab initio punctatis cum dageſch leni poſt *Jehovah*.

4. Non eſt abſurdum quod nomen proprium יהוה terminetur terminatione ſcæminini generis. *Vide diſſert.* 29. *Philol. Hebræi*.

2. M.
De
Num.
S.
Pond.

5. גרה *Gera* Exod. 30: 13. אגורה *Agorah* 1 Sam. 2: 36. & קשטה *Keshita* Gen. 33: 19. ſunt nummi argentei V. T. & tantundem valent, ſcil. apud nos, ſextertium & duos trientes, h. e. 20. tales nummi efficiunt ſiculum ſacrum, ſive dimidium Imperialem. Quare nummus קשטה ab agno vel agna nomen habet? Quia agni vel agnæ imagine ſignatus fuit.

6. אדרכון *Adarcon* (Ezræ 8: 27.) vel ררכון *Darcemon* (Ezræ 2: 69.) h. e. drachma denotat in V. T. nummum aureum ejusdem valoris & ponderis cum ducato, eſtque Græcæ originis.

7. מנה *Mina*, libra (Ezræ 2: 69.) antiqua continet pondere ſuo 50. ſiclos ſacros, h. e. 25. Imperiales, & nova ſive Ezechielis dicta, quia eam computat cap. 45: 12. comprehendit 60. ſiclos ſacros, h. e. 30. Imperiales.

8. Quales minæ intelliguntur Luc. 19: 13. ubi dominus dicitur dediſſe ſervis ſuis decem minas? fortè intelliguntur novæ.

9. ככר *ciccar*, talentum; eſtque ſacrum vel profanum; ſacrum eſt duplo majus profano; dicitur in S. Scriptura de auro & argento. Talentum ſacrum continet 3000. ſiclos ſacros, h. e. 1500. Imperiales: ergo profanum ejus dimidium. Talentum ſacrum auri valet duodecies mille ducatis, h. e. 60000. ſtoreniſ argenteis, quorum duo cum dimidio valent Imperiali.

10. Naaman (2 Reg. 5: 5.) ſecum ſumſit decem talenta argenti profana. Utrum Hebraica, h. e. valentia ſimul tricies mille ſiclos profanos, ſive 15000. ſacros, h. e. 7500. Imperiales; an verò Syriaca, quorum quatuor

continent unum profanum talentum ? Verosimilius videtur quod Syriaca acceperit , h. e. 1875. imperiales. *Vide supra dissert. 29*

11. Utrum officium Messiae præcipue debuerit esse spirituale ; an vero terrestre ? Spirituale. Frustra ergo Judæi expectant per Messiam liberationem à jugo Christianorum , aliorumque.

12. Messiam esse affligendum , & passurum multas afflictiones & passiones , prædictum fuit in V. T. scil. (1.) Jes. 53. *Ipse dolore afficitur , &c. per totum caput. (2.) Psal. 22: 2. Deus mi , &c. v. 7. Ego sum vermis , &c. (3.) Dan. 9: 26. Excindetur Messias. (4.) Zach. 9: 9. Rex tuus venit tibi pauper , & paupertas est afflictio. (5.) Psal. 16: 10. Non derelinques animam meam in sepulchro.* Ipsi Judæi statuunt Messiam ben Joseph , qui nomine suo vocabitur Nehemias filius Hufiel , passurum esse varias afflictiones.

13. An caput Jesaie 53. agat de promisso Messia ? Et an nostro Messia applicari possit ? An verò agat de Jeremia ; vel de Rege Josia ; vel de quolibet Justo in genere ; vel de populo Israelitico ; vel de Abrahamo ; vel de Mose ; vel de Angelis ministerii ? Agit de Messia , & quidem nostro , qui in mundum venit.

14. Messias promissus afflictiones non potuit pati pro se : nam fuit justus , Jes. 53: 9. *Non fecit violentiam , neque dolus in ipso repertus est : sed pro aliis , Jes. 53: 3. Languores nostros ipse suscepit , & dolores nostros bajulavit , vers. 5. Ipse dolore afficitur à defectionibus nostris , &c. vers. 6. Jehova fecit incurrere in eum iniquitatem omnium nostrum , &c.*

15. An peccata possint expiari vel afflictionibus quas ipsi homines patiuntur ; vel morte suâ vel alienâ ; poenitentia ; bonis operibus præcipue die expiationis factis ; abstinentiis ; lotionibus ; mactationibus galli , aut flagellationibus ? Non. A quibus Judæi se tenentur abstinere in die expiationis ? A sex seqq. 1. Ab opere. 2. à cibo & potu. 3. à lotione. 4. ab unctione. 5. à calceorum inductione. 6. ab usu lecti conjugalis.

16. An in Judicio Dei constituentur tres ordines hominum , scil. bonorum , malorum & intermediorum ? Neg. An in inferno animæ expiabuntur , expiatæ inde liberabuntur , atque adducentur in cælum ? Neg. c. Jud.

17. An Israelitæ , etiam nequissimi , modò unum bonum opus fecerint , collocandi sint propter Judaismum in seriem intermediorum , qui post expiationem in inferno factam inde tandem liberabuntur ? Neg. Judæi statuunt quod pii ex quacunque gente , etiam Ethnicâ aut infideli , etiam sine fide in Messiam , sint futuri participes æternæ vitæ : & quod possint propriè suis operibus mereri vitam æternam.

18. An unus homo possit expiare aliorum hominum peccata ? Neg. Ju-

dæi non credunt quod aliquis possit esse certus de suâ salute, contra seqq. textus, *Jes. 12: 2. Deus salus mea, confidam & non expaveſcam*; *Pſal. 23: 4. Etiamſi ambulare, &c.* Incertitudo non evincitur, ex *Pſal. 27: 13. נִיֵּי יוֹ דִּמְנַסְתִּי*, quæ à Menasse ita transferuntur; *Utinam ſcirem certò me viſurum bona Domini*, cum debeant transferri, *Niſi credidiſſem &c.* Vide Hoornbeek c. *Jud. 1.6.c. 1. & 2.*

4. J. 19. Muhamedani nomen habent à Muhamiede, auctore ſectæ, qui natus eſt anno Chriſti circiter ſexcentefimo. Anno ætatis 53 auſugit Meca Medinam, & ab hâc fugâ Muhamedani æram ſuam inchoant, ſicuti Chriſtiani à Nativitate Chriſti, & Judæi à creatione Mundi ſupputare ſolent.

580. 20. Quare capitale eſt Chriſtiano ſi urbem Meccam, vel præcipuè templum ingreditur? Quia in eâ urbe natus eſt Mahumed; quia ibi quaſdam revelationes à Deo accepiſſe dicitur, &c.

CAPUT XXX.

1. H. *De Je- kora.* Sect. 1. **G** Alatinus non eſt primus inventor pronounciationis Jehovah pro Adonai: nam ante Galatinum in Dionyſio Carthufiano. & Hieronymo illa lectio fuit uſurpata.

2. Superſtitioſum eſt nolle pronounciare *Jehovah*, & dicere pro eo Jod, he, vai, he. Quare Judæi jam ſolent pro Jehovah ſcribere duo Jod, tali modo J? Quia credunt nomen Jehova incipiens à Jod debere pronounciari per Adonai deſinens in Jod.

3. *Jehovah* meritò à Græcis vocatur ineffabile. An abſolutè? Non. Quare igitur? Quia in eo occurrunt tres conſonæ, quas Græci in ſuo Alphabeto non habent, ſcil. *jod, he, vai*. Inde tamen non ſequitur illud nomen ab Hebræis, Latinis, aliſque non poſſe pronounciari.

4. Etiamſi omnes Patres Græci & Latini, imo ipſe Chriſtus Jehovah tranſtuliffent per *Κύριος*, vel *Dominus*, vel *Heere*; vel ſi ipſe Chriſtus aliquando legiſſet Adonai: inde tamen non ſequitur, ergo pro Jehovah legendum eſt Adonai.

5. Lectores nominis Jehovah ut ſic immeritò à Druſio vocantur Jehoviſtæ. Vide diſſert. 30. *Philol. Hebrai.*

2. M. *De N. m. &c. 1. and.* 6. Nummi Novi T. ſunt 1. *Δραχμὴν areolum*, *Marc. 12: 42.* eſt nummus æreus valens triente, h. e. octo tales valent ſeſtertio. 2. *Κοδράντης quadrans*, *Matt. 5: 26.* valet duobus trientibus, h. e. quatuor valent ſeſtertio. 3. *Ἀσάριον aſſarius*, *Matt. 10: 29.* valet ſemiſeſtertio. 4. *Δραχμὴν drachma*, *Luc. 15: 8.* quæ mulier ſi habeat drachmas decem. Eſt nummus argenteus valens quartâ parte ſicli ſacri, h. e. ſex ſeſtertiis cum quadrante. 5. *Δηνάριον dena-*

denarius, Matt. 18:28. *debebat ei centum denarios*. Est profanus vel sacer; profanus convenit cum drachma, sed sacer valet semisiclo sacro, h. e. 12. scilicet cum dimidio.

7. Utrum *Matt. 22:19*. ubi ostendunt Christo denarium, intelligatur sacer, an vero profanus? Sacer: nam ostendebant nummum censûs, quem olim ad cultum sacrum solvebant, qui nummus erat dimidius siclusacer: sed postea Cæsar mandavit ut sibi solveretur, ut inde manifestum fieret eos jugo Romano esse subiectos.

8. (6.) Est *Διεδράχμων didrachmum*, Matt. 17:24. convenit cum denario sacro, & valet dimidio siclo sacro. Componitur ex *dis bis* & *δεδράχμων drachma*, quia valet duobus denariis, sive drachmis, h. e. semisiclo sacro. 7. *Στατήρ stater*, Matt. 17:27. valet siclo sacro, h. e. quatuor drachmis sive denariis. 8. *Ἀγρίον* valet siclo sacro, Matt. 26:15.

9. An *Ἀγρίον Act. 19:19*. idem denotet quod apud Matthæum? Non. Nam in *Actis* denotat drachmas sive denarios, h. e. octavas partes Imperialium. *Vide supra diss. 30.*

10. An Deus decem primis diebus novi anni judicet hominem, & singula ejus opera examinet, atque sententiam die expiationum de eo pronunciet & obsignet? Neg. An Judæi propterea illis diebus teneantur se jejuniis macerare, & confessionem peccatorum singulis diebus manè ter recitare? Neg.

11. An Judæi pridie expiationum tenentur gallum gallinaceum, Judææ gallinam, gravidæ gallum & gallinam in remissionem peccatorum mactare? Profanum est. An gallus albus plus conducit quàm niger, vel alterius coloris? Non. Quare mactant gallum, & non aliud aliquod animal? Quia *גלל* hebraicè denotans *virum* Talmudicè significat *gallum*.

12. An non absurdum est, si galli non inveniantur, ob eandem causam mactare simiam: quia homini simillima est; vel anserem; vel turturem; vel pullum columbæ? Imo. An non impiè in *Sebebet Jebuda* explicantur verba *Psal. 22:1. Deus mi*, &c. de gallo occiso & intruso in ollam, quia nimio cantu domino suo molestiam creaverat? Imo.

13. An necesse sit pridie expiationum sepulchra adire, ibique orare, & eleemosynas distribuere; scilicet tantum quanti æstimatur gallus? Non. An item se lavare? Non. An necesse sit hoc die pro singulis candelam præparare, ut postridie ardeat? Non. An item per totum annum candelam ardentem habere? Non.

14. An die expiationum pro defunctis parentibus sint cerei accendendi? Non. An sit infaustum omen si alicujus candela extinguatur? Non. Bonum est sibi mutuo peccata condonare, sed non est necesse ut lædens ter depre-

cetur veniam: Item si læsus nolit condonare, ut qui læsit, secum assumat tres alios; vel postea decem; vel si læsus fatis concesserit, ut supra sepulchrum ejus injuriam illam profiteatur.

15. An confessio peccatorum pridie expiationum debeat fieri stando? non. An non sit ridiculum hoc die se mutuo flagellare in peculiari loco scholæ, & tredecim plagas infligere tribus loris, atque inter cedendum recitare *Psal.* 78: 38.? Imo. An sit præceptum Dei vespërâ ante diem expiationum egregiè epulari? Non. Ridiculum est jam pretiosissimas vestes induere, illisque grande & latum lineum indusium superinducere, in signum se postero die albos & puros à peccatis, angelisque similes fore.

16. An *Levit.* 16: 31. per *affligere animas* mandentur hæc seqq. 1. Ipso die expiationis *ab omni cibo* esse abstinendum. 2. Item ab omni oleo vel aquâ odoratâ. 3. A lotionē. 4. Calceos esse exuendos. 5. Uxores non esse tangendas? Neg.

17. An necesse sit hâc vespërâ magis sceleratos absolvere, & permittere ut simul cum Ecclesia orent, quam aliis diebus? Non. An item toto die per 24. horas, vel diutius, die noctuque in pedes stare, canere, & indefinenter orare? Non. An licet manus Sacerdotis, quando populo in Synagoga solenni modo (*Num.* 6.) benedicit, adspicere; quasi spiritus Dei in illis quiesceret? Imo.

18. An hoc die cornu sit inflandum propter seqq. rationes. 1. Quasi Majestas Divina jam discesserit. 2. Ut esset signum lætitiæ. 3. Libertatis. 4. Ut confunderetur diabolus. 5. In memoriam Jubilæi? Non. Judæi, volentes celebrare per biduum alia festa, quibus Deus tantum unicum diem assignavit, etiam ob easdem rationes tenerentur festum expiationis per biduum celebrare. *Vide Synag. Buxtorfii capp.* 25, 26.

19. Miracula quæ circa nativitatem & educationem Muhamedis dicuntur facta, sunt nugatoria vel falsa, scil. 1. Quod mater ejus absque dolore gravida fuerit, & gesserit infantem. 2. Etiam ita pepererit. 3. Quod statim post nativitatem pronus in vultum conciderit, & dixerit; *O Mater, testor tantum esse unum Deum, & me ejus Apostolum.* 4. Quod sit natus circumcissus. 5. Quod interdictum fuerit dæmonibus ne in cælum ascenderent. 6. Quod Halima, ejus nutrix, nihil habens lactis in alterutro ubere, statim copiam lactis acceperit, quamprimum ori Muhamedis admoveret.

20. 7. Quod vox è quatuor mundi plagis audita sit. 8. Quod throni & sedes judiciorum per totum orbem conciderint. 9. Quod venti, aves &c. voluerint educare hunc infantem. 10. Quod tres Angeli Muhamedem, quatuor annos natum, acceperint, in montem abductum dissecuerint non
taptum

tantum circa ventrem, sed etiam ipsum cor; quod ex corde nigrum granum exemerint; quod intestina purgarint, & tandem omnia in pristinum statum restituerint

CENTURIA SEPTIMA.

CAPUT XXXI.

Sect. 1. **N**omen אלהים ter *Exod. 3.* occurrens, licet variis modis à multis explicetur, est tamen nomen Divinum, quod immerito à ^{1. H.} Lud. Capello negatur. In eo tamen tres temporum differentia, licet hoc ^{De} Galat. 1.2. c. 14. affirmet, non inveniuntur. An, quia nomen Dei אלהים ter oc- ^{No-} currit, & in numero denotat 21. Judæi habeant sufficientes causas, ob quas ^{min.} singulis ex septem literis שבענון apponant tres apices, h. e. simul 21? Non. ^{Dei.}

2. Nomen יהוה *Jah* videtur esse nomen primum à nullo derivatum. An ex eo componatur Jehova? Non videtur. Nemo scit quid Jah propriè denotet. Multis nominibus propriis, ut ישעיה *Jesaja*, ירמיה *Jeremia* &c. in fine additur.

3. Nomen Dei אלהים descendens ab אלה *fortitudine*, denotat *Deum fortem*; primariò tribuitur Deo; abusive Idolis *Mal. 2: 11.* analogicè hominibus; & in compositione tribuitur Angelis, ut Gabriel &c. hominibus, ut Elnathan, &c. & nominibus locorum, ut Bethuel, &c.

4. Nomen Dei צבאות *Tzebaoth*, licet nunquam separatim Deo tribuatur, conjunctum tamen cum alio nomine divino per appositionem, ut אלהים צבאות est nomen divinum, & tum non benè transfertur per *exercituum*.

5. Nomen אלהים etiam est nomen Dei, ut *Psal. 28: 6.* licet alii dicant esse tantum epitheton nominis divini.

6. Nomen אדוני *Adonai* descendens ab אלה *basis*, quasi *basin subditorum* dicas, est plur. numeri, & optimè transfertur per *Dominus*; scriptum in fine cum Kamets per se, h. e. sine accentu, soli Deo tribuitur, sed aliter scriptum sæpe creaturis convenit.

7. Nomen שדי descendens ex ש *qui*, & די *sufficiens* vel *sufficientia*, soli vero Deo tribuitur, licet in compositione *Numer. 1: 6. & 12.* creaturis tribuatur. *Vide dissert. 31. Phil. Hebrai.*

8. Mensuræ aridorum V. T. sunt, 1. קב *Kab*. 2. עמר *Gomer*. 3. סאה ^{2. M.} *Sa*. 4. אפה ^{De} *Epha*. 5. לחך *Lethech*. 6. חומר *Chomer*. 7. כור *Corus*. N. T. sunt ^{Mensi} 1. χοῖνιξ *Chanix*. 2. κόπη *Corus*. 3. σάτον *Satum*. Kabus. (2 *Reg. 6: 25.* ^{Cub.} *Quarta pars Kabi stercoreis columbarum venditur quinque argenteis*) continet ^{V. S.} ^{N. T.} men-

mensuram 24. ovorum. Hebræi communiter solent vasa supputare secundum numerum sive capacitatem ovorum.

9. An mulieres propterea sint loquaciores viris; quia ab initio deceni Kabi garrulitatis descenderunt in mundum, à quibus novem sibi abstulissent mulieres, uti vult Baal Turim ad *Gen.* cap. 3: v. 20? Nugæ.

10. עומר *Gomer* continet 43. ova. Tantum manna potuit homo comedere unico die *Exod.* 16: 16. Atqui חצי־סֶמֶךְ frumenti, *Apoc.* 6: 6. quod quartam, vel tertiam, vel dimidiam partem Gomeris continet, assignatur in diem? *Resp.* 1. Israhelitæ vix ullis obsoniis utebantur præter Manna, 2. Manna etiam multo levius fuit tritico.

11. סֶמֶךְ *Satum* comprehendit ova 144. Ephra 432. Lethech 2160. Chomer, à חֲמֹר *asino* nomen habens, quia est onus asini gravissimum, continet ova 4320. uti & Corus, quæ vox propriè est mensura aridorum, sed bis de liquidis usurpatur.

12. Mensura N. T. Χοῖνιξ *Chœnix* continet ova duodecim, & benè in *Vers. Vulg.* transfertur *Bilibris*. Σάτον *Satum* convenit cum סֶמֶךְ, & Κόφῳ *Corus* cum Hebraico כֹּר.

13. (1.) לוֹג *Log*, continens 6. ova. (2.) חִין *Hin* 72. ova. (3.) בַּת *Bathus* 432. (4.) כֹּר *Corus* 4320. ova, sunt mensuræ liquidorum V. T. Sed (5.) Ξέσθς *Xesses* comprehendens 6. ova. (6.) Μετρητής *Metreta* 432. ova. (7.) Βάτης *batus* totidem, sunt mensuræ liquidorum N. T.

14. An non textus sacer, dicens *mare aneum* 1 *Reg.* 7: 26. continuissè *bis mille bathos*, contrarietur textui 2 *Chron.* 4: 5. dicenti illud continuissè *ter mille bathos*? Non. Nam in priori loco agitur de impletionè communi, in posteriori vero de plenaria impletionè usque ad summitatem. Vel dicendum est, in priori loco agi de bathis sacris, quorum duo continebant tres communes sive profanos. *Vide supra dissert.* 3 1.

15. Leges Politicæ Veteris T. quæ tales, nos sub N. T. non obligant. Ut de zelotypia *Num.* 5: 12. & seqq. De pœnâ furti *Exod.* 22: 1. De divortio *Deut.* 24: 1. De asylyis *Exod.* 21: 13. De violato Sabbatho *Exod.* 31: 14. *Num.* 15: 35. &c. Nam illæ leges illi populo in tali loco habitanti traditæ fuerunt. An non quædam leges Politicæ V. T. jam sub N. T. à Christianis observantur? Imo, non tamen ut Judaicæ, sed quatenus in naturali & communi æquitate sunt fundatæ. Ita homicidium jam punitur morte, utilex Politica, *Exod.* 21: 12. mandavit.

16. Jam impossibile est omnes leges Ceremoniales observare: ex. gr. Impossibile jam est ex Indiâ, Europâ, & ex multis alijs locis ter Hierosolymam quotannis ire, &c. Etiam jam non est necessarium eas leges observare:

vare: quia Messias, ad quem leges Cærem. respiciebant, ante multa secula in Mundum venit.

17. Sententia de Abolitione legum Cærem. non infringitur. 1. ex *Psal.* 19: 8. *Lex Jehova est perfecta.* 2. Nec ex *Deut.* 4: 2. *Ne detrahite de verbo Dei.* 3. Nec ex *Deut.* 29: 29. ubi habetur *לעולם usque in seculum*, & *Lev.* 23: 14. *חוקת עולם statutum perpetuum.* 4. Non sequitur, Si Deus non mutatur, ergo neque ejus lex. 5. Nec ex *Matth.* 5: 17. *Non veni legem solvere, sed implere:* nam Mattheus loquitur de lege Morali.

18. An sacrificia in V. T. per se placuerint Deo? Non: Sed è contra Deus ea sæpe reprobavit, *Jes.* 1: 11, 13 *Psal.* 40: 7. &c. An potuerint per se expiare peccata? Non. An temporibus Messia sint abolenda omnia scripta Prophetarum & Hagiographorum, excepta solâ historiâ Esther? Non. An porcus propterea vocetur *חזיר* *reduxit*, quia Deus esum ejus aliquando reducturus est? Non. *Vide Hoornbeek c. Jud. l. 7. c. 1.*

19. Muhamedani vocantur. 1. Populus Muhamedis. 2. Populus libri. 4. 3. Populus congregationis, propter diem Veneris qui ipsis sacer est. 4. Populus legis. 5. Populus respectûs. 6. Moslemanni. 7. Ismaëlitæ. 8. Hagarreni. Unde sit vocantur; An ab Hagar ancillâ Abrahami? Non, sed ab Hagara *ausugit*, quia ausugit cum nova dogmata cudere vellet.

20. (9.) Saraceni. Unde sic nominantur? Non à Sara, quasi potius à 620. Sara voluerint denominari, quàm ab ancillâ; non à Saraka urbe Arabiæ; sed à *סרק* *furatus est*: quia gens Arabum latrociniis erat dedita; & propterea ita à vicinis fuit vocata. Unde Arabes habent nomen? Non à *ערב* *vespera*, quia ad occasum sunt sui; non à *ערב* *miscere*, quia est gens ex variis mista, sed à *ערבה* *deserto*.

CAPUT XXXII.

Secl. I. **N**Omen *אלוה* est primitivum, & non denotat hanc vel illam proprietatem Divinam, sed in genere *Deum*, idem quod *האל* *Deus*. Tribuitur Magistratui, Angelis & falsis Diis.

2. Utrum primariò tribuatur Deo; an verò creaturis? Primariò Deo, & secundariò creaturis.

3. An ex nomine pluralis numeri *Elohim* conjuncto cum verbo singulari (ex. gr. *יְהוָה אֱלֹהִים*) possit probari Trinitas personarum, vel ad minimum pluralitas Personarum in unicâ essentiâ Divinâ? Neg. cum plerisque Philologis. *Vide dissert. 32. Philol. Hebrai.*

4. Mensuræ intervallorum V. T. sunt, 1. Digitus. 2. Palmus 3. Spithama. 4. Pedes 5. Gressus sive passus. 6. Cubitus. 7. Funiculus. 8. Camellus

ser. in-
terval.

lamus menforius. 9. Jugera vinearum. 10. Milliare. Novi Test. sunt 1. Stadium. 2. Iter Sabbathi. 3. Milliare.

5. Quid *Psal.* 39: 6. significat *palmos* sive *plamares* *dedisti dies meos*? Hoc est, paucissimos.

6. Cubitus est quadruplex. 1. *Communis*, continens spatium à medio brachii usque ad extremos digitos. 2. *Sacer*, est duplo major communi, 3. Cubitus *Regis*, tribus digitis longior communi. 4. *Geometricus*, qui continet sex Cubitos communes.

7. Qualis cubitus intelligitur *Gen.* 6: 15. ubi arcæ longitudo dicitur fuisse *trecentorum cubitorum*? *Geometricus*.

8. An non pugnent duo loca, scil. 2 *Chron.* 3: 15. ubi columnæ longitudo dicitur fuisse *triginta quinque cubitorum*, cum 1 *Reg.* 7: 15. ubi altitudo columnæ dicitur fuisse tantum *octodecim cubitorum*? *Resp.* In priori loco intelliguntur cubiti communes, addatur illis unus cubitus pro altitudine basis, sunt 36. In posteriori verò loco intelliguntur Sacri.

9. Quantum denotat *jugera vinearum*, *Jes.* 5: 10.? Tantum quantum par boum aut equorum uno die arare potest.

10. Vicus Emmaus, *Luc* 24: 13. distans Hierosolymâ 60. stadiis, ferè duobus milliariibus Germanicis distabat: nam 32. stadia faciunt milliare Germanicum. Quot passûs continet stadium? 125. An minores, quorum singuli constituunt spatium duorum pedum & semissis; an verò majores, h. e. quinque pedum? *Resp.* majores.

11. Quantum spatium est iter Sabbathi? Est spatium bis mille passuum minorum.

12. An Deus dedit tale præceptum itineris Sabbathi? Non. A quibus igitur illud est excogitatum? A Judæis. Quare? *Exod.* 16: 29. mandat Deus, *ut quisque maneret in loco suo*; sed *Lev.* 23: 2. habetur, *Die septimo erit Sabbathum & convocatio sancta*. Ergo si debuerunt adire locum sacrum, etiam debuerunt exire ex loco suo. Judæi ergo suo more illud determinant. *Vide de his supra dissert.* 32.

13. An festum *latitia legis*, scil. absolutæ, sit institutum à Deo, & an sit celebrandum? Neg. utr. An, quando hoc die omnes libri ex arca promuntur, necesse sit candelam ardentem in arca collocare? Non. An hoc festum benè celebretur, si indulgeant genio, & lauti cibi comedantur? Non. An nulla latitia sit perfecta, ubi caro & vinum absunt? Neg.

14. An festum encæniorum Judaicorum sit institutum jussu Dei 1 *Macch.* 4. Et an sit per octiduum celebrandum? Neg. utr. An oleum illud sacrum (ob quod festum hoc institutum est) quod uni tantum diei sufficiebat, miraculose

3. R.
De
festo
latitia
Legis,
Encæn.
Parim.

culose arserit per octiduum; & an exactis illis octo diebus ampulla olei adhuc fuerit plena? Fabulæ.

15. An necesse sit nocte primâ hujus festi accendere unam lucernam, secundâ duas, &c. & octavâ octo? Non. An illæ lucernæ sint reponendæ extrinsecus ad fores ædium, & quidem à latere sinistro januæ? Non est necesse. Quare per octiduum celebretur? Quia inimici ipsorum interdixerant ipsis circumcissione, quæ octava die est facienda.

16. An necesse sit decem nomina filiorum Hamanis per spatia vacua in MSS. describere, vel in impressis libris imprimere? Non. Quare decem illa nomina filiorum in linea perpendiculari, unum supra aliud, describantur? Quia credunt omnes in una linea perpendiculari, unum supra alterum, suspensos fuisse. An hoc est verum? Non videtur probabile. Quare nomina decem filiorum unico quasi momento raptissimè in Synagoga legantur? Quia credunt eos omnes simul, unico quasi momento, mortuos esse.

17. Ebrietas in festo Purim commissa, impiè excusatur à Judæis. Fabula est, quæ in Talmude de Rabbi Sira narratur, quod ebrius hominem occiderit, qui è mortuis postea suscitabatur, quia ex ebrietate in hoc festo homicidium hoc commiserat. Festum hoc profanatur per homines, variegatis vestibus indutos, discursitantes per Synagogas.

18. An exinde, quia Mordechai & Estheræ (*Esth. c. 9. v. 17. & seqq.*) instituerunt festum Purim (h. e. fortium) benè probentur jejunia Pontificiorum? Nullo modo. An Mordechai illud festum spiritu prophetico instituerit? Videtur affirm. An necesse sit munera sibi invicem mittere? Non. An omnis planctus mortui hoc die sit prohibitus? Non. *Vide Synag. Buxt. c. 27. 28. 29.*

19. An Muhamed laboraverit morbo epileptico? Imo, sed eum propheticâ exstasi, vel angelorum circumfulgente majestate exculabat. An Muhamed, dormiens inter undecim uxores, fuerit excitatus ab angelo, ut mulum conscenderet? Nugæ. An Hierosolymâ per scalam in cælum ascenderit, & ad Deum accessit ad duos sagittæ ictus? Non. 4. 7.

20. Alcoranus constat partim dogmatibus Christianorum, partim Judæorum. Muhamed usus est Sergio Monacho, & duobus Judæis, scil. Phineâ & Abdiâ, qui in componendo Alcorano adjuverunt. An Muhamedani plane rejiciant nostram Scripturam? Non: nam agnoscunt Legem Moïsis, Psalterium Davidis & Euangelium Christi. 640.

CAPUT XXXIII.

i. H.
De
integr.
V. T.

Seçt. I. **T**extus Hebraicus Veteris T. unà cum quibusdam capitibus Chaldaicis in Daniele, Ezra, & undecimo versu capitis decimi Jeremiæ occurrentibus, est authenticus.

2. In plerisque Codicibus Hebraicis V. T. sunt nonnullæ mendæ ex oscitantia Scribarum vel Typographorum ortæ; inde tamen non sequitur Textum Hebræum esse corruptum.

3. Pessimè Pontificii Editionem Plantini A. 1572. corruperunt, ponendo pro *וְיָמֵי* *Gen. 3: 15.* *וְיָמֵי*.

4. An si omne Maccaph, Methegh, Pesik, & Dagesch lene ex Bibliis perissent; inde sequeretur Codicem Hebræum esse corruptum, ut non possit esse regula fidei & morum? Neg.

5. An Judæi unquam voluerint Vetus T. corrumpere? Non.

6. An Judæi vel Christiani unquam idem potuerint corrumpere? Neg. An revera sit corruptum? Neg. *Vide dissert. 33. Philol. Hebræi.*

2. M.
De
Men-
sur.
Tem-
per.

7. Dies *naturalis* continet 24. & *artificialis* tantum 12. horas. Naturalis est vel *civilis*, destinatus operibus civilibus, incipiens ab ortu Solis, & durans usque ad ortum Solis diei sequentis, Matth. 28: 1. vel *sacer*, destinatus exercitiis sacris, incipiens ab occasu Solis, & durans usque ad occasum diei sequentis, *Gen. 1: 6.* An, sicut dies fuit longior vel brevior, ita etiam horæ fuerint longiores vel breviores? Imo.

8. Utrum Judæi soleant Sabbathum & festa supputare secundum diem civilem; an verò secundum sacrum? Aff. post. Unde Romani supputarint dies? A mediâ nocte. Sic & nos. Si triduana Christi mansio more Romano supputetur, multo facilius ea institui potest, quàm si Judaico more fiat.

9. Nox dividitur in 4. vigilas, & *ἀλεκτροφωνία gallicinium* est tertia vigilia, incipiens ab horâ nocturnâ duodecimâ, & durans usque ad tertiam, nostro supputandi modo.

10. An tres horæ precum more Judaico, scil. tertia, sexta & nona, sint institutæ per Abrahamum, Isaacum & Jacobum, Neg.

11. Hebdomada est diaria sive dierum, & annalis sive annorum. Apud *Dan. 9: 24. Hebdomada 70. decisa sunt*, intelliguntur annales, singulæ denotantes 7. annos; ergo simul denotant 490. annos.

12. An Judæi benè faciant quod anno secundo, vel ad summum tertio integrum mensem, h. e. alterum Februarium adjiciant; ut annum solarem, habentum 365. dies, faciant respondere anno lunari, in quo tantum sunt 354. dies? Aff. *Vide supra dissert. 33.*

13. Judæi

13. Judæi statuunt gratiam Dei requiri quidem ad bona opera præstanda & perficienda, sed non ad eadem inchoanda, h. e. statuunt hominem ex se, suisque viribus sufficere ad opus bonum bene incipiendum, sed ad progressum & profectum requiri Dei auxilium. 3. C.
De
con.
vers.
homi-
nis &
Teph-
hillin.

14. Reformati contrarium probant ex seqq. textibus (1) Gen. 6: 5. & 8: 21. Ubi *figmentum cordis* dicitur esse malum. (2) Psal. 51: 12. Deo adscribitur *creatio cordis puri* (3) *Tractio*, Cant. 1: 4. *Trahe me*. (4) *Datio cordis* & *spiritus novi*, & *ablatio cordis lapidei*, Ezech. 36: 26, 27. (5) *Conversio*, Jer. 31: 18. *Converte me ut convertar*.

15. Sententia Aben Ezræ statuentis **האדם** *Adamum* scribi cum He demonstrativo; quia in Adamo notantur omnes ejus posterī, nobis non videtur absurda: nam nomina propria aliās non solent notari cum tali He.

16. Utrum Judæorum Tephillin, quæ capiti & sinistro brachio alligantur, vocentur *φυλακτήρια*, quia quosdam S. Scripturæ textus conservant; an quia conservant ipsos gestatores, quia ea induerunt? Primitus ita vocata fuerunt à textibus quos conservabant; sed postea, accedente Judæorum superstitione, & falsā de viribus Phylacteriorum opinione, etiam ita vocata sunt, quia credebantur ea posse ipsos gestatores servare.

17. **אנ טוטפּוּת** *Totaphoth*, Deut. 6: 8. benè à Judæis vertantur per **תפילין** *precatoria*? Non.

18. Unde illa vox **טוטפּוּת** *Totaphoth* derivatur? 1. Manahem derivat à loquendo ab **הטף**, quod propriè *stillare* denotat. 2. Gerundensis ait pluraliter dici Totaphoth, quia plures domos continet. 3. Kimchi & Jarchi in *Exod.* 13: 16. statuunt, quod componatur ex **טו** in lingua Ægyptiaca *duo* & ex **פּת** in lingua Africana etiam *duo* denotante; quia continet quatuor cellulas. 4. Aben Ezra ait esse **זכרון כתר** *ut memoriale*. 5. Sunt qui vertunt per *conspicilla*. 6. Quidam ajunt Totaphot significare capitis partem juxta frontem. 7. Omnium optimè statuunt alii ea sic denominari, quia sunt in capite inter oculos ex significatione *respiciendi*, à **נץ** *respicere*, *prospicere*. Vide Drusium de 3. Sest. l. 2. Lex. Talm. p. 870. Hoornbeek c. *Jud.* l. 7. capp. 2; 3.

19. Muhamed non fuit verus Propheta. 1. In eo enim nihil fuit quod sapit Prophetam. 2. Fuit homo libidinofus & salax. 3. Contraria multa dixit. 4. Nihil futurorum unquam prædixit. 5. Vulgò habitus fuit pro homine fanatico, stulto & dæmoniaco. 4. J.

20. Alcoranus non est Verbum Dei. 1. Multa habet contradictoria. 2. Historias V. T. mutilat; ex. gr. Josephi innocentia dicitur probata ex interulā ruptā post; Salomo collegit magnum exercitum ex hominibus, be-

fiis; &c. & pugnavit contra formicas? Maria mater Christi fuit Mirjam foror Aaronis. 3. Nullus planè ordo servatur. 4. Multa sunt mendacia & figmenta, scil. quod bos in cornu suo ferat terram; quod angeli portent thronum Dei, quorum tanta sunt capita, ut avis per mille annos volando non perveniret ab una aure ad aliam; quod septem dormientes fuerint quod Alexander ad occasum solis pervenerit, & ipsum locum viderit, ubi sol se in calidum fontem abscondit.

CAPUT. XXXIV.

1. H.
De
Pen-
tet.
MSS.

Seç. I. **A**N ex curiosa descriptione Pentateuchorum possit probari Judæos datâ operâ Vetus T. non corrupisse? Aff.

2. Judæi tamen in exscribendis Pentateuchis & libris Estheræ sunt nimis superstitiosi, postulantes membranam animalis puri; talem ejusdem dimensionem & non aliam; latitudinem sesquiulnæ, & longitudinem 50. ulnarum; talem membranarum confutionem; tale literarum, vocum & regularum spatium; & nescio quas non præterea nugas.

3. An tactus fasciæ, cui lex involvitur, sit remedium adversus oris fœtorem & oculorum lippitudinem, uti credunt Judæi? Neg.

4. Superstitiosum est scribere literam ם duplicatam, & ם gibbosam in Pentateuchis, in libris Estheræ, in Mezuzoth & in phylacteriis; & ם in ם in ם per ם. & in ם ם ם per ם vel ם.

5. Viginti vitia, quæ à Maimonide *Hal. Thephillin* cap. 10. enumerantur, non efficiunt (pleraque scil.) libros sacros profanos, & ineptos ad legendum ex illis. Absurdum est libros inveteratos cum hominibus probis sepelire. *Vide diss. 34. Philol. Hebræi.*

2. M.
de an-
no
Sabb.

6. Anni Judæorum civiles secundum supputationem à creatione Mundi incipiunt in Tisri (Septembri;) sed anni sacri incipiunt in Nisan (Martio).

7. Quare Deus aliud initium annorum, scil. sacrum in Martio, *Exod. 12:* 2. instituit? Ut Israelitæ memoriam liberationis Ægyptiæ conservarent. An non plura fuerunt initia annorum quàm hæc duo? Fuerunt in genere quatuor initia annorum.

8. Judæi annos à creatione Mundi supputant, & ut plurimum omisiss millenariis centenarios retinent, quibus centenariis si 1240. anni addantur, oritur æra Christianorum.

9. Festum Tubarum celebrandum fuit primo die novi anni, & institutum est *Lev. 23: 24. 25.* Quare? Ut Israelitæ ad cætera festa redderentur attentiores. An Deus hoc primo die novi anni adhuc aliud festum instituerit, quod vocatur *festum novi anni*? Celebratur quidem à Judæis, sed non secundum legem Dei.

10. Vox

10. Vox Sabbathi in S. Scripturâ est valde ambigua, & significat vel Sabbathum propriè dictum; vel omnia festa; vel septimum annum; vel festum expiationis; vel totam hebdomadam. *Vide supra dissert. 34.*

11. An Judæi jam teneantur celebrare quatuor illa publica jejunia, quorum meminit Zacharias *cap. 8: 19.*? Non. Qualia sunt illa? *Primum* est Jejunium diei decimi mensis כסלו (Decembris;) quia Nebucadnetzar cœpit Hierosolymam obsidere. *Secundum* est jejunium decimi septimi diei mensis Tammus (Junii;) quia duæ legis tabulæ lapideæ dicuntur confractæ; quia oblatio quotidiana cessavit; & quia sacrum legis exemplar combustum est, &c. An dies intercedentes inter hunc & diem nonum mensis sequentis sint dies infauti; An tum infautum sydus Judæis prædominetur? Nugæ. An Judæi habeant veras causas quare hoc tempore non audeant liberos suos verberare, nec soli ambulare à nonâ matutinâ usque ad tertiam vespertinam? Non.

12. *Tertium* celebratur die nono mensis נון (Julii.) Quare? 1. Quia templum primum & secundum igne immisso periit. 2. Urbs Bitter hoc die vastata est, &c. An per octo antecedentes diēs debeat fieri curiosa præparatio ad hoc jejunium? Non. An conveniat ante diem jejunii comedere lentes, pisa, ova, &c.? Ridiculum. An teneantur tum sedere in terra? An unusquisque solus teneatur edere? Non.

13. An ipso die nono liceat studere in S. Scriptura? Imo. An gravidis & lactantibus liceat hoc die edere? Imo. An teneantur calceos exuere, nudis pedibus in Synagogam ire, in cœmeterium se conferre, & die sequenti decimo etiam jejunare? Non. *Quartum* celebratur tertio die mensis Tisri (Septembris.) Quare? In memoriam præfecti Godoliæ, qui hostium dolis est trucidatus, *Fer. 40, & 41.*

14. An Judæi teneantur jejunare bis hebdomade, scil. diebus Lunæ & Jovis (*Luc. 18.*) propter vastationem templi, propter combustum Sanctuarium, & propter prophanationem Nominis Dei? Non. An item 10. Martii propter mortem Mariæ prophetissæ, aut 26. ob mortem Josuæ? Non. An item 10. Apr. ob mortem Eli & duorum filiorum; aut die octavo & vigesimo propter mortem Samuelis, &c.? Non. An illi, cujus pater mortuus est, sit per totam vitam eo die jejunandum? Non.

15. An jejunans teneatur à vespera usque ad vesperam, h. e. per 24. horas ab omni prorsus cibo abstinere? Non. An liceat privatim jejunare die Sabbathi, die novilunii, die festi, diebus dedicationis templi, & Purim, &c.? Imo. An Moses jejunaverit stans in circulo? Fabula. An jejunia temporibus Messias sint cessatura? Neg.

16. An Judæus ædificans vel renovans domum teneatur partem aliquam parietis ad magnitudinem cubiti prope januam non dealbare, vel nigro tectorio obducere in memoriam vastationis Templi, cum inscriptione *זכר לחרב* *Memoriale vastationis*? Non. Quare Judæi nullas soleant habere picturas? Ne occasionem præberent idololatriæ.

17. An, quia Deus *Deut. 6: 9.* dixit; *Scribes ea in postibus domus tuæ, &c.* Judæi teneantur quosdam textus ex *Deut. 6, & 11.* membranæ inscribere, eamque claudere, & omnibus januis affigere; Neg. an averſæ parti Mesuſæ sit inscribendum nomen Dei *יְהוָה* *Schaddai*? Neg. An quoties homo pius domo suâ egreditur, vel eam ingreditur, Mesusam illam manu suâ tangere debeat? Est superstitiosum.

18. An si Mesusa non sit affixa postibus, dæmones maligni statim immigrent in eam domum? N. Quare Mesusa postibus affigitur? Ut in memoriam sibi revocent Dei unitatem, providentiam, potentiam, legem, &c. An, qui præceptum Mesusæ benè observat, ejus & liberorum dies prolongentur? Nugæ. *Vide Synag. Buxt. cap. 30. & 31.*

4. 7.

19. Muhammedani non contemnenda, licet quædam sint falsa, de nostra religione statuunt, scil. 1. Quod Maria fuerit & manserit virgo. 2. Quod non fuerit contaminata peccato originali. 3. Quod miraculoso modo in templo fuerit sustentata. 4. Quod Gabriel eam salutaverit, & quod anno 13 conceperit, & octavo mense à conceptione pepererit.

630.

20. 5. Quod Christus fuerit propheta, quod ei datum fuerit Evangelium. 6. Quod miracula fecerit, scil. leproſos mundaverit, & mortuos suscitaverit. 7. Quod Johannes & Christus fuerint patruels. 8. Quod Johannes sit decollatus ab Herode, & quod sanguis ita ex sepulchro ebulliverit, ut ædes regiæ & loco vicina eo redundarint. An anima Moſis per naſum sit extracta? Nugæ.

CAPUT. XXXV.

1. H.

De

613.

17. &c.

1. estat.

Seſt. 1. **A**N duo priora præcepta Decalogi ſint immediatè à Deo tradita populo & Moſi? Neg. Quomodo ergo Decalogi præcepta ſunt tradita populo. Per Moſen. An omnia eodem modo? Imo.

2. An deus propterea in Decalogo Hebraico, exceptis duabus ultimis vocibus, poſuerit 613. literas; quia tot ſunt præcepta, partim negativa, partim affirmativa in toto Pentateucho? Neg.

3. An Deus in Pentateucho dederit 248. præcepta Affirm, quia tot ſunt membra in corpore humano; & 365. Negativa, quia tot ſunt dies in anno, vel quia tot ſunt venæ in corpore humano? Neg. utrumque.

4. An revera in Pentateucho ſint 613. præcepta, non pauciora vel plura? Neg.

5. An

5. An Christus, *Matt. 23: 5.* improbaverit fimbrias Judæorum ut sic, quando ait, *producunt fimbrias?* Neg. An inde non possit probari quod eas improbaverit? Neg.

6. An Judæi unquam eadem *613.* Præcepta observarint, vel potuerint post lapsum observare? Neg.

7. An Judæi secundum Legem Dei teneantur hoc tempore illa *613.* præcepta observare? Non, fortasse vix quartam eorum partem. Vide post priorem editionem Philologi Hebræi in Prolegomenis ad præcepta, & in posteriori editione dissertationem quintam.

8. *Misna* in tractatu de Sabbatho docet multas nugas esse observandas, quas Deus in Lege non mandavit. *Misnam* imitantur *Maimonides* in tractatu de Sabbatho, & *liber præceptorum magnus*. Judæorum Sabbathum consistit præcipuè in observatione rerum minimarum & ridicularum nugarum; non verò in cultu Divino & bonis operibus.

9. An Sabbathum propterea vocetur in S. Scriptura *יומ שליו* *delicia*, quia Judæi eo die hilares esse debent in cibo & potu, magis quam aliis diebus? Neg. An teneantur etiam pauperculi Judæi & Judææ, Sabbatho tria convivium celebrare, etiam lautiora? Non. An ipso Sabbatho diutius sit dormiendum quam aliis diebus? An item nuptiæ tum magis sint celebrandæ quam aliis diebus? Neg. utr. c. Jud. *Vide supra dissert. 35.*

10. An liceat jurare per vitam, caput, coronam Regis, per caput proprium, per templum, altare Dei, fidem, coelum, terram, solem, per Prophetam aliquem, per libros sacros, per legem Moïsi, per Decalogum, per Moïsem ipsum, per vitam Rabbinoꝝ, aut per ulla alias creaturas, uti faciunt Judæi? Non.

11. S. Scriptura docet per Deum esse jurandum, Deut. 6: 13. & cap. 10: 20. *Deum timeto & per nomen ejus jurato.* Deus per se ipsum juravit *Jes. 45: 23.* *Per me juravi.*

12. Juramenta per creaturas non probantur 1. ex exemplo Josephi, *Gen. 42: 15, 16.* dicentis, *ita vivat Pharao.* Nam fortè non est juramentum, sed gravior aliqua asseveratio; Vel si est juramentum: ergo Joseph ex consuetudine aula peccavit. Nec. 2. ex *Amos. 8: 7.* *Dominus juravit per excellentiam Jacobi;* nam per eam intelligitur ipse Deus.

13. An juramenta temeraria, sive per Deum, sive per creaturas facta, etiam sint illicita? Aff.

14. Unde videtur nata consuetudo inter multos Christianos ponendi manum super Euangelia cum juramentum exigitur? A Judæis, qui, quando jurant juramentum quod magni faciunt, solent ponere manum super librum legis. *Vide Drusium de 3. sect. l. 2. c. 16.*

15. An licet comedere poma Sabbatho decerpta? An liceat eadem apponere igni ut assentur? An item licet comedere ovum Sabbatho, quod editum est illo die? Aff. c. Jud. An Judæi, quando celebrant Sabbatho tria convivia, propterea evadunt triagravissima mala, scil. dolores Messiaë, judicium gehennæ, bellum Gogi ac Magogi? Neg.

16. An diaboli sub Sabbathi initium ad montes tenebricosos confugiant propter Sabbathi & Judæorum illo die sanctitatem, & finito Sabbatho revertantur? Nugæ. An, si Judæi vel unum Sabbathum legitime observarent, mox advolaret Messias? Et an Messias propterea retardet venire, quia Judæi Sabbathum non benè observarunt? Neg. c. Jud.

17. An licet ipso Sabbatho non tantum pro se & vitâ suâ pugnare; sed etiam hostem (si occasio bona eum pellendi sese offerat) adoriri; & munimenta, quæ illo die strueret, deturbare, aut demoliri? Aff. An præceptum de Sabbatho non sit Israelitis traditum publicè instar reliquorum præceptorum, sed privatim? Neg. An soli Israelitæ sint obligati ad observandum Sabbathum, & cæteræ nationes tantum teneantur ejus recordari? Et an propterea in Exodo habeatur *זכור* recordare, & in Deut. *שמור* observa? Neg.

18. Nonnulli ex Judæis statuunt Sabbathum demum esse institutum cum datâ Lege, cum tamen *Gen. 2.* habeatur, *Et benedixit & sanctificavit diem illum.* Sed ipse Menasse problem. 8. de Creat. tales Judæos refutat. An Adamus horâ diei septimâ, vesperâ Sabbathi ingressus fuerit hortum paradysi, eodemque die, inter occasum solis inde propter peccatum expulsus, Angelis acclamantibus, &c.? Neg. *Vide Hoornbeeck c. Jud. l. 7. c. 4. & 5.*

4. 7.

19. Muhamedani mira fabulantur de creatione & quibusdam creatis. 1. Quod Deus propriâ manu creaverit *pennam* longitudine quingentorum annorum itineris; *Adamum*; *Thronum suum*; & *Paradysum*. 2. Quod stellæ scintillant; quia ignem evomunt, quem in obvios diabolos, volentes intrare paradysum, emittunt. 3. Quod luna solis æqualis fuerit, quodque Gabriel nocte Cœlo descendens alâ suâ lunam attigerit, & attingendo tantam partem ei abstulerit. 4. Quod angeli sint alati. 5. Quod diaboli sint creati ex igne pestilentiali. 6. Quod anima homine dormiente extrahatur. 7. Quod arbor, ex quâ edit Adam, habuerit septem spicas, quarum unam, continentem quinque grana, aufregit.

700.

20. Muhamedani circumcidunt, circumcisionis convivium triduanum lautissimum celebrant, varias observant lotiones, quinquies quotidie orant; aliquando inter orandum ita corpus jactant, ut vertiginem & animi deliquium patiantur.

CENTURIA OCTAVA.

CAPUT XXXVI.

Señ. 1. **J**Udæi vocant N. T. תורה חדשה *Novam Legem*, Syri & Græci *1. Gra. De ling. au- N. T.* *Novum Fædus*, sive *Testamentum*. Variæ rationes hujus appellationis dari possunt.

2. Novum T. Græcè scriptum est authenticum : propterea textui Græco major fides est adhibenda quàm ulli alii versioni. An Novum T. necessariò debuit Græcè conscribi? Imo. Quare? Quia lingua Græca tum fuit omnium linguarum familiarissima, longè latèque per orbem diffusa.

3. An lingua Novi T. est revera Græca? Est quidem Græca qualis temporibus Christi & Apostolorum fuit usitata, sed non talis qualis est usitata in profanis auctoribus.

4. An Homerus, Plato, Demosthenes, alique Græci auctores, si reviviscerent, possent Novum T. Græcum benè, saltem quoad literalem sensum, intelligere? Non. Scriptores Novi T. habuerunt certas rationes, ob quas non fuerunt usi stylo planè Græco & oratorio; sed potius stylo simpliciori, vulgari, & Hebraïsmis permixto. Stylus Novi T. potest vocari *Hebraizans*.

5. Novum T. optimè dividitur in tres partes. *Prim*a pars continet *Historicos*, scil. Matthæum, Marcum, Lucam, Johannem & Acta. *Secunda* comprehendit *dogmaticos*, h. e. epistolas 21. scil. decem ad totas Ecclesias, ad *Rom.* duas ad *Corint.* ad *Gal.* ad *Ephes.* ad *Philipp.* ad *Coloss.* duas ad *Thess.* & ad *Hebr.* quatuor ad certas personas, duas ad *Timot.* ad *Tit.* & ad *Philem.* Septem aliorum Apostolorum, scil. *Jacobi*, duas *Petri*, tres *Johannis*, & *Judæ.* *Tertia* pars continet librum *Propheticum*, h. e. *Apocalypsin*.

6. Frustrà Ecclesia antiqua dubitavit de decem textibus Novi T. scil. (1.) de ultimo capite Marci à versu 9. usque ad finem. (2.) de versu 43. & 44. capitis 22. Luc. (3.) de capite 8. Johannis à versu 1. usque ad 12. (4.) de epistola ad Hebræos. (5.) de epistola Jacobi. (6.) de 2. epist. Petri. (7.) & (8.) de 2. & 3. epist. Johannis. (9.) de epist. Judæ. (10.) de *Apocalypsi*.

7. Veteres diversimodè libros Novi T. in Capita divisèrunt. Ante quingentos vel sexcentos circitèr annos nulla distinctio Capitum in N. T. fuit observata. A quibus igitur hodierna & recentior distinctio Capitum in N. T. est inventa? Nescimus.

Hugo Cardinalis anno 1240. distinxit Capita per literas Alphabethi, scil. per A. B. C. D. E. F. G. quæ in Vulgatis Edit. adhuc conspiciuntur.

Robertus Stephanus, pater Henrici Stephani, anno circiter 1551. proficiscens Parisiis Lugdunum, in via versiculos Novi T. confecit, & quidem magnam eorum partem equitans. *Vide in Philologo Græco, dissert. 1, 2. & 3.*

2. M. 8. An illicitum est Sabbatho deprecari mala, petere misericordias, etiam temporibus adversis? Neg.

De Sabbatho.

9. Opera necessitatis, charitatis, pietatis & civilis honestatis possunt Sabbatho fieri sine peccato.

10. An licet Judæum, non ad mortem ægrum, sanare Sabbatho? An item se defendere contra hostium insultus? Aff. utr.

11. An temporibus Christi licitum fuit, etiam secundum leges Judæorum, extrahere bestiam ex foveâ? Aff. *Matth. 12: 11.* An item jam? Non. An jam non licet hominem extrahere secundum leges Judaicas ex latrinâ? Non. Quare posterioribus temporibus hæc interdixerunt? Fortè in odium Novi T. vel religionis Christianæ. An Judæi audent Sabbatho vaccam mulgere, fracturam pedis aut manus restituere; vel Christianam juvare in pariendo; vel incendium extinguere; vel bona ex incendio extrahere, nisi homines, libros sacros & cibum Sabbathicum? Non audent.

12. An Reformati, strictam & accuratam Sabbathi Christiani observationem urgentes, Judaismi accusari possint? Non. An illi potius judaizare, & judaismum introducere videantur, qui sunt laxi casuistæ, qui dormiendo, edendo & bibendo Sabbathum transigunt, & qui nugatorias tantum quæstiones magis ad illaqueandos alios, quàm ad semetiplos informandos continuò movent? Aff.

13. An mulieres Judææ tenentur ante Sabbathum luces Sabbathinas accendere? Et an illæ luces distinguunt Sabbathum à diebus profanis? An item mulieres moriuntur in puerperio si eas luces non accendant? Neg. c. Jud. *Vide supra dissert. 36.*

3. R.

De Judæor.
vestitu
visis
cærim.
&
challa.

14. An quia legitur Levit. 19: 19. *Vestimentum ex heterogeneis confectum non ascendat super te*, & Deut. 22: 11. *Non induas te vestimento ex lana & lino simul confecto*, benè probetur jam sub N. T. interdicti vestimenta pexa, neta & contexta ex lana & lino? Non. Quorum animalium lanam intelligunt Judæi? Ovium & arietum. An unicum filum lineum in veste lancâ amplâ faciat illam vestem prohibitam? Non. An sit prohibitum tenere ovum calidum in linteo heterogeneo? Non. An Judæus accipiens vestem à Christiano contextam ex lana & lino teneatur eam dissuere, & lanam à lino

lino separare? Non. An si quis alium, etiam præceptorem suum, tali veste indutum videat, possit, vel debeat eam ipsi in publicâ plateâ auferre? Non. Quare Deus in V. T. tale præceptum dedit? Judæi ajunt; quia olim Sacerdotes idololatrici talibus vestibus induti fuerunt.

15. An quia interdicitur Levit. 19: 27. *Non corrumpes extremitatem barbatue*, benè probetur jam non licere mystaces, vel barbam in mento novaculâ abradere? Neg. An necesse sit eas partes forficibus tondere? Non.

16. An, quia prohibetur Exod. 23: 19. *Non coques hadum in lacte matris sue*, indè benè probentur. 1. Non licere uti vasis culinariis testaceis vel ligneis, quibus unquam Christianus usus est. 2. Judæos debere uti distinctis vasis, in quibus carnes, & in quibus pisces aut cibos lactarios coquunt; item diversis cultris, diversis salinis, diversis mappis, diversis armariis, in quibus illa vasa reconduntur. 3. Carnes esse illicitas quæ in vase lactario sunt coctæ. 4. Carnes, & pisces sive cibos lactarios non licere simul coquere in eodem foco, nec simul mensæ imponere. 5. Ovum in vase carnibus destinato non esse elixandum; ovum esse aperiendum à parte acutâ. 6. Lac, quod emulsit Christianus, esse Judæis prohibitum; item caseum Christianum? Neg.

17. Quomodo Judæi vasa lactaria distinguunt à vasis carni destinatis? Vasa lactaria tribus distinctis notis signant; lignea & cultros lactarios tribus incisuris distinguunt. Vel ollis inscribunt לַב lac, aut בשר caro: ita etiam distinguunt mappas, &c. An Judæi teneantur vasa nova aurea, argentea, &c. ablucere, & ferrea igne purgare; quia habetur Num. 31: 23. *Omne quod potest transire per flammam, igne purgabitur, & quod ignem non potest sustinere, per aquam traducetis*? Non. An aqua non sit bibenda tempore alicujus solstitii vel æquinoctii? An item, quæ non fuerit tecta? An nulla moneta ori indenda? Nugæ.

18. An quia legitur Num. 15: 20. *De primitiis pastarum vestrarum (chalda) placentam offeretis in oblationem*, inde probetur, quod quadragesima quarta pars totius massæ, factæ ex tritico, vel ex hordeo, speltâ, avenâ, aut ex secali, hodie extra terram sanctam sit semper separanda, & igne comburenda? Neg. An si talis placenta non comburatur, sed conservetur, & tempore oborti incendii notetur certis literis, vocabulis angelorum, & notis superstitionis, atque in ignem projiciatur, incendium extinguit? Nugæ. *Vide Synag. Buxt. cap. 32, 33, 34.*

19. Quare Muhamedani non habeant campanas; Ob stragem, quam ad sonum campanæ à Christianis passi sunt. Instituunt peregrinationes ad sepulchrum Muhamedis. Varia celebrant jejunia. Abstinent à vino, san-

sanguine, suffocato & carne porcinâ. Quare abstinent à carne porcinâ? Quia porcus dicitur natus ex fimo, qui fuit in arca Noachi. Religiosi eorum sunt magni nugatores.

720.

20. Mira credunt Muhamedani de resurrectione; de ultimo iudicio quod mille annos durabit; de inferno; & de cœlo, in quo erunt meretrices quasi cœlestes. An ergo propriæ uxores non intrabunt cœlum? Non, sed per cancellos videbunt maritos suos in cœlo.

CAPUT XXXVII.

1. Gr.
De
N. T.
Gr. in
genere

Seft. 1. **N**ulli libri ex Canone Novi T. perierunt. Et sequentes libri, qui à nonnullis pro Canonicis fuerunt recepti, nunquam fuerunt in Canone, scil. 1. Proto-Euangelium Jacobi. 2. Euangelium Hebronitarum. 3. Nazarenorum. 4. Encratarum. 5. Pauli. 6. Apostolorum canones quinquaginta. 7. Omnium discipulorum vitæ obfignatio, sive symbolum Apostolorum. 8. Diversa scripta Clementis. 9. Diversæ epistolæ Pauli, & nonnulli ejusdem libri.

2. An detur epist. ad Laodicenses canonica? Non. An talem dari, possit probari ex epist. ad *Coloss* 4: 15, 16.? Et an illa ipsa sit quæ hodie tali insignitur nomine? Neg. utr.

3. An notæ Accentuum & Spirituum pertineant ad integritatem Novi T. Græci? Ino. An illæ notæ sunt omittendæ, uti Complutenses anno 1515. in sua Editione sæpe fecerunt? Non.

4. Novum T. Græcum non est injuriâ temporis, vel incuriâ Scribarum ita corruptum, ut non possit esse regula fidei & morum.

5. Corruptio N. T. non benè à Pontificiis aliisque probatur (1.) ex 1 Cor. 15: 47. vel (2.) ex 1 Cor. 7: 33, 34. vel (3.) ex epist. ad Rom. 12: 11. vel (4.) ex 1 Joh. 5: 7. Quæritur, An ille ultimus textus sit supposititius? Neg. Licet in multis Exemplaribus & Versionibus ille versus non inveniat, inde tamen non sequitur eum esse irreptitium; aut (5) ex Matt. 6: 13. aut (6.) ex 2664. circiter variantibus lectionibus, quæ in Novo T. occurrunt. *Vide in Philol. Græco dissert. 4. & 5.*

2. M.
De
Novil.
& Pa-
schæ.

6. An Deus festum Novilunii instituit? Sic videtur. Quare? Vel in memoriam creatæ à Deo lucis, vel ut denotaret typum renovationis hominis, quæ fit per illuminationem Spiritus S.

7. Quare Judæi novilunium pot biduum celebrent, cum Deus tantum unicum diem ei assignaverit? Quia nesciunt; Utrum novilunium sit inchoandum à conjunctione lunæ cum sole; an vero ab ejus apparitione.

Judæi

Judæi Hierosolymitani olim ab apparitione lunæ novilunia inchoarunt; hodierni vero à conjunctione lunæ cum sole.

8. Utra sententia magis videtur Legi Divinæ consentanea; an illa quæ ab apparitione lunæ novilunium inchoat, uti volunt Karraitæ; an vero illa quæ ab ejus conjunctione cum sole, uti placet Rabbanitis? Posterior.

9. An hodierni Judæi aut Christiani tenentur festa cæremonialia V. T. ut Paschatis, Pentecostes, Tabernaculorum, &c. observare? Non. An item sacrificare? Non. Quando leges cærem. sunt abolitæ? Leges cærem. fuerunt *vivæ* usque ad mortem Christi; *mortuæ*, sive indifferentes, usque ad Templi secundi plenariam destructionem factam per Titum Vespasianum; & *sepultæ*, sive planè prohibitæ, post illam plenariam destructionem.

10. Leges cærem. V. T. ad quinque quasi summa genera sive Categoriis referri possunt. 1. Ad personas sacras, ut sunt summus Sacerdos, Sacerdotes, & Levitæ. 2. Ad actiones sacras, ut sacrificare, circumcisio & Pascha. 3. Ad res sacras, ut primitiæ, decimæ, & agri Levitarum. 4. Ad loca sacra, ut Tabernaculum, & Templum cum omni suppellectili. 5. Et ad tempora sacra, ut Novilunia, Pascha, Pentecoste, Festum Tabernaculorum, annus Sabbaticus & Jubilæus.

11. An (secundum Legem *Exod. 23: 17. Tribus vicibus quotannis comparato omnis mas*) omnes & singuli viri Hierosolymam debuerunt proficisci? Non videtur. Sed an illi præcisè fuerunt liberi ab illo itinere, quos Judæi excipiunt? Non.

12. Quando agnus Paschalis erat mactandus? Die 14. mensis Nisan **בין הערבים** *inter duas vespertas*, h. e. intra nostram horam 12. & solis occasum. Quando comedendus? Ab initio diei 15. post solis occasum.

13. Inquisitio fermenti ante festum Paschatis est nimis superstitiosa apud Judæos, ut & coctio panis azymi. An Christus in primâ cœnâ post peractum Pascha usus est pane azymo, quali Judæi toto Paschate uti solent? Aff. contra Græcos. An item vino rubro? Magis affirmandum quàm neg. putamus. Quare? Quia Judæi ut plurimum tempore Paschatis tali vino utuntur. An Judæi secundum Legem Dei etiam à cerevisiâ tempore Paschatis abstinere debuerunt? Sic videtur: nam in eâ etiam est fermentum. *Vide supra dissert. 37.*

14. Concubinæ fuerunt triplices; *ingenuæ* sive Israeliticæ; *servæ*; & ^{3. C.} *extraneæ*. An ingenuarum liberi etiam successerint in hæreditatem? Aff. ^{De} *De Polygamia.* Unde **פלו גיש** *concubina* derivantur? Vel à **פלו גיש** *dividiit virum*: quia ^{gam. i. t.} concubinæ solent mariti animum & affectum distrahere ab uxore; vel quod sit tantum dimidiata uxor.

15. Uxores ducebantur olim, 1. Argento, h. e. minimo argenteo nummo. 2. Scripto. 3. Concubitu. Postremus modus est illegitimus, & non potest probari ex *Deut.* 42: 1. An, qui non ducit uxorem, meritò à Judæis habeatur pro homicidâ, & vix pro homine? Et an ille sit causâ quare Majestas Divina recedat ab Israelitis? Neg. An, si quis ex primo matrimonio non acceperit utramque prolem, adhuc teneatur matrimonium secundum contrahere? Neg. c. Jud.

16. An polygamia simultanea olim in Veteri T. Patriarchis, aliisque in foro poli fuerit licita? Neg. An item jam sit permittenda Christianis, vel Judæis? Non.

17. Polygamia infringitur, 1. Ex primâ conjugii institutione *Gen.* 2: 24. *Adhærebit uxori*, non uxoribus, & erunt in carnem unam, &c. 2. ex *Lev.* 18. 18. *Mulierem unam ad alteram ne assumito.* 3. ex septimo Decalogi præcepto.

18. Polygamia nequit probari. 1. Ex exemplis Patriarcharum, Prophetarum & Regum, qui plures habuerunt uxores. 2. Nec quia Deus de Polygamiis tulit leges, *Deut.* 17: 17. & 21: 14. *Si fuerunt alicui duæ uxores una dilecta & altera exosa.* 3. Nec ex 2 *Sam.* 12: 8. *Et dedi tibi uxores domini tui in sinum.* Vide Hoornbeec *c. Jud.* l. 7. c. 6.

4. J.

19. An alicui sit licitum uxorem ducere, cum quâ antea adulterium commisit? In conscientia licet; sed sunt rationes Politicæ ob quas non permittitur, nisi consentiente summo Magistratu. David duxit Batsebam, uxorem Uriæ, cum qua, adhuc vivente Uriâ, adulterium commisit. An quia Deus illi matrimonio benedixit dando Davidi Salomonem ex illo matrimonio, probari possit, Davidem non peccasse? Non. An non David revera commiserit adulterium cum Batseba ante mortem Uriæ? Aff. c. Jud. An David peccavit occidendo Uriam? Aff. Judæi ajunt eum tantum peccasse, quia multos justos cum Uria occiderat: sed non in Uria; quia fuerat rebellis in Regem.

740.

20. Creatio est prima vel secunda. An Adamî productio ex terra, & Evæ ex costâ sit revera creatio? Imo. sed secunda. Viri religiosi, vocati *Actorum.* 2: 5. *ἀνδρες δὲ λαεῖς*, fuerunt profelyti justitiæ.

CAPUT XXXVIII.

1. Gr.
De
integr
N. T.

Seff. 1. **V** Ariantes Novi T. Græci Lectiones variis modis factæ sunt. Causæ variantium lectionum præcipuæ sunt quatuor. Lectio quæ jam in N. T. Græco est usitata, est præferenda variantibus lectionibus. An ex variantibus lectionibus probetur corruptio Textus Græci Novi T.? Neg. An non cuilibet concedenda est licentia eligendi in N. T. Græco lectionem quamcunque velit, sive eam quæ jam in plerisque editionibus Græcis

Græcis conspicitur, sive aliam quæ ut varia lectio in margine annotatur? Non.

2. Versio Syriaca Novi T. est antiqua, & valde utilis; estque primum literis Syriacis edita à Widmanstadio; sed translata in linguam Latinam, & transposita in characteres Hebraicos à Tremellio, & impressa ab Henrico Stephano anno 1569.

3. Laudandus est Elias Hutterus, qui Novum T. annuo temporis spatio, in linguam Hebraicam, & quidem Biblicam, transtulit, quam unà cum aliis undecim linguis anno 1600. Noribergæ edidit.

4. Versiones Latinæ N. T. sunt præcipuæ 1. Vulgata. 2. Ariæ Montani. 3. Desiderii Erasmi. 4. Versio Tigurina. 5. Theodori Beza. Et 6. Versio Sanctis Pagnini. Versio Latina Beza & Erasmi non tam est adstricta verbis, quàm quidem Versio Ariæ Montani. An Leo decimus meritò Versionem N. T. ab Erasmo adornatam laudaverit? Imo. *Vide in Philol. Græco dissert. 6. 7. 8.*

5. An Judæi tenentur omnia vasa, supellestilem, totamque domum <sup>2. Ar.
De</sup> ante Pascha secundum Legem Dei purgare? An item inclinare in latus ^{Pa-} sinistrum instar Magnatis? Neg. An Christus in primâ cœnâ accueburit? ^{scibate.} Imo, sed absque tali imaginariâ magnificentia.

6. An non fuit impium singulis festis Paschatis captivum dimittere in memoriam liberationis Ægyptiacæ *Matth. 27: 26.*? Imo. Judæi etiam sunt nimis superstitiosi circa celebrationem Paschatis.

7. An licuit agnum mactare extra Hierosolymam? Publicè à Sacerdotibus Leviticis in publico Israelitarum conventu tantum Hierosolymis mactabatur; sed privatim à quolibet Patrefamilias potuit mactari extra Hierosolymam. Mactatio Paschatis respexit Christum.

8. An Christus ultimum suum Pascha eodem die cum Judæis celebraverit? Non. An ergo Christus die 14. vel Judæi die 16. Utrique die 15. mensis Nisan, & tamen diverso die septimanæ, scil. Christus die Veneris, & Judæi die Saturni.

9. An ergo Christus anticipavit legitimum diem Paschatis? Non. An potest probari, quod Christus citius Pascha celebraverit? Imo; nam *Joh. 19: 14.* dies passionis vocatur *parasceve Paschatis*. 2. Alter Pontifices & Sacerdotes ipso Paschatis die capitali Judicio Christi vacassent. 3. Alter Joseph Arimathæus funerationi Christi vacasset; quod utrumque est contra proprias Judæorum hæc de re leges. Hæc est communis sententia Ecclesiarum Belgicarum.

10. An, quando paterfamilias in propriis ædibus mactavit agnum,
M m m inde

inde probetur quod paterfamilias fuerit propriè dictus Sacerdos Leviticus? Non, sed fuit quodammodo Sacerdos extra ordinem.

11. An Christus post cœnam Paschalem penitus peractam & absolutam, mensis tamen non sublati, statim Sacramentum Cœnæ instituerit? Aff.

12. An lotio pedum fuerit ritus ordinarius, à Judæis in festo Paschatis & in aliis conviviis ante accubitus observatus? Neg. Per hymnum *Matth.* 26: 30. intelliguntur Psalmi 113: 114, 115, 116, 117, & 118.

13. Mos ille absurdus, quo quidam tanquam stulti ab uno ad alium mittuntur ipsis Kal. Martii & Aprilis, est excogitatus à Pontificiis in memoriam Christi missi *Matth.* 27: 1, 7, 11, 25. ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, &c.

14. An Judæi benè faciant, quod volentes observare leges cæremoniales, festum Paschatis & Tabernaculorum celebrent per octiduum, cum Deus tantum septem dies mandaverit? Non.

15. An, quia legitur *Deut.* 32: 38. *De quorum victimis comedeabant adipēs, bibeant vinum libaminis ipsorum*, inde benè probentur. 1. Nullum vinum, quod à Christiano torculari est expressum, vel à Christiano tactum, esse bibendum? Non. 2. Non esse bibendum vinum cum Christiano; vel si bibatur, Judæum debere semper cantharum manu suâ tenere, & vitrum abluere postquam ex eo bibit Christianus? Non. 3. Acetum Christianorum Judæis esse prohibitum? Non. Nonnulli Judæi propriæ utilitatis & commoditatis ergo has leges tam stricte non observant: quia Christianos (quasi verò) pro idololatriis non habent. Judæi sunt nimis superstitiosi circa torcularia & circa dolia.

16. An jam Judæis licet edere animalia, quæ non habent ungulas fissas & divisas, quæque cibum non ruminant *Levit.* 11.? Imo. An item pisces qui non habent squammas & alas? Imo. An item aves rapaces & reptilia? Imo. An quia scribitur *Levit.* 3: 17, *Omnem adipem, & omnem sanguinem non comedetis*, benè probetur eos jam etiam ab illis abstinere debere? Neg.

17. Judæi sunt nimis curiosi, imo superstitiosi, circa mactationem animalium & avium. Quare? Quia *Deut.* 12: 21. dicitur, *Et mactabis de bobus tuis & de pecudibus tuis, quemadmodum præcepi tibi*. Hoc præceptum intelligunt de lege orali. An non, quia *Exod.* 22: 31. legitur, *Morticinium & laceratum à bestiis non comedetis*, absurdè à Judæis concludatur nullum pecus esse edendum, nisi fuerit omnino sanum & incolume? Imo.

An

3, R.
de vino
prohibito,
& pe-
coris
mactat.

An non propter causas absurdas sanguis animalium mactatorum tegatur? Aff.

18. An pecus à Christiano mactatum sit secundum legem Dei Judæo prohibitum? Neg. An armi posteriores jam Judæis sint prohibiti, uti olim *Gen. 32.*? Non. An verosimile sit Judæos carnem, quam vendunt Christianis, inquinare, diris Christianorum esui destinare, eamque à Judæorum filiis & filiabus confpurcari? De quibusdam facile crediderim, sed non de omnibus. *Vide Synag. Buxt. cap. 35. & 36.*

19. Crux olim triplex fuit usitata, 1. Decussata. 2. Commissa. & 3. 4. 7. Immissa. Quali cruci Christus putatur affixus? Immissæ.

20. Quales cæremoniæ fuerint adhibitæ circa crucifigendos? 1. Flagellabantur. 2. Debebant portare propriam crucem. 3. Culpa scribebatur supra crucem. 4. Vestes exuebantur.

CAPUT XXXIX.

Sett. 1. **V**ersio Arabica N. T. quæ prodiiit Leidæ anno 1616. est edita secundum exemplar MS. à Scaligero donatum Bibliothecæ Leidensi, estque antiqua & utilis. 1. *Gr. de Ver. sion. N. T.*

2. Versio nostra Belgica, auctoritate DD. Ordinum General. Belgii & communi consensu omnium Ecclesiarum Reformatarum conscripta, est præstantissima, omnibusque aliis Versionibus longè præferenda: & propterea magna est audacia (si non petulantia & superbia) in privato aliquo Pastore & Doctore audere illam Versionem (vel etiam notas marginales, quæ eadem auctoritate & eodem consensu sunt conscriptæ) carpere, arrodere & corrigere: nam eatenus se sapientiores & doctiores omnibus Interpretibus & Revisoribus prædicat. Eheu! hic solus novus doctor ea videt, quæ omnes Doctissimi illi Interpretes & Revisores hætenus non viderunt.

3. Utrum Textus Græcus N. T. debeat corrigi per versiones, an verò à contra versiones per Textum Originarium? Neg. pr. Aff. post. Christus & Apostoli in allegandis Textibus Veteris T. in Novo T. aliquando sequuti fuerunt Textum Hebræum, sæpiusculè versionem Græcam, & nonnunquam præterito utroque Textu liberè Textus Veteris T. allegarunt.

4. In toto N. T. non extat vel unicum exemplum numeri dualis; & semel tantum scil. *Luc. 19: 40.* Tempus paulo post futurum. Aoristi vocantur Tempora indefinita: quia significant aliquando vel Præteritum, vel Præsens, vel Futurum. Græci ob fecunditatem linguæ habant duplices Aoristos,

& gemina Futura. Fœcunditas illa nata est ex victoriis Alexandri Magni occupantis multas Provincias & Regna.

5. Genuina pronuntiatio linguæ Græcæ periit. Non est necesse in vocibus Latinis, Belgicis aliisque eundem accentum exprimere, quem vox Græca aut Hebraica in Textibus Originalibus habuit.

6. Ordo Alphabeti Græci hodie receptus videtur fuisse usitatus temporibus Christi. Scribitur aliquando Moses & Moyses. Plures dantur variae lectiones in Novo quàm in Veteri Test: nam N. T. non fuit circumseptum Masorâ. Scriptores Novi T. allegantes Textus ex V. T. non potuerunt allegare Capita: nam non fuit eo tempore distinctio Capitum. *Vide in Philologo Græco dissert. 9, & 10.*

2. M.
De Fe-
sto Pen-
tec. &
Tabern.

7. Festum Pentecostes, (aliàs vocatum solennitas messis, vel dies primitivorum,) incidit in sequentem diem hebdomadæ, in quem Pascha eodem illo anno inciderat: nam dies quinquagesimus est numerandus ab altero die Paschatis *Lev. 23: 15, 16.* Ergo si Pascha tempore crucifixionis Christi fuerit celebratum die Saturni, Pentecoste est celebrata die Dominico, quo secundum communem sententiam Spiritus S. in Apostolos missus fuit. Festum Pentecostes in memoriam datæ legis per biduum à Judæis non sine additis superstitionibus celebratur.

8. Festum Tabernaculorum à Judæis fuit celebratum in memoriam quod Majores in deserto habitaverint in Tabernaculis; sed hodie superstitiosè à Judæis celebratur.

9. Ridiculum est nocte diei septimi in festo Tabernaculorum ad lunæ radios excurrere, ut ex iis cognoscantur totius anni eventa. An ille, cujus caput in umbra non conspicitur, anno sequenti morietur? Nugæ.

10. Festum *latitia legis*, quod celebratur die 23. mensis Tisri (Septemb.) adjunctas habet ridiculas superstitiones. Hoc festum ob munerum ecclesiasticorum auctionem & venditionem aliquando in rixas transformatur. *Vide supra dissert. 39.*

3. C.
De di-
vortio.

11. Utrum verba Mosis (*Deut. 24: 1, 2. Si acceperit vir mulierem &c.*) sint verba mandati; an verò tantum permissionis? Aff. post. Quando Christus *Marc. 10: 3.* rogat: *Quid Moses vobis mandavit?* Et postea Phariseo respondet: *Pro duritie cordis scripsit hoc mandatum*, loquitur non ex sensu proprio, sed ex mente Judæorum.

12. In quo ergò fuerunt fundata verba Mosis *Deut. 24: 1. &c.*? In pravâ consuetudine Judæorum, quam Moses limitavit datione libelli repudii. An ergo Judæi ante datam hanc legem etiam dimiserint uxores suas? Sic videtur. Sed Moses nimiam licentiam limitavit. Unde Israelitæ illam con-

suetu-

ſæctudinem dimittendi uxores didicerunt? Procul dubio ab Ægyptiis.

13. Ob quales cauſas Judæi dimiſerunt uxores ſuas? Cauſæ ſunt variæ & multæ. 1. Si quis invenerit alicubi pulchriorem. 2. Si odio habuerit eam. 3. Si invenerit libidinem, laſciviam, aut impudicitiam in ea. 4. Si uxor egrediatur nudato capite. 5. Si neverit in platea. 6. Si laverit ſe cum viris in eodem balneo, &c. In his maritus potuit uxorem repudiare, vel non, prout placuit. An non aliquando maritus debuit eam repudiare? Imo, ſcil. ſi corpus ſuum proſtitueret; vel ſi apoſtata fieret, &c.

14. An non Salomo uxores gentiles duxit, quas non repudiavit? Duxit quidem gentiles natione, ſed confeſſione videntur factæ proſelytæ, antequam eas duceret. An non ob cauſas quasdam naturales Judæi uxores ſuas dimiſerint? Imo, ſcil. 1. Ob vitium ſive defectum corporis. 2. Ob Fœtidum ſudorem, ob fœtorem oris, ob cicatricem ex morſu canis &c. 3. Propter impotentiam generandi. 4. Si morbo contagioſo laboraret. 5. Si uxor ter abortiverit, &c. Etiam ob nonnullas cauſas ipſæ uxores à maritis ſuis libellos repudii petere potuerunt.

15. An omnes illæ cauſæ dimittendi uxores jam allatæ ſunt ſufficientes cauſæ divortii? Apud Judæos quidem, ſed non ſecundum legem Dei. Quæ igitur ſunt cauſæ legitimæ divortii? Adulterium, & malitioſa deſertio. An maritus, ſive uxor adulterium committens, & ſeparatus, ſive ſeparata, iterum poſſit ducere, aut nubere? Poſſet petita veniâ à ſummo Magiſtrato. An item pars innocens? Imo.

16. An Judæus uxorem à ſe repudiatam poſtea iterum potuerit ducere ſi voluerit? Potuit ſi non nupſerit alii viro, vel ſi non fuerit deſponſata. An etiam deſponſata potuerit repudiare? Imo.

17. Divortia ſunt contra inſtitutionem primam matrimonii Gen. 2: 24. Tranſeunt in carnem unam. 2. Deus improbat Divortium Mal: 2: 16. Odit derelinqui, vel derelictionem. 3. Pugnant cum vitæ conjugalis honeſtate & commodis.

18. Fruſtrâ patrociniſm pro divortiis quæritur in Deut. 24: 1. Vel in eo quod Prophetæ ea non reprehenderint. Vel quia Moſes Modum & Formam diſmiſſionis per libellum repudii ita accuratè præſcripſit, &c. Vide Hoornbeek c. Jud. l. 7. c. 6.

19. An Judæis licitum fuerit nudis verbis ſub V. T. dimittere uxores? + J. Non. Quare neceſſe fuerit ſcribere libellum repudii? 1. Ne mulier ſub prætextu expulſionis ſcortaretur. 2. Ad vitandam frequentiam repudiorum: nam publicâ auctoritate, adhibitis teſtibus, & multis cæremoniis conſcribebatur, ut res repudii tantò oſeroſior eſſet. 3. Ut interea temporis ira manſciti mitigaretur.

20. Quare Judææ mulieres nunquam annulum in medio digiti gestent, sed usque ad extremum immittant? Quia credunt Mariam, Christi matrem, Josepho desponsatam, gestasse annulum in medio digiti, An hoc est verum, Incertum est.

CAPUT. XL.

1. G.
De
Dial.
N.T.

Secl. 1. **S**EPTem Linguæ Græcæ dialecti sunt usitatæ in N. T. scil. Attica, Ionica, Dorica, Æolica, Bœëtica, Poëtica & Hebraica. Quare tot? Quia Apostoli scripserunt pro diversis Nationibus Græcis, varietate dialectorum differentibus. Quæ dialectus est elegantissima & frequentissima in N. T.? Attica.

2. Præstantia Novi T. non minuitur si dicamus illud Hebraïsmis scatere. Laudandus est Casparus Wyssius, qui in Dialectologia sua omnes Hebraïsmos N. T. ad tredecim classes retulit. An non tamen quædam sunt corrigenda in illa dispositione classium? Imo.

3. An non Pfochenius in *diatribe de linguæ Græcæ N. T. puritate* frustra laborat detrahere larvam Hebraïsmis N. T.? An item non frustra conetur probare Novum T. Hebraïsmis non scatere? Aff. Utr.

4. An ergo multi Hebraïsmi in N. T. occurrunt? Imo, permulti. An voces Græcæ nonnunquam novam significationem recipiunt, quia voces Hebraicæ, ex. gr. ספר, עץ, רכר, שלם &c. tales significationes recipiunt? Imo. An quando Fœmininum in N. T. Græco usurpatur pro Neutro, ut *Matth. 21: 42.* sapiat Hebraïsmum? Aff.

5. Johannes Vorstius in *Philologia Sacra* omnes Hebraïsmos ad classes triginta & unam laudabiliter retulit, quæ omnes diversis exemplis ex Novo T. illustrantur. *Vide in Philologo Græco dissert. 11, 12, 13, 14, 15. & 16.*

2. M.
De
Festo
expiat.
& En-
caen.

6. Festum expiationis incidens in decimum diem mensis Tisri mandatum quidem est à Deo *Levit. 23.* sed præparatio Judaica ad illud festum, & ipsa celebratio est nimis superstitiosa. Festum hoc est institutum a Deo, ut Judæi remissionem peccatorum in genere, & non illius peccati in specie circa fabrefactionem vituli commissi, à Deo impetrarent.

7. Per Encœnia *Joh. 10: 22.* intelligitur festum dedicati & consecrati templi Hieros. à Judâ Macchabæo, qui circiter ante annum Christi 162 Urbem recuperaverat, & Templum rursus consecraverat. Hoc festum incipit 25. Nov. & continuatur per octiduum 1 *Macch. 4: 59.* Hoc festum impie helluando, pergræcando, & ludendo celebratur à Judæis. *Vide supra dissert. 40.*

8. An verbis Levit. 16: 19. *Agrum tuum non conferes heterogeneis*, prohibeatur Judæis duas diversas species simul ferere, ut Triticum & Hordeum; Fabas & Lentesc vel Pifa; Ffummenti vel Oleris aliquam speciem cum Vitibus, &c? Neg.

9. An propter eandem legem fit interdictum inferere vel inoculare diversas species Arborum, ut Nuces & Persica; Mala & malum Aurantium vel Citreum; Persica & Amygdala; Olus & Arborem &c? Neg. Si interdictum tale jam adhuc obtineret; an non Judæi peccent quod diversas seminum species Christiani alicujus operâ in agro conferant? Imo.

10. An quia legitur Levit. 19: 23. *Fructus tribus annis erit præputiatus, non comedetur ejus fructus. Quarto autem anno erit omnis fructus ejus sanctitas laudum Domino*, benè probetur fructus ante quintum annum hic extra Terram S, esse illicitos? Non. An fructus anni quarti necessàriò sint pecuniâ vel aliis fructibus redimendi? Non.

11. An quia interdicitur Deut. 22: 10. *Non arabis bove & asino pariter*, benè probetur jam non licere arare cum animali mundo & immundo, veluti cum Tauro & Hirco; cum Equo & Asino, &c? Neg.

12. An quia habetur Levit. 19: 9, 10. *Ne prorsus demetito latus agri tui, neque spicilegium messis tue facito. Similiter vineam tuam ne racemato, & deciduos acinos vinee tue ne relegito*, Deut. 24: 19. *Si oblitus eris manipuli in agro, ne revertitor ad accipiendum illum; peregrini, pupilli, & viduae esto*, inde hæc seqq. probentur. 1. Jam agrum non esse totum demetendum, sed angulum aliquem esse relinquendum pro pauperibus. 2. Vineam non esse totam vindemiamdam, sed racemationem cum uvis esse relinquendam. 3. Non licere spicas decedentes, quando metunt, vel manipulos faciunt; vel acinos deciduos quando vindemiant, tollere. 4. Non licere manipulum repetere, cujus tempore messis aliquis oblitus est? Non.

13. An quia mandatur Exod. 13: 2. *Consecra mihi omne primogenitum quicquid aperit vulvam --- ex jumentis meum est*, & 34: 19. *Omne masculum. aperiens vulvam, meum est: quare totius pecoris tui masculum separator, aperiens vulvam bovis aut parvæ pecudis: benè probetur, jam animal primogenitum, sive maculatum, sive immaculatum, esse sacrum, vel sacerdoti esse concedendum? Non. An liceat comedere primogenitum animal si non contraxerit maculam? Imo. An liceat in ipso partu vitium aliquod primogenito inferre ut fiat licitum ad edendum? Non.*

14. An liceat primogenito bove, vel ullo alio primogenito uti ad arandum, vel usum aliquem ex eo percipere, ut ovem tondere &c? Imo.

An

An, quia legitur Exod. 34: 20. *Asina aperientem vulvam redimes parva pecude; quod si non redimes ipsam, decollabis*, inde probetur jam alinum esse vel ove redimendum, vel decollandum? Non.

15. An Judæi Rabbanitæ habeant sufficientes rationes, quare nolint matrimonium inire cum Judæis Karræis? Non. An non sit absurdum ollas in terram projicere post prælectum instrumentum dotale ad denotandam cornucopiam? Imo. An sponsus & sponsa per octiduum ante nuptias teneantur domi manere? Non. An si sponsa se totam non laverit pridie nuptiarum, non liceat ei dormire cum sponso? Nugæ.

16. An matrimonium sit confirmandum sub dio ad denotandam multiplicationem instar stellarum, & sub conopæo? Non est necesse. Circa Nuptias Judæi in multis nugantur, scil. quod cingula nuptialia sibi invicem mittant; quod velum oculis sponsæ obtendant; quod fœminæ capillos sponsæ in cincinnos distribuunt; quod sponsa ter sponso circumducatur; quod frumentum in illos conjiciatur; quod faciem ad Meridiem obvertant; quod vinum in terram effundatur; quod sponsus vitrum parieti vel terræ allidat; quod consecratio fiat septem benedictionibus; quod ovum incoctum gallinæ, quam post confirmationem nuptiarum edunt, apponatur, ad indicandum sponsam absque dolore instar gallinæ esse parituram.

17. Ridiculè in memoriam Templi incensi sponsus in capite gestat atram umbellam, & sponsa caput pullo palliolo involutum habet. An chorea præcepti, cum horrendo tumultu & strepitu festum nuptiale claudens, sit licita? Non.

18. An nuptiæ virginum per septiduum, & viduarum per triduum durare debeant? Non est necesse. An prius non probetur ex exemplo Labanis, dicentis Jacobo, *Imple septimanam hanc*; & Sampsonis dicentis, *Si indicaveritis illud septem diebus convivii*? Non. An boni angeli aufugiant, si Christiani interfint nuptiis Judæorum? Non. An Rabbenu Gerson anno Christi circiter 1060. benè interdixerit, ne ullus Judæus sub pœnâ Excommunicationis duas simul haberet uxores? Imo. An à Judæis jam ulli polygamia vel digamia permittatur? Nulli. *Vide Synag. Buxt. cap. 37, 38, 39.*

4. 3. 19. Utrum Luc. 16. narratio de Lazaro & Epulone sit historia; an parabola? Parabola. An per Lazarum denotetur Johannes Baptista, & per Epulonem Herodes? Non. An ex *Matth. 18: 6.* probari possit, quod apud veteres Judæos moris fuerit facinorosos punire demergendo eos in mare alligato ad collum ingenti saxo? Neg. contra Hieron.

20. An Judæi soleant colare culices ex vino & cerevisia? Imo. *Matth. 800. 23: 24. Duces cæci, qui colatis culicem.* Judæi solent culices vinarios separare à vino. An ergo non licet culices simul cum vino bibere? Liciti æstimantur à Judæis si nunquam è vino recessoerint. An Judæi antiqui, uti hodierni, soliti fuerint cadavera, antequam sepelirentur, abluere? Imo. Vide *Actor. 9: 37. Factum est ut morbo correpta moreretur: quam cum lavissent, posuerunt in cœnaculo.* An antiqui Judæi deflexerint mortuos? Imo. *Luc. 8: 52. Flebant omnes & plangebant. Act. 9: 39. Viduæ fientes ostenderunt tunicas.*

CENTURIA NONA.

CAPUT XLI.

Seçtio. I. **E**uangelium est vox origine Græca idem denotans quod נְשִׁירָה ^{1. Gr.} שׁוֹכֵרָה ^{Ex N.} bonum nuncium. *Judæi igitur blasphemò ore illud vocant* ^{Test.} גִּלְיוֹן גִּלְיוֹן vel גִּלְיוֹן אֵין revelationem iniquitatis, vel librum iniquitatis. Pictores hodierni non habent sufficientes causas ob quas juxta Matthæum pingant Hominem, juxta Marcum Leonem, juxta Lucam Bovem & juxta Johannem Aquilam.

2. Utrum Euangelium Matthæi ab ipso Matthæo sit conscriptum Hebraicè; an verò Græcè? Græcè. Vel dicendum est hoc Euangelium bis à Matthæo esse conscriptum? Hebraicè & Græcè, sicuti Calvinus Institutiones suas Latinè & Gallicè conscripsit. An ergo Euangelium Hebraicum Matthæi, quod vulgò circumfertur, sit authenticum? Non. An Marcus Euangelium Latinè conscripserit? Non. Nomen Lucæ est origine Latinum. Lucas fuit Medicus & pictor. Johannes scripsit Euangelium, tres Epistolas & Apocalypsin. Lucas in Actis ob certas rationes plura scripsit de Paulo quam de aliis Apostolis.

3. Pauli nomen est Latinæ originis. Mutavit nomen suum Hebraicum & quidem in nomen Latinum ob sufficientes rationes. Verosimile est Paulum uxoratum fuisse.

4. In Novis Testamentis Epistolæ non imprimuntur eo ordine quo conscriptæ sunt. Non potest dari sufficiens ratio quare Epistolæ alio ordine, quo scriptæ sunt, imprimantur. Fortè posset aliqua ratio dari, quare Epistola ad Romanos primo loco imprimatur.

5. An subscriptiones, Epistolis Pauli subscriptæ, sint authenticæ, & divinæ auctoritatis? Non. ΣΤΙΧΟΙ in fine Epistolarum videntur denotasse li-

neas, quot quælibet Epistola in autographo habuit. Timotheus fuit circumcissus eo tempore quo lex ceremonialis erat mortua & indifferens. *Vide de his in Philologo Græco disert.* 17, 18, 19, 20, 21, & 22.

2. M.
De anno
Sabbathi
& Jubil.

6. Anno Sabbathico agri non colebantur, & debita non exigebantur, sed remittebantur. Quare Deus hoc septennale Sabbathum instituit? Ut se providentiæ Divinæ subjicerent; & ut æternum illud Sabbathum adumbraretur, ubi omnes labores, & creditorum crebræ & exosæ exactiones & emunctiones finem habebunt

7. *וי* *Jubilæus* (annus quinquagesimus) est vox origine Hebr. & sic vocatur à peculiari sono, qui in illo festo edebatur.

8. Jubilæi supputabantur à decimo die mensis Tisri, & ab anno decimo quarto ingressus in terram sanctam.

9. Utrum Jubilæi inciderint in annum quadragesimum nonum; an verò in quinquagesimum? In quinquagesimum, *Lev.* 25: 8, 10, 11. An ergo annus 50. fuit annus ultimus Jubilæi, & simul annus primus sequentis Jubilæi? Imo.

10. In Jubilæo, 1. servi manumittebantur, 2. prædia & bona immobilia (exceptis ædibus quæ erant in urbibus, cinctis muris) dominis prioribus sine pretio restituebantur. 3. Agri non colebantur. 4. Spontè crescentia non metebantur. &c. An, si quis agrum absolutè vendidisset, vel eundem alicui gratis donasset, eum nihilominus in Jubilæo receperit? Imo.

11. An ex Jubilæo Veteris T. instituto à Deo bene probetur Jubilæus Pontificius? Neg. Hic enim vix ullam cum illo habet similitudinem. *Vide supra disert.* 41.

3. C.
De usura
Jud. &
men-
sacio.

12. An Judæi ex Deut. 23: 20. *Peregrino in usuram dabis*, bene probent jam sibi licere usuram exercere in Christianos? Non. Utrum illa lex sit explicanda per *debere usuram exercere in gentiles*, uti Maimon; an verò per *licere solummodo*? Aff. post.

13. An Christiani respectu Judæorum sint peregrini, aut extranei à Deifœdere? Non. An pro talibus habendi ab ipsis? Non: nam ex sententia Judæorum Christiani sunt oriundi ex Esavo, fratre Jacobi.

14. An Judæis in V. T. licitum fuerit in pauperes, sive Israelitas, sive peregrinos, usuram mordacem exercere? Non. An item licitum fuerit Judæis per noctem retinere pignus ad vitam sustentandam necessarium? Non. Vide *Exod.* 22: 26, 27. An non eadem illa æquitas, quam Deus in V. T. exegit à Judæis, etiam deberet habere locum inter Christianos? Imo.

15. An licuit Judæis pro pignore recipere instrumenta, quibus quis victum sibi quærere, aut vitam sustentare debuit? Non. Vide *Deut.* 24:

6. An hoc jam sub N. T. etiam illicitum deberet esse Christianis? Imo.

16. Quotuplices personæ secundum legem Oralem Judæorum (*Sanhedrin cap. 3. §. 3.*) olim fuerunt infames? Quadruplices, scil. רבשחק בקריבא, ומכריו יונים, ומכריו רבית, ומכריו רבית, 1. Aleatores, 2. Fœneratores. 3. *Qui docent volare columbas.* Et 4. *Nundinatores fructuum anni septimi.*

17. An mendacium officiosum est licitum? Neg.

18. An, quia in V. T. quidam eo usi fuerunt, ut Abraham apud Abimelechum, obstetrices in Ægypto, Rachel, Rachab, &c. inde benè probetur illud esse licitum? Nullo modo. Nam non vivendum est exemplis, sed legibus. Vide *Hoornbeeck c. Jud. l. 7. c. 7. & 8.*

19. Quænam est convenientia inter Judices & Reges V. T.? Conveniunt in seqq. 1. Utrique fuerunt ordinati à Domo Judicii, & acceptati ab Israele. 2. Utrique fuerunt præfecti Bellis & Judiciis, *Jud. 3: 10.* 1 *Sam. 8: 20.* Thola, Jaïr, Ibzan, Elon & Abhdon non gesserunt bella; quia in diebus ipsorum nulla fuerunt bella.

20. 3. Utrique puniebant quandoque extraordinariis modis, & non secundum legem. Sic Gedeon *Jud. 8.* & Jephthe *cap. 12: 4.* fecerunt. Similiter David 2 *Sam. 1: 15.* iussit occidi Amalekitas. 4. Mortis reus fiebat, qui contra alterutrum rebellabat. De Judicibus legitur *Deut. 17: 12.* de Regibus concludunt ex *Jos. 1: 18.* Judices in libro Josuæ commemorati ob defectum Regum habuerunt potestatem simul Judicum & Regum. Hinc *Jud. 9, 6* Abimelech vocatur Rex, qui tamen tantum Judex fuit.

CAPUT XLII.

Sect. I. **P**aulus ob sufficientem rationem, noluit Titum circumcidere. 1. *Gr.* Epistola ad Hebræos est authentica. Non est conscripta primitus Hebraicè. Auctor ejus est Paulus, quod multis argumentis probari potest. Contraria argumenta, quæ videntur probare Paulum non esse Auctorem, non sunt sufficientia. *Ex N. T.*

2. Inter septem Epistolas, quæ vulgò Orbiculares, *Canonica & Catholica* vocantur, sunt duæ, scil. 1. & 2. Johannis, quæ, utpote scriptæ ad particulares personas, meritò ita vocari non possunt. Videntur olim nominatæ *Canonica*, quia tandem communi consensu in Canonem fuerunt receptæ.

3. Epistola Jacobi est Canonica licet primitiva Ecclesia diu de ejus authenticitate dubitaverit. Simon à Christo meritò vocatus est Petrus & Cephas. Non tantum scripsit priorem Epistolam, sed etiam posteriorem, licet Orientales & Syri tantum priorem pro Canonica agnoscant.

4. Judas est Auctor Epistolæ suæ. licet se vocet non Apostolum sed Servum Jesu Christi; licet etiam multa exscripserit, & citaverit, quæ in V. T. non extant. Johannes Evangelista est Auctor Apocalypseos, licet nominetur Theologus & non Evangelista.

5. Nomina Propria Veteris & N. T. sunt significativa, eorumque appellatio imposita est vel à re gesta *præterita*, vel à re *præsenti*, vel à re *future*. Vide in *Philologo Græco dissert.* 23, 24, 25, & 26.

6. Quibus primùm idololatria est adscribenda; an Enoscho, ut facit Maimon; an Chamo; an posteris Arami? Interna & subtilis idololatria videtur primùm sedem suam fixisse in Kaini familiâ; sed crassa, consistens in publico idolorum cultu, videtur abscribenda Chaminepotibus, hoc est Sabæis.

7. An verba *Gen.* 4: 26. *בשם יהוה* meliùs explicentur per; *Tunc cœptum est invocari nomen Jehova*, quàm *Tunc profanatum est in invocando nomine Jehova*? Imo. An ergo tum demum cœptum est invocari nomen Jehovæ? Non. sed hîc intelligitur, vel invocatio quæ fiebat in publicis cœtibus, vel de certâ precandi formula, vel cum nomine Jehovæ.

8. Benè idola vocantur 1. à cultu *אלהים Deus*, 2. A formâ *צלם imago*, vel *פסל sculptile*. 3. Ab effectu *אין molestia*. 4. *עצב dolor*. 5. *כפליצת horror*. 6. *בשת pudor*. Et 7. *צירם tormina*.

9. An nomina idolorum semper in Masc. gen. usurpentur? Non: nam occurrit *Rom.* 11: 4. *ἡ βαβὺλ*, sic etiam *Fer.* 2: 28. in versione Græcâ, & alibi.

10. Utrum idolum Ammonitarum Moloch sit originis Hebraicæ; an verò Ægyptiacæ? Videtur esse Ægyptiacæ: nam cultus Moloch descendit ab Ægyptiis ad Hebræos. Uter fuit denotatus per Molochum, Saturnus, an Mars? Mars.

11. Ubi erat idolum Moloch? Extra Jerusalem in valle Hinnom, quæ temporibus Hieronymi fuit locus amœnus & nemorosus; sed eam Josias *2 Reg.* 3. contaminavit, projiciendo illic cadavera, fimum, stercora, &c.

12. Utrum idolum Moloch repræsentarit figuram hominis, ut Lyranus vult, an verò figuram vituli ut ait Fagius? Aff. prius.

13. Utrum infantes in idolo Molechi revera fuerint combusti; an verò
tan,

tantum per ignem traducti, & quasi purgati, uti volunt Jarchi, Kimchi, alii-
que? Aff. prius, neg. post. *Vide supra dissert. 42.*

14. Judæi in scribendis libellis repudiū sunt nimis curiosi. Quare Judæi
negotium libellorum repudiū tam sumptuosum, laboriosum & molestum
efficiunt? Ut maritus absterreatur. An ergo divortia jam sunt rara inter Ju-
dæos? Fere rariora quàm inter Christianos.

3. R.
de di.
vor.
Levira-
tu
poll.
menstr.

15. An quia legitur *Deut. 25: 5, 6, 7, 8, 9, 10. Si habitantibus pariter mo-
riatur primus ex iis, cui filius non sit, ne nubito uxor mortui foris viro extraneo:
levir ejus congregitor cum ea, &c.* benè probetur jam levirum vel debere fra-
triam suam, absolutis 90 diebus, ducere, vel per calcei extractionem separa-
ri? Non. Utrum lex illa propriè de fratribus intelligatur; an verò de
agnatis? Multi, & quidem probabiliter, de agnatis sive patrue libus illam le-
gem intelligunt. Atqui Judæi *Matt. 22. Si septem fratres unam eandemque
uxorem duxerint, &c.* de fratribus propriè dictis intellexerunt. Sed hoc
non probat Legem propterea fratres propriè dictos intellexisse: nam vox
fratris est ambigua in S. Scriptura.

16. Utrum laudabilius olim fuerit fratriam suam ducere; an verò per
calcei extractionem ab eâ separari? Legi magis videtur conforme, quod
etiā antiquâ observatione confirmabatur, leviram ducere: sed Judæi his
temporibus judicant esse laudabilius ab ea separari per calcei extractionem:
& propterea jam nullus levir fratriam suam ducit in uxorem, sed ab ea per
calcei exutionem separatur:

17. Separatio leviri à fratria per exutionem calcei multis nugatoriis
actibus & cæremoniis peragitur. Utrum fratria teneatur in faciem leviri
spuere; an verò ante ejus faciem? A. post.

18. An quia legitur *Levit. 12: 4. Mulier immunditie laborans omne sanctum
non tanget, nec ingredietur in sanctuarium*, benè probetur jam non licere tali
mulieri in Synagogam ire, nec orare, nec nominare Deum, nec ullum li-
brum sacrum tangere? Non. An mulieres teneantur per septem dies se
planè à maritis suis separare; adeo ut mariti eam ne attingere quidem aude-
ant? N. An item teneantur septem alios purificationis dies numerare; &
tum post recuperatam plenariam purificationem se planè nudas lavare? Non.
An propterea sint plures leprosi inter Christianos quàm inter Judæos; quia
Christiani illo tempore sibi ita non cavent ab uxoribus suis, sicuti Judæi?
Non. *Vide Synag. Buxt. cap. 40, 41, 42.*

19. Quænam fuit differentia inter Judices & Reges? Differunt in
sequ. 1. Reges ungebantur, non Judices. Quis unxit Reges? Tantum
Propheta. 2. Potestas Regis erat major potestate Judicis: Rex enim po-
tuit

4. J.

tuit abrogare judicium Judicis. Judices judicabant secundum leges, non ita Reges. 3. Rex, quia majori potestate gaudebat, diversis legibus erat subiectus, à quibus Judex erat liber: scil. ne multiplicaret sibi uxores, equos, opes, ut exscriberet duplum legis, &c.

340. 20. 4. Majestas Regis erat major, & consistebat in rebus, quæ ad Majestatem ejus pertinebant, scil. Nemini fas erat federe in folio ejus; equo ejus vehi; sceptro ejus uti; ducere ipsius viduam; Rex Leviri jus non præstabat, nec quisquam jure Leviratus uxorem ejus ducebat; prohibitum erat Regem nudum videre. 5. Regnum erat successivum ad filios, *Deut. 17:20*. Non item Judicium principatus. *Object.* 1. Regnum Saulis, aliorumque non successit ad filios. *Resp.* Deus transulit regnum à nonnullis impiis regibus propter peccata ipsorum. *Obj.* 2. Israëlitarum dixerunt Judici Gedeoni, *Jud. 8:22*. *Dominare super nos, & tu, & filius tuus, & filius filii tui.* *Resp.* 1. Hoc factum est ex mero in ipsam amore, & non ex jure. 2. Ipse recusavit; *Non dominabor ego super vos neque filius meus.* 3. Israelitarum postea illud retractarunt.

CAPUT XLIII.

1. H.
De De-
calogo.

Set. 1. **A**N tabulæ lapideæ, quibus Decalogus fuit inscriptus, fuerint factæ ex lapide saphirino, aut smaragdino, aut ex marmore? Nemo scit quales lapides fuerint.

2. An Deus per miraculum in tentorio Moysi creaverit lapicidinam Saphirinam, ex quâ lapides excidit & dolavit, quibus Deus secundâ vice decem præcepta inscripsit? Neg.

3. An scriptura decem præceptorum fuerit transfixa & perforata; adeo ut ab utrâque parte fuerit legibilis? Non. An Decalogus bis fuerit in tabulis conscriptus, semel paginâ adversâ, & semel paginâ aversâ, ut ab utrinque stantibus legi potuerit? Non. Verosimile est Decalogum fuisse scriptum in anterioribus partibus tabularum, adeo ut quinque præcepta ad dextram, & totidem ad sinistram fuerint,

4. Divisio Decalogi, quâ secundum præceptum *de imaginibus non faciendis & colendis* retinetur, & decimum in duo non dividitur, est præferenda divisioni apud Pontificios usitatæ. Utram Decalogi divisionem Judæi approbant, & sequuntur? Reformatorum.

5. An Deus propterea inscripserit decem tantum præcepta duabus tabulis, quia sunt decem digiti? Inertum est. *Vide dissert. Buxt. de Decalogo.*

6. Assyriorum idola fuerunt *Asima* 2 *Reg. 17:30*. cultum sub forma hirci, *Adrammelech* & *Hanammelech* versu 31. quæ duo conveniunt cum Mo-
locho;

2. M.
De i-
dolis
V.T.

locho; *Nergal*. versu 30. quod fuit ignis idolum; *Nisroch* 2 Reg. 19: 37. *Nibhas* & *Tartak* 2 Reg. 17: 31.

7. An per *Succoth benoth*, 2 Reg. 17: 30. denotetur fanum, in quo sedebant virgines corollis revinctæ, quæ expectabant peregrinos, ut cum iis consuetudinem haberent? Ita probabiliter judicat Seldenus *Sym.* l. 2. c. 7. An ritus ille *Levit.* 12: 29. *Non publicabis filiam tuam ut facias scortari eam*, est prohibitus? Sic videtur.

8. Ægyptiorum idola fuerunt *Cium*, Amos. 5: 29. An *Ast.* 7: 43. ubi allegatur ille textus, pro *Ῥεμφαν* sive *ῒεφαν* scribendum est *Kephan*? Neg. c. Drusium. *Rephan* denotat Saturnum, estque vox Ægyptiaca, ut & *ῥῑῥῑ* *Thammuz*, Ezech. 8: 14. significans præter idolum etiam mensem quartum sive Junium; quia hoc mense festum Thammuzi celebrabatur. Thammuz est Osiris, Rex Ægyptiorum à Typhone occisus. Hic rex & uxor ejus Isis ab Ægyptiis pro Diis habiti fuerunt.

9. Quomodo idolum Thammuz fuit cultum? Planctu ob mortem Regis, uti apud *Ezech.* dicitur; & gaudio, quia credebant eum adhuc esse reversurum. *Vide supra dissert.* 43.

10. An anima separata à corpore, per integrum annum circum cadaver suum vagetur, amore & desiderio ejus, nequiens oblivisci vetus amicumque contubernum? Neg.

3. C.
De
animæ
separa-
tæ.

11. An dentur Spiritus quidam, quorum tanta est potestas in animas defunctorum, ut eas sibi subjectas habeant, utque eas intra duodecim menses in corpora, in quæ voluerint, intradant? Neg. c. Jud,

12. An à Pythonissâ verus Samuel suscitatus fuerit? Neg. An ergo à Deo? Non. An fuit spectrum aliquod repræsentans Samuelem? Imo.

13. An repugnet fidei si dicamus verum Samuelem à Deo fuisse suscitatum? Non.

14. An non inde, quia futura prædixit, *Cras tu & filii tui mecum*, probetur verum Samuelem fuisse suscitatum? Non: nam prædixit non verâ futurorum scientiâ, sed conjecturâ probabili.

15. An animæ piorum post mortem migrent in alia corpora hominum; & impiorum in corpora animalium? Neg. c. Menassem & contra plerisque Judæos. Quoties fit illa transmigratio? Judæi ajunt eam ter fieri.

16. An animæ adulterorum migrent in gamelum? Neg. c. eisd. An possit illud probari ex exemplo Davidis, dicentis *Psal.* 13: 6. *על גמל*, quod malè transfertur; *Liberasti animam meam à gamelo*? Neg.

17. An anima Adami transferit in Davidis, Davidis rursum in Messie corpus? Et an hoc Kabbalisticè probetur ex nomine *אדם*? Neg. An Labanis

banis & Bileami eadem fuerit anima, & Phinees atque Eliæ? Neg. An anima Elavi descenderit in nostrum Jesum? Blasphemia.

18. Unde probant illam triplicem transmigrationem? Ex *Job. 33: 29. Deus operatur ista cum homine tribus vicibus.* An benè? Nugatoriè. An ergo tria illa corpora cum unâ & eâdem animâ resurgent? Quidam ajunt tantum primum corpus cum illâ animâ esse resurrecturum, sed Menasse ait, illam resurrectionem fore in & cum ultimo corpore. Sed ex hâc difficultate, quæ oritur ex resurrectione, illa sententia de transmigratione optime refutatur. *Vide Hoornbeek c. Jud. l. 1. c. 2, & 3.*

4. J. 19. Quodnam fuit peccatum Davidis numerantis populum 2 *Sam. 24*? An in eo fuit quod numerarit populum *capitatim*, h. e. per capita, & non per sicos? Vel quod *sine necessitate* numerarit? Vel quod numerarit eos *ab anno* 13. quum Lex mandaverit numerare eos ab anno ætatis 20? Neg. An quia ex superbia numerarit, ponens etiam carnem brachium suum, & confidens in multitudine populi sui? Aff.

360. 20. Quum David in numerando populo peccarit? Quare Israelitæ sunt puniti? Utrum propter transgressionem occultas Israelitarum; an verò propter dilatam ædificationem Templi? Neg. Utr. Deus punivit Israelitas occasione hujus numerationis, non quod illi ipsi numerarint; sed quia ipsi vel approbarunt illam numerationem; vel quia ipsorum cor etiam elatum fuit cum de tantâ multitudine populi audirent; vel propter alia peccata antea commissa.

CAPUT. XLIV.

1. H.
De
G. C. x.
221.

Se. 7. 1. **P**ost esum agni Paschalis non licitum fuit aliquid comedere. Quare? Ut eo diutius sapor agni Paschalis palato inhæreret.

2. An Christus ipsemet de pane S. Cœnæ edirit, & de poculo vini biberit? Aff. Utrum Judæi soleant panes scindere; an verò frangere? Aff. post.

3. Quia Apostoli in S. Cœnâ cum Christo ex poculo biberunt; ideo etiam omnes communicantes cum pastore ex poculo bibere debent. Apud Judæos, postquam paterfamilias bibit, etiam omnes in mensâ præsentés ex eodem benedictionis peculo in communibus conviviis bibunt.

4. Etiam si Christus nocte post esum agni Paschalis Cœnam celebraverit; inde tamen non sequitur, quod ea à nobis etiam nocte celebranda sit.

5. Christus in S. Cœna usus est linguâ discipulis notâ. Qualibus vestibus Christus fuit indutus quando cœnam ministravit? Non phylacteriis, aut fimbriis, aliisve Judæorum ornamentis, inter orandum apud Judæos adhiberi solitis, sed indutus fuit communi veste. *Vide dissert. Buxt. de Cœnâ.*

6. Te-

6. Teraphin est vox originis Ægyptiacæ, estque composita, & significat *2. M. arcam bovis*. Teraphin conveniunt cum Serapidibus Ægyptiorum, idem- *De Idolis V: T.* que denotant.

7. An Teraphin potuerint fabricari quovis anni & diei tempore? Aff. sed Judæi sine causa hoc negant. An habuerint formam hominis? Hoc videtur affirmandum ex exemplo Micholis. Fabulam redolet quod Elias in Thifbi de fabrica Teraphin refert.

8. Utrum Teraphin dederit responsum ex se; an vero ope diaboli? Ope diaboli. An poterant revera averruncare mala? Ægyptii & Judæi, sed falso, talem vim illis adscribebant. Quare Rachel furata est Teraphin Labanis? Ne patri ex illorum inspectione innotesceret quâ viâ ingressi essent: nam erant quasi penates quos subinde tanquam oraculum consulebant.

9. Utrum *לֵוִי vitulus* Aharonis, *Exod. 23.* fuerit propriè vitulus; an vero Bos? Bos. Quare bovem potius Israelitæ fecerunt, quàm aliud aliquod animal? Hoc didicerunt ab Ægyptiis. Utrum ergo Ægyptii bovem sceminam coluerint; an vero Masculum? Utrumque.

10. Magna fuit similitudo inter bovem Ægyptiorum, & bovem Israelitarum. Ægyptiorum profelyti videntur Aharonem incitasse ad fabricandum illum bovem.

11. Ægyptii, colentes bovem suum, peccarunt contra primum Decalogi præceptum; sed Israelitæ contra secundum. An propter fusionem illius vituli adhuc hodie Judæi habitent in exilio sub jugo Christianorum? Non.

12. An, quia *מסכה fusile* *Exod. 32:4.* occurrit, inde probetur bovem ponderasse 125. talenta, quia vox illa numericè totidem denotat? Non. An rubicundæ barbæ Judæorum sint natæ ex potatione bovis sive vituli aurei? Neg. c. Jud.

13. Utrum Baal-zephon, *Exod. 14:2.* sit idolum; an verò urbs aliqua tali nomine insignita? Idolum.

14. Baal-peor *Num. 25:3.* sive Peor *versu 18.* est idolum, quod cultores vel nudi coluerint, vel quod diductis & reductis labiis osculati fuerint. An hoc idolum fuerit cultum distendendo foramen podicis; & offerendo stercus, uti vult Jarchi? Neg. *Vide supra disert. 44.*

15. An, quando Judæus peregrè profectus est, mulier non debeat e- *3. R. De Juda- or. ni- nere & men- dicir.* verrere domum intra horæ spatium? Nugæ. An talis proficiscens, ubi ad quartam circiter milliaris partem ab urbe abest, obversâ ad eam facie teneatur *תפילת הדרך* *precationem viæ* orare? Non. An non malè faciant, qui iter ingressuri conjurationibus Angelorum utuntur? Imo.

16. An Judæis liceat sine peccato, quando aggressorem aliquem occide-

runt, etiam Christianos præsentés, etiamsi promiserint se non esse homicidium revelaturos, ob metum ne revelarent, occidere? Neg. c. Jud. Caveant ergo sibi Christiani à Judæis.

17. Ridiculum est quod Judæus, iter faciens cum Christiano, qui accinctus est gladio, velit ire ad dexteram ejus; cum eo qui hastam aut baculum gestat, ad sinistram ejus. Item si unâ montem ascendant, quod Judæus velit præcedere; si descendant, quod Judæus velit sequi. Quare? Tum ut Judæus minus periculi à Christiano haberet; tum ne Christianus Judæo ullibi esset superior.

18. An olim in V. T. licita fuit mendicatio inter Israëlitas? Non. An ea jam est usitata? Imo. An conditio pauperum Judæorum est melior quàm Christianorum? Non. An Judæus secundum leges audeat publicè à Christiano eleëmofynam accipere? Non. An privatim? Imo. *Vide Synag. Buxt. cap. 43, 44.*

4. 7. 19. Quare Veteres Rabbini primam partem V. T. vocarint תורה *Legem*; secundam נביאים *Prophetas*; & tertiam כתובים *Hagiographa*? Resp. ad 1. Quia in Lege continentur præcepta secundum quæ homines vitam instituere debent. Ad 2. Quia Prophetæ illos libros conscripserunt. Ad 3. Quia Judæi crediderunt eos libros non fuisse traditos per os, sed scriptos in libro.

§ 80. 20. Quare secundam partem vocarunt Prophetas, & non potius prophetias? Quia in secunda parte multæ historiæ, quæ propriè non sunt prophetiæ; & in Hagiographis multæ prophetiæ continentur. An hæc veterum Judæorum appellatio in omnibus est laudanda? Non: nam libri Moſis & multi ex Hagiographis etiam sunt scripti à Prophetis.

CAPUT XLV.

1. H. De Arca fæderis. *Señ. 1.* **A**N nomen Jehova tribuatur Arce? Non. Utrum Arca, quam Bezaleël (*Exod. 25.*) fecit, sola inter Israelitas fuerit; an verò præter eam adhuc alia, quam Moſes videtur fecisse (*Deut 10: 1, 3.*) quamque Israelitæ secum in bellum eduxerunt? Videtur tantum fuisse unica Arca.

2. An in Arca præter Legis Tabulas etiam fuerint Volumen Legis, Virga Aharonis & Urnula Mannæ? Non. Et contrarium non videtur probari ex epist. ad Hebr. 9: 4. *Arca fæderis, &c. in qua erat urna aurea habens Mannam, virga Aharonis, & Tabulæ fæderis.* Resp. *In qua hic sign. prope quam, juxta quam,* scil. Arcam.

3. Utrum Levitarum proprium officium fuerit portare Arcam; an verò hoc officium fuerit commune cum Sacerdotibus? Aff. post. Utrum nubes & ignis supra Tabernaculum fuerint res miraculosa; an vero naturalis? Aff. pr.

4. Utrum

4. Utrum nubes & ignis fuerint duæ res distinctæ; an vere conjunctæ? Nubi fuit conjuncta, & quasi inclusa species ignis; adeo ut columna exteriùs fuerit nubilosa, & interiùs ignea. Utrum Moses potuerit ingredi Tabernaculum ad loquendum cum Deo, quandocunque voluerit, pro suo libitu; an vero vocationem Dei expectare debuerit? Aff. pr.

5. An Arca fœderis in Templo secundo fuerit? Neg. Ubinam illa mansit post primi Templi excidium? Non videtur abscondita à Josiâ vel Jeremiâ in Sancto Sanctorum sub lapide aliquo; sed videtur abducta in Babyloniam cum aliis vasis sacris. An Arca tempore futuri Messîæ est Judæis restituenda? Non. *Vide Exercitationem Bux. de Arca.*

6. Per idolum כְּמוֹשׁ *Cemosh* Num. 21: 29. intelligitur Saturnus 2. M.

7. Vox עֲשָׂרוֹת *Astaroth* propriè significat gregem vel greges, & De i-
Reg. 11: 5, 33. sign. imaginem, sive imagines formam ovium habentes, dolus
quas pro deabus coluerunt Tzidonii. Per hoc idolum denotatur Luna, V. T.
Venus, vel Juno.

8. בעל זבוב *Baalzebub*, 2 Reg. 1: 2. denotat *Deum musca*. Quare sic vocatur? Quia ab Accaronitis colebatur, ut abigeret muscas, quibus regio illa vehementer infestabatur. Utrum hoc idolum ita fuerit vocatum ab ipsis Accaronitis in honorem idoli; an vero à Judæis in contemptum idoli? Ab Accaronitis in honorem idoli.

9. Unde Accaronitæ mutuati sunt cultum hujus idoli? Ab Ægyptiis, qui muscis ob Nili eluviem abundabant, quique propterea tale idolum videntur excogitasse.

10. Quid significat Beel-zebul *Matt. 12: 24.*? *Deus stercoris* vel *stercoreus*. An hoc idolum est idem quod Beel-zebub? Imo. Quare ergo alio insignitur nomine? Hoc nomen in N. T. per contemptum diabolo datur; quasi ille, cui in V. T. putatitium dominium in muscas datur, sit Deus stercoreus, & nullius pretii.

11. דָּגוֹן *Dagon*, Judic. 16: 23. à יָרֵךְ *piscis* nomen habet, & à parte inferiori usque ad umbilicum repræsentabat piscem, indeque cum parte superiori hominem. Hoc idolum diversimodè fuit cultum.

12. An גַּד *Gad* Gen. 30: 11. & *Jes. 65: 11.* denotet Idolum sive Numen commentitium? Sic placet Seldeno. *Vide suprâ dissert. 45.*

13. An resurrectio in ultimo judicio sit futura universalis respectu locorum & hominum? Respectu locorum concedunt Judæi, sed non respectu 3. C.
hominum; à quibusdam excipiuntur impii, ab aliis intermedii. Menasse De Re-
ait resurrectionem fore universalem tam piorum, quàm impiorum & in- surr.
termediorum; non tamen vult eam fore hominum singulorum. Luz.

14. Quot Menasse Ben Israel excipit à futurâ resurrectione? 1. Homines, qui tempore diluvii vixerunt. 2. Sodomitas 3. Corazitas. 4. Negantes hæc tria, scil. Deum esse, legem Moïsis esse divinam, & resurrectionem. 5. Bilham, Doëg, Achitophel & Gehazi.

15. An piorum corpora ita ut impiorum incinerationi erunt obnoxia? Aff. An cadavera piorum integra & incorrupta manent in sepulchro; adeo ut vermes nihil juris habeant in eadem? Neg. An demum horâ unâ, sive brevi ante resurrectionem tempore, omnia corpora piorum in cinerem sint redigenda? Neg. c. Jud.

16. An in spina dorsi sit aliquod ossiculum *לֵז* *Luz* vocatum, quod incorruptibile est, quodque nec contundi, nec conflagrari, vel ullo alio modo perire potest; & quod solum ab omnibus totius corporis partibus supermanet? Neg. An illud ossiculum tempore resurrectionis sit rore quodam cœlesti molliendum & extendendum ad magnitudinem totius hominis? N.

17. An aliquis jam vivat qui novit illud ossiculum *Luz*? Negant ipsi Judæi. An illud ossiculum probetur ex *Psal.* 34: 21. *Custodiens ossa ejus, unum ex iis non est consumptum*? Neg. An aliter non possit explicari, quomodo resurrectio eorundem corporum fiat? Neg.

18. Utrum Deus inditurus sit in mortuorum resurrectione animam corpori in sepulchro; an verò educto ex sepulchro? Menasse ait, copori educto ex sepulchro. Sed dicere debuisset, Deum inditurum esse animam corpori formato in sepulchro. An non Menassis sententia bene probetur ex *Ezech.* 37: 12. *Ego aperiam sepulchra vestra, & educturus vos de sepulchris vestris, & dabo Spiritum meum in vobis & vivetis*? N. Vide Hoornb. l. 8. c. 4, & 5.

19. Licitum fuit hominibus ante diluvium carnes comedere, & contrarium non probatur ex *Genes.* 9: 3. Quare quædam bestię sub Veteri T. fuerint immundæ? An quia coiverant cum aliis bestiis diversæ speciei; an verò quia fuerunt ex se & naturâ suâ immundæ? Neg. utr. Quare igitur? Quia Deo ita placuit.

20. Prophetiæ, quæ vulgo decem Sibyllis adscribuntur, videntur esse supposititiæ, & ab aliis effictæ.

CENTURIA DECIMA.

CAPUT XLVI.

1. H. Sect. 1.

AN ignis descendens tempore Moïsis, *Levit.* 9: 24. & tempore Salomonis, 2 *Chron.* 7: 1. consumens super altari holocaustum, adipēs & victimas, fuerit ignis miraculosus, & idem? Aff. An etiam idem vel numero vel specie.

cie cum igne Tabernaculo & Arcæ incumbente & prælucente? Fortè a^b illo igne, qui Tabernaculum & Arcam operuit, flamma quædam subito erupit, & sacrificia altari imposita consumpsit.

2. Utrum ignis ille uterque, postquam in altare descendit, semper miraculosè in eo permanferit; an verò perpetuâ Sacerdotum curâ sit conservatus? Ignis ille cœlestis non videtur conservatus igne materiali, qui à Sacerdotibus quotidie struebatur.

3. Utrum holocausta fuerint imposita igni cœlesti; an vero strui ignis à Sacerdotibus ordinatæ & accensæ? Aff. post. Utrum ea fuerint repente consumpta igne cœlesti; an verò hâc strue? Aff. pr.

4. An ignis hic cœlestis consumens repente holocausta fuerit sub Templo secundo? Neg. Quare ignis consumens sacrificia sub Templo primo comparetur à Judæis Leoni, & sub Templo secundo Cani? Quia sub Templo primo holocausta vi ignis cœlestis subito & penitus, quasi hædus à Leone vigilanti & forti, fuerunt absumpta; sub Templo verò secundo eadem, strui à Sacerdotibus accensæ imposita, lentè & sensim veluti à cane pigro & somnolento fuerunt consumpta.

5. Qualia miracula à Judæis circa ignem altaris enumerantur? 1. Quod, etiamsi ignis continuè arserit, non tamen æs altaris fuerit liquefactum, nec lignum combustum; nam altare holocausti erat factum è lignis cedrinis, & ad crassitiem denarii aurei ære obductum. 2. Quod nullæ pluvix ignem lignorum altari impositorum potuerint extinguere. 3. Quod nulli venti potuerint columnam fumi, ab hoc igne rectâ ascendentem, quando oblatio Deo grata erat, ad latera declinare. *Vide Exercit. Buxtorfi de Igne Sacro.*

6. סנהדרין *Sanhedrin* est vox Græcæ originis, descendens ex σὺν & ἔδρα *Sella*; Græcè dicitur συνέδριον vel συνέδρια *confessus*. Act. 22: 5. vocatur πρεσβυτέριον *Senatus Ecclesiasticus*. 2. M.
De Syn-
hedriis
Hebr.

7. Sanhedrin maximum, constans Viri Lxxi. est à Mose jussu Dei institutum, Num. 11: 16, 17. permansit usque ad tempora Christi, & fuit congregatum Hierosolymis in aulâ judiciariâ ex lapidibus cæsis & politis exstructâ.

8. Non de plebe hominum eligebantur Viri 3 Sanhedrin, sed nobilissimi, etiam Levitæ & Sacerdotes aliquando allekti fuerunt. Ab his Lxxi Viris nulla dabatur provocatio. Eligebantur inpositione manuum, quæ à Judæis ad Christianos descendit.

9. Conditiones, scil. Sapientia, prudentia, justitia, timor Dei, amor veritatis, odium avaritiæ, & non respectus personarum, quas requirit Lex Divina in Judicibus, sunt necessariae: sed conditiones, quæ requiruntur à

Judæis, sunt vel inutiles, vel falsæ, scil. 1. Ut essent liberi ab omni vitio corporis. 2. Ut callerent 70 linguas. 3. Ne essent nimis senes. 4. Nec emuchi. 5. Ut essent patres liberorum. 6. Ut essent magiæ periti.

10. Penes hoc maximum Sanhedrin fuit summa potestas Politica. An etiam Ecclesiastica? Imo. An Regem potuerint deponere, aliumque eligere? Imo. An potuerint pseudoprophetam ad mortem damnare? Imo, & quidem soli. Hinc quia illud Sanhedrin tantum Hierosolymis fuit congregatum, Lucas ait Prophetam non perire extra Hierosolymam.

11. Majus Sanhedrin, quod constabat Viris **xxiii.** fuit congregatum in omnibus locis, in quibus plures erant familiæ quàm 120; & judiciis capitalibus, aliisque negotiis aliquo respectu magni momenti dijudicandis præerat. An hic numerus hujus Sanhedrin est determinatus in S. Scriptura? Non.

12. Minimum Synedrium trium virorum erat in omnibus locis, ubi pauciores erant familiæ quàm 120. & in aliis locis tantum rebus leviculis dijudicandis præerat: scil. judicabat de debitis pecuniariis, de furtis, rapinis, de restitutione dupli, quadrupli, &c. *Vide suprâ dissert. 46.*

13. Est superstiosus tempore pestis insolentes characteres, & mira nomina Angelorum, pestilentie quasi præpositorum, ædibus, cubiculis & hypocauftis inscribere.

14. Judæi circa titulum Rabbi sunt ambitiosissimi, eumque muneribus potius ac favore quàm doctrinæ merito consequuntur. An Judæi Hispani habeant sufficientes causas, quare nolint doctos promovere titulis Raf, Rabbi, Morenu, sicuti Judæi Germani facere solent? Non.

15. Privilegia, quæ Rabbini supra alios Judæos conceduntur, non sunt omnia legitima; scil. 1. Quod sint immunes ab oneribus & contributionibus publicis. 2. Quod alii Judæi non audeant merces suas in foro vendere, antequam Rabbini suas vendiderit. 3. Quod Rabbino prius jus dicatur, etiamsi alii diutius coram Judicibus expectarint.

16. Adulteri & homicidæ inter Judæos multo gravius ecclesiasticè puniuntur quàm inter Christianos.

17. Judæi circa juramenta sunt nimis supersticiosi. An necesse sit manum in arcam immittere, ibique super librum Legis ponere, & tum jurare? Non.

18. An benè probetur jurandum esse *apprehensione rei alicujus sanctæ*, quia Gen. 24: 2. Eliëser manum suam posuit sub femur Abrahami? Non. An ille Eliëser propriè manum admoverit Circumcisioni? Nugæ. An necesse sit jurantem stare? Non. An juramentum debeat fieri coram parte adversâ?

versâ? Non est necesse. *Vide Synag. Buxtorffii. capp. 45, 46, 47, 48.*

19. Ritus vivendi Judaici sunt triplices. 1. Quidam sunt fundati in lege Mosis, vel Rabbini putant eos esse fundatos in eâ. 2. Alii ritus eliciuntur ex Lege orali & constitutione antiquorum Rabbiorum. 3. Sunt ritus novelli recentiorum Rabbiorum. Duo priora rituum genera sunt quasi essentialia, & communi consensu recepta, atque ab omnibus observanda. Sed tertium genus variat. Quare recentiores tertium rituum genus excogitarunt? Propter duas causas. 1. Ut lex Divina tantò certius observaretur; ideo, ex. gr. ad Sabbathum addiderunt Sabbathulum. 2. Ut Judæi melius ab aliis populis discernerentur.

20. Intolerandum est quod Judæi Christianos vocent 1. גוים *gentes*. 2. גוים אדום *Edomæos*. 3. חרשים *hereticos*. 4. אפיקורסים *Epicuræos*. 5. כופרים *Negantes, infideles*. 6. אחרים *Alios*, h. e. res abominandas: sic porcus, quasi res abominanda, vocatur אחר דבר *res alia*. 7. בשר ודם *Carnem & sanguinem*. 8. ערפתיים *Præputiatis*. 9. כלבים *canes*. 10. חותים *Chutæos*. 11. עמונים ומואבים *Ammonitas & Moabitas*. 12. עובדי אילים *Cultores idolorum*. 13. עוורים *Cacos*. 14. טמאים *Impuros*.

CAPUT XLVII.

Señt. 1. **U**bi Pontifex consulebat Urim & Tummim? In Sancto Sanctorum. Unde Urim (*ignes, luces*) & Thummim (*perfecti-ones, integritates*) nomen habent? Ab effectu, quia illuminabant consulentes in rebus dubiis. 1. H.
D² U-
rim &
Tum-
min.

2. Utrum Urim & Tummim denotent nomen Jehova cum certis quibusdam ejus per alia Nomina Divina expositionibus; an verò duodecim gemmas cum inscriptis duodecim nominibus filiorum Israelis? Posterius videtur affirmandum.

3. Quis consulebat Deum per Urim & Tummim? Rex, vel persona aliqua publica in eminente dignitate constituta, ne auctoritas Divini oraculi evilesceret. Per quem consulebat? Tantum per summum Pontificem? Ob quæ negotia? Non ob rem particularem, sed ob negotium publicum totius populi. Quomodo hoc oraculum rogabatur? Pontifex stabat facie suâ versus Arcam conversâ, & consulens post eum, facie ad tergum Pontificis obversâ, rogabatque voce submissâ, ex. gr. Ascendamne? &c.

4. Utrum Pontifex responsa acceperit per vocem ex Pectorali editam; an verò per Lapidem pectoralis & literas illic inscriptas? Posterius communiter defenditur.

5. An Urim & Tummim fuerint sub Templo secundo? Non. An non sub Templo secundo Pontifex etiam fuerit indutus Pectorali, in quo erant duodecim gemmæ cum inscriptis nominibus filiorum Israelis? Imo, sed non dabantur responsa, sicuti sub Templo primo. An possint dari rationes quare Deus Israelitis hoc extraordinarium in rebus dubiis se consulendi medium concesserit? Imo. *Vide Exercit. Buxtorfi de Urim & Tummim.*

2. M.
De pœ-
nis Ca-
pital.

6. Quatuor apud Judæos fuerunt supplicia capitalia ordinaria, lapidatio, combustio, decollatio & strangulatio. Lapidatio erat pœna omnium gravissima, & sic deinceps.

7. Cæremoniæ adhibitæ in suppliciis capit. sunt seqq. 1. Judices utebantur deliberatione. 2. Rei collocabantur in loco eminentiori coram Judicibus. 3. Judices & testes imponebant manus suas capitibus damnatorum. 4. Præco præibat, & causam supplicii populo indicabat. 5. Damnatus confitebatur peccata sua. 6. Amarum potus dabatur damnato, ut mens alienaretur. 7. Omnia instrumenta, quibus rei occidebantur, comburebantur. 8. Extra urbem fiebant hæc supplicia, &c.

8. Lapidandus dejiciebatur ex loco altiori ab uno testium, deinde alter testium projiciebat lapidem in ipsum; si moreretur, satisfactum erat legi lapidationis; si verò non, totus Israel eum lapidabat. Hoc probant ex *Deut. 17:7*. Lapidati aliquando etiam suspendebantur. Sepeliebantur in peculiariibus sepulchris, sed non lucebantur.

9. Antequam rei comburebantur, priùs ferè usque ad mortem strangulabantur; quod fiebat per infusionem metalli liquefacti in os comburendi. Decollatio fiebat vel gladio, vel securi.

10. Quando in V. T. nulla pœna determinatur, tum Judæi intelligunt strangulationem, h. e. minimam pœnam: ex. gr. *Levit. 20:10. Ommino morte plectitor adulter & adultera.* Atqui *Joh 8:5.* de muliere in adulterio deprehensa dicitur, *In lege nobis præcepit Moses ut tales lapidentur.* Sed illa mulier videtur fuisse viro desponsata, cujus pœna fuit lapidatio. An ergo pœna desponsatarum fuit major quàm adulterarum? Imo. *Vide supra disert. 47.*

3. C.
De Re-
surrec-
tione

11. An homines, licèt sint sepulti nudi, in resurrectione mortuorum sint resurrecturi vestiti? Et an qui vestiti sepulti sunt, resurrecturi sint iisdem vestibus quibus sepulti fuerunt, uti volunt Judæi? Nugatoriæ quæstiones, ut & illa quæ quærunt, An pii vestibus albis & impii vestibus nigris sint resurrecturi?

12. An sepulti in Palæstinâ omnium primi resurgent? Neg. c. Jud. Quan-

Quantam differentiam temporis constituunt Judæi? Momenti solummodo.

13. Quare Patriarchæ desiderarint sepeliri in Palæstina? Ut ostenderent fidem suam, quam promissionibus divinis haberent, de terrâ illâ suis suoque semini aliquando futurâ; non ut primi inde resurgerent, uti volunt Judæi.

14. An creatio hominis primò in terrâ Sanctâ facta sit? Infeliciter hoc probat R. Jacob Ben Habib. Et posito quod ita; inde tamen non potest probari homines inde primò esse resurrecturos.

15. An Elias omnium primus fuscitabitur ut instantem resurrectionem annunciet? Neg. Et an hoc probetur ex *Mal. 4: 5. Ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam* &c.? Non.

16. Utrum Eliæ corpus igne ætheris fuerit consumtum, secundum Kimchi; an verò in Paradyso terrestri vivat, uti statuit Menasse? Negatur utr. An terrestris Paradyso adhuc extet? Non videtur.

17. An primus adventus Messîæ, resurrectio & ultimum judicium incident in idem ferè tempus? Neg. c. Menassen.

18. An Deus post singulos sex mille annos mundum renovaturus sit, usque quo steterit quadraginta novem annorum millia; & tum quasi in suo Jubilæo, omnia in nihilum sit redacturus, uti volunt Kabbalistæ? Neg. *Vi de Hoornbeeck c. Jud. l. 8. c. 5, & 6.*

19. Quid denotat Sabbathum *δευτέριον* *secundo-primum*, sive alterum primum *Luc. 6: 1.*? Denotat septimum diem in festo Paschatis: nam primus dies festi Paschatis erat sacer, uti etiam septimus *Num. 28: 18, 25.* Judæi hodierni faciunt etiam octavum diem sacrum. Quare ergo vocatur secundo-primum? Vocatur Sabbathum secundum, quia erat secundum respectu Paschatis; sed primum respectu septem Sabbathorum, quæ erant numeranda usque ad Pentecosten *Levit. 23: 15.*

20. An licet lugere defunctorum mortem? Aff. An ita sicuti Judæi? *940.* Non. Reges Judæorum non solebant egredi post mortui funus. David quidem (2. Sam. 3: 31.) post Abneri funus exivit, sed hoc fuit extraordinarium, ut ostenderet Abnerum se invito esse occisum

CAPUT XLVIII.

Seç. 1. **A**N urna Mannæ fuit etiam in Templo secundo? Non. *U. 1. H.* trum Manna denotet idem quod *מן* *quid* interrogativè; an verò idem quod *מן* *cibus preparatus* à *מן*? Aff. post. *De Manna.*

2. Utrum Manna in deserto fuerit res naturalis; an vero miraculosa?

Miraculosa. Non sequitur, Manna medicinale in multis convenit cum Manna in deserto; ergo fuit res naturalis.

3. An Israelitæ sub Manna gustarint omnes species ciborum & eduliorum quæcunque voluerint, uti asserunt Judæi? Non videtur. An Manna fuit sexaginta cubitorum altitudinis, uti scribit Talmud? Non. Quomodo Manna, servatum ad mane, dicatur primò produxisse vermes, & dein demum putruisse, cum putredo præcedat, & ex eâ vermes generentur? Quia primo visûs sensu deprehenderunt vermes, postea sensu olfactûs fœtorem.

4. An de liquefacto Manna integri rivi & torrentes in agris defluerint? Fabula. Quomodo Moses mandaverit Aharoni, ut urnam Mannæ reponeret coram Arca; & quomodo Aharon eam illuc dicatur reposuisse, cum eo tempore nec Arca, nec Tabernaculum extructum fuerit? Hic est prolepsis sive anticipatio.

5. Quando Israelitæ inceperunt Manna edere? Die 15. mensis secundi (*Aprilis*) ex quo egressi sunt ex Ægypto. Quamdiu comederunt illud? Circiter quadraginta annos. *Vide Exercit. Buxtorfi de Manna.*

2. M.
De
pœnis
non
capit.

6. Pœnæ, inter Judæos, civiles, non capitales, fuerunt quinque. *Prima* incarcerationio. *Secunda* restitutio *Exod.* 22. quæ fuit quadruplex. 1. Secundum idem. 2. Secundum æquale. 3. Secundum possibile. 4. Restitutio abundans. *Tertia* fuit Talio, *Deut.* 19: 21. *Exod.* 21. quæ fuit identitatis, ut oculus pro oculo, pes pro pede, &c. vel similitudinis, h. e. pretium oculi pro oculo, &c. An lex præcisè & semper intelligat talionem identitatis? Non. Nam sæpe non potuit habere locum: privatus enim dentibus, ejiciens dentes, non potuit iterum privari dentibus. De quali talione Judæi verba Moïsis intelligunt? De talione similitudinis.

7. *Quarta* pœna fuit exilium ad asyla. An præter 6. urbes exilii à Moïse & Josua institutas, etiam 42. urbes Levitarum fuerint asyla? Imo. An semper? Non. An cornua altaris etiam fuerint asylum 1 *Reg.* 1: 51. Aliquando. An totum altare? Non, sed tantum superior ejus pars. Pro quibus? Pro Sacerdotibus ibi ministrantibus. An etiam altare pro voluntariis homicidis fuerit asylum? Nunquam. An etiam suburbia sex urbium fuerint asyla? Imo.

8. An templo, cœmeteria, cœnobîa Pontificiorum, item ædes Episcoporum & Deus impanatus sint jure Divino, vel jure legitimo humano iusta asyla? Non. An item urbes vel pagi quorundam Magnatum pro furibus vel homicidis jure asylorum gaudere debeant? Minimè.

9. An totus mundus jam sub N. T. debeat esse asylum pro homicidis
invo-

involuntariis? Imo. An ullibi in toto mundo debet esse asylum pro voluntariis & furibus? Non.

10. An involuntarius homicida sub V. T. tenebatur fugere ad asylum si læsus non statim moreretur? Non. Quis fuit vindex sanguinis? Heres. An vindex sanguinis tenebatur vi præcepti divini homicidam involuntarium occidere, quando eum inveniebat extra asyla? Sic volunt Judæi; sed nos credimus fuisse arbitrium. An etiam aliis licitum fuit talem homicidam occidere? Sic placet Judæis, sed non videtur.

11. An commoratio homicidarum in asyis usque ad mortem Summi Pontificis denotabat nostram liberationem à peccatis per mortem Salvatoris nostri? Imo. *Vide supra differt.* 48.

12. Expiatio peccatorum, quam Judæi ajunt consistere in propria morte temporali, est miserrima. An possint parentes hereditatem, ex. gr. a filio immorigero ad filium obedientem transferre, & an aliquis possit tanquam testis tali testamento subscribere? Imo.

13. An necesse sit mortuum lugere & deferre per septem dies exemplo Josephi? Neg. Non est necesse, 1. oculos & os mortui claudere. 2. Vultum tegere; adeo ut nullus amplius illum audeat adspicere. 3. Candelam ceream ad caput ejus ponere. 4. Pollicem in manu incurvare, & fimbriis ligare, ut nomen Dei יְיָ exprimat. 5. Digitos & manus extendere ad innuendum illum defunctum deferre mundum. *Vide figuram sepulture supra, pag. 381.*

14. (6.) Non est necesse ablueri cadaver aqua calidâ, & ovum cum vino permiscere, coque caput illinere. Ubi hæc ablutio & inunctio fieri solent? Vel domi antequam effertur, vel in cœmeterio in quâdam ædiculâ. Quare abluunt? Ut mortuus esset purus quando peccatorum ratio reddenda erit.

7. Omnia corporis foramina obstruere.

15. (8.) Non est necesse albam illam lineam tunicam induere, quam cum viveret expiationis die induere solebat. An licitum fuit Regem alio vestimento quàm albo sepelire? Neg. 9. Quod mortui inimicus teneatur ad cadaver accedere, & prehensio alterutro pedis pollice delicti veniam petere. 10. Testam in illum, quando ædibus effertur, conjicere, ad denotandum omnem tristitiam cum illo debere domo excedere. 11. Quod proximi amici primam terram aggerere debeant.

16. (12.) Non est necesse post sepulturam magno cum ululatu & gemitu domum repetere, & inter eundem gramen cum terrâ evellere, ac post tergum projicere ad denotandam resurrectionem mortuorum. 13. Humi postea in Synagoga sedere, de loco in locum subsilire, & septies vel novies sedem mutare. An liceat sepulchrum pridie facere, & duo feretra,

in quibus sunt cadavera, super se invicem collocare, etiam si inferiori non sit imposita terra sex palmorum? Imo.

17. An proximi amici per septem dies teneantur humi nudis pedibus sedere, ab omni carne & vino abstinere, per 30. dies squalidas vestes gerere, easque non lavare? Non. Ob quot personas quis obligatur ad luctus solennitates præstandas? Ob septem; ob patrem, matrem, filium, filiam, fratrem, sororem, & uxorem. An Ecclesia Judaica pro defunctis orans bene faciat? Non. An necesse sit, elato mortuo, ad caput lecti per septem dies accendere lampadem propter animam, quæ illuc revertitur? Non.

18. Quare Judæi omnem aquam ex ædibus effundant? Quia credunt Angelum mortis, qui hominem interfecit, cultrum suum aquâ, quæ domi est, abluisse. Nugantur Judæi statuentes dari peculiarem angelum mortis. An mortui omnia sciant quæ in hoc mundo eveniunt? Neg. c. Jud. An post sepulturam angelus mortis sedeat super sepulchro, animam demortui iterum in corpus intrudat, illudque in pedes erigat, & corpus catenâ ferreâ & igneâ duobus ictibus percutiat, &c.? Neg. *Vide Synag. Buxt. cap. 49.*

4. 3.

19. An necesse sit sub N. T. vestes lacerare, uti hodierni Judæi faciunt? Non. Unde origo lacerandi vestes nata est? A Jacobo, qui cum Josephum à ferâ discerptum esse existimaret, primus vestimenta sua rupisse legitur *Gen. 37: 34.* An Josephi cadaver fumo tostum in aquis Nili sit tamdiu aservatum, donec Israelitæ ex Ægypto egressi sunt? Fabula.

960.

20. An non fuit crudeliter actum, mortuo Judæorum Rege, etiam omnes equos enervare? Imo. Quare pedes defunctorum Judæorum & Christianorum præferuntur? Ut contrario modo ex mundo exirent quo in eum ingressi sunt: nam capite ut plurimum veniunt in mundum.

CAPUT XLIX.

i. H. De Pe- tra in deser- 30. *Secl. 1.* **A**N fuerit eadem petra in deserto פֶּטֶר *Sin* Exod. 17: 1. cum eâ quæ dicitur fuisse in פֶּטֶר *Tzin* Num. 20: 1? Non. 1. Prior petra est percussa in Horeb cum essent in Rephidim, altera in Kadesch. 2. Prior fuit percussa anno primo exitûs ex Ægypto, posterior anno quadragesimo. 3. Prior vocatur פֶּטֶר *Tzur*, & posterior סֶלַח *Selah*. 4. Prior semel fuit percussa, posterior bis.

2. An quia Exod. 17: 5. habetur וַהֲכִיתָ בַּצֹּרֶר *Et percuties in petram illam*, bene concludatur baculum Moïsi fuisse ex Saphiro vel Adamante, lapide durissimo, habente vim incidendi & penetrandi petram? Neg.

3. An ille baculus habuerit singularem virtutem miracula operandi propter

propter inscriptum nomen Jehovah? Non.

4. An Kadesch in deserto יִצְחָק *Tzin* Num. 20: 1. sit idem cum Kadesch Barneah, unde missi sunt exploratores? Non.

5. Quodnam fuit in specie peccatum Moysi & Aharonis, propter quod ipsis Num. 20: 12. denuntiatur fuit, illos non esse ingressuros, nec introducturos Israelitas in terram Canaan? In genere fuit quidem infidelitas, sed Scriptura in particulari non explicat quâ in re, quo in dicto aut facto ea infidelitas fuerit sita. *Vide exercit. Buxtorfi de Petra.*

6. Flagellatio fit vel *virgis*, vel *flagellis*. Extra fines terræ Canaan etiam ^{2. M.} *fustigatio*, quæ fiebat baculis, fuit usitata. Præter has fuit alia gravior, quæ ^{De} *fiebat* Scorpionibus ^{Fla-} *1 Reg. 12: 11.* ^{gellat.}

7. Utrum flagellatio fuerit poena merè civilis; an verò etiam quodammodo Ecclesiastica? Etiam quodammodo Ecclesiastica. Utrum lex *Deut.* 25: 2, 3. exigit 40 plagas; an vero tantum 39? Lex exigit 40. Judæi sæpe solent aliquid addere ad Textum, vel aliquid in eâ mutare. Addunt sab-bathulum, interdiciunt bibere cum Christianis, & nimis curiosè inquirunt fermentum.

8. Quare Judæi tantum 39 plagas infligant *2 Cor. 11: 24.?* Non misericordiæ ergo; neque quia putant legem tantum exigere plagas 39. sed quia utuntur flagello tribus loris constante, quo tredecim plagas infligunt; & singulas plagas pro tribus ictibus propter tria lora supputant.

9. Quomodo tredecim ictus, & quidem triplices numerant? Citant versum 38. Psalmi 78. in quo tredecim occurrunt voces Hebraicæ.

10. Utrum vestes flagellando exuebantur; an vero rumpebantur? Rumpantur *Ast. 16: 22.* Non stantes sed prostrati in terrâ flagellabantur.

11. An Flagellandus secundum legem Dei liber evadere debuerit, si se fimo aut obsceno liquore conspurcasset, antequam 40 plagas passus esset? Non. An secundum statuta Rabbiorum? Imo. *Vide supra dissert. 49.*

12. An resuscitati cibo & potu sunt usuri, generationique prolis operam ^{3. C.} daturi? Neg. c. Menassén. An hæc benè probantur ex exemplis resuscitatorum ab Eliâ, Elifæo, &c. Vel ex *Jes. 65: 21. Et edificabunt domos, &c.* ^{De} *aut ex cap. 66: 10. Latamini cum Jerusalem, &c.* ^{Ex-} *Neg. Utrum beatitudo* ^{tre-} *piorum post resurrectionem sit futura in terra & terrestribus; an verò in cœ-* ^{vis.} *lo cœlestis? Neg. pr. aff. post c. Menassén. An, postquam pii longo tem-* *pore post resurrectionem hîc vixerunt, in cœlum, vel paradysum, apud* *Henochum, vel Eliam tandem sint rapiendi? Neg.*

13. An beati post resurrectionem sint adhuc peccaturi? Neg. An hoc non benè probetur ex libero arbitrio, quod beati tum temporis habebunt? Non. An item sint morituri? Neg.

14. An animæ separatæ sint in paradyso primorum parentum? Neg.

15. An infernus sit in centro terræ? Nescimus. An sint septem loca inferni, quia infernus septem nominibus hebraicis in V. T. indigitatur? Non. An David, deplorans infaustum interitum Absolonis filii sui, octies iteraverit *ימי שלי*, ut eum è septem locis inferni ereptum, & in paradysum translatum cuperet? Neg. An infernus habeat quatuor portas? Nescimus.

16. An intermedii, qui nec summè impii, nec summè pii fuerunt, tandem post passas pœnas infernales sint ex inferno liberandi? Neg. Vel, An quidam in inferno diu, quidam non adeo diu, & quidam in æternum sint mansuri? Qui semel venerit in infernum, nunquam inde liberabitur. Vel, An omnes, qui descenderunt in gehennam, inde iterum liberabuntur, exceptis tribus, 1. Adulteris. 2. Qui pudore afficiunt socios suos publicè. 3. Qui appellant socios suos cognomine malo aut turpi, uti habetur in Talmude, Tract. baba metzia, fol. 58. b. ? Neg.

17. Vel, An damnati mansuri sint tantum 12 menses in inferno, sex menses ut puniantur frigore, & totidem menses ut puniantur igne? Neg.

18. An animæ impiorum per cruciatus infernales sint annihilandæ, uti vult Maimon? Neg. An diaboli & spiritus mali in resurrectione non sint annihilandi? Neg. Vide Hoornbeek, c. Jud. l. 8. c. 7.

19. Cherem est *destructivum* vel *usuale*; Destructivum fuit in honorem Dei destruendum; adeo ut nullam ex eâ utilitatem percipere licitum fuerit: *Levit. 27: 29. Omnis bestia devota, qua devovetur ab homine, ne redimitor: omnino morte afficior.* Usuale cherem fuit destinatum ad usum sacrum, & nunquam redibat ad dominum priorem: *Lev. 27: 28. Omnis res devota sancta sanctarum est Jehovæ.* Tremellius & Junius in notis addunt: *Est sanctissima, q. d. nunquam ad illum qui devovit eam, aut ad alium ullâ ratione redito; sed penes sacerdotes in perpetuum maneto.*

20. Utrum Achan *Jos. 7.* commiserit anathema *destructivum*; an verò *usuale*? Utrumque. Argentum, aurum, & instrumenta ærea aut ferrea erant res sancta Jehovæ, & in thesaurum Jehovæ deferenda *Jos. 6: 19.* sed Achan furando 200. siclos argenti, & lingulam auream 50 siclorum, *cap. 7. v. 21.* commisit anathema *usuale*; sed furando togam Babyloanicam commisit *destructivum*: nam toga illa unâ cum totâ urbe in honorem Dei erat destruenda: sed Achan voluit illam togam in proprium suum usum convertere. Utrum peccatum Achanis consistat in eo quod res sacras, vel destruendas, vel in thesaurum Dei deferendas sibi furatus fuerit; an verò in omissione, quod togam actualiter non destruxerit? Aff. pr. neg. post. Nam Achan in particulari non magis tenebatur togam illam comburere, quàm quivis alius:

alius: sed debuisset eam relinquere, ut cum totâ urbe in honorem Dei comburi potuisset.

CAPUT L.

Secl. 1. **Q**uomodo populus *Num. 21: 5.* in murmuratione dicat, *Ne- 1. H.*
que est nobis hic panis, neque aqua, cum Manna de cœlo, & *De*
 aquam à Petra copiosam haberent? Volunt indicare se hæc tantum per mira- *Ser-*
 culum accipere, & non naturaliter ex terra. *pente*
aneo.

2. Quare Deus Israelitas ob hanc murmurationem per Serpentes puni-
 vit? Causa latet. Utrum Serpentes fuerint naturales; an verò miraculo-
 si? Nescimus.

3. Quare Deus pro remedio serpentem, cumque aspiciendum, adhibere
 voluerit, & non aliud aliquod animal? Ut miraculum esset tanto illustrius:
 nam cujus aspectus aliàs solet nocere (ex. gr. aspectus canis rabidi à quo
 quis morsus est) hic remedium præbet.

4. Cur Moses serpentem æneum fecerit, cum Deus simpliciter dixerit,
Fac tibi serpentem urentem, sine expressione materiæ? Ob similitudinem,
 quia serpentes igniti sunt rubicundi instar æris vel cupri.

5. Quid de isto serpente à Mose erecto tandem sit factum? Hiskias con-
 trivit eum *2. Reg. 18: 4.* Quare? Quia Israelitæ suffiebant ei. Ergo ille
 serpens, qui ostenditur à Mediolanis in templo S. Ambrosii non est ille,
 quem Moses fecerat. *Vide Exercit. Buxt. de Serpente aneo.*

6. An sub V. & olim sub N. T. fuerint personæ Ecclesiasticæ, destina- *2. M.*
 tæ negotiis Ecclesiasticis, & distinctæ à Politicis? Aff. Vide *Deut. 17: 12.*
2 Chron. 19: 8, 11. Jerem. 26: 8, 16. Matt. 21: 23. & cap. 26: 3. Act. 20: 3.
28. 1 Cor. 12: 28. Hebr. 13: 17. *De per- sonis Eccles.*

7. An sub N. T. etiam debeant esse personæ Ecclesiasticæ, distinctæ à
 Politicis, quibus cura animarum & regimen Ecclesiæ debent committi? Aff.

8. Non sequitur: Regimen Ecclesiæ fuit penes Moysen, Davidem & Sa-
 lomonomem, Politicos; ergo sub N. T. etiam debet esse penes tales; nam illi
 etiam fuerunt Ecclesiastici, & quâ tales Ecclesiam gubernarunt. Samuel
 propheta (*1 Sam. 7: 5.*) dicitur *omnibus diebus vite suæ populum judicasse.*
 Inde etiam non sequitur: ergo personæ Ecclesiasticæ debent judicare po-
 pulum: nam ille hoc fecit quâ politicus.

9. Tres fuerunt species censuræ Ecclesiasticæ inter Judæos usitæ, 1.
 "בדיל separatio simplex, quando quis per 30. dies vel diutius separabatur ab
 aliorum societate. Judæi sæpe ob causas non satis graves quosdam hæc spe-
 cie puniverunt, & sepulchris, intra 30. dies mortuorum, immeritò lapidem
 grandem

grandem imposuerunt, quasi digni fuissent lapidatione.

10. Secunda species est כֶּרֶם *cherem*, excommunicatio, ejection ex Synagoga. Ita excommunicatus intrabat templum per viam ad sinistram, vel per aliam portam; dicebatur tamen *Στοιναγγο*.

11. Quid significat phrasis illa, sæpe in V. T. occurrens; *Exscindetur anima*, vel *exscindetur homo de medio populi sui*? 1. Non significat abbreviationem dierum. 2. Nec quod morietur sine liberis. 3. Nec quod morietur ante quinquagesimum annum. 4. Vel tertio die morbi sui. 5. Nec denotat annihilationem animæ. 6. Vel abbreviationem dierum respectu corporis, & privationem oblectationis divinæ post hanc vitam respectu animæ. 7. Vel capitale supplicium. Sed significat ejectionem ex Ecclesia in hâc vitâ, & post hanc vitam ejectionem è cælo. An licitum sit cum tali excommunicato edere? Imo, sed non ita familiariter sicuti cum aliis fidelibus. Nec obstant huic assertioni verba Pauli 1 Cor. 5: 11. *Cum ejusmodi ne edatis quidem*.

12. An excommunicatio possit auctoritate divinâ probari? Imo. Vide *Jos. 6. Ezr. 10: 8. Nehem. 13: 25*.

13. Tertia species excommunicationis, & quidem gravissima, est שְׁמַתָּה *Schammatha*, quæ adjunctam habet execrationem; estque vox simplex, descendens à שָׁמַת *excludere, separare*, &c. sed non composita ex דָּם *dominus* & וָנָם *venit*.

14. Non est novum quod disciplina Ecclesiastica in Ecclesia Christiana exerceatur: nam Judæi in Ecclesia Judaica sub V. & N. T. semper eandem exercuerunt. *Vide supra dissert. 50*.

15. An adventum Messiae antecedent decem portenta & mira signa? Non.

16. Decem consolationes, quas Judæi decem illis portentis opponunt, sunt ridiculæ & nugatoriae. Futurus Messias non celebrabit convivium, in quo mactabuntur. 1. Taurus horrendæ magnitudinis, 2. Leviathan. 3. Fœmella Leviathanis & Vacca. 4. Avis, *Bar Fuchne* vocata, cujus ovum quum è nido decidisset, trecentas proceras cedros calu suo dicitur prostravisse, & elisum sexaginta pagos inundasse. An in hoc convivio apponetur vinum, quod in paradyso à mundi creatione crevit? Nugæ.

17. An Taurus ille & Leviathan inter se pugnabunt? An Messias utrumque confodiet, & choream piis instituet? Neg. An futurus Messias uxorem ducet? An liberos procreabit? Neg.

18. Felicitas Judæorum, quam sibi tempore adventûs Messiae imaginantur, est explodenda. In quibus consistet ea felicitas? 1. Dominium

in

in omnes gentes exercebunt, quæ ipsis ædes & urbes ædificabunt, agros colent, vineas plantabunt. Ipsi pretiosis vestibus amicti ambulabunt instar sacerdotum unctorum, 3. Novus, purus & salubris aër aspiabit. 4. Terra erit maximopere fertilis. 5. Arbores fructus præstantissimos proferent. 6. Ubique erit pax, non tantum inter homines, sed etiam inter feras. *Vide Synag. Buxtorfi cap. 50.*

19. An non oleat superstitionem Judaicam, quod funalia accendantur, 4. 3. & capita, etiam præcipuorum dominorum, detegantur, quando Pandectæ MSS. Romanorum Florentiæ à Monachis in causâ gravi proferuntur? Imo.

20. An mulier innocens, ob suspicionem adulterii bibens potum amarum, *Num. 5.* & sterilis, facta fuerit gravida masculo? Incertum. Utrum facultas illi potui, scil. occidendi mulierem adulteram, fuerit naturalis; an verò miraculosa? Aff. post. Ubi mulier talem potum bibebat? Tantum Hierosolymis coram Sanhedrin. An eadem horâ, quâ talis adultera moriebatur, etiam mortuus fuit adulter? & an eadem utrisque evenerunt, uti volunt Judæi? Utrumque est incertum. *Vide figuram mulieris bibentis tale poculum amarum, supra pag. 381.*

יהוה מנת חלקי וכמי אתה תומך גורלי :

INDEX.

Rerum in hoc libro contentarum.

A.

A Ben Efra patria, scripta, atas, &c. 135.

Adrammelech nomen idoli: vide Idolum.

Annos quomodo Judæi ordinare & digerere soleant. 236. & seq.

— Quo pacto incipere eos soleant. 238

Anni Judæorum quomodo ad æram Christianorum reducantur. 236

De Apide Egyptiorum idolo, vide Idolum.

Apocryphi libri quâ linguâ conscripti. 22

Asyla apud Judæos. 353

— Latior juris asylorum descriptio. ibid. & 354

— An cornua altaris præstiterint confugientibus eò asylum. 353

— Judicium de Asylis hodiernis. 354

— Quibusnam non necesse fuerit ca-

su innoxie cadis ad asyla confugere.

355

Astharoth quale idolum. 335

Azymorum confectio. 271

— An juxta exemplum Christi nobis etiam azymis in S. Cœnâ utendum sit. 272

B.

Baal-zephon utrum sit nomen urbis; an verò idoli? 331

Baal-peor quale idolum fuerit & quo ritu cultum. 332, 333

Baal - zebub in Euang. Beël - zebul.

336

Bath, mensura sacra. 223

Biblia sunt translata in linguam Indicam, & edita nova Cantabrigia. 77.

— Item in linguam Letticam, & impressa Riga anno 1689. ibid.

C.

Cæremoniales leges omnes ad quinque Capi-

I N D E X.

<i>Capita referuntur.</i>	268.
— <i>Abrogata sunt.</i>	ibid.
<i>Chaldaica lingua triplex olim dialectus.</i>	50
<i>Cherem excommunicationis Judaica species.</i>	365.
<i>Chomer, genus mensura.</i>	221
<i>Chænix, item mensura genus.</i>	222
<i>S. Cæna an durante adhuc convivio Paschali à Christo instituta sit; an verò eo peracto Christus iterum de novo accubuerit.</i>	280
<i>Commentariorum Judaicorum in S. Scripturam quinque genera.</i>	121.
— <i>An magnam, vel aliquam utilitatem præstent.</i>	124 & seq. fusè.
— <i>Præcipui inter Judæos Commentatores quinam sint.</i>	135
<i>Concubinarum juxta leges Hebræorum differentia à veris uxoribus.</i>	186
<i>Corus, genus mensura.</i>	222

D.

<i>Dagon Asdodæorum idolum; quæ ejus forma fuerit & quo ritu cultum.</i>	337, 338
<i>Davidis Kimchi patria, scripta, atque c.</i>	135
<i>Decollatio inter supplicia Judæorum: contra quos reos potissimum isto pœna genere usi fuerint.</i>	349
<i>Drachma quod nummi genus fuerit, & cujus valoris.</i>	211

E.

<i>Ecclesia, iisque qui ei præsunt potestatem aliquam competere Ecclesiasticam: idque non solum in Judaica Ecclesiâ, sed etiam sub libertate N. Test 362, 363. Ubi & Objectioni respondetur.</i>	364
<i>Ecclesiastica pœna apud Judæos olim quomplex.</i>	364
<i>Epha, mensura aridorum.</i>	221
<i>Essæi, vel Esseni: vide Hessai.</i>	
<i>Excommunicationis apud Judæos tres species; quæ singula ordine explicantur.</i>	364 & seq.
<i>Excommunicationis an licuerit intrare templum.</i>	366
<i>Expiationis dies quo pacto, quibusque ritibus à Judæis observari solet.</i>	302
— <i>In quem finem à Deo institutus sit.</i>	304
<i>Exscindi ex populo suo, quid significet.</i>	366

E.

<i>Festum Tubarum.</i>	238
— <i>Noviluniorum, vide Novilun.</i>	
— <i>Paschatis, vide Pasch.</i>	
— <i>Tabernaculorum, vide Tabernac.</i>	
— <i>Pentecostes, vide Pentecoste.</i>	
— <i>שמחת תורה.</i>	299
— <i>Purim.</i>	305
— <i>Encæniorum.</i>	306
— <i>De die Expiationis, vide Expiatio.</i>	

I N D E X.

— De anno Sabbathico, vide Sabbathum.	
— De Jubileis, vide Jubil.	
Figura Zizith, Mesusa, libri Estheræ, Phylacteriorum, &c.	130
— Confirmationis matrimonii.	187
— Vestium Sacerdotalium.	195
— Siclorum.	207
— Lucis Sabbathina.	243
— Preparationis & collationis azy-morum.	270
— Purgationis vasorum.	275
— Tabernaculi.	282
— Vasorum Templi & Tabern.	287
— Tabernaculorum.	296
— Virorum exeuntium ad radios lunares.	298
— Lætitia legis.	301
— Purim.	305
Flagellatio inter pœnas non capitales apud Judæos usitatissima, est non unius generis.	357
— An sit pœna merè civilis.	358
— Quot plagas reo infligant Judæi	ibid. & 363

G.

Gad nomen idoli.	338
Galatinus notatus.	44
Gerah, quod nummi genus fuerit, & cujus valoris.	209
Gomer, genus mensuræ.	220

H.

Herodiani in Historiâ Evangelicâ qui-

nam fuerint.	170
Hessai, ratio nominis.	149
— Cur eorum nulla mentio occurrat in Historia Evangelica.	150
— Origo istius sectæ.	151
— Præcipua eorum vitæ instituta.	ibid. & seq.
Hin, mensuræ sacræ nomen.	223

I.

Idololatria quo tempore primum incepit.	312
— Ejus ad certas species & capita reductio.	314
— Nomina generalia idolorum in Script. S.	313
— In specie de Molocho, de nomine, formâ idoli, & quo ritu ipsi sacra facta fuerint.	316 & seq.
— De Asimâ.	320
— De Adrammelech sive Hanammelech.	ibid.
— De Nergal: quale idolum, & quo modo cultum fuerit.	321, 322.
— De Nisroch.	323
— De Succoth Benoth.	ibid.
— De Rephan.	324
— De Thammuz.	ibid.
— De Teraphin: Etymon vocis, forma eorum, & ratio ea consulendi	327, 328
— De Apide, Egyptiorum idolo, nonnullæ quæstiones moventur.	ibid. & seq.
— De Baal-zephon.	331
— De	

I N D E X.

De Baal-peor.	332 & seq.
De Camosch.	333, 334
De Astharoth.	ibid. & seq.
De Baal-Zebub.	336
De Dagone Asdodaeorum ter- riculo.	337
De Gad.	ibid. & seq.
Ignis antiquitus apud Persas cultus, quo ritu.	321, 322
Iter Sabbathi quot passuum sit.	229
Origo ejus.	ibid.
Intercalationes apud Judaeos usitatae.	279
Jonathan Uzielides.	40. 54
De ejus Paraphrasi.	54
Josephus an fuerit Nasiraeus.	164
Jubilaei appellatio & nomen unde	309
Ratio supputandi	310
In quibus rebus ejus observatio sita fuerit.	ibid.
Causae institutionis, & signifi- catio.	311
Judaeorum Regimen in quatuor aetates dispositum.	171 & seq.
Eorum Reges, vide Reges Jud.	
Judicia publica praecipue capitalia, in populo Judaico, quibus ritibus & caeremoniis olim peracta sint.	346

K.

Kabus, genus mensurae.	220
Keschita, genus nummi.	210

L.

Lapidatio quo pacto peracta fuerit.	248
Quibus reis id genus poenae sta- tutum.	349
Lethech, mensura aridorum.	221
Log, mensura liquidorum.	223
Lotio pedum an communiter à Judaeis in conviviiis usurpata.	281
Lucernae Sabbathinae.	245

M.

Matrimonia apud Judaeos quibus ad- hibitis caeremoniis confirmari soleant.	187
Mensum apud Judaeos ratio.	234
Mensurae Sacrae aridorum. Quid Ka- bus. 220. Gomer. ibid. Sea, Satum. 221. Ephra. ibid. Lethech. ibid. Chomer. ibid. Corus. 222. Cha- nix. ibid.	
Mensurae liquidorum. Log. 223. Hin. ibid. Bathus. ibid. Sextarius. 224 Metreta. ibid.	
Mensurae longitudinis. Digitus, Pal- mus, Spithama, Passus, Cubitus, Canna sive Calamus, Chebel sive Funiculus. 226 & seq.	
Mensurae intervallorum. Stadium, Iter Sabbathicum, Miliare. 229 & seq.	
Mesufah quid.	130
Mina, nummi genus.	212
De Molocho, vide Idolum.	
Monachorum superioribus seculis in- scitia & barbaries.	7
Convenientia cum Phariseis.	145

N.

- Nasiræus differt à Nazareno.* 162
 — *A quibus rebus abstinere debuerit.* ibid & seq.
 — *Eorum vestitus.* 163
 — *Duūm generum erant.* 164
 — *Quanto tempore votum Nasiræus duraverit.* ibid.
 — *Nasiræi longè differunt ab institutis Monachorum.* 165
Nergal nomen idoli, vide Idolum.
Niddui, excommunicationis apud Judæos gradus primus. 364
Nisroch nomen idoli, vide Idolum.
Noviluniorum festum an divina institutionis. 264
 — *Ob quas causas institutum.* ibid.
 — *Cur per biduum à Judæis celebretur.* ibid.
 — *An à conjunctione lune; an verò ab apparitione ejus observatio supputanda sit: diversa ratio supputandi veterum & recentium Judæorum.* 265 & seq.
 — *Quomodo apparitio novæ lune in Terra Sancta olim observata, & indicata fuerit.* 266, 267
 — *In quibus observatio hujus festi solita fuerit consistere?* 267
Nummi sacri, vide pecun. sac.

O.

- Onkelos quis fuerit.* 47
 — *De ejus Paraphrasi in Pen-*

tateuchum quadam annotantur. 48

P.

- Paraphrasis Chaldaica per excellentiam Targum appellatur.* 36
 — *Ejus adornanda occasio.* 37
 — *An qua hodie adhuc extat sit eadem cum Veteri illa & primâ, qua mox à soluta Captivitate Babylon. composita est* ibid. *quando ea composita.* 38
 — *Curejus apud Patres rara vel nulla mentio.* ibid.
 — *An extent Paraphrases in omnes V.T. libros.* 39
 — *Magnam & divinam iis tribuunt Judæi auctoritatem.* 40
 — *Fabula ipsorum.* ibid. & seq.
 — *An earum aliquis usus.* 41.
 — 47
 — *An corruptæ sint datâ operâ à Judæis.* 43. *Verum injuriâ temporis varius in locis corruptas esse.* 44 & seq.
 — *Num primitus ab auctoribus fuerint vocalibus & accentibus ornata.* 45 & seq.
 — *Paraphrasis Onkelosi, vide Onkelos.*
 — *Targum Hierosolymitanum in Pentateuchum, quo auctore & quando compositum.* 49 & seq.
 — *Targumi tertii in Pentateuchum quis auctor, an Jonathan Uzielides: 52. De ista Paraphrasi quadam annotantur.* 54
 — *Paraphrasis Jonathanis, vide Jo-*

de Jonathan.		sti.	294
Paraphrasis in quinque Megilloth, scil. in Estheram &c.	55 & seq.	Ritus & ordo ejus celebrandi.	ibid.
In Psalmos, Proverbia & Jobum.	56	Peruschim, vide Commentaria Rabbino- rum.	
Paraphrases istas legendi & ritè intelligendi Methodus.	57 & seq.	Pharisei unde sic appellati.	139
Paschatis institutio.	269	Quando exorti.	ibid.
Ob quas causas.	227	Olim eorum secta honorata fuit.	140
Ritus & caremonia in ejus celebratione adhibita.	270 & seq.	Nomina nonnulla postea ludibrio ipsis imposta.	ibid.
An Christus ultimum Pascha eodem die cum Judæis celebraverit.	277 & seq.	Convenientia Monachorum cum Phariseis.	141
Pecunia diversa nomina & appellationes in S. Litteris.	201 & seq.	Præcipua eorum vivendi dogmata.	142
De pecunia sacra. De Siclo.	203.	Vitia præcipua, quibus Christi tempore notabantur.	144
Erat is sacer, vel communis; utriusque valor.	204. &c. Ejus pondus.	Philo notatus.	27
Gerah, quod nummi genus fuerit, & cujus valoris.	209	Phylasteriorum descriptio.	131
Quid Keschitah.	210.	Pæne capitales apud Judæos sunt quatuor omnino generum.	348. Ubi & de singulis ordine agitur.
Mina.	212.	Pænarum non capitalium enumeratio & descriptio.	351 & seq.
Talentum.	213.	Pontifex Maximus an semper ex familiâ Aaronicâ electus fuerit.	191
Quid Δραχμήν.	214.	Penes quos jus eligendi fuerit.	192
Κοδράντης.	215.	Ejus unctio.	ibid & seq.
Δραχμή.	ibid.	Vestes sacrae.	195 & seq.
Διδραχμον.	216.	Differentia summi pontificis à reliquo Sacerdotum genere.	198 & seq.
De nummis Judaicis, quorum mentio apud Rabbinos.	217	An plures unquam simul Pontifices fuerint?	199
Pentecoste, quando ea incipiat, ratio supputandi apud Judæos.	297	Præcepta Noachica quænam?	159
Causa institutionis istius festi.		Prophetarum vestitus peculiaris.	163

- Profelyti, etymologia vocis* 155
 — *Trium generum erant.* 156
 — *Quibus caeremoniis initiari soleant.* ibid.
An tempore Salomonis & Davidis facile admissi sint. 157
 — *Quibus privilegiis gavisi fuerint profelyti iustitia.* 158
 — *Quâ conditione profelyti porta sive inquilini admissi fuerint.* 159
 — *Non permittebatur eis habitare Hierosolymis.* 160
 — *Judai non magno in pretio habebant profelytos.* 161

R.

- Rechabitarum origo & peculiare vivendi institutum.* 165
Regimen Judaeorum in quatuor aetates dispescitur. 171. & seq.
 — *An peccaverint Judai Regem eligendo; & an ista forma Regiminis omni modo fuerit illegitima.* 175
 — *Quo modo Judaeorum Reges electi fuerint.* 176
 — *Ad quam attendi solitum fuerit in eligendo Rege.* 178
 — *Inauguratio & unctio Regum.* 179
 — *An fuerint soluti legibus.* 180
 — *An judicari potuerint, & ad verbera damnari.* 181. & seq.
 — *Leges fundamentales Regni.*

- 183 & seq.
Rephan quale idolum, vide Idolum.
Restitutio in politia Judaeorum frequenter usurpata, quatuor generum est. 352

S.

- Sabbatum à Judaeis, ex Magistrorum suorum sententia, valde superstitiosè observatur; ejus rei varia exempla ex Mishna. 240. & seq. & p. 258. & seq.*
 — *In deliciis eum diem, præ reliquis, transigunt.* 254. &c.
 — *Qualia opera Lex divina isto die permittat.* 258
 — *Quando Judai Sabbatum suum incipiant.* 162
 — *De anno Sabbathico, & quae peculiariter tum observanda fuerint.* 308
 — *Cur eum Deus instituerit.* 309
 — *Iter Sabbathicum.* 229
 — *Luces Sabbathina.* 243
Sacrificia nonnunquam etiam à gentilibus in Templo oblata. 158
Sadducei unde ita appellati. 145
 — *Auctor istius sectae.* ibid.
 — *Eorum peculiaria dogmata.* 146
 — *Differentia eorum à Samaritana.*

I N D E X.

<i>ritanis.</i>	148	—	<i>Eorum origo.</i>	168
<i>Samaritani quales; eorum origo & instituta.</i>	59	—	<i>Ex quâ tribu potissimum fuerint.</i>	169
— <i>Gravissimum in Judæos odium</i>	61, 148	—	<i>Eorum peculiaris habitus & vestitus.</i>	ibid.
— <i>Pentateuchum solum agnoscebant: quare non & reliquos Sacr. libros.</i>	62	—	<i>Sea, Satum; genus mensuræ.</i>	221
— <i>Pentateuchus Samarit. duplex.</i>	ibid. & 63	—	<i>Sectiones Legales quo ordine à Judæis legantur.</i>	300
— <i>De litteris & dialecto ipsorum quædam annotata.</i>	64	—	<i>Septuagenarius numerus apud Judæos</i>	12
— <i>An ipsorum Pentateuchus sit verus & authenticus Moysis Pentateuchus.</i>	65	—	<i>Septuaginta Interpretes: aut tot numero fuerint.</i>	11
— <i>Samar. Pentateuchi errores. 66, 67. Sanhedrin à quo institutum.</i>	340	—	— <i>Unde origo istius fabula.</i>	14
— <i>Quinam ex Israelitis ad id collegium electi fuerunt 341. Ad quam attendi solitum fuerit in iis qui eligendi erant.</i>	342.	—	— <i>Quando versionem suam adornarint.</i>	15
— <i>Ritus confirmationis eorum. ibid. Sedes istius collegii, ubi.</i>	341.	—	— <i>An auspiciis Ptolomæi ea sit procurata.</i>	ibid.
— <i>Auctoritas.</i>	343	—	— <i>Quid Ptolomaum moverit.</i>	16
<i>Schammatah excommunicationis apud Judæos supremus gradus.</i>	368	—	— <i>Nomina Lxx. interpretum.</i>	ibid.
— <i>Etymon vocabuli.</i>	369	—	— <i>An fuerint Synedrîi Magni assessores.</i>	17
<i>Schelomo Farchi, ejus patria, Scripta, auctoritas, ætas &c.</i>	135	—	— <i>De Lxx. cellulis: exploditur ea fabula.</i>	17
— <i>& seq.</i>		—	— <i>An spatio Lxxii. dierum ea adornata.</i>	18
<i>Scribæ, quorum mentio in S. Litteris, varii generis.</i>	166, 167	—	— <i>An miraculoso adeo consensu, quoad ipsa verba & accentus</i>	ibid.
— <i>An in hist. Evangelicâ distinguî debeant à vociferis Legisperitis.</i>	167	—	— <i>Utrum totum V. T. transfulerint; an verò solummodo Pentateuchum.</i>	19
		—	— <i>An versio hac sit infallibilis auctoritatis.</i>	22
		—	— <i>Quo loco ea habitâ à veteris Ecclesiæ Patribus.</i>	22. à Judæis Hellenistis, Gentilibus, aliis.

- alisque. ibid. à Judais Hebraïstis. 24. De jejuniò eâ de causâ indicto, & triduânis tenebris Judæorum fabulâ. ibid.
- An tredecim loca in Ptolomæi gratiam immutari: enumerantur ea loca. 25
- An ex textu Chaldaico facta fit translatio. 27
- An ex Textu Samaritano. 28
- An phrasis ejus versionis sit pure Græca. 30
- Ejus errores, & discrepan- tia à textu primigenio. ibid. & seq. Causa, unde tam magna varietas profluxerit. ibid.
- An integra adhuc extet. 33
- An solâ hæc versione Sp. S. in N.T. usus sit. 34
- Quatuor præcipuæ editiones Versionis Græcæ enumerantur, scil. Complutensis, Vene- tica, Alexandrina & Ro- mana. 34, 35
- ilus, vide pecun. Sac- dium, cujus longitudinis. 229
- rangulatio inter pœnas capitales veterum Hebræorum: erga qua facinorâ potissimum statuta fuerit. 350
- Supplicia capitalia quibus ritibus apud Judæos olim peracta. 346, 347
- Quatuor omnino generum e- rans & singulorum descriptio.
348. & seq.
- Synedrium Magnum, vide Sanhe- drin.
- Synedrium xxiii. virorum. 344
- Synedrium triumvirale. 345
- Syriaca Versio, vide Versio Syr.
- Syrorum lingua quomodo aliter appel- letur. 74
- T.
- Tabernaculi structura. 282. & seq.
- Ejus vasa & instrumenta. 287 & seq.
- Tabernaculorum festum quando à Ju- dais fuerit celebrandum. 295
- Cur illud Deus instituerit. 296
- Narrantur ritus & ceremo- nia Judæorum in eo celebranda. ibid. & c.
- Talentum, cujus valoris. 213
- Talionis lex quo pacto à Judais ex- plicari ac servari soleat. 352
- Talmud constat Misnâ & Gemarâ 91
- Est vel Hierosolymitanum, vel Babilonicum. 92
- Ejus divisio in varias par- tes, Tractatus & Capita. ibid. & seq.
- Ejus Auctores. 93
- Ejus dialectus. 94
- Tractatus Misnæ translati e- numerantur. 95 & seq.
- Est divina apud Judæos au- thoritatis. 99
- Con-

I N D E X.

- *Continet multa blasphema in Deum.* 101
- *Præsertim in J. Christum.* 102
- *Scatet fabulis.* 104
- *Origo & causæ tot fabularum* 105 &c.
- *Sæpe tamen sub fabularum involucriis res alia docentur, suntque ea nihil aliud nisi Parabola, quarum usus apud Veteres Hebræos frequens.* 109 &c.
- *An Talmud abolendum: Historia litis super hac re mota inter Reuchlinum & Pfeffercornum, Christianæ professionis Fundam.* 115 & seq.
- *Varie editiones Talmudis.* 120
- Targum, vide Paraphrasis Chald.*
- Temporis distinctio apud Judæos quænam sit: & quæ apud eos ratio dierum, horarum, mensium, anni &c.* 231 & seq.
- Teraphin, vide Idola.*
- Thammuz, quale idolum & quo ritum cultum: Vide Idola.*
- תורה non semper strictè pentateuchum, sed sæpe totum V. T. apud Rabbinos notat.* 20
- V.
- Versiones S. Scr. faciendas esse in linguæ vulgares, tum pluribus ar-*
- gumentis tum Patrum in exemplo Veteri Ecclesiâ, probatur.* 76
- Versio Belgica Vetus undetranslata.* 78
- *Varie ejus editiones.* ibid.
- *Plurimi in eâ errores.* 79, 80
- *Nova adornanda necessitas.* 79
- *Diluantur cavillationes Adversar. criminantium nos hoc pacto pro beneplacito quotidie immutare S. Scr. & Nova identidem Biblia populo supponere; vel olim saltem in antiq. vers. nos non habuisse veram Script. Et defenditur Institutum nostrum ex praxi ipsorum Pontificior.* 81 & seq.
- *Essè eam, præ multis aliis versionibus correctissimam.* 83
- *Ejus Historia narratur. Tempus quo cæpta & absoluta sit. Nomina Interpretum & Revisorum. Leges ipsis in adornando opere à Synodo præscriptæ* 85. & seq.
- Versio Germanica Lutheri diversis scæret vitis.* 79
- Versio Græca Lxx. Interpretum, vide Septuaginta Interpr.*
- Versio Syriaca Vet. Test. duplex.* 67, 68
- *Quando ea composita, & quo auctore.* 69
- *An magni pretii sit, ejus nonnulli errores.* 70, 71
- Versio Syriaca N. Test. quo auctore & quando facta.* 71
- Rrr 2
- *quæ-*

I N D E X.

<p><i>quando facta.</i> 71</p> <p>— <i>Ejus varia editiones.</i> 72, 73</p> <p>— <i>An magni pretii habenda.</i> 73</p> <p>— <i>Ejus translationes in Latinam linguam.</i> 75</p> <p><i>Versio Vulgata, &c.</i> 1</p> <p>— <i>Quare sic appellata.</i> ibid.</p> <p>— <i>Quis ejus auctor: an Hieronymus</i> 2 & seq.</p> <p>— <i>Ejus auctoritas: an habenda sit pro authentica.</i> 4. <i>Decretum Concilii Tridentini eâ de re.</i> 5. <i>Causa talis decreti.</i> 7</p> <p>— <i>Multis scatet mendis.</i> 3. 7. <i>Causa</i></p>	<p><i>unde illa profluxerint.</i> 9</p> <p><i>Vestes Sacerdotales describuntur.</i> 195 & seq.</p> <p><i>De Vitulo Aharonis nonnullas quaestiones vide.</i> 329 & seq.</p> <p><i>Urim & Tummim quod propriè fuerint.</i> 177</p> <p>— <i>Modus Deum per ea consulendi.</i> ibid.</p> <p><i>Ustio inter pœnas Judæorum capitales: quomodo peracta, & in quos reos.</i> 349</p> <p style="text-align: center;">Z.</p> <p><i>Zizith descriptio.</i> 129</p>
--	--

ULTRAJECTI,
TYPIS JOHANNIS à STUTVESANT,
Anno M. D. C. XCIX.

Lisa & Leonard Baskin.

L.V.C.F.

